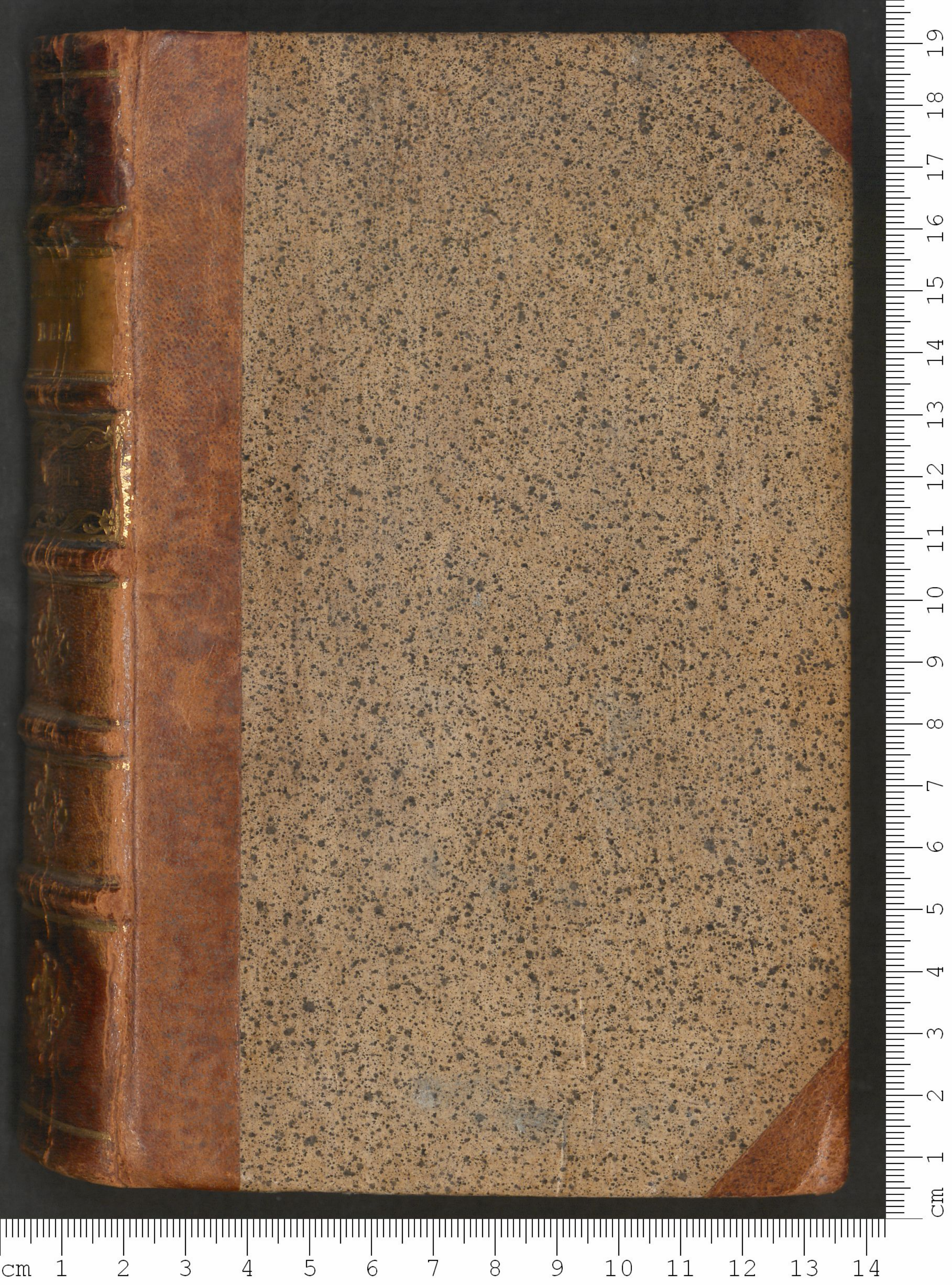
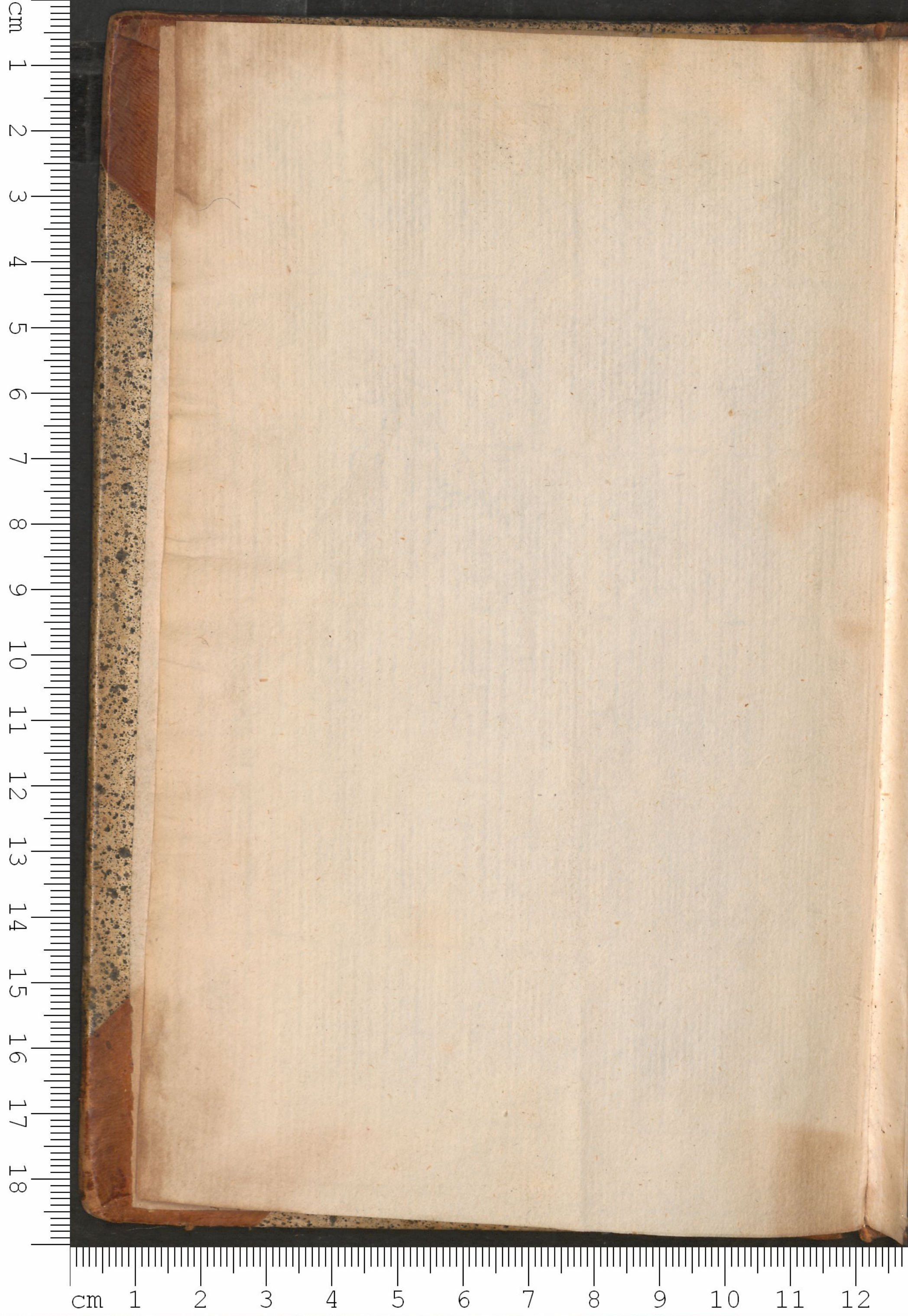
SPARRMANS
RESA

I. DEL.







RESA
Till
Goda Hopps - Udden, Södra Pol - kretſen
Och
Omkring Jordklotet,
Samt till
Hottentott - och Caffer-Landen,
Åren 1772 — 76,

Af

ANDERS SPARRMAN

Medic. Doctor och Profeſſor. Ledamot af Kongl. Sv. Vetenſk. Acad. och Intendent öfver Deſs Natural-Cabinet. Medlem af Phyſiogr. Sällſkapet i Lund, Vitterhets och Vetenſk. Samh. i Götheborg, ſamt Heſſen - Homb. Sällſk.



Förſte Delen.



STOCKHOLM,
Tryckt hos ANDERS J. NORDSTRÖM, 1783.

Till

HANS MAJESTÄT

KONUNGEN.

Stormágtigste Allernådigste

KONUNG!

Inför EDER KONGL. MAJ:TS *lysande Thron vågar jag i djupaste underdånighet hårmed nedlågga denna Rese-beskrifning.*

Den innehåller en del af mina anmårkningar och åfventyr i Sődra Verdshalfvan, samt mot en annan Pol ån den, som uti hålsosammare Climat och till en ansenlig stråckning, under EDER KONGL. MAJ:TS *milda Regering, åtnjuter fred, frihet och lycka.*

Åter-

Återkommen till lugnet af denna sälhet, där äfven Öfverhetens visa försorg, med Vetenskapernas och Konsternas fackla, vägleder samtida och tillkommande slägter till ytterligare hyfsning och trefnad, kan jag ej annat än med rysning och medömkan se tillbaka på antarctiska trakternas eviga Is, och på det mörker och den vildhet, hvaruti jag funnit de öfriga fyra Verldsdelarnas tillhörigheter.

Vid denna jämförelse kan jag ock ej annat än innerligen tacka Försynen, välsigna min KONUNG *samt med djupaste undersåtliga vördnad till dödsstunden framhärda*

Stormägtigste Allernådigste

KONUNG,

EDER KONGL. MAJ:TS

Allerunderdånigste och tropligtigste tjenare och undersåte

ANDERS SPARRMAN.

INNEHÅLL.

)(lig

pe-

Hott.

October.

No-

November.

December d. 1.

1776 Januarii.

Tryckfel.

Pag.	*Rad.*	*Står*	*Läs.*
104	11	Den 17	Den 17 Mars
259	18	beſåddde	ſådde
359	10	hundra	parhundra
384	11	Bladlöſs	Boklöſs
502	11	fumée	fumét
412	28	2:ne	3:ne
435 - 463	-	Manet	Demanet
512	26	kolbes	kolbes franſ. Edit.
573 i en del ex.	4	13 Febr.	21 Januarii
635	15	grått	brunt
713	27	tre	två

Pagineringen 701 - 704 har 2:ne gånger blifvit nyttjade. De öfrige tryckfelen torde af Läſaren ſjelf lätteligen upptäckas och rättas.

Underråttelſe før Bokbindaren.

Taflorne ſom äro 10, håftas efterſt i Boken, Landſkaps ſtycket kommer att utgøra det 9:de i ordningen. Chartan fåſtes aldraſiſt med ſin øfra graderade bredd.





År 1771.

Uti September Månad yppades för mig tillfälle att tänka på en resa till södraste Udden af *Africa*. Anledningen var följande:

Den Vittre Capiten och Riddaren EKEBERG, hvilken aldrig försummar tilfälle att gagna Vetenskaperna hade under ett korrt besök vid Goda Hopps-Udden utverkat tillstånd att ditsända en Natur-forskare.

Men att denne genom sina undersökningar ibland Blomster och Yrfå m. m. ej skulle löpa fara att anses såsom en Spion af Land och Regering, samt dessutom med mindre kostnad vinna sit föremål; så borde han i Mathematik, Geographi och Fransyskan, undervisa Residentens barn i *Bayfalso*.

Herr EKEBERG kände redan min håg för Natural Historien, genom en resa till Canton i China, som jag åren 1765 och 1766 under dess commando hade den lyckan att fullborda. Han hade mig derföre vid förbemälte resa till Hopps-Udden i åtanke.

Jag emottog dess anbud med mycken fägnad, ty jag hade länge längtat efter tillfälle att bese verlden.

Det berodde dock ännu helt och hållet på ett ſynnerligt gynnande af Reſpective Directeurerna vid Kongl. Svenſka Oſt-Ind. Compagniet, huru vida mig kunde tillåtas pasſage med något till Cap och Canton åmnadt Skepp.

Hos Directionen anmälte derföre Hr. Ekeberg min tillämnade reſa ſåſom till Vetenſkapernas nytta. I affeende på ſå vackert föremål, gynnades jag med bäſta hopp, till deſs, enligt Statuterna, något ſkrifteligt härom ſkulle inlemnas.

Framledne Herr Archiatren Linne, ſå nitiſk för ſin Vetenſkap ſom ſtor kännare, hörde detta med en ſärdeles fägnad, och i egit namn författade anſökningen för min reſa.

Herrar Directeurerne *) väl vetande, att välbeſtälld handel och ſjöfart i allmänhet grunda ſig på Vetenſkaper ſamt af dem uplyſas, ſå väl ſom deſſe derigenom tilbaka vinna ett märkeligt ſtöd och utrymme, bifôllo ej allenaſt, utan ock med ſin gunſt öfverſkredo hvad ſom begärdes.

De

*) Baron Fabian Löven
Petter Teodor König
Martin Holterman
David af Sandeberg
Johan Abraham Grill
Jonas Malm Ericsson
Carl Gottfrid Kysel

De anordnade för mig en fri och bequämlig resa från Götheborg till Cap med deras Skepp *Stockholms Slott*. Detta våntades Jultiden blifva segelfärdigt. Sistnämde stället var utsedt till första förfriskningen i vägen till China.

Innan jag börjar sjelfva Journalen till mina resor beder jag dem vara välkomne, som här på paperet med sitt rese-sällskap beslutit hedra mig, så framt de täckas att åtnöja sig med hvad som förefaller.

En långväga resande kan aldrig möta åmnen efter den bequämlighet och ordning, som han sjelf önskar; huru skulle han då på papperet kunna inrätta och ståda sina resor efter hvars och ens särskilda smak? Till min Skrif-art mindre stadgad och lycklig, samt derföre ofta med mig sjelf missnögd, behöfver jag såsom oöfvad, mer än mången, ett förord med mina Läsare om deras benägna öfverseende. Mitt skrifvande har nu för flere år, till det mästa bestått i korrta anteckningar, stundom på ett språk, stundom på ett annat, (efter som mitt yrke och vistande gifvit anledning), stundom ock på flere blandade. Från denna språkvilla öfverlåtter och utförer jag nu vidlöftigare på mitt modersmål, hvad på ofvanberörde sätt blifvit till minnes anmärkt. Ehuru jag gör detta med nöje, såsom en skyldighet emot mina Vettgiri-

ga Landsmän, ſker det dock ej utan bekymmer, ſå vida jag i anſeende till flerårig briſt på öfning, för andra angelägnare göromåls ſkull, ej ſer mig i ſtånd att i den delen upfylla Läſarens önſkan.

Icke deſto mindre, när jag i det förnämſta, nämligen i de förefallande händelſers ſanfärdighet kan redogöra, hjelper det icke, om jag i valet af ämnen, deras antal, underbarhet och utförande ej kan undgå att anſes mindre lycklig. Af den, ſom nyfikenhet läckat från ſit Fädernesland, att följa ödet kring Jordklotet, ſamt genom Hottentotters land och Ödemarker, har man låtit mig förſtå, att det väntas berättelſer om mycket förnöjande och underliga ämnen. Man har härtill anledning. Mig hafver allestädes mött den mångfaldiga Naturen, alltid förundrans värd, ofta förtjuſande, någon gång förſkräcklig. Men många viſſa ſällſamheter, om hvilka man af andras beſkrifningar bliſvit inbillad, och redan frågat mig, måſte man i min Dagbok ſakna. Enfotade Männiſkior, Cycloper, Sirener, Natt männiſkior - - - och dylika tanke-ſpöken, hafva tämmeligen måſt förſvinna från vår upplyſtare Verld; dock hafva månge hittils varit förledde att tro ej mycket mindre beſynnerliga diekter, hvarmed Auctorer, ſom beſökt och beſkrifvit Hottentotterna före mig, kryddat ſina berättelſer, för att göra

dem

dem begårliga. Det bőr således icke falla o-våntadt, att man finner mina berättelser ofta mycket skiljagtiga ifrån åtskilliga af mina företrådares, samt att jag ibland måste uppehålla mig och Låsaren vid alfvarsammare granskning af deras uppgifter. Man skulle annars vara befogad att såtta min egen trovårdighet i fråga.

Låsaren bőr och hår strax underråttas, det jag icke åtagit mig at gifva en fullståndig Historia om Goda Hopps-Udden, utan allenast Beråttelser om det mårkvårdiga, som jag rőrande detta stålle hunnit samla och sjelf observera. Sådan ofullkomlighet, kanske åfven uti det hufvudsakeliga, torde vinna mångens benågna ursågt, i anseende till det, att jag, utan att sjelf vara bemedlad och utan andras understőd, fõretagit, i jämförelse deremot, nog vidlőftig resa. Omkring 25 Riksdaler var hela den summa, jag såsom rese-pengar medbragte, och något mer ån dubbelt så mycket var det, som jag vid hemkomsten egde i besparing.

Derföre långt ifrån att fõr penningar kunna låtteligen kőpa tilfållen och samlingar, har jag ej utan faror och mőda nődgats fõrtjena dem. Derimellan har jag måst åtnőjas, med hvad lyckan, så tillsågandes gratis, velat låta komma i fõrvåg fõr min upmårksamhet.

Ställningen af denna min beſkrifning ſåſom Dagbok, är i viſſa hänſeenden ej den bäſta, men dock i de fläſta, naturligaſt. Till att fatta rätta begrepet om flere i ſå måtto förefallande ämnen, båtar det ej litet att få veta, på hvad dagar de blifvit ſedde; tiden ſättet och ordningen m. m. äro tillfälligheter, hvaraf kan hämtas mycket ljus. Framför allt blifver derigenom mycket lättare både för Journaliſt och Läſare att åtſkilja, hvad ſom blifvit med mer eller mindre viſshet årfarit, och hvad ſom man nödgats, i ſtöd af andras mer eller mindre pålitliga berättelſer, anföra.

Att ändå komma till ett tidigare och önſkeligare ſlut af ſjelfva reſan, uppſkjutas viſſa beſkrifningar, critiker och reflexioner för att vid ſlutet läſas, dels ſåſom noter till det förra, dels ſåſom ſärſkilda afdelningar. Öfver ett par tuſende för detta obekanta naturens alſter, hvilka jag i det beſynnerliga Africa, med en ehuru måttlig uppmärkſamhet, upptäckt, men ännu ej fulleligen hunnit utreda, kunna hvarken till hela beſkrifningar eller kortare utſtakningar i denna Bok vinna rumm.

* * * * * *
* * *

År

År 1772 den 10 Januarii affeglade jag ifrån Götheborg med Svenſka Oſtindiſka Compagniets Skepp *Stockholms Slott*. Vinden var gynnande, ſå att vi ſnart afſkedade våra lotſar, och förlorade innan korrt åfven den kära Svenſka Vallen utur vår åſyn. Kölden befans nu ſåſom vanligen denna kalla årstid, något mildare uti öpna hafvet, ån innom ſkåren. Svenſka Oſtindiſka Skeppet *Loviſa*, åmnadt att i Cadix intaga ſin förſta förfriſkning ſamt Casſan för bågge Skeppen, var i vårt följe under det vi pasſerade Norr om Skåttland. De vanliga ſtormvådren, på ſådana trakter och i ſådan årstid, åtſkilde oſs dock förr, ån efter vår förelats. Ett håftigare ſönderref och bortförde vårt ſtora Mårs-ſegel, ehuru af en aldeles ny och ſtark duk. Skadan beråknades till några hundrade Riksdalers vårde.

Sådan förſtörelſe utgjorde icke deſto mindre i ſig ſjelf en vacker och för mig hittills oſedd Scene.

Natten och rågnblåſten förenade ſig att öfverhölja allt med mörker. Man föreſtålle ſig hårtill den fradgande böljan på alla ſidor omgifva och håfva ſig emot Skeppet, ſtundom ånda upp emot deſs rånåckor, medan de långa fliſorna af Mårsſeglet ſleto ſig löſa, och hvita ſom de voro, tydeligen kunde ſkönjas, huru de i våglik rörelſe ſvåfvade och åndteligen förſvunno genom den mörka luften. Vindens håftighet kom de ånnu

nu fasthängande segelflisor och tågstumpar att piska och smälla med sådan häftighet, att de för en stund liksom aldeles öfverröstade allt annat vanligt buller.

Detta Spectakel gjorde ej mindre intryck, när man efterhand bättre kunde urskilja susandet af sjön, svallet af vågen, vinandet af vädret, knakandet i master och plankors fogningar; hälst då härtil kom ett ideligen af Capitenen repeteradt samt af Rorgängarena lika besvaradt rop af *Bagbord om bord* eller *Styrbord om bord*, enligt skepsståfvens häfvande till höger eller vänster. Att förtiga ett mer vanligt sorl ifrån alla kanter af Commando; Matroser och tågverke i full röra och rörelse.

Februarii den 2 om eftermiddagen, då vi hunnit til 34 gr. och 22 m. N. Lat. samt 1 gr. 32 m. Öster om Meridianen genom Paris, gafs med flere Canonskott ifrån ett aflägse skepp tilkänna, att det var i nöd och ville tala med oss. Vi afväntade det och befunno, att det var Holländska Ostindiska Compagniet tillhörigt, samt kalladt *Deivenbrock*, ämnadt hem och fördt af Conrad Loue. Skeppsstyret var förloradt, utan att ett annat, i anseende til hafssvallet, kunnat fastsättas. Härigenom hade ock nu Skeppet råkat så långt utom sin kosa. Besättningen var ymkansvärdt afmagrad, samt i brist af både vatten och proviant. Våre Befälhafva-

re-

re ſkänkte dem deraf ſå mycket, ſom både våra och deras ſlupar hunno anbringa, tills ändteligen påkommande natt och ſtarkare väder betog dem den vidare hjelp, ſom hvar och en af oſs gerna önſkat göra dem. Vårt ſjöfolk, äfven å ſin ſida, viſte deſsutom icke allenaſt medlidande, utan äfven verkligt biſtånd af deras enſkilda Tobaks förråd m. m.

Februarii den 12. Vid grånſen af Tropiken eller 24, 51 Nord, ſågs ett 7 à 8 fots ſtort ſjödjur af ſjöfarande kändt under namn af *ſeedivill* (ſjö-djäfvul). Det omtalas i Reſebeſkrifningar ſåſom ganſka farligt för Pärl-fiſkare. Under min förra reſa til China, blef jag äfven ett ſådant djur varſe, och ſlöt af utſeendet, att det är ett Species *Rajæ* eller Råcka.

Februarii den 12 kl 6 om aftonen på 3 grader och 24 m. Nord om dagjämningslinien, ſyntes ett vackert luftſken. Det liknade en uppeldad Canonkula, ſom ſväfvade med ett ſagta fräſande tvärt öfver Skeppet ſamt imellan deſs maſt-toppar; men tycktes icke, oagtadt ſjömännernas förmodan, medbringa någon ändring i väderleken.

Martii den 4 paſserades Equinoctialen, då efter vanligheten en hop narragtiga ceremonier anſtälltes.

Martii den 5, på vid paſs 37 graders Sydl. Lat. och 21 grader Väſter om Paris. Utom det vanliga ſkenet, ſom öfver allt på hafsytan uti mörkret före kommer

likſom ett gniſtrande, viſte ſig i natt ett ſtörre lyſande, af Sjömänner kalladt *Maarſken*. Det höll ſig merändels rundt, af en tre fots Diameter och var lika eldigt lyſande till hela ſin vidd. Då ſkapnaden någon gång ändrades till aflång, tycktes ſådant förorſakas af ſjö-ſqvalpet. Med ſådana lyſande kroppar var nu hela hafsrymden utſirad, ſtundom till några ſkeppslängders, ſtundom allenaſt til några fots afſtånd ifrån hvarandra. Det lyckades oſs icke att däraf något uphämta eller närmare underſöka.

Vinden blåſte under tiden friſkt, ſtundom med ſtarka rågnſkurar beledſagad. Följande dagen förmärktes intet ovanligt på hafsytan, hvilket kunde ſåſom orſak till Maarſkenet miſstänkas. En och annan natt nyſs förut, hade vi redan börjat blifva några ſådana Maarſken varſe. Våderleken var då allenaſt mulen. Befarne Sjömän berättade mig, att Maarſken förekomma i ſynnerhet i Norrſjön ſamt Mexicanſka viken, och att man deraf plågar giſsa till ändring i våderleken. Allmänt lyſande, ſom gifves i hafvet, tros härröra dels af hafsvattnets egna beſtånds delar, dels af fiſkar och allahanda andra otaliga ſmå kråk, ſom lefva uti detſamma. Men Maarſken har jag ej funnit någon Reſe-Journal omtala. Månne det ej härrörer af några ſlem-eller geléagtiga djur (*Mollusca*), hvilka allenaſt nättren, på viſsa ſtällen och vid

vid vissa åndringar i luften uppkomma till hafs-ytan? En höjande och sånkande rörelse, så som nu hos Maarskenen förmårktes, har jag åfven hos *Medusæ* förspo rt, sårdeles på Capska Redden 1775, efter återkomsten ifrån resan kring Jordklotet. Det hade då stormat en hel natt förut, med en god del af påföljande morgonen, jag håpnade, att efter så vidlöftiga sjöresor, nu först få se sjö-kråk till sådan mångd, att de till flere famnars djup voro till tjocka massor likson på hvarandra packade; Dår de glesare voro i hop samkade, kunde man urskilja, att en del voro blå, andra likson eldfårgade, andra åter ljusare. De flåste voro pårlband-formiga, nu förmodeligen till så stort antal af stormen indrefne. Den stora mångden af Maarsken gör således min gissning ej mindre trolig. Allenast ett litet hörn af hafvet nåmligen *Taffelbayen* framviste nu flere djur på en gång, ån som kanske inalles förekomma på det tårra. Detta öpnade så till sågandes dörren till Naturens rika förråds-hus på djupet, att man som hastigast kunde se en skymt af det öfverflöd, som spisar millioner fiskar, samt omklåder de stora Hafs Collosser Valarna uti den traniga fettma, som de ega.

Man kan åfven håraf billigt sluta, att det år efter sådana sjö-kråk, som de feta Sjö-Lejon och Skjålar, Dykare och Amphibie-Fåglar, flere sorter Albatrosser, (*Diomedeæ*)

Procel-

Procellariæ ſamt allahanda Måſar fikat, då jag ſett dem ſå tråget jaga på Capſka Udden och de ſödre Oceanerna.

April den 12 fingo vi Cap i ſigte, och kommo ſamma dag till ankars uti *Taffelbayen*. Cap plågar öfvermåttan berömmas af ſjöfarande, i ſynnerhet af dem, ſom denna Udde på kortare tid beſökt. Orſaken torde vara att ledsna af flera månaders ſjöreſa vanligen kommer en att förtjuſas i den förſta jordtårfva, ſom hålſt man får tråda på, hvaraf ſedermera berättelſer lemnas efter det förſta intryck man fått. Detta har kunnat ſå mycket ſnarare hända i anſeende till Cap, ſom ſjöfarande där plåga ſållan dröja långe nog för att hinna ledsna. Det är annars tvårtom ej ovanligt, att Sjömän. efter några månaders viſtande på land, åfven dårſtådes vantrifvas och igen långta till ſjös. Capiten Cook har berättat mig, att han, tillika med Herrar Banks och Solander, prevenerad af andras berättelſer, miſstog Cap i förſta påſeendet, ſåſom det lyckligaſte fruktbårande ſtålle; hvarföre och ljunghedarne Norr om Staden, blefvo ſamma gång oſkyldigt anſedde för bördiga åkrar.

Hvad mig angår, för att ej leda mina Låſare i någon villfarelſe håruti, har jag varit mån om att uppſåtta berättelſen om Cap, efter ett nogare öfvervågande. Dock bör jag ſtrax i början århindra, att ett ögnakaſt på Special Cartan låttaſt torde gifva någorlunda begrep om belågenheten

och

och bukten af hamnen, så vål som om Bårgens namn och låge. Det följande kan sedermera heraf beqvåmligare inhåmtas.

Sjelfva Staden år den enda i hela colonien och kallas egenteligen *Cap*, ehuru detta namn tillågnas hela Nybygget likså orått som ofta. Nåmnde Stad år belågen imellan Stranden och nordliga sidan af Taffel-bårget, hvilket hafver, i anseende till sin synliga jåmnhet ofvanpå, bekommit namn af *Taffel* eller *Bord*. Det skall enligt Herr *Abbe* DE LA CAILLES afmåtning vara 550 *Toises* eller 601, $\frac{7}{10}$ Sv. famnar högt öfver hafsbrynen samt hålla 1344 *Toises* eller 1470 Sv. famnar uti långden, råknad efter som det stråcker sig imellan Öster och Våster; det medlersta deraf år belåget Sydostligt i anseende till Staden samt vid pass 2000 Toises eller 2188 Sv. famnar från densamma.

Deuivels-Kop, det de Engelske kalla *Charles-Montain*, år till större delen sammanhångande med det förra eller Taffel-bårget, men vål 31 Toises det år 33 $\frac{9}{10}$ Sv. famn. långre, samt spetsigt och bart. *Leuven-Kop*, det de Engelske kalla *Lionshead* och åfven för *Sugarloaf*, år en mer affóndrad, men mindre hög Bårgskulle, liksom den vidliggande *Leuveustaart*, hvilken de Engelske kalla *Lions-rump* och *Lions-tail*.

Från

Från en af desſa, gifvas ſignaler med Canonſkått för hvarje kommande Skepp, ſom ſynes åmna ſig in i hamnen. Då de nalkas ånnu nårmare, hisſas en flagga på det ena bårget, hvilken tjenar till ſignal för Hollånſka Skepps Capitenerna; men ingen mer ån de och Gouverneuren i Cap vet, huru flaggans fårg för hvarje månad bör ombytas. Åndamålet dermed år, att en ankommande Hollåndare ſtrax må röja, om hamnen fallit i någon fiendes hand, och ſåledes vakta ſig att inlöpa.

De nåmnde Bårgen åro till ſtörre delen kala, och Taffel-bårget tåmmeligen brant på den ſidan, ſom vetter åt Staden. De buſkar och nog ſmå trådslag, ſom hår och dår vildt våxa, åro dels till ſin natur, dels genom Sydoſt och Nordvåſt vindarna tvungna. Hårigenom förekomma de till ſitt utſeende måſt torra, blekbladiga och oanſenliga. Några af dem i ſkyggd af klyfter, ſamt vatnade af nedrinnande båckar, kunna vål bekomma någon frodighet, dock ſakna de i allmånhet, den lifliga grönſka, hvarmed de nedanföre vid Staden planterade Ekar, Vingårdar, Myrten, Lagrar, Citronträd &c. pråla. Ånnu vidare bidraga de torra ljungfålt och ſandiga ſtrandſlåtter att göra Landet af ett torrt och ofruktbart utſeende. En anſenlig myckenhet af de tåckaſte Africanſka blomſter åro vål den vackrare årstiden ſtröd-

de

de håribland; men kunna ej med ſina fårger ſårdeles lyſa ibland de måſt perenna och blekare gråſlagen, ibland torra buſkar, och de åtminſtone nårmare ikring Cap, måſt altid afbette fålten. De kunna på långt når ſå ej fågna ögat, ſom Flora på våra gröna ångar af annuella gråſ. Jag måſte vidgå, att grönſkande plantager ſamt ett och annat åkerſtycke invid Staden, ſticka rått artigt af, mot det Africanſka vilda, hvarmed de omgifvas, och hvaraf de deſto mer blifva lyſande; men ſå kunna dock klypte tråd och af konſten upammade regelbudna planteringar ej ſå i långden bibehålla ſig i vår ſmak, ſom en vacker liſligt grön natur, den en Europee, åtminſtone efter någon tids vareIſe i Cap, ej lårer undgå att ſakna.

Staden år liten, vid paſs 2000 ſteg lång och bred, deſs tråd och kryddgårdar inberåknade; den ſluttar åt en ſida; Gatorna åro breda men ej ſtenlagde; en ſtor del af dem åro planterade med Ekar; Huſen vackra, högſt 2 våningar höga, de flåſte hvitlimmande, men några grönmålade, ty denne på våra hus aldeles oſedda fårg, år en af de Hollenſkas favorit-fårger på Klåder, Båtar och Skepp.

En ſtor del af huſen ſå vål ſom Kyrkan åro ganſka nått tåckte med en ſort ſvartagtig ſåf (*Reſtio tectorum*) ſom våxer på torra och ſandiga ſtållen. Den år

något

något hårdare ån halm, men nåſtan finare och ſkörare.

Huru tåckningen förråttas, förtjenar visſerligen att af våra Landthushållare i agttagas; men på det en beſkrifning derpå måtte blifva dem ſå mycket nyttigare och pålitligare ån min egen, har jag derom anmodat Herr Capitenen och Vaſa-Riddaren EKEBERG, hvilken ſåſom ſjelf årfaren Svenſk Landthushållare, ej allenaſt i Cap med en ſig vanlig ſkarpſinnighet den i agttagit, utan åfven med fördel och kunniga Landtmåns approbation hår i Sverige utöfvat. Herr EKEBERGS egen beråttelſe dårom meddelas i ſlutet af denna Journal. De öfriga taken i Cap åro ſåſom platta tegel-gålf eller ſå kallade Italienſka tak.

Den ſå olika af KOLBE, BYRON och BOUGENVILLE omtalte Compagniets trågård, år den ſtörſta i Staden vid paſs 400 ſteg bred och 1000 lång, beſtående af åtſkilliga qvarter, med kål och andra kryddgårds våxter, ſå för Gouverneurens egit bord, ſom till förfriſkning för Hollånſka Skeppen och ſjukhuſet. Frukt-tråd åro utplanterade på en del af quarteren, hvilka alla, till afvårjande af den håftiga Sydoſt-vindens åverkan, åro omgifne med håckar af Myrten och Alm, utom det att vid paſs 30 fots höga Ekar åro utſatte på de ſtörre gångarna, ſom med ſin ſkugga utgöra en angenåm ſvalka

och

och *tilflygt* hälst för främlingar, som besöka hamnen, och under det heta af dagen, vilja promenera.

De fyra quarteren, som ligga närmast Gouverneurens Residence beläget Norr i Trägården, äro väl med några blomster-sängar besatte, men deraf förtjenar dock berörde Trägård på långt når ej det loford, som KOLBE gifvit honom, såsom makalös och rik på de kosteligaste växter från alla Verldsdelar. Vid slutet eller öster af Trägården, vidtager en inom murar stängd djurgård, hvarest visas *Struzar, Casuarier, Zebrer*, stundom åtskillige *Antiloper* och andra smärre fyrfotade djur, mästadelen alla inländske; men uti en annan afdelning hysas åtskilliga ut- och inländske Landtfåglar.

Fästningen ligger några hundrade steg Norr om Staden, skild ifrån densamma genom en grön slätt, som är genomskuren af canaler och vägar. På bägge sidor om Staden och vid stranden äro Batterier anlagde, och på den Södra, som är mer högländ, ser man de i *Cap* vistande Chinesers och fria Malejers grafvar, så väl som ett Holländarenas eget med mur omstängdt begrafnings ställe. Men det som, missklåder Staden är en galge, jämte ohyggeliga stegel och spett, som Regeringen låtit nyligen uppföra, så till sägande i höglåter eller invid Fästningen på den förenämnde slät-

ten. De Holländskas bekanta hårdhet i Ost-Indien utmärker sig dessutom här med 2:ne andra galgar i sigte af Staden, nämligen en på hvardera sidan om densamma.

D. 30 April eller följande morgonen, sedan vi ankrat, hade jag för första gången tillfälle att sätta fot på Africansk grund. Ett af mina första göromål var att uppvagta Gouverneuren, Baron JOACHIM von PLETTENBERG, hos hvilken jag anmälte mig att få quarblifva i dess Gouvernement. Han biföll, utan svårighet, min ansökning, sedan han underrättat sig om min tillärnade station; äfven tillböds mig rättighet, att practicera Medicinen, då han hörde, att den samma varit mitt hufvud Studium. För öfrigt blef jag höfligt bemött af flere Ledamöter af Regeringen, särdeles af Commendanten vid Tropparna, Herr Baron von PREHM, hvilken var född African; men, såsom ganska sällsynt ibland sina Landsmän, bör om honom nämnas, att han besökt Europa och var älskare af Vetenskaper. Härvid bör ej heller förtigas, det han tjent som Preusisk *Aide de Camp*, i sista Tyska kriget, och till bevis af en försökt Krigsman, upburit åtskilliga blessurer. Att fägna dem, som gerna höra förtjenst belönas, får jag tillägga, det han hemkom med fullmagt på den beställning, som han nu beklädde, samt att Hymen särskildt gjorde hans

lyc-

lycka med det tåckaste Fruntimmer i hela Colonien.

Ehuru jag flere dagar redan vistats i *Cap*, hade jag ånnu ej fått tillfålle, att råka den Residenten [nu Secund Gouverneur] hvars Barn jag skulle handleda; orsaken var hans borrtresa på en Åmbets fårråttning i *Bay Falso*, vid pass 3 mil ifrån *Cap*, for att emottaga och besörja de Skepp, som nog tidigt i denna *Bay* börjat inlöpa. Jag reste derfåre att besöka honom, men hvilade öfver natten hos en hederlig Landtbo, till hvilken jag var adresserad får att få honom till vågvisare. Jag började dår årfara, hvad olågenhet man år utsatt fåre, når man icke förstår det folkets språk, till hvilket man kommer. Litet Tyska hade jag blott hunnit låra låsa på resan, mellan *Götheborg* och *Cap*; men detta tjente föga att göra mig på denna ort begriplig, eller att förstå en Hollåndares tal. Sjelfva nödvåndigheten ökade dock mot förmodan min förmåga att fatta den andras samt att uttrycka min egen mening. Min Vård helt nyfiken om tillståndet i Europa, och att få några Medicinska uplysningar, var outröttelig att så godt han kunde på Tyska framstålla sina frågor. Jag på min sida åter repeterade immerfort och explicerade mina svar, jag vet ej sjelf, uppå hvad för tungomål.

Man ſkulle vål tycka att Tyſka, Svenſka, och Hollånſka ſpråken hafva mycken likhet och gemenſkap med hvarandra; men deras helt olika uttal och dialecter gőra ſållan någon likhet mårkelig. Min Phlegmatiſka Vårdinna, ſom jåſpande afhőrde vårt ſamtal, utan att det főrſtå, főrlåt ſig på min okunnighet i ſpråket, och frågade ſin Man, om mőjligen annat, ån briſt på mat i Europa, kunnat komma mig ſå vål ſom flere Främlingar att ſtadna quar i Africa. Denna anmårkning utmårkte rått ſlåta tankar om Främlingar och var főr mig ſå mycket bittrare, ſom jag blott blef undfågnad med en helt tarfvelig aftonmåltid af ſtufvad rődkål, peppradt kőtt och ſandigt brőd. Dock nåmner jag detta allenaſt till ett exempel, huru Africanerne, okunnige om alt utom ſig, hyſa i allmånhet beſynnerligt ſjelfkåra tankar om ſitt Land.

Főljande morgonen ankom jag til *Bay Falſo*. Reſidenten dårſtådes lofvade att honorera ſitt gjorde főrord med Capiten EKEBERG, och updrog mig genaſt att hjelpa ſig ſåſom Tålk, med de till hamnen ankomne Franſke. Denna nations hőflighet att giſſa, och till det båſta uttyda ſamt vålment råtta det man talar illa på deras ſpråk, var mig nu alltfőr angenåm, hålſt ſom jag var aldeles ovan vid deras Indiſka dialecter och termer. Sådan hőflighet, ſom har ſitt

ur-

urſprung endaſt af god naturell, ſå vål ſom af upfoſtran, felade beklageligen många *Capſka* invånare, ſårdeles könet. Europeerne fatta deraf merendels mindre gynnande tankar om Africanſka Coloniſternas beleſvenhet. Detta oagtadt, låra ſig dock desſe ganſka litet främmande ſpråk, ehuru annars ſå ofőrtrutne till handel och vinſt, och ehuru hela Coloniens upkomſt, ſå vål ſom de flåſte invånares intresſe, endaſt beror på handlen med de Utlåndſke.

Jag återreſte följande dagen till *Cap* för att håmta mina ſaker från ſkeppsbord och taga afſked af mina vånner. Detta kunde ej annat ån őmma, och var det åſven för ſiſta gången, jag ſåg åtſkilliga af dem. Sedan Svenſka flaggan förſvunnit utur min åſyn, fann jag mig förſt råtteligen främling på Capſka Stranden.

Några dagar, ſom jag ånnu kom att dröja i Staden, egde jag likvål ſtörſta nöje i Sållſkap med en Upſala-kamrat, Doctoren och nu varande Demonſtratoren i Upſala Hr. Thunberg, hvilken kårleken till blomſtren låckat att företaga en reſa till denna ytterſta Udde af Africa. Desſ reſa ſkedde på Hollåndſk bekoſtnad och han hitkom med ett Hollånſkt Skepp, ett par dagar ſenare ån jag. Ingen ting kunde vara honom mera ovåntadt, ån att ſe den för ſig i *Cap*, ſom han, enligt ſenaſte brefven ifrån Holland, trodde nu i Up-

 ſala

ſala ſysſelſatt med Academiſka Curſen, och ingen ting kårare ån att emottaga de långvåga bref, jag medbragte från deſs anhőriga och vånner i Fåderneslandet.

Jag nődgades dock innan kort återreſa till *Bay Falſo*, hvarigenom jag fõrlorade ſållſkapet af en Landsman, ſom allena kunnat gőra *Cap* till ett halft Sverige fõr mig, och vårt gemenſamma ſtudium ånnu mera nőjſamt och lått. Imedlertid lår endaſt en ålſkare af Natural-Hiſtorien kunna fõreſtålla ſig, hvad nőjen vi egde ibland blomſtren. I bőrjan var nåſtan hvarje dag fõr oſs en rik ſkőrdetid på de raraſte och vackraſte våxter, och ſnart ſagt vid hvarje ſteg gjordes ett eller flere nya fynd. Emedan jag hade flere Svenſka vånner och ſårdeles den ſtora Linné alltid i min åtanke, kånde jag åfven en lycka inom mig, fõr hvarje duplett och triplett &c. af de őrter, jag afbrőt; dock bedrogs jag ej ſållan af min girighet att ſamla, fõr mig och mina vånner, mera ån jag hann, att ſom ſig borde, ſkőta och tårrka. Detta lårer vål mer eller mindre hånda hvarje reſande Botanicus; men ſå var jag från ett angenåmare ſyſlande med den kåra Vetenſkapen, ej litet hindrad genom mitt gőromål hos Reſidenten. Hårigenom betogs mig ofta tillfålle, att nogare underſőka, det jag fann; derfőre fõrſummade jag ingen lågenhet att ſånda till Herr Archiatren

och

och Riddaren von Linné dupletter af alt hvad jag fann, jämte mina annotationer; olyckligen har denna store Mannens sjuklighet, senare åren och mellankommande död, hindrat oss länge att få se det samma genom Trycket utredt, i en *Mantissa tertia.*

Mitt vistande förblef nu i *Bay Falso* till slutet af vintren, hvilken årstid kallas den elaka, eller på Holländska *Quai Mason*, och räknas från den 14 Maji till den 14 Augusti. Den utmärkte sig ej med någon särdeles köld; ty vi hade nu flere gånger de vackraste Sommar-dagar; en och annan gång föll hagel, men aldrig snö; häftigaste rägn nedkom understundom och det merändels flere påföljande dagar, hvaraf luften kyldes ganska känbart. Nord-Väst vinden stormade då ej sällan, och är det förnämligast af denna orsak, som Holländska Skeppen icke tillåtas att under ofvannämnde årstid söka *Taffel-bayen*, altsedan år 1722, då af 10 där till ankars liggande samma Nations Skepp, 8 stycken blefvo kastade till stranden och förgångne. Detta föranlåter ock Holländska Compagniet, att i *Bay Falso* hålla sina Skepp hvarjehanda förnödenheter tillhanda, under Residentens öfver-inseende. Man har där inrättat en stor Magazins-byggnad, som tillika innehåller Smedjor och Bageri, samt Husrum för Handtvärks-folket, hvilket utgör hela Vagten, som är anförd

af en Sergeant och 2 Corporaler. Slagteriet utgör en särskild byggnad; likaledes Residents-huset och Lazarettet. Ett annat stort och vackert Hus var, vid min afresa ifrån Africa, under byggnad till Gouverneurens beqvämlighet, då han här vill roa sig. Vid en Lastage-brygga hämtas med beqvämlighet godt friskt Vatten, som ledes ned från Bärget. En och annan Borgare har ock fått tillstånd att här upbygga Vårdshus, hvilka dock ej altid äro tillräckliga och beqvämliga, att emottaga alla dem, som efter en lång sjö-resa åstunda att förfriska sig i land; hälst Skepp här anlända, af hvilka hvardera ibland innehafver öfver några och tjugu Passagerare. Logement och spisning betalas här likson i *Cap*, från en till halfannan Riksdaler om dagen, och serveras då merändels ett tämmeligen godt bord, samt hålles skålig uppasning. För dem som vilja från *Bay Falso* resa till *Cap*, en distance af vid pass 3 Svenska mil, tyckes skjussen jämförelse-vis nog dyr. Den betalas med 3 till 4 Riksdaler för en Rid-häst, och från 12 till 16 för en Vagn, merändels nog obeqvämlig och vanligen förespänd med 3 till 4 par Hästar eller ock med lika mycket Oxar.

Utom Vinter-tiden plägar *Bay Falso* sällan eller aldrig af Skepp besökas, ty Sydost-vinden, som härskar under hela den

öf-

öfriga tiden af året, gör samma *Bay* på flere sätt obeqvämlig, och blåser med sådan häftighet, att ett par Bårgs-kullar derigenom blifvit öfverdragne med ett tjockt lager af tillpackad sand, ända ned ifrån stranden upp till det öfversta af Bårgs-ryggen. Denne Sand-ås synes långt ut i inloppet och tjenar till märke för Skeppen, ty *Simons Bayen*, hvilken är det stället, de böra ankra, är belägen strax till vänster eller något sydligare. Bredden af *Fals-Bayen* är icke större, än att man i klart väder kan från *Simons Bayen* se motstående landet i öster, eller de så kallade *Schapenbergen* uti *Hottentotts Holland.* Då man nyttjar syn-glas, kunna äfven husen på sistnämnde stället skönjas.

Ifrån Hopps-udden ända till *Cap* eller Staden sträcker sig en Bårgs-kådja, som följer stranden närmare åt i *Simons Bayen*, och fortfar till det nordligaste eller till bottnen af *Fals-Bayen;* afviker sedermera västligt till *Constantia* och går derpå nordligt, att förena sig med *Taffel-Bårget.* Ifrån *Simons Bayen* räknadt, är dock denna Bårgssträcka afbruten på tvånne ställen, nämligen först medelst en dåld invid *Constantia*, hvarigenom vägen går till *Hout-Bayen*, och sedan med en sandig dåld litet norr om *Simons Bayen.* Genom denna dåld är blott en kort väg mellan västra och östra strän-

derna, och har förmodeligen fordom dårigenom varit ett Sund, hvilket småningom genom vindar och sjö-sqvalp blifvit igenfyldt. Hela det flaka landet, bestående af Sandhedar och Ljung-fält öster om Staden, har troligen på samma sått tillkommit, och Goda-Hopps-Udden i början varit en Ö, som först efterhand blifvit med Tiger- och Hottentotts Hollands Bårgen sammanbunden. Det år med Sand i synnerhet, Snåck-skal, Hafstång och dylikt sediment, som jag tyckt, att hafvet således ökat på landets hvarf, och satt sig sjelft trångare grånsor. Syd-ostens håftighet i *Bay Falso* bidrager ej litet hårtil; den upprycker ibland Håckar, Tråd och Trågårds-våxter med deras rötter, samt upvråker höga Sand-åsar, såsom jag förr nåmnt.

Taffel-bayen har åfven småningom blifvit grundare, så att de Hus, som varit byggde når hafskanten, befinnas nu långre dårifrån, och tid efter annan har man måst förlånga den Lastage-bryggan, som år uppbyggd i hamnen. Vidare får jag åfven i afseende på denna sak åberopa de större och mindre Snåck-skal, som jag funnit på sandiga stållen af en slått något nedom Tiger-bårget. En beskedlig och förståndig Landtbo, CORNELIUS VERVEY benåmnd, som förde mig till detta stållet, hvilket var belågit vid pass 2 timmars afstånd ifrån

Hafs-

Hafsſtranden, trodde åfven att Snäckorna blifvit efter Hafvets affallande därſtädes lemnade, men ingalunda af Hottentotter ditbragte, emedan deſſe där ej kunnat bo i briſt af Vatten.

Vågen emellan *Cap* och *Bay-Falſo* är ganſka beſvärlig och åfven ſtundom farlig. Samma tid ſom Syd-oſten härſkar, plägar på ſiſtnämnde ſtället vara ſå ſtark oppſjö, att Hafvet, åfven under lägſta Ebben, ſomligſtädes ſtiger upp till foten af de Bärg, ſom denna ſtora vik till en del inneſluta. Man nödgas ſåledes långa vågſtycken färdas nedom vattukanten, ehuru den ſå kallade Bränningen eller Hafs-ſqvalpet ofta ſtiger öfver Juls-nafven, ja ända upp i Vagns-korgen, ſamt tyckes hota, att med ſig till ſjös borrtföra hela åk-tyget. Man har derföre merändels ſå tunga och ſtadiga Vagnar, ſediga och öfvade Dragare ſamt pålitliga Kuſkar, att detta ej lätteligen händer; i förlitande på dem, kör man ock ibland litet nedom hafskanten, emedan ſanden där är tillpackad och jämn, men ofvanföre lös, djup ooh tungkörd. På en ſtor ſlätt, ſom ſtänger norra ſidan af *Fals-Bayen*, befinnes ett anſenligt ſand-fält, öfver hvilket vågen löper. Det häftiga rägnet ſom faller vintertiden, jämte ſtarkare oppſjö, pläga ibland aldeles ſätta detta under vatten, ſå att Reſande äro där i fara att blifva blötte i gro-

par-

parna. Sådana ſmå olyckor hånde ock, den Vintren, ſom jag viſtades på orten.

Åtſkilliga Skepp, Engelſka, Franſka, men i ſynnerhet Hollåndſka Oſt-Indiſka ankrade denna årstid uti *Simons-Bayen*. De förnåmſte Officerare och Paſſagerare af desſa Nationer logerade meråndels hos Reſidenten, ſå att under måltiderna, åtſkilliga Europeiſka Dialecter, jåmte de uti Indien brukeliga Handels-ſpråken, nåmligen Maleiſkan och en mycket bruten Portugiſiſka, blefvo på en gång talade; men Gåſterne ej ſållan invecklade uti en Babyloniſk förbiſtring. Olikheten i ſeder och uppförande var ibland icke mindre. Något, ſom hårvid förekom mig ſårdeles ovanligt, förtjenar att anmårkas. Når de fråmmande af andra Nationer började med Deſerten, ſatte tvånne Hollåndſke Capitener hattarne på hufvudet, och antånde ſina tobaks-pipor; jag frågade andre Hollåndare, om icke detta råknades för ovanligt och obelefvadt? Man ſvarade mig, att Tobak vore ju långt ſmakligare och mera öfverenskommande Deſert för en gammal Sjöman, ån bakelſer och klifs; och att denna ſed vore ånnu mera öflig på de öfriga ſtållen af Oſt-Indien. I *Cap* mårkte jag åfven, att de Hollåndſke, nog allmånt inom hus, betåkte hufvudet med hatten, åfven i ſållſkaper, utan att det anſågs ſåſom ſtridande mot höfligheten. Mera

ra stridande mot Naturen är det åtminstone att bära hatten under armen, såsom en del i Europa ständigt pläga göra. Denna utom all gensägelse förvånda sed, förmärkte jag deremot aldrig uti Ost-Indien.

Vi egde ofta sällskap af Engelska Fruntimmer, ibland hvilka äfven några voro vittnen till Tobaks-Deserten. De kommo dels ifrån Ost-Indien för att åter resa till Europa, dels ifrån England. De Gifte för att antingen uti *Bombay*, *Madrass*, eller *Bengal* besöka sina Män, de ogifte för att få. Af de förra hade en del, på flere år, ej sett eller kunnat påhälsa sina Makar, innan desse förut hunnit att i Ost-Indien förvärfva sig en tillräcklig summa eller syssla, att där underhålla ett kostsamt hushåll. De senare resa sällan fruktlöst, utan äro välkomne för Ungkarlar, hvilke redan hunnit förvärfva ansenligen af Indiens skatter, men icke kunnat fatta tycke före att gifta sig med Indiens mörkbruna Fruntimmer, såsom dock några pläga; icke heller haft tillfälle att återresa till Europa, blott för att välja sig Hustrur. Man trodde derföre, att verkeligen några af dessa resande Skönheter voro på sått och vis förskrifna genom Commissionärer, ehuru ej för sådana upförde på någon *Special*. Jag lemnar detta därhän; de tycktes imedlertid alla vara värde en rik och beskedlig Man, så för

sin

ſin hurtighet och reſolution att beſegla *Oceanen*, ſom för många andra vackra egenſkaper. Alltid uti ſällſkap och under uppſigt af någon hederlig Fru, tyckes man hafva intet att tvifla om deras conduit. I anledning håraf förtjenar följande håndelſe att anmårkas.

Ett af de Fruntimmer, ſom någon tid förut paſſerat *Cap*, hade från England blifvit requireradt till Fru för en viſs Gouverneur uti Oſt-Indien. Vid framkomſten ville denne ſkyndſamt honorera ſin *Requiſition*, men Fruntimret vågrade enträget, och urſågtade ſig åndteligen dermed, att hon ej ville bedraga honom; ty hon hade under reſan, förlofvat ſig med Skepps-Capitenen, hvilken dock nu varit nedrig nog att rygga ſina löften, oagtadt deras bekantſkap tycktes blifva af en viſs påföljd. Gouverneuren bemötte denna uppriktighet med ådelmod. Han undrade ej på, det hon håldre gifvit handen till en ung och nårvarande Capiten, ån att vånta i ovishet om en långt frånvarande, okånd och åldrig Gouverneur. Han åktade henne derföre ſjelf, utan betånkande, ſedan han förgåfves förſökt att dertil förmå den trolöſa Ålſkaren.

Den lilla *Malagaſſen*-Ön i *Bay Falſo* år ett ſårdeles hemviſt för både *Pingviner* och Skjålar. Ehuru *Robben*- eller *Pinguin*-ön i *Taffel-bayen*, bår namnet af deſſa djur, finnas

nas de dock nu sällan där, sedan den blifvit bebodd; men på *Dassen-Ön* äro de till så mycket större antal, så att där ibland en förmånlig Skjäl-fångst anställes till Trankokning. Skinnen ehuru vackra, säljas till godt köp, och äro så vida jag vet, blott begärliga för Böndren till tobaks-pungar, emedan de hålla Tobaken från att torrka. Jag har medbragt en nyfödd uppstoppad *Phoca* ifrån *Cap*; den är af samma *Species*, som de jag med Herrar FORSTER undersökt och ätit vid *Nya Zeland*, *Terra del Fuego* och *Södra Thule*. Då Tranen väl frånskildes, var Köttet verkeligen godt och ätligt, hälst vi på dessa ställen icke hade tillgång på något bättre; vi inbillade oss att det smakade som Ox-kött, men det hade en oangenäm svart färg.

Inälfvorna har jag väl på åtskillige *Phocæ* undersökt, men alltid befunnit dem toma, undantagne, något litet sand och små snäck-skal samt få stenar, ifrån en nötts till ett äggs storlek. Orsaken till denna tomhet torde antingen varit, att dessa Djur ega en ganska stark smältnings-kraft, så att Sjö-kråken, hvarmed de förmodeligen föda sig, hastigt upplösas, eller ock att de under sitt vistande och parning på landet, för längre tid afhållit sig ifrån all föda.

Åtskilliga sorter Saltsjö-fisk fås uti *Cap* och *Bay Falso*. På sistnämnde stället fånga-

gades åfven den Electriska Råckan (*Raja Torpedo.*); men olyckligt-vis råkade jag att vara frånvarande, då hon ännu lefde och försök dermed anstäldes. Af flere, som vidrört den samma, hade hvar och en fått liksom en stark electrisk stöt, Residenten undantagen, hvilken utan all olägenhet kunnat handtera nämnde Fisk. Om han på samma sätt vore känslolös för all annan vanlig Electricitet, hade han väl aldrig försökt; men det är dock troligt, hälst vi uti Herr MUSSCHENBROEKS *Introduct. ad Phil. Natural.* §. 832. N:o 3. finna exempel på 3:ne Personer, hvilka befunnits från den electriska verkan fritagne, oagtadt försöken med dem blifvit förnyade. Jag känner desutom en viss Man, hvilken sägs ega mycken *antielectrisk* egenskap. Utaf de många Rön och Försök, som med *Raja Torpedo* blifvit anstälde och i *Philos. Transact.* för åren 1773-74-75 och 76 anföras, befinnes en ojäfagtig likhet mellan verkan af nämnde Fisk och Electriciteten.

Cancer Norvegicus, ett slags Hummer, åts ofta uti *Bayen.* Ett slags Snäcka, som kallades *Klippkausen* (*Haliotis* LINN.) från en half till halfannan fots Diameter, brukades till stufning, men utgjorde en i mitt tycke osmaklig rätt. Likså *Sepia Loligo* och *Sepia Octopodia*, som brukades till Säppor och af våra Sjömän äro kände under namnen *Bläckfisk* och *Sjökattor*, samt

af

af de Engelſke under namn af *Scoottelfish*. Litet Oſtron fanns åſven på et ſtälle i Bayen, hvilka Gouverneuren förbehållit för ſitt bord allena. Muſslor ſåg jag här föga, men i *Taffel-bayen* nedom Lejon-bårget finnas de i ymnoghet ſtora och rått ſmakliga. *Myxine glutinoſa* var ej lått att igenfinna ibland *Vermes*, den liknar en Ål eller Orm med en platt ſtjårt. Munnen beſtår af en aflång öppning under nåſan, dock ej tvårsföre, utan långs efter kroppen med dubbla och rörliga ſamt vål med tånder förſedde kåftar; bett deraf beråttades vål orſaka en elak ſvullnad, dock icke döden.

Af de Våxter jag fann i *Bay Falſo* var *Cunonia capenſis* ſnart ſagt ſtörſta trådet, ehuru blott 2 högſt 3 mans långder högt. Det våxte vid vatten och innehöll i ſina beſynnerliga *Stipul. bivalv. ſagittat.* en till anſeende gråddlik, men annars ſeg och gummagtig materia. Åtſkilliga *Sophoræ* blommade mot våren och åſkade en god jordmån; på *Sophora capenſis* fanns i ſynnerhet en ny ſort *Viſcum* i ymnighet. *Antholyza æthiopica* våxte från 3 till 6 fots högd, och höll ſig med ſina vackra röda blommor ej långt från ſtranden, ſamt hålſt i ſkugge af andra våxter. Jag fann den ſedan i Capſka ſkogarna ſårdeles i *Houtniquas*. *Antholyza maura*, beſynnerlig i anſeende till ſin blomma, hålften gul och hålften ſvart, fann jag

endast på ett ställe af Bårget, vid en af de bäckar, som rinna ned ofvanför Slagtar-huset. En helt liten *Triandrist*, (*Staminibus monadelphis*) med en jämförelse-vis stor och vacker gul blomma, prydde stora stycken af marken, under det vackra af dagen, men derimellan tillslöt den sin blomma så aldeles, att den var liksom försvunnen. *Calla æthiopica* höll sig mäst på fuktiga ställen mot stranden och stod hela vintren i blomma. *Proteæ*, *Ericæ*, *Corni*, *Gnaphalia*, *Gnidiæ*, *Echiæ*, *Phyllicæ*, *Bruniæ*, och *Periplocæ*, *Myricæ ceriferæ* tvånne varieteter, samt *Cliffortiæ*, *Thesiæ*, *Polygalæ*, *Hermanniæ* och *Asteres*, voro om hvarannan strödde på torra ställen af Bårgets sluttningar. *Restiones* syntes ibland inqvarterade på bara sanden, åfvenså *Mesembryanthema*. *Hyobanche sangvinea*, en parasitisk växt, började mot våren att ur bara sanden framsticka sina blodröda blom-tofsar; en och annan *Osteospermum* så vål *Arboreum* som *Herbac.* växte åfven stundom uti bara sanden. *Arctotides*, *Calendulæ* och *Othonnæ* trifdes mäst på sandiga ställen. På Bårgen funnos utom *Proteæ*, *Bruniæ*, *Diosmæ*, *Ericæ*, samt *Stilbe*; åfven *Indigoferæ*, *Erini*, *Selagines*, *Manuleæ*, åtskilliga *Chironiæ*, utom många *Gynandrister*. Grönsaker och Kryddgårds-växter funnos åfven till en stor del under denna omilda årstiden. Mot Våren började

de

de åtskilliga sorter *Ixiæ*, *Gladioli*, *Moreæ*, *Oxalides*, *Mesembryanthema*, *Antirrhina*, äfven åtskilliga vackra *Irides*, små, till några tums högd, dels med blå, dels med hvit Corolla, att framkomma.

Af de dels bekanta, dels aldeles nya våxter, hvilka träffades på detta ställe, voro en del mindre allmänna, en del sedan aldrig mer till finnandes på de öfriga ställen, som jag besökte i Africa. Hvarje district har alltid något särskildt; ej under då, om åtskilligt torde finnas lemnadt, både af mig och Herr Demonstr. Thunberg, samt att således ordspråket: *Semper aliquid novi ex Africa* ännu för många år kommer att gälla. Örtkännare böra derföre här icke vänta växternas nogare uppräknande, som blefve alltför vidlyftigt, utan nöja sig att genom det anförde, liksom i hast och som på långt håll, göra sig en någorlunda målning af landet såsom det är, med dess mäst förekommande Örter och Träd bevåxt, på olika ställen och olika årstider.

När Vintren var förbi och Skeppen nu mera häldre ankrade i *Taffel-bayen*, reste jag med Residenten till dess Landt-egendom *Alphen* kallad, belägen på *Constantia*-trakten, vid pass en half mil därifrån, och nästan halfvägs imellan *Taffel-* och *Simons-bayerna*. Innan vi hunnit lemna det bärgi-

ga af vågen, blefvo vi varse en tropp Babianer, som ganska vigt uppklättrade branta klippor, samt med snabbaste löpande satte sig i säkerhet för våra Hundar, som eftersatte dem. Frampå slätten sågo vi stora hopar af *Flammingos* (*Phœnicopt. ruber*) som är ett slags Foglar af Tran-slägtet (*Grallæ*), hvilka sökte sin föda, där vattnet höll på att uttorka. Såsom större än våra Tranor, snöhvita till färgen med flammigt rosenrödt på vingarna, är det lätt att föreställa sig, hvad angenämt utseende desse Foglar i sin så vackra uniform utgjorde på gröna fältet. Vågen gick sedermera öfver en sandslätt, hvilken är det stället, man under en del af Vintren måste vada öfver, såsom då stående under rägn-vatten. Sedan vidtog ett fält bevåxt med en myckenhet af Ljung-sorter och andra Buskslag, samt små träd af *Proteæ* slägtet. Af de Blomster och Örter, som därimellan voro strödde, fann jag en del blomma senare än i *Bay Falso*, förmodligen emedan på sistnämnde stället dels hafsvattnet med dess ångor, dels reflecterade solstrålar mot Bärgen fortskyndat blomningen. Åtskillige *Ixiæ* deremot, *Gladioli*, *Moreæ*, *Hyacinthi*, *Cyphiæ*, *Melanthia*, *Albucæ*, *Oxalides*, *Asparagines*, *Gerania*, *Monsoniæ*, *Arctotides*, *Calendulæ*, *Vachendorfiæ* och *Arctopus*, dels intet dels litet sedde i *Bayen*, funnos nu på vågen i
sin

ſin fägring. Det är knapt att beſkrifva med hvad fägnad en Ört-älſkare finner på en gång för ſig en ſå rik ſamling af okände, rara och vackra Vår-blomſter uti en främmande Verlds-del. Med otolighet afvaktade jag ſlutet af reſan, ehuru angenäm den annars var. Ändteligen hunno vi till Reſidentens Gård, och jag förſummade icke ett ögnableck att tillſkynda mig ett ännu angenämare tidsfördrif, nemligen att till fots beſöka de ännu obekanta Blomſtren.

Gården är rätt väl byggd, med en ſkäligt ſtor Trägård och anſenliga Vin-land, ſom ännu mer årligen utvidgas. Men här fanns på hela trakten knapt ett tunneland Åkerbruk, ej heller trodde Vingårds-egarena, att det lönade mödan för dem att befatta ſig dermed, utan voro de nu i ſlutet af Auguſti månad ſyſſelſatte med att gräfva omkring ſina Vin-ſtäckar ſamt plantera nya. De ſtöra aldrig ſina Vin-plantor, det är: de låta dem ej upplöpa i långa rankor, utan tvärtom ſkära dem låga och merändels omgifva Vin-gården och Frugt-träden med Häckar, att de dymedelſt mera må ſkyddas för de häftiga vindarnas åverkan. En liten *Curculio* gjorde i ſynnerhet oändelig ſkada på Vin-knopparna och de ſpäda bladen. Man ſyſſelſattes derföre mycket med att plåcka borrt deſſa Inſecter ſå fort de viſade ſig och

så fort man hann; enda ännu bekante medlet till samma Skadedjurs förekommande.

Då litet längre led inpå Sommaren, började *Exacum* och *Gentiana exacoides* att göra marken fläcktals gul och en mängd särskilda sorter Buskar, af det vidlyftiga *Aspalathi* slägtet framkommo efterhanden med sina gula blommor. Men *Protœa argentea* eller så kallade Silfver-trädet, visar sig hela året igenom med sina glänsande, hvita eller silfvergrå blad. Dessa Träd förekomma i början ganska ovanliga och verkeligen vackra; dock tror jag, att vi icke skulle gerna borrtbyta våra vackra Asp-lundar för dem. Silfver-trädet växer knappt till mer än några och tjugu fots högd, och berättades mig, om jag mins rätt, att de årnå denna storlek på 12 à 15 år. I fet jordmån växer det dubbelt fortare, och är det största af alla uti *Proteæ* slägtet. Ett och annat finnes planteradt vid somliga Gårdar, men sällan träffas något, som sått sig vildt på denna trakten, ehuru en liten Skogslund finnes deraf invid *Constantia.* Man tror fördenskull, att Silfver-trädet blifvit från början hitplanteradt. Dock har ingen kunnat göra mig besked, från hvad ställe det först är kommet; förmodligen har det skedt från *Anamaqua* kanten; ty på hela Nordöstra sidan om *Hottentotts Holland*, som jag öfverrest, fanns det hvarken vildt eller plante-

te-

teradt. Imedlertid, ſom det år det ſtörſte af alla *Proteæ* och nåſtan af alla Capſka inhemſka Tråd, ſå år beſynnerligt, att det jåmte några andra icke ådragit ſig Regeringens omtanke till utplantering, hålſt icke bör vara obekant, huru conſumtionen af ved-förrådet, ſå vål för Skeppens, ſom Stadens behof, dagligen tilltager mer, ån tillgången gifves. Det år ifrån Strand-ſlåtten, ſom Compagniet nu eljeſt hämtar ſin ved, ſårdeles af ett par ſorter ſmå och krokſtammiga *Proteæ* trådſlag. Till vedens dyrhet i Cap, kan deraf ſlutas, att Privata finna håldre ſin råkning vid, att genom Slafvar från bårgen förſkaffa den ſamma, ehuru deſſa då nödgas ſyſſelſåtta ſig hela dagen för att af ſtubbar och torra grenar ihopſamla hvardera en någorlunda börda, hvilken gemenligen vårderas till en fjerdedels Riksdaler. Och år det ſåledes lyckligt för de Hollåndſka på ſå ſkoglös trakt, att icke Climatet utan blott Köks-ſpiſen, Tobaks-pipan och Fruntimrens Varm-panna fordra eldning.

Alphen, eller den Gården jag nu Sommartiden viſtades på, var på ſödra ſidan om Taffel-Bårget, vid paſs en liten fjerdings-våg från deſs fot. Bemålte Bårg tyckes åfven hår, ſå vål ſom uti *Taffel-bayen*, ofvanpå vara ſlått, ehuru det dårſtådes eger anſenliga ojåmnheter. Rågntiden befinnas vål på det ſamma ſtora vattu-

pussar, men ingalunda någon Insjö, såsom en del föregifvit. Då ett måln täcker denna Bårgs-rad och Nord-våsten blåser, skulle det tyckas, som samma vind ofelbart borde ned-drifva målnet till rågn öfver den å andra eller sydliga sidan vidtagande slätten, men tvårtom rågnar dår då aldrig; en håndelse, som tvifvelsutan hafver sina ofvikeliga grunder i Naturen, såsom alla andra dess Phenomener. Såsom troligast har vid detta mig förekommit, att dunster, som af Nord-våsten ifrån hafvet uppdrifvas, samla sig omkring bårget, i följe af dragnings-kraften, och dår qvarhållas, så långe de åro någorlunda glesa. Men då de omsider blifva mer och mer tillökte och hoppackade, så att de snarare nödgas gifva vika för håftigare vind-pustar ån för dragnings-kraften, blifva de då hastigare borrtförde ån att de nårmare Bårgsfoten hinna falla ned i ett rågn, utan sker detta verkeligen icke förr ån de hunnit på andra sidan om *Zout Rivier*.

Sedan jag några gånger under min spassering onödigt-vis frugtat för våta från nåmnde måln, beslöt jag omsider att uppstiga i dem, för att se sakens sammanhang. Nedom Bårget var då vackert våder och tåmmeligen stilla vind, men vid Bårgets öfra kant, mötte mig åtskilliga vind-pustar, hvilka med en fuktig kyla och en kånbar

håf-

håftighet likſom ſtörtade utföre. Kyliga luften, uti hvilken jag befann mig vid paſs ¾:dedelar af en timme, var ombytlig imellan upphålls-våder, gles dimma, och en mer och mindre tunn rågnblåſt. Bårgets barhet och kalla våderlek, ſamt deſs få och af Climatet illa tilldanade eller uppdragna våxter, jåmvål ſjelfva den rågniga våderleken, hulpos alla åt, att formera omkring mig en ſen *Höſt;* hvarifrån dock kunde ſes en angenåm Sommar nedom Bårget, nemligen kringliggande ſlåtter grönſkande, upplyſte och uppvårmde af *Solen.* Foten af Bårgs-ſtråckan ſyntes ſkjuta ut i mycket aflånga, någorlunda likformiga och ſig imellan paralella kullriga ryggar, ſkilde med lika många dalar, af hvilka en del i ſin botten nedförde det vatten, ſom Bårget hopſamkat och likſom åmnat till att dermed vattna ſlåtten. En mångd af gröna Tråd och Buſkar, ſom ſig inqvarterat långs bråddarna af deſſa vattu-rånnilar, utgjorde vackra Bålten på det ſluttande Bårget och på fotens utſkjutande kullar. Åtſkillige ſtrödde vålbyggde Gårdar, med hvitlimmade Hus, ſvarta tak och ſina vål och regulårt utlagde grönſkande Tråd- och Vingårdar, lågo tydeligen blottade för ögat till alla ſina grund-ritningar, och utgjorde den naturligaſte ſamt vackraſte målning. Litet långre fram ſågos bleka Ljunghedar vidtaga,

ga, på hvilka åtſkillige ſand-plåttar voro likſom ſtrödde, jämte ſandiga vågar, ſom krökte ſig i många bukter, långs efter hvilka vagnar och vedlaſs framſkredo. Den anſenliga ſlätten ifrån norr till ſöder ſlutade ſig vid *Tiger-* och *Hottentotts Hollands Bärgen.* Därnäſt ſågos andra Bärg vidtaga, hvilka efter ſitt afſtånd blefvo mer och mer otydliga tills de ſlutligen likſom aldeles uti måln förſvunno. Utom Pölar af rägnvatten, ſågs en ſtor del af den hafsvik, ſom utgör *Fals-Bayen*; denna tycktes nu, i anſeende till lugnet och afſtåndet, ſå jämn ſom en ſpegel, ſamt ändades i Oceanen, och ſåledes vid ſamma gräns ſom Horizonten ſatte för mina ögon.

Af töcknet eller dimman, ſom mig omgaf på Bärget, fick jag ſtundom ſe molnfläckar med Nord-väſten utdrifvas och ſimma med häftighet i luften, både högre och lägre än den plan jag ſtod uppå; äfven huru de deraf på ſjelfva ſlätten formerade ſkuggor efterföljde. Med ett ord: en ſå anſenlig och tillika vacker Theater, kunde icke annat än vara både intagande och ſällſynt. Såſom mindre van att äfventyra, vågade jag mig icke ſå långt borrt, ſom jag önſkat, för att underſöka det öfre Taffel-bärget på denna ſidan; ty vid tilltagande mörker, hade jag lätteligen kunnat förloras och blifva rof för Leoparder och Tiger-vargar (*Hyænæ*), hvilka

ka hår finnas till ſtor mångd, och om nåtterna åro mycket tilltagsne. De hade liten tid fórut gjordt ſkada i en Gård ſtrax nedom Bårget, och deras tjutande hórde jag ſamma afton i ſkymningen ifrån ſtållen, dår jag 2:ne timmar fórut botanicerat: Sjelfva dagsljuſet ſkulle icke heller kunnat fria mig ifrån att blifva plundrad af en hop någon tid fórut borrtlupne Slafvar, ſom man fórmodade nu uppehålla ſig på *Taffel-bårget.* Ett nyligen utkoladt eldſtålle, ſom jag dår fann, var troligen lemning af dem. Dock hade kanſke den vackra utſigten, ſom jag nyſs beſkrifvit, åndå långre uppehållit mig på Bårget, om ej mina leder bórjat betagas af någon ſtyfhet och Gikt-vårk, genom det att jag ſvettig och nog ſommarklådd hade uppkommit i kulna luften. Detta hade kanſke haft någon ledſam påfóljd, om jag icke håndelſe-vis kommit att arbeta mig uti den håftigaſte ſvettning; ſaken var den, att då jag under nedgåendet ville underſóka de ſkogrikaſte ſtållen, långs efter nedrinnande vattu-båckar, fórlorade jag råtta vågen, och råkade i ett ganſka tått och hopvåxt *Buſcagie*, att jag icke utan ytterſta móda kunde arbeta mig fram.

Någon tid fórut eller uti bórjan af Sept. red jag till Staden fór att taga afſked af Herr THUNBERG, hvilken på Hollåndſka Oſt-Indiſka Compagniets bekoſtnad ſkulle begifva

va ſig på en lång reſa in i landet. Jag dröjde nog ſent på aftonen hos honom, hvarigenom hände, att mörkret öfverföll mig på hemvägen, och kom mig att fara vilſe. Jag red upp till en Gård för att fråga mig före, och på undervisningen jag fick, trodde jag mig härifrån hitta hem, men under rägn och tilltagande mörker, fördes jag på bi-vägar till en vacker Herregård. Sedan jag där utſtått ett anfall af en myckenhet Hundar, kommo 16 till 20 Slafvar ut. De voro elake nog att ej ſvara mig, oagtadt en del ſäkert ganſka väl förſtodo mig, och jag mot löfte om drickspenningar, på ſkälig god Holländſka frågade dem om vägen; tvärtom öfverlade de med hvarannan på bruten Portugiſiſka eller Maleiſka, på ett ſätt, ſom kom mig att miſstänka, det deſse medmänniſkor icke hade någon bättre vilja emot mig, än mot andra Främlingar, hvilke plåga här förſälja dem, ſedan de dels med uppenbart våld och röfveri, dels med penningar, varor eller andra anläggningar, beredt dem och deras likar de tunga bojor, ſom de drogo. Om än någon Husbonde nu varit hemma vid Gården, hvarpå jag dock tviflar, hade detta föga båtat mig, emedan ſådane ſjelfve, i frugtan för ſina Slafvars hämndgirighet, nödgas om nättren väl rigla ſina dörrar, ſamt hålla laddade Gevär i beredſkap. Så mycket lättare då ſkulle man på mig kunnat

både

både föröfva mord och dölja det samma med att begrafva kroppen, eller släpa den ibland Buscagiet för Villdjuren; jag begaf mig derföre på vägen att söka ett lyckligare ödc. Till den ånden gaf jag min Håst lös tygel, i hopp att han sjelf skulle båttre hitta ån jag. Han nyttjade ock så vida sin frihet, att han lemnade all banad våg, kanske för att söka den korrtaste hemåt; hårigenom fann jag mig snart utsatt för en besvårlig och buskig mark och vattu-rånnillar, tills åndteligen Håsten gjorde oförmodade språng, hvarefter vi bågge kullbytterade uti en grop och åtskildes. Håstens hastiga borrtlöpande gaf mig orsak att frugta, det något Vildjur i granskapet hårtill var orsaken, hvarföre jag ej litet osåker om mig sjelf, snart beredde mig till försvar med en stor knif, som jag vanligen hade hos mig, till Blomster-lökars uppgråfvande. Såsom nu mera Fotgångare, skulle jag vid främmande Gårdar åfventyrat att sönderslitas af stora Hundar, hvilka om nåttren slåppas löse att afhålla tjufvar. Att tillbringa natten under bar himmel i nårvarande rågnvåder, var ohyggeligt och farligt. Imedlertid tog jag mig före att vanka omkring, för att hålla mig varm. Inom få minuter, och efter det jag kommit öfver en liten kulle, befann jag mig helt nåra till en Gård. Jag behöfde i mörkret noga besinna mig, innan

jag kunde igenkänna den för mitt hem; Hästen fann jag redan stå vid stall-dörren helt spak och stilla, och jag var på köpet så lycklig att kunna för vederbörande dölja hela äfventyret, såsom min politik det då fordrade.

Constantia är ett ställe, som utgöres af tvänne Gårdar, hvaräst det bekanta, och i Europa så begärliga Vinet pråssas, som är kändt under namn af *Vin de Cap* samt *Constantia-vin.* Detta ställe var beläget vid pass en fjerdings-våg ifrån *Alphen*, inuti bukten af, samt tämmeligen når under den bärgs-raden, som kommer ifrån *Meuisen-bärget* och inemot, där den afviker till *Hout-Bayen.* Den ena af dessa Gårdar kallas lilla *Constantia*, hvaräst det hvita Constantia-vinet pråssas; från den andra åter fås det röda. Efter Herr De la Cailles uträkning, skall årligen icke mer än 60 Liggare *Rödt* och 90 Liggare *Hvitt Constantia-Vin* blifva tillverkadt, hvarje Liggare räknad till 600 *Pintes* eller vid pass 150 Svånska Kannor; så att hela tillverkningen bestiger sig till 22,500 Kannor. Så vida Compagniet har förbehållit sig tredjedelen häraf, så händer att det öfriga redan långt förut blifvit af Europeer upptingadt. Ganska sällan får man se detta Vin på Borden i *Cap*, dels emedan det är dyrt, dels kanske emedan det är inländskt. Det Rö-

da

da Constantia-Vinet säljes vid pass för 60 Riksdaler Half åmen, men det Hvita plågar för något lindrigare århållas. Priset på det allmänna hvita Vinet i *Cap* är annars ifrån 10 till 70 Riksdaler Liggaren, allt efter som årsväxt och afsättning varit. Omkring *Cap* pråssas dessutom *Burgundie-Madera-Mosler-* och *Muscadell*-viner, så kallade i anledning af en någorlunda likhet med Europeiska Vinerna af samma namn, samt i anledning af de ställen i Europa, hvarifrån Vin-stockarna först blifvit hämtade. Dessa Viner äro i ett proportioneradt högre pris, än det allmänna Hvita. Som Capska Vinerna i allmänhet, i anseende till de många Skeppens behof, ega en fördelaktig afsättning, så finnas de sällan annorledes än nog unga; annars skulle de visserligen genom ett längre förvarande, samt medelst en bättre ansning och mindre svafling blifva jämngoda med de bäste Europeiska. Det uppriktiga Constantia-Vinet är onekligen ett ganska mustigt och delicat Desert-Vin, som har något eget angenämt i smaken. Att det icke vunnit denna sin godhet af något särdeles tillrednings-sätt, är jag fullelıgen öfvertygad; ty då skulle man vara mån om, att tillverka långt mer deraf. Men saken skall vara den, att man endast af några vissa Vin-land, kan århålla det ägta. De näst invid liggande, gifva blott ett simpelt

Vin,

Vin, oagtadt man på dem planterat Vinståckar från de förre, så väl som från Rhenströmmen, hvarifrån man trodt den ägta Constantia-sorten härstamma; ja oagtadt på alla Vin-landen vid *Constantia* tyckes vara lika jordmån. Exempel gifvas äfven i *Cap* så väl som i Europa, att goda Drufvor ibland gifva elakt Vin, samt tvärtom elaka Drufvor, det som är godt; derföre lärer väl vid vissa Viners beskaffenhet mäst ankomma på finare ämnen samt vissa tillfälligheter, hvilka genom flitig och förnuftig undersökning skulle kanske till mycken båtnad för Mänskjo-slägtet stå at utforska.

De som hafva sig bekant, till hvad mångd Constantia-Vinet consumeras i Europa, lära redan anmärkt, det min uppgift på tillverkningen af oftanämnde Vin, torde vara allt för knapp; men det är den visserligen icke, utan öfverskåttet kommer från Vinningslystne, hvilka måne om att upfylla sina begär, hitta altid på sätt, att tillfyllest göra Vällusten och Luxen. Dessa ofta vane att mättas af tomheter, förnöjas ej sällan af ett inbilladt kräsligt *Constantia*, som dock ej deltager deraf mera än blotta namnet. Det är derföre rådligt, att äfven i sjelfva *Cap* se sig väl före, att, ehuru man smakar ett upprigtigt prof, man ej kommer att betala ett eftergjordt Rödt Constantia, hvilket annars plägar säljas till hälften mindre pris.

pris. Sedan ett ſådant Vin efter vanligheten anſenligen af ſjö-tranſporten blifvit förbättradt ſamt förådladt med namn af ägta Conſtantia, af hvilket det eger en någorlunda ſmak, ſäljes det lätteligen för ſådant i Europa.

Hout-Bayen beſökte jag äfven denna Sommar. Den enda vägen ſom är dit, går genom en trång dal, utur hvilken Hamnen får färſkt vatten, medelſt en liten Å eller Bäck, hvilken är mycket igenväxt af *Palmiter*, (ett ſlags *Acorus*), med tjock ſtam och breda blad, hvilka från täppen utkomma, ſåſom på Palmträd, och gifva anledningen till namnet. Deſſa Palmiter finnas till myckenhet uti de fläſta *Rivier* eller Åar, hvilka de mer och mindre igenvallat, medelſt ſina ſtammars eller rötters ihopflätande. Sjelfva *Hout-Bayen* deremot, eger mindre ſkälig orſak till ſitt namn, emedan tvärt emot deſs betydelſe, mycken ved- och ſkogs-briſt både är och tyckes alltid hafva varit på berörde ſtälle. Till Hamn tycktes mig denna Bay vara ganſka trång ſamt alltför öppen för ſydliga vindar; Ankar-grunden lärer dock vara god, enligt 2:ne härvarande Fiſkares till mig ſkedde förſäkran. En hop ſand är af Hafvet updrifven till det innerſta af Bayen, och tycktes där utgöra ett långt grund; hvaraf ofvannämnde Rivier mycket dämmes. Denna ſand var nu på

vissa ställen ganska lös, att man icke kunde gå på den samma, utan fara att drunkna uti ett därunder stående vatten. Med tiden torde detta blifva alldeles igenvalladt. En Bärgs-huk på västra sidan innerst i Bayen, är hel och hållen öfverdragen med sand, hvilken dit lärer vara uppyrd ifrån stranden, medelst den häftiga sjövinden. Östra sidan utgöres af branta Bärg, som gå intill vattukanten; den västra är mycket uppfylld med stora lösa grå-stenar, dock äro här icke dess mindre tjenliga ställen för Båtar till landning; för öfrigt är Hamnen obeqväm, så i anseende till kast-vindar från Bärgen, som i brist af beqvämlig vattenhämtning och tjenliga vindar till utlöpande. En Gård med Vin-planteringar, är belägen några stenkast högre upp i Dalen. Egaren, en Europé, var den ende här i Africa, som förstått att skaffa sig Åsnor, i affeende derpå, att dessa såsom tjenligare till körslor i bärgig mark, samt lättare födde med buskar och gröfre gräs-slag, bättre passa sig till Climatet. Jag såg här som hastigast ett litet svart fyrfotadt Djur, nästan till skapnaden som en Utter, hvilket undangömde sig bland stenarna. Villebråd på denna och *Constantia*-trakten består eljest af små *Antiloper*, såsom i *Bay Falso*, nämligen af *Stenbockar* (*Antilope grimmia* PALLAS) och af *Klippspringare*, hvilka jag dock ej haft till-

fäl-

fälle att närmare examinera; äfven af *Dykare-Bockar*, så kallade i anseende till sitt särdeles språng, och liksom dykande under buskarna. Jagten af dessa små *Antiloper*, består deruti, att de uppdrifvas från sitt läge ibland buskagiet, hvilket snarast sker genom Hundar, då Skötten bör vara tillreds. Annars fångas de äfven i snara, vid ingångarna till Vin- och Kål-gårdar; snaran är fästad i toppen af en spånstig gren eller språte, hvilken med dess ena ände är alldeles fast i jorden, och den andra nedböjd, fästad helt löst vid ett bråde, som är lagt på marken, och litet täckt med jord. Dervid är vidare så tillställt, att då Djuret trampar på brådet, gör detta en liten gungning, hvarigenom den spånstige grenen flyger lös, och drar snaran om ett eller tvånne af Djurets ben, samt dymedelst lyfter detsamma med sig upp i luften, så att det blir hångande. Af andra Djur såg jag här Meuishunden, (*Viverra Ichnevmon*) och Muskiliat- Katten (*Viverra genetta*) fångade vid Gården i fälla. De voro något större än vår allmänna Katt, och skylldes i Hushåll för att göra skada på Höns och Ägg, ehuru de å andra sidan göra mycket gagn genom stora Råttors utödande. I naturens allmänna hushållning äro de ännu gagneligare Djur, än man i *Cap* vet att ärkänna eller deraf göra sig nytta. *Nil-strömmen* och *Egypten*

t. ex. ſkulle uppfyllas af *Crocodiler*, om ej deras ägg till ſtörre delen förſtördes af *V. Ichnevmon*. I Oſt-Indien är detta Djur kändt för att minſka antalet af deras alltför många Ödlor och giftiga Ormar; och ſamma gagn gör *Viverræ Species* onekeligen i Africa. De bidraga tvifvelsutan äfven att hålla Mullvadarna inom viſſa ſkrankor. *V. Ichneumon* plägar ock tämjas i Oſt-Indien, ſå att den medföljer helt ſpak, ſåſom en Hund, och derigenom har man fått lära att *Ophioriza* är ett förträffeligt medel mot Ormbett. I *Cap* ſkulle troligen en lika nyttig upptäckt göras, om man där hölle *Ichnevmon* tam, och låt den med flit ſtickas af flere ſorter Ormar, ſamt anmärkte, hvad medel den ſökte till ſin bot; ty Naturen, ſom gifvit och ålagt *Ichnevmon* ſamma förrättning i *Africa* ſom i *Aſien*, nämligen att inſkränka giftiga Ormar, har väl ock utruſtat den på båda ſtällen med lika goda vapen och lika ſäkert *preſervativ*. Dylika förſök förtjente ock viſſerligen att anſtällas med *Viverra Genetta* och flere. Den ſiſtnämndes *folliculus* är af en ſort Däsman, förmodeligen ej utan Skaparens ſynnerliga ändamål, och för Djurets egen nytta; kanſke äfven för Månniſkjor, då de bemöda ſig om att utröna denſamma.

Det tjenar äfven här bäſt att nämna ett tredje ſpecies af *Viverra*, ſom finnes på den-

na trakten, ehuru jag ej fick se den förrån efter min återkomst från Söderhafvet; det var *Viverra Putorius*, som en min bekant underriden fångar på Herr Dreijers Gård invid *Rondebosh*, nå mare *Cap* belägen än *Alphen*. Detta Djur är ej bekant för att finnas flerestädes än i Norra *America* och här; således på en gång i Norra delen af Nya Verlden och Södraste Udden af den gamla; således äfven tvärt emot det Herr Buffon säger sig vara moraliter säker på. Aldrasäkrast hade denne store och mästerlige Naturforskaren gjort, att nöjas med Naturens nyttiga betragtande, utan att vilja utstaka allmänna lagar för densamma, liksom inga andra Djur skulle vara gemensamma för Gamla och Nya Verlden än de, hvilka lätteligen kunnat komma landvägen ifrån *Asien* till *America*.

På en af mina excursioner mellan *Alphen* och *Rondebosh*, nära vid ett sumpigt ställe i en Dal, kom jag oförvarande öfver ett för mig obekant Djur; men jag kunde, oagtadt det var inom 70 till 80 steg, i anseende till Buskagiet och Djurets undanlöpande, ej rätt väl bese det; dock tycktes det ej hafva mer än 3 och en half fots högd; men dess askgrå färg och alltför tunga språng, kommer mig nu att tro, att det ej kunnat vara annat än en ung *Hippopotamus*, eller som här kallas *Sjö-ko*. Sådana äro väl al-

drig på denna trakt ſedde, men de plåga vanka vida omkring; derföre torde denna hafva natten förut kommit att fåra vilſe ifrån *Zekoe Valley* vid *Bay Falſo*, hvaråſt de ej ſällan uppehålla ſig. Om ſå var, år jag aldeles icke miſsnögd, att jag ej för nåra fick betragta ett annars ſå farligt Djur, ty jag hade efter vanligheten inga andra vapen, ån min knif och Inſect-ſax.

Man lårer knappt föreſtålla ſig, det *Fauna* och *Flora Capenſis*, denna Sommar, lemnade mig tid till någon Hypocondre; men jag måſte dock bekånna, att några enſliga och ſyſlolöſa ſtunder m. m. gåfvo rum och tillfålle för ledsnad. Dagarne i *Cap* åro i anſeende till ett nårmare grannſkap med Dagjåmnings-linien korrtare ån hos oſs Sommar-tiden. Full af brinnande nit och håg för Naturforſkningar, kunde jag ej annat ån harmas deröfver, att jag på ett ſtålle af båſta tillgångar, för andra ſyſlor måſte ſe mig om dagarna hafva till en del bundna hånder, och de långa aftnarna, i briſt på Böcker, och många andra nödiga hjelpredor; ſårdeles i briſt af Vånner, och utom gemenſkap med någon, ſom ſatte vårde på Studier, aldraminſt på Naturens forſkande och kånnedom, hvarpå hår ett exempel.

En Capſk Låkare, ſom något ſtuderat i Holland, gjorde ett beſök på den Gården, hvaråſt

jag

jag uppehöll mig, och begärde, jag vet ej af hvad anledning, att ſe mitt *Herbarium.* Jag blef pickhågad, att deruti göra mig och Mannen till viljes; ty jag kunde ej annat än hoppas, att få lära åtſkilliga Örters kraft i Medicinen; men jag fann mig ſnart bedragen i mitt hopp; den Africanſke Æſculapen kände knappt någon till något namn, ännu mindre till något gagn; Landtbor hade redan i detta ämnet gifvit mig flere, ehuru ändå ganſka få underrättelſer. Af några hundrade kliſtrade Örter, ſom jag lade för honom, hade vi ej hunnit bläddra en tredjedel igenom, innan han tidt och ofta gäſpat. I god tid vände jag derföre igen att falla honom beſvärlig med mina förfrågningar. Jag förſökte i ſtället att muntra honom med mina tankar om den och den Örtens kraft; för hvad den med ſäkerhet och hopp i Medicinen kunde förſökas, och det i anledning af ſlägtſkap och likhet med andra redan kände och till ſin kraft utrönte Örter, eller, ſå mycket man borde kunna ſluta, i ſtöd af *Ordines Naturales* &c. &c. Han var antingen höflig eller upplyſt nog att jaka, men gäſpade ändå. Jag lemnade derföre väl hälften Örter orörde, ſamt vände talet på Skeppning och Handels-minutering, hvaraf Diſcurſen blef ſtrax lifligare, en händelſe, ſom jag icke undrar juſt på; ty den omnämnde Lä-

karen hade mer inkomst genom *Koopen* och *Verkoopen*, än genom Muserna, och sak samma år i det närmaste med de öfriga Capska Läkare; beklagligt för de Sjuka, så väl som i allmänhet för Naturkunnighet och Läkare-konst.

Skulle min Journal någonsin falla i den Läkarens hand, som behagade gäspa öfver de kraftiga *Simplicia*, jag viste honom, torde han benäget förlåta, att jag lånt ett så behagligt original som hans, till att desto lifligare gifva en afbild af den agtning, som *Flora* är uti hos samteliga ÆSCULAPII Söner i *Africa*. Jag gör honom icke desto mindre den rättvisa, att han i min tanke verkeligen då var den kunnigaste af dem alla. Jag årkänner med tacksamhet all den höflighet, han sedermera viste mig, men han bör ej förtycka, att jag icke kan fördölja en sanning, som innehåller orsaken till Vetenskapens ringa förkofran i *Africa*, och kanske flerestädes; äfven att jag föreställer saken med de naturliga färgor, som hon fallit mig i ögonen; ty i sådana fall blir Läsaren i stånd att fälla eget omdömme, ofta bättre kanske än den som berättat.

Sedan min föresats, efter hvad jag redan sagt, är att bibringa Läsaren berätteise om Landet och Folket i den ordning och på det sätt, jag sjelf kom till deras kännedom,

dom, har jag trott mig här böra införa berättelse om en excursion, som jag företog till *Paarl* och omliggande trakt, sådan som jag genast efter hemkomsten satte mig ned att densamma beskrifva, i Bref till en min gode Vän och fordna Skepps-Kamrat. Jag anför det med den då nyttjade stylen, och med åtskilliga imellan Sjömän brukliga talesätt.

Min Herre!

Med en helt och hållen uttröttad Lekamen, är jag nyss hemkommen från 8 dagars fotpromenad öfver de torra Africanska fälten, och efter det jag haft tillfälle att besöka åtskilliga Africanska Vin- och Korn-*Baurs*. Så kallas här ett hjertans hederligt Folk, som väl ej ega annan nummer i Rang-ordningen än våra Svänska Bönder, dock oftast äro ganska förmögna, ehuru de ej föra större stat än Svänska Frällse-Fogdar. Den 9 October innevarande år, begaf jag mig till *Cap*, för att få se Borgerskapet exercera, äfven för att enligt aftal med Hr. O - - - G en Landsman, gå att skåda Liljorna på marken och Landsens Döttrar, jämte andra Byggdens producter. Ser icke min Herre! huru väl jag passat flere Flugor för en smäll. Hvad Exercisen vidkommer, höll det manhaftiga Krigsfolket sig den 10:de inom hus för blä-

ſtens ſkull, hvilken ock verkeligen var ſå håftig nedom *Lejon-Bårget*, dit jag gått att botanicera, att jag ſtundom nődgades lågga mig ned på marken. Den 11:te ryckte Borgerſkapet ut på fåltet; Råckarne ſå på Håſt- ſom Fot-Karlarna voro vål alla blå, men ὄmſom af mὄrk och ljus fårg. Våſtarne, ſårdeles Fot-Folkets, voro bruna, blå och hvita, in ſumma af flere ſlags fårgor. En Franſyſk Pråſtman med ſvarta klåder och rὄda klackar, var åfven hårvid nårvarande, och yttrade till mig ſin fὄrundran ὄfver ſå brokiga Munderingar. De exercerade icke deſs mindre ſkåligen bra, af orſak att en ſtor del af dem voro Européer, ſom tjent i Tyſka Kriget, och ſedermera uti Garnizonen i *Cap*, tills de dår efter 5 års tjenſt vunnit Borgare-rått. Derfὄre både jaloux om ſin Militåriſka fὄrtjenſt, och hὄgdragne ὄfver båttre villkor, ſkola de en gång fὄr flere år ſedan, anſett ſåſom fὄrnedrande att formera front mot Garnizonen, hvilken åter å ſin ſida deraf funnit ſig mycket ſtὄtt, ſå att en dem imellan låſſad Attaque blifvit nog alſvarſam, dermedelſt att ibland annat, man å ὄmſe ſidor laddat med Rock-knappar, penningar och dylikt. Bågge deſſa Corpſer ſkola alldrig efter denna håndelſen, på en gång blifvit exercerade. Sedan det ſlog mig felt, att få den nåmnde Landsmannen till ſållſkap, begaf jag mig
på

på vägen med en svartbrun Vägvisare, som jag legt för en fjerndels Riksdaler om dagen. Öfver axelen bar han en stång, på hvars ena ände var en Ört-pråss, och på den andra en motvigt af något matsäck och något kläder. Denna min Vägvisare, högfärdig öfver det namnet *Bastard*, lät mig snart förstå, att han ej var någon Slaf, såsom de flässte svarte, utan född fri på Mödernet, emedan Mormodren varit Hottentottska, och Fadren en Europée, som han trodde, af tämligen förnäm härkomst. I korrthet, jag följde mitt öde och *min* svarta Lotsman ur Staden. Vi styrde vår curs Nord-västligt, och efter en hop *koppel*-curser till fots öfver slätten, hade vi redan klockan 12 hunnit ända till Galgen. *Heus Viator!* Här stadnade vi litet att betragta dödligheten. Mera än ett halft tjog omkring stående Stegel, buro nog ohyggliga frukter, följder och prof af träldom samt tyranni, monster, som åldrig fela att alstra hvarannan, jämte allahanda andra skamliga missfoster för Mänskjoslägtet, så snart någotdera fått burskap. Sjelfva Galgen, den största jag någonsin sett, var väl i sig sjelf en nog ampel dörr till evigheten, dock ej alltför stor tillskuren af ett tyranni, som i så liten Stad som *Cap*, kunnat finna 7 offer att hängas i kådja. Längre fram, där sanden af

ut-

utfallande rägn-vatten var tillpackad, fann jag en myckenhet hoppande *Cicindelæ*, af ett okändt *Species*. Min Följeslagare, som alldrig förr sett någon Insect-samlare, sattes häröfver i obeskrifligt löje och förundran.

Inga Broar finnas i hela Africa. Vi måste derföre vada öfver tämligen djupa Bäckar och Åar; således äro väl *Herbationer* här ganska besvärlig, men deremot skörden på Blomster rik. Så snart jag satte mig ned, gjorde jag artiga upptäckter, af en besynnerligt taggig *Rumex*, och af *Tribulus Terrestris*. Då och då vankades äfven recrutering för mitt Insect-Compagnie och min Ört-samling, hvilket gladde Själen, och i samma mån spridde krafter och ifver i mina ben. Desse fingo dessutom af följande anledning tillfälle att rasta. Af de Vagnar, som hunnit upp oss, var en med 6 par Oxar förespänd, efter landets sed; däruti låg en Slaf och sof, full som ett Svin, också till stor del efter landets sed; en annan dock nycktrare, satt vid rodret, nemligen med en piska, hvars skaft var 3 mans-längder, och snärten i proportion. Tömmar brukas alldrig till Oxarna, hvarföre oagtadt väl passade pisk-slångar till höger och vänster, desse mindre tillöfvade, än girade om bagbord, än om styrbord, tvärs och ändalångs öf-

öfver vägen, så att Kusken ej sällan nödgades springa ned af vagnen, för att eftertryckligare yttra sin mening för de främste af spannet. Vagnen är så stor och bred i gången, att den ej gerna kan gå i kull; dock, där vägen är mer granlaga, ledas de främste Oxarne. Uppe i Vagnen satt en Christen Holländare, hvilken det ömmade att se mig till fots, och derföre ganska höfligt nödgade mig, jämte min förhyrde, att stiga upp i vagnen och åka. Vid pass på samma Pol-högd, hann en Bonde på oss. Vi prejade, der är: vi ropade till och hällsade hvarannan, såsom plägar ske från Skeppen i öpna Ocean; vi förnummo af honom, att han var en *Faderlandse-karl*, (så kallas Europeerne här) och hade fått sig Hustru, bo och bohag, vid de 24 *Rivieren*, 40 timmars väg härifrån, som var, trodde han, ett af de vackraste ställen på denna trakten. Men jag besinnade, att hvarken TOURNEFORT i *Levanten*, eller LINNÉ på *Lappska Fjällen*, eller andre Gräs-läsare botanicerat med någon 6-par-vagn, samt att mina Studier och Samlingar ingalunda i sådant åktyg kunde förkofras; dessutom att det Benen vunno i hvila, blef annorstädes genom sqvaltning förloradt; derföre begaf jag mig åter till fots, och kom till en Compagniets Gård. Råttaren eller så kallade Basen därstädes, presenterade mig ett glas starkt Vin,

som

ſom ej kom öfverens med min törſt; Vattnet var bräckt eller ſalltaktigt härſtädes; hvarken Mjölk-kor eller Mjölk funnos, ehuru på Gården föddes anſenligt antal Håſtar och Boſkap. Orſaken är att ſådana ſtällen bevakas af Soldater, ſom bekymra ſig mera om Vin än Mjölk; äfven ſkjutes någon ſkuld på betet, ſåſom ogint eller ſinande för Mjölk-kor. Jag tog derföre afſked af Baſen, ſå kalla Slafvarne alla Chriſtna, ſärdeles Fogdar och Husbönder. Näſta Gård tillhörde en infödd Africanſk Bonde. Jag tänkte nu för förſta gången probera detta Folkets för mig mycket berömde gäſtfrihet. Men till olycka, var Bonden på Exerciſen i Cap, och endaſt några Slafvar hemma, af hvilka en gammal Käring förde ordet, och ſade Sångklåderna vara inlåſta. Jag kunde lätt ſe, att hon hade lika ſå liten luſt att härbärgera mig, ſom jag att blifva hos henne. Det var redan i mörkningen, men detta och mina ſtela Ben oagtadt, reſolverade jag att gå till en annan Gård, ſom ſyntes. Vi kommo miſte om vågen i en däld, ſamt irrade oſs ibland buſkarna. *Jackhalſen* eller Afrikanſke *Räfven*, höll nu ſin afton-muſik, i det närmſta, på ſamma ſpråk ſom den Europæiſke. Paddor och Natt-ſkråfvor inſtämde härtill med ſina obehagliga låten. Vi kommo ändteligen på en liten högd, hvarifrån

vi

vi åter kunde se Gården, samt rätta oss. En vakt af Hundar, som i Africa ega oinskränkt privilegium att bita Fotgångare, som vanka, ju senare ju mera misstänkte, satte oss i mycket bryderi. Klockan var redan half 9; dock som Folket ännu ej lagt sig, kommo de ut till räddning, så att vi undgingo andra blessurer än på Råck-skörten. Vi släpptes in i köket, hvaråst oss emottog ett dunderslag; det var underrättelsen om Basens eller Rättarens bortovaro på Exercisen, och att alla beqvämligheter voro inläste. Detta kom mig att känna ännu svårare klämning af dags-bördan, Imedlertid böd den beskedliga Slafven mig, att hålla till godo af ett litet förråd Thé och Bröd, hvarmed han sjelf var försedd. Min Dräng, jämte den nämnde Hus-slafven och en annan som var Få-vaktare eller Herde, rörde ihop en för sig behaglig rätt af slätt och groft bröd. Efter någon deras öfverläggning på Portugisiska, släpptes jag i den frånvarande Basens egen Säng-kammare. Sängen var beqvämlig nog, men gålfvet af lera, väggarna toma, Meublerna utgjordes af en sprucken Thé-kanna samt några tömda Bouteiller och ett par stolar.

Emedan dörren ej kunde igenläsas, satte jag stolar mot densamma, på det jag måtte väckas af bullret, som de skolat förorsaka, i fall man velat mig på lifvet. Se-

dan

dan lade jag mig att sofva, dock med en dragen knif. De många Mord, som jag viste i dettta landet plågade föröfvas, gåfvo mig mycken anledning till denna försigtighet. Följande morgonen fick jag på begäran Frukost, hvilken bestod af gammalt *Smalt*, eller ett slags flått, prepareradt och bevaradt i en trå-ask, att nyttja såsom Smör; äfven fick jag ett stycke Bock-kött, som var stekt på glöd, och alltför starkt kryddadt med Spansk Peppar. Hungren nödgade mig till den belefvenheten, att ej försmå min svarta Vårds traktamenter, dock blef jag ej långsam vid bordet. En oförmodad, men ganska häftig tråta på Portugisiska, som jag ej förstod, yppades mellan Hus-Slafven och Få-Herden. Elden tycktes lysa utur bägges svarta ansigten. Den sistnämnde grep till knifven och nödgade den förre att muta sig med ett stycke Kött; hvarpå han gick sin väg, efter en å ymse sidor med kärligaste miner förnyad vänskap, samt påtänd Frukost - pipa. Oagtadt denna förlikning, utöfvade Hus-Slafven en grym hämnd på sin Vederdelomans Hund, som råkat dröja qvar i köket; men oagtadt så lågt uppförande, var bemälte Slaf dock så mycket smittad med det ädelmodiga af en Africansk Gäst-frihet, att jag ej lätteligen kunde öfvertala honom att emottaga en dricks-penning för den tjenstaktighet han visat mig.

Korrt

Korrt efter dagningen begaf jag mig åter på vägen, då jag för första gången, efter min ankomst till denna Verlds-udde, fick fägnas med åsyn af stora åkerfällt, som nu stodo gröna, med fots hög brädd; ty på Tigerbärgs-trakten, hvaråst jag för det närvarande befann mig, var Åkerbruket Landtmannens förnämsta yrke. Hvete och Korn äro dock de endaste Sädes-sorterna, som uti hela Colonien finnas. Det förstnämnde nyttjas endast till Bröd, och det senare endast att föda Hästar, dels så, att brädden, en eller flere gånger, alt efter som den hunnit återväxa, afslås för dem till foder, dels så att nämnde Sädes-slag, då det hunnit till mognad, utspisas med halm, såsom hos oss. *Kl.* 10 flygtade jag undan rägnet till en Gård, hvaråst jämte det Slafvinnorna voro sysselsatte med sitt sy-arbete, jag fann dem sjunga Christna Psalmer. Deras Husbonde af en ovanlig Religions-nit här i landet, hade förmått dem dertill. Men af vanlig hushållning, har han ej låtit dem i Christnas Samfund med någon döpelse intagas, emedan de dermed efter landets lag, skulle återvunit sin frihet, och han förlorat dem utur sin tjenst. Denne Gudfruktige *Baur*, var född Berlinare, och hade varit Styrman på Ost-Indien. Vi kommo af denna anledning att språka om dess fordna och ännu älskade Monarks Segrar, samt inom

en timmes förlopp, nästan om alla ting i verlden. Min hals sved ännu af Pepparen, och min mage af hunger. Den förra lindrades med ett par glas Vin, men för blyg att klaga mig öfver den senare, lemnade jag den till sitt öde att vänta på middag, där tillåfventyrs man skulle bjuda mig; och begaf mig åter till mitt Botaniska kall och arbete mellan Buskarne, hvarmed landet här är nästan alldeles öfverhöljt, undantagne de fläckar, som äro uppröjde. Ingen skogs-pinne, knapt något vildt träd, är till seendes. Jordmånen häromkring, nämligen på *Tiger-bärgen* och *Kæberg*, är till utseendet en merändels torr, ofruktsam, mo- och klapper; dock äro vissa dälder på samma småkulliga trakt, myllblandade och tacksamma, äfven mot en och annan, som lagt sig på Culturen af Citron- Apelsin - och Pomerants - träd. Klåckan 3 efter middagen kom jag till *Baur van der Spoei*, som var Enkling och född African, samt Broder till den, som min Herre vet, är egare af det Röda eller gamla *Constantia*. Han stod utan krus helt stilla inom sin dörr att afvakta min ankomst, och utan att gå ett enda steg emot mig; men tog mig i handen, hälsade *God dag! Välkommen! Hur må Ni? Hvem är Ni? Glas Vin? Pip Tobak? Vill Ni ha dta?* Jag svarade i ordning på frågorna, och emot.

tog

tog det sista anbudet. En skicklig belefvad 12 à 14 års Dotter, bragte en skön Lam-bringa med Morot-sås på bordet, och efter måltiden bőd mig Thé-vatten med så god grace, att jag snart kunnat blifva kår både i Flickan och Maten. Tystlåtenhet och godt hjertelag kunde låsas både uti Fadrens och Barnens ansigten och uppförande. Jag tilltalade min Vård några gånger, för att bryta tystnaden; han svarade korrt och beskedligt, utan att för öfrigt sjelf börja någon discurs mer, ån att tillbjuda mig hvila hos sig öfver natten; men jag tog afsked, ej utan att vara rörd af en ovanlig och oförtjent vålvilja. Uti min Botaniska girighet hade jag intet affeende på mina styfva ben, utan ville skynda mig öfver de torra backar, hvaråst jag gått hela dagen liksom på styltor. Mot aftonen fann jag mig mindre trött, sedan mer gående och springande uppmjukat lederna. Ej långt ifrån Gården hade vi en Båck at öfvergå, dit en Slafvinna kom, och särdeles tjenstaktigt visade oss grundaste stället. Hon tycktes göra sig råkning på någon kårlig belőning, som dock ej annat kunde ån slå henne felt, når hon mötte en delicat och trött Philosoph. Aftonen ankom jag i god tid till en Gård, dår Far och Mor ej voro hemma, men unga JAN och Jungfru SUSANNA lånte mig åndå hus. Dår var en vacker Byggning;

ſåſom öfver alt på vågen, dels af tegel, dels af tillpackad ler-jord, men utan annat gålf än bara Jorden. Jag hade åmnat gå långre, men ſedan jag ſåg en ſtor tjårna i gång på gålfvet, och hörde af SUSANNAS egen mun, att de hade 30 Mjölk-kor, kan min Herre tänka, att jag icke låtteligen ſkulle ſtått att borrtviſa, hålſt Mjölk ſållan vankats, ſedan jag kom till Africa. Gården beråttades gifva omkring 800 tunnor Såd årligen, efter mellan 10:de till 15:de kornet. En vål gåſt och bakad Hvet-bulle, öfver 2 fot i diameter, ſattes på bordet, och utomdeſs fick jag åta mig ett lyſtmåte af Mjölk och fårſkt Smör. De gjorde ſig ett nöje af att traktera mig, ſamt att oförmårkt le öfver min krokiga Hollåndſka (*kromme taal*) och Inſect-anſtalter. Ört-ſamlingen gillades, emedan de ſjelfve af örter och vax gjorde ett ſlags Plåſter. Morgonen låt jag Cafféet ſtå orördt, ſåſom grumligt och efter landets ſed ſvagt ſom Spisöl; men jag begaf mig på vågen, glåttig och munter efter ſå god undfågnad med Mjölk. Som min Inſectaſk var redan full, måſte jag göra en hel uppſåttning af Flugor, Inſecter och Torndyflar kring mitt hattbråm. En Få-Herde paſſerades på vågen, ſom ſtekte en liten Skyllpadda, hvars kött var till ſmaken ſom en Kycklings. Men vid paſs en half mil långre borrt, kommo vi öfver en Får-Herde, ſom

ſom ſpiſade Lamſtek på ſin Husbondes bekoſtnad. Min Följeſlagare, ſom kände värdet af ſin frihet, viſte ſin förnöjelſe öfver det, att Slafvarne ibland kunde hämna ſig på ſina tyranner med otrohet. Han berättade att Får-herdar, ſom hafva ſnåla och ſtränga Husbönder, göra af alla Lam-tvillingar, det ena till ſina ſportler, och ofta äfven det andra, då tillfälle är att dölja en ſådan ſtöld. Kläckan 3 kommo vi till en annan Gård; hvaråſt jag ſpråkade med Gumman om hennes *Chirager* och *Podager*, ſamt om Gubbens Gickt, den han nu var reſt att utſvetta vid varma Baden. Ett hus ovåligt hopſmetadt af mycket lera, många orena och ſlarfviga Barn, en Slafvinna med tjock järnlänk om foten, Gummans lineamenter, ſpitſiga näſa, bannor på Hus-folket och kallt vatten, hvarmed jag endaſt undfägnades, vittnade att fattigdomen bodde i huſet, ſamt att Gickten hade ett fruktbärande choleriſkt temperament att gro uti. Gumman rådde, att jag ſkulle ſätta mig ned i *Paarl*, (en trakt af Vingårds-hemman, ett ſtycke väg härifrån) för att rikligen, ſom hon mente, vinna födan med Qvackſalfveri. Hon berättade, att där varit en Medicus förut, ſom ej blef tillitad för det han var dyr. Hon ſade ſig aldrig kunnat och aldrig ſkulle kunna låta ſig öfvertalas till åderlåtning eller medicament; icke deſto min-

 dre

dre tyckte hon för sin person, det vara tröstligt, att på Medicus hafva närmare tillgång, då man är sjuk. Se där, får min Herre uti en Afrikansk koja, äfven känna Människjan på en sida, som han lärer sett henne i Europeiska Palatser, där hon väl kallar Läkaren, men till egne capricer upplåter att styra en stor del af Curen. På fådd anledning, tog jag en väg till höger, som skulle föra mig till en rik och krasslig 52 års Enka. Min Dräng, som där var bekant, varnade mig att ej skrämma Slag och Moder-dåningar på Frun, med Insecterna på mitt hattbräm, hvarföre jag, klockan 5 till henne ankommen och väl emottagen, sorgfälligt vände kullsidan från dess ögon, och gömde sedan hatten i en vrå. Min mun vardt genast satt i arbete med Ost, Smör, Bröd, Vin, Thé-vatten, samt afhandling om Gickt, Slag, stark Näsblod, Hosta, och salig Mannens Vattu-sot; Gumman var andägtig att höra och jag att äta, så vida mina föreläsningar det kunde medgifva. Under detta hade en sqvallrig Favorit-Slafvinna spionerat hos min Dräng i köket, hvarpå hon viskade Frun i örat, det min hatt vore full af små Bestar, (*kleine Bestjes*). Gumman qvitterade genast de vackra instructioner i Diæten, som jag höll på att gifva, för att i min hatt bese det underliga nya. Hon blef aldramäst beställt, att se

de

de ſmå Beſtarna faſtſpikade i hatt-bråmer med nålar. Promt förklaring fordrades. Nu måſte jag göra litet ſtilleſtånd med maten, för att intet ſvålja ned något af de Holländſka Phraſer jag behöfde hopſmida, för att öfvertyga henne om nyttan af deſſa ſmå Beſtars kännande för Medicinen, Oeconomien ſamt Skaparens åra. Lyckligen, dock ej utan inquietud, afhandlade jag detta åmnet; ty i vidrig händelſe ſkulle ſåkert Frun viſt mig på porten, ſåſom en *Häxemeeſter*, (Trållkarl); men nu böd den hederliga Gumman mig qvar, och jag ſpådde mig en delicat natt-hvila i ſå vackert och väl fourneradt hus. Korrt efter kom en Jutvagn med Främmande; det var 1) hennes Fru Dotter; 2) en mägta tjock och fet Landtman Herr M * *, ſom ſades kunna gifva 50,000 Plåtar i hemgift åt hvardera af ſina Döttrar, af hvilka, den ena redan händelſe-vis fått ett ſvart Barn, hvars Fader till lön för ſin kärlek, ifrån Slaf blifvit avancerad till Lifstids-Fånge på Robben-Ön, och Fruntimret ſjelf till Huſtru åt ſin Faders Gårds-Fogde; 3) en deſs än corpulentare Half-Broder. Deſſa Herrars Far har varit född Lifflåndare, och tjent ſom Svånſk Soldat. De hade förr ſett Inſectſamlare, men då de uti min Ört-ſamling, jämte Blomſter, äfven fingo ſe Gräs och Qviſtar af Träd och Buſkar, funno de det

så löjligt som ovant. Unga Frun läckade utur mig alt, hvad jag viste såga henne om Rosen och Lefver-fläckar, och jag gjorde mig betalt med frågor om Hus-curer och det varma Bad, hon nyligen för 3 veckor brukat. Hon, jämte Modren rådde mig äfven, att blifva Practicus i *Paarl*, men det är jämmer (*het is jammer*) sade de, att Mannen, som tycks så förståndig om våra sjukdomar, skall tala vårt språk så krokigt.

Ingen Mjölk fanns nu här, dock en eljest väl tillagad Afton-måltid. Vin dracks in *Gesundheit* och *good Commerce*; Fettma, Middags-sömn, och orsaken dertill, nämligen Herrarnas Lifländska Badstugu-bad i detta Climat skärskådades. Vi bödo hvarannan god natt, men sjelf fick jag en dålig sömn; ty den ovanligt däste Ungkarlen, blef mig en besvärlig och snarkande Sång-Kamrat. Han hade väl ett glättigt ansigte, så väl som dess muntre och *plaisirige Broeder*, men orkade ej stort tala; då det någon gång måste ske, var det med ett hväsande, som gjorde honom för mig till större delen obegriplig. Han pustade mer för att få af sig strumpor och skor, än jag då jag sist äntrade upp på Taffel-Bärget. Lördags morgonen togs farväl härifrån, samt vägen till *Bärgs-Rivieret* i *Paarl*. Färjan låg nog mycket utur vägen för mig, som icke hade något speciellt på andra sidan att

ut-

uträtta; men som jag blef varse en obett Holme, 3 till 4 famnar från landet, däråst Får och Getter ej kunnat göra mig förköp på Blomstren, vågade jag att vada öfver på de slippriga flätningarna af de förr beskrifna Palmiter, (*Acorus Palmita*) ofta nog sköra och glatta, så att en halkning skulle snart hafva dränkt mig mellan och under de samma. Hatten och Hårpiskan undantagne, botanicerade jag på denna Holme i samma dräkt, som ADAM i oskylldighetens tillstånd. Mitt solstekta skinn fick dock förnimma, att jag i mitt lilla Paradis förlorat herravålldet öfver Mygg och Brömsar. Dessa små Djur tvingade mig snart att vända om och påklåda mig, då jag sedan botanicerade långs efter Rivieret, och kom så mellan Gårdarna i *Paarl* in till en Mölnare, som satt och sof middag. Trumpnare och alfvarsammare Karl, har jag väl alldrig sett. Han satte fram en rankig stol, och utan att fråga hvem jag var, sade genast: *Hvad skall Ni förtära?* (*Wat zal ye breuiken?*) Jag ler J hafven Thé-vatten, svarade jag, gif Bröd dertill, så har jag både för hunger och törst. Jag har försummat middagen genom örtsamlande. *Hå, har Ni intet ätit middag. Slafvinna, sätt fram Kött, Bröd och Vin-flaskan*, svarade den tvära Gubben. Jag åt och drack till hans gesundheit, under det han hel tyst rökte tobak, och studerade uti en A-

ſtrologiſk Almanach på 1600-talet. Icke en enda gång talte han mig ſedan till, och på en och annan fråga, ſvarade han ſå korrt, att jag trodde han var oåndeligen miſsnöjd med min viſit, och ville derföre nödvåndigt truga betalning på honom. Han ſvaſvarade entråget med en obeveklig ton: *Hå, det gör jag intet, det år ju en ſkyldighet att hjelpa reſande.* För min Drång, hade han ock, mig ovetande, ordinerat ett hederligt Bröd-och Köttſtycke, men följde mig ej öfver halfva ſitt ſlippriga ler-golf, då jag tog Farvål. Af innerlig tackſamhet rörd, önſkade jag inom mig ſjelf, det måtte Himmelen förlåta en ſå hederlig Mölnare, i fall han råkat förſynda ſig på ſin Nåſtas Sådesſkåppor.

Ett ſtycke ifrån, bodde en *Koſter*, det år Klåckare, ſom år i något mer anſeende hos de Reformerta ån hos oſs. Han var af ſvart extraction på Möderne. Jag gick in, fick ſitta ned och dricka en ſpilkum dåligt Thé-vatten utan Såcker. *Koſters* åldriga Huſtru var ſjuk och långliggande. Jag efterfrågade beſkaffenheten af det onda, och då jag inhåmtat att den Sjuka oagtadt 3 veckors varma bad, förblifvit lika contract och utmårglad med Gickt-knölar, (*Noduli arthritici*) tordes jag ej ſåga mer, ån att Gickt var en ſvår plåga, ryckte på axlen, tog afſked och frågade vågen. Utanföre

före växte *Semina Cataputiæ.* Jag frågade: Bruken J dessa, eller låten J mig plåcka deraf? Han svarade, att han väl icke brukade dem sjelf, men plågade dermed tjena sina goda Vänner: *Plåcka man*, fortfor han, *jag har alldrig hört någon Människa fråga efter dem förr. Hvad skall Ni ha dem till?* Till Läkedom, svarade jag, m. m. Nu måste jag in på ny räkning, att afhöra och förklara flera Gummans krämpor; jag nödgades med litet omsvep låta henne förstå, det hon ej borde göra sig lång räkning på lifvets vedermöda. Hon var nöjd att skiljas ifrån uselheten, och Mannen att blifva ledig från en krafslig Qvinna, hvarföre bägge med nöje tycktes afhöra min fatala *prognosis*, och för omaket nödgade mig att dricka ett par glas Vin, samt tillbödo mig att bese Kyrkan, som låg strax bredvid. På densamma kunde jag se, att desse Landtboer ej göra mer *façon* med vår Herres, än sina egna Hus. Detta Herrans Tempel var väl stort som en dryg Upplands Hölada, nätt täckt som de andra Husen, med ett svartagtigt gräs, men utan hvalf eller inre tak, så att kroppås och tak-ben inuti gjorde en elak utsigt. Altare och Altar-tafla lära aldrig de Reformerte bruka. Bänkar voro på sidorna för Karlar, men Qvinfolken hafva hvar sin stol eller pall på gången. Prädikstolen var altför ovälig och simpel.

Hår-

Härifrån begaf jag mig på en gin hem-våg, lika så obekant för min Vågvisare som för mig. 18 stycken Appelsiner, som jag i *Paarl* köpte för en Holländsk Schilling, (vid pass 4 Schill. Svenska) kommo öfvermåttan väl till pass för mig, och ett stycke Tobak blef en mer oumbärlig proviant för min Dräng. Han bar en verkligen tung börda, men var dock förundransvärdt härdig. Deremot gick han alltid i råta lineer, då jag sprang många sido-krokar i buskarna. Det var redan mörkt, då vi hunno till en Gård, hvaråst *Baur* sjelf ej var hemma. Imedlertid bragte jag Frun på Economiska Discurser och förnam, att där sällan vankades Mjölk i så vackert Hus, och det i anseende till torra backar m. m. men att man deremot hade Får-afvel, något utsåde och Vin-gårdar, som kunde med vatten-ledningar göras bördige. Det var en hjertans god och hederlig Fru, men råkade att bjuda mig allt det jag ej ville hafva; Vin, Brånvin och Tobak. Mannen, en ganska elddig Gubbe, omsider hemkommen, drack mig snart till och sade: *Ni lär tro Eder, allena vis här Ni, med Edra Örter; alle Africanske Bönder äro intet heller så dumma, skall Ni si.* Derpå *surprenerade* han mig med upvisande af några vackra Böcker och en svärm luntor i alla Sciencer, hvilka jag alla nödgades berömma, under det han lopp imel-

imellan mig och bokhyllan, och upplåste hela Tittelbladet, Boktryckarens namn ej förgätande. *Sir Ni väl,* sade han, *att jag ej endast följer plogen.* Vi räknades Slägt, ty han var Liffländare och jag Svänsk. Om aftonen var ej brist på mat. *Ni måste äta bra på Bonde-gårdar*, sade den hjertans Frun, *det är väl unt.* Smör och Ost hade de från sina Fäbodar, 100 timmars resa in i landet, samt spicket Buffel-kött. På Soppan och gröna Ärterna kunde jag känna, att min Latinske Värd ej studerat Kok-boken, hvilket i *Africa* skulle räntat honom mer än Poëtican och de lärda Språken. Frun måste allena till sängs, emedan Mannen engagerade sig med JOSEPHI Historia, för att öfvertyga mig om sin nit i Studier. Om morgonen bittida väcktes jag af *Januarii* och *Februarii* jämmer-skrik, som fingo stryk af Husbonden, för det Hästarne ej funnits igen föregående aftonen. En del gifva sina Slafvar på detta sätt namn, dels efter Månaderna i året, dels efter dagarna i veckan. Man redde sig till kyrkefärd, men en rägnskur hindrade. Imedlertid äto vi frukost, drucko hvarannan till *in gesundheit*, hvarpå följde tacksägelse och farväl, samt en dubbel Smörgås, hvilken Värden och Värdinnan hulpos åt att stoppa ned i min räck-ficka, till matsäck (*weegkost*). Det rörde mig innerligen att njuta så myc-

ken

ken vålvilja, helt ofőrſkyllt af alldeles okånda.

Frun var ſjelfva godheten, men i en mågta phlegmatiſk kropp. Gubbens Gloſor och Bibliothek rőjde, att han ſom jag, var en från Fåderneslandet főrlupen Student. Jag fick ock ſedan veta, att han varit Chirurgus, och af *Seelverkoopers* blifvit hitfolad ſom Soldat, ſamt fått ſtőrre delen af ſina Bőcker genom gifte med en Pråſt-Enka, ſin nuvarande Fru. Denna Gumma hade főr ſin *phlegme*, aldrig kunnat utſe en mer choleriſk kropp till Man, hvilken oagtadt en naturlig god bőjelſe, ſkall, ehuru főr ringa fel, agat flere af ſina Slafvar till dőds. Jag kunde főr min Herre uppgifva ån flere exempel, huru utőfning af hvad brott ſom hålſt, ſårdeles af ſådana, hvilka likſom Slaf-handlen eller trafiquen med Månniſkjors frihet, icke allenaſt åro tålde, utan åfven priviligerade, aldrig fela att invekla Månniſkjor uti ån flere ogårningar och oredor.

Babylons Torn låg på denna Gårds egor; ſå kallades en liten Kulle, hvilken under ſamma namn blifvit af KOLBE anfőrd ſåſom mårkvårdigt ſtor, och hvilken főrblifver ett ſtadigt varande monument af denna Auctors opålitlighet. Mina ſmå åfventyr med *Ormar*, *Scorpioner*, *Cameleonter* och andra Ődlor, går jag főrbi, ſom

jag vet, att det felar min Herre smak att kånna och tycka om dessa Kråk, hvarmed det Africanska Canaan öfverflödar. Men jag kan icke förgåta, huru villrådige vi ofta voro om hemvågen, sårdeles på en stor slått. Vi mötte dår åndteligen 7 stycken Compagniets Drångar eller Soldater, dock oss till ingen förmån, ty desse med-Christne, besupne af Vin, som de buro med sig i Lådersåckar och Calabasser, voro sjelfve i tråta, och åra ej unnat oss någon underråttelse, emedan hvar och en af dem viste en nåstan alldeles sårskild våg. Brytande på *Hög-tyska*, Platt-tyska, Hannoverska o. s. v. hotade ock alle, att jag skulle *tråffa* Rivier, Bårg, Ödemark och dylikt, om jag enl. deras Sjöterm ej styrde kosan rått; en annan frågade mig hvart jag åmnade gå? Sedan han sagt, huru jag borde taga af vågen till höger och vånster. Jag slet mig lös med tacksågelser; derpå slogo de en ring kring min Dång, och pratade honom helt yr i hufvudet om vågen. Åndteligen kommo de sjelfve i tvist om samma åmne, och vi således bågge löse. Hvad ville jag nu göra? Stadd utan både Charta och Compass, måtte jag råtta min curs efter Solen, tills jag råkade en svart Hedning, som vallade Får, på hvars nyktra och beskedliga anvisning, jag om aftonen kom till en Gård, dåråst Fogden, Hanovrare till

Na-

Nationen, med ett vanligt Africanskt handslag, hälsade mig med det vänligaste *Välkommen!* Han undfägnade mig med Mjölk och berättelse om sina kärleks-äfventyr, hvilka han haft såsom Soldat i England. Han dicterade mig ock till plånboks, en på dess noga ärfarenhet stadgad älskogs rang-ordning af Könet i Africa, sålunda: Madagaskare, svartast och förträffeligast, dernäst Malabariska, Buguneſiska eller Malajska, sedermera Hottentottska, men alldrasämst de Holländska Hvita. Dess öfvermåttan läckra stufvade Kål, supponerade han den bästa i verlden, samt att den vunnit sin löshet af saltpetteragtig jordmån. Landet var här sandigt och lågt, samt förmodligen impregneradt med hafs-salt. Såsom allena 2 Christne bland 12 till 14 Slaf-karlar, reglade vi dörren ganska väl, och fem laddade gevär voro hängde öfver sängen. Hela aftonen hade jag sett Slafvarna vid så muntert humeur, och så vänligt och familiert handterade, att de på kroppens vägnar skulle tyckas må bättre än många af våra Europeiska Tjenstfolk; derföre anmärkte jag till min Värd, att dess mildhet vore honom säkraste vapen och borgen. Kan så vara, sade han, men dels vanka andras borttlupne och rebellske Slafvar omkring, för att plundra sig mat och gevär, dels för att tubba flere till sitt parti, dels har man då och

då

då exempel, att ett raseri faller på de Svarta om nätterna att göra mord, alldrahällst på Husbonden, men ibland i brist deraf, på någon af sina Kamrater, eller sig sjelfva. Jag är i Husbondens ställe, och nödgas straffa, då de fela mot mig, eller mot hvarannan. Buguneserne särdeles, äro hämndgirige och grannlage om rättvisans skipande. För att undvika jalousie, tvedräkt och mord, tillåter ej min Husbonde, att här hållas Slafvinnor; men jag önskade intet hinder vore deremot här, så väl som på andra ställen, där jag tjent förr. Nu är nog ensligt och långsamt. Förnämsta inkomsten min Husbonde har härifrån, är genom ett Stuteri af Hästar. Kunde han här hålla Slafvinnor, skulle vinnas mer genom dessas förökande; derföre plägar ock en Slafvinna, som är fruktsam, betalas tredubbelt dyrare än en ofruktsam.„

Hvad tycker väl min Herre? Han lärer ibland annat häraf finna, att äfven det drägligare Tyranniet medförer sitt straff, af ofredad både sömn och samvete. Slafvar äfven under den mildaste Tyrann, äro beröfvade naturs-rätten; en melancholisk åtanke af så smärtande förlust, vaknar lättast under nattens tysta, då dagens buller felas att dissipera densamma; hvad under då om Våldsverkare af deras frihet, nödgas stundom med sitt blod igen besegla och under-

ſkrifva Månniſkjo - råtten? Borde icke min, ehuru ſagtmodiga Vård, frukta desperation af 12 raſka Karlar, rőfvade från ſitt land, ſitt ſlägte och ſin frihet? åfven ſåſom ſtångde från ett Kőn, hvilket főrſåckrar lefnaden, var det viſst fruktansvårdt, att deras af naturen mycket eldiga ſinnen ſkulle főrgripa ſig på månſklighet? Under våra oeconomiſka diſcurſer togs i agt, att en infődd Slaf, (hålſt *Baſtard*) ſom pålitligen kan kőra vagn, och ombetros hafva uppſigt őfver de andra, eller anſes ſom trogen och flink, betalas med 500 Riksdaler. En ſom nyſs år kőpt från Madagaſkar, eller annars mindre lård och pålidlig, betalas med 100 till 150 Riksdaler; en Håſt, ſom i Sverige gåller 10 Riksdaler, koſtar i *Cap* 30 till 40; en Dragoxe från 8 till 10, men en ſkålig Mjőlkko från 12 till 14, en dito ſom főres från Faderland eller någorſtådes i Europa, af godt mjőlkſlag, kőpes med begårlighet főr 40 till 50 Riksdaler, o. ſ. v. hvilket allt jag ſedan af flere fått beſtyrkt.

Måndags morgonen togs farvål, och frågades, huru vågen går hem? då mig ſvarades: det år ingen våg. „Ni lemnar vågen, ſom går till *Cap* åt hőger, och går ſå rått genom deſſa buſkar, ſå får Ni ſi Bårget, ſom ſtråcker ſig mellan *Conſtantia* och Cap; ſtyr ſedan rått fram, őfver torra ſlåtten, på den huken af Bårget, Ni kan minnas ligga når-

maſt

mast till *Constantia* och edert hem. Det är ingen Gård i vägen mer.„ Väl, så lärer jag få äta gräs till middagen, tänkte jag, harmsen att ej få någon frukost, och för *blyg* att påminna om någon, hos en Värd som gårdagen så väl fägnat mig. Vi hade ej länge haft Bärget i sigte, förrän det sände ett moln, som först här på slätten föll ned i ett ymnigt Slag-rägn, och måste jag då sjelf slita ondt och genomblötas, för att skyla mitt *Herbarium.* Men så torrkande är Climatet, att jag inom få minuter blef torr, då Solen igen sken upp. Hemkommen mot aftonen till *Alphen*, fick jag veta att där alldeles intet rägnat; men målnet efter vanligheten täckt Bärget.

Jag bör här ej förtiga, att jag några gånger under vägen var i Religions-discurs med min hedniska Compagnon; han påstod att jag var den första, som talt med honom i detta ämne, samt att han som dumm, (ty så kallade han sig sjelf) ej kunde veta eller begripa något derom, eller tillhörde honom att befatta sig dermed, dock viste han sig ej obenägen att villja tro allt, hvad man behagade. Hans tankar hade alldrig uppstigit till ett högre väsende, eller vägledt honom till något tingens första upphof, Skapelse eller Skaparen. Han visste väl, att de Hvite samlades i Kyrkan, men han hade alldrig tänkt på att fråga, i hvad

åndamål. Det lårer vål få fka vara, fvarade han mig. Icke defto mindre tycktes han vifa någorlunda affky för laft, famt högagta det goda. Den fom recommenderade honom till min tjenft deffa dagar, berömde honom fåfom trogen. För öfrigt var han nog capable af upplysning; men, fom det renderar Holländaren hvarken capital eller procent att göra Profelyter, få har denna och många andra Själar blifvit förfummade. Men mera om detta och andra åmnen framdeles.

Förblifver min Herres m. m.

Med den i mitt bref omtalte botanifka vandring, var jag på flere fått rått vål nöjd. Sex fenare dagarne deraf, må fnart fagt kallas en *Marche forcée*, blandad med fpringande och ej mindre tröttfamt klifvande. Med famma håg tror jag, att jag vål några flere dagar på famma fått kunnat uthårda. Andra dagen från *Cap* var för mig, fåfom år befkrifvit, den tröttfammafte, federmera tycktes leder och ben mer tillvande. Hemkommen, kånde jag mig vål de förfta dagarna öm, eller fom man plågar fåga, fönderbråkad i hela kroppen, men detta förgick efter handen: likfå min ftarka motion till tack, förfvunno några, ehuru fmå, dock obehagliga kånningar af en gicktagtighet, hvaraf jag ftundom förut, hålft vid

rågnvåder befvårats, och hvilken ej återkom förr än under kölden vid födra polcirklen. Efter hemkomften brukte jag dock den förfigtighet, att hvarje dag göra en liten excurfion. Under en af deffa, hade jag tillfälle att träffa Second-Gouverneuren Herr HEMMING ute på fin Gård vid Conftantia-trakten, hvilken, ehuru han fatte vårde på Botanifka Vetenfkapen, var dock förundrad, huru enthufiame för denfamma kunnat föra mig få vidt ikring på 6 dagar, nämligen från *Cap*, öfver *Tiger-Bärgen*, genom *Paarl*, *Botlary*, i en cirkel hem igen, och detta ingalunda genom de ginafte vägar.

Herr HEMMINGS Trägård var en af de bäfta på trakten; han hade varit mån om att förfkaffa Apelfin-Pomerans- och Citron-telningar från Spanien, hvaraf förmodades lika få god frukt fom den Spanfka; ty den fom nu växer vid *Cap*, är ej alldeles få god. Åtfkilliga Körsbärs-träd, fom växte härftädes, gåfvo knappt ett enda Bär, oagtadt förfök dermed på åtfkilliga fått och ftällen blifvit anftällde. En *Uniola*, fom ville inkräkta Kryddgården, hade han bäft utrotat dymedelft, att Hufvud-kål för ett år där fåddes, fedan han anmärkt, att nämnde ogräs alldrig trefs på Kål-land. *Pifang* växten fanns frodig i hans Trägård, men fades gifva en mindre mogen eller fmak-

lig Frukt. Ett ſlag håraf våxer vildt i *Houtniquas* land, ett diſtrict något őſter om *Moſſel-Bayen*; dock har jag ej haft tillfålle att dår finna det ſjelf.

Mitt viſtande på den nåmnde Landtgården *Alphen*, főrblef till inemot midt i November månad. Fullt ſyſſelſatt med de Capſka Blomſtren, hvålfde jag ej ſållan i mina tankar, huru jag dermed de főljande månader och år ſkulle fortfara; men ődet hade beſlutit annorlunda. Mig var beſkårt att i haſt főrbyta det Capſka landet, Sommaren och deſs fågnande Blomſter, mot en kall och med Isbårg beſtrődd Ocean. Anledningen kan ſes af főljande. Skeppen *Reſolution* och *Adventure*, åmnade att főra reſan mot Sődra Polen och ikring Jordklotet, voro denna tid ankrade i *Taffel-Bayen*. Herrar FORSTER voro ſåſom Naturforſkare főljagtige; och af Engelſka Kronan med en lőn af 4000 Pund Sterling eller 8000 Ducater, főr hela reſan apointerade. De ledſagades af Herr Major *van* PREHM till *Alphen*, főr att råka mig. Hårigenom fick jag főr ett par dagars tid det nőjet, att ega deras ſållſkap. Det då ånnu nog allmånt főregifne Sőderlandet, intog ej litet min inbillning; ſåledes var detta mig orſak nog, att lyckőnſka Herrar FORSTER till det főrtroende och den lycka de vunnit, att ſåſom Naturforſkare beſőka en ſå aflågſen och

och okänd del af vår Glob. Jag fann dem då icke allenast nitiske, att hvar för sin person uppfylla det man hade att vänta och fordra af dem, utan gingo de äfven så långt i sin åhåga för Naturens nogare uppdagande, att de, ej utan sin dryga kostnad, tänkte på en Medhjelpare, och derföre årbödo mig fri resa, och någon del af de Naturalier, som kommo att samlas, hvaremot jag efter förmåga skulle biträda dem. En så alldeles oförväntad åter-höflighet, hade snart gjort mig svarslös, hade icke tacksägelse för deras förtroende, varit det, som kunnat lägga mig ord i munnen. Ett korrt ja eller Nej, till en så nyttig, nöjsam och hedrande, men tillika långsam, besvärlig och äfventyrlig resa, fordrade öfverläggning. Skulle jag antaga tillbudet, tänkte jag, och utgången blefve lycklig, glömde jag snart mödan, samt ofta med nöje påminte mig de uthärdade svårigheter. Försummade jag åter tillfället, skulle jag länge hafva sådant att förebrå mig. Jag påminte mig, huru Herr Archiatren och Ridd. v. Linné flere gånger yttrade sig, det ingen ting mer ångrade honom, än att han under sitt vistande i Holland, ej emottog ett anbud af en resa till Goda Hopps Udden.

Emedan tvänne Svenske, Herr Doctor Solander och Herr Spöring, hade med utmärkt heder och gagn för Vetenskaperna,

deltagit i förra Resan kring Jordkloter, Nya Holland, m. m. önskade jag, att också en Svensk måtte få besöka södra Polen och deromkring förväntade Länder. Jag borde ju så väl som Herrar FORSTER, hoppas, att den tredje Naturforskarens eller mitt biträde, skulle kunna öka uppfinningen af de rara Naturens alster, som de tvånne andre voro mone om att upptäcka; alldrahällst på de ställen, hvilka nu för första och förmodligen sista gången kommo att besökas. För öfrigt, i fall några för det kalla Norden, mycket nyttiga växter, skulle vara till finnandes i Söder, hvem skulle jag väl tilltrott, att så oförtrutet samla och så ömt vårda deras frön, som en Svensk? På andra sidan åter, om resan misslyckades, hoppades jag att åländet, jämte lifvet och alla åtföljande bekymmer, skulle taga ett snart slut. Uti sådana tankar tillbringade jag natten, kan hända oroligare än man föreställer sig. Om morgonen i första dagningen, förde villrådigheten mig till fönstret af min kammare; jag fäste ögonen länge på omliggande slått, och ville liksom rådfråga dess Blomster, om jag så hastigt borde skiljas vid dem. De hade för en rund tid varit nästan mitt endaste nöje, Vänner och sällskap; voro således nu de, hvilka till en stor del afrådde från Sjö-resan. Ändteligen stannade jag i det beslut, att jag skulle före-

retaga densamma, dock med en fast före-sats, att efter lycklig återkomst till *Cap*, därstädes å nyo sysselsätta mig med Naturens nöjsamma forskning. Jag började derföre göra mig resfärdig; sånde Specimina af mina samlade Insecter och Örter till Herr Archiatren v. LINNÉ och andra Älskare af Vetenskapen. Det öfriga af mina Samlingar m. m. qvarlemnades i *Cap* hos Residenten, med förord, att de skulle affärdas till Sverige, i fall någon säker underrättelse om vårt Skepps förolyckande skulle ankomma, eller ock om ett långre uteblifvande gåfve honom anledning att tvifla om min åter-*komst*. Farligheten af Resan, var dock det *minst* bekymmersamma; dess supponerade långvarighet samt min okunnighet så väl uti Engelska Språket, som af de Personers Caracter, med hvilka jag för hela denna tiden skulle umgås, brydde mig långt mer. Afskeds-brefven till några mina Anhöriga, voro mig så mycket mer smärtande, som jag kunde föreställa mig deras oro och bekymmer öfver mitt förestående öde. Jag höll derföre rådligast, att beskrifva Resan så lätt och beqvämlig, som en någorlunda sannolikhet kunde fördraga.

På de 7 månader, som voro förflutne, sedan min afresa från hembyggden, hade jag ej hast någon underrättelse därifrån. På fyrdubbelt så lång tid underkastade jag mig

nu, att ej få höra ett enda ord från hela Europen. Huru det i så fattade omständigheter kostade på att gå om bord, lårer hvar och en, som eger kånsla, kunna föreställa sig.

Det som tilldrog sig under denna mårkvårdiga Resa, fruktar jag, blefve ledsamma repetitioner underkastadt, om det skulle anföras i form af Dagbok, dels i anseende till oftast mycket lika förefallande håndelser, dels emedan åtskillige Öar kommo flere gånger att besökas; beråttelsen derom uppskjutes derföre med mer beqvåmlighet till en sårskild Del eller Afhandling, hvilken ibland annat med 12 Portraiter af Inbyggare på Öar i Söderhafvet, kommer att illustreras. Men för sammanhang och mer redighets skull i anseende till tiden, fordras att jag hår i sin ordning, men som alldrakorrtast gör besked för den våg, som under de följande 28 Månader lades till rygga, tills jag åter i *Cap* lyckligen anlånde.

Den 22 November 1772, kl. 4 e. m. afseglade vi från *Cap*. Stormigt våder och den vanliga ledsamma Sjö-sjukan, inställde sig samma dagen, i hög grad nog, för att kunna våcka saknad af fasta landet. Innom 18:de dygnet, ifrån det de Capska Blomster-fållten lemnades, befunno vi oss helt nåra till en ansenlig och flytande Is-massa. Thermometren var få grader öfver Fryspuncten, och vår Pol-högd allenast 51 gr. Syd. Huru oangenåmt det öfriga af nu varande Sommar i denna Verlds-halfva tillbrin-

bringades, kan finnas deraf, att vi mellan flytande Is-ſtycken, ſtundom ſtora ſom Bårg, letade oſs våg till 67 grad. 10 min. Såleves både åro vi, ſamt förmodligen förblifda de ende dödlige, ſom kunna ſkryta af den, om jag må ſåga frusna hedren, att hafva paſſerat Södra Pol-kretſen. 122 dagar eller något öfver 17 veckor förlupo, utan att vi fingo ſe något land, men vål åtſkilliga faror, att förtiga mångfaldiga ſvårigheter, ſom vi utſtodo, ſårdeles ſom vi ſör det måſta af nåmnde tid, viſtades i kalla och med Is beſådda Latituder. *Aurora auſtralis*, ſom i den Södra, år alldeles derſamma ſom Norrſkenet i vår Verlds-halfva, hittils vitterligen alldeles oſedd för Européer, viſte ſig nu några gånger i Mars månad, af hvilken vi den 26 ankrade i *Duſky Bay*, beläget inemot ſödraſte udden af *Nya Zeland*. Härifrån gingo vi till *Kooks Street*, dåreſt vi fingo ſe den beſynnerliga förening mellan Vattnet och Målnen, ſom våre Sjömån kalla Vatten-ſlangor eller Vatten-hvirflar, och följande dagen d. 18 April ankrade vi i *Queen Charl. Sound*. Det andra Skeppet *Adventure* hade allt ſedan d. 8 Januarii förledit år varit ſkildt ifrån vårt ſållſkap genom en då uppkommen töcken; derefter hade det underſökt våſtra kuſten af *van Diemens* land i *Nya Holland*, och en del af den kuſt, hvarmed det

tros

tros sammanhångande med södra *Wallis*, hvilket under Capiten Kooks förra resa upptäcktes. Det blef oss en fägnad att finna samma Skepp lyckligen för oss hafva anländt till detta öfverenskomna möres-ställe. Detta landets Växter och Träd, äro utom en del sina Ormbunkar och Mässar, snart sagt alldeles okände och olike dem, som växa på de öfriga ställen af vår Verld. De gåfvo mig derföre, jämte de här befintlige nye Foglar och Fiskar, ett angenämt sysslande. Inbyggarena deremot, ett månskjofrätande Folkslag, lefva i ett tillstånd, och ega seder, som kunna väcka blygsel och medömkan öfver vårt eget slägte; dock liksom ibland de civilicerade Nationer, ej saknas de, som befläcka Månskligheten, så märktes ibland sjelfva Månniskjo-frätarena åtminstone spårr till goda böjelser samt frön till snillen, hvilka under en lyckligare omvårdnad af upplysande Vetenskaper, skulle kunna formera dessa våra villsinta Medbröder till ett långt dygdigare och lyckligare Folk.

Denna Nations uppehälle är förnämligast af fiskande, och genom en så osäker födkrok, förloras hos dem både tid och håg för Jordbruk, Slögder, och ordning, som fordras att förekomma det Barbari, hvaruti desse verkligen råkat. Ty medan de sträfva efter sin föda på vattnet, får en ovanligt stor Brännässla, jämte andra ogrås

och törniga våxter obehindradt inkråkta deras land, så att de som oftast nödgas uppresa sina kojor och fisk-redskap på öde strånder, flyttande och flygtige, i anseende till de Djuren, hvilka de hafva att förfölja uti ett Element utan grånsor. Icke desto mindre eger deras land fruktbarhet nog, att kunna förbytas i de bördigaste Åkrar och Vin-land, till föda och beqvåmlighet för mångfalldigt flere Invånare, hvilka förenade inom sig, skulle utgöra en ganska mågtig Republik, samt vara i stånd att stråcka sin handel och inkråktningar öfver hela Söderhafvet. (Jåmför hårom mitt Tal vid *Præsidii* nedlåggande i Kongl. Vetenskaps Academien.)

Den 7:de Junii seglade vi från detta *Nya Zeland*, och voro betånkte på att håmta förfriskning på varmare Öar, i anseende till det, att en kallare årstid i denna Verldsdel nu var ingången. Efter få dagars sjöresa, beslöto vi att slagta en fet, ehuru ful Hollånsk Hund, innan skörbjugg och knappare skepps-kost, skulle hinna att förslåmra dess kött. Redan vane att på resan mellan *Cap* och *Nya Zeland*, hålla till godo af åtskilliga uti skörbjugg och kanske andra kråmpor sjelfdöda Får, sjuka Höns och Gåss; vederlakade vi nu icke heller en verkeligen smaklig Hund stek. Sedan vi hunnit öfver *Tropiken*, fingo vi se åtskilliga dels

dels förr upptäckte, dels hittils alldeles obekante Öar, och den 16 Augusti kommo vi till det vidt berycktade, och torde hända för mycket berömde *Otaheite.* Föga felades, att vi alldeles lidit skeppsbrott på denna Kärlekens Ö; ty vår köl tog flere hårda stötar mot Corall-klippan, innan vi kommo till ankars. Efter 14 dagars vistande härstädes, besökte vi Öarna *Huaheine*, *Uliatea* och *Otaha*; upptäckte derefter en ny, men förmodligen obebodd Ö; uppsökte och förfriskade ofs på de af Tasman vid pass 100 år förut upptäckte Öarna *Nya Amsterdam* och *Nya Middelburg*, hvarifrån vi kommo åter till *Queen Ch. Sound* i *Nya Zeland*, efter vid pass ett halft års borrtovaro. Under denna Seglation, hade vi i anseende till verkliga års-tiden Vinter, men i anseende till värmen Sommar. Större ombytlighet mötte ofs äfven af märkvärdiga ämnen, land, lands-producter, Folkslag och deras besynnerliga seder, än att jag det här med få ord kan innefatta. Några under tiden timade tillfälligheter, bör jag likvål anföra, såsom att då bägge Skeppen en afton under nog stark blåst, skulle, efter som Sjömän säga, preja, det är tala med hvarannan, kommo de genom då varande sjökastning och Rorgångarenas senfärdiga *maneuvrerande* på någotdera af Skeppen, så nära tillhopa, att oagtadt vår vakthafvande

Of-

Officerares flere gånger med *inquietud* förnyade commando af *Styrbord om bord*, föga felades, att de sammanstött: i hvilket fall de utan all tvifvel i största hast skulle krossat och sänkt hvarannan. Som utom mig, ganska få personer af Vakten voro på däck, så kom denna händelse hvarken i Skepps-loggen eller någon af de redan tryckte Journaler. Det syntes i början, som skulle Skeppen råkas med Bredsidorna, men korrt derpå lackade *Adventure* ackter ut, då det med spetsen af sitt Bog-sprôt, åtminstone på 3 till 4 alnar nära, nalkades vår Mesan-vant, och gjorde så en Svångning öfver vår Flaggstång och Ackter-ståf. En närvarande Officer af andra Vakten, anmärkte strax härpå, att det var högst oförsigtigt att utan någon angelägenhet segla upp till hvarannan i sådan stark vind och sjögång, men den vakthafvande svarade härpå icke vidare, än allenast helt förnögd, några gånger å rad: det är nu allt förbi. De tillstodo bägge att vi varit ganska nära på vägen att göra skeppsbrott i öppna Oceanen. En annan händelse angick mig allena. En gång, då jag var på en Botanisk excursion uti *Huaheine*, vardt jag af Indianerne öfverfallen och plundrad, att hela öfra hälften af min Kropp blef naken, och Hufvudet samt Bröstet märkte med åtskilliga hugg. Denne händelse härrörde dels

af

af Indianernas begår till mina Klåder, dels af håmnd, emedan Capiten Kook nyss fõrut med vålld nõdgats borrtkõra en nåsvis Indian, samt taga vapnen från honom.

På Kusten af *Nya Zeland* skildes vi från *Adventure* genom en storm, och råkade icke sedermera detta Skepp. Det kom ej till ankars i *Qveen Ch. Sound*, fõrrån vi gått dårifrån, hade då på nåmnde stålle den olyckan, att mista en hel Båts-besåttning af 10 Man, som blefvo dõdade., stekte och uppåtne af *Canibalerna*. Derpå begaf nåmnde Skepp sig på hemvågen, och kom till Europa ett år fõrr, ån det som fõrdes af Capiten Kook.

D. 25 November detta år 1773, seglade vi från *Nya Zeland*, att nu fõr andra gången och andra Sommaren undersõka de kalla sõdra Latituderna. Ifrån d. 13 till d. 21 December, passerades fõr fõrsta och troligen sista gången antipodaliska stållen af *Sverige*. Jag var således på de aflågsnaste trakter från mitt Fådernesland, som finnas på vår Glob, då nårmsta distancen hem, var genom medelpuncten eller hela Jordens Diameter af 1193 Sv. milar. Det långa afståndet var dock intet hinder fõr den snålla tanken, att dessa dagar tidt och ofta besõka ålskade Landsmån och Anhõriga, då mina fõtter mot deras voro vånde. Hårefter avancerades ån ytterligare, så

så att vi den 20 December för andra gången passerade antarctiska kretsen, men repasserade den ej förr än den 25; således år en Jul-afton firad i *Zona Frigida*, dock ganska magert. Följande Månad, Januarii d. 26, 1774, passerades södra Pol-cirkelen för 3:dje gången. Nu penetrerade vi alldralångst i Syd, emedan vi ej förr än i 71 gr. 10 min. blefvo af Isen hindrade i vår åstundan och försök, att antingen på en supponerad 6:te Verlds-del, eller på sjelfva den Södra Polen hissa Brittisk Flagg. Vi vånde derföre om till Norden, för att i varmare Climater förfriska oss, emedan Vinter eller kallare årstid snart igen borde infalla.

Den 14 Mars ankrade vi vid Påsk-ön, (*Easter Island*). Den är belägen i 27 grad. S. Lat. 109 gr. 46 min. W. Long. Här fanns intet godt vatten, och föga af annan förfriskning. Vulcani Producter samt stora uppreste Sten-bilder, utviste nogsamt, att någon häftig Jordens revolution förderfvat ett bättre land, och derigenom försämrat ett mägtigare Folkslag till deras nu befintliga uselhet.

Mars den 16:de seglade vi härifrån, och ankrade April 7:de på en af *Marquesas* Öarna. De äro belägna omkring 10:de graden. Större delen af dem blef vid pass för

100:de år ſedan af Spaniorer upptäckt. Invånarena gåfvo oſs prof på någon fiendtlighet och tjufveri, ſå at vi nödgades lemna dem blodigt vedermäle af våra ſkjut-gevärs okända verkan. Härifrån ſeglades efter några dagars förlopp, och ſedan landade vi ſom haſtigaſt i *Teökea*, Lat. 14 grad. Vi mötte dår en liten fiendtlighet, men nöjde oſs att ſprida förſkräckelſe med en Canonad, utan att ſkada. Sedan upptäcktes några ſmå Öar, och omſider kommo vi d. 22 April till ankars, för andra och ſiſta gången vid *Otaheite*, ſamt dröjde dår till d. 14 Maji. Åtſkilligt bidrog att göra vårt viſtande på ſamma ſtälle nöjſammare än förra gången. Vi inhämtade nu flere intereſſanta ämnen rörande detta Land och Folk, än ſom förut voro bekanta. Den 2 Junii berättade oſs några Invånare, det 2:ne Skepp anländt till *Huaheine* eller *Ovaheine*, af hvilka det ena var ſtörre än vårt. Genom efterrättelſe ifrån Spanien, vet man nu att deſſa Skepp varit ifrån Spanſka Colonierna uti America, och att under vårt viſtande förra året på *Otaheite*, några af Beſättningen på ett Spanſkt Skepp varit dår qvarlemnade, af hvilka en, verkligen gömde ſig undan i Folk-hopen, då han ehuru uti Indianſka drägten klädd, blef af en Engelſk Matros miſſtänkt för en Européer, och med en Franſyſk compliment tilltalad. Deſſa med

med flere omständigheter göra det högst troligt, att Spanska Skepp bågge åren varit utlände att lura på oss, och att hämnas vårt besök i en Verlds-del, den de äro så jaloux om, och endast sig tillägna; hälst de, blott för olofslig handel därstädes, straffat mången Engelsman förut med hårdt arbete uti deras Grufvor. (Se Göttingisches Magazin 1780, första Stycket, pag. 75.)

Sedan vi lemnat *Otaheite*, besökte vi *Huaheine* och *Uliatea*, åfven för andra och sista gången, samt lemnade på sistnämnde Ö en beskedlig Yngling, som vid pass 8 månader förut haft den tillfagsenhet, att stiga om bord med oss. Hans namn var Oëdide, och han kallade sig åfven Maheine.

Junii 4:de seglades från *Uliatea*, och d. 6:te förbi *Hoves* Ön. Den 16 upptäcktes *Palmerstones* Ön, och den 20 *Savage Island* eller de Villdas Ö; så kallad, emedan de Villda emottogo oss mycket fiendtligt. De träffade min arm med en stor sten, och kastade ett spjut ibland oss. Af denna orsak gingo vi ej här, utan först vid *Namocka* eller *Nya Rotterdam*, en af förenämnde *Friendly Isles*, till ankars. Vi lågo i samma grannskap ännu flere Öar, än de Tasman upptäckt; och på en af dem syntes en *Vulcano*. Julii d. 2 upptäckte vi en liten bebodd Ö, som vi kallade *Turtle Island*,

land, och landade följande dagen som hastigast på densamma. Den 16:de kommo vi till de af QVIROS upptäckte Öar, hvilka Herr BOUGENVILLE nogare undersökt och kallat *Cyclader*, men Capit. KOOK, som nu upptäckte ett större antal deraf, gaf hela denna *Archipelag* namn af *New Hebrides*, och vid en af dessa Öar, den vi kallade *Mallicolo*, fälldes ankar Julii d. 22. Här funno vi ett litet Folkslag med besynnerligaste språk och giftade vapen. De emottogo oss vänligt, dock uppkom likvål en *Skärmyssel* med dem; men sedan, efter ett par dagars drögsmål, skilldes vi som Vänner.

Augusti den 3:dje ankrade vi för några timmar vid *Irromanga*, en ny Ö, hvarást Invånarena bödo till att qvarhålla vår Capiten och Båt, hvarföre åtskillige af dem måste plickta med lifvet, men allenast 2:ne af vårt Folk blesserades. Den 5:te ankrade vi vid Ön *Tanna*, af 19 grad. och 30 m. S. Latit. Helt nära Hamnen var en Vulcano, hvarifrån aska alla dagar på oss rågnade. Samma Bårgs rök, lågor och skarpa dunder, utgjorde både rätt vackra och hiskeliga Scener. Invånarena egde ett särskildt alldeles obekant Språk, och viste oss både vänskap och fiendtlighet, hvilket sista satte oss i den ledsamma omständigheten, att färga den annars hospitabla stranden med

nå-

några Invånares blod. Den 20 styrde vi åter till de norra Öarna af denna Archipelag, men lemnade åndteligen de samma, sedan till deras undersökning upptagits 46 dagar, en tid, som medförde många både nöjsamma, ledsamma och åfven rått farliga stunder. Åtskilliga gånger voro vi utsatte för Invånarenas giftade vapen, af hvilkas minsta sårande vi troligen hade haft en så pinsam och hiskelig död med raseri att befara, som det håndt några af Carterets Besåttning, då de vid *New Guinea* blesserades. En annan gång hade vårt Skepp tagit grund; andra gånger hotats att blifva krossadt mot klippor; en annan gång, nåmligen den 1 Augusti, att förbrånnas i öppna sjön, då vår olyckliga lott varit, att antingen språngas i luften, eller vålja döden i hafs-böljorna.

September den 4:de, efter 3:ne dagars Seglation, upptåckte vi, nåst *Nya Zeland*, den största Ön i Söderhafvet, som Capiten Kook kallade *Nya Caledonia*, och tycktes till sina våxter och jordarter likna *Nya Holland*. Invånarena voro beskedlige och hospitable, men fattige, och hade sitt sårskildta språk. Lyckligtvis undgick jag hår at såsom Capitenen och H:rar Forster åta låfren af en förgiftig Fisk, ty de blefvo deraf på några dagar rått illa sjuke. D. 15 voro vi i anseende till brist af vind, nåra att drifvas på klippor-

na, och den 28:de om natten omgifne af corall-ref, uti vådligaste belägenhet. När jag denna afton gick till sängs, var probabiliteten störst, att jag aldrig skulle vakna mer, om icke i sjelfva dödsgaper. Jag hade dock lyckan att somna snart och väl, samt följande morgonen finna mig öfverlefva en högst hotande fara.

October d. 10 sågs *Nordfolk*-Ön, i 29 gr. 2 min. S. Lat. den första uppträckt, som de Engelske gjort utom Tropiken. Vi landade här, och funno den obebodd. D. 18 kommo vi för 3:dje gången till ankars i *Queen Ch. Sound* i *Nya Zeland*.

November 10 seglade vi härifrån; vårt Skepp befanns nu hafva sprungit läck, dock ej af betydenhet. Inom sex veckors förlopp hade vi öfverseglat Oceanen, mellan *Nya Zeland* och det södraste af *America*, så att vi den 20 December ankrade vid det södra af *Eldslandet*, hvaråst sågos de uslaste Människjor i verlden. Den 29 passerades *Cap Horn*, och den 31 eller Nyårs-afton ankrades vid en liten Ö nära *Staten land* i *La Mairs Sound*; vi hade här en nöjsam jagt ibland oräkneliga Sjö-lejon, Skjälar och Sjö-fogel.

1775. Januarii 23 seglade vi mot söder samt ostligen, och d. 14 uppträcktes Ön Södra *Georgia*, i Lat. 54 grad. 38 min. Vi lan-

landade dår fom haftigaft, och ehuru nu var Sommar, befanns hela landet tåckt med en evig Snö, några få strånder undantagne, hvaråft allenaft våxte ett enda gråsflag och en *Sanguiforba*. Detta ohyggliga land gaf ofs dock en liten förfrifkning af fårfkt, nåmligen Sjö-lejon och Skjål-kött; en fpis, fom vi några gånger förut under refan lårdt ofs hålla till goda. Vi uppfunno federmera efter hand andra fmå Öar och klippor, på en af hvilka vi i anfeende till ett töcken fom knappaft undgingo fkepps-brott, hvilket i den belågenhet vi voro, ofelbart fkulle åndat vår refa och uptåckter med våra lif.

Den 28 kunde vi i 60 Lat. graden ej framkomma för is. Den 31 Januarii befunno vi ofs i töcken, och helt nåra ett högt land, öfver alt tåckt med en evig Snö; men annalkande Vinter m. m. gjorde att vi nödgades lemna all vidare underfökning af detfamma. Defs yttersta udde, fom vi kunde fe, kalllades *Södra Thule*, fåfom det aflågsnafte fedde land i denna Hemifpher.

Omfider vånde vi alldeles ryggen till de kalla Latituderna; då den dagligen tilltagande vårmen och vårt annalkande till Norden, till den civiliferade Verlden, till vårt hem och våra Vånner, hulpos åt att upplifva ofs med förhoppning om ett fnart och lyckligt flut på hela Refan och defs mån-

ga åtföljande vidrigheter. Att vi nu haft långt mer att uthårda, än BYRON, WALLIS och KOOK, förra Resorna kring Jorden, intygade åtskillige af våra Officerare och Besättning, som på en eller flere af samma Resor varit följagtige. Ändamålet af vår segling, sårdeles det att komma så når som ske kunde mot Polen, fordrade mer våga och försöka; följden var ock snart sagt en kådja af faror och slita ondt.

Den 17 sågs land, nåmligen kusten af *Africa*. Låsaren må sjelf dömma huru kår syn det var. Imedlertid alldeles ovisse om tillståndet uti Europa, kunde vi icke en gång i sigte af sjelfva Hamnen, göra oss såkre för att icke möta någon okånd Fiende, hvilken kunnat föra oss borrt som fångar, till kanske aflågsnare stållen i Ost-Indien. Följande dagen råkade vi dock ett Hollånsk Skepp, och hugnades af det med underråttelse om en allmån fred. Innan aftonen viste sig ånnu några Seglare, som tycktes vilja styra förbi *Cap*, och kåppas till *Europa*; med en ej liten fågnad sårskild för mig, sågs Svånska Flaggan vajia på tvånne af dem. Oceanen hade hittils under Resan, varit oss en alltför ödslig Theater, och det fordrades att vid dess enahanda vara så utledsne som vi, för att i lika mån förnöjas af en Scene på densamma, hvilken uti annan belågenhet varit mindre betydlig. Ej under

om

om vi på så lång tid åfven hunnit att vid hvarandra blifva något ledsna; då till exempel samma historietter och händelser för andra och tredje gångerna måste gripas till af dem, som med dylikt vånt sig att vilja uppmuntra Sållskaper.

Följande morgonen råkade vi Engelska Skeppet *True Briton*, fördt af Capiten BRANDLY, hvilken sånde oss några strödde Dagblad. Ömmande för mitt Fådernesland, ögnade jag först och främst helt begårligt igenom alla de artiklarna, som deruti angingo Sverige: men allenast ett par rader funnos, som gåfvo anledning till, att en stor Revolution dår timat, men ej huru och når. Detta gaf oss anledning till åtskilliga gissningar, och var mig i synnerhet ett rörande åmne att grubbla på; dock sade så vål Engelsmånnerne, som min egen öfvertygelse mig, att förvirringen i den Svenska Regements-kroppen, varit snart sagt i en högd att nåppeligen kunna blifva vårre, och att således denna nyhet troligast bebådade något båttre. Detta tröstade mig ock, tills tiden utvisade huru vi tånkt öfvermåttan rått.

Åndteligen följande Onsdagen den 22 Mars 1775, efter Sextiotusende Engelska milars Sjö-resa, under två och ett fjårdedels års borrtovaro ifrån den Christna och civiliserade Verlden, kommo vi åter till an-

kars i *Taffel-Bayen.* De ſom förr ſeglat ikring Jorden, hafva alltid reſt wåſtligt, och förlorat en dag i ſin räkning. Men emedan vi förråttade ſådan reſa mot öſter, och ſåledes på Solens uppgång ſmåningom anticiperade, ſå äro vi de ende och förſte, hvilka vunnit eller fått en dag för mycket i våra Journaler. Följagtligen var det Tisdagen eller den 22 Mars, efter de Hollåndſkas Almanachor i *Cap*, då vi dår anlånde; och af den orſaken hafva vi emot all vana och tvårt emot det bekanta ordſpråket, verkligen haft tvånne Tisdagar i en Vecka.

Det var nu både högeligen efterlångtat, och af yttersta vigt för oſs att komma i hamn, emedan åtſkillige af Beſåttningen voro behåftade med ſkörbjugg. Våra makalöſa preſervativer af Surkål och Wört, hade vål hittills hållit denna annars förödande ſjukdom tåmligen vål ifrån oſs, ſå att allenaſt en enda af Beſåttningen, ſedan vi låmnade *Cap*, genom ſjukdom (en långvarig Lungſot) afgått; men vår Blod och Våtſkor voro lika med Maltet och ſtörre delen af Provianten, i anſeende till Reſans långvarighet, nu mer förſåmrade och ſkåmde. Vårt Bröd var och hade långe varit både mögligt och mulltnat, ſamt fullt af tvånne ſorter ſmå bruna *Babbor*; (*Curculio Granarius* och *Dermeſtes Paniceus*) hvilka antingen

gen sjelfve eller med sina Larver, liknande Flug-maskar, innåstlat sig uti hvarje Bröds-betta, så att de omöjligen kunde våjas, utan röjde sig ej sällan, de förra med en bäsk, och de senare med en obehaglig kall smak i munnen. Ja, Larverne eller Maskarne befunno sig så talrike i ett slags Ärt-såppa, att de voro som strödde med flit öfver tallricken, och att flere alltid oundvikligen följde med hvarje skedblad. Ärterna härtill, hade i England något krossats, för att blifva lättkokade, men hade ock derigenom blifvit lättåtne för ofvannämnde obehagliga Larv-kråk.

Det som var ännu mer betänkligt, bestod deruti, att Brödet, ehuru dåligt, fanns nu allenast för få dagar i vårt Skepp, och Brånvinet, en högst vigtig artikel för Besättningen, var, om jag mins rätt, förtärt dagen förrän vi kommo i Hamn. Peppar, Ättika, Caffé och Såcker, med hvars tillhjelp och ombyte sallta Provisionen kunde blifva litet mindre vidrig, hade långe för oss alldeles saknats. Sallta Köttet, nu snart 3 år gammalt, och ej långt ifrån, lika långe bevaradt om bord, var desto mer torrt och hopkrumpet, genom det att Sálltet haft så lång tid att till sig suga och uttorrka all must och saftighet. Dessa och ännu flere svårigheter gjorde, att vår glädje, öfver det vi nu i efterlångtad hamn,

skul-

ſkulle på flere ſätt kunna lefva likſom ett nytt lif, var allmän och ſtor. Med förnöjelſe och längtan emottogo vi väl äfven våra Bref från Europa, dock icke utan billig oro och fruktan att uti dem finna underrättelſer om de ömmaſte förluſter af Vänner och Anhöriga.

Efter vid paſs 5 veckors drögsmål i *Cap*, affeglade *Reſolution* till *England*, beledſagadt med min uppriktigaſte välönſkning. Den höflighet hvarmed man allmänt bemött mig på detta Skepp, de faror jag jämte detſamma genomgått, och de band af vänſkap, jag under den långa tiden haft tillfälle att knyta, voro härtill fullkomliga ſkäl. Efter förut fattad föreſats, dröjde jag qvar i Africa, för att där fortſätta mina underſökningar om detta land; berättelſen derom får jag derföre återtaga.

Återkommen till Capſka Colonien, lekte min håg och omtanka på verkſtällighet af reſan till detta Lands inre delar och Nationer, men nödgades dock i Staden afvagta Våren eller den vackrare årstiden. Jag har förr anmärkt, att *Quayemaſongen* eller Vintren räknas från den 14 Maji till den 14 Auguſti, och att Skeppen denna tid ſällan i *Taffel-Bayen* våga att inlöpa. Ett Holländſkt Skepp, ſom likväl i något ſärdeles ärende ännu här qvardröjde, och natten mellan

lan den 14 och 15, i anseende till Nordvästens häftighet, fällt alla sina ankare, dref icke dess mindre helt nära den klippiga grund, som är åt Fästnings-sidan. Dagen derpå eller den 15, var Bayen ännu så upprörd af stormen, at ingen Båt eller Slup kunde gå till eller från bemälte Skepp. Vinden tilltog med påföljande natten, och det stackars Sjöfolket hade hvarje minut att frukta för sitt sista. Det tjocka mörkret bidrog ock mycket, att göra faran och döden ohyggligare. Jag bodde uti öfre våningen af ett *Stenhus*, inemot högländtare delen af *Staden*, hvarast väder-ilarne skakade både fönster, tak och snart sagt hela Logementet. Af detta så väl som af Holländska Skeppets högst farliga belägenhet, väcktes hos mig en liflig ihogkomst af antarctiska kölden och de åtskilliga stormar, som jag uthårdat, hvilket kom mig att nu på desto utmärktare sätt känna värdet af en Sofkammare på fasta landet, men ock af samma anledning, att så mycket mer ömma för de nödställde på Holländska Skeppet. Dess tåg och ankare höllo mot förmodan likväl denna natt prof mot stormen, och påföljande dagens lugn medförde en allmän förnöjelse, tillika med det nämnde Skeppets räddning ifrån faran. En annan händelse, ehuru den timade under min borrttovaro på resan till Söder-hafvet, förtjenar dock att

nu

nu anföras, hållst den är ett ytterligare prof af denna Reddens osäkerhet om vintern. Se här berättelsen derom, sådan som jag af flere fått den bestyrkt.

Skeppet *Younge Thomas*, som i *Taffel-Bayen* kom att dröja tills den stränga årstiden inföll, blef af en storm drifvet på grund, nära land åt *Zout-Riviers* sidan, ej långt norr om Fästningen. Strax i dagningen då detta hände, blef af Regeringen vid dödsstraff förbudit, att äfven på längre håll nalkas den olyckliga stranden, hvaråst man lika fermt uppreste Galgar, samt öfverallt på nåjden posterade Troppar, för att lägga vigt till samma beslut; men hvarken desse eller andre anstallter syftade i någon måtto på Besättningens räddning, utan allenast till förekommande af tjufnad på de varor, som af Vraket kunde uppkastas. Skeppet var dock uppvräkt helt nära till landet, och man kunde väl höra Besättningens jämmer och rop om hjelp; men hafs-svaller, som med största häftighet sköljde öfver Skeppet och bröt mot stranden, gjorde det omöjligt att med Båtar, och högst äfventyrligt att med simmande söka räddning. Man såg en del af Simmare kastas och krossas mot klippor, andre, sedan de upphunnit till hafs-brädden, af återsvall tillbakaföras och dränkas. En Vaktare af Compagniets Djurgård, som för dagningen innan förbudet kundgjordes,

ut-

utridit med frukåst till sin Son, en Corporal vid Sollddaterna, kom derigenom att blifva åskådare af de Skeppvråktas ålånde, hvarigenom han uppelldades till så ådel och verksam ömhet, att han sittande på sin raska Håst, låt den simma ut mot Skeppsvraket; uppmuntrade några i sönder, att fatta dels i en repstump, som han till den åndan utkastade, *dels uti Håstens* svans; vånde derpå om och förde dem lyckligen till landet; ty Creaturets *naturliga* fårdighet uti simmande, större kropps-volum; stadga och styrka kunde ej så lått af hafs-sqvalpet öfvermåstras.

Men olyckligen, så blef denna ådelmodige, vaksamme och nu mer gråhårige Mannen sjelf ett Döds-offer för 14 unga Personer han redan råddat, då vid återonde foran han sjelf jåmte sin Håst drunknade. Det hårrörde deraf, att då han efter 7:de resan något långre dröjde för att hvila, fruktade man om bord, det han icke åmnade återkomm.., hvarföre man dår otåligt fördubblade sina böner och rop om hjelp, hvaraf han på det ömaste rörd, åter hastade till deras frållsning, innan Håsten nog fått hvila. Denne sönk derföre nu af tröttchet så mycket snarare, som för många på en gång sökt råddning, och en af dessa, som det troddes, olyckligt-vis råkat att fatta Håsten i tyglen, och dermed dragit dess huf-

vud

vud under vattnet. Den vågſamme Månniſkjo-vännen är ſå mycket mer vår förundran och vårt hedrande värdig, ſom han för andras frälſning kaſtat ſig i denna fara, utan att ſjelf kunna ſimma. Deſs namn, ſom var VOLTEMAD, har jag derföre här, jämte deſs vackra bedrift, räknat för en ſärdeles ſkylldighet och nöje att bevara; likaſå huru Oſt-Indiſka Directeurerne i Holland vid berättelſen härom, reſte hans åreſtod på ett honom och ſig värdigt ſamt hedrande ſätt, i det de kallade ett af ſina nya Skepp *Voltemad*, och låto på Ackter-ſpeglen afmåla ſättet, huru denne Man med ſin Häſt ſtörtade ſig i faran att rädda de nödlidande. Ordres medföljde deſsutom till Regeringen i *Cap*, af innehåll: *att i fall* VOLTEMAD *egde några Barn vid Borgare- eller Militair-Ståndet, ſkulle deras näring, fortkomſt eller lycka på det bäſta och utmärktaſte ſätt, ſamt med det ſnaraſte befordras.* Men till olycka hade ej alle i ſödra Hemiſpheren tänkt lika erkänſamt. Den Unge Corporalen VOLTEMAD, ſom varit åſyna vittne af ſin Faders uppoffrande i Compagniets och Månſklighetens tjenſt, hade blifvit vägrad att få den efter honom ledigt blefne beſtällningen, oagtadt detta knapt varit att räkna för någon befordran. Af chagrin var han derföre redan från det otackſamma *Cap* till *Batavia* afreſt, och där-

ſtå-

ſtådes blefven död, innan något om ſå hög och oförvåntad recommendation från *Europa* till hans kunſkap hunnit framkomma. Dår voro likvål åtſkillige Capſke Invånare, ſom då de med billig rörelſe, beklagade VOLTEMADS och deſs Sons öde, påſtodo, att en fin lina kunnat låtteligen af någon god Simmare, eller af den oförfårade Ryttaren handas från Stranden till Skeppet, för att dermedelſt ſedan ſtråcka ett eller flere ſtarkare tåg dårimellan, till Beſåttningens råddning; åfven höll man före, att det ſtrånga förbudet och bevakningen af endaſt Soldater, minſt tjente till Compagniets fördel, emedan utom åtſkilligt annat, åfven ett ſå tungt gods ſom Jårn, icke deſs mindre vardt undanſnilladt ifrån Vraket, hvilket blef ſå godt ſom liggande på torra landet, ſedan ſtormen ſagtat ſig, och den anſenligen uppſtigne ſjön mycket utfallit.

Under förevåndning att förekomma ſnatteri af de från Skeppet råddade perſoner, blefvo deſſe ſtrax på ſtållet hållne under bevakning, ånda intill aftonen, och det utan att få någon förfriſkning, ånſkönt de voro våte, hungrige, och af arbete natten förut afmattade. Man fick ſedan för flere dagar ſe dem drifva ikring på gatorna, för att tigga klåder och mat. En af deſſa, berättades i ſynnerhet hafva råkat ut för ett omildt handterande. Det var en Matros, ſom för

H att

att vigare kunna simma, till sin räddning, begifvit sig måst naken ifrån Vraket, och lyckligen kommen på stranden med sitt Skrin, öppnade det för att uttaga en tröja, till sin nakenhets skylande; men blef häruti icke allenast hindrad af en befälhafvande Yngling, utan fick äfven hålla till goda några käppslångar, med tillsägelse, det han vore förfallen att genast hängas i en af de nyss uppreste galgar, för det han tvärt emot Regeringens förbud, befattat sig med godset, som från Vraket räddades. Matrosen ursägtade sig, att han ej annat kunde än vara okunnig om sådana förbud, och att han med skrin-nycklen på Sjömans-vis bunden vid sitt bällte, samt med en Psalmbok, i hvilken hans namn var skrifvet, och som låg i förenämnde skrin, tydligen kunde bevisa sig vara rätta egaren dertill. Han benådades ändå som knappast från Galgen, men måste så naken och våt han var, under blått och bar himmel på slätten, afbida aftonen. Darrande af köld, fick han då ändteligen på förnyade böner tillåtelse, att söka efter sitt skrin, och hvad han derutur kunde behöfva, men detta befanns nu uppbrutet och plundradt. Slutligen när man fört honom till Staden, och där vid Stadsporten släppt honom så blott och bar, som ofvan nämndes, hade han likväl den lyckan, att möta en ömsint Borgare, hvilken ej

ej drog i betänkande, att genast påklåda honom sin egen Råck, och bjuda honom hem till sitt hus.

Beråttelsen om nysberörde Matros, har jag blott från en enda, dock likvål nog trovårdig Person, men för månskligbetens heder skull, önskade jag gerna, det min sagsman i det svarta, som han nyttjat till denna målning, måtte befinnas icke hafva tråffat råtta sanningens fårg! Måtte tvårtom i Europa och dess Colonier, hålldre kunna upptes samma för olycklige Skeppsvråkte ömmande lag, som uti China! på hvars kuster alle, vare sig inhemske eller långvågaste Främlingar, som hafva den olyckan att stranda, få åtnjuta ej allenast såkerhet, utan ock fri förplågning och transport till sitt hem eller de sina. En del af Besåttningen på det vid *Plata Bank* år 1761, Sept 3, förolyckade Svenska Skeppet *Fredric Adolph*, som med Båtar till Chinesiska Staden *Katsi* anlånde, erforo fullkomlig verkstålligbet af denna Månniskjo-hedrande inråttning. Hr Supercargören MAULE, som ock var en af de sistnåmnde skeppsvråkte Svenskars antal, har förşåkrat mig, att de alle blifvit humant bemötte, på Kejsarens bekostnad födde, samt med större Chinesiska Fartyg till de andra Europeerna i Canton forthulpne.

Emedan jag hår ofvan talt om den

ſtormiga Vintren i *Cap*, paſſar båſt, att med detſamma anföra ett ſummariſkt utdrag af mina Metereologiſka Obſervationer för Maji, Junii och Julii Månader. I anſeende till köld och varme, bör dock förut påminnas, att jag nyttjade en FARENHEITS Thermometer, ſom Herr FORSTER vid vår ſkillsmåſſa lemnade mig, och att förſöken dermed anſtålldes uti ſkuggan, under bar himmel, klåckan mellan 7 och 8 om morgnarna, då luftens temperatur var i det närmſta lika ſom natteriden. Till deras tjenſt ſom äro vane att obſervera våderleken efter Svånſka Thermometren, har jag hvarje gång inom parenthes bifogat gradtalet efter denſamma. Vidare må ock anmärkas, att Capſke Vintren i allmänhet ej är ſtrång, och att den detta år råknades för att vara en af de mildare.

Förſta hälften af Maji, höll ſig Thermometren mellan 53 och 63 grad. ($11\frac{2}{3}$ och $17\frac{2}{9}$ Sv. Th.) och för den ſenare hälften mellan 50 och 58, (10 och $14\frac{4}{9}$ Sv. Th.) undantagen den 27 af ſamma månad, då temperaturen utmärkte minſta grad-talet eller $49\frac{1}{2}$, ($9\frac{2}{3}$ Sv. Th.) ehuru ſamma dag var klar och med Solſkin. Rägnige dagar af denna månad woro d. 11, 12, 15, 16, 30, och ibland dem, de trenne förſtnämnde, ſvåraſt med Nord-våſt ſtorm, ſå att,

når

når jag d. 11 passerade *Zout-Rivieret*, stod vattnet dår allenast till Håstens knån, men då jag den 15 repasserade, har det genom rågn och oppijö så stigit, att det gick högt på sadlen.

Junii månad höll sig Therm. mellan 54 och 60 gr. ($12\frac{1}{2}$ och $15\frac{5}{9}$ Sv. Th.) Nederbörd vankades den 1, 2, 3, 4, 14, 27-31; utom dess voro några andra dagar mulne, samt med blåst utmårkte; men de öfrige liknade vackra Svenska Sommar-dagar. Den 3:dje rågnade ganska håftigt, och då hände, att en mångd vatten som de förra dagarna hopsamlats på Bårgen, bröt sig våg ned till Staden, och dår fyllde Canalerna samt flödade öfver några gator, så att det för flera minuter råckte 2 till 3 fot uppå husen, sköljde ned en liten Stenhus-vågg under byggnad, samt trångde sig in i åtskilliga kållrar.

I Julius, för mellankommande hinders skull, antecknades blott våderleken till d. 19. Thermometren höll sig för den tiden mellan 54 och 59 gr. ($12\frac{2}{9}$ och 15 Sv. Th.) Rågniga dagar d. 6, 7, 8, 11, 12; mulna utan rågn den 3, 9, 10, 13, 14. Större delen af dessa Vinter-månader vistades jag i sjelfva Staden, och undertiden redde mig til resan på åtskilliga sått, hvaribland kan råknas, att jag practicerade Me-

dicinen och Chirurgien, emedan det ſom jag dymedelſt förtjente, var en behöfvelig hjelp till den vidlyftiga utruſtning ſom mitt företagande fordrade. Ytterligare förſtärktes mina respengar genom en väl lyckad Handels-ſpeculation, ſamt tillika med 60 Ducater (på hvilka jag kunde draga växel ſåſom betalning) för min Engelſke öfverſättning af vår käcka Svänſka Läkares Arch. och Ridd. v. Rorensteins Afhandling om Barn-ſjukdomar. Detta arbete företogs och fullbordades ſiſta året af vår kryſsning i Söderhafvet, mäſt uti de omildare Climaterna, emedan jag denna tid var minſt hindrad af andra göromål, ehuru för att ſkrifva, man då ej ſällan, i anſeende till ſtormigt väder, nödgades ſläta benen kring bordsfoten, och med den ena handen hålla ſig faſt, för att kunna ſkrifva. Jag får nyttja detta tillfället att årkänna Herrar Forsters hjelpſamhet, för åtſkillig nödig jämnkning, ſom nämnde öfverſättning undergått, i anſeende till min då ännu mindre färdighet i Engelſka Språket; äfven för det de beſörjde denſamma till trycket i London 1776.

För att vidare befrämja min Reſa, gjorde jag alla möjliga efterfrågningar om hvad ſom dertill kunde höra, men i ſtället för upplysnings vinnande, lemnades jag i mera villrådighet, i det de beråttelſer ſom kunde

de ſamlas, voro måſt confuſe, och ofta mot hvarannan, men oftaſt mot trovårdighet ſtridige. Hufvudſakligen rådde man mig ifrån Reſan, ſåſom något mycket orimligt och farligt, hålſt jag, en ännu i Africa obevandrad och fåga bemedlad Främling, nödvändigt måſte underkaſta mig hvarjehanda olägenheter; men ſedan jag icke inſåg någon omöjlighet, åtminſtone för att bjuda till, fullföljde jag min föreſats. Till den ändan gjorde jag mig bekant och Vän med Hr Daniel Ferdinand Immelman, en ung African, hvilken för ro ſkull förut gjort en liten reſa in i landet, och dertill var upplifvad af den vackra reflection, att det vore föga hedrande för honom och de öfriga Africanſka Coloniſterna, att hafva förſummat underſökningen af ſitt land, hvarigenom de nu ſnart ifrån mig och andra Främlingar ſkulle nödgas hämta upplysning om ſitt hem och ſig ſjelfva. För egen perſon var han ſnart öfvertalt att gå in i alla mina förſlager och göra mig ſällſkap, men all möjlig öfverläggning och inbördes biträde fordrades, att vinna tillſtånd af deſs Anhöriga. Modren ett tänkande Europeiſkt Fruntimmer, jämte deſs täcka Dotter, gåfvo ändteligen ſitt bifall, förnämligaſt af den grund, att unga Immelman hade ganſka ſvagt bröſt, och kunde bäſt hjelpas genom en lång reſa till Häſt, hälſt under en

Låkares tillſyn, då han deremot hemma af Lungſoten hade att frukta en mycket ſåkrare och ohyggligare dőd, ån af de ſtrőfvande Hottentotterna eller Villdjuren in i landet. Fadren en både i Europa och Oſt-Indien gammal főrſőkt Krigsman och Lieutenant af Garnizonen i *Cap*, lade ock ſlutligen det goda ordet till, att en Gåſſe, hvad faror beträffar, ej borde vara blyg eller frukta. Herr Immelman ſkaffade ſig főrdenſkull en god låttbårande Hingſt, főr 50 Riksdaler; jag hade redan kőpt en ordinår Klippare főr 34, och en ny Bagagevagn, af vid paſs ſamma ſtorlek ſom våra Svånſka Ruſt-vagnar, men med en ſegelduks-kur, i form af ett hvalf, behőrigen tåckt på ſått ſom de, med hvilka Bőndren i denna Colonie allmånt fårdas. Priſet var ock efter vanligheten, omkring 200 Riksdaler, beråknadt efter 74 Riksdaler trå-verket, och 80 Riksdaler főr jårn-beſlag; oken, hinder-kådjor och drag-kådjor, ſegelduken till kuren, och en tjårbytta till ſmőrjning, utgjorde reſten af denna ſumma. Till dragare főr en ſådan vagn, fordras vanligen 5 par Oxar, hvilka jag derfőre à 8 Riksdaler ſtycket upphandlade. Vidare medtogs åtſkilliga Medicamenter, ſå i afſeende på vår egen hålſa, ſom på Landtboernas, főr hvilka man dermed kunde blifva både ganſka nyttig och deſto båttre vål-

vålkommen. Åfven förfedde jag mig med ett litet förråd af Glaspårlor, Måssings-skördosor, Eldstål och Knifvar samt Tobak; dessa varor åro i synnerhet begårliga för *Hottentotter*. Ett Ek-fastagie inråttat till Ormars och andra djurs bevarande i Brånvin, medbragtes; åfven åtskilliga Ris papper till Örters torrkande, jåmte Lådor och Nålar för Insecter, tillika med nödigt ombyte af klåder. Likaledes provianterade vi ofs med Thé, Caffe, Chocolad och Såcker, dels för eget behof, och dels till benågenhets vinnande hos de Landt-boer, hvilka *i* anseende till större aflågsenhet från *Cap*, ofta åro utan dessa förnödenheter. Man sade mig vål, det Liqueurer ofelbart skulle hos många verka långt mer till famma åndamål; men både rum, tyngd och kåstnad hindrade mig ifrån att något deraf medtaga. Med synålar af flere forter, voro vi vål förfedde, hålst vi med denna vara, jåmte goda ord kunde vinna Bond-Flickornas ynnest och biträde att samla Insecter. Af Krut köpte jag några och 30 skålpund, och litet i sender deraf fylldes på åtskilliga horn, som höllos nårmare till hands; det öfriga tömdes i en låder-påsse, och inlåstes i min Coffert, för att i synnerhet bevaras för Hottentotternas Tobaks-eld. Bly-hagel af flere sorter medtogos, till circa 70 skålpund, åfven ett skåligt förråd Bly-kulor,

Bly och Formar. Det år viſst, att denna Ammunition ófverſkred mycket den kåſtnad och mångd man rådde till, och jag ſjelf fórmodade vara af nóden. Dock vid återkomſten till *Cap*, efter en 8 månaders reſa, var måſt alltſammans nyttjadt. Jag bór derfóre råda alla ſom till åfventyrs begifva ſig på en dylik reſa, att vål fórſe ſig med Ammunition. Alla ſkått tråffa ej, och till Små-foglars ſkjutande åtgår ej det minſta; något måſte ock ſkjutas bortt till måls. Deſsutom kan hånda, ſåſom fór mig och mitt parti, att man ibland fór flere veckor i ſónder, har fóga annat att lefva utaf ån det ſom faller fór bóſſan, att fórtiga det fórſigtigheten fordrar, att med Ammunition vara beredd fór fiendtliga attaquer af Bosſies-mån och Caffrar.

Som Lagen ålågger Capſka Coloniſterna att fånga och till *Cap* uppbringa alla, ſom reſa in i landet, och ej dertill kunna uppviſa ſkriftligt tillſtånd; ſå anhóll och bekom jag Gouverneurens Paſs till en obehindrad reſa, ſamt till Invånarenas bitråde mot tillbórlig betalning: en annan Billet recommenderade mig till husrums undfående vid varma Badet i *Hottentotts Holland*, ty detta medel hade jag beſlutit att fórſóka mot de fórkylningar, jag vid ſódra Pol-kretſen mig ådragit.

Den 25 Julii om morgonen red jag ifrån

från *Cap.* Min Vagn ſkjuſſades af den Bonden, hvilken ſållt mig de förr omtalte 5 par Oxar. Deſſa ſkulle jag förſt bekomma på ſamma Bondes Gård vid *Bott-Rivieret*, hvilken år i vågen till det varma Bad, dit jag mig årnade. Inga Gåſtgifvare-gårdar åro inråttade i detta land; utan hvar ock en Reſande nödgas ſåledes fårdas med egna Rid- och Åk-don, ſamt egen matſåck. Vår våg gick igenom det låga landet, af torra ſand- och ljung-hedar. På det medlerſta eller varma af dagen, låto vi ſåſom andra Reſande hår i landet, våra Oxar vattnas, ſamt ſöka ſig bete. De höllo till goda den magra föda af torra buſkar och grås, ſom allmånnaſt i *Cap* vankar, men Håſtar hafva mer ſvårt efter att finna något för ſig nog fint och tjenligt. Det år förnåmligaſt af denna orſak, ſom man, till de flåſta körslor i *Africa*, nyttjar Oxar; det lår ock vara orſaken till att Håſtarne i *Africa* tyckas ega mindre ſtyrka och hårdighet ån i *Europa*.

Så ſnart afton-ſvalkan började, fortſattes vår reſa öfver *Eerſte Rivier*, till foten af ett högt Bårg kallat *Hottentott Hollands Cloof*. Nåjden hårvid år mer högländt, mindre torr, och eger åtſkilliga vackra Gårdar. Det var redan natt och tjockt mörker, når vi framkommo; en liten elld uppgjordes, hvarvid ſedan en tarflig afton-

mål-

måltid var fullåndad, vi gingo till hvila; Sadeln till hufvud-gård, ſjelfva marken till ſång, och en Kappråck att tåcka főr natt-kőld, utgjorde nu och ſom oftaſt under reſan hela ſof-beqvåmligheten; till lågerſtålle utſågs den ſidan af någon buſke, ſom båſt kunde ſkydda főr Syd-oſten, eller annan hårſkande vind. Då rågn påkom, båddade vi oſs på ſjelfva Tålt-vagnen. Vi voro i anſeende till bagaget, på denſamma långt ſåmre placerade. Båſta ſtållet jag dår kunde vålja főr mig, var min kiſta, oagtadt låcket var kullrigt; Herr IMMELMAN, ſåſom ſpenſlig och mindre ån jag, kunde, ehuru med mőda nog, trånga ſig imellan ſamma kiſta och vagns-korgen, dåråſt han låg på några buntar papper, men hade åndå ej att ſkryta af ſtort vålluſtigare Sångſtålle. Stundom båddade vi vår ſång under vagnen, då vi voro likſom under tak, någorlunda ſkylda főr rågn och dagg, men hade deremot ett helt nåra och mindre angenåmt granſkap af våra Oxar, hvilka vid hjulen och ſtången ſamt ſtegarna af vagnen voro bundne och bångſtyrige, ſå att vi blott mellan de ſpakaſte vågade framkrypa. Detta Sållſkap hőll ſig desſutom oroligt, då Villdjur voro på trakten. Återigen då tillfålle főr oſs var att taga natt-hårbårge på Bondgårdar, voro vi ſom oftaſt nåſtan ſåmre logerade. På de flåſta ſtållen beſtod huſet allenaſt af 2:ne

rum,

rum, med jord- eller ler-gålf. Det inre af dessa nyttjades till Sångkammare för Bonden sjelf jämte dess Hustru och Barn. Det yttre utgjorde köket, i ett hörn af hvilket man bredde en matta för oss på gålfvet, och deruti bestod gemenligen all den beqvåmlighet, som det goda Folket kunde åstadkomma. Vi måste för öfrigt med våra Sadlar och Kappråckar, samt ett täcke vi medbragt, nöjas att tillaga vår säng. *Hottentotter* af bägge könen unga och gamla som voro i Böndrens tjenst, valde alltid sitt liggställe i *spiseln*. Denne intog merändels en hel *gafvel*, samt hade ingen annan eldstad än gålfvet, på hvilket vi således samtlige *lågo*. En circulation af loppor vch andra olägenheter som vi härigenom voro underkastade, kom oss ofta att häldre välja fria luften, så framt köld, stark blåst och rägnväder ej gjorde det för oss än ohyggligare. Vid berättelsen om mitt första nattläger, har jag trott bäst passa sig, att gifva detta allmänna begrep om, huru vi nödsakades att tillbringa de flästa af de öfriga nätterna på resan:

Påföljande dagen som var den 26, nyttjades första lysningen för att i svalken kunna företaga resan öfver *Hottentotts Hollands Bärget*; vägen upp var ganska brant, stenig, mångbuktig och annars obeqvåm; en tvär brant var strax vid vägen till hö-

ger, utföre hvilken Vagnar och Dragare ibland olyckligtvis skola blifvit störrtade och krossade. Detta och dylika Bärg, skulle oagtadt det starkaste spann Dragare, ingen annan kunna köra uppföre än den, som eger det handlag och gehör, samt är med så lång piska utrustad, som de vanlige Africanske Ox-kuskar. Sådan piska är $2\frac{1}{2}$ famnar lång, snärten något längre, samt smällen af 3 fots längd, af stadig mänt eller sämsk förfärdigad. Detta till Vagnens avancerande på visst sätt mägtigaste häf-tyget, håller Kusken med bägge sina händer, och sittande på kuskläter kan han dermed räcka fram till det 5:te paret, samt ganska snabbt och oafbrutet, då så behöfves, utdela smällar och slängar bland Oxarna, och tillika träffa dem på hvad ställe han behagar, så att snart sagt hårtappen medföljer. Härmedelst vinner han det gehör, at Oxarne på en gång nödsakas att förena sin styrka och rycka fram Vagnen utur svåra gropar, samt lyfta den öfver tvära stenar och branter. Men det fordras mycken granlagenhet, att ej drifva dem för mycket på en gång, eller hvila dem för länge i sönder; i förra fallet blifva de anfådde, matte och deraf istadige, i det senare åter saktas de i den nödiga ifvern, de förut äro satte uti, för att sjelfva arbeta sig fram, och i brist hvaraf det händer, att man
ej

ej kan komma ur fläcken. Uppföre brantare Bärg plågar Kusken derföre hvarje half hel eller hvarannan minut efter omständigheterna låta dem utflåsa; utföre åter, äfven på mindre twära ställen, hälst med lass, är att befrukta det vagnen kommer fortare ned än Oxarne, eller rullar på dem, emedan endast det eftersta paret äro vid vagnsstången förspände, och ej förmå att hålla igen så mycket som behöfves; Vagnen måste derföre som det kallas *remmas*; det består deruti, att man med en kädja, som är fästad i Fram-vagnen, tager ett eller flere slag kring någondera af Bakhjulens lötor, då sedan med en på kädjans yttersta ända befintlig hake, häktas i någondera af dess länkar. Utföre ännu brantare backar, sådane till exempel, som den vi nu kommit uppföre, remmas bägge Bakhjulen, samt ibland dessutom ett Framhjul, hällst då det rägnat och är slipprigt. I brist på hinderkädja, bindes Hjulet med remmar fast vid Vagns-bänken; på sådant sätt släpas då Vagnen utföre; men att den understa Hjuls-lötan med dess beslag ej måtte utnötas på det Hjul som måst remmas, så passas dertill en uthålkad mede, hvilken kallas *Remsko*; $1\frac{1}{2}$ fot lång, och förfärdigad af hårdt träd; den är merändels inunder järnskodd, och liknar nästan en ho, som är öppen baktill, där Hjulet skall inlöpa.

Den

Den år 2 till 3 tum djup, för att med sina bråddar stödja Hjulet, att det ej glippar ut; framtill eger den en stark rem, hvarmed den fästas eller uppträdes på hinderkådjan. Vi bruka väl ishakar eller hinderhakar på några af våra kålkdon här i Norden; men ej så vida mig vitterligt, något hinder-redskap på våra Vagnar, Detta vore dock Vår-tiden i synnerhet och på vissa ställen högst nödigt, och kunde lättligen inrättas. Utom faran för Dragarenas skenande, så förekommer man ock härmed, att de ej blifva brutne eller annars pinade, då de i backar böra hålla igen. Det jag i allmänhet kallar Bärg, och i synnerhet på detta stället, är ej menat Hällebärg allena, utan räknas tillika under detta namnet alla, större, mer och mindre steniga höjder och deras sträckningar.

Imedlertid var detta så kallade *Hottentotts Hollands Bärget* ännu tämligen naket på Örter; dock fägnades jag med att finna en prägtig *Protea* nu uti sin blomning. Det var den jag i Kongl. Vetenskaps Academiens Handlingar 1777 p. 53 beskrifvit och ritat, under namn af *Sceptrum Gustavi*. *Flora* får medelst offer af detta vackra Species, till ett så glorieust och August namn, evigt bibehålla åminnelsen af sin för vårt Norden hedrande tillväxt genom den protection Botaniska Vetenskapen under store

Ko-

Konungar af GUSTAVIANſka Åtten fått njuta, ſå vål ſom att den under vår Allernådigſte Konungs GUSTAF den 3.djes Spira måtte ån vidare få blomſtra.

Denna *Protea* år en 2 till 4 fots hög Buſke, ſom ſtundom odelt uppvåxer rak ſom en ſpira, ſtundom får 2 till 3 ſpirala grenar, hvilka åndas med ſilfverfårgade blom-tåſſar; det ſom gör våxten beſynnerligaſt, år deſs 2:ne få ganſka olika ſlags blader, nåmligen då de öfre på ſtjålken åro 1 à 2 tum ſtora, vigglika och odelte, ſå åro de nedre några tum långa, mångdelte i en ſkapnad af grenar.

Vågen på norra ſidan af *Hottentotts Hollands Bårget*, var på långt når ej ſå brandt, dock måſte vi ſtycktals *remma* ett af hjulen, det år, på ofvanbeſkrefne ſått binda eller ſurra faſt det. Allt det land ſom befinnes på denna eller norra ſidan af bemålte Bårg, kallas af Invånarena med det allmånna namnet *Akter de Berg* eller *Over de Berg.* Vi hunno mot middagen till *Palmite Rivier*, dår det löper igenom en liten vacker ſlått; hår hvilade vi ſåſom vanligt, under det heta af dagen. Som icke en enda Bro finnes öfver någon Flod eller Å i hela *Africa*, och Fårjor allenaſt på tvånne ſtållen åro inråttade, ſå måſte vi hår vada öfver fyra fots djupt vatten, att det råckte upp under min ſadel. Ehuru Floderna dår, ſom vanliga

körvågen löper fram, gemenligen ej äro djupa, så är dock detta sätt att färdas öfver dem, stundom både äfventyrligt och hindersamt; ty efter en eller några få dagars rågn, hälst om Vintren, händer att man nödgas dröja 8 till 14 dagar, stundom längre, innan vattnet hinner så mycket utfalla, att man kan våga en öfverfart, och det på ställen man derimellan, hälst om Sommaren, kan snart sagt torrskodd öfverkomma; och ehuru vattnet någorlunda sedan minskats, kan man ändå ej med säkerhet betro sig till den vanliga öfverfarten, af fruktan att flödandet där torde formerat någon ojämnhet, eller ock utsköljt stället till en djupare göl. Någon mer öfvergifven Bonde, som är otålig att länge vänta på vattnets minskning, eller då hans knappa matsäck ej tillåter långt drögsmål, plägar vara så vågsam att låta sina Oxar simmande öfverslåpa vagnen, så att vattnet stiger öfver det medlersta af vagns-korgen. Det hjelper då ej om hans Hustru, Barn och det bagage han annars medförer, kommer att undergå en ansenlig blöta. Den Slafven eller den Hottentott, som i anseende dertill att inga tömmar nyttjas, är oundgänglig att på kinkigare ställen leda det främsta paret Oxar, måste vid sådana tillfällen simmande föra dem an; lyckligt ändå om ingen caprice då intager

dem

dem att följa med strömmen, att vända om eller att annars krångla. Dock om de äro väl inkörde, pläga de genom ett mildt utrop af *ho ha*, på en gång låta stadna sig, äfven så lystrar hvarje Oxe genast, samt viker till höger eller vänster, allt efter som han hör sitt namn bifogat med ett *hott* eller *haar*; af dessa ox-glosor, jämte ox-namnen skiftvis påkallade, att förtiga de täta pisksmällarna, får en resande bereda sig på att höra en alltför beständig och tröttsam repetition, hälst på de vägstycken, där det mera gäller på att framkomma. Lägger man härtill den noga uppmärksamhet som fordras att så rätt som ofta föra den stora piskan, så följer att körare-sysslan är i *Africa* en ganska tröttsam och granlaga beställning, så väl som resor bullersamma, obeqväma och farliga.

Aftonen helt sent, hunno vi till vår Skjuss-Bondes Gård; den var ganska vackert belägen strax på andra sidan om *Bot-Rivieret*. Denna Flod var stycktals af tämligen höga Bärg omfattad, hvilka egde till speisar och rygg en förnöjsam ombytlighet. I branterna af en del sågs grottor och hålor, hvilka visserligen ej den första Naturen utan dess omskiften danat. Sjelfva hårda och brådstörta Bärghällen, som man skulle tycka böra vara dömd till en evig nakenhet, var här på sin mörka järn-

haltiga vågg utsirad med några klifvande Våxter, hvilkas rankor den till tacksamhet med sina hvassa hörn uträckte och stődde. Uti klyfterna af samma branter, fick jag se Örter, som på de höga drif-bånkar Naturen utplanterat dem, redan kommit i blomning, samt i sin prakt kunde trottsa all månsklig åtkomst. Ett tåmligen starkt Mineral-vatten fanns några stenkast nåra denna Gård, men som ingen förstod att nyttja. Stenar och klippor voro hår på åtskilliga stållen mycket jårnhaltiga.

Flere Bond-gårdar voro långs detta Rivier belågne, och deras afkastning bestod förnåmligast uti Spanmål och Får-afvel. Vinet som hår pråssades, var en syrlig mörja, som ej kan debiteras i Staden, förrån det blir förådladt till Åtticka eller Brånvin. Men Böndren sjelfve nyttjade icke desto mindre med begårlighet detta Vin, sådant som det var. Orsaken till såmre beskaffenheten af det samma, så vål som af måst allt det som pråssas *akter de Berg*, består i en kallare jordmån, hårrörande af landets afstånd från hafvet, och således från dess fertiliserande ångor; förnåmligast hårrör den af dessa districters elevation öfver hafs-ytan. Efter en dags vistande på detta stålle, företogs resan till varma Badet. Jag qvarlemnade min Vagn tills vidare, och red sjelf till håst, i följe med en Vagn, som åmnades till samma Bad. För att komma ginare,

kör-

kördes ej någon banad våg, utan man letade sig fram öfver slätter, bårg och dalar. Hela denna vidlyftiga trakt, var i anseende till brist på vatten, lemnad ocultiverad och obebodd. En mångd Villebråd hade derföre hår tagit sin tillflyckt. Jag fick nu för första gången det nöjet att se Hjordar af de 2 större sorter *Antiloper* eller *Gazeller*, som af Holländarena kallas *Haartebeestar* och *Buntebocks*; det förra namnet som betyder Hjort-djur, torde vara gifvit i anseende till dessas någorlunda likhet i fårgen med Europeiska Hjortar, och det senare som betyder Målade Bockar, eller råttare brokiga, passar båttre till de sistnämnde Djuren, emedan de på sin brandgula eller blekbruna botten åro tecknade med många hvita fläckar och ränder. *Haartebeesten* har jag beskrifvit i Kongl. Vet. Acad. Handlingar 1779 p. 151, under namn af *Antilope Dorcas*, den år åfven hår gifven i figur Tab. I. samt kommer ofta att omtalas. *Buntebocken*, något mindre men i proportion corpulentare ån *Haartebeesten*, år *Antilope scripta* hos Herr Pallas, och *Guib* hos Buffon, Tom. XII. p. 305-327, Tab. 40. Den skall enligt Herr Adanson vara allmån i *Senegal*. Jag får tillägga, att Honorna af detta Species åro hornlösa.

Jag såg åfven i dag för första gången hela troppar villda *Zebrer*, af Colonisterna

Vilde Paarden, (*Vild-Håftar*) kallade. De funnos i ftora hjordar, och fågo täcka ut med fin fvart- och hvitrandiga uniform. Det är Skinnen af deffa, fom hos våra Buntmakare pläga vara till köps, under det otjenliga namnet af Sjöhåft-hudar.

Struzar, eller de Foglar, hvilkas fjädrar vår behagfjuka lånar ända ifrån ett aflägfe Africa, fick jag likaledes i dag fe, vid denna Verlds-dels födra Udde i deras villda tillftånd. Jag kom ftundom en och annan på ett par Böffe-fkått nära, hvarigenom en luft intog mig att efterlåtta dem, men det fkedde alltid förgäfves. Med deras långa ben och anfenliga fteg, undankommo de dubbelt fortare än den oöfvade Håften och Jägaren kunde förfölja. De löpte alltid med utfpärrade vingar, förmodligen för att bibehålla balancen, ty de voro ej i ftånd att det minfta lyfta den tunga kroppen ifrån marken; jag fick fedan låra, att man icke en gång med den båfta Jagt-håft vid förfta efterlåttandet fkall kunna taga fatt på dem, utan att de fkola på få minuter fpringa utur figter. Jågaren bör icke defto mindre hålla famma kofa, dock under tiden fpara fin Håft från det ifrigare galloppet eller rånnandet, tills han åter från någon kulle blifver Struzen varfe; denna fom imedlertid lupit fig trött, och federmera blifvit något fval famt deraf ftelbent, undan-

dankommer då med plats, och måste åtminstone vid 3:dje efterlåttandet antingen undergå fångenskap, eller af skjutgevår emottaga sin bane. Lika förgäfves jagade och sköt jag efter de nämnde *Antiloper*; ty dessa hade det besynnerliga laget, att de under flyendet skiftvis stannade för att litet i sönder bese och afvänta sin förföljare. Denna egenskap är dock icke som någon trott, hvarken Antilops-slägtet enskildt eller alla dess Species gemensam, ty *Bufflar* och *Vildåsnor* (*Qvaggas*) har jag sett ibland stadna på samma sätt; deremot pläga några af de smärre *Antiloper* såsom *Stenbockar*, *Klipp-springare*, *Riet-Reebocks* och *Bosbocks* med en oafbruten flyckt löpa Jägaren utur sigtet. Capske *Elands*, (*Antilope Oryx*) den jag ock beskrifvit i Kongl. Vet. Acad. Handlingar, skola i anseende till deras begärligare kött och hud, på denna trakt redan vara utödde, och så snart ännu några från de inre trakter hitkomma, blifva de borrtskjutne, emedan de äro begärligare och lättare att jaga än *Haartebeestar*.

Mot aftonen kommo vi fram på en landsväg, som förde oss förbi ett par Bondegårdar, och ändteligen i skymningen till *Varma Badet*. Nyss för vår ankomst hit, hade vi lemnat en väg till vänster, som sades gå till *Roodesand*, *Rogge* och *Bockevelds* samt *Sneebergen*. Det som vi i dag hade

rest, beräknades för 4 timmar till häst, och som jag kunde tycka, var det vid pass 4 Svånska mil; öfver 7 timmars tid tillbragtes väl nu med jämt körande på samma vägstycke. Capska våg-mätningen som råknas efter tim-talet, kan icke annat ån vara osåker och ombytlig, att i allmånhet med våra miltal jämföras; en timmes backig våg måste nödvändigt blifva korrtare ån en timmes slåt våg. Man bör således ej vånta, det min Landt-Charta eger en fullkomlig Geometrisk noggranhet; egna observationer med en Compass, och andras beråttelser, åro de grunder, på hvilka jag den uppdragit. Det år imedlertid den enda och båsta man eger, samt torde ej litet vara till hjelp för många andra. I allmånhet råknas det för en *Uhr* eller timmes våg, som man under samma tid i jåmt traf eller ordinårt småtț gallopp kan rida, och det anses svarande mot hvad man på 2:ne timmar hinner köra med Oxar; dock på slåt våg och med mindre lass köras desse nåstan uti lika så starkt traf och så fort som med Håsten ordinårt rides. Fyra sådane Håste- eller 8 Ox-timmar råknas för en *Skoft*; detta år så mycket som vanligen med lass plågar köras på en dag eller inom 12 timmar, då undertiden en gång blifvit hviladt. De Bönder som bo långre in i landet och hafva lång våg att fårdas, åro

med

med ett eller 2 reſerve-ſpan Oxar förſedde, hvilka de till ſkiftes nyttja, och på det viſet kunna köra natt och dag eller 2:ne *Skofter*, det är 8 Håſt-timmar i dygnet. Då nu fjorton, ibland till och med några och tjugu dygn, utom ett och annat hvilo-dygn, åtgår för de långre in i landet boende, att på detta ſätt till *Cap* uppköra ſina varor, och något mindre tid att hemkomma, är låttligen att finna, det de arma Kreaturen ej ſparas; man får ofta nog ſe dem drifvas flåmtande med tungan långt utur halſen, och att föga hvilotid, ännu mindre tid att foragera blifver dem lemnad; de hinna väl ibland att fylla buken med gräs, buſkar och vatten, men ega knapt rådrum att idiſla. Af denna orſak blifva de ock på en ſådan färd nog magra, ifrån att hafva varit likſom af fettma uppſtoppade; men kunna, innan en annan Capſker reſa näſta året företages, hinna äta ſig till ſå godt hull, ſom förut, af det vanligen ymniga betet, hälſt de undertiden till körſlor föga nyttjas.

Emedan jag ſå nyſs talt om ſättet att färdas i *Cap*, bör här ytterligare tilläggas, det man i hela denna Colonie alldrig förespänner Oxarna, ſå att de draga med hornen utan med manken allena, i det ett ok nyttjas för hvarje par Oxar, hvilket på ſina ſlår eller ſpjälor omfattande deſſas halſar, ega inſkårningar, på hvilka kinn-remmar-

na låttligen kunna af-och påhåktas. Det efterſta parets ok är med ſin middel håftat vid drag- eller vagns-ſtången, och de öfrigas vid ett tåg, remm eller kätting, ſom ſåledes kommer att ſträckas mellan alla Dragarena. Torde hända att detta anſpanns-ſätt, ſom tyckes lemna Oxarna mycken ledighet till att ſpringa, utan att gifva dem tillfälle att använda den ſtyrka de ega i deras horn, är orſaken att ſå ſnabba och långa reſor med Oxar, i *Africa* kunna företagas, men ock att deremot 10 till 12 för en vagn eller plog behöfvas. Herr ARTUR YOUNG, i deſs *Tour in Ireland* åren 1776-77-78, har i detta ämne uppgifvit ett rön, ſom ger anledning till min giſsning, hvarföre jag utur *Gentlemans Magazin* för året 1780, trott mig böra lemna följande öfverſättning deraf.

„*Irland* har länge varit märkvärdigt af „ſina Håſtar, ſom draga med ſvanſen: Lord „SHANNON har nu ifrån *Frankrike* fört in „ett ej mindre beſynnerligt ſätt att låta Ox„arna draga med hornen. Han hade till „den ändan ifrån *Bourdeaux* låtit komma „en Arbetare, ſom var van vid detta kör„nings-ſätt, och en för vagn, plog och „harf, under tre års tid väl inöfvad Oxe, „af alldrabäſta ſlaget, tillika med dertill hö„rande ſeldon. Änſkönt detta företagan„de in alles koſtade öfver 400 Riksdaler,

var

„var Lorden förfäkrad att han fick denna „summa fulleligen årsatt första året, som detta körnings-sätt öfver hela dess egendom „vardt allmänt vedertaget. Det har ock alltsedan med största fördel blifvit fortsatt. „Han finner Dragarena dymedelst så ledi„ga och litet tvungna, att det är nöje att „se derpå m. m. Herr YOUNG såg 2:ne „Oxar utan svårighet draga öfver 22½ skeppunds vigt Hvete, (*above three tons of* „*wheat*) som han tviflar på att de skulle kun„nat röra ur fläcken, om de med ok allena „varit anspände.

Varma Badet som jag nämnde, att vi nu kommit till, kallas *Hottentotts Hollands Baad*, i anledning af det Districtets namn, hvaräst det är beläget. Af samma orsak plägar man ock kalla det för *Baad over de Berg*, eller *akter de Berg*, stundom äfven för *Eyster Baad*, emedan det skall vara mäst järnhalltigt af alla Baden i Colonien. Det anses ock för att ega beqvämligare inrättningar än något af de öfriga. Till Logement för Bruns-Gäster, har Guvernementet låtit bygga ett Stenhus. Detta består af en Förstuga, 2:ne stora Kamrar, ett Kök, och en liten Kammare, allt med jordgålf. Den sistnämnde lilla Kammaren bebos af en så kallad Påsthållare eller Bruns-Gubbe; således äro egentligen allenast de 2:ne stora Kamrarne för Bruns-Gäster, hvilka ibland in-

infinna sig till större antal, än som uti nämnde rum kunna härbergeras. De nödgas derföre i det fallet söka sitt utrymme i Förstugan, på Vinden eller i dertill medbragte tällt eller tällt-vagnar.

Bemälte Sten-byggnad har blifvit uppmurad i sluttningen af en backe, utan att förses med något dike; häraf händer att vatten suger sig in uti den ena Kammaren, och gör den nog fuktig, och ännu mera osund när flere fångar och Sjuklingar där nödgas bo tillsammans. Af de förteckningar som Bruns-Gubben för flere år hållit, fann jag, att ifrån 150 till 200 Personer detta Bad årligen nyttja. Men nu denna för badning kalla och obeqvämligare årstid, badade här allenast åtta, icke desto mindre voro vi uselt försedde. De få eländiga bänkar och bord som här funnos, voro Bruns-Gubbens egen tillhörighet, och måste af honom hyras.

Vid pass 100:de stegs afstånd ifrån det beskrefne Bruns-Logementet, är Badhuset inrättat. Det är en koja, som på 2:ne sidor till större delen är belägen under jord, och som endast af små gluggar upplyses. Längden af denna koja är $3\frac{1}{2}$ till 4 famnar, och bredden $1\frac{1}{2}$. Uti den ena ändan deraf, är en cistern eller grop, halfannan famn i fyrkant, samt en aln djup. Varma

Vatt-

Vattnet ledes ett litet ſtycke under jorden ifrån ſitt urſprung, tills det kommer fram öfverſt uti den ena gafveln af Badhuſet, då det ſedermera rinner genom en famns lång öppen rånna, och uti en tums tjock ſtrång kommer att ſtörrta ſig ned i Badgropen. Genom denna tillſtällning äro väl väggar beſparde, men ock kanſke tillfälle lemnadt för ſubtilaſte och verkſammaſte ämnen att förflyga.

Sättet af Badningen beſtår deruti, att Patienten ſätter eller lägger ſig i Bad-gropen tills upp under hakan. Vattnet käns då ganſka varmt utan att brännas, och en ſugning förmärkes likſom från det inre af kroppen till deſs yta. Pulſens haſtighet tilltager jämte hjärt-klappning. Redan efter 8 eller 10 minuter, ibland äfven förr, tyckes en vanmagt villja påkomma. Det är ſåledes mindre rådligt att vara enſam, af fruktan att i Badet däna och dränkas. Sådana olyckor ſkola här verkligen hänt. Ändteligen då man ſtigit utur vattnet, lägger man ſig i andra ändan af kojan att ſvettas i de kläder, man till detta ändamål medbragt. Om man då dricker af det varma vattnet, kommer man ſå mycket lättare uti ſvettning, hvilken ſå ſnart den är förbi, eller åtminſtone minſkad, ſköljer man ſig förſt ſom haſtigaſt i Badgropen, för att ſå mycket förr blifva tårr, innan

nan man påklåder ſig. Somliga bada och ſvettas på ofvanberőrde ſått två gånger å rad, ſamt finna ſig vål deraf. Ciſternen eller Bad-gropen kan uttappas mellan hvarje perſons badning, om ſå behagas.

En liten fjårdings-våg hårifrån, år en Bondgård, dåråſt Bruns-Gåſter ibland taga ſig Logement, men de finna det i anſeende till afſtåndet nog obeqvåmt. Badningen ſker på főrbemålte ſått, meråndels en eller två gånger om dagen, ganſka ſållan 3:ne, åtminſtone af dem ſom főr långre tid åmna att fortſåtta denna Cur.

Få ſteg ifrån det beſkrefne Badet, åro 2:ne andra, dock allenaſt med Ris-kojor őfverbyggde gropar, ſom gifva varmt vatten. Af deſſa år den ena ſvalare och den andra varmare ån den jag főrſt beſkrifvit. Deſſa 2:ne nyttjas allenaſt af Slafvar och Hottentotter. Tvånne andra Kållor ſom åro utan allt ſkjul, finnas deſsutom hår på trakten, men nyttjas ej, oagtadt den ena har ſtarkaſte ådran och år nårmaſt till *Corps de Logiet*. En Kålla med kallt och renſmakande vatten, ligger i en dal, vid paſs 50 ſtegs afſtånd ifrån och nedom de varma Kållor eller Badſtållen jag beſkrifvit. Det varma Badets hallt och varme, kan jag ej helt noga determinera; dels var min Thermometer ej hőgt nog graderad dertill, dels

fela-

felade mig många nödiga hjälpredor af både *Simplicia* och Kärl- Ty Bruns-Gubbens Brånvins-glas undantagit, fanns här ej mer än 2:ne ſmå Dricks-glas, ſom jag medbragt; utan man drack vanligen Hällſo vattnet utur ſkopor.

Följande äro ſåledes endaſt de prof, ſom jag med varma Vattnet hade tillfälle att anſtälla.

Sachari Saturni ſolution tycktes præcipitera en oren ſlemagtighet.

Solutio Lunæ färgade Vattnet opalt, och præcipiterade ändteligen litet hvitt till bättnen.

Oleum Tartari per deliquium, præcipiterade knapt något.

Lithargyrium *Sal Amoniacum* *Lacmus* *Viol-Syrup*	hvardera ſärſkildt med Vattnet digereradt, viſade ingen förändring i färg.

Pulver af Gall-äpplen digereradt med Vattnet naturligen varmt, orſakade en brun färg, på ſätt ſom våra Svänſka Mineral-vatten, och denna färgen bibehöll ſig.

- - - digereradt med Vattnet, ſedan det i glaſet ſvalnadt, tingerade knapt något.

- - - digereradt med uppkokadt Vatten, tingerade knapt det ringaſte. Ock.

Ockra hade till myckenhet satt sig i Cisternen och Källornas aflopp.

Vattnet skakadt i smalhalsig flaska, utmärkte sig med många bläddror.

Aqua Calcis orsakade ingen hepatisk lukt, men formerade flere små måln i det varma Vattnet, dessa samkade sig snart tillsamman, utan att fällas till bottnen. Dock bör anmärkas, att det Aqua Calcis jag härtill nyttjade, ej var nog pålitligt. Jag nödgades sjelf bereda der af en kalk, som var nog släckt, och ett vatten som jag i nödfall distillerade genom en sammansättning af Thé-pannor.

Silfver länge liggande i Vattnet, röjde intet spårr till Svafvel.

Man plägar väl säga om detta Vatten, att det smakar Svafvel, men rättligen röjes här ej sådan Mineral, hvarken af smak eller luckt, utan det är en ganska känbar vitriolaktighet eller bleckſmak, som man tagit för svafvelaktighet. Detta oagtadt är Vattnet tämligen lättdrucket, samt graverade icke en någorlunda god mage. Som här nästan alldrig är tillfälle till Läkares råd, så nyttjas ock detta Bad utan andra anledningar och methoder än dem, som af capricer och beqvämlighet medgifvas, således utan ordning, utan ringaste Diët och

utan

utan urskillning på sjukdomar, hvarpå följande exempel. En Slaf hade så vida öfvervunnit en gångbar Feber, att Naturen höll på att rånsa sig med bölder; icke desto-mindre vardt han ifrån *Svellendam* af Landrosten hitskickad till Badet, såsom till en panacée. Fåfångt styrkte jag ifrån allt badande, sedan som högsta Åmbetsmannen i orten dertill gifvit befallning. Få timmar efter första badningen dog denne Patienten från både Bölder och Slafveri.

Om tiden på dagen till badande, voro Bruns-Gästerne i allmänhet icke granlage, och våjde icke en gång att gå i badet strax efter måltiderna. Ehuru detta ibland verkligen sker utan just någon märklig elak påföljd, så är likvål deraf att befara, det den åtnjutna spisen för hastigt drifves in i blod-massan. Af de underrättelser jag kunde århålla, skall ej sällan hända, att envisa Rhevmatismer och Lamheter på 3 till 4 dagar blifva af detta varma Bad alldeles curerade. Men mot Gickten är det ej särdeles kraftigt botemedel. Det hjelper stundom fermt nog för Salltflusser och Rötsår, men gör stundom ej den ringaste verkan. En Flicka, som nu på andra året brukte Badet för ett ganska svullet Ben med djupt rötsår, och derimellan förbanns med stötta Kattost- och andra blader, hade ingen lindring. Jag afrådde derföre både Bad och Blader,

der, såsom för mycket retande, samt låt henne nyttja en Salfva, förfärdigad af vax med honing, dels emedan den var lätt att tillgå, dels emedan jag kände den förut för både harmlös och nyttig; häraf läktes det mot all förmodan ganska hastigt, och svullnaden förgick efter handen. En Karl badade för ett gammalt bensår, utan verkan, men han skaffade sig måst dagligen ett rus. En Fru hade i ett af sina Bröst en hård klimp, större än en vanlig knytnäfve. Som badningen allena tycktes här intet uträtta, låt jag hårdheten tillika gnidas med litet Qvicksilfver-salfva, derigenom fördelades väl hälften inom ett par dagar, men det öfrige gaf hvarken sviga för salfva eller badning. Samma Fru var då sig ovetande i det tillstånd, att hon några månader efter badningen födde ett Barn. Detta såsom alldeles friskt, hade intet lidit något genom Modrens bad-cur. En Slagtare hade nu på 3:dje månaden nyttjat badet för ett gammalt bensår, men utan särdeles förmån, dock kände jag en Magistrats-person, som här på ganska korrt tid blifvit qvitt ett elakt bensår, för hvilket han länge hvarjehanda goda medel förgäfves försökt.

En ung Madagaskar-Slaf, som hade ett 3 års gammalt bensår, af 2:ne tums storlek, var sänd under min vård till varma Badet, mot det att jag skulle nyttja dess up-

uppaſsning; han hade förut blifvit ſkött och ſom *incurable* lemnad af en Fältſkär i *Cap.* Nyfiken att ſjelf examinera Neger-kött, åtog jag mig redan några veckor för hitkomſten att ſköta deſs ſkada. I allmänhet höll ſåret ſig nog torrt. Rå köttet viſte juſt ej ſkiljaktig färg från Européers. Sedan *Callus* dämpades, anſkjöt ſåret till helnings ſåſom hos oſs, med något hvittnande i kanten på den annars ſvartagtiga huden. Härmed gick dock mycket långſamt; men af varma badningen tilltog denna ſkada både på vidden och djupet. Icke deſs mindre låt jag honom dermed continuera, i hopp att ſkadan ſkulle läkas af ſig ſjelf, ſedan kroppen genom Bad-curen blifvit väl renſad; men denna uträkning ſlog felt, ſom jag ſedan fick veta. Slafven ſjelf berättade, att han en gång förut, då han var ſtadd i ſin frihet och Foſterbyggd, haft ſamma åkomma; att ſkadan då ſå väl ſom nu af ſig ſjelf uppbrutit, men likväl den gången på få dagar helats, medelſt en mellan ſtenar kroſſad och pålagd bark. Han ſade ſig väl känna ſamma träd, och att han ſett deſs bark nyttjad af många ſina Landsmän med ſamma förmån, men att han förgäfves ſökt derefter, ſedan han kom till Africa.

De Chriſtna, ſom väpna Madagaſkars Inbyggare emot hvarannan, för att af Krigsfångarna tillbyta ſig olyckliga Trälar, har

jag hårmed påminna bort, det måtte de, om ej af månſklighetens båtnad rörde, dock åtminſtone för ſin annars ſå verkſamma egennyttas ſkull, använda en liten del af ſina varor och anläggningar till nyttiga forſkningar. *Chinchina*, *Senega*, *Ophioriza*, *Sarſaparilla*, *Quaſſia*, med många flere nyttiga medel till millioners räddning af vårt Slägte, hafva vi ju lärt af dem, vi kalla villda? och ännu mer kanſke kunnat lära, om ej vårt tyranni redan dem ſnart ſagt alldeles utrotat, jämte all deras nyttiga ärfarenhet. Verkan af Badet och de ſjukdomar ſom här dymedelſt häfvas, bero efter min tanke minſt af det Mineral, ſom Vattnet upplöſt hyſer; ty dertil forceras detſamma alltför gina vägar och för haſtigt borrt. Sjelfva varmen, ſå ſtark ſom den härſtädes är, hindrar *martiale* att agera ſåſom *tonicum*, och att intet af det vatten, ſom omgifver kroppen, kan abſorberas i kärlen till våtſkornas utſpädande m. m. i det deſſa kånbart ruſa mot kropps-ytan. Således kunna de här ſkedde curer, icke bero på annat än ett ofta förnyadt ombyte af våtſkor genom ſvettningen, ſåledes blir då en lämpligare diæt och Medicin, än den ſom här nyttjas, af yttersta vigt, på det de nya våtſkorna må blifva ſundare än de ſom borrtränſas. År det nu ſå att curerna vid deſſa Bad i *Cap* måſt bero

på

på Svettningen, så ega ju sådana Bad intet annat sårdeles företråde för Kar-bader, än besparing af Grytor och Vedbrand. Så i *Africa* och *Europa*, som hos de Americanska Villda, är en icke obekant sak, huru Svett-curer af åtskilliga slag, i vissa tillfälligheter varit af största nytta; men vid en del omständigheter torde mer gagn förspörjas, att åfven inrätta de naturliga Baden i *Cap* af en måttligare varme, som kan tillåta vattnets absorberande i kroppen, och att åfven ibland nyttja dem med tillsatts af kryddor, t. ex. *Bucku* (*Diosmæ*) och *Vilde Dacka* (*Phlomis Leonurus*), hvilka både hos Colonister och Hottentotter äro kånde för så kraftiga som allmånna, och på hvilkas verksamhet i Bad mot Vårk och Lamhet, jag sjelf sett exempel. Men anses åndteligen Mineraliers upplösning i de varma Hållso-vattnen i allmånhet, eller vid en och annan tillfällighet såsom kraftigast, kan man i brist på naturliga Bader, sjelf dylika tillreda. Se Hr Joh. Carl Schröteks *Disp.* under Herr Fred. Hoffmans *Præsidio, de Balneor. artificialium ex Scoriis Metallicis usu Medico, Halæ Magdeburg* 1722; samt *Die kunst naturlichen Brunnen nachzumachen*, af Herr Carl le Roi; åfven den anledning Herr Professoren och Riddaren Bergman uppgifvit. Kongl. Vet. Academ. Handlingar, Tom. XXXIX.

Imedlertid, utan att bestrida förmånen för ett land, att ega sådana varma Hälso-källor, är det värdt, att här i stället påminna om deras ursprung. Man vet huru hetta, jordbäfning, samt äfven eldens utbrått orsakas, då något vatten kommer till svafvelagtiga bäddar med jårn. Underjordisk hetta eller eld af denna eller annan orsak, är det som uppdrifver underjordiska vatten i ångor. En samling af dessa, imprægnerade med ämnen, hvilka de under vägen kunnat upplösa, utgör, hvad vi kalla Hälso-bader. Det tyckes således vara fruktansvärdt, att öfverkokning vid så ansenliga distillationer skulle hända. Årfarenheten viser ju, att varma Källor och Vulcaner oftast åtföljas. Att sluta af de många Bad i *Cap* och deras ansenliga varme, döljes förmodligen i jordens inålfvor en ej liten del af det brännande och mäst förstörande Elementet. Vidare är dertill anledning af en liten klippa eller stenkulle, belägen 15 till 20 steg ofvan Badhuset. Den består af en stadig Lava, uti hvilken synas tydliga spår, huru den varit flytande; den är ock ganska lik en Lava jag tillförne i ymnighet funnit på Ön *Ascension*. Denna Lava är ock tillika mycket svartagtig och järnhalltig. Ett litet vågstycke som löper härinvid, är utmärkt med svartagtigt stoft eller pulver, liknande Kolstybbe, härrörande förmodligen af Lava och

Jårn-

Järn-malm, som af vagns-hjulen sönderbråkas. Men om ännu här vidt och bredt ikring en underjordisk eld eller hetta skulle döljas, månne icke då denna så vida verkar på jordskårpan, att mycket af dess fuktighet, dels afdunstar, dels i härvarande jordens remnor intorkas? Det som styrker mig i denna gissning är, att ehuru på detta ställe af *Africa*, faller en god del nederbörd, så att under den rågniga årstiden floderna fyllas snart öfver deras bråddar, uttorka icke dess mindre de flåste af dem alldeles om Sommaren. Här äro inga Brunnar, ganska få Källor, men myckenhet af torra sand- och ljung-hedar, nakna bärg m. m. De hjelpas åt att gifva landet ett utseende af det torstigaste och torraste, jag sett på vår Glob. Climatets varme är här ej i den grad, att kunna förklara sådan torrhet; men att underjordisk hetta skulle kunna orsaka densamma, har jag trott mindre orimligt, sedan jag på den, ehuru af ett elldsprutande Bärgs aska, annars så fertiliserade Ön *Tanna*, märkte 2:ne nog torra trakter, ånskönt allenast en liten fläck på hvardera var af den underjordiska elden kånbart upphettad. Vid *Hottentotts Hollands Badet* stodo Örter och Buskar med trefnad och frodighet långs efter den ljumma Vatten-båck, som af varma Källorna hade sitt ursprung, och tålde väl att en del af deras rötter och stammar dermed besköljdes.

des. Det var vid foten af det så kallade *Svarteberg*, som Badet var beläget. Nedom denna Bårgs-stråcka vidtog en ansenlig slått med sina smårre kullar och dalar, hvilka från hafvet stångdes med nakna och ohyggliga Gråbergs-stråckor; sådan i *Africa* så allmån som trång grảns főr utsigten, kunde ej annat vara, ån högst oangenåm főr mig, hvilken i Sverige måst vant mig att se Horizonten beståndigt grőnskande af Barrskogar.

Våren gjorde nu under mitt hårvistande, jåmte Augusti månad, dagliga framsteg med sina åtskilliga vackra Lők-våxter, hvilka sedan med Sommar-torrkan togo afsked. Ibland dessa råknade jag nu åtskilliga főråndringar af *Irides*. Dessas Rőtter eller råttare Lőkar, stekas i askan och åtas; de ega nåstan en sådan smak som *Potates*; man kallade dem *Önkjes*. Hottentotter med mer reflection ån de allmånnare af sin hop, nyttjade ordet *Önkjes* i samma bemårkelse som VIRGILIUS brukade sina *Aristæ*, det år till tidråkning, i det de bőrja ett nytt år hvarje gång *Önkjes* framkomma, samt med antalet af denna Våxtens omskiftren, utstaka sin ålder och andra håndelser.

Min Bad-cur gjorde mig vål i allmånhet nog magtlős till långre Excursioner och Jagter, sårdeles upp till nårliggande Bårg. Likvål

väl, den 12:te, då en hallt Slaf hade uppgått att i klyfterna samla ved och stubbar, samt medtagit flere Hundar, hvilka snart hördes ifrigt jaga, skyndade jag mig dit upp med en liten Bössa, i hopp att komma i förväg för någon Stenbock, men fann till min förundran det Hundarne drifvit Villebrådet upp i ett träd, kring hvars stam de det samma belägrade. Slafven som kom härtill med sin vedbörda, sade att det var en Tiger eller Leopard, och tillade att det läge magt uppå at träffa Djuret ganska väl, om det icke från trädets grenar, af hvilka det mycket borrtskyldes, skulle göra ett språng på mina axlar och hämnas. Som jag påminte mig hafva hört, det man uti *Bengalen*, för att i sådant fall vara någorlunda förvarad, bär ett korrt spjut öfver hufvudet, höll jag nu en stor knif tillreds, i det samma jag gaf fyr med grofva Stenbocks-hagel, ofvanpå hvilka, jag låtit en kula i hast nedlöpa. För öfrigt trodde jag mig väl kunna lita på Hundarnas undsättning. Kulan gick felt, och haglen allena träffade; icke desto mindre föll Rofdjuret ändteligen ned, och var ej farligare än en stor Vild-Katt. Den var grå till färgen, och som jag kunde tycka alldeles af samma species med våra tama Hus-Kattor, ehuru väl 3 gånger så tung. Jag måtte den med Engelsk tumståck, som är drygare än den Svänska, och stor-

leken uppgifves hår efter ſamma mått, nåmligen:

från Noſens ſpets till bakom Örat	5	tum.
från Örat till Skuldran - - -	$2\frac{3}{4}$	-
från Skuldran till Anus - - -	14	-
ſåledes ſumman Kattens hela långd	$21\frac{3}{4}$	-
Svanſen - - - - - - -	13	
Fötterne från Buken måtte		
Framfötterne - -	12	-
Bakfötterne - -	13	-

ſåledes Djurets högd vid paſs halfannan fot.

Tarmarne voro halfannan gång ſå långe ſom Djuret, med deſs Svans inberåknad eller vid paſs 50 Engelſka Tum. De voro fyllde med Mullvadar och Råttor.

En *Hottentotts-Batard*, ſom för ſig och ſin Huſtru ſamt en liten Dotter, hade uppbyggt en Ris-koja hår vid Badet, anſåg kötter af Vild-kattor, Lejon, Tigrar och dylika Rof-djur ſåſom en Medicin, och långt hålloſammare ån andra Djurs. Större delen af Bruns-Gåſterna voro måne om att bevara fettet, hvilket troddes ega ſå vål en helande kraft mot Sår, ſom fördelande i Tårrvårk och ſamma förtroende hyſes åfven till de andra Villdjurens fett. Viſst år, att detta villda Katt-fettet hade en ganſka från och genomtrångande luckt, och torde ſåledes vara mer fördelande ån annat fett. En annan ſå kallad Katt eller *Roye-Katt* förmenes

nes allmänt i *Africa* ega en makalös medicinsk kraft i sitt Skinn, till att bota Lånd-vårk, Ledvårk, Podager och Chiragre m. m. då hårsidan appliceras och båres på det lidande stället. Jag har åfven hört detta intygas af dem som dermed trott sig hulpne; men som det förmenta Specificum hålles nog dyrt, var jag nöjd för min del att examinera dessas Skinn, i anledning hvaraf jag öfvertygades, att det år samma Djur, som Herr PENNANT i *Synopsis* och *History of Quadrupeds* beskrifver och afritar, under namn af *Persisk Katt*, Hr BUFFON Vol. IX. T. 24 under namn af *Caracal*. Skinnet har vål ganska lena hår, men många andra Skinn med lika förtroende brukade, skulle förmodligen uträtta detsamma. Fårgen år ofvan helt ljusröd, med isprångt grått; under buken år den ljus; öronen åro till öfre hålften svartbruna med grått isprångdt, och en tofs af hår sitter i tåppen på dem. Djuret år långlagt till kroppen, af vid pass 2 fots högd, med spitsig nos. Ett tredje slag af Katt i *Africa*, som till stållning och hufvudets skapnad liknar vår allmånna Kattsort, kallas i *Cap* för *Tiger-Katt* och *Tiger-Boskatt*. I anledning af 2:ne Skinn deraf, jag medbragt, och hvilka jag framdeles torde få tillfälle att nårmare beskrifva, kan jag ej annat finna ån att *Tiger-Katten* år samma Djur som Herr BUFFONS *Serval*. Det Djuret Herr VOSMAER

kal-

kallar *Africaansche Bizaamkat*, tviflar jag, finnes vid *Goda Hopps Udden.*

Hyſtrix criſtata, Linn. af Coloniſterna *Ejſtervarken* (*Järngalt*) kallad, är ſamma taggiga Djur ſom Tyſkar plåga hos oſs viſa, under namn af *Pigg-Svin* och *Stackel-Svein*, och detta gjorde mycken ſkada på Kål och andra Grönſaker uti en här anlagd täppa. Om dagen håller det ſig i ſina gångar under jorden, natten ſöker det ſig födan af Rötter och Blad. *Calla æthiopica*, ſkall vara den begärligaſte Växten för Djuret, hvarföre den ock heter *Ejſtervarkens vortel.* Denna Växt är dock ſå ſkarp, att antingen deſs Rot eller Blad appliceras på kroppen, uppkomma deraf blåſor. Fångſten af *Hyſtrix* ſker ſålunda; man ſmyger ſig om natten fram till det ſtället, ſom Djuret plågar uppehålla ſig. Man tager då fram en upptänd, men betäckt lyckta. Hundarne, ſom nu förſt få göra allarm, hjelpa till att mota Djuret från deſs underjordiſka retrait, tills ſlutligen man kan döda det med ſlag i hufvudet. Det händer väl, att de ifrigare och oförſöktare Hundarne ſåras på noſen, i munnen m. m. af Djurets hvaſſa piggar; men det är ogrundadt, att Djuret ſkulle efter behag kunna ſkjuta och rikta deſſa vapen löſa ifrå kroppen mot ſin fiende. Det är fullkomligen förſvaradt för Hundar och andra Djur, ſå länge det

såsom *Igelkotten* kryper ihop med sin kropp och utspårrar sina till en del halfannan fots långa taggar eller piggar. Jag hörde ingen *Bezoir* af detta Djur i *Cap* omtalas. Köttet liknar nårmast Flåsk, och detta har vål gifvit anledningen till namnet. Såsom rökt i skorsten, brukas det måst, och år ingalunda osmakligt, ehuru fördomar hindra ganska många af Invånarena att deraf åta.

Tvånne Species *Novæ Tetraonis Generis* funnos hår, af hvilka det ena kallas *Patreisen*, det andra *Phesanten*; hvardera slaget var nåstan af våra Rapphöns storlek. De lefva i flåckar, och åro ej svåra att åtkomma, hållst morgnar och aftnar, då de måst förråda sitt vistande med ett gållt kurrlande, ingalunda vackert, dock ej oangenåmt att höra, emedan det dels något litet mildrar den ödslighet och villdhet, som utsigten af stora obrukade fållt ej annat kan ån föreställa, dels emedan det i synnerhet i dagningen jåmte morgonrådnaden bebådade Naturens upplifvande af Solen. Flåckar af *Keuvitts* håremot, ropade med en förarglig ton, likson sina egna namn, sent inpå mörkret. De åro en sort af *Snåppor*, och i *Systema Naturæ* kånde under namn af *Scolopax Capensis*. *Knorrhane* kallades en *Otis*, som förstod att gömma sig vål, tills man kom den tåmligen nåra, då den i hast svin-

svingade sig högt och nästan perpendiculärt upp i luften, med ett skarpt, ifrigt och dallrande skrån eller repeteradt *Korrh Korrh*, hvilket, för de dymedelst på hela trakten allarmerade och varnade Djur, förråder en Jågare eller något annat fiendtligt.

Secretaries-Vogel, ehuru redan lefvande bragt till *Europa*, och af Herr VOSMAER med sina naturliga fårger, under namn af *Sagittarius* afritad, år ibland Fjåder-skaran för besynnerlig att hår oberörd lemnas. Jag såg den först på denna trakt i sitt villda tillstånd. Den år ej mycket skygg, men skråmd börjar han först med ett ganska snabbt springande och ansenliga skutt, att rådda sig, och omsider sker det med flygande. Den deltager af två så olika Foglars som Tranors och Örnars utseende, och bör efter min tanke icke föras till någotdera slaget. Hottentotterne gifva den sitt med naturen enligaste namn, nåmligen på Hollånska öfversatt, *Slangen freeter*, (*Orm-ätare*). Det år ock verkligen till inskrånkade af den ansenliga skaran Ormar i *Africa*, som naturen hufvudsakligast åmnadt denna Fogel. Den år större ån våra Tranor, med omtrent $2\frac{1}{2}$ fots långa ben, och kroppen i proportion mindre ån Tranors; nåbben, klorna, och de långfjådrade samt stadiga låren jåmte korrta hallsen åro lika med Örne- eller Hök-slågtet. Blygrå fårgen år rådan-

de

de på hufvudet, hallsen, nåbben, vingarnas *täck*-fjädrar och större delen af stjärten, hvilkens långre pennor, ett stycke från deras spetsar dessutom äro tecknade med en svart fläck, men tvånne af de medlersta pennorna äro långst af alla, samt på sina spetsar hvita; bröstet är hvitgult (*Sordide albidum*); svarta färgen intager Crissum, ving-pennor, låren, klorna, pupillen och de tillbakaböjde ögon-håren. Benen äro köttfärgade, (*Coleur de chair*) Ögonen stora, utstående, *Iris* brandgul, *Cera* och *Regio oculorum* nakna och gula. En tofs eller kamm af vid pass 12 fjädrar, som i två rader pryda denna Fogel, ligger måstadelen nedfälld bakuti nacken.

Dess sätt att angripa Ormar är besynnerligt. Han nalkas dem alltid med den försiktigheten att hålla en vingspets för sig att dermed parera undan deras giftiga bett; undertiden passar han tillfälle att trampa och sparka dem, eller ock, att med ving-pånnorna språtta dem, att de kastas högt i luften; då de af denna medfart omsider mattas och domna; så dödar och slukar han dem efter sin beqvämlighet, utan fara. Ehuru jag rått ofta sett *Secretaries-Foglen* både tam och villd, har jag ej sjelf haft tillfälle att se denna slags Ormfångst; bör dock ingalunda tvifla derpå, sedan jag hört den af så många både Hottentotter och Christna

na bekråftad; och ſedan man i *Menageriet* i *Haag* obſerverat, att denna Fogel nåſtan på lika ſått roat eller öfvat ſig med ett halmſtrå. Om åndteligen denna Ormfråtare-Fogel bör föras ibland *Accipitres*, tyckes *Falco ſerpentarius* vara det tjenligaſte namnet att utmårka denſamma med i *Syſt. Nat.* Man har åfven blifvit varſe, att tame af deſſa *Slangenfreeters* icke förſmått att antaſta och åta Kycklingar.

Jag vågar hår icke vidare förſöka Låſarens tålamod, med beråttelſer om flere af den Africanſka Fjåder-ſkaran, alldraminſt om de ſmårre; i förbigåendet må likvål beråttas, att de åro af många ſårſkillda ſlag, och de fleſte olike dem, ſom finnas i de öfriga Verlds-delar, ſamt att många deribland åro ånnu för Naturforſkare obekante. I allmånhet öfvertråffa de våra Europeiſka uti lyſande fjådrar, men deremot uti det ſom mera upplifvar Naturen, ſom nårmare kan intaga och verka på våra ſinnen, nåmligen behagligt qvitter och ſång; åro ganſka ſå af dem mårkvårdige.

Mitt öfriga göromål medan jag dröjde vid detta varma Bad, beſtod uti att beſöka en ſjuk men rik Bonde, hvilken bodde vid paſs en liten half mil hårifrån. Jag gratulerade mig nu ſå mycket, ſom någonſin af ÆSCULAPII konſt, ehuru belöningen

icke

icke bestod i annat än någon färsk Fårbog eller Stek af något Vildbråd, som stundom vankades, och att man vid hvarje visit, gaf mig ett Krus med Mjölk, som jag hemförde vid sadel-knappen. Som den sistnämnde varan alldrig lemnades ifrån hushållet för pengar, och tillgången på mat för Brunns-Gästerna, var oordentlig och knapp, föranlät det mig att ofta förnya besöken hos min Patient, hällst den ymniga svettningen fordrade ymnig årsättning, hvarom flere af dem, som nyttjade Badet, med en ganska god appetit påmintes. Då af nämnde orsaker jag en gång nödgades att ända ifrån *Bott-Rivieret* förskaffa mig en provision af Slagt och grönsaker, som jag på en Handhäst medbragte, fick jag på den förr omtalte vidlöftiga trakten, som är imellan Badet och nyssnämnde Rivier den satisfaction att se några af Hund-slägtet i deras villda tillstånd.

Desse Villd-Hundar (*Wilde Hunden*) äro ibland de skadligaste Rof-djur, som både Africanska Colonistens och Hottentottens Hjordar, särdeles af Får och Getter äro utsatte före. De skola ej nöja sig att stilla hungren allena, utan äfven förgöra och sarga så mycket som de på en gång kunna öfverkomma. De hålla sig alltid flere tillsammans, och så dag som natt vanka ikring efter rof. Deras skällande under det de

jaga, ſkall mycket likna ſkallet af vanliga Jagt-hundar, men vara något ſagtare. Man påſtår att de åfven våga att förſöka ſig mot ſtörre både tamt och villdt, och att de en gång driſtat ſig att jaga en Jågare, ſom var till håſt, och hvilken förut förföljt dem, men gjort ett miſslyckadt ſkott. Man har förmårkt, att de med mycken enighet och ſlughet jaga, ſamt till ſkiftes göra ſitt yttерſta att hinna eller mota Villdbrådet, tills det åndtligen faller dem alla till bytes. De ſågas alltid vara magre och ranglige, ſåledes otåcke ſamt flåcktals hårbare. En ſort af dem ſkall vara ſtörre, ſamt röllig och ſvartflåckig, den andre, mindre och brunare. De jag nu ſåg på ett par hundrade ſtegs afſtånd, låra varit af ſtörre ſorten, ty de voro vid paſs 2 fot höge, korrthårige och röllige. Ingen har ånnu förſökt att tåmja dem; en och annan Landtbo kunde likvål ega tillfålle att utröna, huru nåra deſſa grymma Rof-djur kunna vara ſlågt med de mer civilicerade Små-hundar, ſom ofta åro Könets ſå högtålſkade Gunſtlingar. Det år möjligt, att ånnu en ſort Villd-Hundar finnas i *Africa*, emedan en Bonde POTTGJETER vid namn, berättade mig, att han i *Moſſel-Bayen* ſett ett Djur af en vanlig Hunds ſtorlek och ſkapnad, men att det haſt ſtörre öron, varit hvitt under buken, men annars mörkt till ſin fårg. Benåmn-

nämnde Bondes Kamrat, hade skutit miste efter det.

Tiger-Vargen eller *Tiger-Ulfven* är ett mycket allmännare Skade-djur, och som från första början och beständigt satte mig i mer bekymmer för mina Dragares säkerhet och Resans lyckliga utgång, än att jag en sådan fiendes beskrifning längre kan uppskjuta. Colonisterne kalla den för *Teigerwolf*. Det är det förut obekanta Djur, som Herr PENNANT i sin *Synopsis of Quadrupeds*, p. 162 N:o 119 och sin *History of Quadr.* p. 250 N:o 149 korrteligen beskrifver och ritar, under namn af den fläckiga *Hyæna*, ett särskilldt Species ifrån *Canis Hyæna* LINN.

Endast natten eller mörkret är dess tid för rof, hvarefter den så i flockar som enskildt plågar vanka. Men en dess olyckliga natureil är, att ej kunna tiga med sig sjelf. Djurens språk kan väl näppligen på papper betecknas, dock för att någorlunda gifva Ulfvens tillkänna, så är det med ett *aauå*, och stundom ett *ooaò*, medelst en förtviflande ton uttjutit,(några minuter mellan hvarje gång) som Naturen åligt detta glupskaste Djur i *Africa*, att förråda sig sjelf, så väl som den giftigaste Ormen i *America*, att med skallran i sin stjärt sjelf varna för sitt dödande bett. Samma *Skaller Orm*

ſkulle i anſeende till detta ſitt ſjelf-förrådande och ſin ſtora tröghet, tyckas vara ett Naturens Stjufbarn, om den enligt många berättelſer ej egde en förundransvärd egenſkap att med uppſynen tjuſa ſig till rof. Dylikt ſannas ock med *Tiger-Ulfven.* Den nödgas väl vara ſin egen angifvare, men eger deremot verkligen en beſynnerlig gåfva, att kunna någorlunda härma andra Djurs låten, hvarmed det ibland ſkall lyckas den bedragaren, att narra till ſig Kalfvar, Föl, Lamm m. m. Hvad det förſtnämnde omtalte tjutande angår, är det väl en ſå naturlig följd af hunger, ſom gäſpande plägar vara af ſömn och ſalivens flytande, eller att det vattnas i munn, då åſyn af någon läcker rått retar apetiten. Någon Phyſiſk driffjäder måſte väl ſökas dertill. Sjelfva låtets ihålighet, eller jag kan ej beſkrifva hvad för beſkaffenhet af detſamma, kom mig att giſſa på magens tomhet. Imedlertid att detta tjutande är alldeles i naturen inplantat, ſluter jag i anledning af en ung *Tiger-Varg* ſom jag ſåg i *Cap*, oagtadt denne ifrån Valp varit af en Chines därſtädes tamd, och nu i kädja bunden, ſades den dock vara tyſt om dagen, men oftaſt om natten (förmodligen då hungrig), låta höra af ſig med tjutande. Vid en del ſtörre Gårdar, däreſt mycken Boſkap är, infinner ſig detta Rofdjur nåſtan hvarje natt, ſamt lika ofta

ta ifrån en ſtund till en annan, med ſitt ſjelfförrådande, ſätter Hundarna i allarm. Landtboer förſäkrade, att Ulfvarnas liſt härvid gick ſå långt, och att äfven ibland lyckades någon af dem, att med ett låſſadt dels förſvar, dels flyende narra hela Hund-hopen till att föllja ſig ett par böſsſkått ifrån Gården, för att lemna de öfriga Ulfvar rådrum att komma fram ifrån ſina förſåt, och göra obehindradt byte både för ſig och den flyende. När *Tiger-Ulfven*, ehuru ett mycket ſtörre och ſtarkare Djur, icke utan i högſta nödfall vågar måta ſin ſtyrka med vanliga Hundars, är det väl ett våſentligt prof af deſs feghet. Samma Rofdjur driſtar icke heller att offentligen angripa Oxe, Ko, Häſt eller ſtörre Djur; då de göra den minſta *mine* af förſvar, eller åtminſtone ſå länge de ej röja någon fruktan. Deremot är *Hyæna* liſtig nog att haſtigt och oförväntadt framruſa, ſamt att tillika antaga något ovanligt ſkrån, att dymedelſt ſkrämma det eller de Djuren på ſprång, för att ſedan med ſäkerhet kunna hålla ſig efter hälarne på dem, tills den får tillfälle att med ett enda bett eller ryckande uppſlita buken äfven på ſå ſtort Djur ſom en Drag-oxe, eller göra något annat farligt bett, och ſåledes i ett enda napptag göra ſig till måſtare af ſitt rof. I anſeende härtill nödgas Landtmannen hvarje afton valla hem ſin Boſkap in-

nan mörkret infaller. Större flockar Drag-oxar likvål undantagne, hvilka man låter natt och dag ovallade söka sig födan, i anseende dertill, att de både äro vane vid trakten och Ulfvens list, samt således snarare lita på och försvara hvarannan.

Resande deremot, som måste fårdas fort, lida ofta genom nattbetande stor förlust i synnerhet på yngre Dragare, som äro lättskråmdast. Jag som hade allenast ett spann Oxar, samt till olycka af den oarten, att villja gå borrt eller stryka vidt omkring, vågade ganska sållan att låta dem beta nattetiden, ehuruvål det behöfts; ty mitt åndamål att botanicera, tillåt sållan mig att såsom Böndren resa om natten, och beta mina Dragare om dagen. Således då jag morgnar och aftnar endast kunde fårdas, var det heta af dagen hvarken beqvåm eller tillråcklig betestid. Defsutom hade jag mången gång den ledsamhet, att Ledaren af mitt Ox-spann, hvars skylldighet det var att dermed gå vall, ofta somnade ifrån denna sin syssla. Härigenom försattes vi ej allenast flere timmar i sönder, utan ock ibland hela par dagarna i bekymmer om våra Dragares igenfående, samt måste både till håst och fot öfver bårg och dalar skoja ikring att dem uppsöka. Medan jag ännu hår vid varma Bader qvardröjde, skråmdes min och andras Rid-håstar om en natt af *Ulfven*,

att

att de ryckte upp ſmå-buſkarna med roten, vid hvilka de voro bundne, och togo flyckten, men funnos till lycka följande aftonen oſkadde. De hade kanſke ſprungit ſig alldeles frie, eller kommit att fatta mod, ſedan de nödgats ſtanna mot branten af ett bårg, hvilket ſtångde en trång dal, dåreſt de funnos. Torde ock hända, att *Hyæna* endaſt på ſlåtter år tilltagſen, på ſamma ſått ſom våra allmånne Vargar, hvilka deremot af fruktan för förſåt, ej ſkola våga att förföllja en, ſom tagit ſin undflyckt till kanten af någon ſkog. Denna horande förluſt af min Rid-håſt, bragte mig ſedan till all möjlig varſamhet, mot ſå ledſam och vakſam fiende ſom *Ulfven*. Jag hade ock den lyckan, att under min reſa ſlippa all beſkattning till deſs glupſkhet och liſt, då jag undantager en fams långt och 2 fingers tjockt drag-tåg, flåtadt af ſtadiga remmar af en oberedd ox-hud; ty en natt invid dörren af mitt Logie, (vid *Tigerhoek*) ſöndertuggade och uppfråtte *Ulfven* detſamma. *Hottentotterne* ſjelfve hafva tillſtått för mig, att ännu vore i mannaminne, det *Tiger-Ulfven* varit djärf nog att ſtjåla ſig på och ofreda dem i deras kojor, i ſynnerhet medelſt deras Barns borrtſlåpande. Men nu händer detta ej mera; det lår ſåledes vara ſkjut-gevåren, ſom i ſenare tider vant detta ſå vål ſom de andra Odjuren, att mera

frukta Månniſkjor. Följande Hiſtoria om *Tiger-Ulfven* hörde jag berättas, ſåſom beſkrifven i någon jag mins ej hvad för Afhandling om *Cap*. Den år åtminſtone mycket löjlig om ej ſå ſannolik:

„På ett Gåſtabud nåra *Cap*, hade man „om natten burit en beſkånkt Trumpetare „utom dörren, att ſvalkas och vederfås af „ſitt rus. Deſs ſöl framlåckade ſnart en „*Tiger-Varg*, ſom kaſtade Mannen på ſin „rygg, och ſlåpade honom likſom en „död kropp och god pris med ſig upp mot „*Taffel-Bärget*. Vår druckne Muſicant vak„nade under detta med ſansning nog, för att „kånna faran af ſin belågenhet, och att blå„ſa allarm i ſin Trumpett, den han hade „bunden vid ſidan. Villdjuret, kan man tån„ka, i ſin ordning förſkråcktes ej mindre.“ En annan ån en Trumpetare, hade i ſådan omſtåndighet ſåkert blifvit varg-mat.

Imedlertid år det en viſs och af alla vålkånd ſak, det *Ulfvar* infinna ſig måſt alla mörka nåtter vid Slagtarhuſet i *Cap*, att uppfråta och borrtſlåpa den i myckenhet utkaſtade råntan af ben, ſkinn m. m. Invånarena årkånna ſådan *Hyænæ* tjenſt med ett obehindradt privilegium. Hundarne hårſtådes, vål vane vid deſs ſållſkap, ſkola icke heller lågga något hinder i vågen. Rofdjuret ſåledes födt och fredadt vid Staden, hö-

hõres sällan där tillfoga någon skada. En väl årkånd sak år ock, att *Ulfvar* på olika ställen i *Africa*, visa olika prof af tilltagsenhet. Detta torde äfven hårröra af deras skilljaktiga Species.

Dock i sjelfva *Hyænæ* glupskhet att förtåra, framlyser Naturens försigtiga hushållning. Capska Blomster-fällten skulle visserligen blifva ohyggliga med benrangel, efter de många Hjordar af större och smårre villdt, som där beta och efterhand dõ borrt, om ej *Tiger-Ulfven* vore den betydliga Betjent af Naturens Police, som hölle hennes skådeplats stådad derifrån; och snart sagt endast *Ulfven*, ty *Lejon* och *Tigrar* t. ex. åta ej benen, och röra ej gerna as; de tjena på annat vis; hålla de andra Djuren vaksamma, samt utom flera andra Försynens åndamål, tjena att jämte Månniskjan balancera Djur-rikets förökande, att det ej måtte öfverskrida Våxt-rikets tillgångar, samt hindra dess nödiga förnyande genom frön m. m. och således genom detsammas utödande, utarma och förstöra sig sjelft, uti en den pinsammaste brist och hunger. Således de stora Hjordarna af Villdbråd oagtadt, finnas ganska sällan ben efter dem, men alldrig efter *Hyæna*, icke heller efter *Tigrar*, *Lejon*, *Jackhalsar*, *Villd-Kattor* eller *Villd-Hundar*. Desse, för att ej med sina öfverlefvor ostâda den mark, Na-

turen ålagt dem att rånſa, gå ej utur ſina kulor, då de kånna ſig ſjuke och vanföre, utan dår genom kråmpor och hunger afbida förgångligheten, till ſlutlig åtlydnad af naturens yttersta lag.

Hårtill år vårdt att anmårka, det *Tiger-Ulfven* ſkall, utom otroligen mycket åta, åfven anſenligen kunna uthårda med ſvållt; påminnom oſs hårtill deſs nog fega ſått att antaſta lefvande Djuren; ſå år klart, att deſs glupſkhet måſt tjenar att förtåra det ſom år utgammalt, ſjukligt ſamt förlamadt, ſå vål ſom andra öfverlefvor och afſkrap af Djurriket; likaledes hvad ſom af det kan vara till för ſtort öfverflöd; men hotar föga med någon ſtor förſtörelſe af ſamma Rikes tillgångar.

Tvånne andra ſlags Rof-djur finnas i *Africa*, hvilka man åtſkiljer med namnen *Bårg-Ulf* och *Strand Ulf*. Men man har ej kunnat uppgifva för mig några andra ſkiljemårken dem imellan ån att *Bårg-Ulfven* ſkall vara gråagtig, men *Strand-Ulfven* ſvartagtig med grått hufvud. Imedlertid hvad jag ofvan ſkrifvit om *Tiger-Ulfven* ſåſom allmånnaſt, torde åfven mycket kunna tillåmpas på de andra bågge Ulfſorrter.

Den ena af deſſa lårer vara *Canis Hyæna*, *Syſt. Nat.* LINN. ty jag har ifrån *Cap*

Cap medbragt ett Skinn, hvilket tyckes tåmligen komma öfverens med beskrifningen af berörde Djur. Tånder och fötter voro på samma Skinn förlorade eller stympade. För öfrigt var det 5 fot långt, 2 fot bredt, benen, att sluta af hvad är lemnadt, öfver en fot. Svansen 15 tum lång, tåmligen ysvig; från nosens spets till ögonen var 6 tum, från dessa till öronen 5 tum. Öronen 6 tum långa, i spetsen något rundade, men måst till hela sin yta nakna. Nosen är spetsig, hufvudet korrthårigt samt i allmånhet askgrått, men deremot voro håren på det öfriga af kroppen ymniga och stråfva; långs efter ryggen öfver en fot långa, hållst långre bakåt; på svansen voro de af 6 tums långd, men på sidorna och på buken allenast 4 till 5 tum långa.

Mustagie-håren äro ganska stråfva, en del af dem dubbelt tjockare än som borrst, och 5 tum i långden; 3 till 4 tums långa raka stråfva hår sitta i öfra ögonbrynen; 2 tums afstånd är imellan bägge ögonen. Fårgen imellan dem, så vål som öfverst på och långs efter ryggen och svansen, år mörkbrun, likaledes på lår och ben, men på sidorna och under buken är den musblack; med möda kunde teckn till några från ryggraden på sidorna nedgående mörka strimmor mårkas.

Herr

Hr PENNANTS beſkrifning på deſs *Hyæna canina,* eller *Canis Hyæna* LINN. paſſar således tämligen väl till beſkaffenheten af hår och ſtorlek på det ſkinn jag medbragt och hår beſkrifvit; den lilla ſkillnaden ſom kan vara i fårgen, år ej hufvudſaklig. Jag har deſsutom ett annat ſtarkt ſkål att tro, det en af de ſå kallade *Ulfvar* i *Cap*, år den af Herr PENNANT ſå väl beſkrifne *Hyæna canina*; det år, att en Bonde vid *Bott-Rivieret* ville hålla mig ett högt vad, att han ſkulle kunna ſkaffa mig att ſe *Ulfvar*, ſom voro *Hermaphroditer*; han ville till den åndan lågga ut luder, ſom vore giftadt med extractet af en ört, hvilket han köpt af någon ſom bodde långt inuti landet; men dels hade jag ej tid att vånta hårpå, dels fruktade jag att komma i någon ledſam proceſs vid vadets afdömande, i det ſådant Djur, lika med hvad jag förut ſett på *Viverra Genetta* m. m. torde ega en Deſsmans folliculus på ett ſtålle, ſom kunde miſstagas för ett *Genitale Fæmineum.* Jag kom då ej ihåg, att Herr PENNANT anmårkt en öppning ofvan *anus* på en Hanne af *Canis Hyæna.* Men att *Tiger Ulfven* ej eger någon dylik, kunde jag mårka på den Hannen, ſom i *Cap* lefvande bevarades. Det år, giſſar jag, ſådan öppning, ſom kommit forntiden att påſtå *Hyænæ* förvandlande till ſitt kön. Man lårer likaledes finna, att forn-

forntiden ej var alldeles utan anledning till sin ehuru öfverdrifna berättelse om *Hyænæ* egenskap att hårma Månniskjo-röst, och att tjusa Fåraherdar, så att de ej kunde röra sig ifrån stället.

Jag har redan berättat om denna *Ulfs* egenskap att hårma andra Djur; alla Landtboer ehvaråst jag framreste, voro derom ense. Jag hörde sjelf tillika med min Res-Kamrat, mina Hottentotter samt en Bonde jämte hela dess Hushåll, vid *Gaurits-Rivier*, huru *Ulfven* hårmade Får och Lamb. Att bråkningen kom från *Ulfven*, kunde vi sluta dels deraf, att den hördes ifrån de ställen, han både förr och efteråt förrådde sig med sitt vanliga och sig egenteliga tjutande, dels af det att alla Fåren voro tillstädes, alla råknade inom sitt stångsel; dels deraf att bråkningen ibland kom nog kärft och mindre naturligt, så att äfven Gårds-hundarne då förmårkte skålmstycket, samt rakade ditåt att skålla. Men hvad sort af Ulf detta var, kunde ingen med vishet såga mig.

Framdeles får jag nårmare berätta, huru vi uti en öken oroades af en stor hop Ulfvar, hvilka med sina snart sagt alla möjliga låten vål skulle kommit forntidens superstitieuse Herdar att tro, hvad inbildning som hällst den första förskräckelsen dem kunnat ingifva.

I *Lan-*

I *Lange Cloof* vid *Gantze Craal Rivier*, viſte man mig ett litet ſtycke af ett ſkinn, ſom ſades vara af en Ulf. Till ſin färg liknade det näſtan vår Svenſka Vargs, men håren voro ſträfvare, och var i mitt tycke ſkiljaktigt från de andra bägge nämnde ſlagen af *Hyæna*. Det Skinnet jag beſkrifvit ſåſom kommande öfverens med *Canis Hyæna*, köpte jag juſt vid min afreſa från *Cap* af fordna *Landroſten* i *Svellendam*, hvilken ſade ſig hafva fått det till ſkänks af en Bonde nord uti ſitt Höfdingdömme. Den ſamme Bonden ſkall hafva gifvit det ut för att vara af ett ganſka ſällſynt Djur. Torde hända han dermed velat göra det ſå mycket dyrbarare; det kunde dock i viſst hänſeende varit rart för Bonden, ty Ulfvar höras ſnart ſagt alla nätter, ſkjutas näſtan alldrig, fångas ganſka ſällan, ehuru man till den ändan på åtſkilliga ſtällen bygger ſmå hus, hvaruti ſtinkande as nyttjas till låckmat. När Ulfven deruti inkrupit och rör vid ett gilier, faller en lucka ned ſom ſtänger honom inne.

Jag kan ej underlåta att ſåſom något beſynnerligt ännu en gång årbindra, det ofvanbeſkrifne Skinnet var täckt med hår, af hvilka en ſtor del öfverſtego en fots längd. Då man i de varmaſte luftſtrek funnit Djuren ofrare hårbaraſt, och att egentligen för de froſtiga Climater, hälſt inemot deras inſtundade Vintrar man ſett dem

våp-

våpnas med mer hårighet, men då Naturen gör intet utan affigt, intet utan de vifafte åndamål, har hos mig uppkommit en fråga, hvartill vål *Hyæna Canina* i få varma Climater fom den viftas, kan hafva få tjockhårig och varm påls af nöden? Den torde dock alltförvål behöfvas i de kyliga bårgshålor och underjordifka kulor, fom detta Rof-djuret för boning blifvit tillåtrade. Den tyckes mig åfven komma till pafs de kulna, mörka och rågniga nåtter, fom åro Djurets förnåmfta jagetid. Tider fom troligen desfutom utgöra betydande Crifes för utlefvade och fjuka af *Gazellerna*. Men månne Pålfen ej åfven tjenar att mildra Djurets hunger? Ett godt tåcke för en Håft om Vintren, plågar ju enl. ordfpråk, råknas för defs halfva föda; Naturen, den vi annars kånna för få rik och få god, utmårker fig icke mindre med förfigtighet i hushållning, i anfeende till det Rof-djuret jag befkrifver. Hon har behöft och nyttjar Djur att ftåda och jåmka i Djur-riket, och derföre gifvit *Hyæna* förundransvård vakfamhet, jåmte annan förmåga dertill, då det få behöfves; men ovillig och för ådelmodig att alltid flöfa de menlöfare Djuren till fullelig måttning för Ulfvars glupfkhet, vet hon andra medel att på mellantiderna mildra och dåmpa denfamma. På lika fått fom de andra Rof-djuren, få har hon

åfven

åfven gifvit *Ulfven* en förmåga att sofva borrt det mästa af lefnaden, så att han då åter dess mindre. Rof-djurets varma påls befordrar deruti ej litet Naturens ändamål.

Leyon äro väl nu mer utrotade på denna trakt, dock händer ibland, det ett och annat längre från Norden hitkommer. Ett berättades nu, på ett par mils afstånd från Badet, hafva förorsakat mycken skada.

Tiden var redan inne, på hvilken jag borde begifva mig ifrån varma Badet, för att anträda den långa resan. Herr IMMELMAN kom ock nu till mig ifrån *Cap*, att enligt löfte, göra mig sällskap. Men mot min förmodan, felades oss ännu det som var ganska hufvudsakligt.

Den Bonden som åtagit sig bestyret om mitt utredande, svek mig ej allenast med försäljande af dåliga Oxar, utan ock medelst anskaffande af Vagnskörare. Ehuru han för mig legt en sådan mot 7 Riksdalers *gage* i månaden, jämte Tobak och föda, så var den mindre kunnig om vägen än vi sjelfve. Samme Vagnskörare hade ock försummat sin skyldighet att anskaffa någon Hottentott till Oxledare. Jag har all anledning att tro, att denna försummelse var med flit, på det vi ej skulle hinna långt in i landet, och han såsom Kusk så mycket mindre hafva att våga och slita ont,

samt

samt att min vagn skulle få mycket mindre nötas; ty jag förmårkte, att hans Principal eller Bonden, den jag nämnt såsom min Commissionår, gjorde sig hopp om, att vid återkomsten få tillhandla sig Vagnen för ganska godt köp. Jag tingade derföre vid en annan befaren Man; men denne, sedan vi förtrott honom vårt åndamål att besöka aflågsnare ställen, uppsade ej allenast Kusk-syslan alldeles, utan ock gaf oss en uppriktig och vålment varning, att vi skulle blifva hemma. Vi befunno oss hårigenom i en förlågenhet, att ej komma ur fläcken. Ehuru gerna vi nu skulle nöjt oss med Lego - Hottentotter allena, fingo vi åfven hos dem afslag, då vi till ett par *Craalar* eller Samfund 2 mil hårifrån, genom utskickade derom ville tinga. De hade urlågtat sig dermed, att en stor del af deras unge Mån voro nyligen borrtdöde, samt en del ånnu sjuke. Detta var af en gallaktig Feber, som annars år en tåmligen sållsynt sjukdom i det Capska Climatet, och alltid måst dödande för Slafvarna. Men som den nu åfven var mycket gångbar och strång ibland Colonisterna sjelfva, voro de i allmånhet deraf mycket allarmerade, och min Res-Kamrat icke mindre. Som Europée och Låkare, van vid långt farligare Epidemier, hade jag endast att bekymra mig öfver den harm och skam,

att i brist på Kusk se mig hotad att sluta resan; jag önskade ej utan skäl inom mig, att nu hafva kunnat borrtbyta en och annan bokkunskap för konsten att köra Oxar. Dock när ändteligen den Batard-Hottentotten, en annars ganska elakartad Menniskja, som uti en Ris-koja logerat sig vid Badet, fann att dess Hustru och Barn började från Rötfebren litet tillfriskna, åtog han sig, i anseende till några af mig bekomne Medicamenter, men mäst i afseende på dryg betalning, att blifva Vagns-körare, dock ej längre än till *Svellendam*, däräst Herr IMMELMAN gjorde sig hopp om att lättare anskaffa Hottentotter. Imedlertid i brist på Ox-ledare, måste vi sjelfva hålla till goda, att ehuru till häst, med långt tåg förrätta denna i *Africa* så lågt ansedde syssla. För att gifva denna besvärliga saken åtminstone en vacker färg, berömde vi oss sjelfva allestädes där vi framreste, öfver en sådan vår oförtrutenhet, såsom lättast afhjelpande det svåraste hindret i vår resa och föresats, och såsom skonande oss ifrån att alltför mycket kneckta de ovilliga, och blifva alltför besvärlige för annars hjelpsamma. Härigenom nödgade vi väl det goda Folket, att äfven berömma det, hvartill blotta nöden oss tvungit, men med allt detta voro vi ändå nu Oxledare.

D. 26 Augusti lemnade vi Badet; och kommo i god tid nog till *Stenbock-Rivier*, hvaräst

hvaråst den Patienten bodde, som med Mjölk och Kött betalte mina besök, medan jag vistades vid Badet. Han hade flere år utan nytta brukat detsamma för sina omåttligen svullna och rosaktiga ben, men var nu redan mycket lindrad genom Fonteneller, Flåderblad m. m. och sållde derföre flere kannor Spiritus, som jag behöfde till Djurs præservation, för godt köp, samt öfvertalte mig att dröja öfver natten, men till min Kamrats bryderi logerade oss i samma rum som hans Son låg nyss insjuknad af Köt feber. Han gaf oss sedan en liten res-matsäck och nödgade oss att låna en gryta, hvilken jag då ansåg såsom ett besvårligt öfverflöd, men sedermera fann jag, att oss ett sårdeles vånstycke dymedelst tillskyndades.

Den 27:de begåfvo vi oss åter på vågen, hvilken emedan den öfver allt var jämn, och min Hottentott försäkrade, det han kunde utan ledare hjelpa sig, låto vi honom fårdas förut, medan vi redo upp till en Gård i vågen, och hos Egaren, en min Bruns - Kamrat, tracterades med en delicat och rar rått; en sort stekta Sparfvar eller Finkar, (*Loxia Capensis*) som vål göra skada i sådes-åkrarna; men åro ganska tåcka uti sin svarta och gula Uniform. Jag anmårkte, att denne Fogel, då Sommaren inföll, alldeles förbytte det gula till

blodrödt. Vår Körare lemnades väl ej lång tids förskede, men ehuru flinkt vi honom eftersatte, drogs ut på qvällen utan att hinna honom; vi fruktade oss hafva ridit villse, då ändteligen vi mötte en besupen Europeisk Christen, som ej blygdes före att årbjuda sig att blifva min Dräng, sedan han bekänt, att han samfällt med min Hottentott, begått den otroheten att supa sig rus af mitt Brännvins-Fastage. Vi hunno omsider på Hottentotten, hvilken mindre drucken, nekade till sitt brott, ehuru märlan till låset af nämnde Fastage, verkligen fanns uppbruten. Sedan vi i mörkret utspänt och affadladt vid Gården *Gantze Craal*, fann jag att han äfven hade påfyllt Bouteiller, att vidare tractera sig och ett par sina likar, en Batard och en Slaf, hvilka hitkommit med en Vagn.

Emedan de Villdas okynne plågar stiga till raseri, och blifva farligt, då de mer af dryckenskap öfverlastas, tog jag Liqueuren ifrån dem, men de hade redan supit sig till yrsel och djärfhet nog, att låta förstå, det de, i anseende till förlusten af det för dem ljufva Brånvinet, ej hvälfde inom sig mindre hämd än mord. Sedan vi sett en Christen lika brottslig med dem, kunde och borde vi tills morgonen fördraga dem med så mycken köld och försigtighet, som vår resa och sakens ställning fordrade. Imedler-

lertid nödgades jag den natten sofva på min Vagn och Faſtage, hvarigenom jag ådrog mig nya förkylningar; ty ſjelfva Gården ſå kallade *Ganze Craal*, låg på andra ſidan Floden *Riv. ſonder End.* Följande morgonen tvungo vi de dagen förut beſupne till afbön, och ſedan vi mot middagen funnit en Orm, lade vi den lefvande i Faſtaget, och det i allas åſyn. Min Kamrat tillböd dem nu att ſupa oklandradt, och tillade med en ton af *aſſurance*, att han då med nöje ſnart hoppades få ſe dem ſpricka af Giftet, m. m. de vågade ej emottaga detta villkor, men låto ej otydligen förmärka, huru de afundade det giftiga kråket att drånkas i ett ſå vållustigt Element. Jag förſedde dock nu ſålet på det bäſta, att ej lida vidare förluſt på den Spiritus, hvaruti jag ville förvara allahanda Djur. Jag fick ſedan höra af Hottentotter långt in i landet, det de icke befara någon ſkada af, att intaga rena Orm-giftet, utan tvårtom anſe det ſåſom en Medicin, och ſåſom ett præſervativ mot tillkommande farliga påföljder af ormſting. Huru ohyſſade Hottentotter kommit till årfarenhet, det Orm-gift utan fara kan nedſvåljas, dertill lårer ej låttligen kunna giſſas; åtminſtone icke något nog troligt; men att Européer och Aſiater fått förſt veta detta af ſådana, ſom med Ormgift förgåfves förſökt att afhånda ſig ſjelfva eller andra lifvet, förekom-

mer mig sannolikast. Således hade jag ännu att frukta, det Hottentotterne icke skulle kunna afhålla sig från det dem så begärliga som förvirrande Brånvinet, oagtadt de visste att en giftig Orm deruti bevarades. Jag hade redan långt tillförne vid *Bott-Rivieret* fått årfara, huru en Slaf söp sig rus utur ett litet kärl Spiritus, hvaruti jag bevarade en Groda och ett litet foster af en *Hystrix*. Men sedan, efter flere inlagde Djur och deras omsqvaltning af Vagnens skakande, den mäst förförifke Brånvins-ångan medelst Solbaddets tillhjelp, förbytts i en af de animaliske delar nog vedervärdig luckt, så var min Spiritus först fredad från besök.

Små olyckor tycktes än vidare i början villja försöka vårt tålamod; jag nödgades här dröja 2 dagar, att öfver allt ehuru förgäfves leta efter en af de betydligaste Dragare i spannet. Det var en Tjur, ehuru sådane plåga i *Africa* ganska sällan tämjas till körsel. De kunna väl vara ganska hårdige och mindre rädde för Rof djur, men de äro ock mer obändige. Man hade ändå sält mig 2:ne Oxar så ilskne, att mine Hottentotter så väl som vi sjelfve, icke utan fruktan och mycken försigtighet, kunde spånna dem ur och i Vagnen. Alle voro magrare och gamlare än som till en sådan resa fordrades, och hvardera hade något

got annat särskildt fel; i en summa, jag hade fått urvalet af Bondens sämsta Oxar. Med Tjuren var jag dessutom så vida narrad, att den utsatt för andra Tjurars svartsjuka, nu af en sådan illa stångades, öfver en flod förjagades, och gissades hafva flyktat till sitt förra hem, hvarföre vi misstänkte, att den i sådan uträkning blifvit såld till mig. Så fallen är man att tro dem illa, som bedragit oss. Emedan jag här ej kunde komma i handel om någon duglig Dragare i den förlorades ställe, nödgades jag köra härifrån allenast med 8; hvilket föll sig nog tungt för dem; dessutom löpte den oparade lös och gjorde mycket besvär.

Den 30 ankommo vi till *Tigerhoek*, och togo där härbärge. Detta är en Gård, som för Gouvernementets egen räkning odlas. I anseende till det långa afståndet ifrån *Cap*, kan här ej dragas någon fördel af Spannmåls förytrande, utan betydligaste afkastningen är Verke, som hämtas ifrån en skog på andra sidan af *Rivieret Sonder End*, däråst Compagniet håller ett parti Vedhuggare, hvilka äro under en Corporals inseende. Denne är tillika Råttare på nämnde Gård, samt mycket båttre lönad än någon Corporal vid Garnizonen. Han måste ock för Gouvernementets båsta hafva uppsigt öfver och noga redogöra

för Boskaps-skötslen och Smör-tjärningen vid Gården.

Rivieret sonder End var nu mycket uppfylldt med vatten, och besvårligt att öfverkomma; för den orsaken underlät jag att besöka den skogen, som här ligger, hälst rätta Blomnings-tiden för tråslagen ännu ej var kommen, och emedan jag dessutom ämnade mig till större skogar, nämligen *Groot Vaders Bos* och *Houtniquas*. Åt strand-sidan sades en *Craal* eller Samfund Hottentotter, till ett antal omkring 30 Personer, sig med sina Hjordar uppehålla. De Christne skulle väl äfven här trängt dem ut ifrån sina betes-platser, så framt icke, för en annan egennyttas skull, Gouvernementet sjelft hade deras närvaro af nöden.

Deras Män till exempel, voro nu commenderade till Cap med åtskilliga af Compagniets Vagnar, dock mot betalning. Jag kunde således här ej göra mig hopp om att få leja någon i min tjenst. En och annan Hottentott tjente vid Gården, och deras årslön sades, att utom Tobak och Mat, vanligen bestå af en eller 2 lambdigra Tackor, eller någon ikalf Qviga, eller ock dess penninge-värde. Hälst plåga de dock taga boskap till gage, men sedan de dermed kommit sig liter före, sätta de Hushåll och blifva alltför commode att antaga någon slags tjenst.

Det

Det torde vid detta tillfället bäst passa sig, att gifva någon närmare beskrifning på detta Folkslaget, nämligen dessa original-Inbyggare af *Africas* södraste del, hvilka man kallar *Hottentotter*.

Till växten äro de så långe som de fläste Européer, men att man ofta finner dem nog spensligare, hårrörer af den sparsammare och inskränktare födan, och af det, att de ej betunga sig med gröfre arbete. Men att *Hottentotter* ega ganska små händer och fötter, i jämförelse emot de öfriga deras kropps-delar, är af ingen förr anmärkt, och lärer vara ett påbrå mycket characteristikt för denna Nation.

Näs-roten är merändels ganska låg, hvarigenom ögonens afstånd ifrån hvarannan tyckes vara större än hos Européer. Näs-spetsen är tillika nog plattad; *Iris* och den så kallade ögne-pärlan är näppligen någonsin blond, utan eger en brunhet och mörkhet, som ibland kommer nära till svart.

Deras hy och hela hud eger en gulbrunhet, som något när liknar de Européers hvilke i högre grad hafva Gulsot, dock utan att denne färg det ringaste förmärkes på *Hottentottens* hvitögon. Inga sådana stora läppar skall man finna på *Hottentotterna*, som på deras Grannar *Negrerna*, *Caffrarna* och

Mozambikerna; munnen är för öfrigt medelmåttig, och nästan alltid försedd med vackraste tänder, samt med det öfriga af Physionomien, så väl som med gestalt, åtbörder och rörelser, allt tillsammans betraktade, utmärker hälsa och förnöjsamhet, eller åtminstone en *Air de sans souci*. Sådan mine af bekymmerlöshet underlåter dock ej att lofva både munterhet och raskhet, egenskaper som Hottentotter verkligen vid tillfällen kunna visa.

Hufvudet skulle man tro, vara täckt af en ej mycket tät, men svart knålrig ull, om ej naturliga stråfheten deraf utviste, att det vore hår, nästan mer ulllika än Negrernas. Om för öfrigt någon enda gång skulle märkas spår till något skägg på hakan, eller hårighet på andra ställen, såsom hos Européer, så är det ganska obetydligt, samt merändels af sådan natur som på hufvudet.

All agtning för delicate Läsare oagtadt, nekar mig sakens märkvärdighet, att här oberörde lemna de kropps - delar, hvilka ett mer granlaga, men mindre naturligt mod förbjuder att beskrifva annorledes än med omsvep, Latinska termer, eller med andra för de släste Läsare tvungna, obegripliga namn och sätt. Men de på sådant sätt blygsamme förlåte mig, om jag ej kan göra saken så mörk, som

de-

deras modestie fordrar, då min skyldighet ålägger mig att visa, huru verlden blifvit förd bakom ljuset och *Hottentott*-slägtet oförrättadt, i det man allmänt beskrifvit och trott *Hottentottinnorna* i sitt kön vara af naturen monstrősa, samt deras Månner af en sedvana gjorde till sådana. Man har trott näml. att desse senare vid 10:de året, genom en Castrations-sed skulle vara beröfvade en af det paret, hvilket Naturen gifvit allt mankön såsom oundgångligt till fortplantning, och de förre, eller Qvinnorne, att framför sin blygsel ega ett naturligt täckelse eller förhångsel, hvilket hos alla andra Månniskjor af deras kön skulle vara oårhört.

Att tills vidare förtiga och uppskjuta de bevis som af sjelfva sakens orimlighet och betygens ringa pålitlighet kunna håmtas, vill jag endast på detta stålle uppgifva hvad i skyldighet af sanning och i stöd af sakens vigt, jag bort undersöka samt således med vishet år i stånd att beråtta.

Månnerne åro nu ingalunda monorchides, lära det ej heller någonsin varit, dock vill jag framdeles med nogare undersökning såtta Låsaren i stånd att sjelf derom dömma.

Qvinnorna ega icke någon hos könet annars ovanlig del, men deras *Clitoris* och deras *Nymphæ*, hälst hos åldre, hafva tåmli-

ligen allmånt fått en förlångning, hvilken utan tvifvel hos deras Nation vunnit burskap genom den slapphet, som både Climat, smörjning samt låttja, ej annat ån orsaka kunnat.

För att nårmare fullborda den målning af *Hottentotter* jag hår företagit, så kommer i ordning att beskrifva deras sminkning och drågt. Sminkningen om den så får kallas, består deruti, att de smörja hela sin kropp begårligen med fett, hvarefter litet sot ingnides; detta aftvåttas alldrig, ej heller såg jag dem bruka något annat renande för sin hud, ån att når tjåra och beck under vagnens smörjande fastnat vid deras hånder, gnedo de sådant låttligen af med ko-dynga, samt på köpet dermed frotterade sig ånda upp till armbogarna. Då således stoft och annan smuts med den sotiga smörjan, så vål som med svetten, ej annat kan, ån nötning oagtad, blifva beståndigt vidlådande, bidrager detta ej litet att borrtskyla den naturliga hyn, samt variera densamma ifrån en sotbrun glånsande, till en med orenlighet mörk brungul.

Att jag ofvan kunnat uppgifva den naturliga *Hottentotts*-fårgen såsom gulsotlik, hafva endast några få granlagare Bonde-Hustrur gifvit tillfålle till, hvilka renskurat en
och

och annan af sina *Hottentotts*-pigor, på det de ej skulle vara för osnygga til deras Barns ansning, eller till andra sysslor, som fordrade renlighet.

Att denna tvåttning ingalunda förbättrade *Hottentotternas* utseende, påstods af många Colonister. De tyckte att gulbruna färgen var rätt så oangenäm, som den smörjiga, och att en smord *Hottentott* tycktes mindre naken och mer complett; att ett osmordt Hottentott-skinn tycktes gifva tillkänna en saknad i hyfsning, såsom oputsade skor m. m. Antingen sådant tycke var mäst grundadt i vanan eller sakens verkliga natur, lemnar jag derhän.

Utom den vällust *Hottentotter* således tillfoga sin kropp från hufvud till fotabjäll medelst smörja, parfumera de ibland äfven densamma medelst ett ört-pulfver, hvilket de både pudra och öfver allt ingnida i smörjan på hufvud och kropp. Lukten deraf tyckes både från och kryddad, (*Narcotico s. papaverino spirans*) nästan som af Vallmoge med Specerier blandad. De Växter, som härtill nyttjas, äro åtskilliga af *Diosmæ* Species; af *Hottentotterne* kallade *Bucku*, samt ansedde af dem för mycket kraftiga mot sjukdomar. Några Species äro kring *Cap* ganska allmänna; men en sort, som skall växa någorstädes kring *Gouds Rivier*, sades så dyrbar,

bar, att en fingerborr full betalades med ett Lamm.

Hottentotterne med fett, sot och *Bucku*-pulfver sålunda till sitt skinn beredde, äro dymedelst mot luftens åtskilliga åverkan, redan till en god del bevarade, och kunna på vist sätt räkna sig putsade. Dock plåga både Männer och Qvinnor visa sig ganska oklädde, att jag må säga nakne, då oberäknas det obetydliga hvarmed de likväl alltid skyla sin Blygsel.

Hos Männer består detta skygge uti en vidöppen hängande skinnpung, hvars ihålighet skulle tyckas vara ämnad att innefatta det som blygsamheten hos oss fordrar att skyla, men emedan detta plagg allenast med en liten del af sin öfra brädd är häftadt vid ett smalt bälte, (se Tab. 7, Fig. 6.) och hänger för öfrigt löst, så skyler det mycket ofullkomligt, samt under rörelser och gående stundom alldeles intet. Denna pung kalla de med det Hollänska namnet *Jackhals*, som eljest betecknar deras Räf-sort, emedan den nästan alltid af detta Djurets skinn, med hårsidan utvänd, plägar vara förfärdigad.

Såsom en annan betäckning, den anständigheten fordrar af Männerna, lärer man böra räkna de 2:ne läder-remmar, hvilka gemenligen hänga från slutet af rygg-

raden, långt nedpå låren; hvardera af en likbent triangels skapnad, med spetsarna tillsammans häftade vid det nyss omtalte bältet, och af högst 3 fingers breda bases, hängande lediga nedåt. Dessa remmar äro föga beredde, så att de göra ett litet skrammel då *Hottentotten* löper, och torde då med deras fläktande orsaka en ej onyttig svalka. Det enda och rätta ändamålet med dessa skall dock vara, att täppa till för *Anus*, när *Hottentotten* sätter sig; de föras då tillika fram, så att de täcka och sluta till hvardera på sin sida om den beskrifna skinpungen; ty, svarade man mig, desse delar må ingalunda vara ohöljde, då man sitter, hälst för att spisa. Icke desto mindre märkte jag dem stundom försumma denna anständighet.

Qvinno-könet böra vi, så väl ibland *Hottentottorna*, som förmodligen ibland hela den öfriga vidsträckta mänskliga Naturen, ärkänna för det blygsammaste. Ty *Hottentottinnor* skyla sig med långt större granlagenhet än deras Män. De nöja sig sällan med ett, utan hafva nästan alltid två, och rätt ofta 3 täckelser. Dessa äro af beredt och väl uppsmort skinn, och sitta fästade kring lifvet med en rem, nästan liksom Fruntimmers förklåden; det yttersta är altid störst, ifrån ett qvarter till en half

aln

aln vid pass i fyrkant, det är ock merendels grannast, samt ej sällan utsiradt med glas pärlor, uppträdde uti åtskilliga figurer, på ett sått att det så väl om könets företråde i nätthet af granlåts-arbete, som uppfinnings-gåfva och böjelse till kroppens smyckande, äfven hos den ohyflade *Hottentotts*-Nationen bärer vittnesbörd.

Det yttersta förklädet, som således mäst endast är för paradens skull, räcker vid pass ned på halfva låren. Det medlersta är vid pass en tredjedel eller hälften mindre, och sades vara nödigt, såsom reserv och vidare blygsamhets förskansning, då parad-täckelset borrtlägges, eller händelsevis komme att fläkta och lyftas; det 3:dje eller innersta knapt större än en hand, sades vara nyttigt vid könets ehuru mycket mindre besvärliga dagar än i *Europa*. Dock äro alla dessa förklåden, till och med det med pärlor broderade, ej mindre smorde och besuddlade än sjelfva kroppen.

Det torde således vara någotdera af dessa förklåden, hälst den innersta förlåtten, den vördige Jesuiten TACKARD misstagit sig, emedan han hemkommen till *Europa* först prädikade dickten om det naturliga förhångslet hos *Hottentottinnor*. Såsom en anständighet i agt tages dessutom af *Hottentotts*-

Qvin-

Qvinnorna, att de trycka dessa förklåden rätt intill, så att de äfven komma under sätet när de skola sätta sig.

Den klädnad *Hottentotts*-Nationen för öfrigt härstådes anlagt till kroppens skylande, var en Päls af Får-skinn, med den ludna sidan inåt-vänd; sådan Päls eller mindre skinkappa knytes öfverst frampå bröstet. I mindre kallt väder låta de den öfver skuldrorna vårdslöst och ledigt hänga; den räcker då ned på tjockbenen, och lämnar nedre delen af bröstet, magen och främre delen af lår och ben alldeles bara. Men i rägnigt och kalt väder svepa de den ikring sig, att äfven främre delen af deras kropp är dermed någorlunda skyld, så långt som ned inemot knänen.

Då ett Fårskinn allena ej räcker till detta ändamål, får det på hvardera sidan ofvantill en skarf, hvilken är sydd, eller rättare fastlaskad med en rem, sena eller tarm-sträng. I varmare väder bäres denna Päls någon gång med hårsidan ut-åt, men är vid sådana tillfällen oftare alldeles afklädd samt buren på armen. I allmänhet besvärar *Hottentotten* sig ej med några ombyten af sådan Päls eller *Kross*, (såsom den på bruten Hollänska kallas) utan med en och samma benöjer han sig både till klädnad och till hela sin säng-bäddning, i det

ligger på bara marken så tått hopkrupen, hälst då det är kalt, att denna dess så kallade *Kross* eller *Kaross* fullkomligen betäcker honom.

Den Päls-kappa eller *Kaross*, som till samma åndamål af Qvin-könet brukas, skiljer sig ej annorledes ifrån Månnernas, ån att Hustrun med en lång snibb bakuti nacken på sin *Kaross*, vecklar eller formerar en *Capuchon* eller liten påse, så att ludna sidan blifver inåt. Deruti båras små Barn, till hvilka stundom moder-bröften råckas öfver axlarna, såsom hos vissa andra Nationer ske plågar.

Hufvudet år hos Karlar merändels alltid utan all Nationel betäckning. Jag erhindrar mig knappt öfver tvånne, som haft en uppsmord skin-mössa, hvars hårighet genom beredning blifvit borttagen. De som bo nårmst Colonisterna, tycka om Europeiska hattar, skaffa sig och nyttja sådana antingen alldeles nedslåppte, eller med ett veck uppfåste.

Hottentottinnor gå likaledes ej sällan barhufdade. När de tåcka hufvudet, sker det med en mössa af korrt conisk skapnad. Den år utan sömm förfärdigad af ett segment af något Djurs mage, och har all den svarta fårg, som sot jämte fett på den kan åstadkomma. Ibland år den så preparerad, att mössan ser dels likfom nåckad, dels

sam-

sammetslik och tämligen vacker ut. (Se Tab. 9.)

Ofvan på sådan Mössa bära de ibland en annan hufvud-prydnad, som består uti en oval krans, eller, om man så behagar kalla den, krona af Buffelko-hud, med bruna håren utåt. (Se Tab. 7. Fig. 5.) Den är vid pass 4 tvårfinger hög, och omger hufvudet så vida, att den går litet ned i pannan och lika djupt bakuti nacken, utan att borrtskyla spetsen af den beskrifne Mössan. Bägge bråddarne af kronan, så väl den nedre hvarpå den hvilar, som den uppståendе, äro alldeles jämne, samt hvardera besatte med en rad små Snäckor, till antalet öfver 30, af *cypreæ* slag, på det sättet, att Snäckorna, som sitta helt nära hvarannan, utåt presentera sin hvita emaille jämte sin *Aperture*. Mellan dessa Snäck-rader löper en eller två andra paralelt, eller ock i vågor eller uddar efter åtskillig smak. Det är näppligen att föreställa, huru artigt dessa snäckor sticka af på det brunhåriga Buffelko-lädret, samt huru hela läder-kronan verkligen på sitt sätt pryder en annars lika verkligen smuttsig *Hottentotts*-Dame.

Öronen pläga alldrig hos *Hottentotts*-Nationen prydas med något ihängsel eller smycke, icke heller näsan, såsom hos en del andra vilda; dock är denna sistnämnde för-

mer ståtlighets skull ibland tecknad med någon mörkare sot-rand, eller, mera sällan, med någon rödkrit fläck, och samma högtidlighet händer, att de äfven tillbringa någon del af ansigtet eller kindbenen.

Halsen är hos Karlarna bar, men hos Fruntimmren prydes den med ett i deras tycke ganska rart smycke. Det består af 8 till 10 på en skinn-rem uppträdde Snäckor. Dessa stora vid pass som bönor, ega en hvit emaille, med större svarta ojämna fläckar, och emedan de alltid brukas polerade, kan jag ej visst säga om de äro af det slaget, som i *Syst. Naturæ* äro upptagne under namn af *Nerita albicilla*, eller *Exuvia*. Tillsammans sedde såsom halsband, pryda de verkligen sitt smutsiga ställe, ehuru kanske ej i jämförelse mot det pris, hvaruti de hållas; ty gemenligen säljas de ej ringare än för ett Får hvardera, emedan de endast skola vara att hämta på en aflägsen strand i Cafferland. (Se Tab. 7. Fig. 2.)

Underlifvet är det stället, hvaråst med ännu mera lysande granlåt, bägge könen tyckas vilja fästa hvarsannars uppmärksamhet. Ty ehuru de mycket tycka om samt förskaffa sig Europeiska glas-pärlor, hälst de blå och de hvita af ärters storlek, så nyttja alldrig Karlar och sällan Qvinnor desamma om halsen, då likväl bägge könen med

ett

ett eller flere hvarf af sådana pårlband, omlinda medjan, nårmast den gördel, hvarvid deras förkläden eller tåckelser åro håftade.

Ringar både på armar och ben, utgör slutligen en granlåt, som hos bågge könen år antagen. De flåste af dessa ringar förfårdigas af tjocka låder-rimsor, hålst skurne cirkelrunda, hvilka genom det de klappas, öfver elden brånnas och krympas, antaga en hårdhet, att kunna bibehålla den böjning som man gifvit dem. Desse ringar åro det, som gifvit anledning till den mycket allmånna inbillningen, att *Hottentotter* linda tarmar om benen för att deraf vid tillfållen åta. Månnerne bruka från en till 5 eller 6 sådana ringar på armarna strax öfvan handlogen, men sällan några på benen. Vördigare Matronor bruka ofta ett ansenligt antal både på armar och ben, hålst på de sistnåmnde, så att dessa dermed från foten upp innemot knåt betåckas. (Se Tab. 9.) Desse ringar få olika tjocklek, nåmligen ibland såsom en gåspenna, ibland 2 till 3-dubbelt mera. Stundom göras de af utringade låder-styccken, så att armen eller foten måste trådas igenom dem, då de skola nyttjas. På benen sitta de utan sårdeles granlagenhet både litet större och smårre om hvarannan. De åro så mycket vidare ån sjelfva benen, att de, af dessas rörelse under gåendet, skakas af och an samt vridas.

Det är lätt att finna, huru de nyssbeskrifne ringar både till nyttjande och förfärdigande, skola orsaka de gode *Hottentotts*-Matronorna en stor hop besvär, samt en verkligen ej liten tyngd och ovighet, flere olägenheter att förtiga; men så besynnerligt är Månskjo-snillet, att ofta ifrån den annars i sina seder så otvungna som rå *Hottentotten*, till och med dem, som drifvit Konster och Vetenskaper till ansenlig högd, alle samtlige uti prydnader med tycket falla på det, som ej allenast är onyttigt, utan ock till en del fångslar lif och lemmar.

Järn, Koppar, men hälst Mässings-ringar till en gås-pånnas tjocklet, anses såsom hederligare och kostbarare än de af läder; brukas dock stundom på en gång, tillika med dessa, till ett antal af 1, 2, 6 à 8 stycken, i synnerhet på armarna. Flickor få ej bruka några ringar, förr än de äro giftvuxne. En Resande har vid *Svellendams*-trakten försökt att sätta en 16 à 17 års samt annars fullväxt *Hottentott*-Flickas kyskhet på prof; men hans presenter och anbud skola förnämligast af den orsaken blifvit afslagne, att de äldste i hennes *Craal* eller Samhälle ej ännu tilldömt henne rättigheten att nyttja ring. Om i alla *Craalar* är samma lag, vet jag ej visst, men näppligen lära alla *Craalars* Flickor vara så laglydiga.

Skor

Skor bruka *Hottentotterne* sällan. De som nyttjas af härvarande, så väl som en stor del andra *Hottentotter*, äro af den skapnad, som Tab. 7. Fig. 4. utvisar; samma sort nyttjas äfven allmänt af de flästa *Africanska Bönder*, och som jag sedan fått höra, af *Est-* och *Lifländare*, samt några *Finnar*, så att jag ej visst vet, antingen detta är *Hottentottens* eget eller *Holländarens* påfund. Lädret hvaraf sådane skor förfärdigas, är rått, hårsidan utåt vänd; och får ej annan beredning än att det klappas och fucktas. Är det af tjockare slag, såsom t. ex. af Buffel-hud, hålles det dessutom några timmar i boskaps - dynga, hvaraf det ganska väl uppmjukas. Något fett användes sedan härpå till samma ändamål. Sedermera tillskapas skor af det samma på följande sätt: man tager en läder-rimsa af en Rectangels skapnad, något långre och bredare än foten; de 2:ne främsta hörnen vikas tillsammans, samt tillhopa sömmas, så att främre delen af foten betäckes. Man kan ock undvika denna sömm, samt få skon ännu bättre passad efter tåerna, då man just öfver dem jämkar den hud, som fås af bakre knä - vecket af något Djur. Sedermera, för att af denna rimsa af hud eller läder, få en tums brädd på ymse sidor om foten uppstående, samt efter densamma nätt åtslutande, så skåres

tått med hål i hela kanten deraf ända till bakstycket, och genom dessa hål trådes då en rem, hvarmed brådden hoprynkes; vidare för att få ett stadigt bakstycke, viker man den eftre delen af läder-rimsan dubbel inåt, samt upplyfter och pråssar den efter hålen. Ändarne af den omtalte remmen eller rynkbandet, trådas sedan genom öfre kanten på ymse sidor af det vid pass 2 tum höga bakstycket; sträckas derifrån framåt för att på hvardera insidan af bråddarna passas genom 2:ne af de förr nämnde rynkhålen. Sedermera knytas de öfver vristen, eller, då starkare tillbindning fordras, tagas korss deröfver, sedermera nedåt under den remmen, som sträckes framåt från bakstycket, återigen uppåt öfver vristen och äfven kring sjelfva benet om man så behagar.

Sådane Skor ega verkligen sina fördelar. De sitta så nätt efter foten som en strumpa, samt bibehålla sin form. De hållas lättligen mjuka, genom det de nyttjas. Skulle de någon gång litet hårdna i kanten, afhjälpes det lätt med klappning och litet fett. De äro ganska lätte och svale af den orsak att de ej så mycket täcka foten som vanliga skor. De äro starke att nöta på, emedan de äro utan all sömm, och sålan eller bottnen, hvarpå trampas, är både seg

och eftergifvande. Då ſkor af vanligt garfvadt låder i den Africanſka ſolvarma ſanden, likſom förbrännas och ſpricka, ſamt i ſtenig och bärgig mark lått ſönderſkåras, hårda deſſe af råare låder nu beſkrifne, eller ſå kallade fålt-ſkor mångfaldigt båttre ut. De kunna ock erhållas för långt lindrigare pris, emedan hårtill nyttjas ſå godt ſom alldeles rått låder, och man på en till två timmars tid kan vara i ſtånd att ſig förfårdiga ett par deraf. Det torde med öra mycken nytta och beſparing, om ſådane åfven till en del hos oſs, om Sommar-tiden, komme i bruk. För Sjömån tyckas de i ſynnerhet vara viga och tjenliga. Jag har medbragt ett par af dem, jag ſjelf nyttjat under reſan inuti landet, att de måtte tjena till modell, i fall någon vore hugad att ſådana till förſök hår låta förfårdiga. Det nyttiga antingen från *Paris* eller *Hottentotten*, förtjenar ju lika uppmårkſamhet och efterföljd.

Vapen nyttja ſållan de *Hottentotter*, ſom bo hår på trakten, eller inom de Hollånſkas byggder. En och annan plågar endaſt för Ultvens ſkull vara med kaſtſpjut förſedd; deſſa kallas *Haſſagais*, och åro Tab. 8. Fig. 1 och 2 aftecknade, ſamt komma att

långre fram, då man skall tala om de aflågsnare *Hottentotter* och *Caffer*-Nationen, att beskrifvas.

Boningarna röja väl ej mindre enfald än drägten, men ock ej mindre lycklig öfverensstämmelse med den vandrande herda-lefnad, som *Hottentotterne* här på trakten föra. De förtjena i sig sjelfva nåppligen annat namn än kojor, ehuru kanske hvarken mindre eller sämre än våra fordna Patriarchers Hyddor och Tjäll. De äro tillräckliga för *Hottentottens* behof och begär, således lärer han kunna räknas lycklig, som äfven i denna del lättligen är i stånd att göra sig tillfyllest. Som de äro simple, lärer häraf komma, att i en *Hottentotts Craal* eller By, man bygger sina Kojor alldeles lika, och att man dymedelst träffat en Architecture, som ej litet bidrager, att stånga afvunden ifrån att lägra sig under någonderas tak. Den någorlunda likhet af lycka, hvilken i allmänhet *Hottentotterne* dessutom ega, kan ej annat än ansenligen hindra nyssnämnde böjelse att tära deras bröst.

På följande sätt är hvar och en Koja beskaffad. Den är stundom cirkelrund, stundom aflång till skapnaden, liknande en kullrig Bi-kupa eller ett hvalf. Basis har en diameter af tre till fyra famnars storlek. Den största högden, nämligen ifrån centrum af hvalfvet, tillåter nästan aldrig en

me-

medelmåttig Månniskja att derunder stå rak. Men hvarken denna låghet eller dörrens, som är blott 3 fot hög, lärer anses såsom obeqvåm af *Hottentotten*, hvilken det ej faller så ovigt att litet krökas och krypa, och hvilken är mera benägen att ligga ån att stå.

Eldstaden är i middlen af hvarje Koja och derigenom äro våggarna minst utsatte för eldsvåda. Af denna belägenhet draga ock *Hottentotterne* dessutom den fördel, att de i cirkel kring sin brasa sittande eller liggande, kunna lika mycket deltaga af den vållust, som varmen sprider.

Den låga dörren är det enda stället, som släpper in dager, och det enda utlåt, som år lemnadt för röken. *Hottentotten* dermed från barndomen härdad, kan äfven med obesvärade ögon se densamma svåfva omkring sig, når han liggande i mullen, på bottnen af sin Koja, såsom en Igelkott hopkrupen, och under sin Fårskinspäls täckt, ibland behöfver titta fram att röra i brasan, eller att tända sin pipa, eller ock någon gång att vånda det Kött-stycket, som han på glöden för sig tillreder.

Materialier till Kojorna, äro just ej svåra att tillgå, och sammansättningen såsom både nätt och föga konstlad, förtjenar beröm hos en *Hottentott*, och är honom

anständig. Smale Språtar utgöra resningen till sådan hvalf-lik hydda eller rak, som jag beskrifvit; desse Språtar hafva en derefter lämpad böjning; ställas hele eller skarfvade, dels parallelt med hvarannan, dels i korss; sedan stadgas och omgifvas de med andra, hvilka circulärt på dem med vidjor tillbindas. Dessa vidjor och språtar togos, om jag mins rätt, förnämligast af *Cliffortia conoides*, som mäst växer vid floder. Stora Mattor höljas på bästa sättet öfver denna ställning, att utgöra en fullkomlig betäckning. Den öppning som blifvit lemnad till dörr, tillslutes när så behöfves, med en lämplig skinnfäll eller något stycke af en matta. Sådana mattor tillverkas af en sort rör eller säfstrån, hvilka parallelt med hvarannan läggas och uppträdas på sen- eller tarm strångar, eller sådana trådar, som de af Européer sig kunnat förskaffa. De kunna derföre göra sina mattor så långa de behaga, samt af den bredd, som bemälte vasses längd tillåter, nämligen från 6 till 10 fot. Samma slag af mattor nyttja äfven nu Colonisterne, närmst bogarna öfver deras Tält-vagnar, att hindra segeldukens nötning mot språtarna, samt för att hjelpa till att afhålla rägnet.

Då *Hottentotten* nedtagit och flyttar sin boning, lättar han sitt besvär med att lägga mattor, pålsar och språtar på sin Boskap, hvilket

för

för en ovan utgör ett monstrőst och löjligt utseende.

Ordningen eller indelningen af Kojor i en *Craal* eller Bylag, år oftast i cirkel, med dörrarna inåt. En borg eller gård instånges dymedelst, och på densamma hålles då Boskapen öfver nätterna. Mjölken hålles till annan löppen mjölk, som bevaras i en låder-säck. På denna år hårsidan såsom renligare inåt vånd. Således drickes alldrig mjölken söt. I vissa norra trakter såsom *Rogge* och *Bockefält*, dårest landet år så kalladt *Carrov* eller torrt, åro *Hottentotterne* så vål som *Colonisterne* Får-herdar.

En annan art *Hottentotter* hafva fått namn af *Boshies-Mån*, för det de hafva sitt tillhåll i buskig eller skogig och bårgig mark. De sårdeles af detta slag, som kring *Camdebo* och *Sneeberg* vistas, åro affvurne fiender till all herdelefnad. En del af dessas grundlåra år, att lefva af jagt och plunder, samt att ej bevara något Djur öfver natten vid lif. Hårmedelst ådraga de sig den öfriga månskligheters fiendskap, samt efterlåttas och utrotas såsom Villdjuren, hvilkas sedvana de antagit; de undantagne som tvingas i slafveri. Deras vapen åro förgiftade pilar, som med små bogar kunna skjutas till ett par hundrade stegs afstånd, och med tåmmelig vifshet tråffa målet på 50 till

100

100 steg. Från sådant håll kunna de då stjäla döden på sitt vildbråd och på sina fi-na fiender, åfven på ett så stort och farligt Villdjur som Lejonet. Detta träffas således med ett vapen, som det kanske föragtar eller ej märker. *Hottentotten* gömd och säker i sitt försåt, är säker på verkan af giftet, då han dertill valt det häftigaste. Allenast få minuter skall han vänta, för att se Vil-djuret afryna och dö.

Jag nämnde att Bogarne voro små: de äro knapt sex qvarter långa, midtpå näpp-ligen af en tumms tjocklek, och åt bägge ändar mycket spetsade. Tråd-slaget hvaraf de förfärdigas, känner jag icke, men det tycktes ej vara särdeles spänstigt. Bog-strångarne på dem jag sett, vore dels af senor, dels af någon hampa eller bast-sort; merändels ovåligt förfärdigade, till tecken, att det är mer på giftet, än på vapnens öf-riga noggranhet, de förlita sig. Se Bo-gen afritad Tab. 8. Fig. 3.

Pilarne äro halfannan fot långa, och af en tjocklek som Tab. 2. Fig. 6. 7. utvi-ser; de bestå af en fots långa rör, som vid basis eller den ändan, som emottages af bog-strången, har en derefter passad uthålk-ning. Strax ofvanföre är en led på rö-ret, till hvars förstärkande sen-strångar äro omlindade. Den andra ändan af be-

mål-

målte rör, är våpnad med ett 5 till 7 tums långt vål poleradt ben. En till två tum ifrån spetsen på detta ben, är en hulling af en penna, som med senor är ganska vål fastbunden på sått som Fig. 4. 7. a. a. utvisa. Denne är gjord, på det att pilen ej lått skall kunna utdrages, och att såledess giftet, som i tjocka och extract-lika massor är påstruket, må få tid att desto mer småltа och ansticka såret.

Det är dock mer sållan, som pilen på bemålte sått är med ett spetsadt ben allena beväpnad; utan detta är eljest merändels tvårhugget, och på dess ånde en tunn trekantig jårn-flisa håftad, såsom Tab. 8 Fig. 1 utviser hvarest öfra delen af pilen förestålles utan något gift; ty med detta öfverklibbas och betåckes lindningen och jåmnas på ymse sidor om flitan, att pilen må dess låttare igenomtrånga. Som det nåmnde benet är utan all ihålighet, vet jag ej af hvad Djur det är taget. Det år på sina stållen svartagtigt med fina sprickor eller ripor, och tyckes ej vara så hvitt som Elphenben; till en af pilarna som jag medbragt, synes dock som Elphenben varit nyttjadt. Håraf följer, att på de pilar, som med jårn åro våpnade, är benet mer för att gifva pilen en viss tyngd eller ballance; och att åfven *Hottentotternas* pilar kosta dem mycket arbete.

Ko-

Kogret, (se Tab. 8. Fig. 5.) är 2 fot långt och af 4 tumms diameter. Att sluta af de Koger jag sett, och 2:ne jag medbragt, äro de förfärdigade af någon urgröpt gren eller snarare någon grens bark, som blifvit afflådd, hel eller sammanhångande, och hvars botten och lock äro af låder tillverkade. Utanpå är det anstruket eller fullklibbadt med någon fasttorrkad smörja eller extract. Omkring mynningen äro bägge de Kogren, som jag medbragt, klädde med ett Orm-skinn, som sades vara af en gul Orm, hvilken anses för den giftigaste. Utom ett dussin pilar, innehåller hvarje Koger en tunn Hen eller Bryne af sandsten till Järnens slipande, och en borste till förgiftets anstrykning, samt några tråpinnar af olika tjocklek, men af lika långd med pilarna. Jag vet ej hvartill desse äro åmnade. Giftet tages af flere Orm-sorter, ju giftigare ju håldre, antingen det mot fiender eller på vildbråd användes, ty *Hottentotten*, som jag ofvan pag. 181 anmårkt, vet vål att det invårtes nyttjadt, år harmlöst.

Boningarna, som desse Fiender af herde-lefnaden ega, åro merändels ej mer hyggliga än deras nämnde grundlära och sedvanor. Buskar och bärgs-skrefvor tjena dem skiftvis till hus, och deruti äfven lika med Villdjuren, skola en del af dem så vida vara

ra sämre än vissa djur, att man funnit o-snyggheter tätt invid deras sofställen. Stor del af dem äro alldeles nakne; de som kunnat bekomma något större eller mindre djurs skinn, betäcka dermed kroppen ifrån skuldrorna så långt det då kan räcka, och tills det i trasor åter borrtfaller. Lika okunnoge om jordbruk som Apor, måste de lika med dem svärma omkring, öfver slätter och bärgsryggar, efter vissa villda Rötter, Bär och Växter, hvilka de äta rå, för att nära ett lif, hvilket af samma usla föda snart skulle förgiftas och slockna, om *Boshies-Männ* vid bättre voro vane.

Deras bord utgöres dock stundom af andra rätter, hvaribland bör räknas skråpukor eller de hvarjehanda slags Maskar och Larver, af hvilka Fjärillar pläga kläckas; likaledes af en sort hvita Myror (*Termes*), Gräshoppor, Ormar och några sorter Spindlar. Med alla dessa ombyten, är icke desto mindre *Boshies-Mannen* ofta i brist och svält, tills han alldeles afmagras. Med icke liten häpenhet, såg jag för första gången en nyfångad Yngling af detta folkslaget i *Lange Cloof*, med ansigte, armar, ben och lif, så vanskapligt smale och ihopfallne, att man ej skulle fått mig ifrån den gissningen, det han af då gångbara Feber eller annan sjukdom varit uttärd, om icke jag tillika sett honom flinkt löpa. Få veckors tid behöf-

vas allenast att uppstilla en sådan svålting till frodighet och fettma; ty dess mage år nog hårdad att digerera det öfverflöd, som vankas, då han snarare slukar ån åter; det kan vål hånda, att han ej långe får behålla allt, men det skall ock ej hindra honom att börja på ny råkning.

Slaf-fångsten af dessa Månniskjor år ej svår, och går till på följande sått: Några Bönder som behöfva Tjenstfolk, sammansåtta sig och resa till de af sådana *Boshies-Mån* bebodda stållen i landet. Både sjelfve och genom sina Lego-Hottentotter, eller ock genom sådana, som de förut fångat och uppammat till trogne i sin tjenst, uppspana de hvarest *Boshies-Månner* hafva sitt tillhåll. Detta röjes låttast genom röken af deras eldar. Man finner dem i Samhållen, från 10, 50 till 100, stora och små inberåknade. Man vågar icke dess mindre i mörka natten med 6 till 8 personer antasta dem på det såttet, att man posterar sig på något afstånd rundt ikring *Craalen*. Med ett och annat starkt bösseskott göres då allarm. Derigenom kommer förskråckelsen så öfver hela *Boshies-Mans* hopen, att allenast de djårfvaste och slugare af dem fatta mod att bryta igenom och undansmyga sig. Dessa år man just nögd att slippa för så lått pris, och nöjer sig hålst med dem, som åro dumma, rådda och betagas

af

af håpenhet, samt låta sig i följe deraf fånga och utmönstra till slafveri. De handteras dock i början med lämpa; det är, man blandar fagraste löften till sitt hot, och man gör sitt båsta att skjuta något stort Villbråd, såsom Bufflar, Sjökor och dylikt åt dem. Sådan angenäm låckmat, jämte Tobak, kommer dem snart, under beständigt fråsseri och vålplågning, att med tämmelig munterhet medfölja till Colonistens hemvist. Där förvandlas öfverflödiga Gästabudet af Kött och Flätt till tarfliga portioner, för det måsta bestående i Kärnmjölk, Vålling och Gröt. Detta gör såsom ofvan omtaltes, *Boshies-Mannen* icke dess mindre på få veckor fet. Sin vålplågning får han dock snart känna bittert saltad af Husbondens och Matmodrens knorr. Orden *t' Guzeri* och *t' Gaunatsi*, som lära närmast böra öfverlåtas med Trällunge och elak vålnad eller dylikt, blifva namn, hvilka han ej sällan får vidkännas, och ibland på köpet både bannor och stryk, och det för dess försummelse, efterlåtenhet och låttja, hvilka fel om de med honom icke kunna sägas medfödde, dock visserligen blifvit naturaliserade. Således af naturen och vanan en hatare af allt arbete, och nu mer lat af fettma, samt dessutom van att föra en vandrande ombytlig sjelfsvåldig lefnad, saknar han mer än mycket sin frihet. Icke

underligt då, att han den oftast återtager; men än underligare tyckes vara, att når som någon förrymmer tjensten eller råttare tråldomen, den då aldrig medtager annat ån det sig tillhörer.

Detta år en dessa Villdars mot Tyranner vanliga återhållsamhet, som Colonisterne sjelfve allmånt intyga, berömma samt beundra, och hvilken jag icke låttligen kan förlika med det, jag i allmånhet lårt kånna af månniskjo-hjertat. Kanske att fruktan för hårdare medfart i fall de återfångas, hårvid år en våsåntlig orsak? Imedlertid år visst, att intetdera slaget *Hottentotter* åro mycket begifne på våld och håmdgirighet. Frie från många behof och begår, åro de föga eller intet begifne på tjufveri, (Brånvin, Tobak och mat undantagne). Fördelen af en stöld, torde falla dem för obetydlig, då så dyrbar skatt, som friheten håller på att återvinnas. Det år hår nödigt att anmårka, det en del af de *Hottentotter* eller *Boshies-Mån*, som af Colonisten tvingas i tjenst, lefva i små Samfund fredligt och stilla, på ödsliga och Colonisten obeqvåma trakter, samt åro stundom egare af en och annan Ko. Desse hårstamma troligen från sådana *Boshies-Mån*, som förrymt Colonisternas tjenst.

Jag måste vidgå, att *Hottentotten*, såsom Trål eller Tjenare hos mången Husbonde,

på det lindrigaste handteras, och kanske äfven, utan att någonsin hårdt tilltalas, får en kråslig föda, blir på sitt sätt väl klädd, och i egen Halm-koja väl logerad, i jämförelse med hvad han ännars varit. Dess syssla blir ofta ej svårare, än att det varma af dagen valla en Hjord af Får eller Boskap, under hvilken tid han har tillfälle att med Tobaks-pipan orsaka sig ett slags rus, hvilket ofta st för honom utgör en så ypperlig vällust, som den yra af Liqueurer och Opium m. m. hvilken många andra Människjor äro måne om att tillskynda sig. Likaledes har han tillfälle att komma sina annars ledsamma stunder af lefnaden, med mycket sofvande och tobaksrök, att ljufligen förfvinna, men han rymmer ändå. Colonisten undrar derpå, såsom en mot allt mänskligt förnuft stridande sak, utan att i sin eftertanke förunna *Hottentotten* den Människjorna och de flesta Djur gemensamma i naturen grundade långtan, jag må säga, åtrån till sin födslobygd, till de sina och i synnerhet till sin frihet.

Slaf-idkandet, detta våldförande på Människjo-slägtet, i sig sjelft altid ett brott och ledande till hvarjehanda ogärningar, förer Colonisterna till en viss grymhet mot Boshiesmans-Nationen, som mäst af alla förtjenar afsky, ehuru jag hört att man deraf berömt sig; ty fångsten af *Hottentotter*

råknas ej allenast för ett *partie de plaisir*, utan man sliter åfven med kall blod de helgade band, naturen knutit mellan Mån, Hustrur och Barn. Ej nögde till exempel, att hafva borrtslåpat en olycklig Qvinna från sin Man, dess enda tröst och förfvar, beflitade sig om, att hålst om nåttren stånga Barnen ifrån henne; ty man har mårkt, att Mödrar ej gerna hafva hjårta, att rymma ifrån sina Barn.

Den prisvårda Moders ömheten mer liflig kanske i dessa Hedningars Bröst, ån hos den Christna Tyrannen, år således just det, som denne iagttager, att göra de olyckligas bojor fastare, Några Mödrar såtta sig likvål omsider sjelfve i frihet, sedan de förlorat hoppet att rådda sina Barn; Efter att hafva rymt uppehålla de sig stundom hemligen på trakten, i hopp om tillfålle att återsnappa Barnen; ty hvad gråmelse för en Mor! som född och vånd till friketens söttma samt nu nyss trykt under slafveriets tyngd, att tånka, det hennes afföda blott eger lifvet för att fostras till en olidelig tråldom. Men stackars Mödrar! medan de under smårtan af dessa sårande kånslor vanka omkring och mindre frukta Vildjuren ån Colonisten, falla de kanske slutligen någondera till rof, eller ock ej sållan upgifvas af svålt; ty så snart de rymt, ståller man förfåt för dem på de stållen vid Floder, öfver hvilka man

vet att de lära taga sin väg, och på det sättet blifva de ofta återfångne. Hinna de så långt undan, som till de sina, kan dem hända, att de af någon annan Bonde upsnappas och till Slafvar borrtföras.

Utan tvifvel hafva Boshies-Mån långliga tider varit i et vildt tillstånd, och en del af dem nu försatte i en ynkligare belägenhet, sedan de Christne Europeer inkråktat deras Verdsdel och med bojor förfölja dem i deras ödemarker. I så vildt tillstånd lära de icke egt eller ega många andra sedvanor eller seder, än de några få, jag redan nämnt, och jag efterhand kommer att anföra.

Religion och Språk har *Boshiesmannen* med de mer hyffade och egentligen så kallade *Hottentotter* någorlunda lika. Desse känna icke något Väsende såsom all tings uphof och härskare; ty vid tillfrågan neka de sig veta något derom.

Några *Hottentotter*, som voro färdige i Holländska Språket och med hvilka, en och en i sönder, jag i detta ämne talade, gofvo altid till svar, *vi äro dumme och vi ha intet hört och kunna intet förstå något derom.* De viste för öfrigit snart ledsna att med dylikt syssélsätta sina tankar. Åtskilliga Familier af colonister, som talte Hottentottska Språket från barndomen, så väl som sit eget, hafva försäkrat mig att de

funnit *Boſhiesmännerna* af lika okunnighet; Dock emedan både *Hottentotten* och *Boſhies mannen* i högſta grad tro trolleri, tyckas de ſålede derutinnan årkånna något mågtigt ondt våſende. Men ingalunda att de derföre gifva till detta eller något annat ſin dyrkan, ehuru de tyckas tilſkrifva det, allt det onda ſom ſker, hvaribland de utan undantag råkna allt rågn, köld och åſkedunder. Flere Coloniſter hafva ock förſåkrat mig, det deras *Boſhies mån* af bågge könen plågade, med orden t'Guzeri och t'Gaunazi ſamt andra ſkålsord, bannas mot Åſkan ſamt tillika på et ilſkefullt ſått med ſina ſkor eller dylikt höta och trotſa mot blixten och åſkeknallarna. Fåfångt bjuder man till att förehålla dem, huru all den föda, ſom både Djuren och de ſjelfve håmta af våxterna; ſkulle utan rågn alldeles förtorrka; ſjelfve de *Hottentotter*, ſom jag ſedan fick vid *Svellendam*, blefvo, oagtadt alla mina inkaſt, envist vid den ſatſen, det rågnet ändå alltid år ondt, och att det vore bra, om det alldrig rägnade. En ſådan ſats hos Månniſkjor, annars verkligen begåfvade med någorlunda förnuft, och ofta med mycken illpliktighet, bör man häldre, ſom mig tyckes, anſe för en ifrån barndomen inrotad Religions eller Superſtions hallſtarrighet, ån någon på öfverlåggning grundad öfvertygelſe. Imedlertid ehuru de till conſtitution icke tycktes vara frus-
ne

ne af sig, låto de aldrig förmärka sig vara missnögde med de varmaste dagar.

De enfaldigare af alla slagen *Hottentotter* eller allmänna hopen, hvaribland alltför få förtjena att undantagas, hafva så starkt förtroende till de bedragare af bägge Könen, som gifva sig ut för kloke, att de ibland annat anlita dem, att med häxeri stilla dunder och rägn. Mot betalning och för att vinna anseende, åtaga sig samme pretenderade Kloke allt ting; men om till exempel dundret eller rägnet skulle vara längre än de förmodat och lofvat, förebära de till ursägt, att några andra Förtrållare, som antingen äro klokare eller bättre betalte, lägga hinder i vägen med sitt mothäxeri. Månge tro att mäst alla sjukdomar blifva genom trulldom tillskyndade, och dermed åter endast kunna botas. Trollkarlen eller Häxan underhålla dem gärna i sådan inbillning, men förordna icke dess mindre ibland både in och utvärtes Läkemedel. Till de utvärtes kan räknas, att de ibland befalla Patienten lägga sig framstupa, på det de må kunna sätta sig på dess Rygg, samt nypa bulta och knuffa honom på alla sidor och ställen, tills de ändteligen framvisa något större eller mindre ben, det de påstå vara honom påtrållat: men som de nu medelst sin behändighet och kunskap genom näsan, öronen eller annan Kroppsdel framdragit. Det

hånder ofta att Patienten lindras genom en sådan operation; hvar ock icke få undergår han flere. Dör han, få beklagar man honom, att hafva varit förtrållad utom all hjelp. Det år troligt, att en del Förtrållare vid sådana tillfållen med ett behåndigt taskspeleri intaga både de låttrogna sjuka och åskådare; En Bonde berättade, att medan han var Gåsse och nyttjade en Oxlågg till Vagn ibland sina leksaker, tyckte han till sin stora förundran, att den blef sugen utur ryggen på en Patient. Han tyckte sig ock minnas, att den sjuke derefter blef frisk. En Trollkarl, som *Hottentotterne* medtagit på en Lejonjagt att förtrålla *Lejonet*, blef sjelf af detsamma ihjålrifven. Några Bönder togo håraf anledning att förebrå *Hottentotterna* deras låttrogenhet på Trollkarlar; men de förblefvo håldre i den tanken, att någon ånnu starkare Trollkarl och den ihjålrifnes ovån tilskyndat honom denna olycka. En Trollkarl ibland *Hottentotterna* lågger således med sin illpliktighet de enfaldigare under en sort contribution, på sått som våra kloka Gubbar och gummor, men löper deremot oftare fara att misstånkas för det onda som sker.

En Caffer-Furste råkade på sin ålderdom att blifva surögd utan att kunna botas; Han låt derföre sticka ihjål alla Trollkunniga, som han kunde öfverkomma; i samma ut-

råk-

räkning som HERODES Barnen i *Bethlehem*, att ibland hela hopen, han måtte träffa den sanskyldiga. Den nämde Caffer-Fursten skal ännu för få år sedan varit vid lif och hetat PALOO, hvilket namn de fläste Christne Colonister till PHARAO förvände. Ibland de Furstar, som nu behärskade Caffer-Nationen, skulle de mägtigaste heta *Amahote* och *Tamus*. En viss Hottentotts Regent af Colonisterna, Capiten REUITER kallad, som jag framdeles kommer att omtala, skall äfven låtit döda och förfölja en och annan Trollkarl, i tanke att de trållat någon sjukdom på honom.

Oagtadt *Hottentotterne* äro såvantrogne, äro de dock mig vitterligen icke mörkrädde; men tyckas hafva någon inbillning om spöken, och en tro på ett lif efter detta; emedan de tilltala sina nyss döde med förebråelser att de så tidigt med döden afgått, samt förmana dem, att de nu vidare måtte gå en god gång m. m., hvarmed de skola mena, att de ej måtte komma igen och spöka, samt ej låta bruka sig af Trållkarlarne, att tilskynda de efterlefvande något ondt.

Det är ett helt Slägte Insecter (*Mantis*) som Colonisterne kalla *Hottentotts - Gud*, men långt ifrån att dyrka desse Kråk, hafva de fångat deraf och lemnat till mig, att på nålar bevara, såsom andra Insecter.

Ett

Ett litet Species deraf är det likvål, som en del tro vara ondt eller farligt att tilfoga någon skada; men detta kan ej mer räknas för en dyrkan än en viss vantro hos en del af vårt enfaldigare Folk, som förmoda, det tre synder förlåtas dem, om de hjelpa en Torndyfvel på sina fötter, som råkat att komma på rygg.

Månen, som KOLBE trott, får ingalunda någon dyrkan af *Hottentotterne*. De nyttja blott dess sken jämte nattens svalka att anställa sina dansar, således uti intet gudfruktigare åndamål, än de Christne Colonisterne, som i myckenhet ses spassera kring gatorna i Cap och på de Stentrappor, hvarmed de vanligen omgifva sina Hus.

Att de illpliktige Trollkarlarne sjelfve till en stor del äro både utan tro och vantro är sannolikast; äfven torde finnas många andre Fritänkare, hvaribland jag visst bör räkna en af de *Hottentotter* ifrån *Buffeljagts-Rivier*, den jag sedan fick i min tjenst såsom oxledare. Han berättade huru en Trollkarl kommit till deras Craal och om qvällarna, sittande i deras Kojor, flere gånger spått, det Ulfven gjort dem, den eller den skadan uti Fårgården, och skulle tillfoga ännu mer ondt, om de ej skyndade sig till undsättning. Man gick ut och fann att Spåmannen sagt sant, hvarföre man både betalte och vördade honom.

Endte-

Endteligen fann man, att ſådan förluſt icke förorſakades af Ulfvar, utan af andra *Hottentotter*, hvilka man billigt miſstänkte ſåſom i complott med ſjelfva Spåmannen. Det öfriga ſom i allmänhet kan ſägas om *Hottentotter* och *Boshiesmän*, tror jag mig här tills vidare böra lemna, ſamt åter begifva mig till ordningen af min Dagbok.

Den 30 Auguſti vid *Tigerhoek*, där jag nämnt, att vi nu ankommit, berättade man mig att den Chriſtna Gudaläran fordom på detta ſtälle blifvit för *Hottentotterna* prådikad, och af dem med mycken nit antagen. Det ſkulle ännu vara inom fleres minne, när en af de omvände, nämligen en gammal *Hottentottinna*, lefde och alla morgnar vid en härvarande Källa på ſina bara knän förrättade ſin andagt. Hon ſkall hafva egt en Tyſk Bibel, den hon ofta läſt och med mycken vördnad handterat: för öfrigt ſkall deſs lefverne hafva varit ſtilla och anſtändigt. Man tillade, att *Miſſionären*, ſom omvändt henne, blifvit landtförviſt, ſåſom den där olofligen gjorde ſig till Hufvudman ibland *Hottentotterna*, för att genom deras arbete och ſkänker af Boſkap rikta ſig. Man trodde, att Präſtmannen till deſſa beſkyllningar åtminſtone ſå vida var brottſlig, ſom det både varit och ännu är vid ſtort ſtraff förbudet att köpa eller till ſig byta något af *Hottentotternas* Boſkap.

Att

Att denne Missionär hetat Georg Smid och att han varit en *Hernhutare*, har jag vid min hemkomst igenfunnit i *Budingische samlung einiger in die kirkenhistorie* m.m. (tryckt Leipzig 1742) däräst i VII. *Stück* från pag. 78 till 126 man finner berättelsen härom under Tittel: *Jungstes Diarium des Brud.* Georg Smids *zu probe des vandels dieses Knechts des Herrn unter den Hottentotten.*

Detta utdrag af berörde dagbok eller bref sträcker sig från d. 15 Nov. 1739 til d. 18 Nov. 1740, då dateradt vid *Seargeant Rivier*, hvilket är en liten gren af *Rivieret sonder End*, eller den Floden, vid hvilken jag nyss ofvan beskrifvit, att den omvända *Hottentottinnan* sig uppehållit. I nämnde Bref berättas, att antalet af de omvände är 32, och att de Ny-Christne ej sällan försummade både Bönstunder och arbete, i en (förmodeligen gemensam) Trågård.

Pag. 683 i samma Samling anföres ett annat Bref från samma Smid af den 15 Maji 1742, af hvilket kan inhämtas, huru han genom Döpelsen ökat sin Församling med 5 Christendoms-Systrar, att han vistats här 5 år såsom Missionär samt ämnade ännu för 4 år i samma kallelse qvardröja. Således är ingen tvifvel att ju *Hottentotter* lätteligen skulle kunna förvandlas till Christna, men det är mycket att tvifla, om någon-

gonsin man bekymrar sig om dessa annars beskedliga och enfaldiga Månniskjors omvåndelse, så framt den icke desto mer skulle med Politiska fördelar kunna förenas.

Kort efter det vi anlände till denna Gården, inställte sig tvånne Hottentotts-Flickor från 14 til 17 års ålder, på sitt sätt vål smorde och klädde. Utan att det smickrade oss, kunde vi dock nogsamt förmårka, att deras besök hår skedde för vår skuld; Ock derföre, af naturlig agtning för Könet, sade vi dessa unga samt med lika skål både tåcka och otåcka Mamseller alla de vackra saker vi vid så fattade omståndigheter tyckte låmpligast. Vi gofvo dem åfven på deras begåran vackra stycken Långtobak, hvaraf de karsvade och med god smak stoppade och rökte sina Pipor. Vår Vård skyndade sig att underråtta oss, att vi med Brånvin skulle mer behaga dem, ån med complimenter. Vi köpte derföre ett par Supar åt dem hvardera och de smuttade nått och flitigt deraf, mellan det de sögo sina Pipor. Vi fingo åfven den fågnaden att snart få se dem litet lustige, utan att de vågade supa mer och utan att tillåta någon frihet. De togo åndteligen af oss ett beskedligt farvål, och det fågnade mig att hos ohyfsade hafva upråckt så mycken blygsamhet och anståndighet; men sedan de kommit ut, voro de Yrhåttorna nog dristiga att tråtsa

oss

ofs taga fatt på fig. Vi låsfade förföka det, men få ofta vi vånde om, kommo de efter och tråtfade ofs å nyo; åndteligen under det den åldfta flydde, föll hon ej allenaft ikull, utan tycktes åfven i denna ftållning afvagta ofs. Så oförvåntad håndelfe gjorde ofs ej litet flate, famt nu omfider tvifvelaktige om Flickans dygd, tills hon blottade en ftor Knif och hotade, att dermed fticka ofs i Hjårtat, om vi driftade komma för nåra. Som tillfålle och omftåndigheter förbyta faken fårdeles hos Könet, har jag trott mig böra anföra hela denna håndelfe eller exempel, utan att juft deraf draga någon allmån flutfats. Jag år icke defs mindre öfvertygad, det *Hottentotten* år mer, ån många andra Nationer, nog kall och återhållfam i ålfkogsvågen; egenfkaper fom både åro och tyckas böra vara Naturliga påfölgder af det föga lifliga eller fnart fagt alldeles bekymmerslöfa lynnet, fom år hufvud-caracteren i defs fjål; egenfkaper fom likaledes ej annat kunna ån hårröra af den fvaga födan och öfverdrifna låttjan, fom för mycket föder, men mer ån mycket infföfver både phyfifka och moralifka kånflor.

Den 31 råkade vi hår en medelåldrig Colonift, fom mot Sex Riksdaler i månaden, årbjöd fig att blifva min Vagnskörare, men han åtrade fig, få fnart jag af honom

for-

fordrade, att han borde åtnöjas med samma obeqvämligheter och äfventyr, som Herr IMMELMAN och jag i alla fall voro beredde att underkasta oss. Följande dagen reste vi derföre härifrån, på samma sätt som vi hitkommit. Invid vågen hade vi en liten *Hottentotts Craal*, hvilken, om jag mins rätt, bestod af 5 Kojor, på förr beskrifne sätt uppsatte; men med så gamla och usla mattor täckte, att egarena syntes mycket mer frukta för den ringa mödan att göra nya, än för takdropp. Bebyggarena bestodo af vid pass ett tjog Personer. En mycket ovärdig gårdselfålla var uppstängd för deras Boskap och Får, hvilka nu voro på betet, och tycktes icke vara många till antalet. Då jag här ville försöka att leja Hottentotter till vår tjenst, viste mig den äldste Gubben i *Craalen* på sin Son, en 19 till 20 års Yngling, och sade, att han i Samhället kunde umbäras, i fall jag kunde öfvertala honom att följa mig. Jag kröp derföre in i Ynglingens hydda, och fann honom på förr beskrifne sätt liggande under sin päls, nästan så ihopkrupen, som ett *fœtus in Utero*. Jag slösade länge och förgäfves på honom rätt vackra förestållningar om den fördel, han skulle draga af en ikalf Ko, Knifvar, Mässings Skördosor, Glas-pärlor m. m. i korrthet, en emot vanan stor lön, som jag tillböd honom för

ett halft års tjenst. Jag höll det ej mindre nedrigt, att narra en stackars Hottentott än någon annan, ville derföre ej förtiga för honom, det resan skulle blifva lång, och som Hottentotts-Nationen ej är alldeles kånslolös för jagt-nöjen och det som smickrar ambitionen, bjöd jag ock till att förehålla honom, huru en sådan resa borde blifva honom sjelf ett ej litet nöje, och äfven vid återkomsten förvärfva honom något anseende ibland sina Kamrater; men allt förgäfves. Lika fruktlöst målade jag för honom den vällust, han kunde tillskynda sig, med att få röka af den bättre Tobak, jag medbragt och frikostigt skulle bestå dem, som ville tjena mig; jag förehöll honom äfven, att han borde besinna, huru den kostliga Tobaken så väl som sjelfva födan vore för honom mycket kringskuren, om han blefve hemma.

Detta allt oagtadt, fann jag honom till själ och kropp alldeles orörlig, undantaget, att han i anseende till den senare, då och då framsläppte en pust tobaks-rök genom vänstra mungipan, och att han 2 à 3 gånger på min förnyade begäran om dess utlåtande, ändteligen med möda beqvämdes att öppna munnen och svara med ett fermt och korrt *Nej*. Sådant bemötande, sådan lättja, så mycken rök, som från eldstaden gjort mina ögon svidande, och så många

Lop-

Loppor jag märkte svärma omkring i kojan, väckte för då varande stunder hos mig både harm och yttersta förakt för *Hottentotts*-Nationen; likväl, då jag billigt eftersinnar, att Ynglingen likmätigt vana och natur, rått väl kunde bärga sig med en måttlig föda, samt nu jämte densamma verkligen åtnjöt och kunde åtnjuta en sig väsentlig vällust, nämligen Tobaken och makligheten, huru kunde då mina offer dem uppväga?

Jag gjorde honom ändteligen ett nytt anbud, som var, att han, mot en helt måttlig dagspenning, skulle allenast för några dagar hjelpa oss att leda våra Oxar till *Svellendam*, däråst jag hoppades att få någon annan i dess ställe. Dertill var han icke sen att svara *ja Baas*, (ja Husbonde) steg genast upp och behöfde ej mer än att hänga Tobaks-pungen på sin arm, för att vara alldeles resfärdig. Derpå gick han genast till min vagn, samt flinkt och lättvist uträttade det som hörde till dess tjenst, så att han då mer ej syntes vara samma tröga Människa, med hvilken jag först tingade.

Orsaken till sådant lynne hos de släste *Hottentotter*, torde förnämligast vara, att deras behof äro altför få, och lemna dem derföre i sysslolöshet, bekymmerlöshet

och låttja. En håraf ibland uppkommen svålt och större brist på det nödvändiga, måste således skiftvis åter spårrhugga de vanligen tarfligt födde kroppar till vighet och activitet, för att åtminstone lindra de måst svidande behof. De *Hottentotters* och *Boshies-Månners* Barn, som i Colonistens tjenst ifrån spåda åren blifvit hållne och vande till syslor, kunde i flinkhet rått vål tåfla med andra Nationers. Mig tyckes derföre, det man nåppligen kan skylla på något naturligt påbrå, såsom ett sårdeles hinder, att ju icke denna mycket ohyssade Nation skulle kunna uppstiga till högre grad af civilisering.

Ehuru Fadren till den *Hottentotten* jag nyss legt, på intet sått befattat sig med sin Sons beslut, viste han dock vid afskedstagandet ett verkligt Faders-hjerta. De tycktes af hvarandra taga ett ömt afsked; hvarpå Gubben entråget och på det vånligaste hos oss anhöll, att vi skulle handtera dess Son beskedligt.

Ifrån Hafvet, som vi nu hade nåra i vårt grannskap, blåste en kall syd-ost, och min Res-Kamrat angreps af sin ledsamma hosta och blodspottning, tills vi om natten hunno till en Gård kallad *Groote Vlakte*, (Stora Slåtten). Men som vi voro utan matsåck, och Gården blott bebuddes af Slafvar, hvil-

hvilka endast hade kallt vatten och litet groft och degigt bröd att undfägna oss med, och Blodspottningen utomdess lindrats af något Salpeter jag medbragt, samt af det fastande min Kamrat nu varit tvungen till, ville han icke dröja längre qvar än till följande middag, utan fattade då åter mod att till häst, såsom förut, fortsätta resan; imedlertid fingo vi af den förnämsta Slafven höra en berättelse, huru han flera gånger blifvit köpt och såld, samt att han nu sista gången, oagtadt en tämmelig hög ålder af omkring 50 år, dock i affeende på sin välkända trohet och pålitlighet, blifvit till sin olycka på auction inropad, och på detta sig alltför ledsamma ställe satt, såsom Fogde, af en sniken Husbonde, hvilken derföre funnit sin räkning vid att köpa honom, för ett så dyrt pris som 110 Riksdaler. Nyssnämnde Slaf gjorde sjelf vidare den anmärkning, att han med större trohet mot Christna Husbönder icke mer gjort lycka, än andra trälar med sin bättre kroppsstyrka, emedan man i samma mån hos honom ökat bekymmer och ansvar, som man hos de senare plågar öka på bördorna. Deras lått och belöning vore lika med gamla Hästars, att på ålderdomen svältas och vanvårdas, i fall de ej dessförinnan under träldomens tyngd hunnit nedtryckas i grafven. Jag berättade honom att Slafveriet aldrig varit tålt i mitt Fädernesland, och

det tycktes i hans olycka fägna honom, det Månskjo-rätten åtminstone på några ställen uti verlden, vore uti mera helgd hållen.

Våderleken för Augusti Månad, var som följer. Den 1 och 2 mulit, den 7 och 8 utmärkte sig både med starkt rägn och nordlig vind. Den 9 småregnigt. Den 21, 22, 23 och 29 rägnade med S. O. Alle de öfrige dagarne i denna Månad, voro vackre med Solskin.

Jag hade på vägen till Badet, såsom nämndes, förlorat den lilla FAHRENHEITS *Thermometer*, efter hvilken de hittils antecknade Thermom. grader äro anförde. Det är således efter en annan FAHRENHEITS Thermometer, hvilken Herr IMMELMAN skaffade mig ifrån *Cap*, som jag observerat, och i följande anförer luftens temperatur, på samma sätt som p. 116 är anmärkt och börjadt. Den 22 och 23, Therm. 56, ($13\frac{2}{9}$ Sv. Th.) Den 24, Th. 53, ($11\frac{2}{3}$ Sv. Th.) D. 29, Th. 56, ($13\frac{2}{9}$ Sv. Th.) D. 30, Th. 52, ($11\frac{1}{9}$ Sv. Th.) D. 31, Th. 48 (eller $8\frac{8}{9}$ Sv. Th.) Denne Månad tycktes närmast svarande mot Maji i vår Nord.

September d. 1, reste vi förbi 2:ne Gårdar genom *Hessaquas Cloof* eller Dal. Som KOLBE talar om en Nation *Hottentotter*, under

der namn af *Hessaquas*, låra dessa i ofvannåmnde Dal fordom haft sitt tillhåll. Vågen fórde ofs hårifrån till det så kallade *Breda Rivieret*, hvaråst var en Fårja, på hvilken vi med våra ridhåstar och vagn ófverfórdes, men Oxarne drefvos att simma derófver.

Oagtadt att denna Flod nu var både bred och djup, så skall vattnet uti densamma fór en del af Sommaren så utfalla, att man på vanligt vis kan både rida och åka derófver En Gård var belågen strax på andra sidan om Rivieret, dåråst vi fingo vårt natt-hårbårge.

Den 2 fortsattes resan till *Svellendam*. Detta ställe som jag tillika på Chartan tecknat med ett tillhopabundet OVC, eller Hollånska Compagniets Mårke, år Residencet fór en så kallad *Landrost*, hvilken år Befallningshafvande ófver hela óstra trakten af Africanska Colonierna. Fór honom sjelf var hår en stor vacker Byggnad uppfórd, och ett par andra mindre fór 2:ne defs Hjelpare eller Vnder-*Officianter*.

Vi blefvo af sjelfva *Drosten* vål bemótte och ófver natten logerade. Till vår tjenst under resan, fórskaffade han ofs 2:ne *Hottentotter* från en vidliggande *Craal*. Mine fórre 2:ne, blefvo således enligt aftal, från sin tjenst entledigade, men den Yng-

lingen, som gjorde så stor svårighet vid att vara mig följaktig, skildes nu ogårna från mig. *Landrosten*, som såg att jag var förfedd med slåta Dragare för min vagn, tillbód mig ett helt spann båttre; men oagtadt mig låfvades credit på betalningen, vågade jag icke ingå i någon Ox-handel, hålst den förra slagit så illa ut. Såsom Främling fruktade jag dessutom mer, att få göra med Procentare ån med Villdjuren i *Africa*, och så mycket mindre trodde jag nu denna kostnaden löna sig, som detta året börjat att vara det torraste i mannaminne. Annars, hade jag haft råd till ånnu ett Spann Oxar, skulle jag utan tvifvel gjort en långt vidlyftigare och för Natural-Historien fördelagtigare resa.

Hår i *Svelleudam* sade man sig hafva anmårkt, att då i *Cap* blåste starkt S. O. skulle vinden hår alltid vara Nordlig, och att, sedan i *Cap* utrågnat, hår då åndteligen skulle komma små skurar. Det beråttades åfven, att en mycket dödande Håstsjuka hår alla Vintrar yppades, men att den alldrig instållte sig vid *Slangen Rivier* och *Potteberg*, oagtadt dessa bågge stållen ligga strax vid *Svellendam*, som min Charta det utviser. Man trodde att saltaktiga vattnet på de bågge nåmnde stållen, som Håstarne endast hade att dricka, vore det som preserverade dem. Torde dock hånda, att

Sjö-

Sjö-vinden dårstådes oftare renſade luften, och att en nordlig vind vid *Svellendam*, från det inre af landet, medförde för Håſtarna ſkadliga dunſter, hålſt det blifvit anmårkt, att Håſtar jåmt hållne på ſtall, nåſtan alldrig håraf angripits. Sjukdomen beſtog i det, att Håſten dog haſtigt, dels utan ſynlig åkomma, dels efter någon yppad ſvullnad i bröſt eller ljumſkar.

Jag fick hår för förſta gången ſe en af Hottentotter och Coloniſter ſå kallad *Quagga*. Detta Djur år ett villdt Håſtſlag, mycket liknande *Zebran*; ſkilnaden beſtår endaſt deruti, att *Quaggan* har korrtare öron, och dels på frambenen, dels på lånden och hela bakre delen, ſaknar de rånder, ſom *Zebran* eger.

Denna någorlunda likhet, har gifvit Herr Edvard anledning att rita *Quaggan* under namn af *Zebre femelle*.. Men i ſjelfva verket åro både *Quaggor* och *Zebrer* från hvarannan helt ſårſkilda Species, hvilka uppehålla ſig på ſårſkilda och ofta från hvarannan helt aflågſne trakter. Honorna eller Storna af hvardera ſlaget, åro lika tecknade med deras Hingſtar, undantaget att fårgen hos deſſa ſiſtnåmnde, år mer friſk och marquerad.

Att *Zebrer* ſins imellan något litet i rand-

randningen variera hälst ned åt benen, kan inhåmtas medelst Hudarnas jämförande af dessa Djurs skinn, hvilka såsom ofvan anmärkt är, finnas hos Buntmakare under namn af Sjöhäst-hudar. Jag har ej haft tillfälle att jämföra hudarna af *Qvaggor*, men tror säkert att de samma äfvenledes något litet sins imellan variera.

Ett fullgånget och med strå uppstoppadt Foster af en *Qvagga*,' som jag ifrån *Cap* medbragt, och bevarar i Kongl. Vetenskaps Academiens Natural-Cabinett, tyckes ega friskare färger, än jag förmärkt hos fullväxte af samma slags Djur. Längden af detsamma, från Öronen till Svansen är 31 tum, och högden öfver länden 22 tum. Den *Qvagga* jag här såg, hade ifrån ett litet Föl, då den fångats, nu blifvit så spak, att den kom till oss för att blifva smekt. Det berättades, att den alldrig låt skrämma sig af Ulfven, (*Hyæna*) utan tvärtom förföljde detta Rof-djur, då det sig på trakten inställte, samt således pålitligen förswarade de Hästar, med hvilka den om nättren var släppt på bete.

Om *Qvaggor* kunna tämjas under sadel eller sele, tviflar jag icke, sedan jag nyss för min återresa till *Europa*, såg en på gatorna i *Cap* köras i ett spann, med 5 vanliga Hästar, men med *Zebrer* hade ännu ic-

ke

ke i den delen något riktigt förſök blifvit anſtäldt. Man berättade väl, att en rik Borgare nära *Cap*, till detta ändamål uppfött och tämt några ſådana, men ock, att den orimligheten tillika en gång kommit honom i hufvudet, att ſpänna dem alla för ſin Chaiſe, oagtadt de vid ſeldon och dragning voro alldeles oöfvade. Följden hade varit den, att de med Husbonde och åkdon, genaſt ſå hade ſkenat in i Stallet, att de betagit honom och alla andra all luſt till vidare förſök. Viſſerligen ſkulle rätt tämde och inkörde *Qvaggor* och *Zebrer* kunna blifva Coloniſten i många hänſeenden af ſtörre tjenſt än vanliga Häſtar, ty ſåſom mycket mer trefliga, och vid det torra bete, ſom i *Africa* mäſt vankar, vande, tyckas de mer af naturen för ſamma land vara ämnade; deremot äro Häſtar i allmänhet på foder ganſka granlage. Jag lärer redan ofvan anfördt, att både Häſtar och Oxar i *Africa*, tyckas i allmänhet ſvagare än våra, och att det torra betet dertill troligen torde vara hufvud-orſaken. Den *Qvaggan* jag nu här ſåg, var af ett hull och en köttfyllnad i rygg och länd, ſom jag tror är makalös ibland Häſtar; och oagtadt både *Qvaggor* och *Zebrer* hafva nog ſmå fötter, ſå ega de dock hårda hofvar, och torde likſom Åſnor vara mer ſäkra på ſina fötter än Häſtar. Jag kan icke neka, det

med

med gode Håstar man lått nog plågar jaga fatt på *Zebrer*; men hvem kan veta, om icke *Zebrer* och *Qvaggor* genom beridning och öfning kunde blifva än snållare. Hade Colonisten dem tamde i stället för Håstar, skulle han troligen ej löpa fara att mista dem, hvarken genom Ulfvar eller genom den gångbara Håst-sjukan.

En Vingård var här anlagd till husbehof; det var den första jag sett, sedan jag lemnat Badet. Vinet deraf kommer ej upp mot det Capska; förnämligast härrör detta af belägenheten, kanske äfven till en del af ansningen.

Den 3:dje fortsattes resan till *Riet Valley*. Det var den sista Gård öster ut, som Gouvernementet sjelft egde, och blott en liten våg ifrån *Svellendam* belägen. En så kallad Corporal, hade uppseende öfver denna Gård, och likaledes öfver åtskilliga Timmerhuggare, som för Compagniets räkning arbetade uti nästa Skog, kallad *Groot Vaders Bosh*. Vårdfolket i *Riet Valley*, egde både vålmåga och belefvenhet, samt med största hospitalitet nödgade oss att här passera 2 dygn; samma tid sökte de att göra oss både nyttig och nöjsam med underrättelser och med biträde i våra undersökningar, till och med att man lärde och öfvade oss uti Hottentottska Språket.

Det-

Detta är väl ett till sitt uttal det svåraste och besynnerligaste tungomål. Nästan hvarje ord uttalas med en smäll eller smackningar af tungan mot Gom-hvalfvet. Mångstafvigare ord beledsagas med 2:ne smackningar, men det som ej annat kan än göra uttalet af detta Språk för ovane ännu svårare, är, att den berörde smackningen sades efter omständigheter böra ske på 3 särskilda sätt, nämligen mer eller mindre framåt eller bakåt af Gomen; denna skilnad hörde jag dock icke *Hottentotterne* sjelfve omtala, emedan kanske de voro för okunniga att dertill gifva skäl. För min del lärer jag icke varit granhörd nog att märka den. Jag bekänner ock, att jag icke heller gjorde mig möda nog att få denna saken utredd. Jag upptäckte dock redan i *Houtniquas*, att en annan Dialect taltes, och att med mer och mindre smackning på orden varierades. Men det var mig nog, att dels för ro skull, dels för nyttans skull, under resan lära några allmänna *Hottentotts*-ord och talesätt. På någon del af dessa bifogar jag i slutet af Journalen en förteckning. Smällningen med tungan har jag trott tjenligast kunna utmärkas med ett apostropheradt *t'*.

Chinese eller *Sneese-Hottentotterne*, så kallade i anseende till en gulaktigare, och således med *Chinesen* likare färg, äro till sin dialect betydeligen skilde från andra

Hot-

Hottentotts-Nationer. Mellan dem alla är dock så mycken likhet, att de någorlunda kunna förstå hvarannan. En förteckning på några deras ord, har jag äfven till jämförelse bifogat, likaledes på Caffer-språket, hvilket ej är besvärat med en sådan gomsmackning, som det Hottentottska.

Smällningen mot gomen oagtad, är dock sistnämnde Språk ej illa ljudande, då örat dervid är något vandt. Ty *Hottentotten* uttalar det med så mycken lätthet, som någonsin andra Nationer tala sina tungomål. Längre in i landet, däräst *Hottentotter* endast äro till betjening, lära de Christnas Barn sig ofta förr och lättare Hottentottskan än Holländskan. Det samma händer med Maleiskan, däräst Slafvar och hälst Ammor af samma Nation brukas. Alla slags språk lära således för Barn vara nästan lika lätta. Spädaste åldren hos dem, tyckes mig i anledning häraf med nytta kunna användas till flera Språks lärande. Jag hörde i *Cap* små Barn ibland tala 2 till 3 Språk lika färdigt.

På detta ställe fick jag tillfälle att utom Hottentotts-språket, första gången lära känna denna Nationens framsteg i Musiken. Ett af deras Instrument är en boge, lik en sprättboge, af en fots längd med en fin tråd-sträng, hvilken på ena ändan är skarf-

ſkarfvad med en klufven pånna til halfannan tums långd. Muſiken dermed går ſå till, att Muſikanten, med andens tåta indragning jämte ſugningar på pånnan, ſätter den uti ett dalrande, hvilket orſakar ett ſkårrande ljud. Inſtrumentet kallas *t' Gőrra*, hvilket tyckes vara ett tåmligen tjenligt namn, ſåſom ſvarande mot Inſtrumentets ljud, och i ſådant afſeende kan det med lika evopogetiſkt ord őfverſåttas med namnet Skårra.

t'Guthe kalla de ett annat Inſtrument, ſom de kanſke főrſt apat efter Europeernas Fiolin. Det beſtår blott i en brådlapp, på hvilken 3 till 4 ſtrångar åro ſkrufvade, och på hvilka de gnida med en Stråke.

t'Koi t'koi år en ſort trumma, tillredd på det ſättet, att ett ſkinn ſpånnes őfver någon Calabaſs eller ihålig klabb. Sjelfva Muſiken tycktes mig ingalunda ſurpaſſera Inſtrumentet. Som jag hade den lyckan att ſlippa hőra denſamma ofta, och icke heller år connoiſſeur, har jag icke kunnat uppgifva deras compoſitioner, ſå framt de annars med Noter kunna utmårkas. Deras Vocal-Muſik beſtår uti att utſjunga några toner, utan att dermed yttra några ſammanhångande ord. Detta angår nu főrnåmligaſt *Hottentotterna* på denna trakt; ty om *Boshies Månnerne* hafva *t'Guthe* eller *t'Gőrra*, tviflar jag.

Det

Det år så vanligt, att hos Poëter och Håfdatecknare låsa, huru Herdar och Herdinnor spelat på sina pipor, att man, om *Hottentotterna*, som idka Herde-lefnad, utan all twifvel våntar detsamma. Både Mån och Qvinnor af dem ega ock verkligen Pipor, dock inga andra, ån hvarutur de rőka sin Tobak. Detta i anseende till smaken, őfver all musik főrtjusande Instrument, főrtjenar verkligen sin beskrifning, och må derfőre på detta stållet főretagas.

De Tobaks-pipor, som på denna nåjd så vål som őfver allt hos de egentligen så kallade *Hottentotter* brukas, åro i skapnaden något når liknande våra, och bestå af ett ovårdigt trå-hufvud, och af en ej mindre ohőfsad pip-stjålk eller skaft. *Boshies-Månnernas* Tobaks-pipor såsom nog mårkvårdiga, har jag låtit afrita Tab. 7, dåråst med Fig. 3, főreståIles ett Elands horn, af halfannan till 2 fots långd, uti hvars, till sin Diameter, inemot 2 tums stora őppning (se Fig. 3. a.) *Boshies-Mannen* så infattar hela sin mun, att ingen rők går főrlorad eller undslipper, utan år tvungen, att i stora, efter hornets capacitet proportionella columner, passera ned i *Boshies-Mannens* svalg, och till en del ut genom nåsan. Deremot år han med 5 till 6 drag i sőnder főrnőgd; en hosta och rackling főljer, hvilket han lårer anse főr

för en rätt önskelig verkan; han räcker sedan detta förnöjsamhetens horn till sin Granne, att denne äfven på lika sätt derutur må röka sina lungor, och på det viset får hornet, Män och Qvinnor imellan, circulera, såsom med pipan plägar ske hos våra Svenska tobaks-rökande fattigstug-gummor i spiseln. En af de *Boshies-Män*, som jag sedan fick i min tjenst, under det jag passerade öfver en öken till *Bruntjes Hoogte*, svåljde en gång så snålt röken af sitt Tobaks-horn, att jag såg honom deraf falla i en fullkomlig svimning. Den anförde Fig. 3. utviser bäst, huru pip-stjälken är fästad vinkelrätt i sidan af hornet, och huru ett hufvud dels af trä, dels af någon lös urgräfven sten förfärdigadt, är på spetsen af denna stjälk fastsattt.

Båckhorn har jag äfven härtill sett nyttjade, men Elands-hornen ega företräde, i ty de med sin hvassa spets så vigt kunna bredvid *Hottentottens* sida i marken nedstickas, att ej någon Tobaks-smula går förlorad. Ett sådant Tobaks-horn har jag medbragt, och bevarar i Kongl. Vet. Acad. Samling, men som det varit nyttjadt af en liten *Hottentotts*-Fru, är det mot vanan litet och nätt, allenast 13 tum långt, och öppningen vid hornets basis, där munnen insättes, af halfannan tums tvär-linia.

Tobaks-pungar plåga förfärdigas af hela skinnet af något Lamm eller smärre Antilop, med hårsidan utvänd. I dessa har således *Hottentotten* tillika rum nog för sin pipa, skördosa och öfriga eld-don.

Utom hvad jag på detta ställe närmare inhämtade om *Hottentotternas* Musik, Språk och rökaude, fick jag andra aftonen efter hitkomsten se deras Kortspel. Med detta otjenliga namnet betecknade Colonisterne följande besynnerliga *Hottentotts*-lek. Bägge mina *Hottentotter* tillika med 2:ne andra utgjorde en Qvadrille, sättande sig på sina hasar, såsom vanligen andra mindre hyfsade Nationer plåga göra. Spiseln, *Hottentottens* käraste rumm i en stuga, var ock nu här det stället, de till sitt så kallade spelande intagit, och askhögen kan ej otjenligen anses för Spelbordet, i det ifvern af Spelet ej sällan kom dem att slå näfvarna deruti, så att askan dammade och yrde dem omkring ögonen. Emedan deras spelande bestod i en ouphörlig rörelse med armarna, uppifrån, nedåt, och i korss om hvarannans armar, utan att de, åtminstone med vilja, tycktes sammanstöta, så förefaller mig som åndamålet häraf förnämligast var en slags kropps öfning under sittande, till Succedaneum för dans. Att de likvål härvid iagttaga vissa reglor och fördelar, är troligt, emedan hvardera undertiden höll en

liten

liten pinne mellan sin tumme och främre fingret, hvarvid de ibland brusto i löje, samt på tillfrågan sade sig skiftvis vinna och tappa, dock utan att om någon ting speltes. En af Qvadrillen tröttnade inom ett par timmar, och satte sig att sofva, medan de andra med detta spelet från aftonen till ljusa dagen uthårdade, och det under ett beständigt och ouphörligt yttrande eller snarare utsjungande af följande ord: *Hei pruah prhanka, hei ptruah t'hei, hei pruah ha.* På dessa orden kunde de sjelfva ej gifva någon uttydelse, utan berättade allenast att de lärt dem tillika med spelet från sina Kamrater, som besökt långt Norr ut boende *Hottentotter.* Deras *Hej ptruah phranka* torde således i sig sjelf icke betyda mer än Europeernas trallande. Jag hade redan i Staden *Cap* sett något af detta så kallade kortspel af några *Boshies-Mans* Poikar, som en Slagtare hembragt från *Sneebergen*, och nu befalte litet spela detta sitt spel, för att tillfredsställa min nyfikenhet.

Den 5:te om morgonen togo vi afsked af vårt hospitabla Vårdsfolk och ankommo till en Gård vid andra grenen af Buffeljagts-Rivieret. Ett stycke ifrån Gården var en skogslund, däråst vi hörde låtet af en hop Markattor. Vår Vård sade att de gjorde detta allarm för att varna hvarannan för Tigrar, som plåga jaga och förfölja dem upp i trä-

den, då dessa viga Små-djurs yttersta undflygt skall vara, att rådda sig på svagare och långre utstående grenar, ån Tigren vågar efterfölja. Herr IMMELMAN och jag begåfvo oss derföre med våra Bössor åstad, att af samma jagt på något sått deltaga. Det lyckades oss ej vidare, ån att vi vål kunde se, det dessa Markattor åro kolsvarta till fårgen, och vid pass af vanliga Huskattors storlek, utgörande förmodligen således ett hittils okåndt Species. De skola ock finnas i *Groot Vaders Bosh* och *Houtniquas*, ehuru jag dår ej blef dem varse. Genom vår jagt och botanicerande, dröjdes vi, att vi denna dag ej hunno långre.

Den 6:te om morgonen afpassade vi vår afresa så försigtigt, att vi kommo till middags-måltid hos en af de förmögnare Bönder, hvilken vid Landt-Milicen eller ibland de andra Böndren, eller så kallade Borgare, var Capiten. Alle de Bönder, som bygga och bo i *Rodesand* och hela vågen öster ut, höra under *Svellendamska* Jurisdictionen, och böra hos Landrosten, en viss tid om året, sig infinna, att under sina Compagnier exercera. Detta faller ganska obeqvåmt för dem, som stundom, bo 100 milars lång våg derifrån, hvarföre de ock oftast dickta förfall, eller ock håldre erlågga pligt. En större Corps, som utgöres af Inbyggare ifrån *Camdebo*,

bo, *Sneeberg*, *Bocke*- och *Rogge-fälten*, *Anamagua* och de öfriga bebygde platser, exercerar årligen i *Stellenbosh*, däråt Höfdingen eller Landrosten öfver benämnde trakter hafver sitt Residence. Borgerskapet i *Cap* och Böndren från *Tigerberg* exercera i sjelfva Staden. I granskapet af denna Gård strőko *Tradaus-Bärgen* ostligt fram, och på ett ställe af dem är *Groot Vaders Bosh* belägen; vi togo aftonen vårt härbärge i Gården kallad *Kross-Rivier*, just i kanten af skogen, för att vara närmare tillhands, att där Botanicera.

Många vackra och resliga träd utgjorde de nyssnämnde Skog, men mästa delen, såsom nu utom blomnings-tiden kunde ej determineras. Största delen af dem jag examinerade, äro för Botanister hittils alldeles okände, och troligen likaså en stor del af de öfriga. Önskligt vore derföre, att en Botanicus på detta ställe hade lägenhet att uppehålla sig året ikring.

Bjälkar, Golf-plankor och Vagns-verke hämtas härifrån både af Bönder och Gouvernementet. Flere Busk-sorter intaga på somliga ställen, hälst i skogens kanter, mellanrummen af större träden, samt där med sin täthet göra skogen ogenomträngelig. Ibland dessa förtjena märkas flere slags taggige *Asparagi*, och en ny *Callophyllum*, hvilka, emedan de med sina kroki-

ga taggar likt tőrnbuſken håkta ſig faſt och hålla vandringsmannen tillbaka, kallas allmånt med namnet *Wakt een beties*, ſom betyder: *Vånta litet.*

Den 10:de på vågen hårifrån hånde oſs den ledſamheten, att vi långt őfver midnatt redo vilſe. Då vi åndteligen tunt klådde och utfrusne kommit till en Gård vid *Slangen Rivier*, felade főga att vi dår åndå måſt afvagta morgonen under bar himmel, emedan en Bond-Huſtru med ſin Slafvinna, ſom allena voro hemma, ej utan mycket betånkande vågade låna hus åt ſå obekanta Reſande ſom vi. Det var endaſt genom Hundarnas ſkållande, ſom vi bemålte Gård kunde i mőrkret upptåcka. Főljande morgonen fingo vi ſe, att våre *Hottentotter* på ett par bőſſeſkotts afſtånd ifrån Gården med vagnen anlåndt, ſamt på ſlåtten vid en korſsvåg urſpånt. Vi főrſtodo af dem, att de ſenare ån vi hitkommit genom en annan krokvåg. Trakten hårikring var mycket torr, och knapt någon vår-våxt att ſe. Orſaken var den allmånna rågnbriſt, őfver hvilken man denna vår hade att klaga. Hår hade intet rågn fallit de főrra dagarna, men Tråden i *Groot Vaders Bosh*, hade likvål, ſåſom Skogar oftaſt plåga, från målnen nedfordrat tőckn och rågn till ſitt vattnande.

Jag

Jag roades i dag ej litet af att för första gången få se några Ox-Ryttare af *Hottentotterna*. De redo på sina Oxar tämligen hårdt både öfver kullar och dalar. Min Vårdinna sade ock mig, att om jag vore tillstädes, då de kommo tillbaka, skulle jag väl få se dem ännu oförvägnare gallopera, om annars de nu hade några panter eller pengar att supa före, hos hennes Granne, en Bonde, hvilken hon sade ej gjorde sig samvete, att blott för en slem vinning, med sitt Brånvin leda de stackars Hedningarna i fylleri och allehanda öfverdåd. Hon tillade dessutom *Hottentotterna* i allmänhet den caracteren, att de handtera Creatur hälst Rid-Oxar ganska oömt. Utomdess har jag sett flere exempel, som bestyrka denna anmärkning, men tror den likväl lämpligast på dem, som genom umgänge med de Christna, kommit mer ifrån sin enfald.

Rid-Oxar böra tämjas och vänjas medan de ännu äro små Kalfvar. Ett hål är till den ändan bårat genom den brosken, som åtskiljer näsbårorna, (*Septum Narium*) att deruti kan sättas en träpinne, uti hvars bägge ändar snören äro häftade, som tjena till Creaturets styrande, såsom med ett Betsel. Sadlen består af ett hopveckladt Fårskin, med ett rep fastgjordadt kring Oxens framlif. Sådane Oxar kallas af Colonister-

ne Pack - Oxar, emedan de åfven nyttjas till packors eller bördors bärande; namnet passar åfven väl nog, då flere *Hottentotter* på en gång rida på en Oxe, hvilket mången gång sker. Det är en Förordning af Gouvernementet, som stadgar, att ingen *Hottentott* må ega Häst; fördenskull skall en *Hottentott* som varit mycket älskare af jagt, öfvat och forcerat en sin så kallade Pack- eller Rid - Oxe, att han på *Tiger-Valleys*-trakten dermed tämligen kunnat jaga och trötta *Elands*. Annars plåga *Hottentotter* eludera ändamålet af förbudet på det sättet, att de låta Hästar som de verkligen dyrt köpt, eller till sig bytt, passera för lånte, eller såsom för Säljarenas, de Christnas räkning nyttjade. En annan Lag i Gouvernementet, förbjuder de Christna vid straff af Spö och Brännmärke, att tillhandla sig Kreatur af *Hottentotterna*. Orsaken är, att Gouvernementet sjelft, då det behöfver Kreatur, vill draga fördel af en sådan handel. För en Bouteille Brånvin och en eller halfannan aln Tobak, och för vid pass $\frac{1}{4}$:dels Riksdaler små Mässings-pärlor, plågar då *Hottentotten* aflåta en öfverlopps-Oxe, ehuru den är minst värd 5 till 6 Riksdaler. Orsaken att *Hottentotten* åtnöjes med så lågt pris, är att Regeringens Ombud (merändels Corporalen i *Riet-Valley*) är den ende afnämaren, och dess-

ut-

utom låter förstå, det berörde handel är en sort skattläggning, hvilken man vid pass hvart tredje år låter gå öfver *Hottentotts*-Nationen. Begärelsen till Brånvinet bidrager ock icke litet, att vid detta tillfälle bereda det genstråfvigare *Hottentotts*-lynnet till att afstå egendomen.

Mot middagen gingo vi på besök till ett hårvarande *Hottentotts*-Samhälle, hvarålt vi blefvo vänligt emottagne samt tillbudne att dricka Säck-mjölk. Det fordrades att vara så törstige och tillika så nyfikne som vi, för att kunna smaka derpå. Vi sågo den, i sin smutsiga enfald, kanske dock lyckliga Vårdinnan, öppna en läderläck af vid pass 8 kannors rymd, gjord af oberedt kalf-skinn, helt afflådt med hår-sidan inåt vänd, på sått såsom jag ofvan lärer nämnt, samt derutur ösa och båra till oss Mjölken med en trå-skopa, den endaste som egdes, och hvilken alldeles intet skulle tåla den minst renliga af våra Köks-pigors granskning. Man berättade oss att söta Mjölken ansågs för ohålsosam, och att derföre den löppnade i läder-säcken, dermed alltid genast utspäddes. Man försäkrade äfven, att all denna Mjölk, sålunda dagligen med söt påspädd, i stället för det som deraf förtärdes, kunde för många veckor behålla lika godhet, utan att man på något sått hade besvär att ansa eller rena läder-

såcken, hvaruti den bevarades. Till smaken funno vi Såck-mjölken liknande annan ljumm, löppnad och med sin grädda vispad Mjölk, som tillika år seg, samt på något sått hvad man kallar ystad eller skuren. Till att utmårka vår tacksamhet, gåfvo vi Vård-folket ett qvarter Lång-tobak, hvilket emottogs såsom en frikostig gåfva.

Några Bösseskott hårifrån syntes en ovanligt stor Koja af conisk skapnad. Man berättade oss, att *Hottentotts* - Capitenen Runtganger dårståndes bodde. Jag frågade då min Vård, om han stode under dess Compagnie eller befål. Han svarade med en leende och moquant mine, att *Hottentotts*-Capitenernas commando blott stråckte sig till deras Hustrur och Barn, och att de i det hånseendet åfven så vål kunde kallas Majorer (*Opper - Captens*). Captenskapet år, sade han, blott en tom titel, som Capska Regeringen fordom tilldelat Furstar eller Patriarcher ibland *Hottentotterna*, sårdeles till dem, som utmårkt sig med trofasthet i förbund, med förrådande af sina Landsmån, eller med någon mårkelig tjenst. De hafva då tillika fått ett Hollåndskt tillnamn, jåmte en Commando-staf, och dessa bågge hafva såsom ett Adelskap sedan gått i arf till en af Sönerna. Deremot fordras af en Capiten, att han skall vara en Spion på de öfriga *Hottentotterna*, och då Rymmare skola uppsökas, auctoriserar Capska Regerin-

gen

gen honom med förnämſta beſtyret och beſväret.

På den underrättelſe jag ſedan af flere fått beſtyrkt, ſkyndade vi oſs härifrån för att beſöka en Man af ſå gammal och Furſtelig Ätt, ſom RUNDTGANGER. Denne Patriarchen ſatt nu och ſolade ſig i dörren af ſitt Tjäll, och i denna ſtällning afbidade han vår ankomſt för att oſs emottaga. Han var vid paſs några och fyratio års Man, ſamt af en frodighet och fettma, ſom på långt när jag alldrig förr eller ſedan hos någon af deſs Nation blifvit varſe. Detta har troligen orſakats af deſs ſtörre rikedom på Boſkap, hvarigenom han mer än någon annan kunnat ega mat, låtja och bekymmerslöshet till förnöjelſe. Med lingtobak och andra höfligheter, deſs förnäma Familie *a propos* beviſte, vunno vi af honom ett ſlags förtroende. Han underlåt ej, dock i någorlunda förſigtiga och mildrade ordaſätt, att klaga öfver de Holländſka, ſåſom orättmätige inkräktare af *Hottentotternas* land. Deſſas vanmagt kunde nu mera ej hindra, att ju dag från dag hvad *Hottentott* ſom hälſt måtte flytta undan med ſin Boſkap, ſå ſnart den betesmarken han innehade, anſtode någon Coloniſt. *Hottentotts*-Capitener hade väl förr blifvit lemnade orubbade i ſin beſittning, men nu hade man äfven trängt honom, ehuru Capiten, un-

dan från ett båttre ſtålle, och bőrjade åfven miſsunna honom de magra och torra fållt, han nårmare ſtranden innehade, ånſkőnt odjur och oſundhet gjorde dem főr Boſkap och Får hőgſt åfventyrliga. Han klagade åfven őfver ſina egna Landsmån; att nu mer vara főga enſe, men mycket på honom afvundſjuke, ſå att han ej driſtade till ex. ſålja en őfverlopps Oxe till någon Bonde, af fruktan att hans eget Folk och Slågtingar ſkulle derom ſqvallra hos *Landroſten i Svellendam.* Jag hade fôrut hőrt omtalas, att ibland *Hottentotter*, den yngſte Sonen alltid vore den fõrnåmſte, och ſnart ſagt ende Arfvingen; Capitenen RUNDTGANGER beſtyrkte verkligen denna beſynnerliga Lagen, ſamt beråttade, att all deſs Boſkap jåmte Capitens-titlen och Stafven ſkulle efter dőden tillfalla hans yngſta Son. Som jag var nyfiken att få ſe tecknet till hans myndighet, eller råttare till deſs Vaſſallſkap, den nyſsnåmnde Capitens-ſtafven, viſte han mig den kåpp, han hade i handen, och ſom var ett ganſka ſimpelt korrt Indiſkt eller hos oſs ſå kalladt Spanſk rőr, beſlager med en 3 tums lång och ſlåt Koppar-knapp, hvilken han ſkulle vara főrbunden att ſtåndigt båra. Jag har tillfőrne nåmnt, det RUNDTGANGERS Hydda ſyntes ovanligt ſtor; den var ock verkligen 3 till 4 gånger ſtőrre ån vanlige, och ſå rymlig, att han med mat-

mattor derutinnan kunnat göra en afdelning till Sofſtålle och Garderobe, Hyddan var annars byggd af ſtånger, i en ſpets till mötes ſtålde, och ſedan med halm tåkte, att det hela utgjorde en coniſk ſkapnad. Troligen har Capitens-titeln hos RUNDTGANGERſka Familien, till en del verkat denſammas hog, att på det ſättet logera ſig mer folklikt ån deſs andra *Hottentotts*-Medbröder, och lårer det ej kunna nekas, det en viſs ambition hos *Hottentotterna*, år oundgånglig till att förvandla deras *Craalar* i mer arbetſamma och hyfſade Samfund, åfven ſom den deremot hos civiliſerade Nationer kan uppdrifvas till ſådan högd, att den åter uti låttja och det deraf hårrörande onda, begynner vanſlågta deras Samhållen.

Det ſkulle nu vidare blifva för tröttſamt, vidlyſtigt och åfven onödigt, att hår uppföra hvarje dag ſårſkildt, ſåſom jag den i min *Journal* antecknat. Derigenom ſkulle nog lika anmårkningar med de redan anförde, ſom oftaſt förekomma. Man lårer af det redan beſkrifne nogſamt kunnat ſluta, det reſan var af dagliga bekymmer, beſvår, ſmå nöjen och upptåckter, m. m. Större delen, af hvilket föga ſkulle intereſſera allmånheten af Låſare. Jag vill derföre blott nåmna viſſa dagar ſårſkildt, och i ſammandrag det ſom hånde på de öfriga.

Reſan fortſattes öfver *Deniverhocks-Rivier*,

vier, öfra vägen genom *Kafferkeuils-Rivier*, och så vidare genom *Gauriz-Rivier*. Derifrån genom en grön Dal kallad *Heuning Clipp* (Hånings-klippa), från detta ställe till och ifrån *Mossel-Bayen*, öfver stora och lilla *Bracka-Rivieren*, in i *Houtniquas* land, så långt som prickningen på Chartan deröfver utviser.

Härvid torde dock ej vara utan all nytta att anmärka, det vid *Deuivenhocks-Rivier* möttes, om jag mins rätt, de första *Dorn booms* eller *Mimmosæ Niloticæ*-träd, hvaraf *Gummi Arabicum* fås. Sjelfva Rivieret är djupt och något strömt. Herr Doctoren och Professoren THUNBERG skall vid öfverridandet, häraf, tagit vilse om grundaste stället, och kommit i fara att drunkna.

Drooge och *Vet Rivieren* voro nu uttorrkade. *Cafferkeuils*-eller *Palmit-Rivier* var, vid dess öfra vadnings-ställe, nog bredt och igenväxt med Palmiter. Det var på vatten måst uttorrkadt, men deremot måste Oxarne släpa Vagnen igenom en gyttja, som stod dem upp under buken. Vi skulle deruti med vårt vanliga *Equipage* fastnat, om ej en Bonde lånt oss sin Batarde-Slaf, att som Vagns-körare hjelpa oss deröfver. Denne hade ett oförlikneligt handlag, att utan uppehåll piska på Oxarna, hvar-

hvarigenom ej minsta tillfälle lemnades dem att svika.

Fals-Rivieret är ett af de obetydliga; men den mängd af Tjärn-mjölk, som Åbon här till flere åmbar borrtöste, utgjorde på sitt sätt en verkligen betydlig ström utföre dess backe. Fem till 6 stora Hundar, hade åndå förut deraf ätit både till förnöjelse och ledsnad, att förtiga sjelfva Folket. Bonden härstädes, var således en af de större så kallade Få-Bönder, eller som af Boskaps-skötsel drog all sin vinning. Mjölken samlas ihop för 2, 3 eller flere dagar i ett kar, tills lägenhet är, att hvaran eller hvar 3:dje dag tjärna en del i sönder deraf, uti ett kärl af 2 till 3 såars rymd. Tjärn-stafven lyftes och sättes i arbete af 2 till 4 personer, och på samma sätt som en vanlig pump-arm.

Man är i denna Colonie hvarken så förslagen eller så angelägen om, att såsom hos oss utpina allt det Smör, som dels med arbete dels med lämpa kunde frånskiljas; af den orsaken fann jag ock alltid Tjärn-mjölken ganska fet och mustig, i jämförelse med vår.

Nästan ingen befattar sig med Svin-afvel, och det är orsaken, att man som sagt är, slösar med Tjärn-mjölken. De på Boskaps och Betes-platser medelmåttigt förmögne Bönder, tjärna från 1500 till 2 à

3000 Hollänſka marker Smör, ſom gör vid paſs 86½ till 116, eller 174 Svenſka liſpund om året. Denna mångd bringas till *Cap* med en à 2 Vagnsforor, och förſäljes marken för 3 till 6 ſtyfver Holländſke, ſom vid paſs mot 2 till 4 Svenſka ſchillingar äro ſvarande.

Borgarena, ſom uppköpa detta Smör, förſälja åter ſtörre delen deraf med 20 till 100 procents avance till Skeppens behof. Af Boſkaps-ſkötslen drager förmögnare Landtmannen vidare den fördel, att han hvartannat eller hvart 3:dje år i *Cap*, kan föryttra 8 à 10 Oxar, dels till ſlagt, dels till dem, ſom mellan Stranden och Staden idka vedkörning; dels ock till de Bönder, ſom bo närmare *Cap*, och i anſeende till mindre utrymme för Boſkaps-bete och närmare våg till afſättning af Vin och Spanmål, draga ſin näring af Jordbruket allena. Med Gäll-Gumſars föryttrande har likaledes Boſkaps-Böndren mer och mindre ſkälig inkomſt. Ifrån 20 till 100 ſådana kunna ſäljas om året, à 6 ſs till en Riksd. Hollänſk ſtycket. Säljaren blir af med deſſa hemma i Gården; ty Slagtares Drångar fara ikring och upptinga dem, ſamt uppdrifva ſedan flere 100 och äfven flere 1000 hopſamlade, till Capſke Slaktar-huſen, under förnämſta ſkeppnings-tiden. En ſtor del Bönder äro ſå kallade

Få-

Få-Bönder, eller draga sin förnämste, och ibland endaste inkomst af Får-afvelen En sådan kan ibland vara egare af 1000 till 3000 Får. Detta förefaller i synnerhet i de ganska torra fälten såsom *Camdebo-Rogge-* och *Bocke*-fälten, stora *Carrow* m. m. hvilka samtliga, utom flere smärre trakter, af Colonisten, i anseende till deras beskaffenhet, betecknas med namnet *Carrow-veld.*

Det blifver här nödigt att närmare beskrifva dessa trakter, så väl som de, hvilka af Colonisterna kallas *Sura* och *Söta*. *Carrow-fälten*, i sin hela bemärkelse, äro förskräckligen torra. Sommaren eller varmare årstiden faller där snart sagt ingen rågndroppe. Marken blifver på gräs och plantor så torr och bar, som en Landsväg, och de buskar, som finnas, blifva åtminstone till utseendet tvinande och torre. Jorden merendels af ett torrt och magert utseende, och nu på ofvannämnde sätt från all liflig grönska afklädd, naken, samt tillika på sina ställen full af råmnor, synes af torrka och törst alldeles försmåktande. Höga kala Gråberg, till utseendet ofta mycket järnhaltiga, omgifva på alla kanter. Solen baddar med reflecterande strålar, och marken bränner snart sagt genom skosulan. Vandringsmannen inom korrt slappad och vanmägtig, befinner sig flytande i svett, samt lika törstig, som den omgifvan-

de naturen, under detſamma han dock mer ån mycket måttas med åſyn och reflectionen på Våxt-rikets ödſlighet. Om Vintren eller kallare årstiden deremot, faller i *Carrow*-fålten en myckenhet rågn, Åſkan knallar i de omgifvande Bårgen dagligen och ſtundligen, ſamt på det ſkarpaſte. Molnen, ſom under detta i haſt ſamlas, nedfalla i ymnigaſte rågn, hvilket ſköljer öfver både bårg och ſlätter. Marken håraf uppfriſkad, upplifvar derföre ſnart rötter och frön, ſårdeles de ſucculenta våxters, hvilka i ſådan ſlags jordmån hålſt förtro ſig. De grönſka ſnart och blomma, ſamt nu under det djupaſte af Vintren klåda marken med en Sommardrågt i full fågring.

De ſucculenta Våxter, hvarmed ſåledes *Flora* nu pryder ſig, under det hon hår tyckes afvika från årstidernas vanliga ordning, åro förnåmligaſt följande: *Meſembryanthemæ* flere ſlag, ſom våxa klas-tals med hvita, blå, röda, men måſt gula blommor; *Craſſulæ* med röda, och deſsutom *Cotyledones, Stapeliæ, Euphorbiæ* af åtſkilliga ſlag.

Alla af dem, åfven topparne af *Euphorbiæ*, åtas af Fåren, hvaraf de blifva ganſka feta. Men då deſſa om Sommaren åro i briſt på allt annat, nöja de ſig med buſkarna, och åro icke deſto mindre vål föd-

födde. Större Boskapen bärgar sig ej så väl med blotta buskar, utan måste i små Rivieren söka rör och annat grönt; derföre hvarâst Bebyggarena i *Carrow* bo så lågligt till, flytta de om Sommaren upp på bärgs-ryggar och åsar, där de finna ett vanligt Sommar-climat, som eger stundom rågn samt grås och svalka. Om Vintren skall på åtskilliga af dessa höga Bärg både hagla och snöga, hvarföre Colonisten då lemnar dem, för att i *Carrow* eller det lågre, njuta en mild Vinter med rågn och grönska, såsom ofvan är beskrifvet. Vilde Hjortarne eller *Gazellerne* flytta för samma beqvämlighet ned på slätten, och i anseende dertill följa ock Villdjuren efter. För Södes-sorterna är *Carrow*-climatet så vida ogunstigt, att i fall de besåddes Vinter- eller Rågn-tiden, skulle de enligt Invånarenas berättelse och försök, genom den myckna våtan skämmas af råst, och om Sommaren ej komma fort i anseende till torrkan. Icke desto mindre, civiliserade Månniskjors omtanke och flit till heder, får man på sjelfva torra *Carrow*-fälten oftast se sådes-åkrar, Kål- och Vin-gårdar på båsta sått grönska, froda och fröjda sig, under det villde Våxterne rundt ikring dels dö, dels förtvina af torrka. Detta besynnerliga Phenomen kommer deraf, att vatten ifrån närmst belägna Bärgen, efter be-

hag ledes ned öfver Åkrar och Plantager.

Sura eller syrliga fält, kalla Colonisterne sådana slåtter, som ligga något högländtare och kyligare än stranden, samt äro således mer vattnade med rågn än de andra fälten, som äro gräsrikare. Gräs-slagen äro likvål perenne, gröfre, samt till sina blader håriga och bredare. Boskapen i dessa fält är något begifven på att tugga otjenliga saker, såsom remmar, kalk, ben, och äfven i brist på annat plåga de gnaga på hvarannans horn. Detta, hvilket tyckes gifva tillkänna någon mag-syra hos Boskapen, torde hafva gifvit anledning till namnet. En del af Caffer-fälten, sades ega den syrliga beskaffenheten i så hög grad, att det föranlåt de om nättren inom sina stångslen inneslutne Boskaps Kreaturen, att gnaga på hvarannans horn, hvarigenom dessa fått utseende af en slags krusning och Bildthuggeri, hvilket man således icke såsom förr skedt, borde tillskrifva Caffer-Herdarnas åtgård och inbildnings-gåfva allena.

Vid sura Fälten är för öfrigt af Colonisterna den anmärkning gjord, att därstädes vankas i proportion mindre Mjölk, men både mer och bättre Smör, än på söta Fälten, ehuru Boskapen på de sistnämnde ställena blifver fetare. Med söta Fält, (*Zoete Veld*)

me-

menas sådana ställen, på hvilka ofvan anförde beskrifningar om sura och *Carrow*-fälten, icke kan låmpas. Låga, något sandiga och i grannskap med stranden belägna ställen, anfördes såsom exempel på söta fält; såsom sura åter, namngofvos *Heuning Clip*, *Houtniquas Land*, större delen af *Lange Cloof* och *Caffer-Land*.

För Får-skötslen räknades *Carrow* alldrabäst, men sura Fälten alldraminst eller nästan alldeles icke tjenliga. För Boskapen har man funnit nyttigast och trefligast, då den kunnat flyttas af och an, från det ena slags fälter till det andra. Colonistens rena förfarenhet i detta mål, stämmer öfverens med det, som *Hottentotterne* oftast verkställa, ehuru dertill snart sagt endast bragte af fördomar; ty så snart någon af dem eller deras Få sjuknar eller dör, eller då någon annan olycka timar eller tyckes hota, så flytta de genast sin station. Detta torde vara en af de förnämsta orsaker, att *Hottentotternas* Boskap någorlunda bibehåller sig, då deremot de Christnas vanslägtar till en smärre race, hälst på de närmare *Cap* belägna och således längre tid bebodde och cultiverade ställen.

Man har äfven gjort den säkra anmärkning, att de ställen, som förr varit gräsrike, och på Säd och Kryddgårds-våxter

mycket fruktbårande, nu ansenligen tappat, så att man fruktar, det de inom korrt måste öfvergifvas. *Rhinoceros Bosh*, (*ett Spec. af Stoebe*) en torr buske, som annars plågar trifvas på sterilare trakter, gör nu mer och mer inkråktning på de ställen, som varit rödjade och cultiverade. När jag af Landtmannen frågade orsaken hårtill, skyllde han på sina synder; Dess samvete torde vål åfven hårtill gifvit honom ej ringa anledningar. En af dess förtjenande och till det onda måst verkande synder, bör i sådant fall i synnerhet råknas okunnigheten om råtta ansen och nyttjandet af den jorden, hvarmed han har att sysla. Då all nyss upptagen mark i alla Lånder och Verldsdelar, år mer fruktbårande, ån man med tiden det kan förvånta, år det icke under, om åkrarne nu i Africa fordra mer brukning och gödsel, ån de af Colonisten få och verkligen behöfva, till att någorlunda underhålla den styrka, de tillförne under många Seclers hvila, haft tid att förvårfva sig.

Tvårt emot Landets originala Bebyggares, *Hottentotternas* sedvane och exempel, vallar nu och nödgas de Christna Nybyggarena ståndigt i samma och samma fålt valla sin Boskap, och det åndå till ett mycket förmeradt antal, framför hvad det varit i *Hottentotternas* tid, nåmligen icke allenast till egen

egen tarflig föda, utan äfven till många Stadsboers yppighet i Cap, samt till förfriskning och äfven insaltning för flere till och ifrån Indien seglande Skepps Besättningar. Genom ett så förmeradt och tråget afbetande, kunna de för Boskapen begärligare gräs och växter icke annat, än mer och mer hindras att froda och rota sig, då *Rhinoceros-Busken* deremot af Boskapen alltid förbigången, får fritt och obehindradt stadga sina rötter och inkräkta de andras ställe. Det borde således falla Colonisterne mindre besynnerligt, att det af dem så kallade syndstraffet, *Rhinoceros-Busken*, jämte andra torra Buskar snarast innåstlar sig nära Gårdarna, ställen som af Boskapen aldramäst komma att betas. Colonisten förblifver icke dess mindre där med sina Stenhus orörlig, då deremot *Hottentotten*, (i synnerhet den fordna) på minsta anledning af skräck, såsom nämnt är, med Kojor och Boskap ömsar ställen, så att intet kommer att gnagas för när. Jämte det betet sålunda förminskas, bidrager det icke litet till Boskapens försämrande, att Kalfvarne i anseende till smör-tjärningen, som *Hottentotten* alldrig brukat, nu uppfödas med mindre mjölk. Imedlertid, om på detta sätt fortfares, torde väl Landtmannens spådom inträffa, att många nu bebodde ställen måste öfvergifvas och läggas öde. Torde ock

ſedan hända, det tiden och hvila ändteligen årſätta Jorden den kraft, Coloniſten utpråjat; och att gräs och våxter, åter få rådrum att trånga ut buſkarna, ſedan de njutit hjelp af deſſas ſkugga, och ſedan de med eget förruttnande tillredt ſig en bördigare och trefligare jordmån. Torde äfven då hända, att når Villd-bråden på de öfvergifna ſtällen finner mer fred för Jågaren, de med ſitt betande dela mer jämt mellan buſkar och gräs, än Boſkapen det gör; kanſke ock att *Gazellernas* gödſel och andra tillfälligheter, ſom man förſummat att underſöka, åter utrota *Rhinoceros-Buſken*. De beſynnerliga Djuren, ſom *Africa* fått, äro i min tanke ſå vål för denna Verldsdels beſynnerliga Våxters ſkull, ſom Våxterne för Djuren. *Rhenen* till exempel, ett af Naturen för *Lappland* och deſs Rhen-måſſe åmnadt Djur, år på ſamma ſtälle ganſka fördelagtigt domeſticerad, däråſt dock Boſkaps-afvel illa ſkulle lyckas. *Elgen*, en annan ſkänk af Naturen till vårt Climat, har i ſenare tider endaſt varit föremål för jagt, (ett annars gemenſamt hufvud-yrke med ſjelfva de otämde Nationerna) tills mer omtänkte och verkſamt nitiſke Medborgare (Baronerne Alströmmer) genom Sahlgrenſkt præmium begynt ſöka att göra detta ſtatliga, ſtarka och ſnabbfotade djur domeſticeradt och mer nyttigt för ſitt Fådernesland. Africanſke Coloniſten

ſten borde i anledning håraf efterſinna, om icke han tillika ſjelf ődelågger ſitt land, genom det att han utrotar Villdbrådet.

En Landtbo ſkall hafva fȍrſȍkt, att med ſvedjande utrota *Rhinoceros-Buſken*, men den ſkall ſedan af rȍtterna långt frodigare upprunnit. Således i anſeende till Månniſkjors åtgård, ſå vål ſom Naturens egna vårkningar, år nog troligt, att en ſen efter-verld får ſe denna del af *Africa* alldeles fȍråndrad från hvad den nu år.

Gaurits Rivier kallades ock *Gouds Rivier*, fȍrmodligen fȍr någon likhet eller ock mer låtthets ſkull i uttalet, och icke i afſeende på Guld, hvartill ſiſtnåmnde namnet annars tyckes gifva anledning. Nåmnde Flod, ſom långre norr ut åfven kallas *Oliphants Rivier*, år en af de anſenligaſte hår i *Africa*, och ehuru det nu var mycket uttorrkadt, befanns det dock ſtrȍmt och farligt att fårdas ȍfver, emedan vadet eller grundet icke allenaſt var ganſka bredt och *tåmligen* djupt, utan ock gick i en viſs bugt, ſå att vi illa ſkulle tagit oſs fram, om vi ej råkat, att hårom blifva i tid underråttade

Flodens bankar eller bråddar voro ganſka hȍga och alldeles tvår-branta, undantaget det ſtållet, dår ȍfverfarten var. Vattnet plågar ibland ſå haſtigt och ofȍr-

våntadt öka ſig. att Reſande under ſjelfva öfverfarten blifvit af deſs flödning öfverrumplade, drånkte och till hafs borrtförde. En Bonde, ſom nära öfverfarten eller vadet af denna Flod, öfver natten ſkulle raſta, hade icke långe ſedan af oförmodad flödning blifvit med Huſtru och Barn ſamt Vagnen på hvilken de ſåfvo, borrtſköljd och drånkt.

Orſaken till ſådant flödande, år dels en haſtig ſnö-ſmåltning på de åtſkilliga höga Bårgen, ſom åro norr ut, dels ett håftigt rågnande i det ſtora norr hårifrån belågna *Carrow*-fåltet, hvarifrån *Oliphants* eller *Gauritz-Rivieret* medelſt åtſkilliga grenar får ſitt urſprung, ſåſom Chartan det till en del utviſer.

Ifrån *Gaurits Rivier*, och ſedan från *Heuning Clipp*, ſom år en trång dal, höllo vi vågen till höger, för att komma till *Moſſel-Bayen* och öfver *Brack-Rivieren* till *Houtniquas*-ſkogen, hålſt man rådde oſs ifrån att ånnu företaga reſan till *Lange Cloof*, emedan, i anſeende till en ånnu ſtörre rågnbriſt och torrka dårſtådes, våra Dragare ſkulle löpa fara att utſvåltas.

Brack-Rivieren hafva fått namnet efter ſitt vattens beſkaffenhet, ſom af Hafvets uppſtigande blifver bråckt eller ſaltagtigt, och förorſakar ledſam Diarrhe hos Boſkap,

ſom

ſom dervid åro ovane. Hårom var jag okunnig, och derfore hände ſamma olågenhet med mina Oxar, hvaraf de blefvo ſå afmattade, att min Vagn måſte lemnas i en backe, tills en hjelpſam Bonde i *Houtniquas*, med ett ſpann af ſina Oxar kórde efter denſamma.

Strax nedanfór den Gården, ſom ligger våſter om lilla *Brack-Rivieret*, och kallas *Geelbecks Valley*, år en trakt af vid paſs ett halft tunnland, ſom på Våxter alltid år naken och likſom till en del ófverhóljd med en Rim-fråſt, ſom Coloniſterne trodde vara Salpetter, men var icke annat ån ett fint Kokſalt. Åboen anſåg det ſåſom ett ſåkert mårke till Nederbórd, då detta ſlags Rimfråſt viſte ſig ymnigare.

Moſſel-Bayen beſókte jag till håſt. Ehuru denna Hamn ligger nog óppen fór oſtliga vindar, och icke beſókes af Skepp, utan i nódfall, ſkulle den dock uti flere hånſeenden blifva mycket nyttig, om den vore mera kånd.

Uti en Sten hårſtådes fanns årtalet 1752 och namnen af Capitenen Svenfinger och Danſka Skeppet *Kron-Prinſeſſan*, uthuggne. Åboerne berättade, att bemålte Skepp med en Storm hår indrifvit och ſtótt på grund, och att, ſedan några Matroſer till lands ſummit, och bragt ett par linor, har

man

man dymedelst från Masten till landet stråkt ett starkt tåg. På detta, som således fått en sluttande ställning, har en stor Metallring blifvit uppträdd, vid hvilken man fastbundit en i sönder af Besättningen, och låtit dem halka til lands, då Ringen mellan hvarje gång åter blifvit halad till Skeppet med en lina. Sedan Stormen sagtat sig, skall en del af Godset blifvit bärgadt och på Vagnar transporteradt till *Cap*. Bönderne i närmsta granskapet berättade, det Skepp icke sällan manövrera i öppningen af denna Hamn, liksom de sökte, men vore ovisse om, hvaråst de borde finna densamma. Ett skall hafva skutit flere nödskått, utan att våga sig in. Man trodde orsaken härtill vara, att detta ställe lättligen misskännes, emedan man enligt Chartor, där väntar en Ö, hvilken dock är en obetydlig låg klippa, som vid flod och oppsjö står till större delen under vatten, och af inkommande Skepp icke annorlunda kan skönjas, än som den vore sammanhångande med fasta landet. Detta har ock till en del orsakat Capitenen Svenfingers skeppsbrott. För öfrigt skall på hela kusten, mellan *Bay Falso* och *Mossel-Bayen* icke finnas något ankar-ställe. Det synes, som Gouvernementet ville hålla de sjöfarande i någorlunda okunnighet om *Mossel-Bayen*, emedan en Flaggstång och ett Magazin, som Danske Capitenen därstådes lå-

låtit uppfätta, blifvit ſtrax efter deſs afreſa förſtördt, ſamt all byggnad i åſyn af Hamnen genom Landroſten förbuden. Detta är viſſerligen icke öfverensſtämmande med någon ſund politik; men väl torde det händelſevis blifva förknippadt med något Skepps och Skepps-Beſättnings räddning, att man närmare får känna *Moſſel-Bayen*, för att där vid tillfälle kunna taga ſin tillflygt. Öfvertygad därom af många ſkäl, och ſom ingen åtminſtone tryckt beſkrifning om denna Hamn gifves, vill jag tills vidare meddela mina, ehuru ej nog tillräckliga anmärkningar deröfver. Ingen Båt fanns i Bayen, fördenſkull kan jag icke anföra någon lodning. Medelſt min vanliga compaſs, utſtakade jag ſtranden härſtädes, under det jag dels till häſt, dels till fots beſökte denſamma ſå långt, ſom med prickningen på Chartan utviſes. De Danſke, ſom här ſtrandat, hafva förſäkrat Åboerna härſtädes, att ankar-grunden var en pålitlig ſand, och att den lilla ſyd-väſtliga bugten eller viken, ſom jag betecknadt med ett ankare, eger djupt vatten nog för ett Skepp.

Till hamnens igenkännande, kan utom den förr bekanta Latituden och jämförelſe med det, ehuru nog lilla beſticket på min generala Charta, äfven till rättelſe tjena, att den nordliga eller nordoſtliga ſtranden

är

år ſtenfri, beſtående af gröna och buſkiga kullar, undantaget på de bägge ſtällen, där *Heerte* och *Kleine Brack-Rivieren*, hafva ſina utlopp, ty ſanden har där af Sjö-vinden blifvit högt uppyrd, att den gjort inkråktning på det gröna. Syd-våſtra ſtranden deremot, år mycket ſtenig och bårgig, dock i ſjelfva vatten-kanten låg; ett ſtålle undantaget, ſom nog nåra vattnet utmårker ſig med en ſå kallad klipp-krans eller ett ofvanpå flatt Bårg, ſom åt ſjö ſidan år tvårbrandt.

Landning med Båtar, torde hår kunna ſke lått nog i lugnt våder, men nu var Bayen af Sjö.vind mycket upprörd, och flödningen ſom, åfven efter-middagen påſtod, hindrade oſs att fånga Oſtron, ſom man beråttade, hår annars vore till finnandes. Vatten-håmtning ſkulle blifva nog beſvårlig, efter ſom nu hår var tillſtållt; ty allenaſt en helt obetydlig vatten-båck eller rånnill af friſkt vatten, faller ned i den förr omtalte bugten, dår ankar-ſtållet år, men några ſtenkaſt ifrån ſtranden, finner man igen ſjelfva kållan af en vidd och djuplek, ſom tyckes lofva, att man dår kunde med beqvåmlighet fylla ett par Ox-hufvuden i ſönder med friſkt, klart och vålſmakande vatten. Genom upprånsning och vattnets ledning torde hårvid mycken förbåttring kunna vinnas.

nas. Annars vet jag flere exempel på, att om man nära någon strand hälst sandig, gräfver en någorlunda djup grop, skall friskt vatten inom kort suga sig fram och fylla densamma. Detta gör ock en berättelse trolig, som jag hörde af några Bönder i *Houtniquas*, att då de på ett jagt-parti nära mynningen af *Brack-Rivier* varit mycket törstige, har det fallit dem in, att på försök sticka ett rör halfannan fot ned i sanden nära hafsbrynet, då de, mot sin förmodan inom kort, kunnat uppsuga ett friskt och välsmakande vatten.

Houtniquas Land, som är en skogig trakt, räknas att taga sin början öster om *Groot Brack Rivier*, och att sträcka sig till *Keurebooms Rivier*, som nedlöper i *Algoa Bayen*. Norr ut är detta Distrikt alldeles skildt ifrån *Lange Cloof*, med en lång och ganska hög Bärgs-rad, som sträcker sig öster och väster. Längs efter dessa Bärg vidtager en Skog, på hvilkens Träd, Växter och beskaffenhet kan lämpas samma beskrifning, jag i allmänhet gifvit om *Groot Vaders Bosh*.

På västra sidan om *Keerom Rivier* eller det främre af *Houtniquas*, mellan nämnde Skog och Strand, äro stora släta Gräs-fält. Några skog-bevåxte trakter och friska vatten-bäckar finnas äfven i dälderna vid stranden,

den, så att tvenne Bönder nyligen där inrättat sig Nybyggen, och kunna lika som de öfrige, hvilka satt sig ned i den öfra och stora skogs-kanten, vinna sin utkomst af virkes-huggning, samt ega utsåde och boskaps-skötsel till husbehof. Trakten mellan *Keerom Rivier* och *Keurebomś Rivieren*, utgör det inre af *Houtniquas*, och berättades vara nästan öfver allt skog-beväxt. Denna del hade jag ej tillfälle att besöka, utan har derföre måst nöja mig, att på Chartan utstaka dess Gårdar och Floder så godt jag det kunnat fatta, efter en befaren Bondes mindre rediga berättelser.

Keerom Rivier (Vändom Flod), uti hvilket de smärre grenarne *Svart-Rivier* och *Trakudiku* sammanlöpa, har fått detta namn af det, att de förste resande, för den där öfverallt vidtagande tjocka skogen, måst vända om tillbaka.

Keurebomś Rivier lärer så blifvit kalladt efter ett träd af samma namn. (*Sophora Capensis* LINN.) På detta slags träd har jag funnit en myckenhet Gummi, som är lik Körsbärskådan, men lösare och mindre limmande. Utom några sådana träd i *Bay Falso* och *Constantia*-trakten, har jag det sällan blifvit varse.

Algoa-Bayen skall ingen gång af Skepp blifvit besökt, sedan *Houtniquas* började bebos. Man trodde att

Ham-

Hamnen var ganſka brukbar och beqvämlig för både ved-och vatten-hämtning till öfverflöd. Den är nog öppen för ſjö-vind, dock blåſa deremot icke ſå häftiga vindar här ſom i *Cap.* Vidare underrättelſe kunde man icke gifva mig om denna Hamn, men en beſkrifning på kuſten ſom jag öfverkommit, innehåller att Väſt-Huken ligger i Latit. 33 grad. 55 min. och att från yttersta udden ett Ref ſträcker ſig vid paſs en Engelſk mil ut, ſamt att på ſtället, där Bayen böjer ſig 2 *Leagues* väſter in, kunna Skepp i god ankar-grund för NO och NW ſamt Syd-vind ligga väl ſkyggde. I ſamma beſkrifning förekom likväl en felagtig anmärkning, att endaſt bräckt eller ſaltagtigt vatten uti *Moſſel - Bayen* ſtod att erhållas.

Algoa Bayen, ſom jag ofvan korrteligen nämnt, har jag måſt nöja mig, att på min Charta nedlägga, endaſt efter den anledning, ſom vår Sv. Oſtind. Capiten Herr ADOLPH BURTZ trodde ſig ega, efter något gammalt Sjö-kort. Deſsutom innehåller den förr åberopade beſkrifningen på kuſten, att *Algoa Bayen* är en djup inbugt, hvaråſt man till öfverflöd finner både friſkt vatten och ved; och att man har vid inſeglandet ifrån 24 till 10 famnars vatten, ſamt ett Ref *en League* till ſjöſs, ſom man i nödfall kan omlöpa på norra ſidan.

Så vida nämnde Bayar, (en annan i *Crakekamma* att förtiga,) åtminstone för smärre Fartyg tyckas brukbare, skulle skeppning eller skeppsfart dem imellan och *Cap* blifva af mycken vigt.

Ehuru vidsträckt Colonien är, utgör den dock nu inom sig, icke annat än en i samma mån stor aftynande kropp, uti hvilken Handels-circulationen är ganska trög, emedan imellan de aflägsnare lemmarna och hjärtat, eller de inre Landskaperna och *Cap*, förmedelst de vanliga Vagnarna, sker allenast ett varu-omlopp årligen; men om man lemnade luft till denna således halfqväfda Kroppen, med att öppna alla möjliga Hamnar, skulle den till både Handel, Slögder och Jordbruk, ofelbart få ett helt annat lif. En Bonde till exempel, har nu 100 timmars besvärlig väg att köra virke från *Mossel-Bayen* till *Cap*, och ännu längre och besvärligare ifrån *Houtniquas*. De 70 à 80 Riksdaler, som han kan förtjena för ett lass efter 10 Oxar (huggningen och transporten inberäknad), äro föga svarande mot dess tid och möda; men af Capska Borgaren är det icke dess mindre drygt betalt med nämnde summa, då en Sparre af blott 10 alnars längd, och en fot i diameter, kommer på 5 Riksdaler, och så i proportion för Bråder och Plankor. Man kan häraf lätt

lätt fatta, det i *Cap* faller sig ganska dyrt att bygga och bo, och att flere således måste ställa sig utan beqvämligheter, till hvilka dock landet eger tillräckligt ämne. Bonden måste ock derföre ifrån *Cap* så mycket dyrare återköpa sitt virke, förädladt till Laggkärl, Vagnar och andra nödvändiga Snickare-varor; emedan han landvägen nödgas föra dem ända till och ifrån *Cap* endast för beslagets skull, i fall han ock annars kunnat eller egt redskap att den hemma förfärdiga. Compagniet sjelft måste ock derföre till egna publique byggnader i *Cap*, till större delen låta virke komma dels från *Batavia*, dels ända ifrån *Europa*, på hvilket senare ställe, som man vet, det måste för redbart köpas, hvarigenom händer en ren Nationell förlust, så vida Colonien verkligen inom sig sjelf uti *Sizicamma* eger en ogenomträngelig Skog, hvaraf goda och rara Träsorter i Europa, till Compagniets vinst, borde och kunde föryttras. Genom sjöfart nämnde Hamnar imellan, skulle icke allenast vinnas lättning i transporten af virke, utan ock af alla Landtmanna-varor. De Bönder, som på Skutor, till exempel i *Krakekamma Bay*, kunde inlasta sin Spanmål och Smör, förskontes derigenom ifrån en 400 timmars landväg, (fram- och återresan inberäknad) på hvilken flere veckor gemenligen åtgå. Hvarje Bonde har

på sådana resor 2 till 3 Hottentotter, en som leder Oxarna, och en eller två, som drifva Reserv-spannet, att förtiga Hustrun, som ofta åker med, antingen för att i *Cap* låta döpa sina Barn, eller af fruktan, att eljest under mannens långa borrtovaro af Hottentotter antastas. Om jag då i det minsta räknar allenast 3:ne Personer och 20 Oxar, samt 30 dagars tid, så kostar det en del Bönder 90 Karl-dagsverken samt 600 Ök- eller Ox-dagsverken årligen, att med en enda Vagns-fora köra sina Smör-varor till torgs, och så i proportion för de mindre aflägsna. Hvem finner icke häraf, huru på Capska vägarna årligen och onödigt många tusunde dagsverken blifva förspilde, hvilka dock till Trä- och Vin-gårdar, Åker samt Betes-fält nyttigare kunde besparas, genom den Sjöfart jag omtalar. Folk-rörelse, idoghet, handel och välmåga, skulle i sådan händelse liksom af sig sjelfve komma till de nu ödeliggande Hamnarna, samt dem till Köpingar och kanske större Stapel-Städer förvandla.

Lin-sådet skall icke väl trifvas i detta Climat, men Hampan, som både af Hottentotten och Colonisten endast planteras för den förras Tobaks-pipa, har jag sett ganska frodig och treflig; vore derföre industrie i landet, kunde Landtmannen så,
och

och Borgaren förädla den, till Linnen, Säckar, Segel och Tågvirke m. m. både för egna samt Compagniets betydliga behof, eller med ett ord, till nationell besparing.

Hvarjehanda Slögde - idkare kunde ock till nämnde Hamnar och andra tjenliga ställen förskaffas, att till exempel af landets Ull, hvilken nu alldeles borrtkastas, tilverka åtminstone det Vallmar och grofva Kläde samt Strumpor, som nu till beklädning för Compagniets Slafvar och Garnizonen dyrt betalas.

Borgarena och Landtboerne i Colonien, upphandla nu för litet bättre köp från främmande Nationers Skepp, de Ylle-varor, som oundgängligen behöfvas, men betala ock derigenom på visst sätt en drygare skatt till Utlänningen än till Compagniet, hvilket likväl kunde bekomma dessa och än större penning - summor, om för dess räkning landets Ull upphandlades, och allahanda tillverkningar deraf för drägligt pris försåldes. Jag har icke funnit mer än en enda Bonde, som förstod att af Ullen göra sig något gagn. Det var en Tysk till Nationen, som lärt sin Hustru och Slafvinnor, att deraf spinna och sticka tämligen fina Strumpor; deremot har jag sett många

af de aflågsnare Landtboer icke sållan gå barbente och lappige på armbogarna, oagtadt alle af dem egde flere hundrade Får. Detta hårrörde både af Ylle-varors dyrhet och aflågsenheten från Staden; och af samma orsak skall Landmannen på ett och annat ställe af *Roggefälten*, låta sina Barn åtnöjas med ett simpelt Fårskinn öfver skuldrorna, utan allt lintyg, på samma sätt som Hottentotterne bruka.

I brist på Slögde-idkare, nödgas flere af de aflågsnare Bönderna, att sjelfve så godt de kunna, göra och lappa sina skor och sina klåder m. m. samt hjelpa sig med några spruckna ler-kärl, hvilka de ända ifrån *Cap* så vida helbregde kunnat till hushållet hembringa.

Man behöfver visst icke tvifla, att ju Colonien skulle kunna framskaffa Bröd för alla Manufacturister, som tarfvas. De närmaste trakterne till *Cap*, hafva i anseende till mer aflåttning, icke allenast kunnat cultivera Vin och Såd till egna och Stadens behof, utan ock så, att mycket till *Europa* och *l'Isle de France* utskeppas. I samma mon kunde culturen tilltaga kring de nämnde Hamnar eller andra annars tjenligen anlagde Köpingar. Tusendetals lands-stycken, som nu i anseende till långa vågen till *Cap*, äro lemnade i sin vildhet, skulle derigenom snart blifva fruktbärande på så mycket Såd och

och Vin, som till utbyte mot Handtverkarenas eller Stadsboernas varor behöfdes. Utomdess skulle ock då de fördelar, som dragas af Boskaps-skötslen, snarare ökas än minskas, om halm och betes-mark bättre till Boskapens förmon, än som nu sker, användes.

Så vida som man, efter hvad ofvan blifvit anfört, till en del kunde umbära Capska resor, kunde äfven många Oxar, som endast till detta ändamål hållas, äfven umbäras, och i dessas ställe hållas Mjölk-kor, till att öka Smör, Mjölk och Ost, till en äfven förökad folkmängds behof

Vid trösking och gödning, som nu illa anställes och försummas, vore mycket att anmärka, till förekommande af den församring på Åker och Betes-mark, som märkes på ställen, hvilka längre varit bebodde. Oljeträds och Mullbärsträds planterande, samt Silkes-maskars införande och vederbörliga handhafvande, skulle förmodligen kunna blifva en annan nyttig acquisition för Colonien, till förökande af Folkmängden, äfven som det onekligen skulle blifva en särskild vinst för Compagniet, att genom dessa eller andra anstalter, få se denna sin Colonies Skattdragare trefligare och rikare samt till landets försvar mångdubblade. Härigenom skulle Compagniet, med tiden från *Cap* och dess Barn, till någon del kunna hämta den styrka både till lands och sjöss, som det till sina rikare Contors försvar

ſvar i Oſt-Indien högligen behöfver, och ſom nu, månſkligheten och det Holländſka Oſt-Indiſka Compagniet helt ovårdigt, recruteras genom Själköparenas (*Seelverkoopers*) våld och nedriga ſtreck i Holland, hvarom mera framdeles.

Åtſkillige Private, mot hvilkas intereſſe det i början troligen blefve ſtridande, att Sjöfart ſkedde från de Bayar jag anfört, torde uppfinna många klingande ſkål, att yrka deremot; men deſſe blefve lätta att kullkaſta af dem, ſom känna ſaken och för Compagniet vore patrioriſkt ſinnade. Fruktansvärdt är, att mer än en af dem, ſom varit ſtyrande öfver denna Colonie, antingen endaſt bekymrat ſig om eller endaſt förſtått det, ſom rörer deras egennytta, eller ock trott förſigtigheten fordra, att man hölle Coloniſten fattig och undertryckt, på det den ej måtte revoltera. Men man behöfver allenaſt litet bättre än de känna Colonien, för att ljusklarligen finna, det en ſådan förſigtighet här vore öfverdrifven. För öfrigt lärer en ſund Politik väl veta, det icke välmåga och ſtyrka, utan en afvundsfull och förtryckande Regering är det, ſom kan förmå Coloniſten att tänka och förſöka på Revolutioner till något bättre. Gifves välmåga åt lemmarna af en Stat, lära deſſe ock icke underlåta att nyttja all ſin ſtyrka, att bibehålla en Regerings beſtånd, hvarpå de-

ras sig fotar. Följgtligen blifver Colonisters styrka endast farlig för egna Tyranner och utvärtes fiender, men deremot länder deras vanmagt i synnerhet till fördel för de senare. Dock nog härom; jag må nu häldre återkomma till berättelsen om *Houtniquas*.

De Djur som där finnas, äro *Elephanter*, *Lejon*, *Tigrar*, *Tigerkattor*, *Ulfvar*, svarta *Markattor*, ett slags *Gråfsvin*, *Bufflar*, *Haartebeestar*, *Bosh-Bocks*, *Gnometies*, *Greisbocks* och *Harar*.

Elephanterne äro nu till en stor del borrtskutne i *Houtniquas*, och största delen hafva tagit sin undflygt öfver *Keurebom*s *Rivieret* till det skogiga och snart sagt alldeles oundersökte af *Sizicamma*.

Lejon äro uti *Houtniquas* utrotade, åtminstone hålla de ej där något säkert hemvist; de som dock ibland komma dit ifrån *Sizicamma* eller öfver *Lange Cloofs* Bärgen, blifva gerna snart röjde och borrtskutne.

Tigrar eller rättare en art *Leoparder*, äro icke så lätt utrotade; De hafva dertill för goda gömställen i det skogiga. Man hör väl här sällan af deras tilltagsenhet mot Människjor, dock kan man icke göra sig alldeles säker.

Ulfvar och svarta *Markattor*, äro ingendera här särdeles allmänne; jag

 har

har redan anfört, det jag om dessa Djuren fått veta.

Det slaget Gråsvin, jag nämnde, kallades af Invånarena för *Berg-Varkens* eller Bårgs-svin. De skola äfven finnas närmare *Cap*, och ega långa, ganska stråfva och något svartagtiga hår. Man berättade att de äro innemot halfannan fot höga, och hafva sina gömmen och gångar under stenar, hälst på Bårgs-högderna, samt allenast visa sig framme om nätterna; jag hade icke den lyckan att få se något. De böra icke confunderas med *Aard Varkens* eller Jord-svin, som lära vara en *Manis* (*Lezard ecailleux* BUFFON) och hvilka till ansenlig mängd skola finnas i *Swartlands* distriktet.

Haartebeester lära väl här fordom funnits, emedan *Haartebeest-drift*, en liten älf, efter dem fått sitt namn.

Bosh-Bocks, (Skogs-Bockar) Tab. 3. äro ett Species af Antilop eller Gazell-slägtet, som för alla Djur-kännare, både äldre och nyare, hittils varit okändt, till's jag det uti Kongl. Vetensk. Academiens Handlingar, för år 1780, tredje Qvartalet beskrifvit, under namn af *Antilope Sylvatica*. Detta Djur har fått sitt namn deraf, att det ibland Gazellerna i *Africa*, är det enda så vida man vet, som egentligen uppehåller sig i skog

ſkog och ſkogs-lundar; Herr PENNANTS *Antilop Royal*, likvål undantagen, ſå framt annars detta lilla Djur år det ſamma, ſom Coloniſternas *Gnometies*, eller hörande till Gazell-ſlågtet.

Groot Vaders Bosh och *Houtniquas Bosh* voro de ende Skogar, dår jag ſett och jagat *Bosh-Bocken.* På andra ſtållen, nårmare eller långre ifrån *Cap*, lårer den föga vara till finnandes, om icke någorſtådes i *Sizicamma.* Det torde vara för Zoologer angenåmt, att åfven hår finna denna rara *Gazellens* beſkrifning, och ehuru det ej varit tillfålle att författa ritningen annorledes ån efter ett par ſkinn, och hvad jag tåmligen vål kunde iagttaga, då jag ſåg Djuret löpa, tror jag den dock tåmligen pålitlig, åtminſtone tillråcklig, ſåſom hjelpreda för Djurkånnare, till deras ſyſtematiſka utforſkningar.

Till ſtorleken år *Bosh-Bocken* af vid paſs 3 fots högd. Såſom jag ſett den löpande, och af hvad jag kan ſluta af ſkinnen, år deſs kropp i jåmförelſe med benen eller högden, något maſſivare ån de andra Gazellernas.

Måttet af den *Bosh-Bockens* beredda ſkinn, hvarefter beſkrifningen och ritningen förnåmligaſt blifvit tagne, voro följande: Hornen 10½ tum långa. Deras afſtånd

ſtånd ifrån hvarannan vid Baſis 1 tum. Afſtåndet mellan deras ſpetſar och medlerſta delar $3\frac{1}{2}$ tum. Öronen voro hälften mindre än hornen, eller 5 tum. Pannans bredd ifrån öga till öga, 3 tum; från öga till horn, 1 tum; från horn till näſan, $6\frac{1}{2}$ tum; ifrån hornen till rumpan voro 2 alnar eller 48 tum; ifrån öfverſta kanten af ryggen till klöfvorna, $5\frac{1}{2}$ qvarter eller 33 tum; ifrån knåveket till klöfven, 12 tum; ſjelfva klöfven vid paſs en tum. Beredda ſkinnet af ett *Fœtus*, ſom jag afmätt, var innemot 24 tum långt. Ett par Boshbocks-horn, ſom jag medbragt, äro 10 tum långa, och hvarderas Baſis af 5 tums vidd. Men på ett Cranium af ſamma Djur, ſom Herr Profeſſor THUNBERG hemfört, voro hornen 13 tum långa. Af deſſa delars dimenſioner kan ſlutas till de öfriga, och till Djurets ſtorlek i allmänhet.

Denna Gazell håller ſig i monogamie eller partals; Honan är, enligt beråttelſer, deruti från det andra könet ſkiljaktig, att hon eger inga horn, är mindre mörk på länden, och långs ryggraden ſaknas de längre hären, häſt de hvita derſammaſtädes, ſom uti Bockens eller Hannens beſkrifning komma att anföras.

Hornen äro ſvarta, någorlunda treſidiga och tillika vridna, ſå att både deras ſidor

dor och hörn något löpa i ſpiral. Nederſt äro de af mindre märkligt uppſtående, ſamt af näſtan oräkneliga våglika ringar, något ſkråſliga; öfverſt coniſkt hvaſst ſpetſade, och äfven där af en polerad ſlåtber. På ett par jag medbragt, är ytterſta ſpetſen ljus och genomſkinlig. Till ſtällning äro hornen med pannan näſtan i ſamma linea eller horizontala plan, luta allenaſt litet framåt, och tillika med den vridning de ega, vika ſig ifrån hvarandra till middlen, och göra med denna del en liten böjning bakåt, ſå att ſpetſarne vettra något framåt. De tre hörn eller kanter, ſom ſkilja de tre omnämnde ſidorna, gå i ſpiral på följande ſätt:

Den förſta är mycket rundad eller kullrig, börjar inåt, går ſedan mer och mer framåt, tills den på ſidan litet utåt, ſnart förſvinner i den coniſka ſlåta horn-ſpetſen. Den andra är en litet upphögd och utåt måſt rundad kant, men inåt, mellan ſig och främre facen, formerar likſom en fåra. Siſtnämnde kant eller hörn, börjar deſsutom rätt framåt pannan, löper ſidvårts utåt och bakåt, förſvinner ändteligen rätt bakåt, i den förr nämnde coniſka ſpetſen. Tredje kanten eller hörnet utgör en hvaſſare ägg, ſom börjas utåt och bakåt, löper ſå, att den midt på hornen är bakåt och inåt, ſamt ſedan inåt och något framåt ſluter ſig i den ſlåta ſpetſen ſåſom de förra.

Tån-

Tänder eger detta Djur likſom de öfriga Gazeller. De främre (*inciſores*) finnas allenaſt i undre käften och 8 til antalet äro bredaſt, ſmala nedåt, breda och tvärhuggna i öfverſta kanten, de medlerſta hafva deras inre, mot hvarannan vettrande kanter perpendiculera, men de yttra oblique och alla de öfriga derefter ſneda ſamt mer och mer aftagande, ſå att de ytterſte antingen till höger eller vänſter äro ſmalaſt.

Ingen *porus ceriferus* fanns nedom på denna, ſåſom på en del af de öfriga Gazeller. Hären på hufvudet äro ganſka korrta och fina; de blifva ſedan nåſtan mera raggiga, eller likna mera Get-hår än Gazell- eller Hjort-hår. Framtill på hals, bröſt, ſidor och buk, äro de hälfannan eller 2 tum länga. På öfverſta kanten af halſen, längs hela ryggraden, hålla de 3 till 4 tums längd, ſå att de där likſom formera en mahn, hvilken ſlutar ſig uti en vid paſs fingers lång ſvans. På bakre kanten af lären, äro ock hären vid paſs 8 tum långa; ben och fötter äro korrthåriga och ſpensliga; ſpårrarne äro ſmå; murrhåren ſvarta, vid paſs af en tums längd, ſitta både på nos och underläpp.

Måſt rådande färgen är mörkbrun, ſom intager förnämligaſte delen af ſidorna, ryggen, öfra delen af ſvanſen, öfra delen af

bröſt

bröſt och bringa, ſamt främre delen af buken. Än mörkbrunare färg ſtötande på ſvart, befinnes på utſidan af låren, och någon del af bringan. Sotmörk är han frampå noſen, ifrån ögonen till näſan. Öronen äro äfven utanpå ſotfärgade, inuti grå, och både utom och inom mycket mer korrthåriga än hufvudet, om hälfva främre nedre kanten undantages, där håren äro hvita och en half tum långa.

Hvit färg intager ſido-kanterna af öfre läppen, likaledes hela nedra läppen och käken, bakom hvilken den mot ſvalget ſig ſpetſigt ſluter. Tvånne af en half tums diameter, ſtora, runda, hvita fläckar äro på kindbenet, den ena en tum nedom och bakom ögat, den andra en tum nedom och något framom den förra. En ſtörre rund hvit fläck, till ſin diameter 2 tum, finnes frampå halſen, något nedom ſtrup-hufvudet; 9 tum nedanför denne, öfverſt eller närmaſt intill bringan, var en annan hvit fläck, på tvären 6 tum, och i högden halfannan tum; till undra kanten var den, på ſkinnet af ett fœtus, något uthålkad, och derigenom nymån-lik; men på det ſamma ſkinnet befanns ej den beſkrifne öfra runda fläcken frampå halſen. Hvit färg befinnes desſutom mellan frambenen och något på inſidan af fram-låren. Fram-benet ifrån

ifrån knät till fotleden, på inre fidan, är äfven hvitt, famt ftöter på brandgult, där det grånfar intill bruna färgen. På yttra fidan af frambenet vid knät, är en lång elliptifk hvit fläck; på famma fida ftrax öfver fotleden, är en liten canelbrun fläck.

Bak-benen, på infidan ifrån fotleden till något öfver knä-veket, äro märkte med en fmalare hvit rand, än på frambenen. Fotleden på bakbenen är framtill hvitfläckad, alldeles fom framföttren. Efterfta delen af buken eller ljumfkarna är hvit. Åtfkilliga fmå hvita fläckar från 9 till 12 in alles, finnas på hvardera baklåret och på fidan näft intill. En fmal rad med långa hvita hår fitter ifrån halfen, långs efter ryggen och fvanfen, medlerft ibland de på famma ftällen befintliga bruna långa, fom jag ofvan befkrifvit. Ifrån ryggen till fidorna gå vid pafs 5 hvita parallela ftrimor, hvilka ehuru de vid närmare påfeende endaft voro märkliga, hafva de icke defs mindre bort nämnas, i fall något individuum torde finnas, på hvilket de fkulle vara tydligare marquerade, och man i anledning deraf kunde förledas att tro, det ett fådant vore färfkildt Species.

Man plägar fäga, att Bocken är elak Trägårdsmäftare, och detta fannas på vifst fätt med denna få kallade Skogs-Bock. Vid

Groot

Groot Vaders Bosh klagade man mycket öfver den ſkada, ſom detta Djur nattetid plågade tillſoga en Vin- och Kålgård därſammaſtädes. Man fann åfven mycken illiſtighet hos Bosh-Bocken, att kunna undvika ſnaror, giller och Skyttens förſåt. Jag ſatt ſjelf en natt vid en Vingård på lur efter detta Djur, utan att kunna blifva det varſe, oagtadt det icke deſto mindre efter all anledning, i tyſthet gjort ſin påhålsning.

Emedan *Bosh-Bocken* löper tungt, plågar det ibland lyckas att fånga honom med Hundar. När han då ej ſer ſig någon annan undflygt, ſätter han ſig i motvärn med ſina hvaſſa horn, och tillika ſkall han ſtälla ſig på knå, när han vill ſtångas. Coloniſterne företaga icke gerna en ſådan jagt, emedan Djuret vid deſſa tillfällen plågar ſälja ſitt lif dyrt, med att ihjälſtånga eller illa ſkada en eller annan af de ifrigaſte och bäſta Hundarna.

Hornen, ſom äro Djurets förſvar, blifva ibland orſak till deſs bane, emedan det händer, att de ſnårjas af växter och qviſtar, hvilka ſåledes hindra loppet. Till att någorlunda undvika detta, ſätter Bocken ſin nos rätt fram under löpandet, att hornen komma att ligga långs efter halſen; dock pläga hornen icke deſsmindre på framſidan blifva något nötte, ſamt deraf befinnas likſom

litet polerade; för öfrigt är Bocken i skogig mark vigare än Hundarna, hvilka ock där tappa lättare spåret.

Honan eller Geten, som är utan horn, och i skog derföre löper mera hinderlöst, låter ej så lätt jaga sig ur skogen, samt har så väl där som på slätten ett pålitligare värn mot Hundarna i sina ben, än Hannen i sina horn, hälst hon till sin kropp är mindre massiv och tung än denna. Bröstet berättades vara ganska köttfullt; men köttet i allmänhet, såsom mindre mört, liknar *Bunte-Bockens*, (*Guib de* BUFFON Tom. XII. Tab. 40.)

Till hornens vridning, kroppsställning och hvita fläckar, tyckes dessutom vara någon afrägen slägtskap mellan dessa bägge sorter Gazeller, men ingalunda så stor, att de derföre äro annat än varieteter. Utom skilnaden i färg och fläckar, som dertill är för betydlig, att förtiga hornens längd hos *Bosh-Bocken* i proportion mot kroppen, har jag sett *Bunte-Bockar* endast lefva i stora Hjordar på slätten, och åtminstone vara halfannan gång högre än *Skogs-Bocken*, eller af lika storlek med *Haartebeestar*.

Låtet af denna Skogs-Gazell, som jag några gånger hälst afton-stunder hört i *Houtniquas*, liknade något när ett alldeles afbrutet, korrt, sagta och nog hest gläfsande

af

af en Hund. Dock som Capska *Tigerns* eller *Leopardens* låte af en och annan berättades vara nog lika, är jag osäker, om det jag hörde, alltid var ifrån *Bosh - Bocken*. Det tyckes likvål vara besynnerligt, att låtet af *Tigern* och en *Gazell* skulle likna hvarandra, men kanske *Tigern* fått den gåfvan att kunna härma *Bosh-Bockar*, för att leda dem i försåt, likſom *Hyæna* kan med sitt härmande af allehanda Djur, narra sig till rof. Dock är äfven någon likhet mellan låtet af ett *Lejon* och en *Struz*, ehuru dem imellan är långt mindre slägtskap, och man intet har anledning till någon gissning om orsaken till sådan likhet.

Gnometie, äfven *Ervetie* kallad, är ett litet Hjort- eller Gazell-likt Djur af en Hares storlek, samt torde vara *Cervus Guinensis* LINNÆI, *Antilop Royal* hos PENNANT, och *le Chevrotain de Guinea* hos BUFFON. Jag blef icke sällan varse spåren och andra märken efter dessa små Djur, men hade icke lyckan att få se mer än som hastigast ett enda, hvilket i en skogslund i *Sizicamma* var springande.

Harar befinnas till åtminstone 2:ne särskilda slag i *Houtniqua's* och i det öfriga af *Africa*. Den ena är i det närmaste samma slag som vår allmänna, men om den andra har jag svårt att säga, om den är alldeles

den samme som *Lepus Capensis Systêm. Nat. cauda longitudine capitis, pedibus rubris.* Fötterne undantagne, så inträffa samma kännemärken, ty fötterne och kroppen på denna, voro af samma färg, som den vår allmänne Hare eger om Sommaren; men svansen var nästan lika lång med hufvudet, såsom *Systema Naturæ* förmåler. Dessutom fann jag den till sin basis bred, och småningom aftagande, så att den ändades i en spets. Färgen inunder och på sidorna af svansen var krit-hvit, men en kålsvart rand ofvanpå, långs efter densamma. En Unge af detta Hare-slag, som var lefvande förd till *Cap*, och den enda jag sett, har tjent mig till denna beskrifning.

Bufflarne, se Tab. 2. voro af ett alldeles skiljaktigt slag från alla hittils under detta namn kände, hvilket nogsamt är att inhämta af den beskrifning, jag redan infört i Kongl. Vet. Academiens Handlingar för år 1779. Jag fick väl i *Houtniquas* icke tillfälle att se eller skjuta någon, men blef icke sällan varse friska märken efter dem. Ett så farligt granskap gjorde mitt Botanicerande härstädes mindre säkert, ty oagtadt Bufflarne just ej uppsöka Menniskjor eller Djur för att skada dem, så framt de ej förr blifvit retade, så gör icke desto mindre deras villsinta lynne och styr-

ſtyrka dem högſt farliga, om de mötas på de ſmala ſå kallade Buffel-vågar eller ſtigar, dåreſt oftaſt ſkogens tåthet icke medgifver någon undflykt till höger eller vänſter. Då Doct. THUNBERG några år förut, gjorde en reſa i *Houtuiquas*, hade en af hans medfölje oförſigtigt bundit 2:ne ſina Håſtar tillſammans, den ena efter den andra, och dref dem för ſig på en ſmal våg. Egaren hade ſom knappaſt rådrum att rådda ſig, medan en Buffel ihjälſtångade och ſöndertrampade deſs Håſtar. Men det faller ſig lämpligare att långre fram gifva detta Djurs Hiſtoria och beſkrifning i den ordning, ſom jag derom fick mera kunſkap. *Tigerboshkatten* och en *Greisbock* blef jag ock en gång varſe, ſamt torde äfven få lämpligare tillfälle att tala om deſſa framdeles.

Af Foglar fanns i *Houtniquas* ett nytt ſpecies *Tantalus*, af Coloniſterna kallad *Hagedash* och äfven *Hadelde*; detta namn år någorlunda likſtämmigt med Foglens låte, men ſjelfva Fogeln, ſom föregafs vara detta Landſkapet endaſt förbehållen, har jag äfven funnit i mängd kring *Svartkops - Rivieren*. Samma Fogel kallas af *Hottentotterna 'Ta 'kaj 'kene*, hvilket namn, om det rått ſkall uttalas med 3 ſmällar af tungan mot gom-hvalfvet, faller ſig för en ovan ſvårare än Fogelns eget ſpråk. Den

lefver måst af rötter och lökar, hvilka den med sin krokiga näbb på slätterna vigt skall uppgräfva. Den är där svår och skygg att åtkomma. Aftnarna såg jag den alltid i något träd i skogen, taga sitt natt-härbärge, och uti ett sådant lyckades det mig en morgon i solgången att skjuta honom.

Näbben var 5 tum lång, till sin spets och nedre käk svart, till sin öfre del eller käk röd. Halsen var askgrå. Ryggen äfvenledes askgrå, och tillika något skiftande på grönt med litet gult. Vingarne voro inunder mörka, ofvantill svartblå, med violetta täck-fjädrar. Stjärten vigglik, höll vid pass näbbens längd 2 gånger, och Kroppen var något större än en Hönas. Låren askgrå. Fötter och ben tillika med hinnan mellan klorna voro svartagtiga; för öfrigt egde denna Fogel alla de kännemärken, som tillkomma en *Tantalus*. Colonisterne voro säkre om, att det betydde rägn, då desse slags Foglar samkade sig i större skåckar och flögo mot vädret.

Väderleken i *Houtniquas* sades vara följande: I Mars och April rägnar här måst, deremot i Maji, Junii och Julii månader, som annars ikring *Cap* och annorstäds utgöra sjelfva vintren och ymnigaste rägntiden, så är här torrt, dock ofta kulit. Nordväst-vinden regerar här denna tid

lik-

likſom i *Cap*; någon gång förändrar den ſig till Nord, och medförer då en ſommarvarme, hvilken förändring gör, att Mjölkkorna i *Houtniquas*, ofta blifva ſtyfbenta. Med denna Nordvind förſäkrade man mig, att det aldrig plågade rågna, förmodligen emedan Bårgs-raden, ſom ſtråkte ſig öſter och våſter, dåmde emot målnen, eller höll dem qvar. Jag gick tvårs igenom Skogen, i tanke att uppkomma på Bårgen, och för att derifrån kunna ſe in i *Lange Cloof*, men befann bårgs-foten öfverallt ſå tjockt bevåxt med höga ſtråfva perenna gräs-våxter och buſkar, att de voro ogenomtrångelige.

Houtniquas och *Lange Cloof* communicera ſig dock med hvarannan på ett ſtålle, medelſt en ganſka elak våg öfver ett lågre Bårg vid *Trakudiku*. Jag reſte icke alldeles fram till detta ſtålle, men ifrån *Swarte Rivier* ſåg jag ſkorſtens-röken vid *Trakudiku*, och gaf denna flod derefter ſitt någorlunda råtta låge på min Charta.

En elak våg och briſt på tjenlig vågviſare, ſamt Oxarnas ſvaghet, voro i ſynnerhet hinder för mig att härifrån beſöka *Algoa-Bayen*, ſom jag dock gerna önſkat. Deſsutom kunde vi icke våga lemna våra vagnar och till håſt allena företaga reſan till nåmnde Bay, ſedan ſnart ſagt hela Pro-

vincen genom ett enda Oxhufvud Brånvin, som blifvit hitfört, råkat i sus och dus samt mina *Hottentotter* derigenom åfven kommit i ett slags sjelfsvåld och förvirring. I brist af Brånvins-panna på trakten, hade en Bonde hårstådes förskrifvit nåmnde Liqueur, för att den med avance utminutera, men söp deraf sjelf en gros, att han natt och dag var mågta rusig, och i sin yra skulle skjutit ihjål min Res-Kamrat, om jag lyckligt-vis icke varit till hands att hindra det. På ett annat ställe dår vår annars sagtmodige och hederlige Vård fått köpa af samma Brånvin, körde han Hustrun med ett Lindbarn och flere större Barn midnatts-tid på porten; Gåst-friheten, kanske ock någon fruktan för motstånd, gålde dock få mycket, att jag och min Res-Kamrat lemnades alldeles i fred. På ett annat ställe hårstådes, sölade och söp en Bonde i lag med en hop *Hottentotter*, och blef under fylleriet icke allenast af dessa Hedningar piskad, utan ock förebrådd, att han brukade befrynda sig med sin Hushållerska, en Hottentotts-Enka, hvilken på annat sått med honom eljest skulle vara nåra beslågtad. Jag såg sjelf denna Mann illa blesserad i hufvudet, men han skåmdes dock att tala om råtta orsaken. Jag såg åfven dess Maitresse sirad med ringar af måssing och låder på armar och ben, samt med pårlor kring både

me-

medja och hals. Hon var klädd i vanlig Fårskins-pelise, och ett uppsmordt skinn-förkläde, såsom andre Fruar af sin Nation, icke heller mindre smord och smutsig till kroppen, icke heller mindre plattad och trubbig på näsan, än andra *Hottentottinnor.* Med all denna fullkomlighet skulle tyckas, att hon bort vara ett *remedium optimum amoris*, men det är ändå ej så alldeles rart att Hvita, i synnerhet Karlar, som ega mer sjelfsvåld, äro i denna del obändige och brottslige; att Hottentotts-Qvinnorna äro då eftergifvande, strider ej emot den allmänna caracter af köld i älskogs-vägen; icke heller emot den nit i skyldigheter i anseende till egen Nation, som jag hos dem beskrifvit.

Mera kraftig och ymnig föda, som vankas då de äro i tjenst hos de Christna, och kanske retelser af dessas exempel, kunna uti en *Hottentottinnas* natur göra någon ändring. Lägger man härtill, att hon utom sin Nations Samfund, icke känner sig bunden af dess enfald i dygd och sedvanor, eller af de Christnas Gudalära, så kan visst ej begäras, att hon alltid skulle vara oöfvervinnerlig, emot fagra ord, löften, skänker och kanske hot, som en fruktad Husbonde kunde påfinna till uppfyllande af obändiga begär och afsigter. Kärleks-panterne efter sådane föreningar, få nå-

nästan rätt så krulligt och ulligt hår, som Hottentotts-Nationen, men till färg och mine deltaga de mer och mindre af Fäderne och Möderne. De blifva ock som jag tyckt, massivare och frodigare än *Hottentotter* i allmänhet; äfven bättre ansedde, samt till tjenst mer betrodde och pålitlige, men ock mer inbilske än *Hottentotterna.* Hvarken dessa eller andra Barn af oägta säng, blifva af de Christna Lärarena uti *Cap* döpte eller efterfrågade, så framt icke någon angifver sig att vara Barnfar och på Dop yrkar, och således den döpta arfsrättighet upplåter.

Jag såg tvänne Bröder omkring *Hottentotts-Hollands* Badet, Söner af en Christen och en Batard Negrinna af andra eller tredje generationen; den ene Sonen nu omkring 30 år, tycktes ej vara föragtad i sällskap med de Christna Böndren, ehuru han ännu var odöpt. Den andra eller äldre hade för att blifva gift och Hemmansbrukare, som han nu var, måst truga eller kanske muta sig till en Döpelse. Jag kan icke visst veta, hvarföre de Andelige Reformerte i *Cap* äro så niske om ett Sacrament, som andre särdeles Papisterne, med eld och svärd samt flere slags blods-utgjutelser velat truga på Hedningar. Ståndet eger väl mig vitterligen ingen inkomst i *Cap* af Barndop, åtmin-

minstone icke af oägta Barns, dock kan sådant upförande just icke derföre tillskrifvas någon egennytta, icke heller någon blott efterlåtenhet, såsom föga öfverensstämmande med den människjo-kärlek, som i synnerhet Christna Läran yrkar. Det är ock en till ändamålet förgäfves verkande politik, om det Capska Clericiet, dymedelst trott sig kunna minska beblandelsen med Hedningarna; ett sådant förvaringsmedel vore nog grymt, att derföre låta så många af Christna födde oägta Barn lida. En del Hvite ega väl den stålthet, att så mycket möjligt är, hindra de svarta eller deras afkomlingar, att komma inom sin *Slägt*; men Christna ödmjukheten tyckes mig, borde så mycket hos det Hvita Clereciet gälla, att det ej skulle blygas se svarta Med-människjor jämte sig vandra på Himla-vägen.

Detta påminte mig en händelse, den jag tillförne någorstädes sett anförd (och om jag mins rätt uti *Histoire Philos. Politique*), såsom icke långesedan timad i *Batavia*. Jag efterfrågade dess sannfärdighet derföre af dem, som vistats på nämnde ställe, och fann att flere instämde uti följande berättelse.

„En Borgare i *Batavia*, anhöll flere gånger hos sina Själasörjare om Döpelse för sitt

ſitt oägta Barn, men fann dem alldeles obevekliga. Välan! ſäger han dem dä ändteligen, det ſynes ſom J endaſt viljen tillſluta Himmelens dörr med deſs nycklar, hvilka J tron eder hafva emottagit att vårda; men *Maleyſke Mahometanſke* Präſterne äro ej ſå ogina om ſällheten ſom J; de hafva redan lofvat mig att i denna dag med ſig införlifva min Son till en ägta *Musſulman*; ty någon Religion vill jag att Barnet ſkall antaga, emedan man deſsutom i ett välbeſtällt Samhälle icke kan vara Religion förutan. De Chriſtne Präſterne ſägo ej ſå ſnart anſtalten till omſkärelſen, ſom de med Döpelſe-Sacramentet, ſkyndade ſig att beröfva *Mahomets* Kyrka en Själ, den de nyſs tillförene ſäſom oägta förkaſtat. Allt ſedermera ſkola de ock varit mindre ogine att öppna Himmelens dörr för oägta Barn“.

Ännu ett exempel på de Hvitas olika älſkogs-tycke. Jag beſökte en Europé, ſom ſatt ſig ned i *Houtniquas*; han var en medelälders, ſkäligen qvick och vacker Karl, och ſom jag tror, af härkomſt. Han hade tjent flere Puiſſancer i Europa ſäſom Soldat, och behändigt rymt ifrån dem alla. Han berättade mig många af ſina beſynnerliga äfventyr, men det beſynnerligaſte i mitt tycke, ſåg jag ſjelf, det var hans för ett par år ſedan ſkedde Giftermål

mål med en ful sotfårgad mulatto Qvinna, eller Negrinnæ Dotter. Hon var Ånke-Maitresse efter en annan Bonde, med hvilken hon fått 2 oågta Barn. Dessa såg jag åfven nu i huset, fullvåxte och odőpte. Men måst af allt fõll mig besynnerligt, att detta Giftermål főrnåmligast skulle vara ett *Mariage dAmour*; ty hade han ån med sin svarta Fru fått litet Boskap, så hade han dock ej gift sig till något palats. Han bodde i kanten af skogen, men uselheten hade byggt honom hans Koja; våggarne deraf voro af rőr, tillhopa bundne imellan uppstående klabbar och gårdsel. Denna sammansåttning hade ett tunt och trasigt őfverdrag af lera. Rummen voro 2, och fattigdomen tycktes uppfylla bågge; Hustrun låg uti Rőtfeber i det inre; det yttre, som blef alla de friskas sångkammare, kan jag båst beskrifva. Det var något mer ån en famn bredt, och vid pass 3:ne långt, med en glugg i ena åndan, och ett litet sőndrigt főnster i den andra, många andra őppningar att főrtiga, hvarigenom vi egde en vådervåxling, som nu satte mig och min Res-Kamrat utom all fruktan főr Rőtfeber-smitta, men ock utur stånd att långe hafva ljuset tåndt. Ett rågn som gjort oss genomvåta, főrfőlgde oss ånda inom hus med drypande, bevis att taket hade inret att főrebrå våggarna. Vårt lågerstålle

le blef på fugtiga jordgålfvet; ett ſtycke Segelduk efter ett gammalt vagns-tålt, tjente oſs, och vår Husvård ſjelf till bådd och tåcke; hufvudgård beſtodo vi oſs ſjelfva af våra genomblötta Rid-ſalar. Detta tills vidare, om de hvitas parningar med de ſvarta, för att nu med ſamma tala ett ord om Huſen i allmånhet i *Houtniquas*, att efterkommande må åfven deraf ſluta till Coloniens förkofran.

Blott ett enda Tråhus fanns i denna ſkogs-bygd, och det var ſtort och långt, med ett enda rum, hopſatt af halfbottnar; ett annat var ſåſom det ofvan beſkrifne, af ſtrå och lera, men ej ſå durkſigtigt; det tillhörde en Begynnare. Ett annat af ler, var både vål byggt, af flere rum och vål meubleradt af en beſkedlig, håndig och flitig Europé, ſom hette DIRK YWES, hvilken åfven byggt ſig Qvarn, m. m. De öfrige voro alla af lera, delade uti 2:ne rum, ſom jag i början af Journalen om Coloniſternas hus i allmånhet beſkrifvit.

Det ſades nu ej vara öfver 20 år, ſedan *Houtniquas* började blifva kåndt, ſamt 12 år ſedan det börjat blifva bebyggt af Coloniſter, ſom nu förſt de ſenare åren med något alfvar ditflyttat.

Jag nåmnde att den förvirring, ſom det omtalte Brånvinet i *Houtniquas* förer-

orsakade, stråkte sig åfven till mina *Hottentotter*, och att i anseende dertill jag mot min vilja måste med dem hasta derifrån. Min Res-Kamrat var oförsigtig, att på deras trågna anhållan fägna dem med några supar; de blefvo deraf yre och djärfve nog att utbrista i uppenbart ovett, då de ej fingo mer. Vi nödgades åndteligen deremot förföka, hvad stryk kunde uträtta, hvilket hade den verkan, att de till hämnd följande natt rymde utur sin tjenst. Vi redo till en af de 2:ne *Hottentotts Craalar*, som befunnos uti det främre af *Houtniquas*, att dem uppsöka. I den första funnos de ej, man ville ej heller där om dem gifva oss någon redig underrättelse, men då vi kommit till den andra, och klifvit öfver deras gårdesgård, låto de alla Hundarna obehindrade rusa fram emot oss. Vi gjorde då genast mine af att skjuta både på Folk och Hundar. Detta föranlåt *Hottentotterne* att låcka sina Hundar tillbaka, hvilka genast åtlydde. Vi gingo sedan obehindradt in till Husen, af hvilka några voro byggde fyrkantige af halm, med sluttande tak, såsom Slafvarnas Kojor. På en liten lafve uti en sådan Koja, funno vi våra *Hottentotter* sofvande. De fingo af oss blott lindriga förebråelser, men alfvarsam befallning att åter gå i sin tjenst. Utan svar och gensägelse medföljde de, som ett par Fångar. Deras afsked från deras

Med-

Medbröder och Medsystrar, var på Holländskt vis med handtag, dock utan bugning, men med mycken vänlighet och prat å ymse sidor. Qvinnorna gjorde mine af, att liksom villja hålla dem qvar, och jag tviflar ej på, det Gässarne varit lätt bevekte, om vi och våra bössor varit frånvarande. I anseende till mina *Hottentotter* och deras borrtlöpande, fruktade jag ej mindre för dessa Qvinnors frestelse än Brånvinets förvirrande; och skyndade derföre så mycket mera på resan från ett ställe, som eljest för flere årstider skulle kunnat syssellätta en Botanists uppmärksamhet.

Afresan skedde i början af October. men innan jag vidare fortsätter Journalen vill jag anteckna väderleken för den förflutne September månad.

Rägniga dagar voro den 8, 9, 16, 20, 21, 24, 25, 29; och den sistnämnde utmärkte sig i synnerhet med S. O. och rägn. Thermometren var merändels om morgnarna bittida mellan 49-50, (9-10 Sv. Th.) midt på dagen 76-80, (24$\frac{8}{9}$-26$\frac{2}{3}$ Sv. Th.) aftnarne i solgången mellan 50 och 60, (10-15 Sv. Th.).

October d. 9:de skedde återresan ifrån *Houtniquas*, öfver *Brack-Rivieren* till *Geelbecks Rivier*, hvarifrån till *Hagel-Craal* och *Artaquas Clof*, dit vi följande dagen begåfvo oss, voro tvänne vägar. Den ena

bättre

båttre banad, ehuru långre våster om nåmnde Rivier, låto vi vår vagn fara, men den andra ehuru backig, företogo Herr IMMELMAN och jag, emedan man rådt oss till densamma, såsom mer gin att resa till håst. Genom liten försummelse, förlorar man ofta mycket; genom litet drögsmål gingo vi ock miste om natthårbårge, ty mörker och rågn öfverföllo oss, så att, ehuru vi voro nåra den Gård, till hvilken vi åmnade oss, och vi hörde dess Hundar och Tuppar, voro vi dock ej i stånd att hitta fram. Efter många misslyckade förlök, som fört oss på vall-stigar och andra afvågar in i buskagie och mot bårgs-branter, m. m. trodde vi oss åndteligen hafva hittat på den råtta, då ett djupare Rivier ån de, hvilka vi hittils under vårt förvillande vågat öfverrida, var i vår våg. Vi voro vål ej rådda för litet blöta i floden, ty rågn hade redan gjort oss så våta, som snart sagt vi kunde blifva, men i fruktan för något bråddjup eller ock gyttjig botten, ville ingendera af oss vara den första att åfventyra. En gammal Hand-håst den jag medförde, dref jag derföre såsom ett *Enfant perdû* för oss öfver floden; denne kom ej så snart öfver, som han i gallopp råddade sig på betet ifrån det tvång, i hvilket vi hela dagen fört honom, men vi sjelfve våte, frusne och hungrige med blott en liten frukost i ma-

gen, nödgades efter några flere onyttiga försök, under en bar himmel, i rågn och blåst tillbringa vår natt. För att ej så lätt och oförmodadt bekrypas af Tigrar, begåfvo vi oss ifrån Rivieret och den buskiga dalen upp på ett bårg, och affadlade dårstädes vid en buske, som stod allena. Bredvid var en brandt af bårget, som vi till lycka tidigt nog blefvo varse, att vi kunde vakta oss derföre. Vi fångslade våra Håstar med grimm-skaftet om deras framben, ett i Africa mycket vanligt sätt. Sedan låto vi dem beta åt den andra kanten, i den affigt, att om något Lejon skulle komma, det först skulle syssellätta sig med dem, samt att om Ulfven inställt sig, Håstarna då icke skulle borrtlöpa. (jämf. orsaken p. 165.)

Om natten når vi kände oss för stela af köld, vankade vi af och an, och ej sällan halkade ikull på den slippriga bårgskullen. För öfrigt var det dels en tröst, dels en innerlig harm att höra på Bonde-Tupparnas galande. I första gryningen af dagen vid pass kl. 5, försummade vi oss ej att uppsadla, vi funno då vägen lått till Gården *Hagel-Craal,* som var allenast några Musquet-skott ifrån oss. Åboen DIRK MARCUS, en gammal Hedersman, berömde oss först når vi ankommo rått mycket, såsom flitiga Ynglingar, hvilka varit bittidare uppe ån han. Då han åter sedan förnummit vårt besvår, ynkade han oss af hjår-

tat,

tat, men tillika alfvarsamt bannade oss för det vi ej rökte tobak, då vi i tid kunnat hafva medel att göra oss en brasa, och stilla både hunger och ledsnad med tobakspipan. Han berättade oss sedermera många af sina åfventyr, som han haft på sina resor in i landet, däråst han medelst Elephants-skytte förvärfvat sig en skålig förmögenhet. Dess underrättelser och rådighet voro nyttige och nöjsamme.

Den Hand-hästen, som jag nämnde sprungit ifrån mig, lät han uppsöka, och lånade mig den 13:de kl. 10 om morgonen några dugtiga Oxar, till att hjelpa draga vagnen genom den ganska backiga *Artaquas Cloofven* eller Dalen. Kl. 6 hunno vi till *Paarde Craal*, ett litet Rivier så kalladt, hvarest vi hvilade till följande morgonen den 14:de. Middags-tiden hunno vi till *Saffrane Craal*, hvarest den besvärliga *Artaquas Cloofven* slöts. Här släppte vi efter afral de lånade Oxarna, hvilka sjelfmante begåfvo sig samma våg tillbaka hem. Den nämnde dalen räknas till de i hög grad kalla och syrliga Districterna, samt anses för otjenlig att bebos. Här skall vara en växt, den Colonisterne kalla *Pissgrass*, och som enl. deras beskrifning förmodligen är ett *Euphorbiæ* species. Häraf skall ung och ovan Boskap,

likfom af oförfarenhet lått bedraga fig att åta, och derigenom ådraga fig en ftåmma eller dyfurie, fom ofta år dödlig. I Urinen och Urin-röret på fådana Kreatur, fkall något, fom liknar Oft-klimpar, hafva blifvit obferveradt. Det enda medlet, hvarmed någon gång lyckats att frålfa ett hårutaf angrepet Kreatur, år att håftigt jaga eller köra det, att det yftade må dymedelft fördelas, utarbetas och afdrifvas.

I Krigs - eller Upprors - tider, blifver ett få trångt pafs fom *Artaquas Cloofven*, en betydlig nyckel till hela öftra trakten. Många hinder kunna ock i *Lange Cloof* och *Kromme Rivier* låggas i vågen för Krigsfolk, fom derigenom åmna att defilera. Trakten omkring *Saffrane Craal*, ånda till *Lange Cloof*, år af den arten, jag ofvan befkrifvit under namn af *Carrow*.

I Hufet vid *Saffrane Craal* utftodo vi en olågenhet, fom fkall vara mycket gemenfam med *Carrows*. Det var allmånna Hus-flugor till fådan myckenhet, att de ej långt ifrån alldeles fkylde våggar och tak. De underlåto ej att i ögon, öron, nåfa och munn med fitt fvårmande incommodera, få att det icke för ofs var möjligt att innom hus för någon ftund uthårda. En gammal Slaf, fom nu endaft hår bodde, nödgades icke defs mindre att fofva i det-

ta flug-nässte om nätterna. På andra af Flugor besvärade trakter i detta land, såg jag dessa ledsamma kråk behändigt fångas på det sättet, att man öfver allt i taket upphångde örtknippor, på hvilka, då Flugorne hälst satt sig, man med en djup lärfts-håf eller påse, håftad på ett långt skaft, omfattade en i sender af nämnde knippor och omskakade, hvarigenom Flugorna föllo ned i bottnen af påsen, och blefvo där efter flere sådana anstälda vittjingar, till hela qvarteret eller halfstopet på en gång dödade med skållhett vatten. På vissa ställen af af *Carrow*, däräst Flugor äro som ymnigast, skall finnas en Buske, som utsvettar en *tjärlik* våtska, hvilken liksom fastlimmar och således dödar dessa kråk, hvilka äro gerna fallne att derpå fästa sig. En annan Buske, som ofta finnes i *Carrow*, växte äfven härstädes, och kallades *Canna Bosh*, i anledning hvaraf trakten häromkring fått namn af *Cannas* o.h icke *Canaans Land*, såsom Herr MASON i *Philos. Transact.* anfört. Herr MASON eger dock icke dess mindre skäl af torrheten, att förbyta namnet härpå til Bedröfvelsens-land. En sydligare väg mellan *Artaquas* och *Lange Cloof*, går öfver ett högt och brandt Bärg, som af förenämnde anledning kallas *Cannas Hoogte*.

Den nämnde *Canna*-busken examinerade jag, och befann den tjenligast utgöra ett nytt species af *Salsola*, hvarföre jag i mina beskrifningar öfver växter i Manuscript, kallat den *Salsola caffra, foliis minutis, subrotundis, carnosis, concavis, imbricatis.* Bladen smaka bittert salta, samt med busken brände, gifva en stark aska, förträfflig til Såp-sjuderi, hvilken näring derföre af Carrow-Bönderna i synnerhet idkas. Till Blommans delar är *Canna-Busken* så vida skiljaktig från Character Generic. *Salsolæ* i *Genera Plantar.* Edit. 6:te, att detta species har en liten obetydlig *Stylus*, med 2 à 3 bruna *stigmata.* För öfrigt voro *Stam. fil. breviss. Antheræ cordatæ, Calyx perianth. persistens, Capsula* 5 *valvis,* 1 *Locularis* och *Semen* 1 *cochleatum* såsom på *Salsola*, eller rättare liknande en hoprullad urfjäder.

Det var artigt att se, huru den enda Slafven, som här nu vid *Soffrane Craal* vistades och hade bestyret, kunde med 2:ne icke långt härifrån boende *Hottentotters* tillhjelp, behändigt leda vattnet uti små rännillar eller fåror ned till Hvet-åkren (hvarest nu axen började framkomma), samt till Trägården, och på dessa ställen göra dämningar, att de efter behof öfversvämmades och vattnades, och deraf härligt grönskade.

de. Jorden var derimellan likaſå torr, ſom den annars ganſka vål banade langsvågen, hvarigenom vi om natten, då reſan fór ſvalkans ſkull főretogs, ſnart nődgades vånda om igen och drőja till morgonen, emedan vågen från det őfriga af marken ej kunde åtſkiljas.

Påfőljande morgonen fortſattes reſan őfver *Moraſs-Rivier*, och vi kommo middags-tiden till *Canna-Rivier*, af andra *Klein Dorn Rivier* kalladt, hvaråſt vi raſtade. Det enda grőna, ſom våra Drag-Oxar och Rid-Håſtar hår kunde finna, var litet rőr, (*Arundo phragmites*) ſom i nåmnde Rivier ånnu var låmnadt, ſedan andra reſandes Boſkap főrtårt der måſta. Vi kommo dock att drőja långre, ån vi bort, på ſå utbetadt ſtålle, főr att ſjelfve tillreda oſs en főrfriſknings-måltid af en ſort Rapphőna (*Patreiſen*) ſom jag nyſs ſkutit; ty vi hade nu på 3:dje dygnet ej haft andra Råtter, ån våra *Hottentotters* grofva Matſåcks-brőd och Thé-vatten. Det fóll på min lott att afplåcka fjådrarna, och Herr IMMELMAN åtog ſig tillredningen. Han fórſtod ock att i gryta måſterligen ſteka Vildbrådet med q. ſ. vatten ſamt Får-ſvans-fett, ſom våra *Hottentotter* vid *Saffrane Craal* ſkaffat ſig, att jag icke en gång kan beſkrifva, huru angenåmt både luftens och ſmakens organer, af denna anråttning till vidare retades. Men ingendera af

ofs kom ihog den invårtes rånsningen eller få kallade uttagningen af Rapphönan, förr än den, till att jämt delas ofs imellan, klöfs i tu, då Saucen, åt hvilken vi nyſs förut hägfälts, blef alldeles oaptitlig. *Hottentotterne* ſkrattade hjärteligen åt vår glömſka, och ännu mer åt vår granlagenhet, ſamt doppade upp hvarje droppe.

Dröjsmålet med denna måltid förorſakade, att vi öfverraſkades af mörkret, innan vi hunno till näſta Gård, hvaraf vi åter denna afton råkade faſt i trångſel mellan buſkar m. m. genom det att vi ej kunde åtſkilja vägen. Vi nödgades derföre hålla ſtilla, och beredde ofs på, att jämte våra Dragare, lida hunger och törſt intill morgonen, och på köpet fryſa; ty ehuru dagen varit baddande varm, befanns likvål natten ganſka kylig. Mot midnatt blef klart af Månens ſken, att vi åter kunde ſöka upp vägen, och komma till en Gård vid *Klein Dorn Rivier*, ſom ock kallades *Sandplaat.*

Följande dagen kunde jag icke utan förundran på en gång betragta ſtora och oförlikneligen feta Får-ſkåckar, ſamt landets förſkråckliga torrhet hårſtådes. När något Får på ſådana trakter ſkall ſlagtas, plågar man noga ſöka efter det alldramagraſte, emedan de öfriga äro odrågligen feta. Svanſar-

ſarne allena, ſom äro af tjock och trekantig ſkapnad, från en, till halfannan fots längd, ſamt ibland öfver en half fots bred baſis, pläga hålla från 8 till 12 markers vigt, det måſta beſtående af ett fint fett, hvilket af ſomliga kan åtas ſåſom ſmör på bröd, och till matlagning nyttjas, ſamt af en del äfven blandas till ljus.

Här ſåſom i *Carrow* och varma trakterna, berättades Vinet blifva godt; men jag kan ſjelf icke derom dömma, ty Bonden hade redan ſålt och förtärt ſin tillverkning. Deremot i *Lange Cloof* ſåſom ſyrligt diſtrikt, kunde alldeles ingen Vin-handtering idkas.

Några Hottentotts-Gummor hade fått bygga ſina Hyddor vid denna Gård, och en Hottentotts-Yngling, hvilken egentligen var i Bondens tjenſt, hade nu för några dagar hos dem legat i en ſvår ſjukdom, hvilken tycktes mycket ſlägta på den gångbara rötaktiga Febren, och ſåledes icke tåla åderlåtning. Jag nödgades dock att företaga denna operation, för att icke blottſtälla den ſjuka för min Vård, hvilken för blodtappning nu hade fattat oinſkränkt förtroende, och till deſs anſtällande redan brynat ſin tälgknif. Den ſjuke, ſom antingen icke kunde eller icke ville lemna någon underrättelſe om ſitt tillſtånd, hade förut klen puls, och fick under åderlåtningen en darrning

öfver hela kroppen, och convulſiviſka ryckningar kommo dertill efter förbindningen. Således lemnade vi verkligen Patienten i långt ſvagare tillſtånd, ehuru ſparſamt blod tappats. Men min Vård var icke deſto mindre ganſka nögd, och ville icke tro annat än darrningen m. m. var läſſad, ſamt befalte ſin Huſtru traktera mig för mitt beſvär, på bäſta ſättet. Innom en half timme, kom man och berättade oſs att den ſjuke hölt på att aflida. Jag kan icke neka, det jag då kände innerlig förebråelſe, att finna mig på viſst ſätt dertill hafva varit verktyg, men underlät dock ej, att till likſom lättande af mitt ſamvete, göra min Vård några bittra tillvitelſer, ſåſom förnämſta orſaken till en Hottentott-ſjäls haſtande i evigheten. Den gode Mannen ſyntes ſå bekymrad och rörd till hjärtat, att jag verkligen var betänkt på att åter tröſta honom; men i detſamma bröt han ſin långa tyſtnad med en djup ſuck, och ſvarade mig i en eftertryckelig ton, det han frågade Böfvelen efter Hottentotten eller deſs ſjäl, allenaſt han kunde få en annan i deſs ſtälle till Ox-ledare, då han nu ſnart borde köra till *Cap*, för att ſälja ſitt Smör.

Imedlertid gingo vi åſtad, för att ſe ſedvanorna med liket. De beſtå deruti, att Hottentotterne ruſka, ſkaka, knuffa och bulta både de döende och redan

dan nyss döde af deras Landsmän, samt skrika och gråta dem uti öronen med en mängd förebråelser öfver det, att de dö bort. Man förgåter icke heller, att dessutom med fagra ord och löften bjuda till att öfvertala dem derifrån, liksom det komme an på de i själtoget stadde, att efter caprise lefva eller dö. Denna ceremonie fick jag nu här se till pricka anställas af ett par Hottentotts-käringar på den Ynglingen, jag åderlåtit. Genom deras oförtrutenhet derutinnan, fruktade jag att de alldeles skulle qväfva den lilla gnista af lif, som hos honom, åtminstone något efter vår ankomst förspordes, men tvärtom kom den sjuke sig något, så att det syntes, som de ruskat den aftynande circulationen och lifvet på honom åter i behörig rörelse; dock försummade icke jag och min Vård å vår sida, att så fort vi hunno, skaffa Brånvin, för att dermed pånsla hans läppar och näsa. Jag fick sedan vid min återresa, här veta, att denna däning påkommit Ynglingen af det, att man låtit honom under Feber-yrslen springa ut, och att han, ehuru nu ganska matt, dock vid pass efter 10 à 12 dagar blifvit alldeles frisk, samt förlupit tjensten på den resan till *Cap*, som jag nämnde att min Vård ämnade nyttja honom såsom Oxledare.

En *Utter*, ganska väl uppstoppad, och som

som jag nu bevarar i Kongl. Vetenskaps-Academiens Cabinett, var såsom ett sällsynt djur härstädes, af min Vård ämnad till skänks för Gouverneuren, och fördenskull hittils undangömd; men jag fick den till tacksamhet för åderlåtningen, ty så intagen och tacksam var den enfaldiga Landtboen för samma Operation. Den nämnde Uttern tyckes vara samma species med vår Europeiska, (*Mustela lutra* LINN.) skiljaktig endast från denna med sin ljusare färg och storlek. Kroppens längd från nosen till basis af svansen, är 2½ fot, och svansens hela längd, litet mindre än halfannan fot. Detta Djur lärer här förnämligast lefva af en sort Taskkräftor och Grodor, emedan uti det söta vattnet, som finnes i alla de Africanske Rivieren, hvilka jag tecknat på min Charta, mig vitterligen, endast 2:ne Fisk-sorter, och dessa ändå till ett ganska sparsamt antal, skola finnas, nämligen en ganska liten Rudsort, hvars species jag försummat att utstaka, och *Cyprinus gonorynchus* af vid pass en vanlig Sills storlek.

Den 17 kommo vi ifrån den torra *Carrow*-trakten, in i *Lange Cloof*, (Långa Dalen) som vid *Brack-Rivieret* därstädes tog sin början. Till förstärkning för mina Drag-oxar, nödgades jag här köpa än ett par, à 8 Riksdaler stycket. Bondens Hu-

Hustru, hvilken här tycktes vara Husbonde i huset, sålde dem för att vara utan vank och lyte. Som den ena af dem icke dess mindre snart befans litet skinkhalt, då vi körde härifrån, började vi fatta missttankar om Säljarinnans åra. Dess Grannar förskäkrade åtminstone, att i anseende till den borgen hon gifvit, hade Oxen kunnat halka på alla 4 fötterna, utan att vi haft skäl att klaga. På en Häst, vi här lemnade, blefvo vi äfven af samma Värdinna och hennes Man filuterade. De flyttade korrt derpå till *Cap* för att göra lycka i handel; de voro dock nu gästfrie och fägnesamme i sin hela och bästa bemärkelse, samt åto sjelfve med en appetit, som gjorde oss förvånade. Likasom gästfriheten är här en allmän vana eller character på Landsbygden, likaså tyckte jag af många flera anledninger, att svekfullhet i handel var äfven i Colonien mycket rådande, och ingalunda ansedd för så nedrig och föraktlig, som hos oss, eller som den i sig sjelf förtjenar.

Omkring detta så kallade *Brack-Rivieret*, så väl som andra ställen i *Lange Cloof*, klagade man öfver det förr i *Artaquas Cloof* omnämnde Pissgräs, ehuru man icke med säkerhet kunde derföre utpeka någon viss växt.

Jag consulterades af en Hustru här på trak-

trakten, som af okunnighet och otålighet, styckvis plockat borrt sin Uterum prolapsum, utan någon särdeles elak påföljd.

Vid Ursprunget til *Keurebooms-Rivier*, var en Gård, ifrån hvilken man genom en besvårlig fotstig skulle på en dag kunna komma ned i *Houtniquas* till *Algoa Bayen* därstädes *Pott-Rivieret* skall ock kallas *Chamika*, hvilket namn, emedan det ej fått rum på Chartan, jag för tillkommande Resandes rättelse bort anföra. Som Herr IMMELMAN och jag till Håst, ridit ifrån vår vagn, och nu i tjocka mörkret togo villse om vägen, kommo vi upp till en Gård, icke långt ifrån sist bemälte Rivier. Vi funno den endast bebodd af Hottentotter, hvilka där till Gårdens eftersëende af en Colonist blifvit lemnade. De voro för illvillige, att på Portugisiska eller Holländska svara på Herr IMMELMANS frågor om vägen, ehuru han lofvade dricks-pänningar, och ehuru vi sedan blefvo försäkrade, att de väl kände dessa Språk; men de pratade ganska mycket på sitt språk till oss; som vi alldeles icke kunde förstå. Jag vet icke om detta var ett okynne, endast grundadt i den så kallade allmänna förderfvade mänskliga naturen, eller om det bör anses såsom en på sina skäliga orsaker grundad svartsjuka mot de Christna Colonisterna. I-

med-

medlertid fingo vi sedan höra flere exempel på, att detta annorstådes händt andra Christna, hvilka på skalkstycke ställt sig okunnige om Hottentottska språket, och derigenom fått höra att Hottentotternas svar bestått uti idel ovett och bitande skämt, hvarmed de i säkerhet och förnöjelse utfarit mot de Christna, tills dessa aftagit masken för att hämnas.

Som vi af förenämnde Hottentotter icke kunde få någon underrättelse, uppsökte vi åter vägen så godt vi kunde; men då jag trodde mig hafva funnit densamma, och skulle rida öfver sistnämnde Rivieret, sönk min Häst med ens ned i gyttjan ända upp under sadlen. Jag kastade mig då af på åbrädden, men vi fingo med möda Hästen upp ifrån detta sumpiga ställe, samt måste sedan jämte vagnen, som kom efteråt, här afbida dagningen d. 22, för att kunna finna rätta öfverfarten, då vi sedan reste till Rivieret *Kukoi* eller som det uttalas, *t'-Ku-t'Koi*.

Detta namn, som annars betyder Hufvud och Husbonde, har förmodligen gifvits till detta Rivier, såsom upprinnelsen eller första grenen till den stora *t'Cam-t'Nasi* Floden, hvilken åter löper in i *t'Camtours-Rivieret*. Gården vid *Kukoi-Rivieret* kallades *Avanture*. Ifrån Bärgen derinvid, så-

go

go vi Hafvet, utan att något af *Houtniquas* ſkogen, för andra imellan belägne Bärgs ſkull, kunde ſkönjas. Icke heller hade någon förſökt att gå härifrån ned i *Houtniquas*.

Till och med d. 31 eller ſiſta af denna månad, drögde vi i *Lange Cloof*.

Vid *Apies Rivier* ſåg jag en gammal *Boshies-mans-Hottentott* med deſs Huſtru, om hvilka Bonden P. VEREJRA berättade mig, att de för några månader ſedan varit regerande öfver vid paſs hundrade *Boshies-män*, men ifrån denna Furſtliga eller Patriarchal-värdighet af honom nu förvandlade till Herdar för några hundrade Får. Han berömde dem för öfrigt ſåſom mot Hottentotts-vanan ſnälle och noga i ſin ſyſsla, ſamt ſåſom nögde och väl ſig ſkickande efter ſin lott. Torde väl hända, att detta gamla Par, genom ſin mognare erfarenhet och urſkilning, funno en angenämare och väſentligare lycka i ſpetſen för Fåren, än på Thronen ibland ſitt Folk. Jag vill ock medgifva Åboens päſtående, att deſs Får voro nu trefligare, under ſå upplyſte Furſtliga Perſoners uppſigt, men är det icke deſs mindre en himmelsſkriande oförſkämdhet, att genom Slaf-idkande göra ſig berättigad, till att beröfva ett helt Samhälle af Menniſkor ſitt Hufvud och lyckliga ſtyr-

ſtyrſel, till någon förmån och nytta för en ſkåck Bonde-Får? Vi ſågo och förbiredo desſutom ſärdeles här i den Långa Dalen många rymmande Hottentotter af bägge könen, hvilka man lemnade oförföljda, dels för deras bråckligheters och ålderdoms ſkull, dels emedan ingen annan Coloniſt ſåg ſig fördel af att fånga dem på vägen, emedan de åndå af deras förſta Husbonde ſkulle fordrats tillbaka. En helt gammal af dem, jag reſte förbi, hade dagen derpå blifvit död af vanmagt. De flåſte af desſa Flyktingar hade en tjock och ſtadig kåpp eller ſtaf, på hvilken man meråndels uppträdt en rundad och midtpå genombårad, två till flera marker vigtig Sandſten, för att öka nämnde kåpps force, då dermed i jorden gräfdes efter rötter och lökar, ſå väl ſom då den nyttjades till att genomſtöta 2 till 4 fots höga och hårda jord- eller leraktiga kupor, ſom plåga formeras af ett ſlags Myror (*Termes*), hvilka Inſecter till en ſtor del utgöra desſa *Boshies-måns* föda. Det gjorde mig ondt, att ſe desſa ſtackars gamla Flyktingar, mången gång förgäfves ſlöſa öfverlefvorna af ſina aftynande krafter på desſa hårdnade kupor, ſedan andra myråtande djur hade minerat ſig in uti dem, ſamt förtärt förrådet.

På ett ſtälle här i *Lange Cloof* var jag

närvarande, då några Hottentotts-rymmare tigde tobak af vårt Vårdfolk. De årkände, att de kommit öfver Bärgen från *Houtniquas*, och där mått vål hós en god Husbonde, men sade att de ville hem till sina Fält, och borde i synnerhet, sedan en af deras Kamrater dödt, flytta derifrån.

Vid *Krakeel-Rivier* befanns marken mycket stenig, och en myckenhet 3 à 4 fots höga Stenrösen af klappersten, voro häromkrig, allt sedan urminnes-tider, så at man icke kunde gissa till hvad ändamål eller af hvad anledning de voro således tillhopa lagde.

I en Dal härinvid såg jag stora gropar, med en hvass påle midtuti, åmnade till giller för större Vildbråd. Föga felades att icke jag och min Häst deruti blifvit fångade.

Uti Bärgen nära *Klippendrift*, sades ett slags Hottentotter sig uppehålla, hvilka man derföre kallade Bärgs-Hottentotter. De voro tvifvelsutan af samma slags Boshiesmän, som stjäla och röfva till sig Boskap, och för öfrigt lefva af Vildbråd och Vilda Växter, såsom jag ofvan beskrifvit. Bönderne häromkring, vågade derföre icke, att långt ifrån Gården låta valla sin Boskap.

Uti *Swarte Cloof*, en Gård mellan *Krakeel*

keel och *Vagenbooms Rivieren*, viste man mig en Hottentotts-Flicka, vid pass 10 år gammal, hvilken ehuru född och uppfostrad i deras tjenst, hade (enligt sägen) redan vid så spåd ålder Hottentotts-arten, att rymma; att hon inemot hela 14 dagarna varit borrtlupen ur tjensten, och under denna tid, åndå i villda fältet födt sig, så att hon bibehållit godt hull. Hon berättade vid hemkomsten, att hon vankat vida omkring, och en gång vid åsyn af ett stort djur (som på vidare beskrifning man förstod hafva varit ett Lejon) blifvit oändeligen skrämd, och derföre åter uppsökt sitt hem. I annan håndelse hade kanske denna i sitt slag annars vackra Flicka, blifvit ett farligt Djur att möta i marken för en Vandringsman, hälst man har exempel på Menniskjor, som till och med i Societet låtit förvandla sig till icke båttre varelser ån Villdjur.

Vid *Vagenbooms Rivieret* skulle enligt berättelse finnas en kolsvart *Ödla*, af vid pass en fots långd, hvilken troddes vara ganska giftig, emedan Hottentotterne för den visade yttersta fruktan. Den skall dock vara ganska sällsynt. Uti sten-rösena vid samma Flod, uppehöll sig i synnerhet en stor mångd af det lilla Djuret, som Hr Pallas beskrifvit under namn af *Cavia capensis*, och Colonisterna kalla för *Dass*. Detta

Djur, ſom ſlågtar något på den allmånna Marmotten, och år inemot af deſs ſtorlek, åtes af en del, hvilka anſe det ſåſom låckert. Det låter åfven rått vål tåmja ſig, och finnes på ganſka många andra ſtållen i de Africanſka Bårgen. Lilla *Daſſen*-Ön på våſtra ſtranden af *Africa*, har deraf fått ſitt namn.

På de ſtållen i Bårgen, ſom deſſa Djur uppehålla ſig, fås ett åmne, ſom man kallar *Daſſen-piſs*. Det liknar en Bårg-fettma, och anſes főr att verkligen vara det, af ſtőrre delen, hvilka ſett detſamma; det brukades ock af några i Medicin, och troddes gemenligen af deſſa, ega ſtőrre kraft ån någon ſannolikhet kan medgifva. Sedan jag funnit nåmnde åmne icke hålla ſådana prof, ſom Bårg-fettman, ſamt att det endaſt finnes dår, ſom Daſſar uppehålla ſig, hade jag nog anledning att ſluta, att det kom ifrån deſſa Djur, och att det troligaſt år menſtruation, emedan af en tam Daſs-hona man haft anledning att tro det, och emedan deſsutom Daſſarnas excrementer ibland nåmnde åmne och ſållan annorſtådes főrmårkas.

Floden 3 *Fontains*, den ſiſta i *Lange Cloof*, år bőrjan till något ſtort Rivier uti *Sizikamma*.

Temperaturen főr denna October månad,

nad, var i det närmaste liknande den förra, eller September månad. Rågniga dagar, voro den 9, 10, 19, 20, 22, 23, 26, 27 och 28.

Den 1 November företogs resan till *Kroome Rivier* eller den krokiga Floden, så kallad, emedan den löper i många bukter igenom en mycket trång dal. Denna Flod var ganska dyaktig, och dessutom dermed besvårlig, att vi hade den 8 gånger att öfverfara, innan vi dagen derpå den 2:dra hunno till *Essenbosh* eller Essenskogen.

Med detta namn kallades någon skogaktighet långs efter *Essen-Rivieret* hvilket så väl som Skogen fått sitt namn af Essen-trädet. Detta träd utgör ett alldeles särskildt slägte, och är af mig beskrifvet uti Kongl. Vetenskaps Academiens Handlingar, under namn af *Ekebergia capensis*, så kalladt efter Capitenen vid K. Amiralitetet och Sv. Ost-Indiska Compagn. Herr CARL GUSTAF EKEBERG, Kongl. Vet. Academ. Ledamot, och Ridd. af Kongl. Vasa-Orden, hvilken var första orsaken till min resa, och hvilken till sådan åminnelse af *Floras* producter, med nit och mångfaldigt bemödande för Natural-Historien, gjort sig ganska förtjent.

Trakten härikring räknades för syrlig. En Bonde hade nyss valt detta ställe att bebygga och bebo. En Koja af löf och halm

utgjorde tills vidare alla hans hus. Jag fann och beskref här många Tråd och Buskslag, som jag förr ej sett. Här fanns äfven i större myckenhet än annorstädes af det besynnerliga slägte Insecter, som Hr Professor THUNBERG först utstakat, under namn af *Pnevmora*, i K. Sv. Vet. Acad. Handl. Vol. 36, p. 254. Dessa Species till hvilka äfven Gr. *papillos*. FABR. bör räknas, utgöras af 1. Pn. *immac*. (Gryll. *unicol*. LINN.?) 2. Pn. *macul*. (Gr. *variolos*. LINN. & FABR.) 3. Pn. 6 *gutt*. (Gr. *inan*. FABR.) De äro från 2 till 3 tum långa, samt en enda smal tarm undantagen, befinnes deras abdomen tom samt alldeles genomskinlig, och dessutom uppblåst och stind, hvarföre de af Colonisterne kallas *Blaasops*, och sägas lefva endast af väder. Om dagarna äro de gerna tyste, men på ställen de finnas, får man om qvällarna ibland från alla kanter höra deras tämligen starka och dallrande låten. De låta sig gerna framlåckas af något stort eldssken i mörkret, och då lättast fångas, men äro derimellan sällsynte. En ville försäkra mig, att de äfven kunna framlåckas af buller, eller då man liksom talar till dem och går dem till mötes, men försöket misslyckades för honom samma gång.

Den 3:dje hvilade vi vid nästa Gård, som var vid öfra kanten af *Diep-Rivier*. Åtskillige Hottentotter af Boshiesmans-racen,

cen, ſom hår voro i tjenſt, hade ſina Kojor invid Gården. Deſſa Kojor voro hopſatte af halm, men nu desſutom till ſtörre delen betäckte med ſtora fliſor af Elephants-kött, hvilket var ſickſack utſkuret i ſtrångar eller rimſor af 2, 3 till 4 fingers tjocklek, och ſammanhångande till flera famnars långd; dels lindade ikring Kojorna dels ſträckte från den ena till en andra, för att på och mellan dem torrkas. Hårſtådes voro både Mån, Qvinnor och Barn, nu utom all annan ſyſſla ån den, att ſofva, röka och froſſa på Elephants-kött. Och ehuru jag i Söderhafvet åtit hundkött, var likvål lukten och åſynen af nårvarande Kött-Calas tillräcklig att betaga mig all nyfikenhet ſamt håg att ſmaka på Elephantens. Det var desſutom nu ej fårſkt, utan några dagar ſoltorrkadt, ſå att om jag hade ſmakat derpå, ſkulle mitt omdömme varit opålitligt, och jag på köpet ådragit mig Coloniſternas förakt, hvilka anſe för nåſtan lika ohyggeligt att åta af Elephantens, ſom af Månniſkjo-kött, emedan Elephanten år ſåſom de föregifva, ett mycket förſtåndigt djur, hvilket ock då det år ſåradt, ſamt finner ſig icke komma undan, på viſst ſått gråter, ſå att tårar rinna utföre kinderna, likſom på en bedröfvad Månniſkja. Jag hade velat rida ut på ſlåtten, dåreſt denna Elephant var ſkuten, för at beſe deſs ben-rangel, men man

förfäkrade mig, att alla benen redan voro af Ulfvar borrtsläpade.

Man ansåg denna, såsom en ung Hanne, emedan Betarne varit af de smalare, och allenast 3 fot långe, samt största Oxeltanden allenast 4 tum bred, då dock en Elephant Oxeltand, som jag fått af andra Sköttar i *Cap*, och nu bevarar i Kongl. Vet. Acad. Nat. Cabinett, är 9 tum bred, och väger fyra och ett halft skålpund, oagtadt densamma bär tydligt märke af att vara den sista i käken, samt icke fulleligen utväxt, utan att den till mer än två tredjedelar af sin bredd ännu varit innesluten inom tandköttet. Dess afstånd ifrån Roten till öfversta kanten eller dess upphöjning öfver tand-hylsan, synes hafva varit 5 tum. Örat på den här skutne Elephanten, berättades hafva räckt en medelmåttig Hottentott från axlen ned till marken. Ett af frambenen, som var framfördt till Gården, låg där ännu ostyckadt. Huden deraf, hade på långt när ej den täthet eller fasthet, som på *Rhinoceros* och *Hippopotamus*, utan synes liksom hopväfd af större rör och blodkärl, samt till sin yta mer ojämn, skrynklig och knottrig; kan ock derföre ej nyttjas till Karbaser, såsom nyssnämnde Djurs Hudar. Foten var nästan cirkel-rund, knapt vidare än benet, af icke fyllest en Svensk fots diameter. Tårna skola alltid vara 5, men Unguli till antalet variera, enligt

ligt Herr Buffons anmårkning, Tom. XI. pag. 68. Jag fann allenaſt 4, af hvilka de ſtörre tycktes hafva ſetat utåt, och den ſmårſta egde allenaſt en tums diameter. Under foten tycktes huden icke vara tjockare eller faſtare, ån på den öfriga kroppen.

Man trodde, att den hår ſkutne Elephanten, af ſtarkare Hannar blifvit ifrån ſin hop utur *Sizikamma* förjagad, hvaråſt i tjocka ſkogen, Elephanterne ånnu kunna ega friſtad, eller råttare ſågas vara mot ſina fiender befåſtade; ty *Lange Cloof* och andra ſtållen, ſom de Chriſtna börjat bebo, hafva deſſa Djur genaſt nödgats öfvergifva. Jagten efter den hår omtalte Elephanten, har enligt ſjelfva Jågarenas (2:ne Bönders) egen beråttelſe, på följande ſått tillgått.

Då de om aftonen blefvo det anſenliga Djuret varſe, beſlöto de genaſt att till håſt efterlåtta detſamma, oagtadt de hvarken voro öfvade Elephants-Jågare eller någonſin ſett ſådant Djur. Det lårer dock på beſkrifning icke varit mindre ån 11 à 12 fot högt; hvaremot de ſtörſta af detta ſlågte ſkola hinna till 15 och 16 fots högd. Håſtarne lika ſå ovane vid åſynen af detta Colloſſala Djur, ſom deras Ryttare, ſveko dem dock icke. Djuret tycktes ock icke ens bry ſig om dem, tills de kommit in-

om 70 à 80 ſtegs nära håll, då en af dem i ſamma ögnablick på det vanliga Jägare-maneret i *Cap*, hoppat af Häſten, förſäkrat ſig om tyglen, fallit på knä, ſtödt ſin laddſtake mot marken med vänſtra handen, derpå hvilat böſs-pipan, lagt an och gifvit fyr på Djuret, ſom då hunnit vid paſs 40 till 50 ſteg långre undan; ty då man jagar ſtörre Djur, paſſas gerna tillfället att hälſt ſkjuta på 150 ſtegs håll, dels emedan de här i Colonien ladda ſå, att kulan i deras tanke, på det hållet har ſtarkaſte verkan, dels emedan genom ſamma afſtånd, de kunna vinna rådrum att åter kaſta ſig i ſadlen och fly, innan det ſårade Villbrådet hinner hämnas. Knappt hade ock nu vår Skött hunnit upp i ſadlen, och vända om med ſin Häſt, förr än han märkte Elephanten i hälarna efter denſamma. Djuret hade då låtit höra ett hvaſst gny, hvilket genomträngde, ſom han tyckte, ända intill märgen af benen, och kom äfven Häſten att göra några ſpräng, ſamt fördubbla deſs löpande till en alldeles ovanlig haſtighet. Den nämnde Jägaren ſanſade ſig imedlertid ſå mycket, att han ſtyrde ſin Häſt uppför en högd, emedan han viſste att Elephanter och alla andra ſtörre Djur, i anſeende till deras kropps tyngd, äro i proportion mycket trögare och långſammare, då det bär uppföre, men tvärtom då det går backe ned.
Här-

Härigenom fick han ock än säkrare försprång, samt dess Kamrat så mycket mer rådrum, att komma fram på en sida af Elephanten, däråst han låttast mot hjertat eller de större lung-pulsådrorna, trodde sig kunna rigta sitt skått. Men detta hittade dock icke heller något farligt ställe, emedan Hästen varit nog orolig och ryckt på betslet, som satt om Skyttens högra arm, då han, såsom den förra, hoppade af och gaf fyr. Elephanten, som nu vände sig mot denne senare Skötten, ledsnade snart att förfölja honom, emedan han hade tillfälle att rida undan uppföre en än brantare backe. Sedan hulpos bägge dessa Jägare åt, att för mer säkerhets skull hålla hvarandras Hästar vid tygeln, så att de ej skulle undanlöpa, medan hvardera Skötten i sönder gjorde sitt skått. Efter tredje kulan, hade Elephanten ännu budit till att hämnas; men den fjärde hade alldeles modfällt honom; dock skall han ej alldeles stupat förr än efter den åttonde. Flere vålöfvade Elephants-Jägare, hafva likvål försäkrat mig, att en enda kula är nog att fälla Elephanten, men dertill fordras likvål

1:o Att Böss-Calibern skall vara tillräckligt stor, så att den förer en kula af ett sjette- eller åttondedels, alldraminst ett 10:dedels Holländskt skålpund.

2:o Att

2:o Att Bössan är starkt ståckad, och således båttre kan tåla ett så mycket starkare skott krut; ty det är att märka, att Böndren till Elephants - Sjökos - Rhinoceros- och äfven Buffel-jagt, hälst tycka om och väl betala de stora, och nu mera för deras ovighet och tyngd, casserade gamla Svenska och Danska Muskôter; men de ståcka merändels om dem, med en än stadigare ståck än de förut ega, på det att de måtte tåla desto starkare skått utan att stöta. Det är i anseende till Gevärets tyngd, som Skytten nästan alldrig bjuder till att dermed skjuta på fri hand, utan på ofvan anförde sätt stödt mot laddståcken. Icke heller bjuder någon till att sitta till häst och skjuta, emedan både den och Jägaren gerna äro darrande af den hästiga ridningen.

3:o Fordras till Elephants-skyttet, att kulan består af vid pass en tredjedel Tenn, mot tvånne delar Bly; ty kulan af Bly allena, plattas alldeles, eller till någon del, mot de större Djurens tjocka och ganska sega hudar, och derigenom förlora sin fart såsom jag sjelf sett på Rhinoceros. Blandas åter för mycket Tenn i kulan, blifver hon för lätt och dessutom skör, att hon såsom jag ock funnit, flyger sönder i skärfvor, där hon på något större Djurs kropp råkar benagtiga ställen. Åtskillige hafva berät-

råttat mig, det man med sådana Muskö-ter, stark laddning och tennblandade kulor, som jag beskrifvit, kunnat skjuta tvärs igenom plogbillar af tämmelig tjocklek. Jag kom väl icke att derpå sjelf se prof, men håller det icke otroligt, emedan flere gerna ville hålla vad mot mig, då jag derpå tycktes tvifla. Tvärtom fann jag det så mycket möjligare, som jag hade mig bekant, huru med blott en Pistol-kula af bly, man ibland kunnat genomskjuta ett harnäsk. Flere Sköttar har jag hört omtala, såsom en ibland dem mycket välkänd sak, att då man med större gevären kommit åt, att skjuta ibland en skäck *Zebrer* eller *Quaggor*, som stått nära tillsammans, har kulan, då den ej råkat desto benagtigare delar, strukit igenom 4 till 5 af de nämnde Djuren på en gång.

4:o Fordras framför allt, att man träffar Elephanten i hjertat eller dess grannskap, där kulan näppligen lärer kunna undgå att fördärfva något större blodkärl, hvaraf Djuret snart förblödes. Det är ock så mycket angelägnare att hafva ett stort gevär, som såret efter en liten kula lättligen af fett eller blod-lefver kan komma att tilltäppas, utom det att spänstigheten af så stora Djurs hudar och muskel-fibrer, som hos Elephanten, Rhinoceros och flere, är starka-

kare i proportion ån hos det smärre Vildbrådet, hvarigenom blessuren lättare efter ett skott snörpes ihop. En annars för Elephantsskytte känd Man, sade mig väl, det hjertat säkrast kunde träffas på detta Djur, om man riktade skåttet just på det stället af sidan, hvaräst det gemenligen skall hålla örsnibben; men att dömma af den vackra ritning, som är i Herr Buffons Verk, tyckes örat korrtare, än att min sagsmans uppgift kan tjena till rättelse, så framt icke Africanske Elephanten har något längre öron, eller att dessa, i proportion mycket mera blifva förlängde på de större och mycket gamla, än på den i nämnde Verk afritade unga.

Erfarenheten skall hafva lärt Capska Sköttarna att icke skjuta på Elephantens hufvud, emedan hjärnan är för liten att kunna träffas, och dessutom väl befästad med en tjock och hård benskalle. Detta kommer äfven väl öfverens med hvad man förr har sig bekant om detta Djur; men af hvad ofvan anfört blifvit, är klart, det visst icke 2 à 300 personer skulle hafva möda att skjuta en Elephant, såsom Herr Buffon pag. 11 utur Herr Bosmans Rese-Beskrifning till *Guinea*, p. 245 anförer, så framt icke Gevären eller sjelfva Skjöttarne äro altför dålige; icke] heller behöfves det

det en hel Armée, såsom förstnämnde Auctor *loc. cit.* tror, att angripa en skåck Elephanter. Det vågas ofta af en enda Jägare i Africa, då han år med en snabbfotad och öfvad Jagt-häst försedd, samt finner Elephanterne för sig på slätten. Han löper då knappt mer fara, än när han har ett enda af dessa Djur att angripa. De yngste Elephanterne pläga då först fly, men en eller några af de äldre, som hafva största tänderna, och äro just de, som Skötten hälst har ärendet till, vända sig kanske ibland emot honom, men då de snart ledsna och vånda om, vånder Skötten sig efter och passar alltid tillfälle att skjuta någondera. Om då ett sådant Djur allenast träffas i höften, plägar sägas, att det redan fått såker vårfning af Jägaren, emedan det blifver haltande, och skall derigenom visst hafva att förvånta än dödligare skått, innan det hinner eller orkar undankomma. Ju större tänder Elephanterne ega, och ju äldre de dessutom äro, ju tyngre och trögare skola de då äfven vara att undankomma. Under stark solvarme har man äfven funnit sådana i allmänhet ganska vanmägtiga och trötta, att man till fots driftat sig fram att skjuta på dem. Detta våga i synnerhet, till skytte uppöfvade och till den åndan ofta medbragte Hottentotter, emedan de i sin skinpäls vigare smyga sig fram, och äro mer

snabb-

snabbfotade att komma undan, samt tros, icke utan anledning, så väl uti Elephantens som i andra Vildbråds ögon, vara mindre misstänkte än de Hvite, och för Djurens våderkorn mindre anstötlige, i anseende till deras villdare luckt, hvilken af skinnpålsarna och smörjningen, samt Bucku-pulfret eller pudret hårrörer.

När Elephanten känner sig svåra sårad, skall han icke bjuda till att försvara sig för sin fiende, och ibland, icke en gång att mer fly, utan stå stilla att svalka och bespruta sig med det vatten, som han understundom i sin snabel gömt i reserve. Kommer han då till något vatten, eller når som hälst annars han sådant finner och är varm, suger han deraf för att spruta öfver sig. Det är förr af Zoologerne väl bekant, huru Elephanten hälst håller sig nära Floder, och med hvad sorgfällighet man i Asien förer de där tamde till vatten, för att tvåttas; således har det intet förekommit mig otroligt, när man berättat, såsom jag ofvan anfördt, att Elephanterne på torra fälten i Africa, ibland träffas vanmägtige af törst. En enda berättade mig, att han på ett sumpigt ställe eller så kalladt källsåg (*Fontein grund*) förmärkt tämligen säkra tecken att Elephanter där legat. Alla berättelser jag hade tillfälle att samla, kommo deruti öf-

ver-

verens, att dessa Djur då de varit jagade, hafva ganska sorgfälligt sökt att undvika dyaktigare floder, förmodligen för att icke fastna i gyttjan; deremot hafva de gerna uppsökt större Rivier, hvilka de med lätthet öfversummit. Ty oagtadt Elephanten, i anseende till sina fötter och ställning, icke tyckes vara danad till simning, och han både med kropp och hufvud skall så godt som alldeles sjunka under vatten-brynet, löper han dock mindre fara att drunkna än andra Landtdjur, emedan han räcker sin långa snabel högt upp öfver vatten-ytan för att andas, och kan förmedelst densamma lemmen, som tillika utgör hans näsa eller luckt organ, med ganska starkt väderkorn begåfvadt, rätta sin kosa. Man har derföre sett, att då flere Elephanter på en gång simmat öfver en Flod, hafva de alle väl hittat vägen, och kunnat undvika att stöta tilsammans, änskönt hufvud och ögon varit under vattnet.

Det är endast för tändernas skull, som Elephants-jagter af Colonisterna anställas, undantaget då man tillika kommer åt, att bevara köttet för Tjänstfolket (Slafvar och Hottentotter). Och som större Elephants-tänderne väga från 100-120 till 150 Holländske skålpund, hvilka mot lika så många Gyllen till Gouvernementet kunna föryt-

tras, ſamt ſåledes, 300 Gyllen eller hundrade Riksdaler, ſtundom med ett enda ſkott kunna förtjenas, år det icke underligt, att Elephants-Jågarena ofta åro ganſka vågſamme. En Bonde (nu död), ſom hade jagat en ſtor Elephant öfver utloppet af *Sondags-Rivieret*, hvaråſt det år ganſka djupt och bredt, driſtade att följa efter med ſin Håſt, och kom lyckligen öfver, ehuru han medförde ſitt tunga gevår på axlen, och ſjelf icke kunde ſimma. Han ſkall dock ingen ting vunnit med ſin tilltagſenhet, emedan Elephanten dragit ſig undan i tjockt och törnigt Boſkagie, dår Jågaren icke kunde eller vågade leta ſig fram.

Det år allenaſt på ſlåtten, ſom man till håſt kan komma åt att angripa Elephanten; i Boſkagiet, dår det endaſt kan ſke till fots, år denna jagten alltid åfventyrligare. Man måſte då noga laga, att man år på låſidan eller under vinden af Djuret, ty ſkulle det medelſt vinden få våderkorn af Jågaren, ruſar det genaſt till vågs, att uppſöka och döda honom, i ſynnerhet om det någonſin tillförene (ſom ofta hånder) varit jagadt, och ſåledes haft tillfålle att låra kånna, huru farlige och djårfve Skōttar åro. Flere ån en Jågare, hafva hårigenom kommit i yttersta våda. Dirk Marcus, en Man, den jag förr omtalt vid *Hagel-Craal*, be-

råt-

råttade mig ett af sina Jagt-äfventyr, på följande sått:

„Då i min ungdom, sade han, jag i en buskig backe nära en skog, höll på att smyga mig fram till en Elephant i lovart om mig, fick jag från lä-sidan höra ett förfärligt gny eller låte; och ehuru jag den tiden, var ibland Elephants-Jägare en af de oblygaste Sällar, kan jag icke neka, det jag då vart ganska betagen, så att jag tyckte det håren reste sig alldeles på ända på mitt hufvud. Tillika förekom det mig liksom jag blifvit öfversköljd med kallaste vatten, utan att kunna röra mig ur fläcken, förr än jag såg det höga Djuret så nära, att det nästan var färdigt att fatta mig med sin snabel. Lyckligtvis fick jag då sansning att taga till fötters, och till min egen stora förundran fann jag mig så snabbfotad, att jag tyckte mig knapt röra marken; icke dess mindre var Djuret mig tämligen tätt efter hälarna; men sedan jag hunnit till skogen och där krupit undan mellan träden, kunde Elephanten icke lättligen efterfölja. I anseende till den ställning jag i början var uti, är jag säker, att Djuret ej kunnat se mig, och att jag således först varit röjd af dess väderkorn. Det skulle tyckas, att jag till hämnd, åtminstone bort lossa min Bössa på så näsvis Elephant; men han kom

så ovåntad, att jag i fórsta fórskråckelsen ej tånkte derpå; sedan åter blef hvart enda steg dyrbart fór mitt lif, och slutligen var jag fór andtruten, samt glad att hafva sluppit undan. Dessutom tviflar jag på, om ett skott i bringan skulle trångt igenom bróstfjólen i hjertat; såkrast år, då kulan får stryka in mellan ref-benen, snedt fram genom hela lungan eller bróstet".

En annan Kryp-Skótt, Claas Volk benåmnd, har enligt fleres beråttelser, jag derom samlade, varit mindre lycklig. Då han på en slått, i skygge af åtskilliga dår glest våxande Torntråd (*Mimmos. nilot.*), trodde sig i stånd att smyga fram till en Elephant, blef han af detta Djur rójd, eftersatt och ófvertagen, samt då fattad af dess snabel och slagen till dóds. Detta skall dock vara det enda exempel i manna-minne, på en i sitt yrke fórolyckad Elephants-Jågare, undantagen en annan Bonde Ruloph Champher benåmnd, i hvilkens sida en Elephant med sin tå stótte ett djupt hål under det han lyfte foten och steg ófver Mannen, dock utan att blifva honom varse. Jag examinerade sjelf årret efter denna stót, och fann en djup nedtryckning af 4 ånnu fracturerade Ref-ben, hvaruti mannen vid våderskiften klagade ófver mycken olågenhet. Denna olycka hånde honom flere år

år tillbaka vid *Svartkopps-Rivier*, dåråst han under bar himmel, vid en då måst utkålnad eldbrasa, midnatts-tiden låg och sof jåmte 2:ne andra sina Kamrater. Desse till sin lycka vaknade litet fôrr, och krôpo undan i en Buske; men alle tre Rid-håstarne som voro vål fastbundne vid ett tråd, fingo sin ryggrad sônderslagen på ett eller flere stållen. Elephanterne hade varit 4 à 5 stycken, hvilka i sagta mak passerat sin våg fram, under det de åstadkommo denna skada.

Af hvad redan blifvit anfôrdt, fôljer tydligen, att den Elephants-jagt, Herr De la Caille i sin *Journal Historique du Voyage fait au Cap de B. Esperance*, p. 158-159-160-161-162, vidlôftigt beskrifver, såsom af Colonisterna fôretagen med Lansar, icke kan annat vara, ån en dikt, hvarmed någon inbilladt och missledt den goda Abbéen, och hvarôfver kånnare i *Cap* ånnu voro skamlôse nog att skratta. Icke rimligare heller låter den berättelsen eller det exemplet af en fôrolyckad Elephants Jågare, som nyssnåmnde Auctor anfôrer. Innehållet deraf år det: att trenne Brôder, fôdde Européer, hvilke redan fôrut med Elephants-jagt fôrvårfvat sig vacker rikedom, hafva ån en gång med hvar sin Håst och Lans fôrsedde, till skiftes angripit en Elephant, hvilken dock åndteligen fått fatt på den ena

Håsten, emedan den stupade; och kastat honom hundrade steg ifrån sig, samt sjelfva Ryttaren upp i luften; låtit denne derifrån falla ned och genombåras af den ena stora tanden, på hvilken således uppträdd eller uppspetad, samt oerhört skrikande, Djuret framvist honom liksom med nöje åt de 2:ne andra Ryttarena, den olyckligas Bröder. Nåppligen lårer en Elephant kunna kasta en hel Håst hundrade steg ifrån sig, eller en Man skrika, sedan han blifvit genombårad och uppspetad på en tjock Elephants-tand. Men man bör hårvid till Herr Abbé De la Cailles förtjenta ursåkt påminna, att denna snålla Astronomen icke åmnat trycka någon Historisk Beråttelse om *Cap*, utan att de korrta Anmårkningar han författat, först efter hans död blifvit utgifne.

Elephanternas parnings-sått, år en ånnu hittils omtvistad sak, ty oagtadt den stora mångd som man i Indien egt, och som understundom funnits brunstige i den grad, att de deraf fallit i raseri, har man dock icke kunnat förmå dem till parning. En del Auctorer hafva förklarat denna sak sålunda: Att Elephanterne voro för blygsamme att tåla Månniskjor såsom vittnen till sin förening, hvilket desse Djur alltid borde befara, ehuru Hanen och Hona samman-

släpp-

släpptes i mörka stall; Andra åter hafva gått så långt, att de påstått, det Elephanternas blygsamhet icke ens tillåte någon tredje af deras eget slägte, att vid en parning vara närvarande; Månge åter hafva velat uttyda denna Elephanternas återhållsamhet i tämda tillståndet af deras storsinthet eller högmod, såsom skulle dessa Djur vara för kloka och högdragna, att vela fortplanta och derigenom förringa och försämra sitt slägte, till Slafvar åt Människjorna. Men när man vet, det Elephanterne förr låta tvinga sig till lydnad, och snart sagt mer undergifvenhet än något annat Djur, tyckes man icke heller skäligen kunna lemna denna senare mening sitt bifall.

Troligare torde derföre denna motsträfvighet i en sak, hvartill naturen å andra sidan ögonskenligen anmanar, härröra af Elephantens till sådan förrättning obeqvåma kropps-byggnad, ett hinder, som naturen kanske funnit nödigt att hällst sätta i vägen för dessa Djur-Jättars (om jag så får kalla dem) annars alltför myckna förökande, i hvilket fall de med alla de varmare Climaters ödeläggande, skulle snart påskynda sitt eget. Dessutom, som naturen icke verkar utan medel, månne icke Elephanternas, dels kanske naturliga, dels genom deras skapnad och andra tillfälligheter tvungna återhåll-

 sam-

ſamhet, år det medel, ſom naturen till deras, framför alla andra Djurs, anſenliga våxts och ſtyrkas befråmjande utſett? Elephanterne, (några Hannar af ålder eller ungdom ſvage, och derföre af ſtarkare Rivaler borrtjagade, undantagne) hålla ſig alltid i flockar, då ſåledes några få de ſtarkaſtes ſvartſjuka alldrig lårer tillåta de yngre att paras, mindre att enerveras, hålſt ſåſom ſagt år, kroppsſtållningen utomdeſs deruti troligen lågger de kraftigaſte hinder; ty Födſlodelarne åro på bågge könen nåſtan midt under buken belågne, och Hannarnas i proportion mot kroppen, ganſka korrta. Af denna beſkaffenhet, hafva de flåſte Auctorer icke utan god anledning, dragit den ſlutſats, att Honorna endaſt liggande på ſin rygg, ſkulle vara i ſtånd att tillåta parningen. Ja, ehuru alldrig någon kunnat ſåga ſig dertill hafva varit åſyna vittne, tager likvål den ſtora Natur-Låraren Hr. BUFFON T.XI. pag. 63, det för en ſå afgjord ſak, att han förſåkrar ſig icke en gång ſkolat tviflat derpå, om ån de reſande Herrar DE FEYNES, TAVERNIERS och BUSSYS tankar icke vore, ſom de dock nu åro, dermed inſtåmmande. Han jåfvar ock derföre ARISTOTELES, med ſå mycket mera ſkål, ſom denne Auctor beſkrifver parningen icke annorledes från de andra fyrfotade Djurens ſkiljaktig, ån att Honan blott nedſånker ſånder-

derna. Icke dess mindre för att få denna besynnerliga fråga med mera visshet afgjord, släppte jag ingen Elephants-Jägare af alla dem jag råkade, ofrågad i detta ämne. De yttrade sig, det de i anledning af ofvan anförde skål, voro måst fallne att bifalla den vanliga meningen, om icke de varit annorledes underrättade genom 2:ne af sina Kamrater J. Kock och Marcus Pottgieter, hvilke af en Elephants-parning varit åskådare. Jag råkade dock icke mer än den förstnämnde Jägaren, hvilken sade sig äfven varit af den tanken, att Elephants-Kon skulle nödgas ligga på rygg, tills han ändteligen annorlunda förnummit, då han jämte nämnde M. P. varit på en Elephants-jagt. Bägge desse Jägare hade då räknat omkring 8 Elephanter, hvilka de i anseende till deras smärre tänder för Honor ansett, tvänne stora undantagne, hvilka först gingo flere gånger omkring en af de förmenta Honorna (kanske den enda brunstiga), och slogo eller kanske caresserade henne med sina Snablar, tills hon ändteligen föll ned på fram-knänen, och med raka bakben jämkade bak-fötterne ända till eller ock kanske förbi de främsta, att hon nästan liksom stått på hufvudet. I denna tvungna ställning sågs hon långa stunderna i sönder afbida Hannarnas skyldighet; hvilka väl ock sökte att bevisa den, men af svartsjuka skola de hafva hin-

dradt hvarannan, så snart någondera började bestiga. Efter 2:ne timmar hade Jägarena ledsnat att se härpå, ännu mer ledsne deröfver att de i afseende, på ojämn stening, men annars skoglös mark, och en mellan varande Flod, hvarken till häst eller fot kunde drista sig fram att skjuta. Jag kan icke neka, att ehuru ej ringaste anledning är att tvifla på min sagsmans trovärdighet, och ehuru det han berättade icke är omöjligt, finner jag dock dervid stora svårigheter. Men så är å andra sidan, Herr BUFFONS eller den allmänna meningen, om Elephants-parningen än mindre trovärdig: 1:o Emedan den af intet åsyna vittne har kunnat bestyrkas, icke en gång af något dylikt exempel, af andra egentligen så kallade fyrfotade och med Elephanter på något sätt beslägtade Djur. 2:o Emedan Honans liggande på rygg, för Hannen näppligen kan vara beqvämligare, hälst om *Vaginæ* såsom mig blifvit berättat, går framifrån bakåt. 3:o Är dessutom väl bekant, det äldre Elephanter, i anseende till deras oviga kroppar, hälst stå och sofva, för att undvika svårigheten att lägga sig och stiga upp. TAVERNIER i sin Tom. 3, berättar väl, att tama Elephantinnan under brunst-tiden båddar sig en sort säng, och lägger sig på rygg samt med lätet liksom manar Elephanten till sig, m. m. Men som ej Auctor sjelf sett

ſett detta, och det deſsutom år alldeles ſtridande mot den blygſamhet eller ovilja till parning, tame Elephanter allmånt åro kånde fóre, kan jag icke heller annat ån lemni Herr TAVERNIERS beråttelſe och ſamtligas meningar rórande detta åmne, tills vidare dårhån.

Om tiden, ſom Elephantinnor eller Elephants-Kor gå drågtiga, kunde ingen underråttelſe erhållas, men att deras Kalfvar di med Snabeln, (*Slórpen*) blef af flere beкråftadt. Man hade deſsutom ſett Elephantinnor *ibland* åtfóljas af 2 till 3 Kalfvar på en gång, dock af ganſka ſkiljaktig ſtorlek; *nåml.* från 3 till 8 à 9 fots hógd; men de ſtórſte, ſåledes inemot fullvåxte, hafva icke deſs mindre till Jågares fórundran blifvit dåggjade; och når ſå håndt, ſom ej ſållan ſker, att man ſkutit Modren från en ſpåd Kalf, och denne åfven blifvit ſkingrad ifrån de ófriga Elephanterna, har den i ſtållet velat hygga ſig till Jågarena och deras Håſtar, ſamt fóljt efter hvart man ridit. En och annan Bonde ſade nu derfóre, det de vål ſkulle kunna tillbyta ſig Mjólk-kor af Hottentotterna, i granſkapet, eller ſjelfve medfóra några, att uppfóda Elephants-Kalfvar, i fall de af Gouverneuren dertill finge en måttlig uppmuntran; men torde hånda att i briſt på Mjólk-kor, ſom verkligen blifva nog obe-
qvåma

qvåma att hafva till hands, man tills vidare på ſådana Elephants-Kalfvar kunde uppehålla lifvet med mjöl-drick eller välling, eller ock med anråttningar af de våxter, hvilka man mårkt att Elephants-ſlågtet hålſt våljer till ſin nåring.

Enligt det Auctorer anföra, och jag af flere både Hottentotter ſamt Coloniſter förnummit, ſakna vål Elephanterne Scrotum; men deras ſpådare Kalfvar ſkulle vål troligen åndå kunna undergå en viſs Operation, och ſåledes med mera fördel domeſticeras, ån de ſom nu i Indien nyttjas, ty ſå vål derigenom, ſom genom vanan blefve de ofelbart mindre granlage att föda, mindre bångſtyrige, mera hårdige och alldeles icke underkaſtade det ſtundom annars under brunſt-tiden påkommande raſeriet. Men ånſkönt födan för Elephanterne i Indien, tyckes nog drygare ån den möjligen i *Cap* kunde blifva, att för dem anſkaffa, tviflar jag dock, att det ſkulle löna mödan för många enſkilda, att i denna Colonie ega dem; men viſt vore det åndå mycket i ſin ordning, att Gouvernementet på förſök tåmde och till ſin tjenſt nyttjade ett och annat af deſſa Djur. I Indien får Elephanten 100 Franſka eller något öfver 5 Svenſka Liſpund Risgryn om dagen, dels rå, dels kokte och tillredde med Smör och Såcker; deſsutom gifves honom Arrack och Piſang, (ſe BUFFON p. 43); men

men som dessa Djur i vilda tillståndet, hvarken få Smör eller Arrack, är väl det lika onödigt, som att man i Pegu lärir dem äta utur Guld-kärl samt uppassas af förnäma Herrar. Herr BUFFON p. 143 gissar förtäringen för en villd Elephant, bestiga sig till 150 skålp. eller öfver 7½ Sv. Lisp. gräs eller rötter om dagen; och i *Memoires pour Servir à l'Hist. des Animaux*, finner man, att en Elephant i Versaillska Menageriet förra århundradet, räknades för ganska tillräckligen född med 4 Lisp. bröd, 2 åmbar Sörpe och 12 Bouteiller Vin för hvarje dag. Denne Elephant dog på 17:de året, men hade kanske lefvat längre, om den blifvit mindre öfverflödigt född, emedan man annars räknar Elephanternas ålder till 150, 200 à 300 år och derutöfver. I *Cap* torde en från Unge uppfödd, åtnöjas med måsk, drank, kål och andra vegetabilier, samt förvåldt Korn, Malt eller Hvete. Vin borde såsom mindre hälsosamt, kunna umbäras, men emedan man mot löfte af Liqueurer, kan förmå Djuret till ovanligt bemödande, kunde man väl stundom gifva det några bouteiller deraf. Dock såsom Vinet i denna Colonie fås till ganska ringa pris, blefve kostnaden i den delen äfven dräglig; man vidgår icke dess mindre gerna, det ett så stort Djur äfven i *Cap* blefve drygt att föda. Men deremot bör befin-

finnas, hvad fördelar deraf kunde dragas; utom det att Elephanten är ganſka lärag-tig, förſtåndig och lydig, är deſs ſtyrka anſenlig. Han ſkall med ſin Snabel utan möda, kunna ifrån marken på ſina ſkul-dror upplyfta en tyngd af 200 ſkålpund, och rå med, att på en gång båra varor till 3200 Franſka ſkålp. eller öfver 160 Sv. liſp. vigt. Han kan ock med ſina betar om-kullkaſta träd med rötterna, ſamt med Snabeln nedbryta deſs grenar (ſe BUFF. l. c. p. 41-42.); ja med ſamma beſynner-liga lemm, behändigt upplöſa knutar, lå-ſa upp lås, upptaga den minſta penning från marken; men för att gifva ett be-grep, ſäger Herr BUFFON, „om de tjenſter „man kan vånta ſig af en Elephant, år nog „att erhindra, det alla tunnor, ſäckar och „paketer, ſom i Indien ſkola ſkickas från „ett ſtålle till ett annat, blifva förde med „Elephanter. Deſſa Djur kunna båra bör-„dor på deras kropp, hals, ſamt ſtora be-„tar, ja äfven i munnen, medelſt rep, ſom „man gifver dem, och de då förſtå att fat-„ta mellan tånderna. I det de förena för-„ſtåndighet med ſtyrka, agta de ſig noga „för att ſkada de varor man dem anför-„trott, och att de icke må blifva våta, då „de båra dem mellan båtarna och ſtranden; „De ſätta dem ſagta ifrån ſig, och jämka „dem till det ſtålle man utmårker, ſamt för-

ſöka

„söka sedan med Snabeln, om de stå veder-
„börligen stadigt, och i fall det vore en
„tunna som vill rulla, gå. de af sig sjelfva
„att uppsöka en sten eller dylikt, för att
„lägga emot henne". (l. c. p. 44.) Det är
således icke underligt, att man i Indien
plägar betala så nyttiga Djur med 9 à 10,
ända till och med 36000 Franska Livres.
(se l. c. pag. 43.) Deras tjenst skulle i
synnerhet komma till pass för virkes fram-
skaffande utur *Houtniqnas* och *Groot Va-
ders Bosh*, samt till transporter mellan
Cap och *Bay Falso*, hälst de (enl. Herr
BUFF. p. 42.) utan möda fullända en våg
af 15 till 20 Franska mil, och dubbelt så
mycket om man skyndade på dem. Deras
gående är så lidande som Hästens ordinä-
ra traf, och deras löpande som en Hästs
gallopperande. (loc. cit.) Då de på något
ställe af Jägarena i *Cap* blifvit oroade, och
icke ega någon skog till skygge, stanna de
ej förr än de kommit flere dags-resor där-
ifrån. Som Elephanterne i denna Colonie
nu blifvit mera varsamme, och dragit sig in
i *Sizicamma* och andra skogiga trakter,
hvaråst de äro svåre att åtkomma, eller
långt in i landet på norra sidan om *Vees-
Rivieren* och i *Cafferlanden*, har man blif-
vit mycket mindre begifven på deras jagt,
än flere år tillbaka; hälst man är förbun-
den att försälja allt Elphenben till Com-
pagniet,

pagniet, hvilket betalar mindre ån hålften ſkålpundet fór de ſmårre Betarna ån fór de ſtórre. Derfóre hånder ofta att Bóndren i ſina Smór-tunnor till *Cap* inpracticera de ſmårre tånderna, fór att af privata Kópare få dem något båttre betalte. Flere år tillbaka, då Elephanterne funnos nårmare *Cap*, utmårkte ſig i ſynnerhet 9 à 10 perſoner (af hvilka åtſkilliga ånnu lefde) med ſkótte af deſſa Djur, dock icke utan åfventyr, ſvålt och ſtórſta beſvårligheter, fór flere månader i ſónder, hvarefter de ſkiftvis, kanſke på långt korrtare termin, ej mindre yppigt och ófverdådigt fórtårde, hvad de (från 100 till 300 Riksd. till mans) hade fórtjent. Håraf fóljer, att ett anſenligt antal Elephanter af Coloniſterna blifvit utódt, icke deſs mindre kom man deruti ófverens, att det vore ett intet, i jåmfórelſe mot de Elephanter ſom undankommit, emedan man ibland ſett dem till flere hundrade om icke tuſendetals i ſkåcken, ehuru man kanſke ej kommit åt att ſkjuta mer ån någon enda deraf. Således uppehålla de ſig troligen till en ånnu oråkneligare mångd omkring de aflågsnare och obekantare Floderna af hela Africa, ſamt låra nog dår, icke allenaſt ega friſtad, utan ock ſpela måſtare ófver Månniſkjorna, så långe deſſa dår leſva i briſt på kånnedom af det mångfaldigt nyttiga krutet, hvars uppfinning man ſå allmånt

mänt är ense om att lasta, och hvars bidragande till vårt Slägtes conservation och civilisering, mig icke tyckes svårt att inse, ehuru jag icke hört det af någon ärkännas; likväl nödgas en del Negrer att i brist på krutet och skjut-gevären göra boningar under jorden, endast för Elephanternas skull, af hvilka de dock som oftast måste hålla till godo, att se sina Planteringar förstörde.

Hottentotter, som jag fick i min tjenst vid *Sondags-Rivieret*, berättade det på en jagt, deras bekante fått en Elephants-kalf på sin lått, den de till sin Craal låtit medfölja, där slagtat samt på honom calasat. Elephants - Kon, som ändteligen lärer vådrat upp spåret, kom mörka natten fram till Craalen, samt till hämnd förstörde och vände upp och ned på allt, hvad hon där fann. Så Negrer som Hottentotter gillra väl med gropar, som gräfvas, och sedan nätt betäckas, där Elephanterne hafva sina vägar, men den fångst derigenom kan ske, är ändå obetydlig. Jag har ock hört det Hottentotter någon gång drista sig att kasta förgiftade harpuner i Elephanten, hvarefter de sedan måste gifva sig tålamod att för flera dagar följa Djuret på spåret, innan giftet hinner sprida sig öfver dess stora kropp, och komma den att stupa.

Negrerne, som enligt enskild berättelse jag fått, köpa och sälja Elephants-svansen mot lika vigt i Guld, eller (enl. Hr BUFF. p. 63.) mot 2 à 3 Slafvar, våga sig i anledning af någon superstion, att afhugga den ifrån lefvande Djuret. Hottentotterne sätta derpå intet annat värde än på Buffels och andra Djurs svansar, hvilka de båra vid båltet, såsom tecken af sin färdighet och lycka till jagt. Jag har medbragt Svansen af en Elephant. Skinnet deraf till en half alns långd, eger såsom uppfläkt och torrkat, två tums bredd samt tunnare Oxhuds tjocklek. På lefvande Djuret lärer samma svans knapt varit tjockare än en Månnisko-tumme.

Ifrån spetsen deraf samt där näst intill, vid pass en fots långd uppföre, på eftersta kanten, utväxa 14 till 15 tums långa, styfva, svartglänsande och glatte tagel-strån, in alles vid pass 180 till antalet, af medelmåttigt segelgarns eller ståltråds tjocklek. Dessa tagel äro icke ihåliga, utan till sitt hela väsende hornlike; en del af dem äro dock sege, samt tåla att läggas dubbla eller knytas, utan att brista, och kunna näppligen med månniskjo-styrka sönderslitas; skulle således vara nyttiga till tafs för metkrokar, men några äro deremot helt sköra. Större delen af dem äro mera platte än runde, många ganska ojämna och litet snodda; några

gra mot ſpetſen tjockare. Sådant tagel torde kanſke icke finnas på alla, utan endaſt de ſtora och gamla Elephanterna, emedan en och annan, ſom ſett deſſa Djur i Pettersburgſka och Pariſiſka Menagerierna, icke kunde påminna ſig ſådan tagelſvans, ſåſom denne jag nu beſkrifvit och viſt dem.

Foſſila Elephants-tånder lära ſällan fås i *Cap*, förmodligen emedan icke där någorſtådes gräfves på djupet, och emedan Hottentotterne långeſedan ſnappat upp och borrtbytt dem, ſom närmare ytan efter döde Elephanter kunnat vara till finnandes, ſamt emedan Caffrarne förfärdiga arm-ringar af dem, de kunnat århålla. Sjöfarande, ſom beſökt oſtliga kuſten af Africa, hafva dock gifvit mig den underättelſen, att där vankats Elphenben till utbyte eller till köps i ſtörre mångd, än att de ohyſſade Invånarena ſjelfve troligen med jagt ſig kunnat dem förſkaffa. Detta inträffar äfven med hvad jag tycker mig minnas hafva läſt i gamla Reſe-beſkrifningar. En Bonde berättade mig, att då han bott i *Cango*-diſtriktet af denna Colonie, har han funnit några alldeles oſkadde Elephants-tånder 3 fot under jorden, hvilka han giſſade, att fordne Hottentotter gräfvit ned ſåſom en ſkatt. Torde ock hända, att de af ſand och ſtoft efter hand blifvit nedyrde, och ſedan

ännu mer öfverhölgde med mullen efter förruttnade träd och växter. Som ock föga gräfves i *Cap*, ligga troligen där ännu 100:de tals Elephants-tänder af samma anledningar på sina ställen borrtgömde. Men långt mera bryderi har det gifvit Philosopher, att med sina systemer och gissningar förklara, huru Elephants-tänder och ben, så väl som lemningar efter Rhinoceros, kunnat komma till det kalla Siberien, hvaräst de under namn, af ett för detta inbilladt underjordiskt Djurs (*Mammuts*) reliquier, blifvit till nog ansenligare mängd upptagne än annorstädes. Imedlertid efter till uplysning häraf, det ändå allt ankommer på gissningar, att till exempel med Herr BUFFON (se dess *Suppl.* nu grundligen vederlagdt i Tom. I. af Herr MARIVETZ *Physique du Monde*), egensinnigt dana jorden och uppglödga henne, samt vid polen och Siberien börja hennes afsvalande och Elephanternas skapelse m. m. eller att med andra dränka henne i floder, för att sedermera ifrån det varmare i Asien ditsköljа Rhinoceros och Elephanter; såge jag hälst för min del, att man uti sina Systemer unnade dessa stora Djur, att i fred sjelfve få besörja om resan, och komma fram till Siberien på sina ben och fötter. Intet för Elephanterna lättare, intet naturen enligare, samt andra flyttande fyrfotade Djur lik-

likſtämmigare ſätt lärer åtminſtone kunna påtänkas. Hvem vet icke t. ex. *Lemlarnas* (*Mus Lemmus*) från tid till annan halſtarriga utflyttnings-ſätt mot Norden, då de ändteligen måſte fryſa och ſvälta ihjäl, om annars de deſsförinnan kunnat undgå, att genom Floder och Rofdjur omkomma.

Mus Migratorius ſ. accedula hos Herr Pallas, är ett annat exempel på flytt-lynne hos Djuren. Antilopernas, ſärdeles Spring-Bockarnas flyttning ned till Hopps-Udden, kommer jag framdeles att omtala. Gråshoppornas anſenligare utflyttningar torde väl icke här, i afſeende på fyrfotade Djuren, gälla ſåſom exempel, men de redan ofvan anförde, äro nog att beviſa, det troligen äfven Elephanterne företagit flyttningar, antingen af någon med Lemlarna lika okänd drift, eller i anledning af viſſa orſaker, hvilka för vår giſsning likſom af ſig ſjelfva vilja preſentera ſig; Till exempel: Elephanternas anſenligare förökande, briſt på föda, olägenhet af ovanlig torrka och varme, ofredande af Männiſkjor och ſkrämſel för utbriſtande Vulcaner och Jordbäfningar i deras hembyggd.

Jag ſätter Elephanternas förökande i främſta rummet, i anſeende till den ſnart ſagt otroliga mångd man ſett vid Hopps-Udden, ſamt i anſeende till deſſa Djurs

mänghundra-åriga ålder. Antages defsutom den hypothesen, att det fydőftra Afien, fom nu mera bebos af ett talrikt och frugtfamt folkflag (*Chineferne*), åfven till Elephanternas főrőkande icke varit mindre gynnfamt, alldrahälft i verldens főrfta och fom man fupponerar főr hela Naturen bőrdigare tider; főljer ganfka naturligen, att deffa Djur en eller flere gånger fkulle vunnit en få őfvermåttan ftor tillvåxt, att briftande uti fődan, och olika Elephants-fkåckars fammanftőtande, nődgat några af dem att annorftådes főka fig om.

Torra och heta Somrar fkulle naturligt vis őkat briften på fődan főr Elephanterna, och påfkyndat deras utflyttning, famt i fynnerhet főr fvalkans fkull determinerat deras kofa mot norden, och flutligen til Siberien. Jag tror gerna med Naturforfkare, att nyfsnåmnde Land főrr varit mindre kallt, men dock ingalunda varmt nog att kunna hyfa Elephanter, om icke någon Sommar-tid; ty man vet, det våra Lappfka Somrar, ehuru korrta, deremot åro ganfka varma.

Sedan Elephants-hoparne af en eller flere orfaker lemnat fin hembygd, fmåningom eller i en påfkyndad flyttning kommit långre derifrån till hårdare Climater, famt dår af en kallare Hőft eller Vinter blifvit őfver-

verraſkade, år icke underligt, om de alldeles fårlorat ſin compaſs, och ſpridt ſig ån långre in och ikring Siberien, dår omkommit, på ſtörre eller mindre djup af jordbåfningar, branta bårgs nedraſande och floders förändrade lopp begrafvits, ſamt nu omſider lemnat den forſkande efterverlden friſka vedermålen af deras utflyttningar.

Vågen af vid paſs 25 à 30 grader, eller omkring hundra Svenſka milar, imellan China och Siberien, bör icke för Elephanter anſes lång, då redan pag. 351 blifvit anmårkt, att deſſa Djur utan möda gå öfver en grad eller 20 Franſka mil på dagen, och ibland dubbelt ſå mycket, ſamt att de på en dag hinna ſex dags-reſor, då de påſkyndas, enl. *l'Afrique de* MARMOL. Tom. I. p. 58.

Genom min beråttelſe om Elephanterna i *Cap*, finner jag mig hafva blifvit inledd, att tåmligen vidlyftigt likſom gifva deſſa Djurs Hiſtoria, jag må derföre nårmare fullborda denſamma, och ifrån Zoologier ſamt Reſe-beſkrifningar anföra några beſynnerliga håndelſer, hvilka ånnu ſaknas på vårt ſpråk, men ſom mycket ådagalågga Elephantens förſtånd och lynne.

„I Indien dår man nyttjade Elephanter till att hjelpa Skepp ifrån landet uti ſjön, och en af dem befanns för ſvag att allena

ſkjuta ett ſtort Fartyg ut i vattnet, ſade Husbonden med en förſmådande ton, att man ſkulle föra borrt den lata Beſten, och hårtill nyttja en annan i deſs ſtälle: Detta förtröt den ſtackars Elephanten ſå mycket, att han genaſt gjorde ett nytt och långt häftigare förſök, ſom kom honom att ſpränga pann-benet och falla död ned på ſtället". (PENNANT *Hiſt. of Qvadr.* pag. 155, utur LUDOLPH. *Com. in Hiſt. Æthiop.*)

„I *Delli*, då en Elephant fördes ikring gatorna, och med ſin Snabel kom att noſa in i en Skråddare-Vårkſtad, ſtack en af arbetarena med nålen Djuret i denna nåſa. Elephanten höll vål detta ſå länge till godo och gick ſin våg, men då han i nåſta rånſten eller ſmutſiga grop, haft tillfälle att uppfylla ſin Snabel med orent vatten, vånde han åter om till Skråddare-vårkſtaden, och ſprutade alltſammans ibland Folket, ſom förtörnadt honom". (PENN. l. c. ur HAMILT. *of Eaſt Ind.*)

„En Elephant i *Adſmeer*, hvilken var van att alltid få en knippa grönſaker af en viſs Månglerſka, då han ſom oftaſt paſſerade förbi henne på torget, föll en gång brunſte-tiden i det vanliga raſeriet, ſlet ſig lös och ſkråmde alla Månniſkjor från Torget, ſamt åfven förenåmnde Månglerſka, hvilken i håpenheten lemnat efter ſig ſitt

lilla

lilla Barn. Djuret, som kändes vid stället där dess Välgörerska satt, lät så ärkänsla för några ögonblick tygla sitt raseri, att det med sin Snabel varsamt bar det lilla Barnet ur vågen, och lyfte det upp på ett Stalltak. (PENN. utur TERRY's Rese-Beskr.

„En annan Elephant i *Dekan*, som af sin *Cornak* eller Styresman icke fått det Arrack denne utlofvat, dödade honom till hämnd. *Cornakens* Hustru, som var åsyna-vittne härtill, tog i förtviflan sina bägge Barn och kastade för Djuret, med tillsägelse att det äfven så väl måtte döda sig och dem, som det tagit lifvet af deras Fader, som skulle gifva dem uppehälle. Detta kom Djuret till hastig sansning, och liksom ånger öfver det begångna, att det lyfte den äldsta Gossen på sin hals, och ifrån den stunden tillåt ingen annan att vara sin *Cornak* eller Styresman". (BUFFON. Tom. XI. p. 77. genom Marqvis de MONTMIRAIL.)

„Om Elephanten är hämndgirig, är den ock icke mindre ärkänsam. En Soldat i *Pondicheri*, plågade alltid då han fick ut sin andel af Arrack, deraf meddela en viss portion till en Elephant. En dag då han supit sig drucken, och af Vakten vart eftersatt, tog han sin tillflygt till Elephanten, hvilken ock verkligen alfvarsamt tog ho-

nom i förſvar. Följande morgonen vaknade Soldaten ifrån ſitt rus, helt förſkräckt att finna ſig för fötterna af detta ſtora Djur; men Elephanten, ſom utan tviſvel märkte deſs beſtörtning, likſom muntrade och careſſerade honom med ſin Snabel, ſamt låt honom förſtå, att han nu kunde gå borrt". (Buff. pag. 78.)

„En Målare ville afteckna den Elephanten, ſom var i Menageriet i Verſailles, men uti en ovanlig ſtällning, ſom var att hålla Snabeln upp i vådret, och gapet öppet. Målarens Dräng ſyſſelſattes fördenſkull, medan detta påſtod, att kaſta äpplen i halſen på Djuret, hvarigenom man ville förmå det att för någon ſtund behålla ſamma ſtällning, men då Drången oftare blott låſſade kaſta, än han verkligen kaſtade, fann Djuret ſig deraf förolämpadt; dock i ſtället för att hämnas på Drången, höll ſig till hans Husbonde, och ſprutade en hop vatten öfver dennes papper, likſom det förſtått att Ritningen och Målaren voro orſaken till den ſkamlösheten man begått". *Mem. pour ſervir à l'Hiſt. des Animaux par Meſſieurs de l'Acad. des Sciences part. III.*)

Den 4:de ankommo vi till *Levenbosh.* Så kallades en liten ſkogighet omkring Rivieret af ſamma namn, emedan Lejon ſkola tillförne här haft ſitt ſärdeles tillhåll. För det

det närvarande bodde här en Slaf och Slafvinna, för att valla litet Boskap åt en Bonde, samt vakta Hvet-åkrar för Gazellerna. *Slafvens* Koja utgjorde all åbyggnaden, utom ett öppet lider, under hvilket vi togo vårt natt-härbärge.

Den 5:te reste vi in i *Sizicamma*, hvaråst vi besökte de 3:ne främsta Gårdarna. Emedan detta Landskap egde åtskilliga okända växter, och af ingen Naturforskare före oss varit besökt, dröjde vi här till d. 12, då vi reste härifrån till öfra delen af *Seacov* eller *Zeeko-Rivier*, och ändteligen från d. 15 till månadens slut, togo vårt härbärge i Gården, som är vid nedra eller södra öfverfarten af nämnde flod.

På östra sidan om *Levenbosh* må landet kallas öppet, emedan den långa Bärgs-sträckan, längs efter hvilken vi ända ifrån *Cap* hade rest, här sluter eller löper nordut. Denna tragt tycktes höra under den rubrik som jag gifvit på söta Gråsfält och Strand-slätter. Likaså främre delen af *Sizicamma,* hvilken närmare stranden i synnerhet var ganska låg och sandig. *Myrica cerifera* fanns äfven där, såsom vid de så kallade *Deuiuen* i *Cap*, och nyttjade man det grönagtiga vax-talglika ämnet, som viss tid på året omkläder bären, och förmodligen

år tilldanadt af Insecter, att deraf stöpa ljus, som brinna nåstan båttre ån talg-ljus.

På flåtten såg jag ansenligt stora Hjordar af *Antilope Dorcas*, (eller *Haartebeests* se Tab. 1.) blef ock hår varse den *Gnometie* eller lilla Gazell, jag redan pag. 291 nåmnt.

Den inra hålften af *Sizicamma*, sades bestå af en ogenomtrångelig skog. Tvånne Hottentotter, som ifrån *Houtniquas* velat trånga dårigenom, skola efter 10 à 12 dagars förgåfves anvånd möda, måst vånda om igen, glade att lyckligen hafva hittat tillbaka. De blefvo varse ganska många Elephanter, samt breda och vål upptrampade vågar efter dem men som endast stråckte sig mellan Nord och Syd, så att de antingen vid stranden eller bårgs-raden, som skiljer *Sizicamma* från *Houtniquas*, i tjockt Buskagie förfvunnit. Bufflar funnos dår ock till stor myckenhet.

Sjelfva *Kromme Rivieret* år vid sin öppning eller utlopp i hafvet, ganska bredt och djupt, så att Skepp med beqvåmlighet uti dersamma skulle kunna ligga till ankars, om icke hafs-vindar och svall, som dagligen låra skapa om denna kust, nu dåmt för dess mynning.

Seeko - Rivier, hvilket på sina stållen, har

har varit djupt nog att hyſa många af de ſtora Djuren *Zeeko*, *Hippop. Amph.* (Tab. 6.) hvaraf det bår ſitt namn, befanns nu vid hafskanten ſå fördåmt med tillpackad ſand, att jag torrſkodd kunde gå deröfver.

I *Kromme Rivier* hade Bonden fredat nyſsnåmnde Djur, ſå att jag ljuſa dagen fick ſe dem ſimma uppföre och utföre i floden, ſamt ſticka nåsbårorna öfver vattenytan, för att blåſa eller andas.

På högden nära den öfverſta Gården af *Seeko-Rivier* våxte Hottentotternas Bröd-tråd (*Brood Boom*) af Herr Profeſſor THUNBERG upptåckt, och uti *Nova Acta Reg. Soc. Scient. Upſ.* Vol. 2, pag. 283, Tab. 5 beſkrifvit och ritadt under namn af *Cycas caffra*. Kårnan eller mårgen (*medulla*), ſom uti ſtammarna af denna lilla Palm, år någorlunda ymnig, ſamlas, och i beredda kalf- eller får-ſkinn inknytes, ſamt ſedan i jorden för flere veckor begrafves, tills den bekommer mörhet och löshet nog, att med vatten kunna knådas till en deg, hvaraf ſedan ſmå bullar eller kakor blifva bakade, ſamt under hetaſka gråddade. (ſe fullkomligare beſkrifn. hårom l. c.) Andra Hottentotter, mindre granlaga och mer otåliga öfver detta långa tillrednings-ſått, ſkola torrka eller råſta bemålte mårg, och deraf ſedan koka en

brynd

brynd vålling. Denna *Cycas* våxte ock vid de 3 *Fontaines* i *Lange Cloof.*

I *Sizicamma* voro blott in alles 8 Gårdar. Bland andra rara Våxter ſkall hår i ſkogarna finnas ett ſlags Fikon-tråd, ſom till ſin våxt år ganſka ſtort och resligt med odelta blader, och frukten ſå god om icke båttre, ån den ſom fås af det vanliga cultiverade.

Vid *Slangen Rivier*, 2:ne år főr mitt beſők hårſtådes, ſkall ett Skepp ſkickat ſin Slup i land, hvars Folk fyllt några båtsfat med Vatten ſamt ſedan derpå genaſt gått om bord, och med Skeppet borrtſeglat, innan någon af Coloniſterna med dem hunnit komma i ſamtal. Sedan jag haft tillfålle att pejla och på Charta nedſåtta en lång ſtråcka af kuſten mellan *Sizicamma* och *Sondags-Rivieret*, och bordt med namn beteckna hår főrekommande 2:ne betydliga uddar, har jag hålſt velat kalla dem efter tvånne főrfarna Svånſka Sjőmån, de tillika uti Africanſke Kuſt-pejlingen mycket főrtjente Capitenerna Ekeberg och Burtz. Den főrra gaf főrſt Allmånheten god pejling och beſkrifning på *Taffel*-och *Fals-Bayarna*; den andra har under ſenare reſor tillőkt den főrras Obſervationer őfver ſamma ſtållen, och ganſka vål aftagit Kuſten imellan *Moſſel-Bayen* och *Cap*, under det han på denna

trak-

trakt vid återresan från *China*, med Svenska Ost-Indiska Skeppet *Stockholms Slott*, af motvindar och bemälte Skepps förlorande af sitt Styre för längre tid, hade den olyckan att uppehållas. Herr BURTZ meddelte mig ock benäget de landt-förtoningar, som öfverst på min Charta äro utsatte.

Den lilla Ön jag utsatt vid *Point Ekeberg*, har jag väl sjelf ej sett, men dock i allt fall bort där teckna, emedan Herr BURTZ i anledning af något gammalt Portugisiskt Sjö-kort, som gifver en ungefärlig aftekning på Kusten, haft anledning att sluta, det den på samma Kort så kallade *Bay-Contant*, hvaräst en liten Ö finnes vid Udden, skall vara samma Vik, som jag nedlagt vid *Krumme Rivier*. På landet lärer jag således ej kommit i den ställningen, att Ön kunnat skönjas särskild från fasta landet. Här är tillika nödigt att anmärka, det alla hittils bekanta Chartor och Sjö-kort öfver denna Africanska Ostliga kust, deruti fela, att de den nedlägga, såsom mycket mindre sträckande i öster än den verkligen gör, och jag genom landtresan densamma befunnit. Jag vet ock, det flere Sjömän med sin fara anmärkt samma fel, och ibland dem, Capitenen COOK, då han vid återkomsten från sin första Resa kring Jorden med *Endeavour* Bark, oförmodadt föll in med Kusten. Dessutom

utom under vårt viſtande vid *Seeko-Rivier*, ſågs en afton ett Skepp med fulla ſegel ſtyra mot ſtranden, och ej förr ån i ſiſta laget vånda om. Jag fick ſedan i *Cap* veta, att berörde Skepp varit Hollåndſkt, och att det i anledning af ſina Sjö-kort, på långt når icke våntade kuſten ſå ſnart; har icke heller blifvit den varſe, förr ån juſt då det vånde om. Min Vård, ſom jåmte mig under detta red ned till den upphögdare ſtranden, kunde dårifrån ſkönja Skepps-folket, men ingen af deſſa ſkall, förmodligen i anſeende till någon dimma eller dunſter från landet, hafva blifvit oſs varſe.

Jag påminner mig någorſtådes i Engelſka Magazinerna hafva låſt en beråttelſe huru Engelſka Oſt-Ind. Compagniets Skepp *Doddington* fördt af Capiten SAMSON förolyckats på en Ö eller klippa, belågen 33½ eller förmodl. 32½ Syd, nåra den Oſtliga Africanſke Kuſten. Denna beråttelſe förmåler, det 2:ne perſoner med en Julle rott ifrån vraket till faſta landet, hvareſt de vid ankomſten om aftonen utmatte af rodden ſtjålpt Jullen öfver ſig, men att de icke deſs mindre varit i fara för Villdjur, (förmodligen *Hyånæ* eller *Tiger-Ulfvar*) ſom budit till att trånga ſig under Jullen fram till dem. Om morgonen hafva de råkt de villda Invånarena, (förmodligen *Boshies - Månner*) hvil-

hvilka sedan tagit ifrån dem 2:ne Pistoler och deras kläder, likvål efter något betänkande och på en af Matrosernas knäfall, tillåtit dem behålla Båt och åror, att dermed åter-begifva sig till sin Olycks-klippa såsom till en fristad; dårifrån hafva de omsider tillika med andra af Besåttningen i en Bark, förfärdigad af vraket, gått nordost ut, och kommit till ett Folkslag, som var rikt på Boskap och Elphenbens-tänder, (troligen Caffer-Nationen) där de hafva blifvit vänligt bemötte, m. m. När jag påminner mig och jämför denna berättelse med en, som jag hade af Colonisterna, så lårer detta Skeppsbrott händt midtför mynningen af *Sondags-Rivier*, emedan vid pass för 20 eller 30 år sedan, man blifvit varse rök ifrån där belägna Öar. En Bonde VEREJRA, som då varit på Elephants-jagt på samma trakt, hade af Hottentotterna köpt en Pistol och ett stycke rödt kläde, som de sagt sig hafva fått af Folk, hvilka kommit till dem sjöledes. Colonisterne berättade mig ock, att ett år efter denna håndelse en Capsk Hukare skall blifvit, på Engelska Compagniets begäran, sänd att uppsöka nämnde Öar, och de där qvarlemnade varor, men att Skepparen, såsom de trodde, med flit återkommit med oförrättadt ärende. Det torde ännu löna mödan att vid *Sondags Rivier* bygga en Båt, till dessa små Öars un-

dersökning, men för att sjöledes igenfinna dem, borde man midt emot på fasta landet redan hafva observerat rätta Latituden, då sedan medelst Signal af Eldar, samma ställe lättast kunde upptäckas. Ifrån Hamnen i *Krakekamma* vid *Point Padron*, såg jag ofta bemälte Öar.

Den Gården vid *Zeekoe-Rivier*, hvaråst vi togo vårt Hufvud-Qvarter ifrån d. 15 till den 30, tillhörde en gammal hederlig Colonist, till Nationen, om jag mins rätt, Hessare. Han var en tänkande, driftig och händig Man, och hade fördenskull ganska väl odlat upp sin Gård, och bebygdt den med mångfaldigt flera Hus, än någon Bonde vi hittils på hela resan besökt. *Corps de Logiet* allena bestod af sex rum. Han var rik på Hottentotts-tjenare och Boskap; men hade till sin förmögenhet likväl lagt god grund med Elephants-jagt. Sjelf en gammal vidtbefaren Resande, var han så mycket mer villig, att med en god Hottentotts-vägvisare och tillika Skött vara oss behjelplig, då han hörde det vi föresatt oss, att en 100 timmars väg härimellan och *Brunties Hoogte*, genom obebodda trakter och ödemarker med Botanicering och Jagt försöka vår lycka. Men olyckl. var sådes and-tiden just nu för handen, och började den 23, och på köpet voro många af

af hans Hottentotts-arbetare fastnade uti en bilieus Feber.

Jag nödgades således afbida slutet på and-tiden, och påskynda densamma med det biträde mina Hottentotter kunde göra. Mig sjelf ålade han imedlertid sina Sjukas skötsel och botande, med så mycket mera förtroende, som jag nyss förut hos dess Granne kommit 2:ne af dess Malabar-Slafvinnor genast på fötterna, hvilka af lättja för några dagar lagt sig liksom de varit illa sjuka. Trenne Slafvar af samma Nation hos nämnde Granne, öfvervuno ock en bilieus Feber, den ene, som nyss sjuknat, halps med stark Tobaks-decoct, det enda kräk-medel jag just då hade till hands att ordinera. Han tålde ändå flera Thé-koppar af denna hiskeliga dryck, innan den värkade. Tvånne andre som, legat öfver 11 dygnet, kommo sig sent omsider genom en förändring i Dieten; men tvånne andre, äfven Malabar-Slafvar, hade här nyss förut dött af samma Feber. En häftig näsblod sades hafva gått nyss för döden, och strax efter densamma skall gallen i myckenhet gått igenom näsbårorna, hvartill väl mycket bidragit, att man så förvändt som sorgfälligt med kläder och dörrar stängt dem ifrån den friska luften.

Sjukdomen var på sitt högsta hos Christ-

na på 3:dje dygnet, men hos Slafvar och Hottentotter på det 5:te eller 7:de.

Hottentotterne mårkte jag mycket klaga öfver vårk i hufvud och hals, och ſtundom i ſkulldrorna. Denna vårk förſvann och flyttade ned i armar och ben, att de ej kunde ſtå, ſå ſnart ſom ſjukdomen åndrade ſig för det båttre, hvilket hålſt ſkedde efter Vomitiver. På en Chriſten Flicka ſlöts den åfven med ſvår vårk i fötterna.

Pulſen var vål ſkåligen hög, men de ſom förſökte åderlåtning, hade dock deraf ingen båtnad, och voro under ſjukdomen icke deſto mindre med nåsblod beſvårade. Ögon-hvitan förblef långe gul, undantaget på dem ſom tillråckligen kråkt, och derefter fått en *metaſtaſis doloris Colli* till fötter och ben. De ſjuke Hottentotter, ſom hos min ſenare Vård Jacob Kock nyligen ifrån ſitt villdare lefnads-art, blifvit fångade och bragte i hans tjenſt, tålde förfårliga Doſes innan de kunde bringas i kråkning. Till detta åndamål nyttjade jag utom Tobak, *Vinum emeticum ſ.* ▽ *a Benedicta Rulandi*, ſom jag *ad normam Ph. Lond.* 1762, tillredt af nåml. Unc. 2. Croc. Antim. lot. till en Bouteille ordinårt Capſkt Vin. Ehuru 60 droppar håraf var tillråckligt att verka ſkålig ſtark kråkning hos en Hottentotts-

Flicka

Flicka om 15 år, uppfostrad af Christna, åfven hos andra fullvåxte personer, som det i *Cap* försökte, uträttade dock 4 uns alldeles intet hos tre Hottentotts-Flickor af vid pass samma ålder, som jag på en gång hade under min vård; jag måste derföre på köpet truga dem att svålja bitar af torr Pråss-tobak och dricka spilkumtals af Tobaks-decoct, innan de kommo i kråkning.

Åt twånne små nyfångade Ynglingar gafs småningom matskedblad-tals af nämnde *Aqua benedicta*, tills hvardera fått vid pass 2 uns, hvarefter de fingo kånna någorlunda verkan.

En alldeles nyss fångad vid pass 20 års Yngling, fick XI gran *Gummi Gutta*, men hade ej deraf den ringaste kånning; derpå gaf jag åt honom och åt en några och fyrtio års gammal nyfångad Hottentott, (bågge magre och spenslige) Thekopptals af förbemålte *Aqua benedicta*, som nu var helt grumligt och med flit omsqvalpadt med *Crocus antimonii* på bottnen af bouteillen. I början båfvade jag sjelf för utgången af sådana Doses, men fann snart, att de viste föga verkan, innan jag låtit Patienterne tillsammans svålja åtminstone en half aln sönderskuren torr Tobak, och dricka stora Spilkummar af stark Tobaks-infusion, och tillika nedsvålja den deruti

infunderade Tobaken. Jag måste dessutom stjelpa ut min Kamrats Snusdosa i halsen på den yngre af dem, för att dymedelst litet underhjelpa kråkningen; verkan var åndå hår ganska måttelig; annars, ju mera galle de sjuke kråktes, ju förr blefvo de friske nåml. innom 2 à 3 dagar.

En fet och flunsig Hottentotts-Qvinna, som flera år varit ibland de Christna, låssade eller inbillade sig vara sjuk. Jag har god anledning att tro, det hon så stålde sig för att få svålja af Tobaks-bitar och Tobaks-decoct, som jag så frikåstigt utdelade. Hår bör anmårkas att jag placerade de sjuka i skuggen, nåra förstugu-dörren, och gaf dem sjelf in, för att vissare dömma om verkan, men kan icke neka, det jag blef förvånad att finna, det dessa Månniskjors magar kunde fördra ansenl. doses af ett så bittert och starkt gift, som Tobaken år. Dock år det i sig sjelft icke mindre undransvårdt, att se Colonister, sårdeles dem som blifvit upfödde i Indien, med appetit åta af den rå, eldigt stickande Spanska Pepparen, (*capsicum*) såsom af ett stycke Bröd eller Confect. Till preservativ för de friska, låt jag dem på fastande mage taga en matsked Åtticka med fårsk Vinruta, och sedan sjuknade ingen.

Den 29 anhöllo Hottentotterne på detta

ta stället, hos sitt Husbonde-folk, att de skulle få anställa Bal eller Dans för mina Hottentotters skull, hvilka hulpit dem under angelägnaste Hvete-skörden, och nu snart skulle borttresa. Detta beviljades, och så snart Mån-skenet började, öppnades Balen under bar himmel. Omkring några och tjugu personer af bägge könen, deltogo i denna Dans, hvilken med mycken ifver, och kan jag väl säga oafbrutet, utan all hvila, af dem fortsattes öfver midnatt. Balen ändades ändå ock icke dermed, utan de gingo sedan under tak, och satte sig uti en ring, samt under ideligen monotoniskt sjungande, höllo öfra lifvet i jämn rörelse med lutande framåt och bakåt. Ett beredt skinn utspändes öfver en gryta, hvarpå trummades med fingrarna, för att instämma med sången.

Den Hottentotts-Gumman, som gjorde eller inbillade sig sjuk, för att få dricka Tobaks-decoct, hvilket jag redan p. 374 nämnt, tycktes vara den förnämsta, som bestyrde om både Trumman, Dansen och Musiken. Men i fall man fordrar närmare beskrifning om sjelfva Dansen, kan jag ej annat svara, än att den är obeskriflig, åtminstone till alla sina ombyten. Jag tror icke heller att den var tvungen efter några bindande reglor, utan tyckte jag hufvud-ändamålet vara, att få braf rörelse, och att derföre hvar och

en hoppade för sig både särskild och emot andra, samt att de åfven till vinnande håraf, vredo, vrångde och böjde kroppen efter behag uti sina besynnerliga bukter. Dock skulle kanske en Hottentott dömma på samma sätt om våra modernaste Contra-dansar. Imedlertid torde den Hottentotts-dansen jag här beskrifvit, på sitt sätt varit konstig, emedan mina Hottentotter från *Buffeljagts-Rivier*, sade sig ej hafva sett en sådan förut, och att de ej voro i stånd att deruti deltaga. Vård-folket, som sjelfve för en stund sågo härpå, lärde mig likvål att åtskilja 2:ne af deras Contradansar; den ene kallades Babians-dans, i anseende dertill att den härmade Babianer eller Apor; den utmärkte sig så vål, som de andre, med 100:de grimacer; dessutom gick man nu ibland litet på händerna. Den andra kallades Bi-dans, till efterapande af en Bi-svärm. Hvar och en dansande person, tycktes ock nu låta höra en surrande sång. Balen räckte på ofvan beskrifne sätt, ända till dagningen, då större delen af de dansande åter nödgades gå till sitt vanliga arbete.

Jag fick nu åfven se ett exempel på Hottentotternas polygamie, en sak som skall vara nog sällsynt. En gammal Hottentott hade här gift sig med två Hustrur, och var på sitt sätt och i visst hänseende hög-

högfärdig öfver sin karlvulenhet, att ega dem. Men man berättade, att bägge dess Hustrur rätt ofta trätte, samt icke heller sällan slogos, och att då Mannen ville skilja dem åt, de blefvo bägge ense att falla honom i lufven. I detta tid-hvarf, då Hottentotterne sjelfve till en stor del äro Slafvar, är icke underligt, om deras seder äro någon förändring underkastade. Jag kunde imedlertid ej få någon pålitlig underrättelse, huruvida *Polygamien* tillförene varit mer eller mindre öflig. Giftermåls-ceremonierne hos Boshiesmåns-Hottentotterna skola ej vara andra än de oumgängliga och naturliga, nämligen öfverenskommelsen och Ägtenskapets fullbordan.

Mitt Värdfolk, som 20 år tillförene bott närmare *Cap*, nämligen vid *Groot Vaders Bosh*, trodde att det icke var ogrundadt, det en Ceremonie-mästare förrättade vigselen med att immediat bestänka Brud-paret med sitt naturliga vatten, men att denna sed inom deras Craalar och ingalunda i någon Colonists öfvervaro anställdes. Mina Hottentotter, som jag ofta härom frågade, ville hvarken dertill jaka eller neka, således torde sådan sedvana, inom en del Craalar ännu vara öflig.

Att Begrafnings-sättet hos alla slags Hottentotter är lika, och på följande sätt till-

går, år man förvissad. Den Döde stoppas antingen naken eller med sin påls, uti någon håla eller gång i jorden, dår den merändels ej annat kan, ån blifva mat för något Rof-djur. En ruska af tråd eller buske plågar likvål merändels stoppas i öppningen för en sådan håla eller gång.

Huruvida Hottentotter ifrån Samhållet bruka afskilja sina gamla och orklösa, för att låta dem svålta ihjål, sysselsatte mycket min efterfrågning. Den ende, som derpå viste beråtta något exempel, var min nuvarande Vård. Då han i sina yngre år med en annan, vid namn VAN DER WAT, den jag ock kånde, varit på jagt i *Krakekamma*, hade de ute på öppna villda slåtten dårstådes sett en liten trång tåppa instångd, med taggiga grenar och buskar. De redo dit, och funno inom densamma en gammal blind Hottentotts-kåring, hvilken först ville krypa undan och gömma sig, då hon hörde Christna komma, men sedan viste sig tvår; hon hade likvål tillstått, att hon af sitt By-lag hår varit lemnad till sitt öde. Men hvarken begårde hon, eller fick hon någon hjelp af dessa Christna, ej heller hade de frågat efter, om det var med eller mot hennes vilja. Då de sedan besökt hennes By-folk, hade de dår endast skaffat sig den underråttelsen, att bemålte Kåring var verkligen af dem således lemnad. Allt hvad de

de hos henne blifvit varse, var en ho, hvilken innehöll litet vatten.

En ej mindre ohygglig sed, som hittils af ingen blifvit anmärkt, men jag fått fulleligen bekräftad, är att Hottentotterna plåga begrafva Di-barn lefvande, då deras Mödrar dött ifrån dem. Det hade för innevarande år, och på det stålle jag nu vistades, något för min ankomst, härpå vankats följande färska exempel:

En Hottentotts-Qvinna vid denna Gården, hade dött af gångbara Febern. De andre Hottentotterne, som ej ville, eller tilltrodde sig kunna uppföda dess efterlemnade späda Flicke-barn, hade redan rullat in det lefvande i ett Fårskinn, att jämte den döda Modren låta det begrafvas, då de i detta uppsåt af det Christna Husbond-folket blefvo hindrade. Samma Barn dog dock korrt derpå af Convulsioner. Min nu åldriga Vårdinna berättade, att hon omkring sitt 16 eller 17 år, hade vid *Svellendams*-trakten råkat på ett Hottentotts-barn, som på ofvannämnde sätt i fällar var hoprulladt, men dessutom fastbundet vid en buske, bredvid hvilken Barnets Moder nyligen blifvit begrafven. Barnet egde då ännu lif att kunna räddas. Det uppfostrades sedan af Fru Kocks Föråldrar, men dog efter 8 à 9 års ålder. Af dylika exempel jag genom flere in-

inhåmtat, fõljer, det Barn endaſt lefvande begrafvas eller till ſitt õde lemnas, då deras nårmaſte omvårdnad dõtt borrt. Mig tyckes deraf ſåledes bõra ſlutas, att åfven utlefvade perſoner allenaſt då lemnas till ſitt õde, når de ej ega Barn eller nåra Slågtingar att ſig om dem vårda; och ſom dylikt måtte vara mycket ſållſyntare, år icke att undra, om det kommit mer ur bruk, och man deruti fått mindre underråttelſer. Imedlertid må ånledningen till denna ſed, vara hvilken ſom hålſt, ſå hafva dock vi ſom åro Civilicerade, i affeende hårpå med råtta anklagat Hottentotter fõr omånſklighet. Likvål fõrtjenade de derfõre ſnarare vår medõmkan, ån att õfverhopas med bittra tillvitelſer; ty med litet efterſinnande, låra vi inom ſjelfva våra civiliſerade Samhållen, finna alltfõr många lemnade hjelplõſa, om ej alldeles till ett biſtert õde õfvergifna. Jag fruktar, att om man ån på råttviſans nogaſte våg, jåmfõrde Hottentotters ſvaghet och brottſlighet med Civiliſerades, ſkulle utſlaget fõga lånda någondera till heder, och minſt till de ſenares. Som opartiſke att betrakta månniſkjans uppfõrande i allmånhet, låra vi fõga kunna ſmickra henne. Det vore ock minſt gagnande och mindre månniſkjokårt. Med egenkårlek och ſmicker, år man onekligen ſig ſjelf en farlig Vån, och lika ſå månſklighetens.

Den

Den 3[illegible] eller dagen efter den nämnde Balen, la[illegible]e vi oſs till afreſan. Vår Värd ſom på u[illegible]rkt gäſtfritt fått hittils undfägnat oſs, var äfven mån om att förſe oſs med det, han trodde behöfvas på reſan. Han lånade mig fördenſkull ett par dugtiga Dragoxar i ſtället för 2:ne af mina, af hvilka den ene icke kunde nyttjas för ormſting, och den andre icke i anſeende till ſin magerhet. Såſom jag förr omtalt, lemnade han äfven till vår tjenſt ſin bäſta Hottentott, PLATTJE benämnd, hvilken på några jagt-färder inuti landet, tjent honom ſjelf, ſåſom Vapendragare och vildbråds Skytt.

Vår Värdinna ſom väl viſste att alldrig något dukadt bord ſtod till reds i den 100 timmars långa ödemarken, och att Vildbråd icke alltid vankades, lagade till en matſäck för oſs, ſom beſtod uti ett ſkrin med Skårpor, nio marker Smör, en ſtor Gumſe ſönderſtyckad och inſaltad i ſitt eget ſkinn, hvilket var afdraget och vid ändarna igenknutet, ſå att det tjente ſåſom en ſäck. För öfrigt medtogs 2:ne grofva bröd och en påſe med mjöl för mina Hottentotter, hvilka nu tills vidare voro tre.

Vi funno under vårt viſtande här på trakten ganſka många Inſecter, flere Species, hvilka vi icke tillförne ſett. Ibland alla deſſa var det en *Termes*, ſom

måſt

måst ådrog sig min förundran. Emot slutet af månaden och på en varm dag, (jag har förgätit att anteckna hvilkendera) uppkommo på några vissa fläckar utur jorden, tusendtals små hvita kråk, till skapnaden något när liknande Myror. En del af dessa voro vid pass en half tum långa, och hade hvardera 4 vingar, med hvilka de snart begynte flyga och svärma om hvarannan i luften, liksom Trållsländor; dock märktes ingen parning. De förlorade besynnerligen lätt sina vingar, hälst om de icke med mycken sorgfällighet bevarades, sedan de voro fängne. Kropparne voro mjölkhvite och helt blöte, att derutur lättligen en hvit saft kunde klämmas. Under detta, och utur samma af dem nyss i jorden bårade hål, såg jag äfven tusendtals andra mycket smärre, men ovingade kråk eller Myror arbeta sig fram; dessa visste sig ganska illskna och ville gerna bitas. De hade ock i proportion mycket större hufvud och hvassare käftar än de förstnämnde. Jag samlade tillräckligen af bägge slagen, att dermed tjena Insect-kännare, och i synnerhet den största ibland dem, Herr Baronn och Hof-Marskalken DE GEER, hvilken Tom VII. p. 47 tab. 38 Fig. 1-4, af dess Memoires, upptagit dem, under namn af *Termes capensis* Denne lustre Auctor har egt så mycket mera skål att kalla dem Termes, som

ſom både han ſjelf och Herr FRISH upptäckt en Termes med tecken till vingar.

Det var en fjärdingsvägs afſtånd ifrån Gården, på ett något ſkogbevåxt ſtålle, ſom jag upptäckte *Termes capenſis*, och huru de likſom med mycken otålighet på några viſſa jordfläckar bårade och trångde ſig fram genom jordſkårpan. Emedan jag var hindrad genom tillſyn på de ſjuka Hottentotterna, förſvunno ſtörre delen af de nåmnde *Termes*, förrån ſom jag följande aftonen till deras förvandlings-ſtålle hunnit tillbaka, ſå att jag icke vidare om deras förmodligen mycket underliga hushållning kunde anmärka. Jag kan icke heller viſst ſåga, om oftanåmnde *Termes capenſis*, år ſamma Species med de ſå kallade hvita Myror, hvilka bygga och bebo de 3 à 4 fots höga och ſvartgrå Jordkuporna, ſom jag förr nåmnt, att Rymmare af Boshiesmans-Hottentotterna i *Lange Cloof* ofta förgåfves förſökte att gåſta; ty de några gånger, ſom jag hade tillfålle eller gaf mig tid, att icke utan möda göra breche på dem, för att dem underſöka, hade jag den harmen, att finna förrådet förtårdt. Men i dylika en fots höga Myr-ſtackar eller Jordkupor, ſom jag underſökte på Bårgen i *Bay Falſo*, fann jag en gråagtig Termes, eller dår ſå kallad Myra, något olik de ofvanbeſkrifne hvita

hvita ovingade, men den förlorades i min ſamling, medan jag var borrta på reſan kring Jorden, ſå att jag icke med några pålitliga kännetecken den till ſitt Species kan utſtaka. Dylik ledſamhet hände mig med ett annat, men ganſka litet Species *Termes* eller ſå kallad hvit Myra, ſom jag ett par gånger blef varſe på vågen, mellan *Boshiesmans-Rivier* och *Vees-Rivier*. Desſa Termes, voro icke mycket ſtörre än vår *Termes pulſat.* (Bladlöſs), och ſå mycket jag kan minnas, ganſka lika Oſtindiſka hvita Myran (*Termes fatale*). De gjorde ſig mot all förmodan vägar fram utur hårda marken, och i tämlig ſtor myckenhet kommo att blifva våra gäſter, då vi på jorden råkade att ſätta vår Smörbytta eller någon fet mat af vår matſäck.

De förſt omtalte vingade *Termes capenſes*, hade min Värd ſett i långt anſenligare mängd; han berättade ock att Boshiesmän och andra Hottentotter, ſom ſjelfve måſte ſöka ſig om efter födan, äta ſig ſnart till godt hull af nämnde kråk. De ſkola till den änden dels koka dem i ſina ler-kärl, ſåſom de pläga göra med Gråshoppor, dels ſkola de äta dem rå, ſom jag nu ſåg min Värds Hottentotter göra med några få, ſom med vädret flögo eller drefvo fram till Gården, däråſt man nu af ſädesbärgningen hindrad,

drad icke kunde, eller i brist på annan föda, icke behöfde att enkom befatta sig med sådan fångst. Emedan min Vårds ene Son äfven smakade på en sådan Vingmyra, retade detta mig att följa hans exempel; jag tyckte den vara blott kall i munnen, utan någon viss smak, men med kryddor skulle troligen deraf kunna blifva en så ätlig mat, som af Sago-gryn eller som af de ganska scorpionlika Insecterna Kräftorna, hvilka vi lärdt oss äta i Europa. På ett ställe i *Crain* vid Donau, däräst man af Trollslåndor (*Ephemeræ*), plågar kunna samla flera lass, för att göda åkren, skulle tvifvelsutan så insect-ätande Månniskjor som Hottentotterne, kunna göra sig lika ymniga och hårliga måltider, som i Africa af Myror och Gråshoppor.

Om det måst skadliga Species af *Termes fatale Syst. Nat.* eller så kallade Vest- och Ostindiska hvita Myran är naturlig Invånare i *Cap*, kan jag icke visst säga, men nog har man omtalt, det hvita Myror ibland komma dit med Ostindiska Skeppen, och där för någon tid innästla sig. Herr Immelmans Föräldrar berättade mig, det ett på jorden med tegelsten lagt golf i nedra våningen af deras Hus, till ett par alnars sträcka i fyrkant, på en gång sunkit ned, till 2:ne fots djup; och man fann att denna oförmodade mina härrörde af hvita My-

ror, ſom under golfvet gjort ſitt näſte, ſamt äfven derifrån under en ſkiljevägg börjat formera ſig gångar till Mat-kammaren. Man förſtörde hela boet af deſſa obudna Gäſter på en gång med påöſande af ſjudhett vatten. Annars plågar man, enligt den underrättelſe jag fått af Oſtindiefarare, förjaga deſſa kråk med Petroleum, och dylika ſtarkt luktande Oljor. Rutten Fiſk, ſom ſkall vara en Peſt för Myror, torde äfven tuckta Termes. Starkaſte giftet mot deſſa Termes, torde dock Arſeniken vara, emedan en nypa deraf ſtrödd på något ſtälle i deras näſten ſkall, enligt Herr CHANVELONS Reſe-beſkrifning till *Martinique*, inom få timmar döda dem, till ett antal af flere millioner.

Skadan, ſom de ſå kallade hvita Myrorna förorſaka, (hvilka torde utgöra många ſärſkilda ſorter), lärer af hvad redan anfördt är, blott till en liten del kunna inhämtas. Det förtjenar derföre här äfven anmärkas, att varor till oräkneliga ſummors värde af denna ohyran, både i Oſt- och Veſt-Indien årligen förſtöras. På få timmar kan den både äta ſig in i en kiſta, och alldeles ſönderſkära allt det Linne, Siden, Kläde eller Böcker, ſom deruti förvaras, hvarföre man ofta nödgas hafva ſina Coffertar och varor hängande på rep. Den

lärer

lårer ock mer kunna förökas ån någon annan Insect, ty Herr Professor LINNÉ har benåget vist mig, det Honan till dem, som han nyligen fått från Ost-Indien, år halfannan tum lång, och mycket massiv, samt således i stånd att lågga millioner ågg.

Ehuru jag icke kunnat förnimma, om de skadligare hvita Myrorna åro infödingar af *Goda Hopps Udden*, vet man likvål, att *Africa*, åtminstone vid *Senegal* af dem år plågad. De hafva ifrån aftonen till midnatten, formerat sig ett hvalf eller betåckt gång af jord eller lera, hvilken de sjelfva dårtill uppsökt och præparerat, såsom åfven andra Observatores anmårkt. Detta hvalf har råckt ifrån gålfvet till Herr ADENSONS hufvudgård, (se dess *Voyage au Senegal*). Utomdess hafva de icke allenast börjat skåra sönder både Lakan och Madrass, utan åfven skamlöst begynt bita och åta på Hr. ADENSON sjelf. En Hottentott skulle hår med god appetit haft tillfålle att utöfva *Jus Talionis*.

Gråshoppor gifva åfven ibland de mindre hyffade och mer aflågsne Hottentotter tillfålle till hårliga måltider, då de, som plågar hånda någon gång innom 8, 10, 15 eller 20 år, i otrolig myckenhet visa sig. De komma då norr ifrån och flytta söderut, samt sky icke for nå-

gon ting, utan flyga ut och dränka sig i hafvet, sedan de ändteligen hunnit så långt. Honorna till det slaget, som mäst flyttar sig och ätes, berättades icke kunna flyga, dels i anseende till korrta vingar, dels i anseende till det, att de äro tunga och stinda af frö eller ägg, efter hvilka, sedan de dem utplanterat i sanden, de snart skola dö. Det är på dessa i synnerhet, som Hottentotterne skola koka sig bruna Caffe-lika Soppor, hvilka tillika af äggen sägas få ett fett och skummigt anseende. Fleres berättelser instämde häruti, samt att Hottentotter glädja sig öfver sådana emigrationer af Gråshoppor, oagtadt att dessa icke fela att förtära allt det gröna på marken; men Hottentotterne godtgöra sig denna förlust på Skadedjuren sjelfva, och äta deraf på få dagar sig synbart bättre hull. Min Vård berättade mig i synnerhet, att då han ett Gråshoppe-år varit på sina Jagt-färder å andra sidan om *Vees Rivier*, hafva Hottentotterne därstädes för honom förklarat dessa Insecters ymnighet deraf, att någon *Mäster-Trollkarl* långt norr ut öppnat eller upplyft en sten bredvid någon Göl, samt derutur framsläppt nämnde kräk, till föda för dem. Näppligen lärer dock Naturens ändamål med Gråshoppor uppfyllas dermed, att de ibland tjena Hottentotterna till gödning. Men jag har för hastigt genomvandrat alltför stora trak-

ter

ter af denna Verldsdels södra udde, för att med vishet kunna uppgifva någon annan nytta af Gråshoppornas ankomst dit i så stor mängd. Såsom en åtminstone icke skadlig gissning vågar jag dock föreslå det, (emedan enligt berättelse, där Gråshoppe-skaran framfarit, växterne ibland blifvit alldeles förhårjade, samt liksom borrtbrände af eld), torde nyttan deraf vara lika med eldens; ty nämnde Element nyttjas af Colonister och Hottentotter till hela fälltens svedjande. Marken afkläds väl härmedelst i bägge fallen på växter alldeles naken, men för att snart åter skina i så mycket vackrare drägt, näml. af många annuella Gräs-slag, Örter och prägtiga Liljor, hvilka de perenna växter och buskarne förqvaft. Dessutom kunna desse sistnämnde, hvilka genom åren förut blifvit store, impenetrable, torre, halfdöde, blekgule, sträfve, oätlige, åter skjuta upp att med sina unga skått och blad för Hjordar och Vildbråd tilldana härligt grönskande Betesfält.

Väderleken för denna November månad, var varmare än någon af de föregående, särdeles mot slutet då vi lämnade *Lange Cloof* och *Krumme Rivieret*, samt kommo till strand-slätten.

Thermometren steg kl. 8 om morg-

narna i fkuggen, från 65 till 70. (Sv. Th. $18\frac{1}{3}$ till $21\frac{1}{9}$). Middags-tiden i fkuggen, ibland upp till 80. (Sv. Th. $26\frac{2}{3}$).

Rågniga dagar voro den 11, 16, 17, 18, 19, 26, ftundom med fyd-oftlig, ftundom med fyd-våftlig vind. På de öfriga dagarna, fom voro vackra och rångfria, hårfkade måft alltid Nord-våft eller Våftan vind.

December d. 1 företogo vi refan öfterut ifrån *Zeekoe-Rivier*, och den följande om morgonen ifrån *Cabeljau-Rivieret*, hvilket var det fifta ftället, fom af Chriftna beboddes. Middags-tiden hunno vi till *Camtours-Rivier* och raftade.

Hår hårfkade nu en få kallad Hottentotts-Capiten eller Patriark öfver vid pafs ett halft hundrade perfoner, men dock på fitt fått Souverain. Han var en liten gammal Man, benåmnd KIES. Jag fkulle i början låttligen kunnat anfe honom blott för en Furfte öfver Qvinnor, emedan inga andra nu utgjorde defs Tobaks-fållfkap; ty Karlarne (några i Röt-feber fjuke undantagne), voro dels utgångne på jagt efter Lejon, hvilka hår nyligen ofredat Bofkaps-hjordarna, dels fom det fades långt borrt, för att famla en fucculent Våxt, hvilken de fkulle nyttja att tugga på, antingen för tids-

för-

fördrif, eller såsom smaklig och hunger-dämpande; således i samma åndamål som Europeernas tuggbussar. Capiten Kies afslog oss derföre alldèles vår begåran och hopp, som var att få några af dess Hottentotter till Vägvisare, samt nödig hjelp och förstärkning genom öknen.

Jag blef imedlertid icke litet flat öfver min tredje Hottentotts eller Skötten Plattjes obelefvenhet; ty ehuru jag hittils icke funnit honom framfus, utan att han tvårtom med någon sort agtning talt om denna Hottentotts-Patriarken, fick jag nu se huru han vid vår ankomst till så myndig person, utan ringaste krus, obuden gick att såtta sig vid dess sida, stoppa sin pipa ur dess tobakspung, samt begåra mjölk till att dricka. Detta uppförande tycktes dock på intet sätt illa upptagas, utan man bar genast fram en kåpp säck-mjölk. Jag anmårkte både nu och vid min återkomst hit, det Kies lika såsom Capiten Rundtganger, hvilken jag p. 251 omtalt, alltid hade Capitens-stafven i handen eller bredvid sig; och denna Kåpp var äfven hår till alla delar så simpel som Rundtgangers. Men ehuru Kies var mångfalldigt rikare både på Folk och Boskap, bodde han dock lika som dess Hofstat och öfriga Undersåtare, så godt som under bara Himmelen. Allenast några kåppar voro

lutande ſatte i jorden, och dårpå en ſlarfvig matta utſpånd, hvilken icke annat kunde ån vål genomvådras af vinden, och blifva drypande i rågnvåder. Detta ſkjul ſåledes öppet på 3 ſidor, och till en del ofvan, kunde dock vara behjelpligt denna årstid och i hårvarande varmare Climat. Vinter eller råttare rågniga årstiden, torde vål tvinga dem att förſe ſig båttre.

Reſan fortſattes i dag till *Loory Rivier*, dåråſt vi öfver natten raſtade. Vi mötte hår en Bonde, ſom med Ox-vagn reſt långs efter *Sondags-Rivieret* ifrån *Camdebo*, ett land af det ſlaget ſom jag p. 257 beſkrifvit, under namn af Carrow. Han beråttade oſs, att på detta nu öfveralt ovanligt torra år, torrkan dår var ſårdeles ſvår och odråglig, hålſt knappt en rågn-droppe fallit på åtta månaders tid. Nu ſedan han reſte dårifrån, hade han under vågen långs nåmnde Rivier haft några ſkurar. Han rådde oſs derföre ifrån att taga den vågen, dels ſåſom till ſtörre delen alldeles obanad, torr och elak, dels emedan både Vatten och Villdbråd dår var ganſka ſållſynt. I affeende hvarpå, ſedan deſs matſåck blifvit alldeles förtård, han har varit fårdig att ſlå en af ſina Drag-oxar för pannan, till föda för ſig och ſitt medfölje, då 2:ne Haartebeeſtar till all lycka kommit ånda fram till vag-
nen

nen att beundra den, af hvilka den ena imedlertid blef skuten. Samma Bonde hade på denna våg oförmodadt mött vid pass 100 kringvandrande Caffrar. Dessas Patriark eller Hufvudman har proponerat, att första natten få sofva med Bonden på dess vagn, hvaremot han den påföljande skulle få sofva hos honom i dess Hydda. Bondens vägrande hade dock ej illa upptagits, utan Caffer-Patriarken hade tvårtom slutligen slagtadt en Oxe, och deraf skänkt Bonden och dess Medfölje vackra stycken kött. Bonden beråttade mig åfven, att Caffer-Boskapen varit öfvermåttan fet och treflig, hvaröfver han så mycket mer förundrade sig, som den först middags-tiden släpptes på betet, och ganska tidigt drefs hem. Han anmårkte åfven, att Caffrarne mycket fjollade och språkade till sin Boskap, medan de stodo i Craalen; tvifvelsutan på samma sått, som Araben till sina Håstar, hvilket ej litet bidrager till deras munterhet och trefnad, samt åfven förbåttring i begrepp.

Den 3:dje hvilade vi middagstiden vid *Galgebosh*, en liten Skog, hvaråst Lejon och i synnerhet Bufflar i myckenhet plågade sig uppehålla. Jag blef derföre mer ån hittils bekymrad om mina Dragares öde, sedan de, oagtadt att hår var godt bete, smugit sig borrt och för flera timmar saknades.

des. Vi fruktade imedlertid att de voro af Lejon borrtjagade, men de hade i anseende till tórrst letat sig fram till en grop med helt gyttjigt vatten, dåråst de i dalen funnos. Mina Hottentotter trodde att Boskap på ganska långt håll hafva våderkorn af vatten. Jag har hórt några Colonister tro detsamma om Hottentotter, emedan de låttare ån någon Colonist vid tillfållen kunnat uppsóka vatten, men det har icke kunnat hårróra af annat ån Hottentotternas stórre ofórtrutenhet i denna del, och vana att svårma omkring i Fålten, hvarigenom de fórvårfvat sig en viss kunnighet, att af vissa belågenheter och anledningar sóka efter denna nódvåndighets-vara.

Sjelfve fingo vi icke något som kunde fór oss duga att dricka, utan helt tórstige hunno vi fórst sent om natten till ett kållsåg, som till vår harm fanns uttorkadt, så att hår och dår i gyttjan allenast var något djupare Buffel-spårr, hvaruti liten fuktighet fórmårktes. Vi gråfde derfóre djupare gropar med håndren, och med en *patience forcée* våntade tills vatten dåruti samkades, och med små Spilkummar kunde håmtas. Men utom det att det var tjockt som en vålling, smakade det så frånt efter Bufflarna, som deruti legat och våltrat sig, att åfven Hottentotterne illa grinade deråt, och våra

Håstar

Håſtar började blåſa och ſnorka åt den ſtarka Buffels-luckten, ſom ſlog dem i näſan, innan de ännu ſmakat derpå. Nöden nödgade oſs icke deſs mindre, att ſom oftaſt läppja på det, ſådant ſom det var, ty med Caffé eller Thé, ſom vi förſökte, blef det ännu odrågligare. Att annorſtädes nu ſöka omkring, var dels omöjligt i mörkret, dels farligt i anſeende till Lejonen. I dagningen funno vi tecken till ſjelfva käll-ådran, ſom af Bufflar varit igentrampad; vi ſkyndade oſs att gräfva upp den ſamma, då vi fingo drågligare vatten för en verkligen odråglig törſt. Bitar af Såcker-candi nyttjade vi ofta, ſom ett tämligen godt palliativ för törſt, under våra färder i detta heta och torra Climat, men det lindrade ej länge. Aftonen kl. 9 var Therm. 64, och i dagningen den 4:de då mycken dagg föll, fann jag den 10 grader lägre.

Vi fortſatte nu reſan den nedra vägen öfver *v. Staades Rivier*, ſom där var ſaltagtigt och tämligen djupt. Genom våra Hottentotters oförſigtighet, vånde våra Oxar om, då de kommit halfvägs öfver Floden, ſamt kommo i oreda, att både de och vagnen icke utan möda räddades från att dränkas. Sedan vi på andra ſidan öfverkommit och hvilade, fingo vi beſök af 18 *Gona-*

quas

quas Hottentotter ifrån deras Craal, som var här i granskapet.

Denna Nation bestod af ett par hundrade personer, endast Få-herdar, nu här boende uti 2:ne särskilda Bylag. De äro säkert en blandning af Hottentotter och Caffrer, ty deras språk slägtade på bägges, men med deras manligare uttal, naturligen svartaktigare färg, mycket starkare och grofvare lemmar, samt in alles resligare växt, liknade de mer Caffrar, af hvilka de nu äfven hade åtskillige ibland sig. Gonaquas Nationens Pälsar voro ock af beredda Kohudar, likasom Caffrarnas. Desse Pälsar egde ganska mycken mjukhet, hvilken härrörer dels af mycken gnidning, som jag sett på köttsidan med stenar anställas, dels af mycket flått, hvarmed de jämte Bucku-pulfver äro insmorde. Mässings-ringar på armar och ben, samt Mässings-plåtar af åtskillig figur och storlek, fästade i här och öron, utgöra en granlåt, som bägge könen nyttja, och hvarpå de sätta mycket värde.

Af Pärlor, hvilka de i allmänhet kallade *Sintela*, voro de mycket små röda mångfalldigt mer begärlige. Dessa kalla de *Lenkitenka*, (se vidare det prof på Caffer-språket, som jag i slutet af Journalen anförer.) Rätta Caffrarne egde i denna delen alldeles lika smak, men flera af dem hade skaffat sig

ſig Ringar af Elphenben, af vid paſs en halt tums bredd och hőgd, ſamt af den vidd, att de voro på armen uppträdde ånda őfver armbogen. Deſſa brukas dock allenaſt af Månnerna, hvarfőre en Caffer yttrade ſitt bekymmer őfver det, att han nu vore naken om armen, ſom ett Qvinfolk, ſedan han ſålt åt mig ſin arm-ring. Utom det att Caffrar och Gonaquas åro bågge ganſka beſvårliga med ſitt tiggeri, ſå åro de åfven hőgſt obilliga i handel, emedan de gerna fordra en dryg ſkånk på kőpet, ſedan de fått ſin betalning.

Både *Gonaquas* och *Caffrar* voro deruti från andra Hottentotter ſkiljaktige, men ſig imellan lika, att de bruka Omſkårelſe. Denna Operation anſtålles på Ynglingar af olika ålder, emedan dermed våntas, tills den på en gång må på flere kunna főrråttas.

Gonaquas Qvinnorna bruka ſkyla ſig med nåſtan ſådana főrklåden, ſom Hottentotternas. Månnerne åro i denna del mycket naknare eller mindre ſkylde ån Hottentotter, i det de blott med en tums lång ſkinhuf eller mőſſa betåcka ytterſta åndan af hvad blygſamheten bordt låra dem alldeles att ſkyla. Denna huf, liknande ytterſta åndan af en hanſk-tumme, år underſtundom med en ſmal rem eller ſena fåſt vid några pårlband eller låder-remmar, ſom főr

pryd-

prydnads skull brukas omkring lifvet. Lejon- eller Buffel-svansar, ser man på somliga hänga från samma bälte, till tecken att de sjelfve dödat dessa Djur.

I anseende till den nakenhet jag hos Månnerna beskrifvit, skulle man tro att de ej ega mer blygsamhet än betäckning, men allenast ganska få af dem låto med betalning öfvertala sig, att taga af den lilla hufven, då jag ville alldeles öfvertyga mig, att de voro omskorne. Likväl har jag hört af en Bonde, det i Cafferland man ej sällan skall få se äfven fullväxta Flickor utan all betäckning, och att vid vissa Dansar, det skall höra till Högtidligheten, att Ynglingar och Flickor i allas öfvervaro, med hvarannan offra till den grad af älskogens vällust, som Civiliserades Lagar och blygsamhet endast för Äktenskapet i enrum helgat.

Till utseende tyckte jag att *Caffrarne* mycket liknade de *Mosambiquer* - Slafvar, hvilka jag sett uti *Cap*, och torde dessa bägge Nationer gränsa intill och härstamma ifrån hvarannan.

De Gonaquas Hottentotter, som nu hälsade på mig, kommo förnämligast att tigga Tobak. Alle af dem voro beväpnade med ett eller flere Kastspjut, som de kalla *Hassagayer*, (se Tab. 8. Fig. 1, 2.) samt korrta käppstumpar, hvilka kallades för *Kirris*;

ris. Jag ſåg en Yngling med en dylik, tämligen nära råka en Sparf-hök i flygten. Men de voro ſå litet viſshändte att kaſta ſina Spjut, att, oagtadt deras många förſök, de ej träffade en Näsduk, den jag på 20 ſtegs afſtånd uppſatt mellan 2 käppar, till mål och belöning för den, ſom denſamma träffade. Så liten färdighet härrörde ſäkert af en förſummad öfning, emedan de lefva för långt ifrån Boshiesmans - Hottentotter och Caffrar, och för nära till Chriſtna, att med de förra kunna, eller mot de ſenare våga att öfva fientligheter. Imedlertid ſysſelſatte de ſig mycket, att noga ſyna hvarannans ſpjut, ſamt känna efter deras rätta balance-punct. De kaſtade dem likväl med mycken forſs, och ſköla enligt mångas intygan, inom 20 ſteg kunna kaſta tvärt igenom en Männiſkja eller Gazell. Jag ſköt med en Hagel-böſſa på et ark papper, och ſom de viſte ſig mycket häpne öfver de många hålen, ſamt mycket måne om, att ega papperet, ſå fingo de detſamma, men kort efter årbödo de mig, att byta det igen mot en liten bit Tobak.

Deſſa *Gonaquas Hottentotter* voro utom Få - Herdar, äfven på ſätt och vis Jordbrukare, ſå väl ſom Caffer - Nationen det ſkall vara. Deras Sådes-ſort är *Holcus Sorghum*, hvilken äfven i Södra Europa är nyt-

nyttjad och kånd såsom ganska gifvande. Colonisterne kallade den *Caffer-korn*. Stjålkarne voro af en Månniskjas långd, och ett hvass-strås tjocklek. De slöto sig i en halfannan fots lång panicula eller grenig ax-tofs med frön eller korn, vid pass af samma storlek som Risgryn. Två eller tre sådana ax, gifva måst ett halfstop Korn. Sånings-tiden för detta sädesslag, skall vara i Augusti och September. Men i början af November, medan jag ånnu var qvar i *Sizikamma*, fann jag det redan fårdigt till skörd hos en Bonde, som sått litet deraf, allenast för att nyttja till sina Kreatur. *Caffrarne* bruka att krossa kornen mellan stenar, samt baka deraf bullar, hvilka de under askan grådda.

Måst bruka de dock att låta det med vatten och en viss rot gåsa, tills det gifver ett slags rusgifvande dryck. Hela deras förråd, som likvål icke år stort, plåga de strax om hösten förtåra. Caffer-Fursten PALOO, den Colonisterne kallade Kung PHARAO, skall hafva supit ihjål sig på ofvanbeskrifne dryck.

Af flera orsaker skyndade vi oss hårifrån: resan skedde Nordligt ut, öfver slåta fålt, till större delen betåckte med torrt gräs, till en eller två fots högd. Vår Vågvisare förde oss först till en kåll-grop ljumt vatten,

vatten, och ſedan om aftonen till en annan vatten-pöl uti en uttorrkad Bäck, bägge ganſka angenäma ſtällen för både Folk och Kreatur, ehuru vattnet ej var af det bäſta. Vid det ſenare ſtället togo vi vårt Natthärbärge.

Med möda kunde vi på hela trakten ſamla ved nog för att uppkoka vår Thépanna; men föga felade dock att reſan här fått ſitt ſlut genom en Eldsvåda. En Hottentott för att ſöka något, råkade att med eldbrandar antända det torra gräſet, då Elden ſpridde ſig i detſamma näſtan ſom i blår, ſå att om vi ej varit ſnabbe att mota lågorna, och deſsutom ej fått hjelp af de andre, hade vi ſnart fått ſe hela trakten i ljuſan låga, och vår Vagn ett rof för elden ſamt ſprängd i luften; ty den var braf tjärad, och innehade eldfängda ämnen, ſåſom Segelduks-tältet, torra Örter och papper, Faſtaget med Spiritus, ſamt en *reſt* Krut till omkring 20 ſkålp. vigt. Vinden blåſte ſtarkt från Sydväſt, och Th. om aftonen kl. 11, var 66 grader, ($18\frac{8}{9}$ Sv. Th.) i dagningen därpå 64, ($17\frac{7}{9}$ Sv. Th.) då vi uppſadlade och iſpände. Kl. 9 hunno vi till Lilla *Svartkopps-Rivier*, men reſte kl. 4 efter middagen derifrån, och kommo kl. 6 till Stora *Svartkopps-Rivieret.*

Under vägen hade vi ſett ſtora Hjor-

 dar

dar af vilda Åsnorna *Qvaggas* och *Haartebeestar*; likaledes för första gången sex Buffel-kor med 2:ne Kalfvar. De kommo från strand-sidan, hvarifrån vår Vågvisare trodde dem hafva blifvit nu så midt på dagen jagade af Lejon eller Flugor.

Vi hade ännu ej kunnat komma åt att skjuta något vildt, så att den insaltade Gumsen hittils var vår enda tillflygt. Den hade inom sin skinnsäck af Sommar-varmen redan antagit en skälig grad af fumée. Hr. IMMELMAN granlaga på mat, och ovan att hålla till godo salt, hälst det som var anstucket, hade ifrån början, näml. nu inpå 5:te dagen nödgats mycket svälta. Ty vårt lilla bröd-förråd tillät oss ej att tillgripa mer än högst 2 Skorpor till mans på dagen; hvarje skorpa höll vid pass 3 lods vigt.

Vid detta *Svartkopps-Rivier*, som vi ankommit till, och där vi skulle tillbringa natten, funnos 2:ne Bönder före oss hafva anländt, för att hämta salt och att jaga. De hade ock redan skutit åtskilligt Villdbråd, hvilket de i stora flisor och strångar hade på buskar, vagnar och stänger upphängt för att soltorrka, på samma sätt som Hottentotterne med Elephants-köttet vid *Diep-Rivier*, hvilket jag tillförene p. 327 omtalt. Af detta kött spriddes häromkring ej allenast en rå och från luckt, utan äfven ett stinkande

af

af det ſom råkat att ruttna, och Böndrens Huſtrur och Barn ſamt Hottentotter, ſom både för ro och hjälps ſkull medföljt, ſuto härvid att äta och ſofva, ſamt ſkjaſa borrt en mångd af Rof-foglar, ſom ſväfvade omkring och öfver deras hufvuden, att ſtjäla kött. Sådant ohyggligt ſpectakel af köttfrätande Med-månniſkjor, väckte en liflig ihogkomſt af Canibalerna på *Nya Zeland,* ſamt var på vägen att fulleligen betaga oſs appetiten till en aftonvard på kött, hvarmed vi årnade ſtråfva mot vår hunger, men ſlutligen kom vår Vägviſare med bogen af en Haartebeeſt, hvilken vi ſkuro genaſt ſönder i ſmå tärningar, och ſtekte med flått i vår gryta; en rätt ſom kallas af Hottentotterna med ſamma namn, ſom knifven (*t'nora*), hvarmed den ſönderſkäres. Vi vattnades i munnen deråt, ſamt åto med god appetit utan att komma ihåg något af de förra reflectionerna.

D. 6:te i dagningen redo jag och Vägviſaren till att ſtycka ſönder den ſkutna Haartebeeſten, och förde på den ena Håſten ſå mycket kött, ſom han orkade båra, för att laſta på vagnen, til res-proviant.

Tulbagia en liten Hexandriſt, af Herr Archiatern Linné, kallad efter Capſka Gouverneuren Tulbag, vå te hår i ymnighet; ehuru jag deraf hade allenaſt blifvit ett en-

da exemplar förut varse på vågen till *Svellendam*. Här såg jag ock först en liten Lökvåxt med spirala blad; fångade en *Amphisbæna*, och beskref *Cleome juncea*, hvilken jag infört i Acta Societ. Upf. Vol. 3. pag. 192.

De härvarande Böndren, så väl som andre, hvilka förr än jag, ämnade sig til *Cap*, voro så hjelpsamme och pålitlige, att de på min anmodan, dit medförde mina redan samlade och torrkade Ört-packor. Jag skulle annars ej fått rum på vagnen med mina samlingar.

Ebb och Flod förmärktes här tydligen i Rivieret. Vinden blåste starkt från S. S. V. Middags-tiden i skuggen var Therm. 71 grad. ($21\frac{1}{9}$ Sv. Th.), och om aftonen efter månens uppkomst 64 grad. ($17\frac{7}{9}$ Sv. Th.) Den 7:de om morgonen kl. half 5 var Therm. 52 (Sv. Th. $11\frac{1}{9}$).

Vi fortsatte resan norrut, och på denna, vid pass en god fjerdings-vågs afstånd ifrån Floden, befans den båsta *Zoutpan* eller Saltpannan. Med sådant namn betecknas de ställen, hvarest en myckenhet af koksalt genereras.

Denna Saltpanna var en stor slätt, öfverdragen med en jämn och sammanhångande saltskorpa, hvarpå här och där stod litet vatten, så att intet kunde mer naturligen

ligen likna en tillfrusen insjö. Fördenskull i anseende till sommar-hettan och omgifvande Träd och Blomster, skulle den vid första åsynen hafva satt mig i yttersta förundran, om jag ej redan förut fått veta rätta sammanhanget. I kanterna var salt-skorpan tunn, och man kunde där skönja, att den tycktes hvila på en gyttjig och leraktig jordmon. Men liter längre in, befann jag den öfver 2 fot djup, utan att någon botten eller något vatten derunder kunde märkas. Colonister, som här arbetat med störar, gissa att salt-skorpan sträcker sig många famnar ned på djupet.

Salt-pannans storlek var vid pass af en half Svensk mils omkrets, uti aflång figur. Efter många varma dagar, formeras här och där på skorpan liksom en rim-frost, hvilken är det finaste och starkaste Saltet, som Colonisterne kanske med rätta tro öfverträffa Lüneburger. Alltsammans tyckes för öfrigt vara fint och rent, samt såtter, efter mitt tycke och allas intygande, angenämare sälta på Smör och Kött, som dermed saltas, än det som fås från någon af de andra uti Afrika befintliga Salt-pannor, såsom *Saldanha-Bayen*, mellan *Soete Melks* och *Gauris-Rivieren*, samt på något visst ställe bakom *Sneebergen*.

Mina Hottentotter syssel sattes att samla

af det finaste Saltet ett förråd, som jag trodde oss kunna behöfva till insaltning af kött och sådana Djurs skinn, som jag borde förvara. Sjelf gjorde jag imedlertid en rik fångst af många hittils obekanta Kråk och Insecter, hvilka dels voro fasttorrkade uti Salt-skorpan, dels döende eller nyss dödade af den salta fuktigheten de vidrört. Många Insecter hade åfven drånkt sig uti det klara vattnet eller Sallaken, som efter rågn, på vissa ställen af Salt-skorpan var samlad. Vi nödgades långe vada deruti, och ånskönt Saltet torrkade och crystalliserades kring våra fötter och ben, tills vi om aftonen funno vatten att afskölja det, hånde deraf oss dock ingen elak påfölgd, hvilket jag bort nämna, till uppmuntran för Insectsamlare på samma och dylika ställen.

Den besynnerliga *Cimex paradoxus*, som jag beskrifvit och ritat uti Kongl. Vet. Acad. Handl. (Vol. XXXVIII. p. 235.) upptäckte jag hår, medan jag middagstiden mellan qvistarna af en buske, sökte att skyla mig för den odrågliga sol-hettan. Ehuru nu var ganska lugnt, att nåppligen asp-löfven hår skulle hafva rört sig, tyckte jag mig dock se ett litet maskätet, bleknadt och hopkrumpet löf, flytta sig ifrån sitt ställe. Detta föll mig besynnerligare, ån att icke det skulle skynda mig ifrån mitt makliga hvilo-

stål-

ſtälle, och knappt trodde jag mina ögon, då jag ſåg det vara ett lefvande Kråk, danadt och färgadt ſom en viſsnad löfſkärfva, med uppvikta och likſom af Maſkar ut-åtna kanter, ſamt öfver allt fullſatt med taggar. Naturen har med denna beſynnerliga ſkapnad viſſerligen ganſka väl våpnat och maſquerat detta Kråk mot Foglar och andra ſmå fiender, förmodligen för att bevara och nyttja det till angelägna värf i ſin hushållning, den vi för litet känne, för litet underſöke och i allmänhet alldrig nog kunna beundra med den vördnad vi äro ſkylldige deſs Mäſtare.

Aftonen kommo vi till *Kuga*, ett litet Rivier, ſom hade ſaltaktigt vatten; men ett godt och färſkt befanns uti en källgrop därinvid. Här ſågos äfven ſom haſtigaſt 2:ne Harar, hvilka tycktes likna vår allmänna.

Min Res-Kamrat, ſom var fallen för Blodſpättning, råkade här att mycket beſväras af ſamma olägenhet, hvartill animaliſk föda under hela reſan, ſamt fatiguer i ſol-hettan ej annat kunnat än diſponera honom. Ådrens öpnande, något Salpeter och härvarande Källan, voro de enda, och något lämpliga ſaker, ſom han lyckligen här i öknen hade till hands för ſin räddning. Jag pyſslade för öfrigt om honom, ſå godt ſom ſke kunde, under bar Himmel och på

en

en öppen slätt. Vackert väder och sval natt samt framför allt dess vedervilja mot all sjukdom, under sådana omständigheter vi nu befunno oss uti, tror jag mycket bidrogo till dess nog snara tillfriskning. Men följande morgonen, då han på försök från vårt hvilostålle gjorde några hundrade stegs promenad, kom han uti en större och plötsligare lifsfara. Det var att ihjälstångas af en skåck Ung-boskap, som på försök jämte sin Slaf-herde här blifvit lemnade, och nu voro ovane vid allt annat folk. De slogo en half cirkel kring Herr Immelman, och avancerade honom allt närmare och närmare på lifvet, att han baklänges måste retirera sig. I ett ordspråk plägar sägas: att kulliga Kor stånga värst; detta fingo vi här på visst sätt besannadt; ty en kullig eller hornlös Qviga var den främsta och mäst förförifka af alla. Jag skyndade mig derföre med en laddad bössa, i tanke att med densamma skjuta, samt med så hastig eld som möjligt, befordra vår retrait. Men det föll mig in, att först försöka ett lindrigare förvarings-medel, som jag redan i Europa hört vara säkert mot folkilskna Tjurar, på det sättet: att man håller hatten för ansigtet, och skiftvis hastigt drager den undan och tittar fram, under det man avancerar med snabba steg och skiftvis stillaståënde emot dem. Detta lyckades ock ver-

verkligen här så väl, a^{r}tdermed både den kulliga Qvigan och de öfriga blefvo mycket skråmde. En af mina Hottentotter, blef strax derefter af samma Boskaps-flock angripen, men var i stånd att springa sig fri. Vi fingo sedan vid vår återresa veta, att man nödgats draga sig härifrån med Boskapen, sedan ett Lejon deribland börjat grassera.

Tvånne Haartebeestar kommo ock denna morgon bittida helt nära intill vår vagn, att undra på oss, men just då var ingen med kula laddad bössa till hands. Kl. 12 befann jag Therm. 83 ($28\frac{1}{3}$ Sv. Th.) i skuggen under vagnen.

Efter-middagen afreste vi ostligt, och kommo till ett ställe af nedra delen af *Sondags-Rivier,* kändt under namn af *t'Nuka t'kamma,* hvilket lär betyda gråsigt vatten. Vi funno här färska spår efter Lejon, och togo våra precautioner, deremot då vi skulle ned till Floden. Vi tyckte oss äfven på långt håll i afton se en Elephant uti Boskagiet. Dessa Djur skola inom det tjocka och törniga af *Guaijacum afrum* och *Mimmosa nilotica,* i myckenhet hafva sitt tillhåll, och en sort fristad.

Pärlhöns (*Numida meleagris*), började finnas på trakten; de höllo sig flocktals, och voro alltid ganska varsamma och skygga. Jag märkte dem flyga lågt och rätt fram,

ſom våra Rapphöns. De tycktes ſöka ſin måſta föda på marken, men om natten ſätta de ſig tillſammans upp i träd, ſå att jag en gång fick ſex i ett ſkott, och många blefvo åfven bleſſerade, ſom i mörkret undankommo; deras kött var torrt, och mycket ſämre än vanligt Höns-kött.

Sondags-Rivieret, ſom här gjorde många bukter, hade på andra ſidan ſin brådd eller bank ganſka hög och bråſtört, eller tvärſkuren, ſamt tycktes endaſt beſtå af ſamma torra och leraktiga åmne, ſom jordſkorpan härſtädes. Öfverſt tycktes banken vara helt jämn. Men det är ſvårt att giſſa, huru denna olikhet i Rivierets Bankar tillkommit, om icke dymedelſt att jordbäfning upplyft den ena af dem, eller genom det att Rivieret efter hand jämkat ſig på ſidan af något platt berg, och ſkurit ſig under det, till den öfverhängande kanten nedraſat, då den nödvändigt ſkulle blifva ſå tvärbrant eller tvärſkuren, ſom den nu är. Natten rågnade med Syd-veſt.

Den 9:de om morgonen kl. 5, då vi afreſte, var Therm. 62 grad. (16⅔ Sv. Th.). Kl. ½4 e. m. hunno vi till *Sondags Riviers Drift*. Vi drögde oſs likvål på vägen medelſt jagt efter två Bufflar, af hvilka den ene undankom bleſſerad, och den andre ſprang in uti ett tjockt Boſkagie, hvaråſt hvarken var möj-

ligt

ligt eller] rådligt att efterfölja; imedlertid till min förundran, kunde vi på buſkarnas toppar ſe, med hvad ſtyrka och lätthet Djuret igenomträngde de tätaſt hopväxte ſtällen, likſom det blott haft en Råg-åker att genomlöpa. Vi ſågo ock en *Koeddu* (*Antilope ſtrepſiceros*, PALLAS).

Korrt efter vår ankomſt på detta ſtälle af *Sondags-Rivier*, fingo vi påhälsning af 3 gamla Hottentotts-mån, hvilka tycktes komma att ſpionera vårt ärende på deſſa trakter. De voro egentligen af Boshiesmåns-racen, dock af de mer hyfſade, hvilka ſjelfve på ſitt ſpråk kalla ſig goda; förmodligen af den grund, att de idkade litet Boſkaps-ſkötſel, och ej ſom andre deras medbröder, lefva af rof. Min Vägviſare tolkade deras ärende, ſom beſtod i Tobaks tiggeri och att klaga ſin nöd deröfver, att Bönder varit här och borrtröfvat allt deras unga Folk, ſå att de nu på ſin ålderdom voro allena lemnade, att ſköta ſig och ſin Boſkap. Jag lät ſvara dem, att vi, ſom de väl ſjelfve kunde ſe, icke voro Bönder, och alldraminſt Folk-fångare.

Här bör ock årinnras: att ſom viſſe okunnige Hottentotter och Indianer, ej kunna fatta något begrepp om Holländſka Compagniet och deſs Direction, hafva Holländarne från förſta tiden i Indien fintligen utgif-

utgifvit detta Compagnie såsom, en enda mågtig regerande Furste, under Christendoms - namnet *Jan* eller *Johan*. Detta har ock tillvunnit dem mer agtning, än om de för Indianerna skulle kunnat göra begripligt, huru de verkligen af en sammansättning, eller Compagnie af Köpmän regerades. Af denna anledning låt jag vidare min Tålk svara: att vi voro Barn åt *Jan Compagnie*, hvilken utsänt oss att bese dessa fält, och samla örter till Läkedom. Jag befallte ock min Tålk låta dem förstå, att vi hade förskräckligen mycket kulor och krut och 5 skjut-gevär, som de sjelfve sågo; att vi åmnade skjuta mycket Vildbråd, samt att det var stor skada för dessa Hottentotter, om de ej kunde komma med och äta af det myckna köttet, som annars komme att ligga för As-foglar och Rofdjur.

Denna i hast af dickt och sanning hopflickade berättelse, lärer på de ankomne Hottentotterna hafva gjort ett djupt intryck; det var äfven verkligen att taga dem på det ömma, att tala om så mycket kött, och att yttra medlidande öfver deras magerhet, utan att låta märka, det jag mer för min egen nyttas skull, om deras medföljande var angelägen. Samma afton kommo derföre icke allenast 2:ne medelålders Män att tillbjuda mig sin tjenst, utan jag fick äfven

se

ſe de 3:ne förr nämnde gamla med myc-ken flit och ifver tillaga ſig ſkor, för att följande morgonen vara tillreds att följa oſs på reſan.

När jag låt Tålken eller Vågviſaren för-ſtå, huru ſällſamt detta Hottentotternas upp-förande förekom mig i jämförelſe mot de-ras förſta berättelſe, ſamt att jag i anled-ning deraf fruktade deras falſkhet, utom det att jag tviflade, om vi ſkulle kunna fö-da alla 6 af dem, och oſs ſjelfve 5, in al-les 11 perſoner; ſvarade han, „åh lappri, det är ſå alltid Hottentotternas manér, att ljuga i förſtone, och nog få vi vål vildt att åta". Denna ſiſta förſäkran tilfredsſtällde mig nå-got; ty hvad Hottentotts-maneret, att förſt ljuga, beträffar: ſå kunde de dermed qvit-ta, mot min dicktade Slågtſkap med *Jan Compagnie*.

Den 10:de om morgonen gåfvo vi oſs på reſan, in alles ſom nyſs nämnt år, 11 perſoner. De 6 nykomne Hottentotterne förſtodo alldeles ingen Holländſka, hvarfö-re de 3 förre måſte tjena oſs till Tålkar, undantaget då vi genom tecken och med de få Hottentotts-ord vi lärt att åtſkilja, ſamt ſjelfve med tungan ſmälla fram mot gom-hvalfvet, kunde göra oſs för dem be-griplige. Herr IMMELMAN och jag kun-de ännu ej annat än vara i bekymmer om

föda

fõda fõr ofs och det myckna Folket, famt i håndelfe af brift, fõrvånta ofs hõra deras knorr mot fin *Mofes* och *Aron*, fom medlockat dem i õdemarken; ty den Buffelen fom vi i går jagade, undankom, oagtadt han mer ån på ett ftålle mycket fårgat bufkarna med fin blod. Vi fingo dock fnart derpå fõrmårka, att vår Fri-Bataillon, de fex fifte Hottentotterne hõllo till godo att åta rå och illa fmakande Bõnor af en vild Bufke, (*Gvaijacum Afrum*). En annan nõdfalls-tillflygt fõr hunger, tånkte jag ock att låra Hottentotterna, nåmligen *Gummi Arabicum*, fom på flere ftållen hårftådes af trådet *Mimmofa nilotica* kunde famlas, men det var dem fõrut en ganfka vål bekant och beprõfvad fõda. I brift på annat fkall Boshiesmån många dagar å rad dermed uppehålla lifvet.

I dag fick jag fõr fõrfta gången fe en fkåck *Bosh-Varkens* (Skogs-Svin), eller fom de ock kallas *Wilde Varkens* (Vild-Svin), i villda tillftåndet, ty jag hade allenaft fett ett fådant Djur i det Capfka Menageriet eller Vivarium. Man hade dår fångflat detfamma med en ftark järn-kedja, emedan det var ganfka villdt och argt. Herr Pallas fom *Spicil. Zool.* Fafc. 2, p. 11, Tab. 1, och *Mifcel. Zool.* p. 16, under namn af *Aper Æthiopicus*, befkrifvit och gifvit figur på det-

detta Djur, underrättar ofs vidare *Spicil. Zool.* Fafc. Fafc. XI, additam: p. 84, huru det dödat Föreftåndaren af Menageriet i Amfterdam. Man kan redan fluta till att Djuret är farligt, då man betraktar defs ftora flag-tänder, (fe Tab. 5. l. c.). Deffa äro 4. Tvånne af dem komma utur öfra käften, famt böja fig uppåt fom horn, men äro icke defto mindre af en fin Elphenbens-lik materia. På ett infaltadt och fedan torrkadt hufvud af detta Djur, fom jag giftvit till Kongl. Vet. Acad. Samling, äro deffa tänder eller horn till hela 9 tum ftående utom munnen, och af hela 5 tums omkrets vid deras bafis. De andra 2:ne flag-tänderna, fom komma ifrån undra käften, äro allenaft 3 tum långa utom munnen, flata på fin infida, och fvarande mot en annan dylik flakhet i de öfre flagtänderna. Deffa tillfammans brukar Djuret mindre att bita med, än att ftötas och ftångas. En liten Gris, fom jag federmera vid *Vees-Rivier* fångade och hade bunden, i tanke att lefvande medbringa, hade redan famma art, få att jag fnart nödgades låta flagta honom. Den var förfkräckligen illfken och fnabb i fina rörelfer, och ehuru ännu icke juft farlig, vifte dock mina Boshiesmåns-Hottentotter ganfka ftor råddhåga för honom. Vi våga häldre, fade de, angripa Lejonet på flätten, än ett Afri-

fricanſkt Vildſvin; ty detta, ehuru mycket mindre, kommer haſtigt ruſande ſom en pil, att kaſta ikull, ſlå benen af, ſamt riſta upp buken på oſs innan vi kunna träffa och döda det med våra Kaſt-ſpjut". Samma ſlags Vildſvin hafva ſina boningar under jorden, till hvilka ingångarne tycktes mig nog knappe. Man har vål ſagt mig, att *Bosh-Varkens* gå baklänges ned och ſtälla ſig uti dem radtals; men detta år ej troligt nog, ty förmodligen åro nämnde gångar nedtill utvidgade; viſst år eljeſt att man alldeles icke vågar antaſta dem inom deras hålor, af fruktan att de haſtigt kunna komma ut.

Djuret år litet, i jämförelſe mot hufvudet, hvilket låttar minerandet och lefnadsſättet under jorden. Till håſt bör man äfven varnas, att icke för när komma eller jaga deſſa Djur, emedan de då haſtigt kunna vånda om och ſlå eller ſtånga benen af Håſten, ſamt ſedan döda både honom och deſs Ryttare. Jag förföljde i dag Griſar och gamla af dem, för att få ſkjuta någotdera, men förgäfves; jagten bibringade mig icke deſto mindre ett ſårdeles nöje. I en haſt tycktes deras i ſig ſjelfve redan nog ſtora hufvuden likſom hafva blifvit omſkapte till ännu mycket ſtörre och oformligare, hvilken haſtiga och underliga förvand-

vandling, gjorde mig så mycket mera förvånad, som starka ridandet på buskig och gropig mark ännu hindrat mig att gifva noga agtning på, huru den gått till. Den bestod dock deruti, att under flyendet, hvardera Vildsvinet tagit en Gris i munnen; en händelse, som ock förklarade för mig en annan surprise, nämligen den, huru alle Grisarne, som jag tillika jagat, voro liksom på en gång försvundne. Men man finner uti detta en enighet ibland *Bosh-Varkens*, som liknar tama Svins, och som öfverträffar många andra Djurs. Det är ock förundrans-värdt, att desse Grisar på ett sådant sätt mellan så stora tänder kunde bäras, utan att skadas och utan att skrika. Likväl såg jag detsamma ske vid 2:ne andra tillfällen, då jag dem jagade. Deras läte är annars alldeles liknande Grisars af våra allmänna Svin-kreatur, hvilket jag funnit hos några, vi sedan fångade.

Jag har temligen säker underrättelse, att det lyckats för Josua de Bær, en Bonde i *Camdebo*, att få afvel efter Africanska *Bosh Varkens* eller Skogs-svin, som blifvit med våra allmänna tama parade, men som mine sagsmän för öfrigt ej nog underrättat sig om omständigheterna, kunde jag icke derom vinna närmare upplysning. Att dylikt försök misslyckats i Holland, enligt hvad Hr. Pallas förmäler, hindrar ej att andra för-

ſök bättre kunnat ſlå an. Det beſynnerliga anmärkte jag vid min återreſa genom *Lange Cloof*, att 2:ne tame Griſar hos en Bonde därſtädes, icke allenaſt lade ſig på ſina framknän, utan äfven gingo på dem af och an med lätthet, för att äta på gräsvallen. Denna egenſkap tyckes komma till paſs uti deſſa Djurens underjordiſka gångar, och härröra af det halſarna äro för korrta att beqvämligen kunna böjas till marken.

Ifrån alla de andra ſlagen af Svin-ſlägtet, ſkilja ſig de Africanſka Skogs-Svinen äfven med 4 beſynnerliga utväxter eller körtlar. Två af deſſa äro brede och platte, af vid paſs 2 tums diameter på både bredd och längd, ſamt ſitta en hand bredt rätt nedanföre hvardera ögat. De andre 2:ne äro kullrige, en tum höge, och ſitta på noſen, till 3 tums afſtånd i en rät linea bakom mungiporna. Svanſen är plattad i ytterſta ſpetſen, och denna lemm underlåto alldrig hvarken gamla eller unga, att hålla rak i vädret ſom ett ljus, ſå länge de förföljdes. Till ſmaken fann jag Bosh-Gris-fläſk mycket likna allmänna Svin-kreaturs, men alldrig att de ega den mörka färg, hvarmed Herr Pallas dem beſkrifver, och ſom i ſynnerhet Herr Vosmaer i ſin il-

illuminerade figur på dem utmärker, utan voro de endast af den ljusgula färg, som de flåste af våra domesticerade Svin. Icke heller hörde jag någon i Colonien kalla dem *Haartloopers*, såsom Herr Vosmaer uppgifver, men väl att Hottentotterne kalla dem *t'Kaûnaba*, och berättade, att de gerna väll tra sig i gyttja, samt böka efter roten af en buske *Mesembr.* som de kalla *Da-t'kai.*

Mot aftonen kommo vi till öfra delen af *t'Kurenoi* eller lilla *Sondags - Rivieret.* Vi togo vårt hvilo-ställe några böss-skott ifrån ett Bylag af *Batards* eller *Hottentott Caffers*, eller en afkomst efter bägge dessa Nationers blandning. De talade förnämligast Caffer - språket, men liknade Caffrarna hvarken i stora läppar, frodigare och makligare växt eller svartare färg. Jag tyckte mig finna dem mindre mörka (*basanés*) än mina egna Hottentotter, och håller före, att de till sin härkomst endast voro sådane, som, sedan de förtjent Boskap hos Caffer - Nationen, formerat sig i detta Samhälle. Jris eller ögon-ringen var på dem ganska mörkbrun, eller snarare så svart som ögon-stenar. De egde mycken Boskap, och tycktes lefva ett på sitt sätt lyckligt lif. De hade icke så snart sin Boskap hemvallad, som de blandade sina Mjölk-sylslor med sång och dans.

Den förnöjelse och lycka, som detta tyckes utmärka hos några tjog Människjor, midt uti en till sin fullkomliga vildhet lemnad och oupbrukad natur, eller midt uti en fullkomlig öken, förekom ganska sällsam. Herr IMMELMAN gjorde mig sällskap, för att gå och blifva vittne till ett verkligt original af Herde-lyckan, som så mycket sysselsatt Poëter att afmåla. Vi anmälte os äfven här, såsom de där voro Compagniets Barn, samt blefvo emottagne med en fridsam och vänlig enfaldighet och ett ända rätt fram, som dock ingalunda förringade dem i vår tanke, såsom Människjor. De gåfvo os Mjölk, och dansade på vår begäran, samt läto os förstå, det ryktet om os, dels såsom besynnerligt Folk med flätadt hår, dels såsom Blomstersökare och Ormfångare, hunnit till dem långt innan vår egen ankomst.

Vi beságo deras Contra-dansar, hvilka hvarken voro vige eller konstlade. Medan föttren voro uti en måttelig och stampande rörelse, gjordes understundom några obetydliga tempo med en liten käpp, som hvar och en höll i sina händer. Den enfaldighet, som härskade i deras Dans, utmärkte sig ej mindre i sjelfva sången; se här alla orden till ett af deras Contradans-qväden, som jag tecknat mig till minnes;

Maije-

Maijema, Maijema, Huh Huh Huh; det förra söngs ideligen med en len ton af en äldre Matrona, och det senare besvarades eller instämdes under detsamma kortt och tvårt af ungdomen. Det är vist, att denna sammanstämning väl icke var delicat, men den förekom åndå glad och ingalunda obehaglig.

En annan slags Dans bestod i att fatta hvarannan i håndren och dansa sagta omkring en eller flere, som midtuti ringen gåfvo sig mera rörelse. Dock var det både löjligt och ömkansvårdt, att se Barn med sina hufvud slinka af och an, i den vanliga påsen på deras dansande Mödrars skuldror, att man icke utan skål kunnat frukta för deras halsar. Dock förekom än löjligare, att detta på intet sått oroade, utan tvårtom behagade dessa spåda Hottentotter så väl, att de med gråt nogsamt gåfvo tillkånna sin ledsnad, då Mödrarna snart tröttnade vid bördan af dem på ryggen, och ville såtta dem ifrån sig eller annars gå borrt.

Utom den förnöjelse de troligen således hvarje dag tillskynda sig med Dans, lemnar deras Lag vid större Högtidligheter åt all Ungdomen fullt tillfälle att med hvarannan dela Ållskogens vållufter. Ty klanderlöst skola de ogifte partals, stundtals och skiftvis, under sjelfva Dansens hetta, få draga sig derifrån till enrum, utan

att de behöfva rådna, då de åter ibland Sällskapet inställa sig. Jag nämner med flit, att endast *dem lemnas tillfälle*, ty jag kunde ej lära, om deras Lag jämte tillfället tillåter det åtnjutande, som jag ofvan anfördt, att Caffren tillåter sig i hela dansande lagets öfvervaro.

Men denna deras Lags efterlåtenhet, i anseende till lemnadt tillfälle, tyckes alldeles strida emot samma Lags stränghet i följande omständighet: Ehvad Flicka som hälst, hvilken efter sådan dans blifver fruktsam, slås ihjäl tillika med sin Lägersman, så framt ej, som dock mäst skall hända, de äldste i Bylaget mildra straffet till ett evigt Ägtenskap, och låta dem dessutom till plikt erlägga en Oxe eller Ko till Collation för Samhället. Hvem märker icke någon Samhällets egennytta af sistnämnde stadgas mildrande; men månne man väl kan af sjelfva detta underliga Lagens påbud, vägleda sig till dess första stiftares ändamål dermed? Hvem skulle utomdess hafva trott, det ibland fromma Herdar en annan sedvana skulle öfverlemna könets oskuld och dygd, till rof för Föräldrars eller Förmyndares egennytta? En här nu vistande Hottentott försäkrade mig, att mot betingad betalning af någon Hottentott till en Flickas Slägtingar, hon vore förbunden

till

till sånglag med densamma; men att hvarken lag eller exempel vore på det, att hon mot något beting skulle kunna öfverlemnas i en Christens eller hvit Människjas armar. För sin del hade berörde Hottentott ej här ingått någon sådan förening, emedan den för 2 eller högst 3 nätter skulle hafva kostat honom värdet af en Ko, och detta pris skulle, sade han, hafva gjort honom ångerköpt.

Denne Hottentott, som för mig tålkade så väl den nu omtalte, som flere underrättelser, förtjente så mycket mer min trovärdighet, som han tycktes allvarsam och beskedlig, samt var derföre känd af min Vägvisare, och uppfostrad i en By nära till de Christna, i hvars tjenst han städse varit, och nu med tillhjelp af *Batard*-eller *Caffer-Hottentotterna* i denna *Craalen* hade fångat och bevarade 3:ne gamla Boshiesmäns-Qvinnor, jämte deras Barn, i tanke, att dem såsom Slafvar bringa till sin Husbonde. Denne hade lemnat honom en Bössa, hvartill dock nu krut felade; följaktligen var han förlägen om föda både för sig och sina Fångar. Jag gaf honom derföre något krut, sedan jag öfvervägt, att de olyckligas slafveri dermed mera lättades än ökades. Han berättade, att de fångne Qvinnorna hotat att förtrolla honom, men att han ej trodde på trolleri, samt föragtade sådant deras hot, så väl som deras rå seder.

En Batard-Hottentott, ſom hade varit följaktig på ſamma fångſt, var bleſſerad i axeln med en förgiftad pil. Giftet hade genaſt blifvit ſugit utur denna bleſſure. Bulnaden deruti förekom juſt ej elak, dock hade den bleſſerade varit illamående, och gjorde ſig ſjelf ännu oſäker om utgången. Endaſt ſtötte blad, af *Hottentotts-veigen*, voro derpå lagde.

De bevara ſin Mjölk i Läder-ſäckar, ſåſom jag långt ofvan beſkrifvit, ſamt äta den endaſt löppnad; men de mjölkade den uti en ſärdeles ſort korgar, ſå fint af rötter hopflätade, att de voro både mjölk- och vatten-täte. Deſſa kärl ſkulle i ſig ſjelfva vara ſå ſnygga ſom lätta, om icke deras tvättning af Hottentotten kanſke alltid och alldeles förſummades. De fläſta hade inuti af tillſkorpnad Mjölk fått ett utſeende, ſom förſt kom oſs att verkligen tro, det de voro ſmetade med ko-dynga, för att deſto bättre hålla tätt. Men jag förſökte ſedan alldeles rena korgar, och ibland dem en, ſom jag hembragt, och fann, att de utan all ſlags ſmetning, alldeles icke läka. Deſſa Mjölk-mattor eller Korgar äro merändels af den ſkapnad, ſom Tab. VII. Fig. 7 utviſar, ſamt från ett half-ſtops till 5 à 6 kannors rymd; hafva ock utom den fördelen att vara ganſka lätta, äfven bråddar nog böjliga.

Ingen

Ingen Ko, af Africanska racen, vare sig Colonister eller Hottentotter tillhörig, låter sig mjölkas, med mindre dess bakben måste något tillhopa-bindas; ty annars underlåter hon alldrig att gå undan eller sparkas. Den omnämnde Tolken påminte mig derföre, att här såsom något sällsynt iagttaga, det en och annan af dessa Batard-Caffrars Kor, tillåt sig mjölkas, utan att vara bunden. Vid Korna härstädes anmärkte jag dessutom, att de bundne eller obundne, merändels voro för vilda eller ovana, att låta sig mjölkas, så framt icke Kalfven fick vara tillstädes och först litet di. Herdarne sjelfve härstädes, voro ock måne om, att jag såsom något besynnerligt, skulle iagttaga, huru en Ko, som fött en död Kalf, ändteligen låtit sig beqväma till mjölkning. Konsten som dervid brukades, bestod deruti, att man hvarje gång före mjölkningen, låt henne nosa på skinnet af sin döda Kalf.

Omskärelsen är hos dessa Hottentotter, så väl som hos *Gonaquas* och *Caffrar* antagen, och anställes enligt deras uttryck, på Ynglingar vid den tiden, då de blifva halfve Mån. Dock passas tillfället gerna så, att Operationen kan på flere i sönder förrättas.

Den 11 eller följande morgonen väktes vi af Hottentotternas Sång och Dans; och med

ſamma glättighet eller åtminſtone ſken af ſällhet och förnöjelſe, lårer vål detta enfaldiga Folk-ſlag alltid både börja och ſluta ſin dag. Vi beſökte dem åfven morgonſtunden, men funno ſnart förſigtigare, att återbegifva oſs till vår vagn, däråſt ganſka månge af dem kommo och gjorde påhälsning, ſamt blefvo allt mer och mer beſvårlige med att tigga Tobak. Jag vet ej viſst, om det borde råknas för en ſtor enfaldighet eller ſom en artig compliment, att en af dem lät ſäga mig, att han alldrig förr ſett någon Vagn, och derföre frågade, om min vore våxt ſådan, ſom den nu ſtod för hans ögon.

Imedlertid till att göra en diverſion ifrån deras ledſamma tobaks-tiggande, våkte vi deras förundran med våra Fick-ur. Jag böd ock till att förvårfva mig anſeende hos dem, ſåſom den där ej var okunnig i håxeri. Detta, kan man tånka, hårrörde icke af någon otidig ambition, utan ſkedde af förſigtighet och i den affigt, att dymedelſt tygla deras och andras våxande begår, och kanſke ſluteliga tilltagſenhet på järnbeſlaget af vår Vagn, m m. Till den åndan låt jag deſſa Hottentotter och mina egna bjuda till att med fingren taga Qvickſilfver borrt utur en ſkål, jag medbragt. Deras alltid miſslyckade förſök, gaf dem åm-

ne

ne till mycken förundran, prat och löje. Till deras ytterligare förundran, pläckade jag sjelf borrt Qvicksilfver-kulorna, medelst det att jag oförmärkt dödade dem med talg på fingren. Jag underlät icke heller att göra de enfaldiga Herdarna förvånade med egenskaperna af Magnet-nålen på min Compass. Jag påminte mig väl hafva läst någorstädes, huru man i Amerika skrämt Indianer till frid dermed, att man tändt eld i Brånvin, som de trott vara vatten, samt hotat, att på samma sätt antända och uppbrånna deras Floder; men jag behöfde icke gripa till den ytterligheten, sedan mina förra underverk redan tycktes hos dem afböja alla fientliga begår och försök. Det var egentligen hos dessa Bastards, som jag antecknade de Cafferska ord, hvilka finnas i slutet af denna Volum.

Styrelsen af detta Samhälle sades förnämligast handhafvas af en Man, som tillika utpekades för mig, såsom rikast. Han hade den årstlig, och syntes vara en medelåldrig och from Man. Dess våsende röjde hvarken något förnämt eller myndigt; tvårtom hade han mer än någon annan besvår med mjölkningen. Således åro rikedommar åfven ibland Hottentotter, åtföljde med sina bekymmer och besvår.

En annan Perſon ſyntes hår, hvars mycka ſyſslande, prat och gyckleri med mera, gaf oſs tillkånna, det han var en betydande Åmbetsman. Han var ock verkligen den ſå kallade Samhållets Troll-Gubbe; ſåledes till ſina förråttningar Ceremonie-Måſtare, Öfverſte Pråſt, Få-och Folk-Låkare, ſamt i ſig ſjelf en Årke-Charlatan, hvilken med ordſpråk och löjliga åtbörder ſökte att utmårka ſig ibland hopen, och deſsutom att muntra Ungdomen till Dans. Sedan det icke var mig obekant, huru Charlataner i de upplyſtare Europeiſka Samhållen med ſin föragtliga gåfva, ofta ſparka ſig fram till Åmbeten och lycka, föll mig icke ovåntadt, att höra det denne, jåmte anſeende, förvårfvat ſig mera Boſkap ån någon af de andra. Man ſade mig ock, att för en ſvår förloſsning på en Ko, ſkulle man betala honom med en Qviga, ſamt att vid trakteringar, de båſta och fetaſte ſtycken komme honom till.

I Nordiſka Climatet har jag varit van att ſe Råf-ſvanſar nyttjade för kölden. I dag fick jag förſt ſe, huru Jackhals- eller Africanſka Råf-ſvanſen brukades emot varmen, i ſå måtto, att Hottentotterne dermed torrkade ſvetten ur anſigtet, och hade till den ånden uppträdt Råf-ſvanſarna på kåpp-ſtumpar. Sedan vi nu ſå vida betragtat detta Folks

ſe-

ſeder, fortſattes reſan, och ſom imedlertid min Vågviſare hade ſmugit ſig fram och ſkutit en gammal mager och luſig Buffel, ſå reſte vi till det ſtället han låg, och laſtade det bäſta af köttet på vår Vagn, men det öfriga lemnades Batard-Hottentotterna, Rof-foglar och Ulfvar till bytes. Löſſen på nämnde Buffel, voro af ett nytt Species; ſe Beſkr. och Ritning i *Mem. ſur les Inſ.* Tom. VII.

Vi körde ſedan högre upp, längs efter *Kurenoi-Rivieret*, och funno vattnet där ſtillaſtående och ſaltaktigt. Vi läto ſkära topparna och bladen af rören i nämnde lilla Flod eller Bäck, för att dermed öfver natten fodra våra Häſtar. Ulfvar, ſom förmodligen hade fått väderkorn af köttet på vår Vagn, gåfvo med vanligt tjutande tillkänna, att de om natten höllo ſig nära intill oſs.

Den 12:te förde våre Vågviſare oſs förſt Oſtligt, och ſedan S. O. öfver ſlåta trakter, att vi till middagen kunde raſta och vattna våra Dragare ſamt Häſtar. Detta ſkedde uti ett af Bufflar mycket hoptrampadt källſåg, hvilket ej ägde något aflopp. Men en timmes väg därifrån, ſökte vi och funno något bättre vatten. Sedan beſlöts att ej långt härifrån afbida näſta natt, för att morgonſtunden vara tillreds att lura på Bufflar; ty det är juſt då, ſom de i ſynnerhet komma fram på ſlätten att beta; men deremot

mot plåga de om dagen för varmens skull, häldre vistas i Buskagiet.

Det hade ej en gång varit två timmar mörkt, innan vi hörde Lejon ryta, och stundom tycktes det vara tämligen nära intill oss. Det var nu för första gången, som jag hörde sådan Musik, och det af flere Lejon på en gång. Sådant rytande fortsattes hela natten, hvaraf mine Vågvisare slöto, att Lejonen här på slätten hade samlat sig, för att såsom Kattor slåss och paras.

För att beskrifva ett Lejons rytande, så noga som jag kan, bestod det uti en grof stum stämma, hvilken tillika tycktes ega hvad man plågar kalla en ihålighet, såsom från en lur. Ljudet var midt imellan ett *u* och *o*, samt långt utdraget, kommande likſom utur jorden, utan att jag, oagtadt nogaste efterlysſnande, precis kunde höra från hvilket våderstrek. Denna Lejon-rösten liknar på intet sätt Åskan, såsom Herr BUFFON T. IX. p. 22, efter BOULLAYE-LE-GOUZ Rese-Beskrifning, anförer. Den förekom mig hvarken särdeles skarp eller förfärlig, dock i anseende till dess långsamma och utdragna stämma, tillsammans med nattens mörker, jämte den idée man om ett Lejon kan göra sig, var densamma hemsk, äfven på de ställen, som jag hade tillfälle att den afhöra med mer nöje, utan

tan anledning till ringaste fruktan. Vi kunde på våra Kreatur tydligen skönja, når Lejonen oss på nårmare håll spionerade, antingen de då röto eller ej. Ty Hundarne vågade icke det minsta skålla, utan kröpo tått intill Hottentotterna. Våre Drag-oxar och Håstar suckade djupt, samt tidt och ofta lade sig bakåt, och långsamt sleto på de starka remmar, med hvilka de vid vagnen voro bundne. Skiftvis lade de sig ock ned på marken, och stodo upp, alldeles likſom i en villrådighet stadde, och jag må vål såga döds-ångest. Imedlertid lagade mine Hottentotter, att de kunde underhålla en jåmn eldbrasa, samt lade sina kast-spjut bredvid sig. Med kulor laddades ock alla våra fem Gevår, af hvilka trenne deltes ut ibland dem af våra Hottentotter, som talte Hollåndska.

Eldbrasa och eldbrandar råknas allmånt och ansågos af mina Hottentotter för ett mågtigt förvarings- och försvars-medel mot Lejon och andra Vild-djur; dock visste de sjelfve att nåmna exempel, det Lejon hoppat fram till eldbrasan, samt borrtagit någondera af dem, som dervid lutit och vårmt sig. Det har ibland ock ej gått långre affides med sitt rof, ån att de andre kunnat höra Villdjuret fråta derpå. Hottentotterne förmanade oss, som lågo på Vagnen, att ej

oti-

otidigt ſkjuta, i fall något Lejon gjorde ſprång ibland dem, af fruktan att vi i mörkret tillika kunde ſkada någon Månniſkja. De lade råd att då hålſt ſöka genombåra det med ſina Haſſagayer eller ſpjut, och i detſamma ſkulle de öfrige bjuda till att hånga ſig faſt vid deſs ben.

De råknade, ſåſom jag ock ſedan af andra hört, för en viſs ſak, att Lejonet icke ſkulle genaſt döda den Månniſkjan, ſom det kaſtat under ſig, ſå framt ej det dårtill af motſtånd vore retat. Dock ſkulle denna Tyrann ibland Djur, åndteligen beledſaga döds-ſlaget på bröſtet med ett kårſt rytande. Mine Hottentotter måtte jag hårvid göra den råttviſa, att de ej viſte fruktan, ehuru de anſågo den annars gamla och allmånna reglen ſåſom pålitlig, att både Lejon och Tigrar förr antaſtar en Slaf eller en Hottentott, ån en Coloniſt eller hvit Månniſkja. Herr Immelman och jag hade ſåledes för oſs ſjelfve på viſst ſått ej ſå mycket att frukta, ſå framt icke mer ån ett Lejon ville komma och antaſta oſs, eller vi af otidig kittslighet kunde ſkjuta och illa tråffa; ty i ſådant fall år ej Lejonet ſenfårdigt att ruſa på Skötten. I annat afſeende åter, voro vi, ſom lågo på Vagnen och långſt från elden nårmare att af Lejonen beſökas, åtminſtone att ſe våra Rid-Håſtar och Dragare

gare angripne, hvilka voro vid vår Vagn bundne. Jag hade annars gerna för märkvärdighetens skull velat se ett sådant anfall, om det ej kostat mig mer än ett par af mina Oxar. I sådant fall lära ock Hästarne först fått sätta till lifvet, emedan det tros, att de äro ett begärligare Rof för Lejon.

Ibland Oxarna var det en, som utmärkte sig, att nu så väl som vid *dylika tillfällen* sedermera visa *sig* orolig. Han hade dessutom ett underligt liksom invärtes läte, hvilket ej står att beskrifvas, och likaså hade Hingsten på sitt sätt. Detta var väl för oss en skälig anledning att hålla oss färdiga, ehuru det ej behöfdes; dock vid dylikt snart vane, lade vi oss mången gång bekymmerlöst att sofva, och läto våra Kreatur sucka fritt. Det är härvid verkligen undransvärdt, huru Kreatur af blotta Naturen lärt att frukta för Lejon, ty våre Dragare och Rid-Hästar voro alle från ställen, där de mig vitterligen intet hafva lärt känna denna Fiende. Likaledes är Försynen härvid prisvärd, hvilken jämte det Hon satt en sådan Tyrann ibland Djuren, som Lejonet, äfven lärt dem att redan på längre håll, med bäfvan och afsky igenkänna det.

Rytandet borde gagna Djuren, som det skulle tyckas, till varning om flygt. Men

ſom Lejonet, då det ryter, ſätter ſin munn, ſom det berättas, mot jorden, att ljudet ſkallar på lika ſätt öfver hela marken, utan att man ſåſom redan är nämnt, kan höra, från hvad ſtälle det kommer, ſå ſkråmes det rädda Villdbrådet, att i mörkret fly till och ifrån alla kanter, hvarigenom det lättligen kan ſpringa in i ſamma gap, hvarifrån den förfärliga röſten kommer, och hvilket det ſom måſt trodde ſig fly.

En annars ſkäligen tänkande Auctor, ſom kallar ſig *Officier du Roi*, lemnar i ſin *Voyage a l'Iſle de France* &c. p. 63, den underrättelſen: att i Africa funnos hela Arméer af Lejon, emedan ſäger han, 3:ne betydande perſoner i Gouvernementet, hvilka han nämner, ſå berättat honom.

Denna Auctor, ſå väl ſom deſs Sages-män och de, ſom kunde tro dem, böra härmed bringas till efterſinnande, att ſaken är påtagligt orimlig. Att föda Arméer af Lejon, fordrades ſtörre förråd af vildt, än ſom finnes i Africa och de öfriga Verlds-delarna. Vi kunna härvid åberopa oſs ett Indianernas infälle, ſom man läſer i *Lafitau.*

„Det är ändå lyckligt, ſade de, att Por-
„tugiſer äro ſå få ſom grymma, likaſom
„det förhåller ſig med Tigrar och Lejon i
„anſeende till de andra Djuren, ty annars
„vore

„vore det ſnart ute med oſs Månniſkjor“.

I anſeende till åberopade vittnesbördet af betydande perſoner, bör ock erhindras, att man utan allt betänkande, må draga det i tviſvelsmål, då det ſtrider mot *Sens commun*. Deſsutom äro ſanning och kunſkap icke ſällan från myndigheten ſkiljaktiga egenſkaper i Oſt-Indien. Jag har ſjelf hört en *Conſeiller du Cap* till främlingar förtälja orimligheter om det land, han lefde uti. Sådant kan hafva ſitt urſprung från den långvägade Landtboen, hvilken ibland finner ſin räkning vid, att inbilla ſina Styresmän behagliga dikter, hvilka man, ju underligare de äro, ju häldre till dem plägar lyſsna. En annan anledning till dylikt ſpridande af falſka berättelſer, grundar ſig icke mindre i Månniſkjors elaka natur, ſom äro gerna fallne att ſkåra ſå ſtort till, ſom ſke kan på ſvaghetens och enfaldighetens bekoſtnad. Låt vara, att Romarena uppfört många Lejon på Spectaklen, hvilka väl då kunnat ſamlas ifrån det vidlyftiga af Aſien och Africa, ſom denna Nation beherrſkade; men aldrig kan med ſannolikhet eller möjlighet inſtämma, att Arméer af Lejon kunna finnas i de nämnde Verlds-delar, hvaräſt de enligt Herr Buffons troværdiga ſlutſats endaſt gifvas. När ſåledes en ſenare Auctor Herr Abbé Manet i ſin be-

ſkrifning om norra delen af Africa anförer, att ſamma ſlags Lejon åfven finnes i America, må man med ſäkerhet anſe det blott ſåſom en förhaſtad utlåtelſe, utan anledning af andras auctoritét eller egen erfarenhet; men deruti är nämnde Auctor mer vittnesgilltig, då han berättar: att „Negrerne i „Norra Africa fånga Lejon i gropar, men „våga icke åta af köttet, af fruktan att an„dra Lejon då på dem ſkulle hämnas". Dock har jag i detta mål icke funnit Invånarena i ſödra Africa eller Hottentotterna få vidſkeppliga; ty de ſade ſig åta Lejonkött, ſåſom både godt och hälſoſamt. De tillſtodo åfven för mig, att Lejon ſå väl ſom Hyåna för detta varit långt djärfvare än nu, att de om nättren angripit och borrtſläpat dem ifrån deras kojor, ſamt att Lejon ſom fått ſmak på Männiſkjo-kött, ſkulle ſedan icke gerna nöja ſig med något annat rof. Likaledes berättade Hottentotterne, att de då för ſamma orſaks ſkull måſt bygga ſig ſof-lafvar i träden, på ett ſätt, att de där ej ſå lätt kunde ſurpreneras af Lejonet, och lättare för detſamma kunde förſvara ſig.

Således måtte de väl ärkänna, att de med de Chriſtnas och deras ſkjutgevärs tillhjelp för detta Villdjuret, nu verkligen finna ſig mera fredade, men jag kunde deremot

icke

icke neka dem, det ju Colonisterne sjelfve varit dem långt mera fatale än alla Vildjur, emedan Hottentotts-Nationen, efter Colonisternas ankomst till denna Verlds-udde, måst se sig mycket mera tvungen, och redan mångfaldigt förminskad.

Nu för tiden åtminstone, angriper Lejonet icke gerna något Djur offentligen, undantaget då det är retadt eller mycket hungrigt, i hvilket senare fall det ej skall sky för någon fara eller motstånd. Man har likvål en gång funnit det ifrigt förfölja en Eland, utan att man kommit åt att få se slutet på denna jagt. Sättet hvarpå Lejonet tager sitt Rof, är nästan alltid med att hoppa eller kasta sig på detsamma, medelst ett långt språng ifrån sitt försåt. Dock om det då råkar att hoppa miste, skall det enligt Hottentotternas enhålliga försäkran, icke vidare förfölja det undansluppne rofvet, utan liksom helt skamligt vända om till det försåtet, hvarifrån det kommit, och långsamt samt liksom steg för steg afmäta rätta längden, för att kunna finna, huruvida språnget varit för korrt eller illa afpassadt, efter det misslyckats. Det är besynnerligt, att Råfvar i Europa, enligt Hr Colonns H. N. *de l'Univers*, T. IV, p. 20. berättelse, på samma sätt, skola liksom afmäta sina språng, då de hoppat för korrt, och Rofvet undsluppit dem.

Det år vid Floder och Kållor i synnerhet, som Lejonet finner sin båsta råkning att lågga sig i førsåt. Djuren, som nødvåndigt skola dit att slåcka sin tørst, løpa fara, *tamquam Canis ad Nilum*, att med sitt lif førnøja ett blodtørstigt Villd-djur.

Det skulle tyckas, att i fall Gazeller, m. m. egde så starkt våderkorn af Lejonets grannskap, som mina Oxar och Håstar det røjde, så skulle de lått nog undvika faran. Jag vet ej huru dermed kan vara, dock torde hånda, att Lejonet liksom Skytten, så førstår vålja sitt førsåt, att vinden drifver dess effluvia eller ångor från den kanten, dår det kunde røja sig hos Vildbrådet.

Liksom andre Resande på trakter i denna del af Africa, som åro osåkre før Lejon, brukade vi alltid den førsigtigheten, att gøra starka smållar med den stora Oxpiskan, då vi skulle passera någon flod. Desse smållar, hvilka i sjelfva verket gøra starkare ljud och dallring i luften ån pistol-skått, och høras långt långre ån smållar af Bøssor, råknas før ett mågtigt medel att skråmma borrt Vild-djur. Den stora Ox-piskan tyckes derføre ej litet bidragit till den større råddhåga Lejon nu hysa før Månniskjor, sedan Colonisternas ankomst.

Lejonets ofvanbeskrifne sått att taga rof, lårer dock icke vara utan undantag. Jag hørde strax efter

efter min ankomst till *Cap*, talas om en Hustru, hvilken någorstådes i Carrow-fält, blifvit utan för sin stug-dörr dödad af Lejonet, som äfven uppfrätit dess hand. Dock trodde andre, att dess död på annat sätt timat. Flere Bönder omtalte äfven följande besynnerliga nyck af ett Lejon i *Camdebo*.

„En Bonde, som var till häst, och förde en lös Häst vid tygelen, mötte för få år sedan ett Lejon, hvilket lade sig just på öppna landsvägen, där Bonden skulle passera. Han höll för rådligast att vända om, men fann då, att Lejonet gjorde en krok, att åter kunna lägga sig i hans väg; han nödgades derföre åter att vända om, och så skiftvis. Men jag mins ej, om icke några flere resandes ankomst skrämde slutligen borrt Lejonet; ty jag finner, att jag försummat anteckna berättelsen derom, förmodligen af den grund, att jag ej trott mig ega borgen nog för dess pålitlighet. Men såsom en skäligt väl bestyrkt händelse, och tjenande att visa Lejonets feghet och förlåtlighet, tror jag mig kunna anföra följande:

„En åldrig Hottentott, i tjenst hos en Christen, vid öfra delen af *Sondags-Rivier* åt *Camdebo*-sidan, såg huru ett Lejon på långt håll och hela två timmarna följde honom på spåret. Han fann deraf otvunget, att Lejonet endast väntade på instun-

dande mörker, för att göra honom till sitt rof, och kunde imedlertid icke annat vänta sig, än att blifva qvälsvard för detta Villd-djur, så vida han ej egde annat värn än sin kåpp, och icke såg sig i stånd att innan mörkret hinna hem. Men som han väl kände Lejonets natur och sätt att taga sitt rof, samt kunde under tiden, så mycket närmare betrakta sitt förestående döds-sätt, så hittade han slutligen på ett medel att rädda sitt lif, hvarföre han verkligen hade att tacka sin dödsbetragtelse och lilla insigt i Zoologien, (kunskapen om Djuren). Fördenskull, i stället för att fortsätta hemvägen, sökte han upp en *Klippkrans*, (så kallas merändels ofvan slåra och på en sida tvärbranta och steniga ställen). Vid kanten af en sådan brant, satte han sig, och fann till sin glädje, att Lejonet äfven stannade att hålla samma afstånd. Så snart mörkret inföll jämkade Hottentotten sig litet fram, samt nedom öfversta kanten af bemälte brant på ett ställe i någon skrefva, där han någorlunda kunde hålla sig qvar. Men för att ytterligare bedraga Lejonet, sätter han sin hatt och päls på kåppen, samt gjorde dermed små rörelser ofvan om sig och litet fram om branten. Hans illfundiga förslag lyckades; det dröjde ej länge, förr än Lejonet kom sakta framkrypandes som en Katt och miss-

tog

tog skinn-pålsen för sjelfva Hottentotten, samt afmätte sitt språng så accurat, att det jämte det nämnde gillret, rakade hufvudstupa utföre branten, då Hottentotten i glädje skall hafva utropat *t'Katsi*, en interjection af mångfaldig betydelse.

Detta är ej det endaste exemplet, att Lejon i Africa, på sina språng eller hopp blifvit narrade. På Ladugårdar eller utmark, där Lejonet fält något Djur, eller där man annars har orsak att vänta dess ankomst, uppsättes en Människjo-figur bredvid ett giller af laddade Bössor, så att de gå löst och skjuta Rof-djuret, så snart det hoppat eller kastat sig på den utklädde Människjo-figuren.

I anseende till, att detta så behändigt och lätt låter verkställa sig, och man i Africa icke vårdar sig om att fånga Lejon lefvande, gör man sig icke heller den mödan att gillra för dem med gropar. Af alla de trovärdiga berättelser jag samlade om Lejon, och det jag sjelf såg, kan jag med säkerhet sluta, att detta Villd-djur ofta är ganska fegt, eller i jämnförelse mot sin styrka, mycket bristande i mod; men att det deremot stundom viser en ogemen oförskräkthet, hvarpå jag vill blott anföra följande exempel man berättat mig,

„Ett Lejon hade i en med mur omgifven Boſkaps-Craal eller Ladugård, brutit ſig in genom grinden och gjort ſkada. Man våntade Rof-djuret med viſshet, ſamma vågen åter, hvarfòre man tvårt òfver ingången ſtråckte en lina ſå faſtgillrad vid Bòſſor, att de ſkulle ſkjuta Lejonet, då det, ſom man fòrmodade, komme att rubba linan med ſitt bròſt. Men Lejonet, ſom kom medan det ånnu var dag, och lårer miſstrodt linan, ſlog borrt den med foten, och utan att det ringaſte viſa ſig ſkråmt af ſmållarna, gick alfvarſamt och obekymradt fram och åt af Rofvet, ſom det fòrut fålt“.

Herr Buffon (T. IX. pag. 7.) lårer oſs i ſtòd af Marmots och Thevenots Auctoritet, det Lejonen, ſom på mera bebodde trakter i Barbariet och Indien, vant ſig att kånna Månniſkjans òfvervålde, låta ibland, (åfven af Qvinnor och Barn) med kåppſlångar ſkråmma ſig att ſlåppa ſitt rof. Detta år òfverensſtåmmande med några beråttelſer, jag hòrt i *Cap*, om Slafvar, ſom haft mod, att med knif eller andra mindre betydande vapen fòrſvara Boſkapen, ibland hvilken Lejonet i mòrkret gjort anfall.

Det år beſynnerligt att Lejonet, ſom enligt flere beråttelſer, alltid ibland Djuren, ge-

genast plågar döda sitt rof, skall äfven oagtadt retadt, ofta nöja sig att blott sarga Månniskjor, eller åtminstone dröja någon stund, innan det gifver döds-slaget åt den som det kastat inunder sig. En Bonde, som året förut såg Lejonet angripa 2:ne af sina Oxar, just i detsamma han spändt dem ifrån vagnen, berättade mig, att de på stället nåra hvarannan, genast föllo döda ned, ehuru ryggraden allenast sedan befanns sönderslagen. Man nåmnde äfven på flere ställen för mig namnen på en Far med dess 2:ne Söner, som ännu sades lefva, och hvilka då de till fots vid en flod på deras egor, vågat uppsöka ett Lejon, hade detta rusat fram och kastat den ena af dem under sig, men de andre hafva likvål haft tid nog att knall och fall skjuta ihjäl Lejonet, som nästan låg öfver deras så nåra Anförvant, utan att ännu hafva tillfogat honom särdeles skada.

Jag såg sjelf vid öfra delen af *Denivenhocks Rivier*, en åldrig Hottentott, som under ögonen och genom öfra käftbenet hade ohyggliga och ännu öppna märken efter bett af ett Lejon, som icke vårdat sig att gifva honom annan näppst för dess och dess Husbönders, (som jag ock kände) jämte några andra Christnas tilltagsna, ehuru miss-

misslyckade jagt. Öfveralt talte man om en Bonde eller Borgare-Capiten BOTA benämnd, som legat under Lejon, och till minnes-bete blifvit något krossad, samt i den ena armen mycket biten, men för öfrigt af det samma på vifst sätt fått lifvet till skänks. Denna Man sades ännu lefva och bo på *Artaquas-Cloofs*-trakten.

Jag vet icke huru detta skonsmål mot Människjor rätteligen bör förklaras. Månne af Lejonets större agtning för Människjan, såsom en jämngod eller mägtigare Tyrann inom Djur-riket, eller blott af samma nycker som det ibland icke allenast skänkt lifvet, utan ock med mycken vänskap hyllat sig till Människjor och Djur, hvilka till rofs, åt det samma blifvit öfverlemnade. Sådane nycker lära till större delen förvärfvat Lejonet det beröm, som det fått för att vara ädelmodigt. Men detta vackra namn, som endast bör helgas till Dygden, kan jag icke tåla slösas på ett Villd-djur. Slafvar och slafviskt sinnade, pläga väl dermed smickra sina mägtigaste Tyranner, men med hvad skäl kan det tillägnas åt den mägtigaste Tyrannen ibland fyrfotade Djuren, ehuru den ej vid alla tillfällen utöfvar lika grymheter? Att Lejonet icke såsom Vargar och Tigrar, m. fl. dödar mycket Vildbråd eller Boskaps-Krea-

tur

tur på en gång, torde hårröra deraf, att ſedan en eller två åro fälde, de öfrige fly längre undan, än att det öfverensſtämmer med deſs naturliga låttja att dem förfölja. Om detta bör kallas ädelmod, är Katten ganſka ädelmodig mot Råttor, emedan på åkrar där den ibland en myckenhet, kunnat göra ett ſtort nederlag på en gång, jag ſett den blott fånga och borrtlöpa med en enda i ſönder. Lejonet och Katten likna mycket hvarannan derutì, att de dels ſofva borrt, dels ſtilla förnöta en ſtor del af den tid, ſom hungern icke kräfver dem att ſe ſig om efter rof.

Af hvad jag redan anfört, ſamt vidare kommer att nämna, kan ſlutas, det icke ädelmod, ſom en del vilja, utan förſåtlighet ſamt feghet, blandad med någon ſtålthet, utgöra Lejonets vanligaſte böjelſe, och att hungern naturligt-vis icke annat kan, än ibland väpna ett ſå ſtarkt och vigt Djur med ogemen djärfhet och tilltagſenhet. Deſsutom ſåſom vandt, att alltid ſjelft och med lätthet ſlagta all ſin föda, äfven, att ofta äta den ännu rykande af ſin blod, kan det icke annat än blifva lätt uppretadt och få mera böjelſe till grymhet än ädelmod. Men deremot ſåſom ovandt att bemötas med något motſtånd, är det icke under, om, då ſådant händer, det någon gång deraf blif-
ver

ver modfäldt, och som redan nämndt är, läter skrämma sig med käpp-slångar. Ännu ett exempel härpå:

„En trovärdig Landtbo, (J. Kock vid *Zeekoe-Riv.*) berättade mig, att då han en dag med laddad Bössa spasserade öfver sina egor, råkade han oförmodligen ett Lejon. Såsom en snäll Skött tilltrodde han sig, att i den ställning han stod, kunna skjuta det genast till döds, och gaf derföre fyr. Till olycka kom han ej ihog, att skåttet var gammalt och blifvit vått så att det brann sent af, (*hang feyered*) och kulan tog mark bredvid Lejonet. En räddhåga kom derföre öfver honom, att han genast tog till fötters, men som han snart blef andtruten, och nära förföljgd af Lejonet, sprang han upp på ett litet sten-röse, och där stannade med Böss-stäcken i högsta hugg, att försvara sig så godt han kunde. Min Sagsman åtog sig icke att afgöra, om denna ställning och förhållande modfällde Vilddjuret eller icke, dock blef det derigenom hejdadt, att det äfven stannade, men som besynnerligare var, lade sig på några och tjugu stegs afstånd ifrån sten-röset, liksom det låssat om ingen ting. Skötten tordes imedlertid icke röra sig ur fläcken; dessutom hade han tappat Kruthornet då han flydde. Ändteligen, först efter en dryg half

half timme, hade Lejonet ſtigit upp, och i början allenaſt gått ſteg för ſteg eller ganſka ſagta, likſom det velat ſtjåla ſig borrt; men ſedan det hunnit på långre afſtånd, hade det börjat att ſtorſpringa. Torde hända, att Lejon likaſom Hyænæ, ej lättligen driſta ſig på det Djur, ſom ſtannar och ſätter ſig i motvårn. Det vet man, att det icke ſåſom Hunden efter våder-kornet uppſöker andra Djur, icke heller uppenbarligen jagar dem. Man hade åtminſtone derpå, blott ſett det enda exempel, jag redan p. 437 nämnt, då det jagat efter en Eland; men torde hända, att ſtark hunger bringat Rof-djuret till ſådan ovanlig ytterlighet. Annars är Lejonet ſnabbfotadt. Tvänne Jägare berättade mig, huru de ſett den 3:dje eller en deras oförſigtiga och dumdriſtiga Kamrat blifva nära efterſatt och på vågen att hinnas, ehuru han red på en flink Jagthäſt.

Lejonets ſtyrka är anſenlig. Man har i *Cap* en gång ſett det taga en Qviga i munnen, och faſtän benen på denſamma ſläpade i marken, har dock Rof-djuret tyckts båra henne med lika lätthet ſom en Råtta båres af Katten. Lejonet hade ock utan möda med henne hoppat öfver ett bredt dike. En Buffel lärer dock falla ſig ganſka tung, för det annars ſtarka Rof-djuret, att på ofvannämnde ſätt fånga och båra. Tvänne

ne Landtboer, på hvars trovärdighet jag någorlunda kan lita, berättade mig i detta ämne följande.

På en jagt vid *Boshiesmans-Rivier*, jämte åtskillige Hottentotter, blefvo de varse huru ett Lejon höll på att släpa en Buffel från slätten till närmsta skogs-backe. De nödgade det dock snart att lemna detta sitt rof, för att sjelfve deraf göra byte, och funno att det förstått att rifva ut Buffelens voluminösa tarmar, för att med så mycket mindre möda orka borrt med det köttaktiga och ätbara af kroppen. Men så snart det från skogs-kanten förnam, att Hottentotterne började borrtbära köttet till vagnarna, hade det som ofta och förmodligen med mycken harm tittat fram på dem. Annars skall Lejonets styrka allena, ej förslå att bemästra så starka och stora Djur som Bufflar, utan skall det för att göra sådana rof, nödgas tillika nyttja vighet och list, i så måtto, att då det stjäl sig på en Buffel, klämmer det med bägge sina framtassar eller ramar igen näsburorna och munnen på densamma, att han qväfves, mattas och dör. Någon Colonist skall hafva haft tillfälle att se dylik händelse, och andre slutа dertill af Bufflar, som varit fällde af Lejon eller undansluppit dem, och haft märken efter nämnde

de Villdjurets klöſande omkring mun och näſa. Man päſtod dock, att Lejonet ſjelfr vid ſådana förſök åfventyrade lifvet, hälſt om någon annan Buffel är till hands att undſätta den angripne. En Reſande ſkall en gång för en lång ſtund haft tillfälle att ſe, huru en Buffel-Ko med ſin Kalf tagit ſitt ryggvärn af en flod, och jämkat ſig till förſvar mot 5 Lejon, ſom omringat men ej (åtminſtone ſå länge den reſande ſåg derpå) vågat anfalla henne. En helt pålitlig underrättelſe fick jag, att på ſlätten, öſter om *Kromme Rivier*, ett Lejon blifvit ihjälſtångadt och ſöndertrampadt af en ſkock Boſkap, då det förmodl. af hungren tvunget, vågat ljuſa dagen antaſta dem.

Detta torde falla mindre underligt, då jag får anföra, att vid dagsljus och på ſlätt 12 à 16 Hundar, lättligen kunna blifva ett ſtort Lejons bane. Det behöfves icke, att Hundarne, hvarmed man vill jaga Lejon, ſkola vara ganſka ſtore och lärde derpå, ſåſom Herr Buffon menar, utan jagten verkſtälles fullkoml. väl med ordinära Gårds-hundar. Då deſſa på närmare håll hunnit till Lejonet, ſkall det af ſtormodighet ej mera bjuda till att fly, utan ſätta ſig. Hundarne kringränna det då, och på en gång ruſa till, ſamt med ſin ſamfälta ſtyrka ſåledes blifva i ſtånd att ganſka haſtigt

sőnderslita det annars starkaste af alla Rofdjur. Sållan skall det få rådrum, att med sina framtassar slå mer ån 2 à 3 lătta slag, af hvilka hvardera blir en promt dőd, főr lika så många angripare. Till håst nåmner vål ock Herr Buffon, att man kan jaga Lejon, men att Hăstarne så vål som Hundarne bőra dărtill vara hărdade (*aguerris*). Detta år főrmodligen en blott gissning af samma Auctor, efter ingen annan sagsman hărvid år citerad. I Africa jaga Colonisterne Lejonet med en vanlig Jagthåst; jag kan icke heller finna, huru de låttligen skulle kunna få enkom till Lejonjakt őfvade Håstar.

Håsten mer eller mindre inőfvad, låges i Batailler och andra vissa faror, villigare låta tygla sig af sin Ryttare, ån eljest, hvilket jag åfven i små farligheter på Buffels- och Rhinoceros-jagt, samt floder och branta stållen, tyckt mig hafva kunnat főrmårka. Våre vanlige Rid-håstar, just desamme, som flere gånger på ofvanbeskrifne sått vist sin oro, då något Lejon var i granskapet, samt hvilka ingalunda voro hårdade till Jagt, låto en gång med lika lătthet bruka sig till jagt efter 2:ne stora Lejon, såsom annars efter de rădda Gazellerna; men Jagt-håstar tyckas mycket mer deltaga af sina Ryttares nője i Jagten; sårdeles hade jag vid *Akter Bruntjes Hoogtens*, till-

tillfälle att nyttja en Håſt, hvilken med magens ſkållande, klippande med öronen, och danſande under ſadeln, på ett icke tvetydigt ſätt utmärkte ſig pickhågad att jaga, ſå ofta han blef något af de ſtörre Villdbråd varſe. Man hade åfven exempel på Jagt-Håſtar, hvilka ſedan Jägaren ſprungit af att ſkjuta, men felat ſkåttet, hafva i ſin jagt-ifver icke lemnat honom tid nog, att åter komma upp i ſadeln, utan allena ock för hela timmen följt Villdbrådet i hälarna i alla deſs våndningar och bukter.

Lejon-jagten till Håſt förråttas vål nåſtan på ſamma ſått ſom Elephantens, hvilken jag redan pag. 329 beſkrifvit, men ſom åtſkilligt hittils obekant om Lejonets lynne åfven deraf år att inhåmta, torde en tillåggning icke vara onödig; och i fall jag blifver för omſtåndelig, torde det dock benåget urſåktas, hålſt af Jägare, ſom veta med hvad nöje och vidlyftighet de plåga uppehålla hvarannan om Harens bukter.

Det år endaſt på ſlåtten, ſom man till håſt vågar ſig efter Lejonet. Håller det ſig i någon ſkogsbacke, förſöker man att reta det med Hundar, tills det framkommer; åfven år man gerna tvånne om icke flere perſoner, för att promt kunna hjelpa och undſätta den ene den andra, i fall det förſta ſkåttet ſkulle mindre lyckas.

Då Lejonet ser Jägarena på långt håll, säges det allmänt, nyttja all sin snabbhet, till att fly dem utur sigtet; men råkar man att uppräcka det på närmare håll, skall det väl lusja undan, dock utan att just göra sig bråttom, liksom vore det i samma mon för högmodigt att visa rädsla, som det finner sig känt eller jagadt. Det skall ock derföre, då det finner sig med alfvar efterlåttas, snart retas eller ledsna att fly. Tvärtom minskar det sitt lopp, och slutligen blott steg för steg på snedden går undan och sneglar på sina förföljare samt ändtligen stannar, vänder sig emot dem, ruskar på sig och ryter korrt och skarpt, för att visa sin harm, färdigt att emottaga och rifva dem sönder. Det är hög tid för Jägarena, att då vara tillreds eller snart skynda sig inom någorlunda håll, dock så, att de hålla ett visst afstånd sig imellan; och hvilkendera som är bäst för hand, eller närmast, och har bredaste *facen* af det, som innefattar Lejonets Hjärta och Lungor, att sigta åt, bör vara den förste som springer af, med betslet om armen, försäkrar sig om sin Häst, ger fyr och på ögnablicket kastar sig åter i sadlen, styr Hästen snedt förbi sina Kamrater, och för öfrigt med lösa tyglar förtror sitt lif till Hästens snabbhet och fruktan, att föra sig undan Villdjurets raseri, i fall han

blott

blott sårat det eller alldeles felat sitt skått. I sådan händelse passar någon af de andra Jägarena tillfället, att strax hoppa af, samt bör då kunna mätta och skjuta med mera kall blod och visshet. Skulle (som dock sällan lärer hända), detta skåttet äfven slå felt, ränner den 3:dje Jägaren efter Lejonet, hvilket då förföljer den första eller andra Skytten, samt springer af och skjuter, så snart han hunnit inom håll och fått någon tillräcklig del af Villdjuret till skått-tafla, hälst på snedden bakifrån. Vänder sig nu Lejonet mot denne, vända äfven de andra Jägarena om, att med de skått, som de under flyendet till häst laddat, komma honom till undsättning.

Man viste icke exempel, det någon Lejon-jagt till Häst slagit ut till Jägarenas olycka. Africanske Colonisten, hvilken vistas eller driftar sig att flytta i de aflägsnare och af odjur besvårade trakter, är merändels en både snäll och djärf Skytt. Lejonet som driftar antasta hans förnämsta egendom Boskapen, ibland invid sjelfva stugu-dörren, blifver honom en så förhatlig som skadlig och farlig fiende. Det uppsökes och jagas med hetta och nöje för att utrotas. Derföre är det, liksom det komme an på; att strida *pro aris & focis*, då Lejon infinna sig på deras

egor, och har jag hört en och annan Landtbo *Agter Brunties Hoogtens*, då jag med dem varit på jagt, blott önska att få få möta Lejon, i fall de höllo sig på näjden, utan att nämna något om skjutningen, ett tecken att de i den delen voro vissa på sin konst.

Lejon äro icke hårdskutna. De som haft tillfälle att skjuta flere af dessa Rofdjur, hafva försäkrat mig, att då Bufeln och större Antiloperne ibland alldeles undankomma med en kula i Buk-caviteten eller tarmarna, hvarpå jag ock sjelf sett prof, skall Lejonet af ett dylikt skått komma i kråkning och blifva oförmöget att springa. I alla fall är naturligt, att ett väl träffat skått i hjärtat eller lungorna, skall vara nog att döda Lejonet så väl som Elephanter och alla andra Djur; hvarföre sedan Herr BUFFON ärkänt, att Lejon-huden hvarken kan emotstå spjut eller kula, det är obegripligt, huru det kunnat falla denna Auctor in, att utan all auctoritet påstå, att man dock nästan alldrig med ett enda skått kan döda detta Rof-djur.

Lejon-hudar anses för lösare och sämre än Ko hudar, och nyttjas föga i *Cap*, om icke att bereda till samma ändamål som Häst-

Håst-hudar. Jag fann dock en Bonde nyttja Lejonhuden till öfverlåder på skor, och berömma det såsom mjukt och segt att slita på.

Den 13.de eller påföljande morgonen, lyckades det att få skjuta en fetare Buffel än den förra, (se Tab. 2.). Detta var stor glädje för mina Hottentotter, och äfven för mig sjelf, ty köttet af den förra hade af sol-hettan och sin annars elaka beskaffenhet antagit röta. Jag fick dessutom nu bättre tillfälle att beskrifva detta förr obekanta Djur, samt göra ett utkast till ritningen. Vid smällen såg man Buffelen tumla på knä, men åter resa sig och löpa 7 à 800 steg in i Boscagiet. Dess vrålande gaf och strax derpå tilkänna, att han ej förmådde mera. Allt detta tillsammans utgjorde en Scene, som skulle roat mången Jägare att bevista. Den Hottentotten, som min Vän och förra Vård vid *Seekoe-Rivier* mig lemnat till Vägvisare och Villdskytt, gjorde detta och de flästa skåtten ibland de större Villdbråden. Gode Jägare ibland Böndren sjelfva, nödgas att hälst betjena sig af Hottentotter till sådant krypskytte, emedan de i sin skinpäls, väcka mindre uppmärksamhet hos Djuren, än de Christna i deras drägt. Han är ock, då så behöfves, ej oförtruten att gå barfota, samt äfven att små-

småningom och tyst slåpa sig fram på magen, tills han kommer inom håll. Då Buffelen under detta blifver retad, är Hottentotten dessutom långt lättara att springa sig fri från faran. Jag hade sjelf tillfälle att en annan gång se 2:ne Hottentotter förundrans-vårdt snabbfotade, då en Buffel var dem efter hälarna.

Det var nu, ej utan mina Hottentotters missnöje, som jag aftecknade och afmätte förbemälte Buffel, och imedlertid dymedelst hindrade dem att smaka på köttet. De förlorade ock sedan ej ett ögnablick att skåra ut några stycken, och steka på glöden. Tvänne ben kastades äfven öfver elden att stekas, för mårgens skull. Därnäst sysselsatte de sig att borttaga inälfvorna, som enligt Hottentotternas vittnesbörd alldeles liknade vanliga Oxars; dock voro Buffelens långt volumineusare, och gjorde oss icke liter besvår att få dem ur vägen, ty Diametern af lifvets tjocklek, var goda 3 fot.

Hela Buffelens storlek var för öfrigt som följer: Längden 8 fot, högden $5\frac{1}{2}$, och frambenen $2\frac{1}{2}$ fot långa. De större klöfvorna 5 tum; från Mulens spets till Hornen 22 tum. Skapnaden liknade, såsom ock ritningen utvisar, mycket allmänna

na Oxars, men Buffelen år långt mera grofslemmad i proportion mot högd och långd, Spårarne voro ock långt mer nedåt marken belägna. Hornen åro till ſin ſtällning och ſkapnad beſynnerlige. Deras baſes åro 13 tum breda, haſva ett tums afſtånd från hvarannan, hvarigenom dem imellan formeras en ſmal, till ſtörre delen hårbar rånna. Att råkna ifrån denne, ſå åro hornen kullrigt utvåxte, med en högſt tre tums upphöjning. De betåcka på detta ſått en ſtor del af hufvudet, nämligen ifrån nacken till $3\frac{1}{2}$ tums afſtånd från ögonen, ſå att den delen från hvilken de utſkjuta, ej innefattas af mindre ån 18 à 20 tums omkrets. Derifrån nedböja de ſig å ymſe ſidor om halſen, blifva ſmåningom mera cylindriſka, och hvardera af dem formerar en båge, hvaraf det convexa vetter åt marken, ſamt ſpetſen i vädret, hvilken dock tillika meråndels plågar luta bakåt. Diſtancen mellan horn-ſpetſarna, år ofta öfver 5 fot. Till fårgen åro de ſvarta, och på ytan, till tredje-delen vid paſs ifrån baſis, mycket ſkråfliga, ibland med en tums djupa gropar. Hvarken deſſa, eller de upphöjningar, ſom dem imellan formeras, tyckas vara tillfälliga, alldenſtund de åro tåmligen lika på hvardera hornet, men mycket olika på ſårſkilda Bufflar. Öronen åro en fot långa, något hångande, ſamt till en

del borrtſkymde af hornens bakre kant. I örats bråddar år en utſkårning och krusning på åtſkilligt vis, hvilket troligen hårrörer af ſtångande, och af ſlitning ibland det tåta och törniga boſcagiet, ſamt af andra tillfålligheter. Imedlertid hafva en del Hottentotter håraf tagit ſig anledning att tro, det Bufflarne tillhörde någon eller några viſſa varelſer, hvilka på ofvan anförde ſått mårkt deſſa Djur ſåſom ſin tillhörige Boſkap. Till att för mig beteckna ſådana varelſer, brukade de det Hollåndſka ordet *Dewiwel*, det år Djåfvul.

Buffel-hären åro ſvartbruna, vid paſs en tum långa, ſtråfva, ſamt på de åldriga Buffel-Tjurar mycket gleſa, hålſt midt på ſidorna af buken; hårigenom ſynes från långre håll, likſom dårpå vore ljuſa bålten, och till ſådant utſeende bidrar det mycket, att Bufflarne gerna och ofta rulla ſig i gyttja. Frampå knåna åro håren på de flåſta något långre, ſamt ligga i hvirflar. Ögonen ligga något inſunkne inom en upphöjd orbita. Detta jåmte deras nåra belågenhet till de kullriga och ſedan nedbögda baſes af hornen, ſå vål ſom öronens ſlokande, tillſammans taget med det, att Buffelen merändels går med hufvudet lutande, gifver honom ett falſkt och grymt utſeende. Deſs lynne tyckes ock deremot ſvarande. Falſk kan
han

han på vißt fått kallas, emedan han imellan tråden står och gömmer sig lurande tills man kommer helt nära, då han rusar till vägs och ibland angriper. Grym må Buffelen sägas, i anseende till det, att man skall hafva märkt, att han ej nöjer sig med att öfverända kasta och döda t. ex. den Människja han öfverrumplar, utan längre qvardröjer för att med klöfvor och spårrar förtrampa, med knänen krossa, med hornen och mulen sönderslita och bråka kroppen, samt med slickande afnöta huden. Detta gör han ändå ej på en gång, utan skiftvis, i det han mellanåt går ett stycke ifrån. Oagtadt allt detta, låta Bufflarne jaga sig, men stundom vända de om och jaga Jägaren, hvilken i sådan omständighet endast liter på sin snabba Jagt-häst. Säkrast är då, att rida någon backe uppföre, emedan Buffelens stora kropps-massa, lika som Elephantens, blifver honom en förhinderlig börda, till att kunna täfla med Hästens lätta snabbhet; men tvärtom påskyndar detta Buffelen långt fortare än Hästen, då det bär backe utföre, hvartill jag mer än en gång varit åsyna vittne.

Buffelen säges hafva en ganska hetsig blod, i anseende till det att han enligt trovärdiga berättelser, skall kasta sig i hvad vatten, älf eller saltsjö, som förekommer,

når han år jagad varm. Vist år det, att han ofta och gerna våltrar sig i gyttjan, och Af denna orsak håller man fôre, det han ej med nytta skulle kunna tåmjas till kôrslor, i det han trôtt och varm skulle kasta sig i nårmsta vatten, eller annars envisas.

Herr HEMMING, Secund-Gouverneur, hade under mitt vistande i *Cap*, låtit fôrsôka att tåmja en Buffel; men densamma sades hafva varit fôr villdsint, samt alltfôr stark och obåndig, att kunna tvingas med något ok, åktyg, eller af de tame, dertill inråttade Oxar, jåmte hvilka han skulle fôrespånnas.

På min återresa genom *Crakekamma*, såg jag en Buffel-kalf, lika spak, som de ôfriga Boskaps-kalfvar, med hvilka den på betet vallades. Han hade varit så godt som nyfôdd, då den fångades, nåmligen med Nafvel-strången hångande, men åndå med illska gjort mycket motstånd. Fjorton dagar derefter hade han redan den styrka, att Egaren en stor och skåligen stark Karl, haft môda att leda honom. Han var ock något hôgre, men mycket massivare ån jåmnårige af andra Kalfvar; fårgen var helt ljusbrun, håren långa och ruggiga, samt på ryggen liggande i hvirflar, bakuti nacken framåt, i pannan bakåt-lutande; på låpparna voro några af dem långa och stråfva,

va, åfven nog länga på hela undra kåken och under buken. I proportion mot det öfriga, tycktes framdelen vara låg, samt hufvudet stort och öronen långa samt slokande, benen korrtare än på vanliga Kalfvar, minen trumpen och falsk. Egaren åmnade honom såsom skånk till Gouvernementets Vivarium. För min del misströstar jag ej om möjligheten, att till körslor tåmja Buffel-slägtet, om man skaffade sig rått unga Kalfvar, och i tid samt länge tvingade dem dårtill. Genom en tillika låmpad sparsam föda och Kornas utmjölkning, skulle de, åtminstone efter flere generationer mista af sin villdhet så mycket, man pröfvade nödigt, men åndå af styrkan bibehålla mera än vanliga Oxar nu ega. Det vore curiöst att försöka detta Buffel-slagets parning med vanliga Ox-slägtet. De flere villde Buffel-kalfvar jag haft tillfälle att se, hade ju yngre ju blekare eller ljusare brun färg, liksom den nysbeskrifne tame. Jag har redan för den 9:de af denna månad antecknat med hvad styrka Buffelen trångde sig in i det tätaste Boscagiet; vid sådane tillfällen har han hjelp af det breda på sina horn, hvarmed han på en gång, kan både genomtrånga de taggiga buskarna och dermed freda ögonen.

Buffelens kött år groft, ej mycket fett, men

men saftigt och af en ej oangenåm mustig villd smak. Huden år tjock och seg, samt år főr alla Landtbor begårlig till remmar och remtyg. Håraf fås de pålitligaste remmar till Oxars och Håstars bindande, så att dessa Kreatur ej kunna slita sig lősa, då Ulfvar och Lejon inställa sig på nåjden. Alla sådana remmar bőra vara af ett och ett halft fingers bredd, och vid pass halfannan famn långa, sådane betalas in i landet med en fjårdedels Riksdaler.

Huden af den Buffelen vi nu skutit, sedan den af mina Hottentotter, medelst att utspånnas och litet saltas, samt sedan halftorrkas, fått en liten beredning, användes den till ett nytt fyrflåtadt Drag-tåg főr mina Vagns-Oxar. Vi anmårkte att skåttet tråffat nedre delen af halsen, och gått in i lungan, dåråst kulan, ehuru den ej tycktes hafva tråffat något ben, och ehuru den hade sin vanliga tillblandning af Tenn, dock igenfanns tåmligen plattad. På andra Bufflar vi sedan skutit, har jag ibland funnit tennblandade kulor i flera stycken sőnderslagne mot benen invårtes, eller mycket plattade. Det år derfőre ej vårdt att bjuda till att skjuta Buffelen med blotta blykulor; sållan skulle de kunna genomtrånga sig till de farliga och dődliga stållen. Utom årforderliga hårdheten, bőr ock en kula vara

ra tillräckligt ſtor, om den ſkall kunna döda ſå ſtort Djur ſom Buffelen. De minſta, ſom därtill användas, hålla ⅛:dels mark.

Jag nämnde Buffelen ſåſom ett tillförne obekant Djur. Jag vågar ſå kalla honom, emedan jag är den förſta ſom afritat och beſkrifvit denſamma i Kongl. Vet. Academ. Handlingar, under namn af *Bos Caffer*. Man lärer finna billigt, att jag på bägge deſſa ſtällen, till en ſtor del betjent mig af ſamma ord, och att jag här varit mera vidlöftig.

Hos Herr Buffon, Tom. XI. p. 416, Tab. 41, finnes allenaſt hornen aftecknade, ſåſom bragte från *Cap*, af Herr Abbé De la Caille.

Herr Abbé Manet, Tom. II. p. 129, anförer några rader om en ſort Buffel i i norra delen af Africa, ſom tycks lämplig på denna, ſom jag kallar *Bos Caffer*. Herr Pennant i ſin *Synopſis of Qvadrupeds*, ſenare Edit. Tom. II. pag. 28, talar äfven om detta Buffel-ſlag.

Mina Hottentotter viſte ſå mycken flit och ifver, att både ſönderſtycka och äta detta Villdbråd, att den anmaning, ſom ofta annars är nödig at ſätta deras tröga lynne i rörelſe, ſkulle vid ſådant tilfälle blifvit alldeles öfverflödigt använd. De

kör-

körde vagnen hit, och lastade på densamma allt det båsta och fetaste köttet. Rå huden af ansenlig vidd och tyngd, bands under vagnen tills vidare, och det öfriga af Buffelens skankor eller mårg-ben, fåstes på ymse sidor af vagns-korgen. Våra Boshmans-Hottentotter hade åndå hvar och en sårskildt provianteradt sig med knippor af köttslisor. Sålunda med kött utrustade, utgjorde vi ett sårdeles kött-spectacle och begåfvo oss åter på resan. En svårm andra köttfråtande Djur, til et stort antal, nåmligen Örnar, Falkar ock Hökar, syntes kort derpå intaga vårt ställe vid Buffelens överlefvor, ehuru ingen af dem, hvarken i träden eller flygande i luften förmårktes, förr ån vi våro några bössskått dårifrån borrtreste.

Vi hade nåppligen hunnit en half timmas våg, förrån vi sett en myckenhet *Quaggas* samt en fet och massiv *Elands-Tjur*, och dessutom på öppna slåtten kommit 2:ne *Buffel-Tjurar* på 70 steg nåra.

Det var besynnerligt, att de på en lång stund ej tycktes blifva oss eller vagnen varse, förr ån vi med prat och skratt nog mycket stojat. De tittade då åndteligen upp, men dröjde åndå en god stund qvar och sågo på oss, innan de togo till flykten.

Mine Hottentotter, som funnit mig mycket

ket hågad för flere slags Jagt, Fjäril-jagt och Flug-jagt icke en gång undantagne, tyckte det vara ganska besynnerligt, att jag nu hvarken sjelf ville skjuta eller dertill gifva dem tillstånd. De förklarade likvål slutligen att mina skål voro högst billiga, sedan jag påmint och förehållit dem, att de ännu voro flåttige upp till öronen af Buffel-fett, och att det kött, med hvilket vi redan belastat vagnen både utan och innan, förr skulle ruttna än hinna uppåtas; att de icke borde förnedra sig till lika glupska Rof-djur som Ulfven, öfver hvilken de ofta yttrat sitt hat och afsky, för det han dödade och sargade på en gång så mycket han kunde öfverkomma; att dessa Bufflar kunde blifva någon annan, kanske ock för oss sjelfva på återresan högst nyttige, om de nu skonades och icke skråmdes. Denna återhållsamhet förvärfvade mig sedermera mycken godvilja hos en del Colonister, hvilka med rätta voro ganska missnöjde med en del Skyttars kittslighet, att blott för nöjet af ett skått, begå ett oförsvarligt slösande med Naturens häfvor, och onödigt-vis utrota Vildbrådet för sig och efterkommande; ty då de ibland resa ut att roa sig, som det då kallas med *Jagtande*, plåga de ej vända igen att förfölja någon skäck af vildt, förrån de deribland gjort stort nederlag, hvilket dock sedermera lemnas på fälter att

ruttna. Man ſpringer vål af vid hvarje ſkått att ſkjuta, men ſåtter ſig ſnart till håſt, att på en gång ladda och åter taga fatt på Gazellerna. Imedlertid kunde jag nu ej underlåta att föreſtålla mig, med hvad nöje jag tvårtom i Söderhafvet, ſkulle hafva gjort ett ſådant ſkått, för att traktera mig och mina utſvultne Skepps - Kamrater med ſaftigt *Roaſtbeef* af muſtigt Buffel-kött.

Vi utſpånde och hvilade i god tid vid Floden *Keuſi kunni aati*, ſom på Hottentotts-ſpråket lårer vid paſs betyda: *Fule dricke ej.* Samma Flod kallas annars af Coloniſterna för *Kleine Boshiesmans-Rivier*.

Buffel-köttet ſå vål ſom Buffel-mårgen, voro i ſig ſjelfva rått ſmakliga, men både Herr IMMELMAN och jag, kunde dock ej undgå att tidtals fatta leda för detſamma, genom det vi ſågo Hottentotterna omåttligen och ſnålt deraf åta. Hela nåtterna hölls kött-grytan kokande på elden, och kött ſtektes under tiden ſom oftaſt på glöden. Så ſnart någondera af Hottentotterna vaknade, var han ſtrax fårdig att åta både ſtekt och kokt. De både ſomnade och vaknade ſå till ſågande, med maten eller tobaks-pipan i munnen, och deſſutom, ſå ofta råd och lågenhet medgaf, nåml. de förſta dagarna vi ſkutit någor vildt, var alltid mer ån en af dem i ſönder vakſam att ſkumma flåttet af gry-

grytan. Ehuru flitigt de dermed desutom utvårtes smorde sig sjelfva, måste jag dock alltid bruka Husbonde-myndighet till att få dem använda något litet på mina Skor och Grimmor, som annars af torrkan alldeles skolat spricka sönder eller förbrännas.

Till humeuret voro mine Hottentotter, hälst om qvällarna, lustige och pratsamme, ibland i hög grad. Jag har all anledning att gissa, det Herr Immelman och jag icke sällan voro föremålet för deras skämt, skratt och infall. I denna öfvertygelse var det rätt så lyckligt att icke förstå deras språk, hälst vår harm nu ej kunde vara större, än om vi gissat det de blott i sina tankar förolämpat oss, och i det fallet voro vi långt ifrån så granlage, som en viss Officer, hvilken först afstraffade Solldaten för dess fel, och sedan af blott misstanke, att denne ofelbart deröfver understod sig att tänka argt, lät äfven gifva honom vissa prygel på den räkningen.

I ödemarken i synnerhet, fordrades det mycken lämpa att umgås med Hottentotterna, så att de, af små capricer högst fallne att rymma, då icke skulle öfvergifva oss. Deremot, att ej för mycken efterlåtenhet skulle lemna dem tillfälle till alltför stor vårdslöshet och näsvishet, nödgades vi dock ett par gånger försöka hvad

ſtryk på dem kunde uträtta, och funno att det gjorde god verkan. Men förſigtigheten fordrade likvål då, att den brottsligas t. ex. efterlåtenhet föreſtåldes och ſtraffades, ſåſom åfven ett ſtort fel mot deſs egna Kamrater, hvilka vi ſåledes både derigenom ſå vål ſom genom Hampa, Tobak och berôm, apropos utdelte, afbôjde från att taga de ſtraffades parti. Sedan årfarenhet lårt mig, att Boshiesmans-Hottentotterne i vår tjenſt voro ganſka trôgviſte och independente, ſå långe de egde något ſtörre förråd af Hampa eller Tobak att rôka, ſå var jag ſedan ganſka niſk på deſſa tractamenter, och utdelte blott till 2 à 3 pipor i ſônder, ſamt gaf alldeles intet till dem, ſom varit förſumlige i ſina ſkylldigheter. I briſt på Tobak och Hampa, rôkte de någon torr bark, måſſe, blader, dynga af Håſt eller Rhinoceros, hvartill de gerna, då man det ſå hafva kunde, karfvade ſônder någon gammal med tobaks-olja inbaddad pip-ſtjålk af tråd, för att dymedelſt, genom åtminſtone någon ſlags delicat tobaks-ſmak, förbåttra de nyſs uppråknade nôdfalls-ingredientierna för deras pipor.

På ſtållen, dåreſt vi för flere dagar kommo att qvardrôja, lade ſig några af de medföljande Boshiesmans-Hottentotter både dag och natt alldeles på lat-ſidan. Jag gaf dem

der-

derföre icke någon bit Tobak, förr ån de åt mig uppsökt och förskaffat någon mindre allmån Insect eller Orm. Genom detta knep århöll jag ett och annat rart; men deras bekymmerlöshet var meråndels så stor, att de icke gjorde sig möda att söka efter något dylikt, förrån de voro, som det kallades, ganska tobaks-hungrige.

Den 14:de eller följande morgonen kl. 5 fortsattes resan. *Boshiesmans-Rivieret*, som vi nyss lemnade, var stilla-stående, och ehuru det på sina stållen år ganska djupt, var det dock brackt eller salltaktigt, och sades, att meråndels alltid om Sommar-tiden vara det. Långre ostligt, hade vi en skog-bevåxt dal att genomresa.

Denna Dal kallades *Nys-hout-Cloof*, i anledning af ett Tråd-slag, som skall orsaka nysning, når man gnider och sedan luktar på detsamma. Det lyckades oss icke, att nu finna detta tråd, men efter den beskrifning mig derpå meddeltes, lårer det höra till *Lomentac. Ordo.* Torrt Nystråd, som man viste mig, hade nåstan alldeles förlorat denna sin nåmnde egenskap, och hade icke heller någon besynnerlig marquerad smak. Detta Tråd sades ock finnas vid *Bruntie's Hoogte*, dock ganska rart.

Såſom en nyttig underråttelſe och anledning fŏr efterkommande Reſande, vill jag hår anfŏra att *t'Kur-t'keija-t'kej-t'kaſibina*, år en dal med godt vatten, en half fjårdings-våg till vånſter om vågen, dit vi ŏfver 2:ne hŏgder drefvo våra Oxar och Håſtar att vattnas, medan man middags-tiden raſtade. Afronen hunno vi till *Haſſagay-Bosh.* Den andra delen af vågen, jåmte omliggande nåjd, var ganſka tvårbackig, ſamt en af de beſvårligaſte, ſå att vi tidt och ofta nŏdgades att remma vagns-hjulen, ſamt både oppfŏre och utfŏre branterna gå och leda våra Rid-Håſtar.

Som mot min fŏrmodan, jag vid Medicinſka Doctors Promotionen i Upſala, genom ett ſmickrande Proclamma denna dag, blifvit ſåſom frånvarande hedrad med Doctors vårdigheten, ſå bŏr jag nyttja detta tillfålle, att derfŏre betyga min vŏrdnadsfulla årkånſla emot framl. Herr Archiat. och Ridd. v. Linnée och emot dåvarande Promotor Herr Profeſſor J. Sidrén, de ende Herrar, hvilka då utgjorde Medicinſka Faculteten, och ſom nu hårtill med en gynnande recommendation utverkade illuſtriſſimi Cancellarii tillſtånd. Detta exempel på en Svenſk, ſom ehuru i en aflågſen ŏdemark frånvarande, blifvit undertiden i ſitt Fådernesland ihogkommen, lårer icke litet

upp-

uppmuntra dem af våra Landsmän, som framdeles resa för Vetenskaper, hvarföre det äfven till den ändan här bordt anföras.

Den 15 eller påföljande morgonen bittida, reste vi från *Hassagay Bosh*, som i sig sjelf är blott en helt obetydlig Skogslund, hvilken af ett visst, där så väl som flerestädes befintligt, Trådslag fått sitt namn. Vattnet var här ned i dalen tämligen godt, ehuru knappt och icke rinnande; sjelfva trakten omkring, var af det slaget, som kallas syrlig. Middags-tiden kommo vi till *Neuw Yaars Drift*, då vi i skuggen befunno Th. 80 gr. (Sv. Th. 26⅔. Vattnet var äfven här godt och på sina ställen rätt djupt, ehuru icke flytande. Trakten omkring var af ett behagligt utseende, bevåxt med en mängd af oftanämnde M. *nilotica*, på hvilka vi gjorde en rik fångst af Insecter. Min Res-Kamrat, som med Insect-håfven lopp efter en Papilion, var ganska nära på vägen att falla i en grop, uti hvilken en hvass påle var uppstäld, och på hvilken han i det fallet icke kunnat undgå att såsom Insect sjelf blifva upträdd. Detta giller torde af kringvandrande Caffrar eller Hottentotter varit anstäldt, för att deruti fånga helt annat Villdbråd.

Aftonstunden kommo vi till *Kurekoiku* eller *t'Kurekoit'ku*. På vägen dit lågo vi

 et

et ſtort antal Bufflar. Ibland deſſa företog jag mig att till håſt jaga en ſkock, beſtående af 70 till 80 unga och gamla. Som jag endaſt medförde ett lått Gevår, laddadt med bly-kula, var mitt afſeende blott, att få en Kalf-ſtek, åt hvilken, vi nu för ombytes ſkull mycket hogfälltes; men det miſslyckades, ty de åldre gjorde likſom en cirkel kring Kalfvarna, att deſſa voro borrtſkymde, då jag ſprang af Håſten och ville ſkjuta; och några gamla Bufflar i ſynnerhet ſtällte ſig underſtundom likſom i motvårn, ſamt motade mig, hvarigenom de öfriga lemnades rådrum att undankomma; åndreligen ſkött jag åndå in ibland ſkocken, då alla vid ſmållen genaſt ſtannade att ſe på mig. Jag kånde ej ånnu råtta beſkaffenheten och faran af Buffel-jagt, annars ſkulle jag denna gång nåppeligen vågat företaga den på ſå nåsviſt ſått, ſom nu ſkedde. Men lyckligt-vis lårer Bly-kulan ej gjort någon ſkada, annars torde hela Buffel-håren våndt om och jagat mig utföre den ſteniga backen, hvilken jag uppföre förföljt dem inpå hälarna, och i hvilket fall jag icke lika ſnart ſkulle kunnat hinna undan.

Ingen Jägare tilltror ſig att kunna ſkjuta och träffa Villdbrådet, medan han ånnu ſitter till håſt, dels i anſeende till ge-

vå-

vårets tyngd, dels i anseende till både sin och Håstens skakning, hälst de merändels bägge befinna sig något darrande af det häftigare och långvarigare rånnandet; men sedan Jägaren fått springa af, och på förr beskrifna sätt stöda Bössan mot handen och laddstäcken, vinner han derigenom mycken stadga och vishet.

Den 16:de dröjde vi till aftonen vid nämnde *Kurekoiku*, för att sjelfve twätta och soltårrka vårt Linne. Vi voro numera dermed slätt försedde, sedan vi i början både af dessa och andra kläder, mot våra Hottentotter varit för gifmilde. Orsaken till sådan frikostighet, var till en del den, att vi jämte kläderna måtte befria oss ifrån en ledsam inqvartering, hvarmed i synnerhet Vagnskoraren, ifrån kuskfätet haft tillfälle att beplantera vår Vagn. Vi tilläto Hottentotterne sedan icke bruka andra kläder än deras egna Pälsar, emedan Kråken höllo sig mera stilla i dem, och lättare af Hottentotterne kunde ertappas. De undergingo då samma öde som Canibalernas Fångar, (stekningen likvål undantagen). Dock om detta skedde för smak eller hämnds skull, lemnar jag gerna till den på sin Kammare efter vissa händelser allting förklarande Philosophen att utgrunda. Hottentotten sjelf lemnade åtminstone ingen upplysning här-

om; åndteligen ſvarade han ibland *So mdar Bas*, eller: vi göra allenaſt på detta ſåttet Husbonde. Imedlertid ſer man håraf, huru Månniſkjor, ſom en gång blifvit inkomne i en viſs grad ſmuts, låghet och elånde, dåruti låtteligen icke allenaſt likſom naturaliſeras, utan ock af ingen annan ſårſkildt håndelſe, låta ſig allt mer och mer förnedras. Ty ſamma inſect-åtande, ſom jag nyſs omtalt, år icke en gång oerhördt ibland Européer. Jag hade ofta tillfålle, att oförmårkt öfvertyga mig hårom i *Bay Falſo*, då man ibland flere hundrade Matroſer och Soldater från Sjukhuſet dårſtådes, låt de friſkare vanka omkring ibland buſkarna, för att håmta friſk luft och att hyſſa ſig. Jag har åfven ſett ſåmre hopen ibland Chineſerna i *Canton*, offentligen jaga och uppåta viſſa Inſecter i deras klåder, utan att de, i det ringaſte blygdes öfver det, att man ſåg derpå. Deſſa, ehuru i ſig ſjelf otåcka omſtåndigheter, förtjena icke deſto mindre hår att anföras, på det att de, ſom verkligen dels tviſla, dels alldeles åro okunnige hårom, åfven ſå vål ſom en tillkommande kanſke båttre hyſſad efterverld, hvilken icke ens ſkulle kunna tånka ditåt, må finna, till hvad oſeder, åfven i denna del, månſklig natur och ſmak kan förſåmras. Ty huru många olyckliga bevis har man icke egt, om verkligheten af Månniſkjo-fråtare, och huru

huru många har det dock icke fallit in, att till ſenare tider verkligen tvifla derpå? Må man icke derföre mindre oinſkränkt, än en del hittils, priſa Herdars, eller i allmänhet Månniſkjors enfalld i föda och kläder m. m. Det år vål ſant, att med enfaldigheten å ena ſidan, lemnas man i okunnighet om mycket ondt, hvaraf man låttligen förföres; men å andra ſidan åter, huru låttligen förer den icke Månniſkjor till branten af Hottentotternas lata, okunniga, och ſmutſiga tillſtånd? Låt ſå vara, att Hottentotten juſt i detta tycker ſig kånna en våſentlig lycka; låt vara, att åfven ſjelfva de för oſs ſå plågſamma Kråk, jag omtalat, för honom troligen och verkligen utgöra ett ej allenaſt behagligt tidsfördrif, utan ock kanſke ſtörre vållust för deſs gom, ån man kan föreſtålla ſig; ſå ſvarar jag åndå, att en ſå kreaturlig leſnad år ovårdig de högre och lifligare kånſlor, hvartill det ådlare af deſs varelſe kunde danas och ſyſſloſåttas, och att all deſs ſinliga åtnjutande och ſnuſkiga glåttighet, år troligen mycket nedom det nöjet, hvilket han uti ett rått hyſſadt tillſtånd kunde ega. Åfven tycktes mig Hottentottens hogloſa temperament i allmånhet, ſnarare förſåtta och bibehålla hans varelſe likſom i en beſtåndig och tung dröm, i ſtållet för en förnöjſam leſnad; ſamt ehuru han år hatare

tare af allt arbete, tycktes dock denna dröm och ſyſſlolöshet någon gång bliſva honom en börda, ſå att han åfven i ſjelfva Ödemarken ibland företog ſig att förfärdiga, och klåda ſig med de låder-ringar på armar och ben, ſom jag p. 197 beſkrifvit, att han nyttjar. Uti deſſa innåſtlade ſig åfven de nyligen omtalte kråk, hvilkas borrtplåckande oförmårkt gåfvo mina Hottentotter medel mot ledsnad, på deras annars ſömnlöſa och ſyſſlolöſa ſtunder, ſamt torde åfven, jåmte hågen till annan granlåt, tjena, att efter hand göra dem till ſyſslor och arbetſamhet mera vane, villige jåmvål ſlutligen likſom Européer civiliſerade; men om den ohyra, ſom med Européers hårflåtande, friſering och pomada ibland underhålles, kan verka dylik nytta och idoghet, lemnas dårhån. Exempel felas dock icke, att yppighet i granlåt, kan föra Folkſlag både till och ifrån ſnygghet och civiliſering, ja, åfven från ſjelfva naturen, och att den enfalldighet eller dumhet hos villda, ſom af några Philoſopher blifvit utropad för ſtörſta lyckan, lemnar dem vål alldeles i okunnighet om viſſa laſter, men att den ock medförer många dem egentliga odygder, ſamt qvåfver åfven tillfållet för annars vackraſte dygder och moraler.

För att icke ledas för långt ifrån berät-

råttelsen om de tvånne Hottentotterne jag haft i min tjenst, vill jag genast nåmna, att de med högen att förtjena och hlåda sig i Europeiska klåder, tycktes redan fallne att uppstiga ifrån sin låghet och låttja. Det smickrade åfven deras ambition, att i anseende till den Europeiska drågt vi gifvit dem, ibland blifva ansedde för ett slags *Bastards*, eller af oågta slång, så att de troddes hafva egt Europeisk blod på Fåderne. Dock förstodo de alldeles icke att hushålla med dessa klåder, utan sleto derpå åfven i ödemarken, så långe de kunde hålla tillsammans, och tills vi nödgade dem i anseende till ohyras utbredande, att alldeles kasta borrt dem.

Samma dag de sedan vid *Bruntjes Hoogte* framkommo, och dår våntade att få råka många artiga Flickor af sin Nation, sminkade de sig på nåsan, mitt i pannan och kinderna med sot-flåckar. En ung Boshiesman ibland de annars måst åldrige Hottentottentotter, som i min tjenst engagerade sig vid *Sondags-Rivieret*, gjorde då sin toilette på samma vis. För öfrigt kunde jag ej mårka, att de egde någon låmpa att stålla sig in hos det andra könet, utan år nåstan fallen att tro, det första anledningen till deras giljande, torde merändels komma ifrån Fruntimmers-sidan.

Medan vi i dag som nåmndt år, voro

sys-

ſyſſelſatte att inſectera, botanicera och tvätta, voro åtſkillige af våra Hottentotter på jagt, och hade då råkat komma 2:ne liggande Lejon på 50 à 60 ſteg nära, men voro för förſiktige att ſkjuta. Lejonen hade ock likſom ſakta ſmugit ſig undan, då de blefvo Hottentotterne varſe. Thermometerns högd i dag middags-tiden var 84 grad. (Sv. Th. $28\frac{8}{9}$).

Aftonen afreſte vi, och hade under vägen tillfälle att ſe och jaga en anſenlig mängd Buffiar. En af dem, ſom med kula blifvit träffad i bröſtet, undankom dock vårt efterſättande, men en Buffel ko, ſom blef ſkuten tvärt igenom kåken in i en ſtor hals-ådra, måſte omſider ſtupa.

Min Res-Kamrat hade i dag haft tillfälle att ſe tvenne Tigerbosh-kattor ſlåſs, och en af våra Hottentotter fångade fyra lefvande Struts-fogel-ungar, hvilka vi för några dagar födde med ſucculenta växter, tills de af vagnens ſkakning dogo.

Aftonen ankommo vi till *Heuy*, och hvilade därſtädes öfver natten. *Heuy* var blott en ſtenig däld, uti hvilken fanns några gropar ſtillaſtående och ſalltaktigt vatten. Litet färſkt eller käll-vatten dröp ifrån en Berg-krans, hvaraf föga tillräckligt kunde ſamlas mot vår egen törſt. Alla växter-

terna omkring, (de ſucculente undantagne), voro borrtårrkade ſåſom bårgadt hő.

Den 17 om morgonen kl. 5 var Th. 60 (Sv. Th. 15$\frac{5}{9}$), och kl 2 eft. m. 80 grad. (Sv. Th. 26$\frac{2}{3}$). Mot aftonen afreſte vi, och kommo till *Quammedacka* Kålla.

Detta ſtålle år vid paſs två timmars våg belåget ifrån det főrra. En ſumpig, och nu till en del uttårrkad vattu-pől, af 20 à 25 fots diameter, var det enda vattnings-ſtållet på en tåmlig vidlyftig trakt, hvarfőre det ock deſto mera af Villdjur plågade beſőkas, och lucktade ſå ſtarkt och frånt efter *Bufflar* och Rhinoceros m. m. ſom vålltrat ſig deruti, att våra Dragare och ſårdeles våra Håſtar, på flere fots afſtånd darrade főr detſamma. Tőrſten tvang dem icke deſs mindre att åndteligen ſőrpla något af det, ſom kunnat rinna tillſammans i de ſmå pőlarna eller ſpåren efter det ſtőrre Villdbrådet. Något hőglåndtare ån denna ſump-håla, funno vi tecken till en ſakta ſipprande vatten-ådra, omkring hvilken vi gråfde. Vi fingo vål dårutur ett något mindre muſtigt vatten, men det bibehőll dock en fullkomlig gyttjig ſmak och blåaktig fårg, ſamt på ymſe ſidor af linnet, hvarigenom vi ſilade detſamma, lemnade en ſtarkt inbiten och ſaturerad ſmuts-fårg. Hårvid hade jag tillfålle att anmårka, det

vana

vana och nationel caracter satte sig öfver den tydligaste uträkning: Min Res-Kamrat Herr IMMELMAN följde troget den vackra Holländska seden, att hvarje gång vatten hämtades, med rena servietter väl fåja spilkummen eller kärlet, som annars var rent, eller kanske i det högsta var besmittadt med etthundradedels gran torrkadt Caffé, Thé eller Säcker-grummel, hvarutur dock smutsen här skulle drickas snart sagt lodtals.

Aftonen kom en skock af omkring tvåtusende så kallade *Springbockar* eller *Luft-springare-Bockar* att dricka utur den källan, bredvid hvilken vi slagit vårt läger, men de stannade på ett par hundrade stegs afstånd att se på oss; jag sköt då ibland skåcken med en lång bössa, som var laddad med trenne små rånnkulor. Och ehuru en kula, som jag sedan fann, träffat en Hona och gått tvärt igenom henne, så att Lefren, Diaphragma och ena loben af lungan voro genombårade, löpte dock detta Djur ganska fort några hundrade steg, innan det slutligen började något vakla och stupa. Det reste sig åter upp och språng ännu vid pass 150 steg, tills det fastnade i en buske, hvaråst vi hunno på och slogo ihjäl det. För en större kula skulle förmodligen Springbocken varit mindre hård-sku-

ſkuten eller ſeglifvad, hålſt om något ſtörre Blod-kärl träffats.

Detta Djur, ſom af Coloniſterna kallas *Springbock*, och efter Holländſka Språket betyder Hoppande Bock eller Luftſpringare-Bock, har jag under ſiſtnämnde namnet redan för 1780, i *K. Vet. Acad. Handl.* omtalt. Beſkrifningen på ſå märkvärdigt Djur, bör dock här icke ſaknas.

Det är åtminſtone en af de täckaſte om icke aldravackraſte Gazell, ſom finnes i verlden, och hvilken, ſå väl ſom Gazell-ſlägtet i allmänhet, utmärker ſig med eldiga ſamt ſköna ögon, ſå att, uti en del af Orienten, man ej otjenligen räknar för den ſtörſta compliment till ett Fruntimmers ſkönhet att ſäga: Edra ögon likna en Gazells. (Se *Proſp. Alpin Hiſt. Ægypt.* 1. 232.)

Moses (5 Moſ. 14.) tyckes hafva ment detta Djur med ſin *Diſchon*, emedan de 70 Uttolkare till öfverſättning af det ordet, nyttjat namnet *Pygargus*, hvars bemärkelſe *Uropygium album* bäſt med denna Gazell inträffar. Plinius (VIII, 53.) nämner ock en Pygargus, likaſå Juvenalis (XI, 138). I mitt tycke var denna den alldravackraſte Gazell, jag ſåg i Africa, och äfven den alldra-allmännaſte, i det hänſeende, att den på ſina ſtällen befanns till långt ſtörre antal, än alla de andra ſlagen tillſammans tagne.

ne. Jag hade vål hittils fett blott en enda i villda tillſtåndet, nåml. på flåtten nåra *Boshiesmans-Rivieret*, men imellan bågge *Vesh-Rivieren* har jag fett dem i ſtőrre och ſmårre Hjordar, ſpridda őfver flåtterna, ibland få långt fom kunde őgnas, och om jag lågger tillhopa hvad jag ibland på någon dagsreſa till håſt kommit att ſe, få ſteg deras antal till flera tuſende. De fom jag i dag ſkőt på, voro i en ſkåck tått ihopſamlade, och vid ſkåttet utbredde de ſig fŏrſt i en front och ſvångde, likſom de velat kringrånna oſs, men de flydde derpå genaſt åt en annan kant, ån den de kommit ifrån. I de få kallade *Bocke Velden* ſkola de åfven i myckenhet finnas och ſtundom vid *Roode Sand*. Uti Gouverneurens Vivarium fŏddes och viſtes många af detta ſlag. Icke deſto mindre har ett få allmånt och få vackert Djur, hittils ſaknat både en någorlunda hygglig afritning, och mycket fom tjenar till deſs beſkrifning och hiſtoria. I anſeende till detta, kan jag hår ej dőlja min fŏrundran, att *Mammalia*, denna hufvud-gren af Naturens fŏrnåmſta Rike, fom innefattar ſjelfva Månniſkjan, ſkall vara henne få litet bekant, och åndock af henne få litet underſŏkas. Genom fŏrſummelſe hårvid, hafva ju Lejon, Tigrar och andra Villdjur, åtminſtone i Africa, alltfŏr obehindradt fått utőfva ſin våldſamhet

het i Djurens Rike. De hafva ſom vi redan anfört, inſkränkt ſjelfva Männiſkjan inom viſſa gränſor, ſå att hon, äfven inom ſina egna boningar måſte bäfva för dem.

Hvad nu egentligen denna Gazell angår, ſå förtjenar den, att jämte de andra Skapelſens verk, forſkas, ſå nära ſom möjligen ſke kan, på det man ſå mycket närmare uti denſamma må lära känna ſamt vörda *Alltings Måſtare.*

Egennyttan, ſom ſå mycket hos oſs plägar gälla, tyckes ock böra förmå oſs dertill. Ty deſſa Gazeller borde, till flera Med-männiſkjors nytta, göras tama och vallas på de ſtällen, däråſt de nu gå i bet till rof för Lejonet, hvars likaſom Fåra-hjordar de, enligt Hottentotternas uttryck, egentligen utgöra. Mig tillkommer imedlertid att förſt meddela en nogare beſkrifning på detta Djur, och ſå mycket jag erfarit om deſs lynne.

Högden är 2½ fot; ifrån noſens ſpets till hornen äro 7 tum; från hornen til öronen 2 tum; från öronen till ſvanſen, 3 fot och 3 tum; ſvanſen är något mindre än en fot lång; öronens längd är 6½ tum; hornens längd efter deras böjning, är 7 tum; tjocklek vid baſes 2⅓ tum; och afſtåndet ifrån hvartannat därſtädes en tum. De gå ſedan, ſåſom ritningen utvi-

ser, mer och mer ifrån hvartannat, tills de vid $\frac{3}{4}$:delar vid pass af sin långd, ega inemot 5 tums afstånd, då de sedermera med spetsarna böja sig inåt, så att de på $3\frac{1}{2}$ tums distance komma hvartannat nåra. Detta tyckes mig vara den allmånnaste böjningen på deras horn. På de tamde i Gouverneurens Vivarium, mårkte jag annars, att de mycket varierade, så att somliga hade sina horn böjde framåt, likasom *Naguer* de BUFFON, Tom. XII. Tab. 34. På andra åter voro de bakåt böjda. Detta år så mycket nödigare att århindra, som en sådan hornens förändring, kunde förleda *Zoologer* till att göra flere Species af ett enda. Likaledes får jag anmårka, det bågge könen af denna Gazell hafva lika horn, till både storlek och skapnad, emedan Herr PALLAS, *Spicil. Zoolog.* I. pag. 10, af KÆMPHER missledd, tror Honan ega dem ganska korrta eller inga. Det år just efter en Hona, som jag upsatt denna min beskrifning. Samma Hona har jag låtit uppstoppa, och bevarar nu uti Kongl. Vettenskaps-Academiens Cabinett. Till svar på frågan i *Spicil. Zool.* Fascicul. XI. pag. 15, får jag nåmna, det Grefve BUFFON ej har kånt något om denna Gazell, och att *Kobas*-horn så vål som *Tzeirans*, (se Fascicul. I. p. 10) åro utom ställningen, för stora, att hafva kunnat tillhöra denna Gazell.

Hor-

Hornen på detta vackra Creatur, åro för öfrigt helt svarta, samt nedifrån till något öfver hälften prydde med upphöjde ringar. Sedermera åro de helt slåta, samt sluta sig uti en hvass, och såsom ofvan sades, inåt böjd spets. De nämnde ringar, åro till antalet vid pass 14, utstående med 1 à 2 liniers upphöjning, framtill nedåt liksom fluttande; på sidorna, däråst hornen finnas något plattade, åro bemälte ringar mindre märklige, och imellan hvardera ringen finnas oräkneliga små longitudinella *striæ*. Ingen *Porus ceriferus* befanns nedom ögat.

Den måst rådande färgen är mer och mindre blekbrun, eller en ljus råst-färg. Densamma intager 2 tums rymd af pannan näst framför hornen, och går imellan dem öfver hela nacken och halsen, en smal rand af det främste på halsen undantagen; likaledes öfver rygg, sidor, yttre delen af låren och hela bakbenen, men utgör allenast en smal rand på det främre af frambenen. Hvit färg befinnes till en och annan tums bredd, öfver bakre hälften af rygg-strången, fortfar öfver och omkring anus, insidan af baklåren och hela buken, bakre, yttre och inre sidorne af frambenen, bröstet och bringan, hvarifrån den går i en smal rand, längs hela halsen, och

utbreder ſig på det öfriga af hufvudet, undantagen en tums bred mörkbrun rand på hvardera ſidan, ſom går ifrån mungipan öfver ögonen till hornen. En halfannan tums bred rand, af dylik högbrun Umbrafårg, ſträcker ſig ifrån fram- till bak-låren, och utgör ſåledes en gräns imellan den ſnöhvita buken, och det råſtfärgade af ſidorna. Något mörkbrunare äro äfven de håren, ſom omgifva det hvita af ryggen och anus.

Svanſen, åtminſtone till ſin nedre del eger ej mer än en gåspånnas tjocklek, och är på undra ſidan utan hår, men utåt allenaſt luden med helt korrta hår, undantaget mot ſpetſen, däreſt 1 à 2 eller $2\frac{1}{2}$ tums långa ſvartbruna hår vidtaga, hvilka äro ſå ſtälde utåt, ſom tekningen utviſer.

Öronen äro aſkgrå, ganſka korrthåriga och hårbara; hvitgrå ſmå hår intaga desſutom öronens baſes framtill och hela deras bräddar. Inuti voro de måſt nakne. Ögonbryn och några korrta murrhår voro ſvarta. Håren i allmänhet äro ganſka fina och täta af en half tums längd. Men de mörkbruna ſom gränſa intill de hvita, på bakre delen af ryggen, äro ifrån 2 till 3 eller $3\frac{1}{2}$ tum långa. Samma längd ega de hvita håren, ſom ſitta närmaſt intill de nyſs

nämn-

nämnde; men det medlersta hvita är korrt-hårigt, såsom det öfriga af kroppen.

Ändamålet med de långa bruna håren, är att till större delen, och merändels betäcka det nämnde på ryggen mjällande hvita, hvars verkeliga glans och renhet dymedelst tyckes förvaras, att Djuret med samma färgs utbredande till hela 6, 8 eller 9 tum, vid vissa tillfällen så mycket mer må kunna pråla.

Detta utbredande händer i synnerhet, då denna Bock gör höga hopp eller språng, och sådane plågar Djuret alldrig underlåta att göra, då det förföljes. Utan annat afseende än att betrakta denna besynnerliga egenskap, eftersatte jag åtskilliga gånger större och smärre Hjordar, i fullt sträckande gallopp. Det var då lika så lustigt som besynnerligt att se, huru de hoppade öfver hvarandra, till 2 à 3 alnars, ja väl långt större högd. Ibland gjorde de 3 à 4 luft-språng å rad, men tycktes dermed just ej komma fortare undan än de, som imedlertid fortsatte ett jämt lopp med ett derimellan blandadt måttligare hoppande. Än mindre försprång vunno de med sitt högsta hoppande. Då syntes de ock liksom längre qvarhängande i luften, för att, kanske med et slags skryt, se sin förföljare öfver axlen, samt jämte utbredandet af det

hvita öfver ryggen, utmärka ett slags hot, hvilket mot andra fiender än Människjan, torde något kunna uträtta.

Kropps-ställningen under det högsta af sprången, var åtskillig. Ibland såg man Djuret, med ryggen i en boge uppåt, hufvudet ned, och alla fyra föttren tillsammans. Ibland stod ryggen i en svank, så att buken bugtade nedåt, hvarigenom nacken och gumpen kommo tämligen nära hvarannan, samt fram- och bakföttren så mycket mer åtskildes.

Genom jagande läto dessa Djuren snart skingra sig, så att jag inom korrt ej hade flere än 2 eller 3 att förfölja. Annars så snart hela skäcken fått något försprång, stannar den och vänder sig om, att se på sin förföljare. Det är nästan i sådan ställning, som Djuret på den bifogade ritningen föreställes, samt såsom tillika något utbredande det hvita öfver sin rygg och gump.

Spring-bockar äro för öfrigt ganska snabbfotade, så att en dugtig och mycket härdig Jagt-häst skulle fordras att taga fatt dem. De äro annars ej mycket skygge, utan låta stundom en Skytt till fots eller till häst komma inom håll på sig. Köttet är välsmakande, och har en mera saftig och fin samt mindre vild smak, än de andra Gazellers. Mig berättades, att då torrare

år långre in uti Africa infalla, ſkola Springbockar i otalig mångd begifva ſig ſöder ut mot Capſka Colonierna, ſamt hålla meråndels ſin våg rått fram, tills de mötas af hafvet, då de åter ſkola vånda om ſamma våg, och af många Lejon blifva efterföljde.

Herr PENNANT kallar detta Djur *Vhite Antilope*; Herr PALLAS kallar det *Antilope pygargus*. Syſt. Naturæ nåmner ett Djur under namn af *Capra cervicapra*; och det kunde tros, att dermed menas Springbocken, efter ſom en någorlunda motſvarande ritning hos Herr HOUTTEIN citeras, men det öfriga tyckes ſtrida deremot, i ſynnerhet den alldeles olika figur hos DODART, hvilken ſåſom god anföres. Namnet Cervicapra, ſåſom betecknande en medelſort imellan Hjortar och Getter, kan desſutom låmpas på hela Gazell- eller Antilop-ſlågtet.

Sedan vi ſkutit Spring-Bocken, nödgades vi fem nåtter, vid ſå uſelt vattningsſtålle, ſom nåmnde *Qvammedacka* år, ånnu uthårda, emedan den Tvåhornade Rhinoceros (*Rhin. bicornis*) på trakten håromkring ſades ega ſitt förnåmſta tillhåll. Min nyfikenhet var ſå mycket ſtörre och billigare, att få ſkjuta detta anſenliga Djur, ſom det hittils för Natur.forſkare endaſt blifvit bekant af de dubbla hornen, ſom tid

efter annan blifvit till Europa bragte, och i Cabinetter bevarade.

Kolbe fäger fig väl hafva fett *Rhinoceros bicornis*, men fedan han utom en fabelaktig berättelfe om denfamma, i ritningen förefställer Svanfen nästan få yfvig, fom på en Ickorn, få är fäkert, att denne Auctor i detta, få väl fom många andra mål, är blott ett Echo af vissa okunniga Invånares opålitliga berättelfer. Jag var få mycket månare om att få anatomicera den tvåhornade Rhinoceros, fom man förfummat all invärtes underfökning på den enhörnade, oagtadt den både till Portugal, Frankrike och England, flere färfkilda gånger blifvit förd och för någon tid där lefvande blifvit bevarad, famt för öfrigt tämligen väl befkrifven och ritad, färdeles uti *Philof. Transact.* af Herr Parsons. (Se äfven härom ett Utdrag af min Journal i Kongl. Sv. Vet. Acad. Handl. år 1778, p. 307, jämte ritning på Rhinoceros). Huru min önfkan lyckades, fkall rätt nu omtalas.

Den 18:de om morgonen kl. 7, var Therm. 60 gr. (Sv. Th. $15\frac{7}{9}$), eft. midd. kl. 3 var den 84 (Sv. Th. $28\frac{8}{9}$). Jag hade i dag ett godt tillfälle att fkjuta åtfkilliga fmå rara Foglar, hvilka på få torr och vattenlös nåjd, under det hetafte af dagen nödgades hitkomma, till att våga fin blod för några Vatten-droppar, fom de behöfde för

fig

sig sjelfva och för Ungarna uti sina Nästen. Änskönt flere af dem ej kunde undgå, att mellanåt såras och borrtskråmas af skåtten, samt alltförvål kunde se Skytten, jämkade de sig åter småningom ned till vatten-kanten, för att som hastigast doppa sina nåbbar för en brånnande törst, under det de, med ett oroligt qvitter, likſom tycktes både beklaga sin vådliga belågenhet, och förebrå mig min grymhet. Denna Scene i sig sjelf rörande, hade desto mera nu bort verka på mig, som jag i anseende till hettan och det dåliga vattnet, drogs med nåstan en jämn feber-törst. Dock i jämförelse med folkrika och befåstade Ståder, hvilka man ofta endast af begår att behårrska, icke gör sig samvete af att både med hunger och törst tvinga och belågra; hvad äro icke några Foglar för ett lappri tånkte jag å andra sidan, samt fortfor att påfinna många skenfagra skål, som kostade ännu flera Foglar lifvet, endast att jag deribland måtte finna någon rar; så fallen år Månniskjan till grymhet och tyranni, samt att urſägta det.

Följande midnatt våktes vi af ett Lejons rytande, och bragtes till eftersinnande, att vi för detta Villdjuret kunde blifva ett lappri, såsom de nyss omtalte Foglar för Naturforskaren. Våre Oxar och Håstar viste sig nu långt oroligare, än förra gången

gen då flere Lejon hördes ryta på en gång; och Hundarne tordes icke heller nu skålla, utan med svansen mellan benen kröpo tätt intill Hottentotterna, hvilka af denna anledning rörde desto flitigare i sin eldbrasa, hälst de togo för afgjordt, att Lejonet då närmare spionerade oss, och förmodligen icke skulle lemna oss obesökte. Som de äfven trodde att Lejonets ögon på tämligt afstånd i mörker kunna skönjas, sågo de noga derefter, för att af dem kunna upptäcka, från hvilken kant de hade att vänta Rof-djuret, och bereda sig att taga det emot.

Herr Immelmans och min belägenhet, var måst critisk, som den hade aftonen förut blifvit mer efter beqvämlighet än försigtighet utvald. Vi hade då lemnat Vagnen, såsom ett nu mera qvalmigt sof-ställe, och bäddat oss på andra sidan af samma buske, vid hvilken Hottentotterne lägrat sig kring en eldbrasa. Vi hade ock hittils där sofvit bredvid hvarandra och Gevären, men funno det nu rådligast, att oagtadt faran för Scorpioner och Ormar, samt obeqvämligheten af en ojämn och stubbig mark att hvila på, trånga oss längre in i busken, och hålla Bössorna tillreds i vår famn; ty att nu gå härifrån till Vagnen, var högst vådeligt, och att trånga oss till Hottentotterna vid eldbrasan, skulle hafva synts fegt och varit i sjelfva

ver-

verket både smutsigt och besmittligt. Imedlertid, hade Lejonet efter all anledning, samma natt druckit ur den Källan, som var ett litet stenkast ifrån oss, ehuru det nu felades hunger eller mod nog att göra anfall.

D. 19:de var Therm. 60 gr. (Sv. Th. $15\frac{5}{9}$), kl. 12 var den 84, (Sv. Th $28\frac{8}{9}$), kl. 3 e. m. 95, (Sv. Th. 35), där den var ståld under tältet af min Vagn Jag fann häromkring ett slags Portulaka, något segare än den allmänna cultiverade, och med helt smala ljusgröna, en à två tums långa blader, (*foliis linearibus, marginib. ad rachid. revolutis, Caule herbac. superius subqnadrangl.*) Som jag medbragt ett halfstop Äticka i reserv för *coup de Soleil*, använde jag en liten del häraf, jämte litet puder-såcker, för att traktera mig med Sallad, hvilken dock blef nog seg och gråslik. En af mina Hottentotts Boshiesmän, som blef denna anrättning varse, gjorde tecken, att jag börjat vid galen ända på Våxten, han gräfde i stället upp Roten, hvilken oagtadt rå, var smakligare, och något mjölaktig, samt *fusiformis, albid. sesquipalm. diametro sesquiunciali.*

Vid ett annat tillfälle, lärde jag af samma mot vanan communicativa Hottentott, att rå roten af *Da-t'kai* (se ofvan p. 419) en

en hår tåmmligen allmån Buſke af *Meſem-bryanthemi*-ſlågte, år verkligen ſmaklig, af en ſőtaktig ſubſtance, ſom kunde ſugas eller ſkiljas ifrån det trådaktigare våſende eller fibrerna, hvilka den tillika innehőll. Jag ſatte ſå mycket mera vårde på deſſa fynd, ſom låttligen håndelſer kunnat fårefalla, att vi behőft deſſa Våxter mot ſvålt. Africanſke Coloniſten, mycket mer ſenfårdig att utforſka Våxternas egenſkaper, ån att inkråkta ſjelfva Landet, var ånnu okunnig om deſſa Rőtters nytta. De Hottentotter ſom főljt mig ifrån *Svellendam*, kånde dem icke heller, och Boshiesmans-Hottentotterne ſjelfve voro nu főr late att gråfva derefter, då de kunde ſå godt ſom gőda ſig med kőtt.

Den Hottentotten ſom båſt kunde ſkjuta, hade i dag főr dagningen begifvit ſig på jagt, jåmte 2:ne af de andra, af hvilka den ene var deſs beſtåndige Vapendragare, på det att Skytten ſjelf, fri från bőrdan af Gevåret, ſkulle vara ſå mycket mindre darrhåndt, och mer uthvilad, då det kom an på att bekrypa och ſkjuta, eller ock, att ſpringa ſig fri főr Villdbrådet. Derimellan ſånde han ock Vapendragaren ofta, att ſpionera efter det och deſs ſpår.

De tre Hottentotterne jag nåmnt i dag utgångne, kommo mot aftonen tillbaka, och helt

helt vanmägtige satte sig vid Källan att svalka sig. Jag frågade dem flere gånger, om de skutit något, hvartill de sent omsider svarade: felar väl här Villdbråd på dessa slätter; och ändteligen låto de mig indirecte förstå, att de skutit 2:ne Rhinoceros. Jag nämner detta så omständligt, såsom exempel på en slags förbehållsamhet hos Hottentotts-Nationen, hvilken några Colonister intygat, och jag äfven sjelf funnit. När t. ex. någon ting besynnerligt händt, undviker Hottentotten gerna, att tala derom de första dagarna, och då det ändteligen skall ske, förer han saken fram med ett omsvep, eller som Colonisterne kalla det, med en *vridning* (*draaij*). Ofstast framvrider Hottentotten sålunda sin berättelse eller underättelse alldeles för sent fram, då den tjenar mer att göra en harmsen. Jag var dock imedlertid ganska väl tillfreds med tidningen om de dödskutna Rhinoceros; önskade allenast min Hottentott velat såga mig till, att jag kunnat medfölja, och se Djuret lefvande. Denna önskan uppfyldes likväl sedermera flere gånger.

Den 20:de om morgonen bittida, red jag och Herr IMMELMAN till de två dödskutne Rhinoceros, och 4 af Hottentotterne medföljde.

Vi sågo många *Quaggas* och *Haartebeests*

beests på vågen, ſamt jagade efter *Bosh-Varkens*, ſe pag. 416, men uppehöllo oſs i ſynnerhet med att lura på en tropp *E-lands* (*Antilope oryx.* Tab. I.), ſå att vi ej förr än kl. 10 till de döda Rhinoceros framhunno.

Det var vid paſs omkring ſamma tid gårdagen, ſom de af ett enda ſkått hvardera i det medlerſta af ſina lungor fått ſin bane. De lågo en liten fjerdingsvåg ifrån hvarandra, bågge framſtupa eller på ſin buk och framknån, de bakre benen vette framåt, och ſtödde kroppen på ymſe ſidor. Mitt förſta företagande blef att aftreckna och afmåta det mindre Djuret i denna ſtällning, hvilken jag ſedan i anledning af flere lefvande, ſom jag ſett, ändrat till en gående ſtällning.

Att ſnaraſt finna kropps-ſkapnaden och delarnas förhållande ſig imellan, kan man ſe den här bifogade Figur, Tab. 5. Man föreſtälle ſig härtill, detſamma eller mindre Djuret hela $11\frac{1}{2}$ fot långt, 7 fot högt, af 12 fots omkrets eller tjocklek, och för öfrigt till ſin kroppsmaſſa ibland de fyrfotade Djuren, det 3:dje i ordningen från Elephanten, ſamt Hornen undantagne, alldeles obekant m. m. Man lärer då något när finna, hvad högtidlighet för en Naturforſkare, åſynen och

un-

underſökningen af detta Djur borde åſtadkomma.

Ibland det ſom förſt och förnämligaſt ådrog ſig min uppmärkſamhet, var att huden på detta Species, ſaknade ſtora fållor eller vek, ſom enligt beſkrifning och ritningar, ſom man gifvit på *Rhinoceros bicornis*, förvärfvar honom ett utſeende att vara täckt med harneſk. Endaſt på den mindre Rhinoc.-huden, och det blott alldraöfverſt bakuti nacken, kunde förmärkas ett litet vek; men detta tycktes mig tillkommet af hufvudets ſtödande mot marken, hvarigenom det fördes något bakåt.

Huden var för öfrigt halfannan tum tjock i ryggen, men något tjockare på ſidorna, ehuru där mindre compact. Till ytan var den ſkråſlig och knottrig, ej mycket olik Elephantens; men af en mera compact ſammanſättning, ſamt ganſka hård, då den är torr. Till färgen var den aſkgrå, då man undantager ljumſken, däreſt den är mycket mindre tjock, nåſtan helt ſlät och männiſkjofärgad.

Mulen eller Noſen ſpetſar ſig tillſammans ej allenaſt ofvan och under ifrån, utan äfven ganſka märkligen på ſidorna, nåſtan ſåſom på en Skylpadda. Öfra läppen är något längre, ögonen ſmå och inſunkne.

Hornen, ehuru af andra vidlyftigt beskrifne, fordra dock ännu här åtskilliga tilläggningar, för att rätt blifva kände. Bägge könen hafva dem af lika skapnad, och någorlunda lika storlek, dock har jag tyckt, att denna ej alltid varit proportionerad efter kroppens. Ej heller är det något stadgadt förhållande i storleken, mellan det främre och eftersta hornet, undantaget att det främste alltid är störst.

Det eftersta, hälst på äldre Rhinoceros, befinnes merändels nött på ett eller flere sätt, men ej så det främre eller större. Detta styrker något Hottentotternas och Colonisternas sägen, att Djuret brukar endast det korrtare till de åtskilliga rötters uppgräfvande, som till en del skola vara dess föda, och att det främre eller större hornet då kan vikas till en sida. Man berättade mig äfven, det hornen på en lefvande Rhinoceros, voro så rörliga, att då Djuret liksom gått i sin vårdslöshet, man sett och hört bägge hornen slinka och slå emot hvarannan. Hvad som något vidare tyckes gifva styrka till denna berättelse, på hvilken jag likvål i flere hänseenden tviflar, är Hornets särdeles det främres urhålkade eller concava Basis, hvilken lik en *cavitas Glenoidea*, i vissa ledgångar passar emot, och innefattar en kullrighet på Cranium. Med

myc-

mycken möda ſkuro vi hornen löſa derifrån genom den ſene-och broſkaktighet, medelſt hvilken de vid Cranium voro fäſtade, och hvaraf ännu lemningar kunna ſes på de horn, ſom jag medbragt. Hade jag förr haft anledning af någon berättelſe om hornens rörlighet, ſkulle jag ej underlåtit att efterſe, huruvida ledgången kunnat af dertill nödiga muſcler och ſenor beſtyrkas. På den äldre af de Rhinoceros, ſom nu voro ſkutne, och hvars Horn jag i Kongl. Vet. Acad. Cabinett bevarar, är nötningen på det efterſta hornet ganſka märkelig; äfven har jag funnit den ſådan på andra Rhinoceros-horn, ſom i *Cap* voro till ſalu, men på den yngre af de Rhinoceros, ſom jag anatomicerade och här egentligen beſkrifver, förmärkes ingen ſådan nötning. Skapnaden af Rhinoceros hornen är i allmänhet någorlunda coniſk, med ſpetſarne något bakåt lutande, ſom bifogade Tabell utviſer, och ännu mera diſtinct kan ſes af en figur hos Herr Klein, ſom föreſtåller ett par Rhinoceros - horn i naturlig ſtorlek.

Till ſammanſättning och väſende tyckes Rhinoceros-hornen beſtå af parallela hornaktiga fibrer, ſom på nedra hälften, hälſt på bakre ſidan af främre hornet, och till ſtörre delen af det bakre på flere ſtällen

ſticka ut, med det yttersta af ſina ſpetſar, att ytan dår blir ſkroflig, och ibland på ſomliga ſtållen fŏr kånſlan ruggig, ſåſom på en bårſte. Den ŏfre delen år glatt och ſlåt ſåſom på Oxar.

Storleken af det fråmre hornet på den mindre Rhinoceros ſom vi ſkutit, var en fot långt, med 5 tums diam. vid baſis. På den ſtŏrre var det halfannan gång ſå långt med 7 tums diam. vid ſamma ſtålle. Dock var denna Rhinoc. ej derfŏre i ſamma mon ſtŏrre. I K. Vet. Acad. Cabinett bevaras eljeſt ett par horn af *Rhinoceros bicornis*, af hvilka det fråmre år 22 tum långt, och det bakre 16. Diſtancen deſſa horn imellan, år knappaſt 2 tum. De ſkilja ſig ock dermedelſt ifrån de horn, jag i Africa dels ſett och dels medbragt, att de åro mera ljuſa och raka, ſamt på ſidorna plattade, ſå att i ſynnerhet det bakre, till ſin ŏfre del framåt och baktill, fått tåmligen hvaſſa kanter eller ågg. Deſſa Horn låra hafva kommit från Africas norra del, emedan de af Herr Baron och Envojén *Emanuel* De Géer under deſs reſor blifvit i *Neapel* kŏpte, och ſånde till deſs Herr Fader Baron och Hofmarſkalk. De Geers vackra Muſæum, jåmte hvilket de af deſs Ånke-Friherrinna, Hŏgvålb. Fru *Charlotta* C. Ribbing, till Kongl. Vet. Academ. blifvit ſkänkte.

Dju-

Djuret kan ſågas alldeles hårbart, dock åro endaſt några gleſa, mörka, vid paſs tums långa borſtlika hår i brådden eller kanten af öronen, jämte några ganſka få mellan och omkring hornen. Likaledes vid yttersta ſpetſen af ſvanſen. Denne år vid paſs af en tummes tjocklek, ifrån ſin baſis ſmåningom aftagande till ſpetſen, hvilken år framåt och ſårdeles bakåt något utvidgad ſamt rundad, men på ſidorna plattad. Det år juſt på den håraf formerade kanten, ſom en eller en half tums långa och ſtyfva hår befinnas. De af dem, ſom vetta mot Djurets hårda kropp, åro märkeligen afnötte.

Föttren hafva ſåſom ritningen utviſer, föga ſtörre omkrets ån benen. De åro framtill förſedde med 3:ne ej mycket utſtående hofvar, af hvilka den medlerſta år ſtörſt och mera rundad. Inunder beſtår hvardera foten af en mera calleus hud, likaſom på Elephanten, ſamt år, då man undantager kanterna, ſom formeras af hvardera hofven, jämte en *échancrûre* i hålen, till ſin figur någorlunda cirkelformig.

Jag valde den mindre Rhinoceros till anatomicerande, ſå vål ſom till beſkrifning och ritning. Jämte mitt Manſkap, inalles 5 perſoner, förmådde vi ej att röra honom ur ſlåcken, då jag för mera beqvåm-

lighets ſkull bőd till att våltra honom på ryggen. Detta hårrőrde dock mycket deraf, att mina Hottentotter voro alltfőr late och ovillige hjelpare. I den ſtållning derfőre, ſom det obåkiga Djuret låg, uppſkuro vi deſs vånſtra ſida, och borttogo en anſenlig fliſa af den tjocka huden. Detta kunde ej verkſtållas utan mycken mőda och våra knifvars ofta főrnyade brynande.

Ånſkőnt Djuret legat őfver 24 timmar, och en blodfragge pőſte utur ſåret, ſå hade dock kőttet af den tjocka huden hittils blifvit bevaradt főr rőta. Vi ſtekte deraf genaſt på glőden. Det ſmakade i mitt tycke mycket lika Svin-kőtt, men var mycket grőfre. Under detta hőggo vi med hand-yxan en őppning på Ref-benen: med ſlitande och ſkårande hulpos vi åt att uttőmma buk-caviteten. Jag gjorde ſom ſkyndſammaſt ritningar, afmåtning och beſkrifning őfver deſſa delar, hvarefter Diaphragma borttogs, och en naken Hottentott till hålften inkrőp i aſet, főr att uttaga lungorna och hjårtat.

Som Djuret egentligen fått ſin bane af ſkåttet i de ſtora lung-ådrorna, ſå hade deſſa delar af någon rőta redan blifvit ankomne. Lungor, lefver och Mjålte hade ej långe varit i őppna luften, főrrån de bőrjade pőſa och fermentera. Starka hettan

tan af Middags - solen, törst och stank, gjorde snart mitt företagande högst vidrigt och farligt, imedlertid utrönte jag följande.

Rhinocerotis bicornis inälfvor likna såsom jag kunde tycka, närmast Hästens. Således hörer detta Djur, oagtadt det med horn är försedt, ingalunda till de idislande, utan till dem, hvilka man räknar att vara af ister-kynne.

Magen liknade någorlunda Hästens, men ännu mera Människjans eller Svinets. Den var 4 fot lång, (som jag nu, sedan Djuret af mig beskrefs i Kongl. Vet. Acad. Handl. igenfunnit i mina Annotationer), och af 2 fots diameter, derifrån vidtog en Tubus intestinalis af 14 Sv. alnar eller 28 fot, med en half fots eller ett qvarters diameter. Denna tarm - canal ändades 3½ fot ifrån bottnen af en stor Cœcum, om jag så får kalla den, hvilken i sin början var af samma vidd, nämligen två Sv. fot, såsom magen, men något mer än dubbelt så lång, nämligen 8½ Sv. fot, sittande vid rygg-raden dubbelt upphäftad, hvarefter den sedan affmalnade, till ett qvarters vidt, samt en och en half fots långt *rectum*.

Njurarne voro af en fots diameter, Mjälten knappt en fot bred, men två alnar lång. Hjärtat en och en half fot långt, och på

bredden ej myket mindre. Den högra lungans Lob var tecknad med en incisur, för öfrigt odelt, samt af 2 fots længd. Den vånstra bestod af 2 Lober, af hvilka en liten var nårmast hjårtats basis. Lefren befanns ifrån höger till vånster af 3½ fots bredd, till sin djuplek eller uppifrån nedåt, såsom hångande i Djuret då det står, 2½ fot. Den bestod af tre större, nåstan lika stora, vål åtskillde Lober, och dessutom af en liten Lob, hvilken var lika som en fots utskått ifrån lefrens concava sida, vid middlen af dess öfra kant. Ingen Gallblåsa eller tecken dertill kunde mårkas. Deruti innan liknar Rhinoceros Håsten. Når jag då slutligen skulle lemna Rhinoceros, öppnade jag dess vål stinda mage, för att utröna hvad Djuret brukade förtåra. Dess innehåll var alldeles osmålt och helt friskt, bestående af söndertuggade rötter och qvistar, af hvilka några ånnu befunnos så stora som fingerstumpar; till en stor del hade Djuret åfven åtit succulenta våxter, af hvilka jag tyckte mig igenkånna en och annan stråf samt taggig. Hela detta innankråmet spridde ifrån sig en rått stark och ej obehaglig kryddluckt, som till en stor del förtog den stank, som uppkom ifrån de ruttnade innanmåten. Någon särdeles mig okånd Våxt eller egentligen Rot, lårer förorsakat det måsta af denna kryddluckt? Uti sjelf-

ſjelfva Djurets tråck, ſom håller 4 tum i diameter, och för öfrigt liknar Håſtens, ehuru tårrare, förmårkes en myckenhet barkfjåll och trådfibrer, en egenſkap, hvarpå Jågare gifva agt att kunna ſkilja den ifrån *Hippopotami*, hvilket Djur blott åter gräs. Jag råckte min hand uti Djurets halföppnade mun, och befann tungan helt mjuk, tvårt emot hvad man inbillat ſig, nåmligen *quod lambendo trucidat.* Jag blef åfven ej litet förvånad att ej finna några framtånder på någondera af de tre döda Rhinoceros, ſom jag examinerat, ehuru en af dem tycktes vara gammal; och i ſjelfva verket, ſå har Djuret föga rum för framtånder, i det munnen framåt ſå mycket ſpetſar ſig, att den dår blott eger halfannan tums bredd. Deſsutom ſå behöfver det ej några, emedan låpparne åro ſom huden lika mycket hårda, att våxter och buſkar dermed kunna afklippas, ſå mycket låttare, ſom den undra kåken går inom den öfre, ſå att detta Species förmodligen kan lika ſå behåndigt med låppen omfatta och i munnen föra ſin föda, ſom Herr PARSONS anmårkt om *Rhin. bicornis.*

Det var mig nu ej möjligt, att ſkilja köttet ifrån Cranium och de öfriga benen, till deras underſökning. Jag hoppades att Örnar och Ulfvar, till min återreſa ſkulle

låtta mig ifrån det besvåret. Det skedde ock så, att jag kunnat medbringa Cranium i det nårmsta complett af den minsta Rhinoceros, som jag anatomicerade. Det år efter detta, som jag låtit göra den bifogade ritningen, och som hår förtjenar sin beskrifning.

Bågge kåftarne tillhopa fogade i sin ledgång, hafva tillsammans baktill 19 tums högd. Ifrån nos-spetsen framtill 15 tums högd, långden ifrån samma nos-spets till Cranii efttersta kant, år i råt linea 23 tum, eller inemot två fot.

Att undvika vidlyftighet i beskrifningen, åberopar jag mig bifogade Figuren, Tab. 5. på det de öfriga delarnas proportion m. m. snarast och någorlunda deraf må kunna fattas. Det år på främre delen af *Os frontis*, som det mindre hornet år fåstadt, man lårer derföre af ritningen låttligen igenkånna, att *Sutura Sagittalis* år borrtvåxt och huru *Os occipitis* formerar en tvår kant, hvarefter det stiger lodrått ned till *Processus condyloidei*, den ena af hvilka på ritningen vises.

Caviteten för Hjårnen stråcker sig ej långre fram ån *Ossa bregmatis*. De öfriga benen som omfatta den, år nog tjocka, så att ett så stort Djur som Rhinoceros, regeras i proportion af en nog liten

ten Hjärne. Caviteten för denſamma är blott knappa ſex tum lång och 4 tum hög, till ſkapnaden äggformig. För att viſſare få veta deſs rymd, fylldes den med ärter, hvilka ſedan måttes och befunnos utgöra blott $2\frac{1}{2}$ qvarter Svenſkt mått. För att finna proportionen mellan Rhinoceros-hjärnen och Männiſkjans, fyllde jag äfven ett medelmåttigt Männiſkjo-cranium med ärter, och fann att dertill fordrades goda $3\frac{3}{4}$ qvarter. Häremot är Näs-caviteten på Rhinoceros anſenlig, hvilket torde ej litet bidraga till detta Djurs noggranna luckt. Phyſiologer pläga åtminſtone förklara Hundens företräde i ſtarkt väderkorn derutaf, att deſs nerv-hinna (*Tunica Sneideriana*), för luckten, då den är utredd ifrån alla deſs fållningar, ſom den gör uti den dertill konſtigt byggda Näs-caviteten, är ſå ſtor att den täcker hela kroppen, då deremot Männiſkjans luckt eller Näs-hinna ej ſkulle räcka mera än till att betäcka hufvudet.

Sex utväxte Oxel-tänder förmärktes allenaſt på hvarje ſida i hvardera käften på de två äldre dödſkutne Rhinoceros, och 5 allenaſt på den minſta, ſom bifogade ritningen af denſammas Cranium utviſer, dock innerſt i munnen förmärkes tecken till ännu tvänne på hvarje ſida, hvaraf den främſta hade börjat utväxa, men den efterſta är

ännu

ännu måſt alldeles inſtängd i ſin hylſa. Häraf följer att en alldeles utvuxen och gammal Rhinoceros äger 14 tänder i hvarje käft eller in alles 28.

På det främſta af *Os palati*, lärer Djuret ega ett tandlikt utſkått, ſom på det Cranium jag medbragt, är förloradt. I anſeende till afſtåndet från nedra käften, tyckes detta näppligen kunna tjena till ſamma ändamål, ſom tänder vanligen pläga. Jag har att tacka Herr PALLAS för anledningen dertill, hvilket ſedan jag ſkickat honom min ritning graverad, varit god att ſända mig vackra Figurer på ett Rhinoceros Cranium, ſom Herr CAMPER meddelt för *Acta Petropolitana*.

Det med prickar vid Cranium tecknade utmärker ungefär Hornens ſamt läpparnas ſtällning och läge.

Sedan jag ofvan anfört, huru Rhinoceros af ett enda ſkått kunnat dödas, följer att Rhinoceros-huden ej är ſå ogenomträngelig. BONTIUS har redan anmärkt, att Djuret med kula vanligen dödades. Herr BUFFON lärer ej gifvit agt deruppå, då han efter GERVAISE ſäger, att huden vid och omkring öronen, endaſt för ſkått är genomträngelig. Herr BUFFON tyckes af ſig ſjelf likväl dertill lägga Ögon och Buken. Det är väl ſant, att Bly-kulor ſnarare plat-

tas

tas mot huden ån genomtrånga, men att kulor el. cylindr. af Järn (*les Lingots de fer*) ej helt och hållet skulle kunna den genomtrånga, tyckes vara en lika orimlig tillåggning af Herr BUFFON. Denna Illustra Auctors voluminеusa Arbeten, behöfva ofta på detta sått af mig råttas, och förtjena det så mycket snarare, som felen med det öfriga ej sållan med en behaglig skrifart utklådde, hafva verkligen i denna drågt intagit många med en förtjusning, som endast sanningens renhet och en oförfalskad natur borde tillkomma. Herr BUFFONS lekande genie, har ock derföre ej annat kunnat ån så mycket snarare intaga honom sjelf; men han såsom *de metier* en Naturens och sanningens Tolkare, lårer derföre med så mycket mera nöje anse alla anmårkningar, som åro nödiga att rånsa Natur-låran.

Af denna orsak fortsar jag att beråtta, det Rhinoceros- så vål som Elephants-huden kan genomstingas af spjut. Jag befallte en af mina Hottentotter att med sin Hassagaj göra försök på en af de dödskutna Rhinoceros. Ehuru detta vapnet år långt ifrån att vara slipadt, eller ega annan hvasshet ån det fått genom smidningen, så fick det dock genom ett visst handlag sådan drift, att det från 5 à 6 stegs afstånd, genomtrångde den tjocka huden till en half fots djup i Rhinoceros-kroppen.

Hot-

Hottentotts- eller Caffer- Jägare plåga ſtjäla ſig på både Elephanter och Rhinoceros då de ſofva, och gifva dem flera ſår på en gång. De efterfölja ſedan Djurets ſpår på en eller några dagar, tills det förblött ſig eller dödt af ſina ſår. Dock plåga de ſåſom ſäkrare, efter deras egen berättelſe, nyſs förut gifta ett eller annat ſpjut eller harpun, för att ſåra ſå ſtora Djur. De behöfva då ej ſå många dagars tålamod för att kunna få falla på ſitt rof. En Bonde berättade mig, att han ſett en Elephant på detta ſätt ſårad och död inom dygnet.

Hvad Rhinoc. Unicornis i denna delen angår, ſå ändrar Herr Buffon Tom. XI. inom få pagina ſin mening trenne gånger. Pag. 177, utan att anföra auctoritet, håller Herr Buffon Huden ſå ſeg, att den ej genomtrånges hvarken af Jägarenas Skjut- eller Ägg-gevår, (*ni de fer ni de feu du chaſſeur*). Pag. 181 i Noten åter, anförer, gillar och berömmer han mycket Herr Mours berättelſe, hvilken dock är ſtridande deremot; detta lärer icke deſto mindre åter vara glömt, då pag. 195 (utan anförd auctoritét) förſäkras att Spjut (*les Javelots & les lances*) ej kunna den genombåra.

Det är ej nog med att Herr Buffon vill

vill hafva Rhinoceros-huden ogenomtrångelig, han nekar den äfven pag. 176 all slags känsla (*privé de tout sensibilité*), och det utan någon anförd auctoritét eller anledning blott af eget infall. Med måttlig uppmärksamhet på Herr PARSONS stådade Berättelse i *Philos. Transact.* som Herr BUFFON citerar, tyckes han likväl bort få en annan öfvertygelse. Där anföres, att Rhinoceros emitterade Penis, då man med en halmtussa gned honom under buken. Herr BUFFON anmärker ock sjelf, att Rhinoceros vältrar sig gerna i gyttja såsom Svinet; men kan väl detta instämma med en fullkomlig insensibilitét uti Huden. När den tjocka Elephants-huden till och med besväras af flugstyng, hvarföre skulle då Rhinoceros vara alldeles känslolös. Skinnet under Människjo-foten, ehuru tjockare än det öfriga, är derföre ej utan känsla. Den täta och sega våfnaden af Rhinoceros huden, åtminstone i ljumsken, eger kärl, blod och saft att kunna mätta Insecter, som ock verkligen föda sig deraf, nämligen det slags *Acari*, som jag upptäckt *in Regione pubis & ingvinalis Qvadrup. ejusdem*, och som fått ett rum i 7:de Tomen af *Memoires sur les Insectes.* Hudens tjocklek hindrar icke heller Rhinoceros att transpirera.

Djuret som annars plågar synas grått, blir

blir ſnart ſvart, då det är mycket jagadt. Detta härrörer deraf, att den torrkade gyttjan och dammet blöttnar af ſvetten. Utom det man härom förſäkrat mig, tror jag mig ſjelf en gång derpå ſett tydligt exempel, då en af andra jagad Rhinoceros, på 40 à 50 ſteg nära oförmodadt paſſerade min Vagn lyckligen, utan att ſe och förſtöra den ſamma. Detta Djur var mycket mörkare än någon af de 8 jag ſett.

Af den anförde figuren på Rhinoc., och af hvad jag redan beſkrifvit, följer, det Hr Buffon pag. 186 i Noten oförſkyldt anklagar Kolbe att hafva beſkrifvit det mindre hornet ſåſom ſittande i rät linea bakom det andra och i pannan. *Alldrig kunna* ſäger han, *de två hornen ſitta ſå långt ifrån hvarannan, ty på de horn ſom bevaras i* Sloans *Muſæum, är allenaſt 3 tums afſtånd imellan det ſtörre och mindre.* Den ypperliga Zoologen förhaſtar ſig verkligen i denna anmärkning, och beſinnar ej, att hvarje näſa och nos gränſar till en panna. Således då ett horn ſitter på noſen af Rhinoceros, kan det andra ſitta ſamt ſitter verkligen i pannan. En ſå ſimpel figur ſom Kolbes, hade varit tillräcklig att betaga all irring i denna del.

För öfrigt är nödigt att varna, det ingen i anledning af Herr Buffons tanke om den

den enhornade Rhinocerotis parning, nämligen som skulle den ske *croup à croup*, må den på den tvåhornade Rhinoceros tillämpa; ty efter all sannolikhet är denna mening i anseende till bägge Species af Rhinoceros orimlig, emedan på de tvåhornade, som jag undersökte, Penis var så långt fram under buken belägen såsom på Hästar, men i jämförelse af storleken mycket korrtare. På den jag anatomicerade, var den allenast 7 à 8 tum, som kan ses af det Specimen jag medbragt. På en efter utseende gammal Rhinoceros, var den ej stort större. Herr BUFFON, efter Herr PARSONS, beskrifver Penis på den enhornade, ännu korrtare. Han nämner eljest ej ett ord om samma Membri belägenhet, utan endast stöder sin gissning derpå, att Djuret observerats böja *Penis* bakåt, och således kastar sin Urin i samma direction. Men detta har kanske varit en händelse-vis felagtig conformation, eller har det kunnat ske för snygghetens skull, hälst som t. e. Bicornis har ganska fin luckt, och tyckes älska snygghet, i det han väljer sig vissa ställen vid buskar att stalla på. Det kan ock vara, att Djuret eger en slags Musculus erector, att styra en annan våg då det behöfves. Men jag fruktar att man torde ledsna, det jag så länge på en gång ordar om Rhinoceros; jag vill derföre vidare omtala honom på

sina särskilda förekommande ställen. Herr IMMELMAN ledsnade ock att bevista anatomiceringen till slut, och begaf sig derföre förut på hemvägen, för att underuden svalka och hvila under något dertill tjenligt träd. För att komma, som han tyckte, en ginare väg, red han öfver en med buskar bevåxt kulle. En Rhinoceros rusade i detsamma emot honom, och hade han ofelbart blifvit af detta stora Djur förtrampad, eller på dess nos jämte Hästen kastad i luften, om ej denne af skråmslen fått eldighet nog, att medelst några häftiga snedsprång genom buskarna, föra sig och Ryttaren utur Djurets åsyn och våderkorn.

Det är att märka, det Djuret i jämförelse mot sin kropp, har små insunkna ögon, hvarmed det skall se blott otydligen, och endast i en rät linea framåt. Men till ärsättning för hvad som brister i synen, har det desto mera hjelp af sin luckt och hörsel. Minsta ovanliga buller kommer Rhinoceros derföre att vara på sin vakt, och att länge, som man plågar säga, spänna upp öronen, stå och klippa med dem samt lyssna. Framför allt bör man agta sig, att äfven på någorlunda långt håll komma på vindsidan om honom, ty han felar då ej gerna att genast följa sitt våderkorn och antasta, såsom han äfven nu åmnade göra med

Herr

Herr Immelman. Denna min Res-Kamrat, sedan han med plats undankommit, red en krok-våg, fór att genom en liten dal komma på den råttare och såkrare hemvågen. Han fann mig då redan på densamma vid ett ståle, dår jag åt mig och min Håst sókt skygge fór den starka solhettan, och ófverslåg mina ritningar och annotationer. Han var ånnu något andtruten efter sitt åfventyr, då han berårtade mig detsamma, och jag afvundade honom till en del den lyckan, att fór så godt kóp hafva sett det massiva Djuret lefvande, jåmte dess rórelser inom sin tjocka hud m. m. men han hade sjelf i hast sett så litet deraf, att vi snart kommo ófverens, att rida upp på andra sidan af samma kulle, hvarifrån Rhinoceros jagat honom. Vi tånkte att derifrån få se Djuret på slåtten, men fór att icke med våra effluvia fór det blifva rójde, i fall det återkommit till buskarna, så kastade vi stoft i luften, till att dermed noga undersóka vinden, och kunna rida accurat tvårt emot densamma. Vi voro ock icke långt komne, fórrån min Håst började litet treskas, och åndteligen blifva nog istadig, på samma sått som han fórut i bórjan betedde sig, då jag red fram till de bågge dódskutna Rhinoceros. Jag anmårkte detta fór min Res-Kamrat, såsom tecken till att hår torde vara några Rhinoceros;

men han efterföljde och nekade möjligheten, emedan der ej föll honom in att här kunde finnas flere. Vi avancerade derföre tills jag på blott 15 ſtegs nära håll fick höra likſom ett Djur ſagta uppreſa ſig; ſtrax derpå ſyntes en Rhinoceros, jämte deſs horn öfver en af buſkarna. Jag vart ganſka angelägen att ſnart vända om, och vinkade till min Kamrat, att det måtte ſke ſå tyſt ſom möjligen. Han vardt ock varſe Rhinoceros-noſen, och vi redo tillbaka långſamt, men håſtföttren orſakade ändå nog ſpraſslande uti de torra affallna qviſtarna, hvarmed den trånga vågen genom buſkarna öfver allt var beſtrödd. I anſeende dertill underläto vi ej att under retraiten ſe oſs tillbaka, för att ränna undan af all magt, i fall Rhinoceros af bullret ſkulle hafva blifvit retad och velat komma oſs på hälarna. Hvad jag här kallar våg eller vågar, var icke annat än gångar, tillkomne af Bufflars och Rhinoceroters trampande genom det täta Buſkagiet; men häribland funnos äfven många blindvågar eller ſådane, ſom åndades tvärt, vid någon hög och ogenomtränglig buſke, och till ſådana ſtällen hade vi under flygten lättligen kunnat villas, och där likaſåſom uti en fälla af Rhinoceros blifva fångade. Detta äfventyr kom oſs ſedan, att miſstänka nåſtan hvarje buſke för att hyſa en Rhinoceros, och betog oſs tills vidare all håg att i buſkig mark ſå nåsviſt ſpionera deſſa betydliga Djur. Hvad

Hvad jag tycker mig af åtſkilliga omſtändigheter härvid kunna ſluta, är, att denna Rhinoceros var en helt annan än den förre, ſom jagat Herr Inmelman, äſven att denne ſenare derföre underlåt att jaga oſs, emedan han i anſeende till vår præcaution med ſtoftet och ridandet mot vinden, ej kunnat få väderkornet af oſs. Deſsutom hörde väl Djuret ej nog ſäkert vårt tal och brakande i qviſtarna, för att våga anfall, och för öfrigt ſyntes, att det förſigtigt valt en tjock och hög buſke till förmur på den ſidan om ſig, där det ej kunde få något väder-korn. Att efteråt dömma af min häſts förhållande, ſå lärer den redan på 40 à 50 ſtegs afſtånd fått väderkorn af Djuret, ehuru vinden var ganſka ringa från den kanten.

På vägen till vårt hem, (ſå kallade vi alltid min vagn eller vårt läger uti ödemarken), kommo vi på ett piſtols-ſkott nära en ſkock Capſka Elands, förmodligen deſamma, ſom vi morgonſtunden förgäfves jagat, men beſynnerligt var att de viſte nu ſå godt ſom ingen råddhåga. Hannarne af deſſa Djur, af ordinäre Klippares ſtorlek, tycktes vara långt maſſivare än deras Honor, och hade efter utſeendet ett tungt lopp.

Aftonen fingo vi oförmodadt beſök: Det

var af 8 ſtycken Coloniſter från *Camdebo*, ſom med 4 vagnar hitkommo, och medförde 2:ne Huſtrur och 2:ne Barn. De åmnade ſig till den ofvan omtalte Sallt-grufvan vid *Svartkops-Rivier*, för att dår håmta Sallt. Men då de af oſs förnummo den ſtarka torrkan på vågen, vågade de ſig med allenaſt 2:ne vagnar åſtad, att de ej ſåſom flere till antalet, ſkulle lida en alltför ſtor Vattu-briſt. De beråttade, att de i dag bredvid vågen råkat våcka en Rhinoceros, men att den, förmodligen ſkråmd af det myckna ſorlet från flere kanter löpt dem förbi utan att ſkada. De anförde annars exempel, att Rhinoceros antaſtat en vagn, och på ſin nåſa och horn, ett godt ſtycke våg, burit den med ſig. De beråttade mig åfven, att Håſt-ſjukan redan börjat graſſera uti *Camdebo*-diſtrikt, dåreſt denna plåga likvål annars ej plågade inſtålla ſig förr ån i Aprill. Detta årets allmånna torrka lårer dårtill hafva varit orſaken.

Den 21 kl. 9 lemnade vi *Qvammedacka* vatten-pöl, ſom nu var utdrucken, och middags-tiden kommo vi till lilla *Fiſk-Rivieret*, dåreſt vi åter ſlogo låger. En hop Spring-Bockar funnos hår, hvaraf vi ſköto 2:ne. Therm. kl. 5 om morgonen var 52 grad. (Sv. Th. $11\frac{1}{9}$), kl. 12 82 grad. (Sv. Th. $27\frac{7}{9}$),

$27\frac{7}{9}$), kl. half 4 95 grader (Sv. Th. 35 gr.), och aftonen helt mulet. Hår var mycket torrt på ymse sidor om Rivieret, men ånnu mera på den norre, som var mera beströdd med klappersten, och bevåxt med mera succulenta våxter. På mellan-rummen fanns, utom buskar, stundom något torrt gräs; för öfrigt var marken så torr och bar, som en Landsvåg af en leraktig jordmon. Natten imellan d. 10 och 11 hördes Lejonet allenast ett par gånger ryta, men våra Kreatur viste sig hela natten oroliga.

Den 22 om morgonen bittida, reste vi öfver *Lilla Fisk-Rivieret* : man trodde att det hår mindre skulle löna mödan att lura på *Hippopotami* eller Sjö kor; ett Djur, som år större ån Rhinoceros, och som uppehåller sig både i vatten och på land, (se Tab. 6.) Detta blef nu annars mitt förnåmsta syftemål, sedan jag fått se Rhinoceros.

Kl. mellan 9 och 10 under marchen sågo vi 2:ne stora Lejon. De voro vid pass trehundra steg ifrån oss uti en liten dal. Så snart de blefvo oss varse, togo de till flygten. Nyfikne att nårmare betragta dem, redo vi efter, skjasade och ropte åt dem. De ökade då sitt lopp, till dess de hunno ned till Rivieret, som vi nyligen öfverkört, och dår gömde de sig i det tåta Buskagiet. Af nyfikenhet följde åfven tvånne

ne Hottentotter efter ofs, den ene med 2:ne Hassagayer våpnad, och den andre förfedd med en böffa. Sjelfve voro vi utan något gevär, men fom jag tror, åfventyrades dock icke något med denna Jagt, emedan vi lättligen kunnat vända om till vagnen att håmta våra gevår, om det fallit Lejonen in att förfölja ofs. Deras lopp var en fort luffande på fnedden, fåfom Hundars, men något blandadt med små fpring. De höllo under detta fina halfar något lyftade, och tycktes likfom fnegla på ofs bak-öfver fig. Den ene ågde Mahn, och var således en Hanne, men bågge voro ungefår lika ftora, och tycktes våra en god del högre och långre ån våra Rid-håftar, hvilka hade ordinåra Klippares ftorlek. Hvarken våre Håftar eller åtfkilliga Gazeller, fom voro på trakten, vifte någon rådfla för deffa Lejon, ehuru de voro dem få nåra fom vi. Emedan Lejonet alldrig eller åtminftone fållan offentligen angriper, få fruktas det endaft i någon hög grad, då våderkornet af det fås, hvilket Naturen gjort vidrig.

I dag fkråmde vi ock en Struzfogel-hanne upp ifrån fitt nåfte, hvilket han hade midt på flåtten. Nåftet beftod dock ej af något annat ån fjelfva marken, på hvilken Ågg gen löft lågo. Håraf följer, att Struzen ej lemnar fina Ågg till att af Solen allena ut-

utkläckas, utan ligger äfven sjelf ut dem, åtminstone i denna del af Africa; äfven följer att Hanne och Hona skiftvis ligga på dem. Hottentotterne försäkrade mig om samma för Naturforskare hittils obekanta omständighet.

Thevenot har således rätt, att Struzen lefver i *monogamie* eller engifte, ehuru han är allena om den uppgiften, och ehuru det strider emot hvad de större Foglar bruka.

Jag tilltror mig ingalunda kunna utsätta Äggens rätta antal. De som vi nu funno, voro blott 11, alla färska, hvilka förmodligen borde ökas med flere; ty en annan gång hade 2:ne af mina Hottentotter åter skrämt en Struz från sitt Näste, utur hvilket de togo och till mig bragte 14 Ägg, sedan de lemnat några, som de tyckt vara mindre friska. Således lärer det högst vara omkring 16, 18 eller 20 Ägg som Struzen lägger. Mig tyckes dock, att dess kropp med svårighet skall kunna betäcka så många. En kull Kycklingar af knappt två fots högd, syntes mig utgöra ett lika antal, då jag såg dem åt *Rodesands*-trakten; men de Struz-Kycklingar, som jag redan den 16 December fångade vid *Kure-koi-ku*, voro omkring en fot höga. Månne äfven deraf ej kan dragas den slutsats, att

våpnings-tiden för Struzarna i Africa, år alldeles icke regelbunden.

Någon uppmårkſam torde undra, huru jag kunnat förſåkra, att det var en Struzhanne, ſom vi ſkråmt upp ifrån Nåſtet. Jag ſvarar dertill, att man allmånt i hela denna del af Africa antager ſåſom en afgjord ſak, att de åro Hannar, ſom i ſtjårten och vingarna åro förſedde med hvita plumer, ſamt för öfrigt på kroppen, rygg och buk åro tåckte med ſvarta. Honorna deremot, hafva endaſt ſvarta plumer i ſin Stjårt och Vingar, ſamt åro för öfrigt aſkgrå. Detta ſtåmmer åfven öfverens med Anatomiſka Diſſectioner anſtålde i Europa, ſe BUFFON, p. 429). Hvad ſom ytterligare öfvertygar mig, att Struz-hannen hjelper Honan att klåcka ut Åggen, år, att i detta Nåſte ſom jag nu omtalt, några hvita plumer funnos, utom en mångd ſvarta, hvilka bågge under ſin liggning ej kunnat undgå att fålla. Naturen lårer vål funnit ſå mycket nödvåndigare, att ålågga bågge könen af deſſa Foglar en inbördes hjelp till deras Åggs utklåckning, ſom de blifvit begåfvade med en ſtor kropp och många magar, ſamt åro framför många andra mycket ſnåla, ſå att de under hela klåcknings-tiden ej på långt når ſkulle hafva kunnat ſå vål uthårda med den

van-

vanliga fastan, som andra Fogel-honor. Auctorer hafva alldeles rätt, som beskrifvit Struz. Kycklingar såsom täckte med små grå fjädrar. Sådana betäcka då äfven hals och lår; delar, hvilka annars på fullväxte äro dömde att vara nakne, emot det att den öfriga kroppen är prydd med plumer. De vackraste och krusigaste af dessa utgöra Struzens stjärt. För att få denne stjärten på våra hufvuden, är det således som vi förnämligast beröfva nämnde Fogel dess lif eller frihet.

I denna Colonie såg jag likväl Struzfjädrarna icke till annat nyttjas, än att fläkta borrt Flugorna, och till den änden hade man deraf sammanhäftat breda och långa qvastar, hvarmed en eller 2:ne Slafvar sysselsattes att fösa dessa kråk från bordet, under det man spisade. Hottentotterne som äta allt slags kött, äta äfven Struzens, men Äggen har jag sett af Colonisterna, äfven i sjelfva *Cap*, nyttjas till Pannkakor och Ägg-röra. Här i ödemarken funno vi oss bäst vid att vispa Gulan till vårt Chocolad eller vårt Thé, och att dermed reda af, eller klara vårt Caffé, eller ock att i brist af panna, steka dem i vår gryta, sedan vi deruti förut smält litet Smör; en Rätt, som jag lärt i Sverige, under namn af förlorade Ägg.

Struz-äggen låta på alla dessa sätt väl

äta

åta sig, men komma ej upp emot Höns-ägg. De äro liksom tjockare eller grofva-re, samt i proportion långt mera mättan-de och mägtiga. Ett af de största Struts-ägg-skal som finnes i K. Vet. Ac. Cabinett, af vanlig och ägglik skapnad, och hvilket jag undersökt, väger unc. XI, är 6½ tum djupt, och innehöll ett stops samt ¾ qvarters liqvid-mätt. Tyngden af de färska Äggen, har jag icke funnit i någon ovanlig proportion, således då hos Herr BUFFON pag. 426-427 ett Ägg räknas till 15 skålpund, tyckes det icke förtjena någon vidare vederläggning, än att nämnas. Jag har redan p. 217 om-talt huru Struzar jagas; men om Struzen då nöjer sig blott med att gömma hufvudet, då han ej ser sig i stånd att undankomma, är en sak, jag ej påminner mig någonsin hört i *Cap* omtalas; men om så vore, är dock PLINII uttydning deraf ej mera ab-surd än Herr BUFFONS egen, l. c. pag. 448 Det händer ju, att Barn som leka *Kurra Gömma*, tro sig gömde, då de täckt hufvu-det, så att de ej sjelfva kunna se. Ibland Kalkon-ungar har jag ock ofta anmärkt, att de stundom blott gömma sina hufvuden, så att de ej se, då Mödrarnas låte varnar dem för Höken. Kan man väl således vänta mycket bät-tre öfverlagde och grundade slutsatser af en annars dumm Struz-fogel, som är i lifs-fara?

Herr

Herr BUFFON pag. 443 kallar Skinnet ganska tjockt, men i den delen kan det högst komma upp emot Bock eller Kalfskinn; huruvida således Araber skulle deraf kunnat betjena sig til Harnesk och Sköldar (l. c. p. 443), förtjenar fördenskull ej närmare undersökning.

Struzens låte, skall enligt den beskrifning man gifvit mig derpå i Africa, i visst hänseende likna Lejonets, men vara korrtare eller ej så långt utdragit. I det faller, måste det väl låta både groft och ångsligt, och Proph. MICHAS I c. v. 8. lårer således ej otjenligen hafva liknat det vid ett förjande, om annars med ordet יענה på detta och de andra ställen i den Heliga Skrift, det menas verkligen Struzar, och icke ett slags Uggla.

Struz-ungar gifva intet låte; en halfannan fots hög, som jag på hemresan ända ifrån *Henning Klipp* till *Cap* lei ande medbragte, lät åtminstone under all den tiden (24 dagar) ej höra af sig. Den blef af min Häst till döds sparkad, nyss för min afresa ifrån *Cap*, annars skulle den lättligen kunnat föras till Europa. Den åt mycket och var ej granlaga om sin mat.

Några stora och tama Struzar funnos i Gouverneurens Vivarium i *Cap*. Utan att synas besvårade af tyngden, gingo och sprun-

ſprungo de med hvem ſom hälſt, hoppade upp och ſatte ſig på dem. I anledning håraf, ſå vål ſom af dylika exempel hos Auctores, bör jag ej tviſla på, det ju Struzar med nytta ſkulle kunna inråttas till bördors bårande och dylikt.

Det exempel af en ung och mindre dertill inöfvad Struz Herr ADANSON uppgifvit, kan ſåledes ej hos mig våcka ſådane tvifvelsmål, ſom Herr BUFFON yttrar. Hos denna illuſtra Auctor l. c. får man annars låſa, huru FIRMIUS, ſom i 3:dje Seculo regerade i Egypten, låt ſig båras af Struzar, och huru man i *Joar* uti *Africa* ſett en Engelsman göra reſor på en Struz, m. m. Jag har talt med Landtbor i *Cap*, ſom upfött Struzar ſå tama, att de gått löſe till och ifrån Gården, ſamt måſt ſjelfve födt ſig, men tillika varit ſå glupſke, att de ſvåljt Kycklingar och i ihjåltrampat Höns, för att ſedermera ſlita ſönder och åta upp dem. Man hade måſt döda en ſådan Struz, för det han började roa ſig med att ihjåltrampa Får. Månne ock Struzen åter Ormar?

Deſſa ſtora Foglar uppehöllo ſig, ſom mig tycktes, förnåmligaſt på de trakter, ſom ſlägtade på Carrov eller egde ſucculenta våxter. Jag vardt varſe blott en enda uti det ſå kallade ſura diſtrictet *Lange Cloof*, men

men denne måtte hafva råkat att förlora sin compass, såsom den Elephanten i samma distrikt, om hvilken jag pag. 329 redan berättat

En annan stor Fogel, eller *Casuarius*, hvilken jag tillförene nämnt, såsom i Gouverneurens Vivarium till finnandes, var icke infödinge i Africa.

Denna dagen hade varit ganska varm, och ehuru det tycktes, att jag nu bort vara härdad mot värme, förorsakades dock deraf en sträng hufvud - värk. Det lindrade mig mycket att tvätta hufvudet med rinnande vatten, på ett ställe i stora *Fisk-Rivieret*. Tvenne Hottentotter klagade sig ock öfver samma plåga, men blefvo väl tillfreds, sedan de fått litet Hampa att röka. Jag hade i dag till kl. 10 om aftonen glömt se på Thermometren. Han var då ännu 78 grad. (Sv. Th. 25$\frac{5}{9}$). I mörkningen föll några rägndroppar. Natten hördes intet Lejon ryta.

Den 23 ganska bittida begåfvo vi oss åter på resan, för att vid någon annan Göl af det stora *Fisk-Rivieret* lura på Hippopotami. Vid Vagnen var nu åter köttbrist, hvarföre mina Hottentotter knotande påminte mig, att vi borde mindre bry oss med Insecter och Örter, men vara mera bekymrade att jaga Villbråd. De gåf-

gåfvo ofs anvisning på nästa skogbevåxta dal, vid hvars öfra kant på en fjårdingsvägs afstånd Bufflar viste sig. Vi gingo dit, men ehuru en Hottentott lindradt vår möda med att båra våra Bössor en backe uppföre, befunno vi ofs dock helt andtrutne och afmattade af solbaddet, innan vi hunno fram. Jag kan dock alldrig nog förundra mig, huru all denna vanmagt i ögnablicket försvann, då vi med ens fingo se skymten af Villdbrådet. Bägge af ofs tåflade om, att få skjuta först, hvarföre försigtigheten för litet iagttogs. När vi kommit fram på 20 à 30 steg nåra, samt således voro kanske åfven något af fruktan pickhågade, gåfvo vi fyr så godt som på en gång, under det Buffelen litet lågre belågen ån vi, och skyld af en gles buske, syntes vrida hufvudet och hornen, för att vånda sig till ofs. Imedlertid hade vi dock vid smällen den fågnaden att se honom stupa, samt sedan raka ned i det tåta Buskagiet. Detta gaf ofs hopp att våra skått varit dödande, hvarföre vi voro så oförsigtige, att vi förföljde honom ned i de trånga snåren, dår vi lyckligtvis ej långre kunde genomtrånga. Men vi hade dock allenast, som vi sedan förnummo, tråffat det bakersta af ryggraden, dåråst kulorna, ett halft qvarters afstånd ifrån hvarannan, emot benen arbetat sönder sig till smårre bitar. Imedlertid blef vår djärfhet, som måst hår-

rör-

förde af hast och okunnighet, ansedd af Hottentotterna såsom oförlikneligt mod, hvarigenom, ifrån den stunden, de tycktes fatta dubbelt högre tankar om vår tilltagsenhet. Flere Hottentotter tillkommo, samt kastade förgäfves stenar ned i dalen för att höra, hvaräst Buffelen skulle sig uppehålla. Han lärer dock sedermera dragit till mods, ty han kom åndteligen af sig sjelf upp utur dälden, i kanten af det skogiga, och ställde sig att se på oss, där vi ofvanföre hvilade. Dess ändamål lärer enligt gamla Skyttars uttydning varit att hämnas, om ej händelse-vis vi tidigt nog kommit att se och genast skjuta på honom. Det lärer dessutom något hindradt dess tilltagsenhet, att vi suto högre, ty gamla Skyttar hafva i stöd af säker förfarenhet försäkrat mig, att Buffelen ej gerna vågar gå uppföre någon höjd eller kulle att angripa. Tredje skåttet var säkert det som sedan förmärktes hafva träffat buken. Det kom Buffelen att draga sig åter ned i dalen, samt att färga mark och buskar med sin blod. Ehuru ännu pickhågade på jagten, letade vi oss dock jämte tvånne Hottentotter med största varsamhet fram genom glesare skogen, dit Buffelen flyktat. Han åmnade sig åter fram emot somliga af oss, då Herr Immelman från sin station träffade honom uti Lungan. Djuret var icke desto mindre i stånd att ännu göra en

cirkelboge af 150 steg, innan han hördes falla; men i fallet bölade han hiskligen, och denna dödslång fyllde oss något hvar med glädje öfver vår seger; och så känslolöst är ofta människjo-hjertat mot Djurens lidande, att vi skyndade fram, för att njuta den vällusten att se Buffelen kämpa med döden. Jag råkade vara den förste; men alldrig kan jag få se en starkare målning af ångest och bisterhet, än i denna Buffels Physionomi. Jag var honom inom 10 steg nära, då han blef mig varse, och hastigt vrålande reste sig åter upp på sina ben. Jag har anledning att tro, det jag vardt mycket skrämd, ty innan jag hann alldeles lägga till ögat, sköt jag af min bössa, att skåttet gick om hela den stora kroppen miste, och blott träffade en bakfot, hvilket sedan af kulans Caliber kunde igenfinnas; derpå skyndade jag mig undan som en blixt att se ut något tjenligt träd att klifva upp uti.

Oagtadt en ledsam vidlyftighet, har jag trott det vara lättaste och tjenligaste sättet att bibringa någon idé om detta Djurs lynne och jagt, så väl som andra händelser, då jag anförer ett eller flere exempel, af hvad som sig tilldragit.

Med vanlig ifver styckade mina Hottentotter sönder denna Buffel, men i anledning af det de hade en lång väg att bå-

ra

ra köttet till vagnen, så bragte de det dit på något ovanligare vis; köttflisorna utskuros stora och sammanhängande, med så stora hål midtuppå, att Hottentotten kunde tråda derigenom dels sitt hufvud, dels sina armar, och på det sättet vara både fram och bak samt på alla kanter belastad med kött, hvilket på ett lustigt, ehuru mindre aptitligt vis slank af och an om dess sidor, under det han med lediga händer och kåppen i handen klångde sig fram ur den skogiga dalen, och med blod suddlade samt vandrade sin våg fram till Vagnen.

Vår Hottentottske Skytt hade imedlertid långt härifrån skutit en Eland, hvarföre vi sedan förfogade oss dit, att taga det bästa och fetaste af dess kött. Men innan vi åter hunno hem till Vagnen, inföll mörker, dunder och blixt, och dertill med hördes Lejon skarpt ryta. Vi fruktade icke utan god anledning, att samma Villdjur skulle komma i vår förvåg, att dela vårt byte. Vi hade ock svårligen i det tjocka mörkret hittat vågen till vår Vagn, om Hottentotterne, som voro där qvar, ej varit så eftertänksamme att de gifvit Signaler med smällar af den stora Oxpiskan. Ändteligen då vi kommo fram på samma slått, som Vagnen stod, blefvo vi elden därstädes varse. Vi voro knappt framkomne, förr ån starkt rågn började,

ſom fortſattes ſtörre delen af natten, ſläckte vår eld ſamt med ſtark S. O. hotade att från Vagnen borrtföra Segelduks-beträckningen, imellan och genom hvilken det trängde och dröp, ſå att vi där ej hade ſtort torrare och hyggligare hvila än Hottentotterne under ſina pålſar. Lejonet låt höra ſig ſom oftaſt, ſå väl ſom Hyæna eller Ulfven, hvilken ſtal en rem ur vagns-tåget och en hop af det kött Hottentotterne ſå ſteg ifrån ſitt lägerſtälle upphängt.

Therm. hade i dag varit kl. 5 om morgonen 74 gr. (Sv. Th. $23\frac{1}{3}$), kl. 12, 99 gr. (Sv. Th. $37\frac{2}{9}$) och efter middagen ſteg den till 100, (Sv. Th. $37\frac{7}{9}$ gr.)

Den 24 föranläts jag att ännu på ſamma ſtälle dröja, i hopp att få ſkjuta en *t'Gnu*, ſom förmärkts uppehålla ſig enſammen på denna trakt.

T'Gnu, ſå kalla Hottentotterne ett beſynnerligt Djur, hvilket tyckes deltaga af Håſtars och Oxars ſkapnad. Deſs ſtorlek är vid paſs ſåſom en ordinär Klippares, längden 5 och högden 4 fot. Delarnas inbördes förhållande ſynes lättaſt af bifogade Tab. 2, hvilken föreſtäller Djuret ſåſom då det vill ſtångas, hvarigenom hornens ſtällning och flakhet ofvanpå rättligen kunnat utmärkas, då deremot de på en Ritning ſom åtföljer Profeſſor ALLAMANDS vackra Be-

Beſkrifning, och ſom åfven blifvit lånt i en Compilation, kallad *Nouvelle Deſcript. du Cap de B. Eſp.* &c. ſedan öfverſatt på Holländſka och Tyſka, nästan föreſtällas, ſåſom de voro utvåxte från ſjelfva manen.

Fårgen i allmånhet år mörkbrun, men ſvanſen och manen hvitgrå, ſkågget på hakan ſamt det ſom befinnes under nedra kåften och i bröſtet, år ſvart, åfvenſå de frampå hufvudet utſtående ſtyfva håren. Beſynnerligt år att Herr ALLAMAND, hvilken förſt beſkrifvit detta ſlags Djur, ſom var bragt ifrån *Cap* till *Holland*, funnit fårgen på manen och kroppen mårkligen olika, ifrån hvad jag hår anfört och ſett i *Africa*, och ſom åfven kan viſas på ett ſkinn ſom jag medbragt. Denna ſkiljagtighet torde hårröra af olika ålder, climat eller andra tillfålligheter.

I förſta påſeendet ſkulle man ſåga, det *t'Gnu* måſt liknar Ox-ſlågtet; men i anſeende till följande, kunde nåmnde Djur åfven föras till *Capræ* i allmånhet eller den flock, ſom den ſtore Zoologen Herr PALLAS ifrån dem afſöndradt under namn af *Antiloper*.

1:o Åro benen på *t'Gnu* ſmala ſåſom på Antiloperna eller Gazell-ſlågtet, ſamt hafva ſmå ſpårrar och klöfvor lika med dem.

2:o Liknar *t'Gnu* Antiloper och Capræ till sitt hår, i så måtto att det är korrt, såsom på Hjortar. Till skägget är *t'Gnu* likare Capræ än Oxar; med manen skiljer den sig märkligen ifrån Oxen, men är något liknande en annan stor Capra eller Antilop, nämligen Capska Älgen (*Antilope oryx*, af Colonisterna *Capske Eland* kallad, se Tab. 1). I anseende till svansen, liknar den alldeles icke Oxens, utan Hästens, samt öfverensstämmer deruti något med en annan stor Antilop, näml. *Haartebeesten*, (se Tab. 1). Sistnämnde Antiloper skola enligt fleres till mig skedde berättelser i *Cap*, gå på sina knän då de stångas, och *t'Gnu* lärer äfven således deruti mycket likna dem, emedan Herr Allamand observerade på den *t'Gnu*, som blifvit bragt till *Holland*, att den ibland gick på knänen och stångade mot jorden.

3:o Eger *t'Gnu* en märkelig *Sinus* eller *Porus Sebaceus* eller *Cerifer.* nedom och framför hvardera ögat, liksom en del Hjortar och Antiloper det hafva; denne, som Herr Allamand ej observerat, är, liksom på *Haartebesten* af en linias diameter, men omgifven af en liten tofs svarta hår. Sådane *Po-*

ri eller öppningar i huden, som utsila ett örvax-likt ämne, eger, så vida jag kunnat inhämta, ingen af Oxslägtet.

4:o Låtet på en tam *t'Gnus* Kalf, som jag ofta hörde, liknade på intet sätt vår allmänna Boskaps låte.

5:o Köttet fann jag intet ega någon smak af Oxe eller *Buffel*-kött, utan det var likt de andra Antilopernas eller Gazelnas i *Cap*, men finare och saftigare än Haartebeestens, och således långt finare än Oxars.

6:o Finner jag af Anatomien, som jag anställde på en t'Gnus Kalf, att dess innanmäten, (*Viscera*), närmare likna andra Antilopers, som jag undersökt, än Ox-slägtets, men ingalunda Hästens, så att äfven detta alldeles bör kunna qväfva deras gissningar, som trott t'Gnu vara en afföda, som kommit af Hästars och Kors parning med hvarannan.

Hvad som vidare gör det mindre troligt, att t'Gnú kan vara afkomling af sådana blandningar, är att den mäst alltid uppehåller sig i stora skåckar, och så vida man försäkrat mig, är i Africa endast till finnandes i *Camdebo* och *Akter*

Bruntjes Höögte, hvarifrån blott för få år sedan, man fört den till *Cap* och *Holland*. Den t'Gnu, som nu här uppehöll sig, lärer således varit någon gammal Hanne, som ej brydde sig mer om sitt Samfund, eller händelsevis derifrån blifvit skingrad.

Som den här sedde uppehöll sig på öppna slåtten, och man med krypskytte ej kunde smyga sig på honom, försökte jag att med min Häst jaga honom fatt. I början kom jag ock nästan inom håll, medan Djuret visste sin illska i att göra åtskilliga caprioler och våndningar, slå bakut med en eller bägge föttren, och med hornen stöta i jordhögar, m. m. men derpå flydde den med ansenlig hastighet undan i en rät linia öfver slåtten, så långt som ögat kunde se, och håller jag före, att detta var ett skenande, emedan andra t'Gnus, jag sedan jagat, ofta stannade att se på sina förföljare, så snart de hunnit få någorlunda långt försprång. Det bidrog ej litet att denna t'Gnu hann undan mig, att marken var stenig och att nyfikenheten till att få anatomicera detta Djur, bedrog mig att i första början, för hastigt forcera min Häst, att den blef inom korrt andtruten och darrande.

Ett ansenligt antal As-foglar eller Örnar höllo kalas och slagsmål vid den *Eland* vi dagen förut skutit, och hade måst re-
dan

dan förtärt allt det kött vi lemnat. En Jackals eller Räf skrämde jag äfven derifrån. Jag kunde nu ej företaga att jaga honom, emedan min Håst af t'Gnus-jagten ännu var trött. Af *Qvaggor*, som icke sällan här i ödemarkerna syntes, blefvo vi äfven i dag en ansenlig skåck varse. Nästan ingen dag gick förbi, att icke vi sågo många *Haartebeestar* mellan bägge *Fisch-Rivieren*, samt *Springbockar* hundrade och tusende-tals på sistnämnde trakter.

Man årbindre sig att nu var d. 24 December, då hela Christna verlden plågar undfägna sig. Jag och min Res-Kamrat ehuru i vilda ödemarken stadde, voro äfven fallne för att i denna Christliga plågsed deltaga; vi höllo derföre ett nytt inventarium öfver våra Skorpor, och funno, att vi högtiden till prydnad, nu deraf kunde bestå oss tvånne till mans. Vi trakterade oss för öfrigt med ett Struz-ägg, hvaraf en del stektes i vår gryta, och en del rördes till en liten skål Caffe för oss hvardera. Ett stycke Elands-kött utgjorde tredje rätten. Therm. hade i dag middagstiden varit 84 gr. (Sv. Th. 28$\frac{8}{9}$), samt mot aftonen 76 (Sv. Th. 24$\frac{4}{9}$). Till natten bundo Hottentotterne ett stycke kött vid en lång och stark rem, så att om Ulfven ville svälja köttet, skulle han fastna på remmen, tills de

hunne dråpa honom; men han infann ſig nu icke på den ſidan, och man kunde ſåledes icke heller få årfara, huru vida deras nya påfund någonſin är practicabelt.

Den 25 ſteg Therm. till 100 gr. (Sv. Th. $37\frac{7}{9}$). Vi förfogade oſs nu till en Sjö-ko-göl (*Zeeko-gat*) vid *Fiſk-Rivieret* att lura på Hippopotami.

D. 26 blåſte vinden angenämt ſval, och Therm. middags-tiden var blott 79 grad. (Sv. Th. $26\frac{1}{4}$). Vi råkade i dag några Bönder från *Akter Brunties Hoogte*, hvilka varit här på näjden att jaga. Jag både blygdes och var road att ſe, huru deſſe gode Landtboer beſkådade oſs ifrån hufvud till fötter, och kunde icke annat än finna mycket ſkål både till deras och vår ſurpriſe öfver detta oförmodade möte. De funno mig med ett ſkägg orördt ſedan November, utan halsduk och väſt, öppen i bringan, med ſlokig hatt, flätadt här, långa raka fladdrande öron-läckar, en fin tunn Klädesråck med hvit botten, men annars brokig af krut, blod, ſamt andra ſmuts - fläckar, men förſedd med vackra förgylda knappar, af hvilka en tredjedel voro tappade, och en hel hop ſlinkande. För öfrigt hade jag äfven för ſvalkans ſkull på landtmanna-viſet hårſtådes, benkläderna vid knänen alldeles uppknäppte, och ullſtrumporna

na af ſamma ſed och orſak nedom knänen bundne och mycket nedhaſade, ſamt på fötterna Hottentotts-ſkor med remmar, af det ſlaget ſom Tab. 7, Fig. 4. äro afritade.

Herr Immelman, ſom annars egde ett ungt vackert anſigte, med ſtarka ſvarta ögonbryn och ſtark hårväxt, hade nu tillika ett 5 veckors gammalt ſkägg, ſom anſenligen börjat kröka ſig; han befann ſig för öfrigt till häſt i en lång nattrock, hvit nattmöſſa, ſtora vida ſtöflor, och om jag mins rätt nu utan ſtrumpor, för att hålla benen deſto ſvalare. Jag lärer behöfva göra en urſäkt både för våra ſkägg och kläder. Hvad ſkäggen beträffar, hade vi bägge vid ett godt humeur, ſatt oſs före, att icke röra ett ſtrå deraf med ſax eller knif, till deſs vi åter råkadt Chriſtm Flickor, eller fått anatomicera Hippopotamus. Härtill kom, att vi ville förſöka, huru ett långt ſkägg ſkulle anſtå vår ungdom. Det är en gåfva af Naturen, ſade vi till hvarannan, låt oſs på förſök vårda den: ſkägget kanſke förekommer förkylning, fluſſar och tandvärk de kalla nätterna; åtminſtone lärer det afvärja Solens brännande ſtrålar i detta Climat, och hvem vet, hvad vördighet och anſeende icke det torde förvärfva oſs, ibland de annars nog ſkägglöſa Folkſlagen vi träffa. Vårt löfte

ſom

fom vi halsftarrigt hőllo, gaf ofs imedlertid anledning till många luftiga converfationer; men jag måfte vidgå, att vi tyckte ofs låttade fåfom från en tung bőrda, då vi fluppit våra fkägg. Hvad åter vår klådnad angår, var den helt och hållet låmpad efter Climatets varme och vår beqvåmlighet, utan att den kunde főrringa ofs hos våra egna eller de Hottentotter, fom vi fkulle mőta i ődemarken. Ullftrumpor brukte jag hålft főr att afvårja mygg och ormbett famt qviftars rifvande; Herr Immelman tyckte ftőflor fåkrare och beqvåmligare till famma åndamål. Fődd African, var han icke rådd főr folbrånna, hvarfőre han ock főr att hålla håret ur fynen merăndels red i fin nattmőffa.

Den 27 kl. 7 om morgonen ftod Th. 60 grad. (Sv. Th. $15\frac{5}{9}$), fedan vi tyckt natten ganfka kall. Middags-tiden var Th. 95 gr. (Sv. Th. 35). Efter midd. kl. 5 hade den fallit till 83 (Sv. Th. $28\frac{1}{3}$ gr.) då kom ock en rågnfkur med dunder och blixt. Kl. 9 om aftonen Th. 79 gr. (Sv. Therm. $26\frac{1}{4}$).

Den 28 vadade jag őfver *Stora Vees-Rivieret*, och befåg några dår liggande Cranier efter Hippopotamus, och fann dem, med Herr Buffons befkrifning och ritning derpå, fullkomligen őfverensftåmmande.

En

En ömhet och upphöjning framuti bröstet (på kanten af sternum), började nu göra mig både besvår och bekymmer, men det gick borrt inom några dagars tid, och torde varit något förebad för podagren, hvartill redan tecken med någon ömhet och brännande under fötren börjat visa sig. Denna ganska obeqvämliga sjukdom för en Botanicus och Vandringsman i ödemarker, lärer jag ådragit mig genom ovanlig fatigue. En af våra Håstar fick åtminstone af denna orsak ett slags podager eller svår ömhet i fötren jämte svullnad ikring fot-lederna, så snart han hunnit hem till *Cap.* Af vårt bröd-förråd, sågo vi redan gårdagen den enda och sista skorpan försvinna, och vårt tålamod att nu här långre hoppas få se Sjö-kor, var nästan lika förtärdt. Vi utsatte derföre följande dagen, att åter besöka Christenheten.

Den 29 lotsades eller ledsagades vi af våra Hottentotts-Boshiesmån ifrån det stora till det lilla *Fisch-Rivieret.* Denna trakt var glest beväxt med Torn-tråden (*Mimos. nilot.*), hvilka gifvit marken skugga och svalka, att den var någorlunda gräsrik och grön, samt hyste ett ansenligt antal af *Spring-Bocks*, *Qvaggas* och *Haartebeests*, af hvilka sistnämnde vi sköto en ung Hona. Dennas muscler och fibrer bibehöllo ett con-

vul-

vulsiviskt ryckande och rörelse, åfven för flere minuter efter, sedan Djuret var alldeles sönderstyckadt. Jag har alldrig, förr eller sedan förmärkt dylikt hos någon Haarte-beest eller annat djur.

Vi togo vårt första hårbärge hos en gammal Elephants - Skytt vid namn Printslo, som först hitflyttat och under ett högt bärg valt sig den vackraste belägenheten för en Gård på hela trakten, och snart sagt i hela Africa. Therm. var morgon- och aftonstunden omkring 60 grad. (Sv. Th. $15\frac{5}{9}$).

Den 30 var Thermom. inuti rummet kl. 7 om morgonen 60 grad. och om aftonen 67 grad.

D. 31, som var Nyårsafton och Söndag firades af vårt Vårdfolk med ett par Psalmer, och sedan med Kortspelet *Klaverjass*. De försäkrade mig, att Vintertiden Julii och Augusti månader här ibland voro kallare än i *Cap*, så att 2 à 3 tvär fingers djup snö, för ett par dagar i sönder låg på marken, men att deras Får och Boskap då så väl som alltid annars, fick åtnöjas att lefva under bar himmel, och dagarna drifvas att sjelfve söka födan på marken.

Jan. 1776. *Akter Bruntjes Hoogte*, där vi nu voro ankomne, är en något flakare land-sträcka, som innefattar öfra delen af

Klei-

Kleine Vees-Rivieret, och som år skilldt ifrån *Camdebo* med *Bruntjes Hoogtens* eller Bårgen, samt i anseende till det nyssnåmnde *Camdebo*, år akter eller bakom dem belåget. *Sneebergen* som ligga norr om *Camdebo*, hafva fått sitt namn af den Snö, hvarmed de vinter-tiden, och de högste af dem åfven till en del om Sommaren, skola vara tåckte. De låra således vara af samma natur, som *Rogge*- och *Bocke Velds*-Bårgen, samt kanske med dem till en del utgöra en sammanhångande kedja. De lågre *Sneebergen* bebos hela året, men på de högre skola vintrarna vara stränga nog att föranlåta Colonisterna till att flytta ned på slåtten i *Camdebo*, dock skall den aflågsnare Sneebårgs-bon ibland alldeles öfvergifva hus och hem, i anseende till Boshiesmånnerna af det vilda rofagtiga slaget, jag redan pag. 205 något omrört, hvilka från sina förlåt, med förgiftade pilar, stjåla ibland lifvet af Fåraherden, och borrtjaga sedan hela dess Hjord, af kanske flere hundrade Får, som utgöra Bondens förnåmsta och ibland endaste egendom. Hvad de ej kunna drifva med sig, döda såra och sarga de under flyendet, så mycket som tiden det kan medgifva. Förgåfves förföljer man dem. De åro snabbfotade, och taga sin tillflykt upp i de branta bårgen, hvaråst de med ej stort mindre vighet ån

Ba-

Babianer, kunna uppklåttra. De våltra då ſtora ſtenar på den ſom vore oförſigtig nog att vilja förfölja. Natten ger dem tid att förſvinna genom vågar och ſtållen, ſom ingen mer ån de kånna. Från ſina gömhålor och ſkrefvor ſamlas de åter till ett antal af några hundrade i ſkåcken, att begå nya ſtölder och rof. En af de Coloniſter, ſom nödgats flykta derifrån, paſſerade nu *Akter Brunties Hoogte* med ſin Famille, Tjenare och Hjordar, för att ſöka ſig ett nytt Boſtålle. Han beråttade, att Boshiesmånnerne dag ifrån dag blefvo tillragsnare, ſamt tycktes likſom blifva flere till antalet, ſedan man med mer ifver företagit att utrota dem. Af detta hårrörer tvifvelsutan att de ſatt ſig flere tillſammans, för att ſtå emot Coloniſternas påtrångande, hvilka redan afhånt dem deras båſta ſtållen för att bo och jaga. Man anförde exempel, att Boshiesmånnerna ej långeſedan belågrat en Bonde med deſs Huſtru och Barn i deras koja, till deſs han med ſkjutande kunnat fördrifva dem. Nyſs hade de afhånt en Bonde ſtörre delen af deſs Får. Dock ſkulle Boshiesmånnerne icke långt tilförne på följande ſått lidit ett ſtort nederlag.

Några Bönder, ſom ſågo ſig ej kunna uppſöka Boshiesmånnerna, ſköto en Sjö-ko och

och togo deraf blott det låckraste, samt lemnade resten likſom till låckmat, medan de lade sig i förſåt. Boshiesmånnerne med Qvinnor och Barn kommo ned från sina krypen, att på den skutna Sjö-kon göra sig ett stort Gåstabud. Men Böndren, som oförmodadt åter infunno sig, förvandlade Gåstabudet i ett Blodbad. Hafvande Qvinnor, och Barn i den spådaste och oskyldigaste ålder, voro nu ingendera, plåga icke heller någonsin vara fritagne från Colonistens hat och håmnd mot Boshiesmans-Nationen, dock de undantagne, som urvåljas att till tråldom borrtslåpas. Blir Colonisten en Boshiesman varse, eldar han sig sjelf, sin Håst och Hundar, att med mera ifver jaga honom, ån Ulfven eller något annat Villdjur. På öppen slått åro några få Colonister till håst, alltid såkre att segra emot det största antal Boshiesmån; ty de förra hålla sig på ett visst behagligt afstånd af 100 à 150 steg, och ladda sina grofva Gevår med rått starka skott, springa af, och efter vanligheten luta mot laddstaken, att de kunna skjuta tåmligen visst, så att deras kulor kunna ibland som man försåkrat, genombåra 4, 5, 7 à 8 fiender på en gång, hålst då desse ej veta båttre ån hålla sig hoptals. Boshiesmannen deremot kan vål skjuta sina pilar till ett par hundrade stegs långd, men ganska osåkert, emedan pilen måste först göra en boge i luften, och skulle den ock tråffa på det

hållet någon Bonde, förmår den dock ej gå igenom dess hatt eller vanliga Klådes- och Valmars-drägt.

På Sneebergs-trakten har Gonvernements- eller Land-Drosten utsett en af Bönderna, att under Titel af Fält - Corporal, vara Höfvidsman uti påkommande Fejder, och att skiftvis commendera ut några Landtbor i sönder, då så behöfves, att försvara Landet mot Landets originela Inbyggare. Gouvernementet eger då ej vidare del i de grymheter som begås, än att det ej vet eller låssar veta dem; men det har i så måtto alltför vårdslöst öfverlemnat en hel Nations öde att afgöras, så godt som efter hvar och en Bondes godtycko, eller deras som vilja inkråkta landet; ty af dem hade man bort förvänta mer gränslös egennytta och otyglad hämdgirighet, än försigtighet och mänsklighet. Det är långt ifrån, att jag anklagar alla Colonister såsom delaktiga i dessa och andra grymheter. Då somlige deraf berömde sig, voro dock deremot många som dervid styggdes, och fruktade att Himmelens hämnd skulle för allt sådant en gång drabba deras Land och efterkommande.

Man har väl ej försökt att hyssa Boshiesmans-Nationen till bättre och för Colonisten nyttigare Människjor; men att dömma af deras lynne, som dels blifvit hyrde i tjenst, dels tvingats till slafveri, och ej borrt-

rymt, tyckes detta ej vara någon omöjlig ſak att verkſtålla. Dock lårer ſjelfva principen, ſom emot dem år tagen, åfven ſå vål ſom de redan mot dem begångne grymheter, ej annat kunna, ån lågga många hinder i vågen till ſådant åndamål. Om det år ſant, ſom en del förſåkrat mig, hafva Hottentotterne, ſom förr uppehållit ſig *Akier Brunties Hoogte*, dår lefvat fredligt med de Chriſtna, hvilka förſt flyttat dit. De hafva ock viſt ſig mot dem tjenſtaktige och obudne ſkaffat till råtta Lam och dylikt, ſom från de Chriſtnas Hjordar gått vilſe; men åndteligen hafva de dragit ſig undan, och lefva nu hår på trakten fördålde, ſåſom andra Boshiesmån, dock ſåſom mindre till antalet, åro de ej alldeles ſå tilltagsne. Något gulaktigare till ſin hy, anſes de likſom en ſårſkild Nation, och hafva derföre blifvit kallade Chineſe- eller Sneſe-Hottentotter. Deſſa Flyktingars förnåmſta tillhåll år å ymſe ſidor om *Vees-Rivieren*, och har månge af dem jag ſett, varit tåmligen hygglige Slafvar. Medan jag, likſom de vankade mellan *Vees-Rivieren*, råkade jag på ſtållen, hvilka ånnu buro mårke efter deras eld och dår nyſs hafde nattlåger. Det ſkulle, ſåſom mig tyckes, ej hafva varit ſvårt för dem, att undertiden ſpionera oſs ſamt tillfoga oſs ſkada, men förmodligen har dumhet, fromhet och fruktan afhållit dem. Om ſå år, att fromhet allena deruti egde del, år den ej en gång

 för-

förſvarlig; ty i det målet kan man med råtta ſåga, att de begå ett brott mot ſig ſjelfva, då de lemna Coloniſten i frid att efterhand uppſöka dem till ſlafveri.

En annan och ſtörre del af ſamma gulaktiga Nation, åro med ſina Samhållen ſpridde öfver elfva dags-reſors bred trakt af land, mera Nordl. ån N. O. från *Vees-Rivieren*, till en Flod benåmnd *Zomo*, dår en del af dem ſkall idka Boſkaps-ſkötſel. Smårre Sållſkap Chriſtne hafva vål fredligt genomreſt deras land, ſamt ſkutit Elephanter, dock hafva de trott nödigt för ſåkerhetens ſkull, att nattetid inneſluta ſig mellan ſina Vagnar, ſåſom inom en Borg.

De ſtörre Floder, ſom ſtryka igenom Sneſe-Hottentotternas land, ſkola egentligen vara följande: *t'Kamſi t'kay*, *t'Nu t'kay*, *Lilla Zomo* och *Stora Zomo*, hvaråſt en annan Nation vidtager. Deſſa Floder ſkola hafva ſitt lopp från nord till ſyd och ſyd-oſtligt, ned till hafs-kanten, hvaråſt de tillika torde gå igenom det ſå kallade Cafferlandet. Ifrån *t'Kautkay* eller ſtora Vees-Rivieret till *t'Kamſi t'Kay* eller det hvita Rivieret, råknas 7 dags-reſor, hvarje dags-reſa beråknad till 8 mil eller 8 timmars friſkt och oafbrutet körande med Oxar. Dårifrån till *t'Nu t'kay* eller ſvarta Rivieret, råknas en Dagsreſa. Dårifrån till

till lilla *Zomo* eller lilla Surögat 2 dagsresor, och sedan till stora *Zomo* eller stora Surögat, en half dagsresa. I detta Rivier som är af de större, skall finnas en myckenhet gröna stenar, hvaraf mina sagsmän medbringat några och bortsålt till Köpmän i *Cap*, och dessa åter sålt och skänkt till resande. De såra hafva varit af föga värde.

Å andra sidan *Zomo*, vidtager en annan Nation, som skall af Snese-Hottentotterna kallas *Tambukis*, och berättas till färg och ställning likna dem, men vara mägtig och stridbar. Näst denna Nation Nordl. gränsar, såsom de föregifva, en ännu mera stridbar och tilltagsen, den de kalla *Mambuckis*. De Colonister, som besökt nämnde *Zomo Rivier*, hafva vid pass en till twå dagsresor norr om detsamma, blifvit varse mycket rykande Bärg. Snese-Hottentotterne hafva berättat, att *Tambuckerne* därstädes hade ugnar att utsmälta ett slags metall, hvaraf de smida sig prydnader, och leja Snese-Hottentotter att bära ved till verkställande af samma smältningar. Jag har ej sällan sett Snese-Hottentotterna vid *Brunties Hoogte* med öron-prydnader af samma Metall och af den skapnad, som jag Tab.8, Fig. 8 och 9 gifvit. Till utseendet likna de ett pistolett Guld, men enligt Herr

Bårgs-Rådet von Engströms anſtålde prof med en af deſſa Ringar, hålla de blott en blandning af Koppar och Silfver.

Enhörningen, det beſynnerliga Djuret, ſom man föreſtålt liknande en Håſt med ett horn i pannan, ſkall af Sneſe-Hottentotter funnits ritad på någon twår ſtenkant i deras land, dock ej på mindre oſkapligt och ovåligt ſått, ån ſom man af en ſå rå och ohyſſad Nation kan förvånta. *Jacob* Kock, denna uppmårkſamma, vidtbevandrade och emot mig hjelpſamme Landtboen vid *Seako-Rivier*, ſom jag förr p. 370 haft tillfålle att nåmna, år håruti min enda ſagsman. Sneſe-Hottentotterne hafva ſagt honom, det de med ſådana ſina teckningar menat ett Djur, hvilket nåſtan liknade Håſtarne, på hvilka han och deſs medfölje redo, men hvilket ock tillika ſkulle ega ett rakt horn i pannan. De hafva dertill lagt, att deſſa enhornade Djur voro ſållſynta, ganſka ſnabbfotade, ilſkna och farliga, ſå att man ej vågar angripa eller viſa ſig för dem på ſlåtten, utan man måſte klifva upp t. ex. på någon högre ſten eller klippa, och dår förorſaka något buller eller ſlammer, hvarigenom man vet, att Djuret ſåſom mycket nyfiket, låter narra ſig fram, ſå att det med giftade pilar utan fara kan dödas. Det ſkulle tyckas, att den ohyſſa-

de

de Snese-Nationen ej låttligen skulle kunna dickta och bilda sig några varelser, samt omständeligen berätta sättet att jaga dem. Mindre troligt år det, att desse Villdar skulle af forntidens Handlingar och Berättelser kunnat om sådant Djur bibehålla någon åminnelse. Ej underligt att ritning på Enhörning hår blott på ett enda ställe blifvit sedd, ty det år ganska litet eller intet, som man i allmånhet man håndelse-vis kommit att se vid genomfarten af detta Land, hvilket endast besökes för Elephants-jagters skull. Men efter jag nåmnde Elephanten, förtjenar med detsamma anmårkas, att åfven detta i hela verlden största, i Africa ganska allmånna och mycket eftersökte, men i Asien ofta tåmde samt mycket nyttjade och vålkånde Djur, har hittills i en våsentlig del varit okåndt och omtvistadt, i anseende till dess parnings-sått, som jag ofvan p. 342 beskrifvit. Det blifver då mindre underligt, att ett mindre och mycket mindre allmånt Djur år okåndt. Jåfvar jag ån Snese-Hottentotternas och min sagsmans vittsord om *Enhörningen*, bör dock dess varelse ej fördenskull anses orimlig, ehuru den för vår senare verld ej blifvit bekant.

Camelopardalis, detta till sin framdel alldrahögsta af fyrfotade Djur, har först för få år tillbaka för Zoologer blifvit å nyo omtalt;

likaſå t' *Gnu.* Detta beſynnerliga Djur tyckes åfven vara billdadt hos de Gamla, men hvem har vål till vår tid anſett det főr annat ån en dickt, ett miſsfoſter, eller åtminſtone főr en blandad monſtrős vareltſe? Når deſsutom *Hippopotamus*, ſom troligen år ett maſſivare, ehuru något mindre Djur ån Elephanten, hittils varit mindre bekant; når åfven *Rhinoceros bicornis*, varit ſå godt ſom alldeles okånd; når ſkola vål en gång då Enhőrningar och alla andra af alltings Skapare upplifvade, men főr oſs okånde Djur och Kråk, från ſina krypen blifva frambragte i ljuſet? Det ſom ej mindre bort ſtyrka mig uti den tanken, att Enhőrningen vore ett verkligt Djur, år főljande utdrag af ett Bref från Herr PALLAS, af den 14 Dec. 1778, ſom jag főr deſs lårorikhets ſkull anfőrer.

Quod monocerotem in interioribus Africæ partibus etiamnum latere ſuſpicionem moves, id quidem mihi haud inexſpectatum; certoque jamdudum perſvaſus ſum non ex nihilo apud veteres illam fuiſſe famam, ſed vel caſu unicornes Antilopas, de quibus in XII Faſcicul. Spicilegiorum dixi, anſam dediſſe, vel peculiarem forte ſpeciem unicornem, nobis huc usque ignotam, antiquitus inotuiſſe, quando interiora Africæ itineratoribus Europæis erant frequentiora. Si non incidiſti forſan in

lo-

locum relationis Ludovici Barthema, ubi Monocerotes duos Meccæ ad templum in theriotrophæo visos, describit, vide illam quæso in Vol. I. collectiones Ramusii, p. 151. b. Nescio quid hominem exitare potuisset ad fingenda, quæ ibi retulit, quæque non ita male cohærent.

Jag har sjelf ej ännu kunnat komma öfver den Boken (*Collectiones Ramusii*), hvilken Herr PALLAS citerar. För öfrigt har jag af Colonisterna *Akter Brunties Hoogte*, fått den underrättelse, att landet därimellan och *Zomo* eller *Tambukis* bestod till en stor del af ganska vidlyftiga och ofruktbara slätter; att Växterna längre i norr blefvo för dem mer och mer okände; att där fanns ett slags Blodträd m. m. att om man ifrån öfra delen af *Vees-Rivieren* reste mera sydostl. eller åt Caffer-kanten, komme man till ett Rivier, som kallas *Konap*, och troddes löpa in i *Vees-Rivieret*; att ännu två dags-resor ifrån *Konap* nordostligt ut, vore ett Rivier, som kallades *Kaisi-kamma*, hvilket hade sin upprinnelse ifrån ett Bärg, som Colonisterne kallade *Bambus-berg*, af den orsak, att på samma Bärg växte en sort Rör eller Bambu, hvilken de berömde, såsom tjenlig till deras långa Pisk-skaft.

Groote eller *Stora Rivieret*, skall vara

den ſtörſta Flod i Africa, hvilken ännu endaſt af Hottentotternas berättelſer ſkulle vara kånd. Den ſkall hyſa en mängd af djerfva Hippopotami, ſå att den till landets närmare underſökning, ej utan fara ſkulle kunna beſeglas. Den troddes belägen rått norr ut, 8 à 10 dags-reſors afſtånd ifrån *Sneebergen.* Man föregaf, att den hade ſin upprinnelſe öſter ifrån, och löpte rått norr ut. Torde hända att detta Rivier ſedan ſnart kröker ſig i våſter och ſyd, ſamt år detſamma *Groot Rivier*, ſom jag nedlagt på min Charta, enligt *Henr.* HOPS Dagbok till *Anamaquas*-diſtrikt, anförd uti Compilationen *Nouv. Deſcr. du Cap. Bon. Eſp.* Neue kurzgef. Beſchreib. des Vorgebirges der Guten Hoffnung, ſom jag ofvan pag. 533 citerat. Dock ſkall man ej förblanda detta Rivier med ett annat under ſamma namn, ſom vid öſtra ſtranden af Africa och Caffer-kuſten har ſitt utlopp.

Caffer-landet år vid ſtora *Vees-Rivier* öſter ut närmaſt ſtranden belåget. *Caffer-Nationen*, ſom det bebor, vet ej af Får-afvel utan idkar endaſt Boſkaps-ſkötſel, ſamt lika ſåſom Gonaquas-Hottentotterne, klåder ſig i Ko-hudar, hvilka med ſmörja och gnidning till en behaglig mjukhet åro beredda. Huſen eller Kojorna, ſom Caffern bebor, ſkola vara ſmå, fyrkantiga, hopſatte af ris, ſamt betäckte och öfverſmetade

med

med lera och ko-dynga. Detta ſkall gifva dem anſeende af ſmå Stenhus.

Caffrarnas Vapen åro endaſt Sköldar af utſpånt Sål-låder, och Haſſagayer eller ſådana Spjut, beſtående af ett bredt och någorlunda maſſivt blad af Järn, med ſmalt och lått tråd-ſkaft, ſom jag Tab. VIII, Fig. 1 och 2 afritat, ſamt p. 398 omtalt ſåſom nyttjade af *Gonaquas-Hottentotterne.*

Nationen ſtyres af många ſårſkilda Höfdingar, hvilka låra hafva all egande råtten, ſamt hvar och en öfver ſin flock ett fullkomligt oinſkrånkt vållde. Hvad jag vidare kunnat förſtå, lårer deras magt och höghet vara årftelig. De ſkola ej ſållan vara i krig med hvarannan, och alltid döda hvarannans fångar. Men faller en Höfdinge eller Furſte i Fiendens hand, dödas han ej, utan ſkall återſåndas med förmaningar att hålla ſig fredligt. Orſaken till deras Krig, lårer merändels vara ſåſom den ej ſållan år i de andra Verlds-delarna, nåml. någondera af de magtegandes kånſlolöſare hjerta för månſklighet, eller deras högdragenhet och ſtörre rof-lyſtnad, eller något tviſt-åmne, ſom man å bågge ſidor ej utan ſin och ſina likars blod kan förmå ſig att bilågga. En borrtkommen eller ſtulen kalf, för nåra betande, till och på hvarannans trakter o. ſ. v. ſkall ibland vara nog att ſåtta två eller flere Nationer mot hvarannan i vapen. Ingendera ſkall dock ſtråcka ſin

hämnd, att utrota den andra, utan nöja sig då den ene gifvit sviga och förlikning.

Holländske Colonisterne hafva i anseende till följande äfventyr, hvaraf jag ej mins årtalet, fått tämligen stor farhåga för Caffer-Nationen. En benämd Heuppenaer i spetsen för ett litet parti Bönder, reste in i Caffer-landet att skjuta Elephanter. Caffrarne, som hogfäldes åt Järnet på deras vagnar m. m. kommo till ett antal af några hundrade, kastade med ens så många spjut ibland Colonisterna, att större delen af dem dödades; spjuten gingo äfven igenom ett tält, och dödade Heuppenaer, som satt deruti. Man tillskref detta mycket Heuppenaers fel, som var för högmodig att visa någon fruktan, och att i tid taga till vapen, då dess Kamrater dertill rådde. En af dem som sades ännu lefva i Colonien, hade ehuru mycket qväst, undankommit på det sättet, att han på 24 timmar gömt sig på sidan under ett ansenligt vattenfall. Tvänne andre hade haft tillfälle att undanrida och sedan på slätten länge harassera Caffrarne, med att mellanåt springa af sina Hästar för att skjuta så mycket vissare i Cafferhopen, så att flera stupade för skåttet. Sådan hämnd och sådant äfventyr, har lärt Caffrarna att sedermera bättre styra sina begår till Colonisternas järnbeslagna vagnar.

Jag

Jag mötte i *Lange Cloof* en Bonde, fom allena nyfs var kommen därifrån, och förde med fig några Elephants-tänder. Mot betalning af Tobak till en Caffer-Furfte, hade denne befallt fina Underfåtare, att utvifa de ftällen för Bonden, hvaråft Elephanter fig uppehöllo.

Koning Reuyters Craal, har jag på min Charta kallat en trakt vid utloppet af *Groote Vees-Rivier*, till åminnelfe af en Hottentotts-Konung, eller fom Colonifterne äfven kallade honom Hottentotts-Capiten, benämnd Reuyter. Jag har råkat flera Chriftna, fom befökt och för mig befkrifvit denna på fitt fätt märkvärdiga Mans äfventyr, fom i korrthet är följande: Då han var Dräng hos en Bonde i *Roggefelt*, råkade han i träta med en annan Hottentott fin Kamrat, famt mördade denfamma; och fom han fruktade, att derföre, enligt Coloniens Lagar, blifva hängd, rymde han därifrån. Defs öden förde honom omfider till trakten af *Boshiesmans-Rivier*, hvaråft han med fin tilltagfenhet bragte fig upp till Hufvudman för en flock Boshiesmänner eller ftröfvande Hottentotter. I fpetfen för deffa, kufvade han andra hopar, förftod fedan att fätta dem i vapen mot Caffrar och miftroende emot hvarannan, men i höga tankar om fin perfon,

få-

såsom oumbärlig till deras Anförare, hälst han bättre än någonsin de varit vane, underhöll dem med plunder och ordentligare Boskaps-skötsel.

Jämte det sådant uppförande gjorde honom mycket fruktad af Caffrar, underlät han ej att med dödsstraff för minsta förbrytelse, och på minsta misstanke, för någon tid förvärfva sig den utmärktaste slafviska lydnad, af de enfaldiga varelser han hopsamlat att tyrannisera. Han var van, att som oftast sjelf döda en eller flere af dessa slafviska Undersåtare, och genast kasta sitt spjut genom den af sina Tjenare, som ej på minsta vink mördade någon annan Undersåte, som han till den änden utpekat.

Utom en falsk eller illa uträknad Politik, lärer Tyrannens naturliga böjelse föranlåtit honom att begå sådana grymheter; men Christna, som förebrått honom hans blodtorstighet, har han svarat: „I lyck-„lig stund undslapp jag edert vållde. J skulle „hafva hängt mig såsom för ett brott, att „hafva dödadt min Vederdeloman, ehuru det „likvål är en prisvård och manlig gärning, „att döda en ovän“. Mot Colonisterna har han alltid varit en trogen Bunds-förvant, samt för presenter af Tobak m. m. hulpit dem att fånga Slafvar af de omkringvandrande Boshiesmän, som ej kommit under

der dess välde. I så måtto nyttig för sig sjelf, har han dessutom deruti varit Colonien till gagn, att han hållit Caffrarna på ett behagligt afstånd. Men ehuru försigtig han varit att vara i fred med de mägtigare Christna, skall han dock i sina medelålders- och välmagts- dagar emottagit dem med en ogemen stolthet, som efter mina sagsmåns utlåtelse, förekommit dem förargelig nog att hålla till goda af en Skinnpåls-Furste. Det har dock dermed verkligen lyckats honom, att imponera på dem, så väl som på de sina. Nu mera Gubbe och blott Styresman i ett obetydligare och friare Samhälle af ett par hundrade personer, plägar han emottaga sina gamla kunder af de Christna med mycken vånlighet och tårar i ögonen, samt begära Tobak ej mera såsom tribut, utan såsom en present af deras goda vilja.

Det tyranni, hvarmed denne Furste gjort sig så namnkunnig, och till en tid så hög och så fruktad, är förmodligen det, som nu till en god del förnedrat, och som lärer än mera, som man spår, störta honom. Dess höga person torde slutligen då komma att afgifva samma exempel, som det af sig komna Lejonet i Fabeln. Se här ännu en orsak till dess förnedring. Dess Undersåtare ledsne vid sin Anförares ambition och stränghet, to-

go tillfället i agt att öfvergifva honom, då han i spetsen för dem tappert gick emot Caffrarna. Nu mera saknande sin ungdoms snabbhet att undankomma, vardt han deras fånge. Igenkänd såsom en Furste, fick han efter Caffrarnas folkrätt, såsom jag förr nämnt, behålla lifvet och blifva återsänd till sitt Folk, dock med hot att de skulle stinga hans ögon ut, om han någonsin med våpnad hand vågade återkomma. Denna förlust och denna läxa af hans fiender, hafva icke desto mindre, sedan REUYTER nu åter samlat ihop åtskilliga af de sina, ej afböjt dess krigiska tänkesätt mot Caffrarna. Han sades nyl. hafva velat uppmana en annan liten Boshiesmans-Höfdinge emot dem, och skulle äfven hafva fått löfte om dennes biträde, så snart han hunnit skaffa och slipa sig järn till sina pilar, och för öfrigt reda sig till. Man fruktade billigt, att den gamla Tyrannen på detta tillämnade tåg skulle få sin bane, den han ledsen vid sig sjelf och sin motgång tycktes söka. Den yngste af dess tre Söner, har han enligt Hottentotternas sed utsett till sin förnämsta Arfvinge och Thronföljare. Man anser dock hvarken honom eller någondera af bägge de andra, ega så mycket af Fadrens slughet, att de kunna på denna Hottentotts-Thron befästa sig.

Caffrarnas och Hottentotternas sätt att stri-

ſtrida, år nog olika. Caffern ſåſom nåmnt år, nyttjar Kaſtſpjut, af hvilka han ej kan betjena ſig på långre håll, ån 20 till 30 ſteg. Han bår ej med ſig mer ån 3 eller 4 Spjut, ſå att han ſnart blir obevåpnad, ſå framt Hottentotten under ſtriden år ſnabb och driſtig nog att plåcka upp ſamma Vapen eller Haſſagayer, allt efter ſom de kaſtas emot honom. Deſsutom fôrer Caffern en Skôld af ſål-låder, ſtor nog till fullkomlig betåckning fôr hela hans kropp, då han något litet krymper ihop ſig. Med deſſa Vapen har jag ſett en Batard-Caffer gå igenom exercitien, hvaraf jag ſluter, att, då de komma fienden på lifvet, de rôra ſin kropp åt ômſe ſidor beſtåndigt, att den ej ſå lått må tråffas, dock fôrſummas ej att under derſamma hålla Haſſagayen eller Kaſtſpjutet fårdigt, att kaſta på fiendens obetåckta delar. Boshiesmans-Hottentotten deremot, ſom eger ingen Skôld, år Caffrarne mer ån vuxen, ſå långe han kan hålla ſig på långre håll ifrån dem med ſin boge och giftade pilar, hvilka vål ej ſtrax gôra ſå ſvåra ſår, ſom Cafferns Haſſagay, dock åro i långden mera farlige.

Det år i anſeende till denna omſtåndighet, ſom Reuiters Boshiesmån ſå långe tucktat Caffrar. Man har derfôre undrat, att ej Caffrarne lårt ſig att nyttja Pil och

Boge på famma fätt fom deras fiender Boshiesmånnerne. Detta fätt att kriga, tycks hvarken fordra ftort mod eller ftridbarhet, ej heller dertill difponera någondera Nationen.

Om jag får dömma efter ett par exempel, få äro de Chriftnas Slafvar långt mer ftridbara. Deffe, när de rymma, fkola derföre vara hos Caffrar väl antagne och fkyddade. En Caffer - Furfte hade åtminftone, oagtadt årbuden betalning, nyligen vägrat att utlefverera tvänne de Chriftnas Slafvar, emedan fade han, de voro hans bäfta Stridsmån.

Innan jag enligt ordningen af min Dagbok, får omtala *Akter Bruntjes Hoogte*, hvaråft jag viftades, vill jag nämna följande, om en näftgrånfande Provins.

Camdebo år en torr flak Carrow - trakt af land, fom bebos af Chriftna, hvilka i fynnerhet idka Får-fkötfel. Detta Landfkap fägs grånfa nårmft intill födra fidan af Sneebärgen. Efter den anledning man gifvit mig, har jag på Chartan genom bemälte *Camdebo*, utprickat 2:ne färfkilda vägar, hvilka man både från *Ahter Bruntjes Hoogte* och *Sneebergen* refer till *Cap.* Den norra fkall gå genom *Anthon Veld, Kau-Veld* och *Bocke Veld*; den fydligare går ned till *Oliphants-Rivier*, och långs efter detfamma till den körvägen, fom jag fjelf reft och

på

på Chartan utprickat. Denna sydligare Oliphants-Riviers-vägen kan ock förr brytas af till *Platte Cloof*, *Hex-Rivier* o. s. v. till *Cap*. Ifrån *Camdebo* och *Sneeberg* skola dessa trakters Bebyggare letat sig en churu villsam och besvärlig väg längs utför *Sondags-Rivier* till *Svartkops* - Floden, för att vid den där beskrifne Salt-Grufvan förse sig med Salt.

De bägge förr omtalte vägarne genom *Camdebo* m. m. äro väl ifrån *Brunties Hoogte* till *Cap* de ginaste samt endaste, som man färdas. Men trakterne de gå igenom, skola vara litet bebodde, ganska torre och magre på bete, samt mycket bristande på vatten, hälst detta år, som räknades för det torraste i mannaminne, så att vissa vattningsstälen alldeles uttorrkadt. Man nämnde en resande, hvars Oxar af denna orsak nyligen på vägen till större delen försmäktat och dödt. Våre Dragare, som voro få till ombyte, nu strapserade, och ej vane att hälla till godo Carrow - landens torra buskar, skulle således så mycket snarare omkommit, om vi ej på dessa skäl lätit alldeles afstyrka oss att färdas denna väg. Jag nödgades äfven slå ur hågen att besöka *Sneeberg* och *Camdebo* för Häst-sjukans skull, som nu där strängt sades grassera, och började redan sträcka sig till *Akter Brunties*

Hoogte. Detta ſtälle egde desſutom många Foglar, Inſecter och Djur, ſom jag annorſtädes ej ſett, och ſom gåfvo mig nog att ſyſſla. Jag hade för öfrigt en Värd, hvilken för att behålla mig qvar för 2:ne ſjukas ſkull, viſte mig mycken höflighet och biträde, ſamt ſlutligen jämte en Son och Måg beledſagade oſs på ett Jagt-parti ſom påſtod inemot 14 dagar utföre *Vees-Rivieren*, hvarom mer framdeles.

Af ſå många nya ämnen intagen, var jag näſtan ſinnad att här qvardröja öfver vintren, för att näſta vår reſa till Tambuckernas Metall-Grufvor, ſamt för att uppſöka Enhörningen. Både Herr IMMELMAN och jag ſökte förmå åtſkilliga Bönder, att med mig väpna ſig till detta företagande. De voro väl ej ſå obenägne, men dels kunde de ej lämna viſst ſvar, dels vid nogare efterſinnande fann jag att det felades mig både krut och pångar, många andra goda ſkäl mot detta enda att förtiga. Icke utan harm måſte jag derföre ſlå dylika reſtankar ur hågen, dock ſedermera ej mycket miſsnöjd med den motgången, ſkäligen öfvertygad, att ett års långre fatiguer föga ſkulle hafva gjort min framtid lyckligare.

Imedlertid efter inemot 5 års reſor, af den natur jag beſkrifvit, torde man benäget urſägta, att jag äfven tänkte på hem.

Önſkar för öfrigt, det må någon lyckligare Naturforſkare följa de anledningar jag gifvit, för att lära oſs det märkvärdiga, ſom viſſerligen ännu från ſödra Africa ſtår att inhämta.

Akter Bruntjes Hoogte är ſåledes det nordligaſte af Colonierna, ſom jag beſökte. I mitt tycke var det äfven det vackraſte. Det hade ännu i behåll en mera ängslik grönſka, än ſom är vanlig i detta land, och ſom i ſkygget af den torniga *Mimmoſa Nilotica* gynnades, och af deſs många gula blommor än mera upplifvades. De många täcka Vår-liljorna och en beſynnerlig blodröd Paraſitiſk växt, (af mig beſkrifven i K. Vet. Academ. Handl. år 1776, pag. 307) ſom framſticker utur den här gråsrikare och grönare bådden, lära under ſin blomnings-tid ännu mera förhärliga ett ſå vackert utſeende. Detta ökes ändå ej litet af et rinnande vatten, nämligen lilla *Vees-Rivier*, ſom härigenom kröker ſig. Vid deſs bråddar, ſer man jämte åkerfälten, här och där påbegynte och ſtundom med vattuledning förſedde Tråd- och Kål-gårdar, hvilka ehuru ännu ſmå, dock åt tiden och idogheten tyckas göra de vackraſte löften. Huſen, långt ifrån att ega ett anſeende, ſom plågar hota med förmak och uppvaktningar, voro ſnara-

rare enfaldiga kojor, men ock deremot omgifne med en lefvande rikedom, af Får och Boſkaps-hjordar, ſamt desſutom bebodde af en ſkålig utkomſt, hvilken ej med affigt, utan med gåſtfria armar emottog och förtjuſte mig och min Res-Kamrat, ſom kommo utur ödemarken. Orſaken att jag hår fann likſom mera fruktbarhet och ångslik grönſka, lårer böra tillſkrivas en med vackra, gröna och ſkogiga dålder inſkuren bårgs-rad på öſtra ſidan af lilla *Fiſch-Rivieret*, hvilken ſamlar målnen tilſammans, och nödgar dem att ſmålta i vederqveckande rågnſkurar öfver den nårmſt intill grånſande Flodens ſtrånder. Sådan ſtörre fruktbarhet låckar ej allenaſt Villdbråd af de fyrfotade Djuren åt denna kant, utan åfven flere ſlags vackra Foglar, att beſöka ſamt nåſtla ſig uti tråden af ſamma flods ſtrånder.

Till nåmnde fruktbarhet bidrager ej litet, att landet ånnu år hvad man kallar nytt, nåmligen ånnu ej aftynadt genom ett för nåra och ofta betande af de Chriſtnas många Hjordar. (Se ofvanföre pag. 261 och 262.

De Coloniſter i allmånhet, ſom egentligen idka herde-leſnaden, ſårdeles *Akter Bruntjes Hoogte*, lefva ett på ſitt ſått lått och törnöjſamt lif. En ſådan Bonde ſpån-

ſpånner vanligen fõr ſin plog eller tråſtock 8 eller 10 af ſina feta eller ſnarare gõdda Oxar; med huru ringa mõda må han då kunna bereda ett måttligt åkerfällt? och i anſeende till ſin myckna Boſkaps - ſkõtſel, huru lätt kan han icke gõra det till ganſka bõrdigt? Således alltid ſåker om en rik ſkõrd af en ännu uthvilad och alltid tackſam Jord, leker han ſnart ſagt endaſt med henne fõr det brõd, han fõr ſig ſjelf och ſitt hushåll behõfver bryta, medan mången annan Åkerman måſte ſvettas och träla både fõr ſitt och det, ſom ofta med lättja uti Städer af andra ſkall fõrtäras. Genom ett tillräckligt Åkerbruk och vidlyftiga Betesfält, fõder han ett tillräckligt antal Håſtar, hvilka ofta endaſt brukas att på få dagar uttrampa eller trõſka deſs Spanmåls - fõrråd. Utan ringaſte beſvår, men med nõje ſer han ſin rikedom näml. ſina Hjordar, dagligen och anſenligen tillväxa. En och annan Hottentott eller Slaf, fõr dem till och ifrån betet, och kärningen fõrrättas äfven af ſådana, ſå att det näſtan endaſt är vid mjõlkningen ſom Bonden, jämte Huſtru och Barn plågar beſvära ſig med biträde. Till denna fõrrättning behõfver han ändå ej väcka ſig fõrr än 7 eller 8 om morgonen, och ſådan maklighet oagtadt, kan han utan att fõrſumma något hufvudſakligt, tillåta ſig en middags-ſõmn, hvilken Climatet med ſin

hetta rågar med mera vålluſt ån i vår Nord.

För att ej rubba ſig och armarna utur den commoda ſtråckning de befunnit ſig uti på middags-ſången, hafva de ſtillaliggande emottagit reſandes beſök, dock vålment med foten till höger och vånſter utpekat de vågar man efterfrågat. Hr Profeſſor THUNBERG, hvilken haft mer tillfålle ån jag, att underſöka de varmare och latare Carrow-trakterna, (ſe pag. 257) har beråttat mig en dylik håndelſe.

Att under måltiden ſtöda armarna på bordet, år hos Coloniſten en alldeles vedertagen och för loflig anſedd ſedvane, hvaruti jag i ſynnerhet följde mina Vårdars exempel; men jag kunde icke nog beundra låttjans fintlighet till en annan allmänt vedertagen och vålluſtig ſtållning vid tobaksrökande. Med ryggen i en måttlig bugt, ſittande på ett ſåte eller ſtol utan karm, lågger man vånſtra benet i korſs öfver högra knåt, och på det då måſt upphöjda ſamt ofvanliggande eller vånſtra knåt åter, hvilar man vånſtra armbogen, under det man med handen på ſamma ſida ſtöder kindbenet eller hakan; och tillika håller tobaks-pipan i munnen. Högra handen nyttjas då att omfatta det vånſtra ſmal-benet, eller ock, att då och då till munnen föra en

en låskedryck af Thé-vatten. Man föreställe sig flere sådane positurer på en gång, och hvad hårlig figur de skulle utgöra i ett samqvåm. Qvinno-könet i sådan ställning har jag likvål ej blifvit varse. Hos så commoda varelser, skulle med skål våntas ganska beqvåmliga Sof-stolar och Soffor, men de finna för sig beqvåmligare att slippa bry sig med dylikas uppfinnande och förfärdigande.

Såsom nog besynnerligt anmårkte jag, huru som en rik Bonde *Akter Brunties Hoogte*, hvilken hade virke att sålja och verkligen sålde till andra, åndå blott egde en rankig karmstol i sitt hus, och några otillråckliga såten, enfalldigt hopsatte af ett enda bråde med fyra ovåliga fötter. Åndå besynnerligare var, att oagtadt ett af dessa såten var blifvit trebent eller halt, så nyttjades det ej sållan med fara, utan att Vården eller någon af dess trenne fullvåxte och annars på jagt hurtige Söner en gång tånkte på någon reparation. Knappt mindre tarflighet, enfalldighet eller råttare vårdslöshet och fattigdom fanns i allmånhet råda så i Klåder som Meubler, hvilka således på intet sått tycktes svarande mot dessa slags Bönders stora Hjordar, och den rikliga föda, som de deraf kunde draga. Aflågsenheten från *Cap* kan vål till en del ursågta,

att de få Ler- och Porcellains-kärl de egde, blott voro söndriga skrällen, men så långt afstånd tycks dock ej bordt hindra dem att ega mer än ett eller annat gammalt Tennfat och några få Talrickar, så att twänne personer ej sällan måste nöja sig med en och samma, samt ändå nyttja den till alla Rätterna.

Knif bör hvarje Gäst föra med sig till bordet, fingrarna nyttjas ofta i stället för Gafflar. Den rikaste Bonde anses väl klädd med Valmars-jacka eller någon dylik af groft Kläde, Skinn-byxor och Ull-strumpor ett randigt Lifstycke, en Bomulls-näsduk om halsen, en grof Bomulls-skjorta, Fältskor eller ock Läder-skor med Måssings-spännen, grof hatt och dylikt. Det är ej med Kläder, utan med mycken och fet Boskap, samt hälst med dugtiga Drag-oxar, som Böndren täfla att öfverträffa hvarannan, det är ock med manlighet och drift, prometterande egenskaper i Ägtenskap och Hushåll, som Ynglingar förnämligast vinna agtning ibland Fruntimren, hos hvilka det jämväl är ohördt, att någon af håg för att täfla i granlåt, sätter Mannens egendom eller egen dygd i våda. Bindmössa och simpla grofva Bomulls-kläder, dygd och husagtighet, anses hos Könet redan för vacker prydnad; flättja, fåfänga och smink skul-

ſkulle vål ock blifva alltför fruktlöſa vapen för kärleken, att ſegra öfver Ynglingar af ſå tarflig, raſk och okonſtlad uppfoſtran, ſom hår på orten. I korrthet, man borde hårſtådes kunna lefva ett oſkyldigt, dygdigt och ſållt lif.

I ſamqvåm med deſſa okonſtlade och enfaldiga Herdar, våckte jag ej ſållan frågor eller tal-åmnen, ſom kunde föra dem till nårmare kånnedom och ſkattande af ſin lycka; jag tyckte mig hvarken angenåmare eller ſkylldigare kunna anvånda de brutna Hollåndſka phraſes jag hunnit låra mig, ån att öfvertala det goda Folket, dår jag framreſte, att blifva ju nöjdare ju ſållare med ſin lott. Denna min vålmening förvårfvade mig vid ett tillfålle ett vålment ſvar af ett beſkedligt Fruntimmer. Hon var Doter af en mindre Magiſtrats-perſon vid *Svellendam*, och hår på orten gift med en Landtbo.

„*Mein Freind*, ſade hon, Ni talar beſkedligt, jag år mycket enſe med eder i tånkeſått, och önſkar eder allt godt; hvad höfves eder vidare, att ſåſom hittills famla verlden ikring efter lyckan? Ni finner den hår, vålkommen att njuta den ibland oſs. Ni eger redan Oxar, Vagn och Rid-håſtar, det år det förnåmſta en Bonde behöfver att börja med; hår år ju ånnu öde-ſtållen

nog,

nog, tjenlige att beta och beså, så att Ni kan välja ibland mycken mark, den som eder mäst hogfälles. Här blifva nog de, som vilja lemna eder sin öfverflödiga Boskap till utfordring, mot det att Ni får afvelen efter dem för edert besvär. På sådant sätt har mången begynnare på få år kommit sig före. Med eder kännedom af Sjukdomar och Örter, kan Ni blifva edra Grannar nyttig, och förtjena eder då och då en Stut eller Kalf. In summa, jag spår eder snart rik på Får och Få. Dock felar eder ännu den väsentligaste början till eder lycka; det är en beskedlig Maka, hör och se eder om, jag vågar försäkra, att uti vårt Land Ni ej länge skall känna denna brist".

Med Naturens röst så öfverensstämmande, och så välmenta råd af det vackra könet, kunna ej underlåta att vara ganska rörande; märkligt är, att det stackars Fruntimret som gaf dem, var sjelf gift med en elak Man.

Till ytterligare bevis, att det är mindre graderne af naturens gifmildhet på stället, som en Människja bebor, än sig sjelf och sina Med-människjor, hon har att tillskrifva sin lycka, hände mig den chagrin, att se dessa i sig sjelfva sälla trakter, ohelgade med 2:ne Grannars osämja.

Se-

Sedan jag nu nog länge i min berättelse afvikit ifrån ordningen af Journal, vill jag här återtaga den. Jag dröjde *Akter Bruntjes Hoogte* til d. 21 Jan. Under den tiden hann mina Drag-oxar att ifrån helt magre förvårfva sig ett godt hull, och vi sjelfve försummade ej, att med ymnigt drickande af Kärnmjölk och den mat, som hos det goda Lands-folket kunde vanka, godtgöra oss för hvad vi hungrat och slitit ondt på en månads tid i ödemarken. Ibland annat trakterade man oss d. 3 Jan. härstädes med en så delicat som besynnerlig anrättning, efter ett par tjog Kalfvar, som man samma dag castrerat. Fruntimren åto äfven deraf utan att rådna. Jag nämnde, att jag redan på vägen hit hade känning af Podager; här tog den ändteligen så till, att jag den 8:de och 9:de knappast kunde stödja på någon fot. Styfheten i föttrens ledgångar och senor, jämte en smärtfull värk och torr hetta i sjelfva huden, kommo mig att tänka på ångbad, såsom ett kraftigt uppmjukande medel. Den snara lindring jag funnit varma karbad hafva tillskyndadt 2:ne Gickt-patienter i Africa, så väl som de därvarande naturliga varma badens gagnande i dylika krämpor, jämte min otålighet öfver värk och tids-försummelse, kommo mig äfven att snart anställa försöket, och dermed alldeles öfvervinna både min Fot-sjuka

ka

ka och fördom, att Podager, enligt allmän sägen, ej skulle tåla vatten.

Tillställningen var icke mindre lätt och enkel än medlet. Fötterne höllos 3 à 4 timmar i sender och 2:ne gånger om dagen, på en Kåpp, öfver ett åmbar med varmt vatten, uti hvilket immen och värmen instängdes med dukar, och underhölls med tillagde upphettade stenar. Mellanåt höll jag äfven föttren ned i det varma vattnet, men tyckte det icke medföra så hastig och tydlig lindring som sjelfva immen, utan snarare orsaka fötternas svällande med någon spänning, om vatnet var mer än ljumt. Inom några dagar var jag alldeles frisk, och hade omkring samma tid tillfälle att med dylika imme- eller ångbad förhjelpa en dessutom cachetisk Landtmatrona till att någorlunda nyttja sina fötter, oagtadt hon för flere veckor i anseende till värk och svullnad, icke kunnat stöda dem emot marken.

Efter hemkomsten till Fäderneslandet, har jag icke kunnat öfvertala någon i dylika omständigheter stadd Podagrist att nyttja samma medel, ehuru jag äfven nu kunnat åberopa mig den så allmänt, som rättvist berömde Doctor Tissot, hvilken med ett exempel söker bestrida fördomen mot ljumma Fotbad för Podagern. (Se *Essai sur les*

les Maladies des Gens du monde, p. 142, tryckt *Lausane* 1772.

Den nysnämnde Landt-matronan var en af de tvänne Patienter, för hvilkas skull jag här nödgades längre dröja, såsom jag redan pag. 564 nämnt. Den andre var en 10 års Gåsse, som öfver halfva året varit sängliggande af en fistuleus bulning på låret, jämte tärande feber och mycken värk, hvilket allt skall hafva orsakats af det, han hoppat blott ifrån en 3 fots hög Vagn. Bemälte värk jämte sedermera bulning, hade man alltsedan skött på ett i denna Colonie så vanligt som fördärfligt vis, med heta och retande krydd-grötar. Men efter det att jag vidgat ut såret, och detsamma blifvit med en salfva af håning med litet olja och vax sammansmälte en rund tid förbundet, under det Diæten endast bestod af Vört, Mjölk, samt sparsamt Bröd och Grönsaker, kunde jag borrtaga en 3 tums lång och fingers bred benskärfva, då sedan allt skickade sig ganska snart till helnings.

Oagtadt dylika enfaldiga och helt lätta medel, på samma sätt, som oftast skulle kunna rädda lifvet och lindra dess åtföljande plågor hos Africanske Landtmannen; är han i sin annars för lycklig berömde enfaldighet och herda-lefnad, samt midt uti sina härligaste fält och parker, ändock så

vida

vida olycklig, att han, vid infallande ſjukdom, antingen alldeles icke kånner medlen, eller merändels alltför illa använder dem, ſamt år flere hundrade och ſnart ſagt flere tuſende milar aflågſen ifrån dem, af hvilka man i dylika fall bör kunna vånta ett rått hålſoſamt råd; och ſå vida år åtminſtone åfven den med ſin enfalldighet och okunnighet högt vårderade herda-lefnaden hår mindre att priſa ån våra folkrikare och mer ſtådade Samfund, dår, jåmte fördelen af alla andra Vetenſkaper, den Medicinſka anſenligen lånder till den ſållhet Månniſkjor under ſin lifstid kunna årnå.

Beſynnerligaſt förekom mig att Coloniſterne alldraminſt och må jag vål ſåga alldeles icke ånnu förſtodo ſig på den ibland dem allmånnaſte och plågſammaſte ſjukdomen, ſom var Maſkar. Fullvåxte till och med åldrige perſoner tycktes af Maſkar mer allmånt vara beſvårade ån Barn, ſårdeles af Binnicke-maſken, hvilken åfven ofta tydligen röjde ſig hos Månniſkjor af frodigaſte utſeende. Utom en vanlig mångd maſk-tecken, ſom gåfvo deſs nårvaro tillkånna, klagades måſt öfver qvaf under bröſtet och hjårtångſlan, m. m. (*Borſt quaal en Benauwde Borſt*), hvarföre de flåſte, dels efter egne, dels efter Capſke Qvackſalfvares råd, tvingade ſig med mager Diæt och

Lung-

Lungſots-medel, ſamt dermed ofta öfvermattan ſtåndagtigt fortforo, oagtadt de i ſamma mon förvårrades. Ja till och med det annars för dem kåra Brånvinet, hade i anſeende till fruktan för lungſot, fått alldeles afſked, oagtadt man tillſtod ſig alldrig mårkt det i ſjelfva hufvudſakliga ſjukdomen illa bekomma. Når jag derföre vid deras qvaf, ſvimningar, eller ſvårare ſugning, öfvertalte dem till en à två Supar å rad, hålſt förſtårkte med *vilde Alſies* (en ſort Malört), och de deraf alltid funno plågorna för den gången i haſt förſvinna, kan man nåppligen föreſtålla ſig deras glådje, ej mindre (ſom de åtminſtone ſkåmtvis tillſtodo) öfver att kunna njuta ſjelfva medlet, ån öfver deſs nyttiga verkan att lindra; åfven glade, att kunna uthårda detta prof af ett oſkadt bröſt, ſedan de i anſeende till fruktan för detſamma, nåppligen ſkulle vågat följa mitt råd, hade jag icke på förſta miſstankarna af deras ſjukdom, förutſagt dem de flåſte af deras plågor med maſk-tecknens uppråknande. Hvittlök, Knoppar af nåmnde *Vilde Alſies*, Salt, Olja; Ox-galla och Aloes voro de medel, ſom låttaſt mot Maſkar voro att tillgå och föreſlogos jåmte någon *Reſina Jallappæ*, ſom jag medbragt; men ett par af *Vereyriſka* Slågten, angrepo öfverdådigt ſina Maſkar med Hvittlök, hel och blandad till all deras mat

att de ock derigenom ſnart ſluppo många Maſkar och plågor. Den ene af dem ſade ſig blifvit af med ett ſtycke Maſk med fötter och leder, ofvanpå grå, men gul under buken, liknande *Riſps* eller Skråpukor, ſom plågar i Puppor förbytas och till Fjärilar utkläckas, äfven ſkall hafva förmärkts ſkinn efter dylika Maſkar.

Utom den ſatisfaction jag egde att med deſſa och andra mina råd, jämte några medbragte Medicamenter, alltid under reſan gratis utdelte, blifva nyttig, och viſa någon årkänſla mot det gäſtfria Landtfolket, vann jag ock derigenom mer benägenhet, biträde och uppriktigare underrättelſer, än ſom kanſke för penningar kunnat erhållas; hvarföre min lilla Mediciniſka kunſkap kom till paſs mer, än ſom jag kunde föreſtälla mig, att förtiga den förundran och agtning det mer och mer hos det goda Folket uppväckte, ſamt ſom oftaſt påminte mig ordſpråket: *dans le païs des aveugles les borgnes ſont des Rois.*

Orſaken till Maſk-plågors allmänhet i Colonien, vågar jag icke påtaga mig att förklara. Man kan miſstänka, att en del hafva dem genom arf, och dem genom mycken mjölk-mat befrämja. Andre torde af Maſk-ägg blifvit ſmittade genom orent vatten, hvilket ſom oftaſt måſte hållas till

till godo under Jagtfärder och reſorna till *Cap*, hälſt Karlar måſt dermed tyckas beſvårade. Fiſk tyckes minſt i anſeende till Landtborna, kunna angifvas ſom orſak härvid, emedan i färſka vatten ſå godt ſom alldeles ingen vankas. Dock när Landtbon kommer til *Cap*, ſöker han nog att med färſk traktera ſig. Stadsborna häremot, ſom nyttja mycket färſk Fiſk, äro ej i proportion ſå mycket af Maſkar beſvårade; men de hafva ock rent vatten; mjölk hos dem är rar, men Vin och bäſka Aptits-ſupar äro oftare af dem nyttjade.

Den 5:te red jag jämte 2:ne Bönder ut på jagt, förnämligaſt efter t'Gnu, eller det Djuret jag p. 532 beſkrifvit. Vi funno här ſtora ſkåckar deraf, och ſköto en hanne tvärt igenom lifvet; icke deſs mindre undanlöpte han 80 à 100 ſteg, ehuru raglande, innan han ſtalp. Som vi nu nyttjade flinka Jagt-häſtar, kunde vi rida förbi och ſkingra en af t'Gnus-ſkåckarna, och derifrån mota en Kalf, hvilken vi lefvande hembragte. Det var på denne jag ſedan anſtälde den Anatomie, på hvilken jag mig p. 535 åberopat. Högden var 2 fot, och längden från öronen till ſvanſen vid paſs af ſamma mått; ſvanſen en half fot på alla ſidor, mycket hårig, med hvit och tagellikare hårighet i ſpetſen. För öfrigt är

allmänt rådande färgen ganſka blek eller ljusbrun, med hvit buk, ſvart nos, ſvart trakt kring ögonen, något ſvart på öronen, mörkbrunt i pannan, manen något tagellik och ſvart, 2 tum lång, garnerad på ſidorna af lika långa halshår, hvilka på de öfriga ſtällen annars äro hälften mindre, ſkägget ſtötande mer i grått eller ljuſt än den öfriga delen af kroppen. Jag hade ock förut ſett och underſökt en annan tam af ſamma ſtorlek, ſom var ämnad till ſkänks för Gouverneuren, dock fruktade man, att den ſå väl ſom Haartebeeſt - kalfvar, man förſökt uppföda, ſkulle vara fallen at få en ſlags manie eller yrſla. Låtet på deſſa t'Gnus-Kalfvar var ſtundom *Onje* och ſtundom *N'avend*, mycket liknande Coloniſternas *Nonje*, (Jungfru), och deras ſammandrag af *Goejen avend* eller god afton, ſå att man i mörkret lättligen kunnat misſtaga det för ett Barns rop eller hälsning. Steken af t'Gnus-kalfven ſåſom ſpäd, var nåſtan nog lös och ſladdrig.

På denna dag jag nämnt, ſköto vi ock en *Qvagga*, hvilken inom få timmar af Rof-foglar vardt nåſtan alldeles uppäten, ſedan de följt ſin vana att alltid börja med ögonen.

Grå Jackals, kallades af Böndren ett ſlags Djur af en och en half fots högd, eme-

emedan det till ſtorlek, kropps- och hufvuds-ſtällning, tämligen nära liknar den allmänna *Jackalſen;* men att, ſå vida jag minnes, dömma efter tändren allena, tyckes *grå Jackalſen* ſnarare ega den character, ſom i *Syſtema Naturæ* Edit. XII. tillägnas *Viverræ*-ſlägtet.

Håren i allmänhet voro en blandning af ljusgrå och ſvarta, ſå att de tillſammans öfverallt utgjorde en mörkare aſkgrå färg, undantaget på toppen af ſvanſen, ſom för en längd af 3 tum, var alldeles ſvart; ſvanſen var för öfrigt tämligen yfvig och räckte ned til Djurets hälar, hären voro väl öfver hela kroppen både tämligen långa och mjuka, men på ryggen voro de vid paſs tredubbelt längre än de öfriga, ſå att de kunde ſägas utgöra en borſt eller kamm; af denna orſak må detta Djur tills vidare kallas *Viverra criſtata,* Jag nämner tills vidare, dels emedan några Jagthundar från min Vagn borrtſläpade det uppſtoppade Skinnet af nyſsnämnde Djur, innan jag derpå hunnit uppſätta nogare beſkrifning, dels emedan Genera af ſå kallade *Ferarum ordo,* ännu icke lättligen kunna utſtakas. Grå Jackalſens lefver afritade jag, och fann den ega en beſynnerlig ſönderdelning, högra lungan 4 lober, och den vänſtra 3. Magen var fylld endaſt af Myror, eller

råttare de förr omtalte hvita Termes, dock att ingen i anledning deraf må tånka, att Djuret hör till *Genus Myrmecophagæ* Linn. bör hår erhindras, att detta år charactiseradt med ſin tandlöshet, ſamt att utom vår Svenſka Myrbjörn, åfven ſjelfva Hottentotten håller till goda att nåra ſig af ſådan ſpis.

Öntjes Jackals kallades ett annat Djur, ſom vi i dag jagade, och hvilket tycktes ega någorlunda lika ſtorlek och ſkapnad, ſom den grå Jackhalſen, men vara mörkbrunt till fårgen. Det ſmög ſig nu undan i en gång under Jorden. Namnet af Öntjes har det fått, emedan det ſkall gråfva upp och föda ſig med Blomſter-rötter och Lökar. Öntjes Jackalſen anſes annars för långt mindre rar ån den grå, och torde vara en art af Gråſſvin. Hvarken denne eller den förre voro, ſå vida jag kunnat utforſka, kånde af andra ån Böndren på denna nåjd.

Jackalſen, den allmånne och egentligen ſå kallade, år nåra beſlågtad med Europeiſka Råfven till ſtållning, ſeder och lynne, ſamt år åtminſtone hår ej kånd för att ſålla ſig tilſammans i flockar, till att jaga. Det ſom Auctorerne berätta om Schackallſens ohyggliga ſkrån och glupſkhet, kan icke heller låmpas på denne, utan lårer egentligen

gen tillkomma Hyænæ och Villdhundarna, med hvilka den råkat confunderas. Tvånne skinn, 3 fot långa, med en dryg Svensk fots lång svans, af dem jag medbragt, åro till hår och fårg alldeles öfverensståmmande med Herr DAUBENTONS Beskrifuing på *Chacal*, (BUFFON Tom. XIII, p. 268) undantagen fläcken på Frambenen, och likna äfven Herr SCHREBERS illumin. *Canis mesomel* eller *Capische Schakalt*, Tab. 95, pag. 370. Denne år ock Herr PENNANTS Schakal, Vol. I, p. 242.

Den måst rådande fårgen år brandgul, benen i synnerhet gullgula, något hvitt under buken och insidan af benen, nos och öron rölliga, hufvudet grått, halsen ofvan och hela ryggen tillsammans tåckte med en stor lancettlik svartgrå och med spetsen bakåt vettande fläck, hvilken utgöres af hårens hvita och svarta bålten, som Herr DAUBERTON vål iagttagit. Svansen grå och sotfårgad, men i åndan svart. Jag vill minnas mig en gång sett skinn af nyfödda Jackalsar, som hade rått vacker brandgul fårg med mörkbrun fläck på ryggen, i stållet för svartgrå.

Ratel, så kallad i Africa både af Colonisterna och Hottentotterna, har jag i K. Vet. Acad. Handl. år 1777, p. 147. Tab. 4 beskrifvit och ritat under namn af *Viver-*

verra Ratel. Den tyckes i anseende till färgen vara alldeles samma Djur, som Herr LA CAILLE sett omkring *Piquetberg*, samt p. 182 omtalar under namn af *Blereau puant*, ehuru Auctor sjelf ej märkt dess stinkande, och jag alldeles ej hört något derom, samt ehuru Herr LA CAILLE icke nämner ett ord om dess besynnerliga hushållning, och dessutom beskrifver klorna som något smärre, särdeles på bakfötteren. *Les Deux trous oblongs à l'ouverture de la gueule, dans lesquels la peau rentre* enligt Herr LA CAILLES Obs. p. 185, tycks förtjena närmare undersökning och beskrifning.

Hos Herr SCHREBER om die *Säugthiere* är den p. 450, Tab. 125 beskrifven och ritad under namn af *Stinkbinksen* och *Viverra capensis*, dock i mitt tycke med för korrta klor och svans samt för tjockt hufvud och för svart under. Herr SCHREBER nämner, att han hört, att den älskar håning, som af det följande jag tillförene i Kongl. Vet. Acad. Handl. anfört, kan bestyrkas.

Uti denna del af Africa finnes en ansenlig mängd med hål och gångar under jorden, dels bebodda, dels förut tillredde af *Hystrix Cristata*, en sort *Mus Jaculus* eller *Jerbua capensis*, *Jackalsar*, *Mullvadar*, *Sus Æthiopicus* samt flere species *Viverræ*. Litet innom öppningen af

af ſådana hålor, och till en del igenfallne gångar, plåga Bien oftaſt göra deras nåſten, hälſt emedan dertill tjenlige tråd ſällan finnas. *Rateln* en art af Veſel eller Gråfſvin, af naturen åmnad till Biens fiende, och till obuden beſökare af deras Viſthus, har ock fått en ſårdeles gåfva att upptäcka och angripa dem inom deras Jordvallar. Hans långa klor, utom det att de hjelpa honom att för ſig ſjelf gräfva mörka gångar och friſtåder under jorden, tjena de honom äfven att underminera hela Samfund af Bi. Likſom en utkik från Maſt-toppen har lättaſt före att i ſolgången upptäcka andra Seglare eller Land på långt håll, ſå torde och denna tid vara beqvämaſt för Rateln att göra upptäckt af en afton-måltid; ty han ſäges ock vara ſårdeles uppmärkſam i ſolgången, ſamt ſitta och hålla den ena handen framför ögonen, för att lämpa ſolſtrålarna efter ſom deſs ögon och åndamålet fordra; och då han, tittande ſåledes på ymſe ſidor mot Solen, ſer några Bi flyga, vet han att de nu begifva ſig rätt fram till ſitt hemviſt, hvarföre han håller ſamma Compaſs - ſtreck, för att finna på dem. Han vet ſå väl ſom Hottentotten, Caffern och Capſke Bonden, att följa en liten Fogel, ſom ſmåningom under ſitt läckande låte (*cherr-cherr-cherr*), flyger och leder följaren till Bi-näſtet. Denne Fogel och egennyttige Bi-förrådare, ſom jag ock flere

gånger haft att tacka för Håning i öknen, är den lilla *Cucculus indicator* jag beskrifvit och ritat i *Philos. Transact.* och framdeles här årnar omtala.

Likasom Ratelns hår äro stråfva, så är dess hud seg och Djuret sjelft segslitet. Colonister och Hottentotter påstå, att man knappt kan slå ihjål det, om icke med rått många och starka slag öfver nosen. Fördenskull plår man nödgas skjuta ihjål detta Djur, eller sticka det med knif. Ratelns korrta ben tillåta honom ej att löpa undan för Jagt-hundarna, men han är i stånd att dugtigt bita och klösa dem ifrån sig, och är han vål sköldad för deras bett med sin sega hud; ty då Hunden vill bita honom, kan han allenast få tag i det sega skinnet, som då ger sig från kroppen eller köttet, hvilket beråttas ligga löst ifrån skinnet, liksom inom en säck, så att om en Karl fattar honom bakuti halsen, ehuru tåmligen nåra hufvudet, skall han ändå vara i stånd att vånda sig, likſom inom sitt skinn, och bita den i armen, som fattat honom. Det är besynnerligt, att flere Hundar, som samfålt äro i stånd att rifva ett medelmåttigt Lejon i stycken, sågas stundom nödgas lemna Rateln allenast till utseendet död. Detta tyckes ock bestyrkas af det, att Hr La Cailles *Blaireau puant* ännu lefde, ehu-

huru Hundarne flåpat honom fram till Vagnen. Det år åtminſtone viſst, att på det ſkinn af en Ratel, ſom jag medbragt, ſkall man knapt ſe det genombitet, ehuru den blifvit fångad och ſargad af flere Hundar. Månne Naturen ſom åmnat Rateln till Biförſtörare, begåfvat honom med ſå mycket ſegare hud ån de andre Viverræ, allenaſt för att kunna afvårja biſtyng? Eller månne Djurets föda af Vax och Honing, kan göra det ſå ſegſlitet?

De Bi-nåſten, ſom åro uppe i tråden, hafva ej att frukta för Rateln; i harm och illſka öfver ſitt onyttiga uppſökande af ſådana Bin, plågar han gnaga eller bita i trådets ſtam, och deſſa bett åro ſåkra mårken för Hottentotterne, att finna ett Bi-nåſte uppe i trådet. Jag ſkulle ſjelf mycket tviflat, om alla ofvannåmnde Ratelens egenſkaper, om jag ej hårom inhåmtat alldeles öfverensſtåmmande beråttelſer från flere förfarne Bönder och Hottentotter i ſårſkilda Landſkaper boende. Som jag ſjelf ej varit lycklig nog, att fånga någon Ratel, får jag nöja mig att hår meddela deſs beſkrifning, ſådan ſom den kunnat göras efter Djurets ſkinn.

Framtånder, 6 i hvardera kåften, måſt lika ſtora, ofvan platta, förmodligen ſå afnötte; *Betar*, 2 i hvardera kåften, rått ſta-

ſtadiga och ſtora, i jämnförelſe mot Djuret, men trubbiga, förmodligen åfven ſå afnötte; *Oxel-tänderna* vid paſs ſex, voro gulaktiga ſå vål ſom de förenämnde, förmodligen af hånungs-åtandet. *Tungan* har hvaſſa och bakåt böjde papiller ſåſom på Kattor.

Benen voro korrta, 5 tår på framföt-terna, våpnade med 1½ tums långa, men på bakfötterna hälften korrtare, utſtående klor, ſom hafva en hvaſs kant eller ägg, ſom till främre hälften är dubbel eller hålkad med en djup fåra, hvilket mycket lårer låtta deſs gråfvande. Till Ör-ſnibbar äro inga tecken, utan en obetydlig kant omkring en annars vid öppning till hörſlen.

Fårgen: aſkgrå äro panna, hufvudſkål, Nack-grop, ſkuldror, rygg och ſvans. Svartbrun fårg intager noſen jämte trakten omkring ögon, kinben, öron, undre delen af halſen, bröſt, buk, lår och ben, jämte alldrayttersta grånſen af det nämnde aſkgrå, ſom deſsutom är ſkildt ifrån det förr anförde ſvarta, medelſt en ljusgrå tums bred rand, ſom löper bakifrån öronen ned till ſvanſen.

Skinnets ſtorlek: från noſens ſpets till ſvanſen 40 Tum, ſvanſens långd 12 Tum, klor jämte hylſa eller hela fingren på framfötterna 1¾ tum, på bakföttren en tum.

Tvån-

Tvänne andra små Djur, som äfven torde höra till Viverræ-slägtet, har jag i den Africanska Colonien som hastigast blifvit varse. Det ena sågs och förföljdes imellan *Vees-Rivieren*, samt räddade sig i en underjordisk gång, och tycktes nog mindre, men i proportion längre än en Katt, samt mycket ljusrödt till färgen. Af det andra såg jag 2:ne på en gång i granskapet af *Nyshoute-Cloof*, hvaräst de i Buskagiet genast undangömde sig. Desse tycktes kolsvarte, och mer än en fot höge, dock kan jag ej vara säker på, om icke de voro *Önties Jackalsar*, jag redan p. 582 omtalt. Den förra ljus- eller rosenröd, kan ock hafva varit Herr Commerce-Rådet Skjöldebrands *Zerda* eller *Vulpes minimus sarensis*, (se *Kgl. Sv. Vet. Acad. Handl.* 1777, p. 265), emedan jag under jagandet ej så noga kunde gifva agt på öronen, samt emedan man berättat mig, att ett helt litet Djur med långa öron, ej vore sällsynt på slätterna under jorden i *Camdebo*, men svårt att fånga, hälst som det ej gick långt ifrån sina hålor under jorden. Denna egenskap öfverensstämmer äfven med anförda Beskrifn. på *Zerda* l. c. men tycks stridande mot Chevalier Bruces Berättelse, som säger, att den lefver uti Palmträd och af dess frukter, uti *Libyen* söder om *Palus Tritonidis*, (se Buffons *l'Animal Anonyme* Sup-

Supplement, Tom. 3, p. 148, Tab. 19). Det kan vål annars vara, att detta Djur finnes i *Libyen*, men genom Herr SKJÖLDEBRAND har jag fått veta, att Herr BRUCE redan i *Algier*, dåråst bågge deſſa Herrar på en och ſamma tid voro Conſuler, ſåg ſamma Djur, ſamt ſamma gång betjånte ſig af ſamma Målare, ſom Hr SKJÖLDEBRAND, att få det afritadt, och deraf kommer att vid jåmnförandet af Figurerne på ett Djur från *Libyen* och ett från *Algier*, det ſkönjes tydligen, att de blifvit lånte ifrån hvarannan eller ifrån en och ſamma.

Flere af Herr SKJÖLDEBRANDS Vånner och ibland dem Kongl. Sv. Vet. Acad. andre Secreterare Herr NICANDER, hafva redan många år ſedan ibland Herr SKJÖLDEBRANDS vackra Samlingar ſett *Zerda* afritad i naturliga fårger och ſtorlek, men icke förmått Hr SKJÖLDEBRAND att förr dermed rikta Kongl. Acad. Handl. emedan han i anſeende till Djurets oförmodade undflykt, innan han fått examinera deſs tånder m.m. förgåfves långe våntat på nogare upplysning i den delen ifrån *Algier*. Herr SKJÖLDEBRAND kunde nedom Djurets ſtora vackra på roſenrött ſkiftande öron icke mårka något tecken till öron-hål; ſådane ſkulle ock låttligen fyllas ſamt beſvåra ett Djur, ſom måſte gråfva och leſva under ſanden. Han

tror

tror att Förſynen erſatt denna briſt med någon icke djupt liggande öron-hinna. Hr PENNANT följer Herr SKJÖLDEBRANDS anledning och Tom. I. p. 248, förer detta Djur till Hund-ſlägtet.

Bi-Förrådare-Göken, (*Cucculus indicator*) ſom jag nyligen pag. 585 vid *Ratelens* beſkrifning nämnde, förtjenar att här till ſin beſynnerliga Hiſtoria blifva närmare känd. Till ſtorlek och färg är han dock föga märkvärdig, ſom han i haſtigt påſeende deruti blott liknar allmänna Grå-ſparfven, men är likväl något ſtörre och ljuſare, med en liten gul fläck på hvardera ſkuldran, ſamt hvitt blandadt på ſtjärt-pännorna.

Det är väl egentligen endaſt af pur egennytta, ſom denna Gök upptäcker Bi-näſten för Männiſkjor och Ratel-ſlägtet; ty honing jämte Bi-ägg äro deſs delice, och han vet, att då ett Bi-näſte röfvas, alltid något deraf blir ſpillt, ſom faller på hans lott, eller med flit lemnas till belöning för hans tjenſtaktighet. Icke deſs mindre är ſättet på hvilket Fogeln verkſtäller ſitt förråderi, väl uträknadt och förundransvärdt.

Morgnar och aftnar lärer vara hans förnämſta Måltids-timma, han viſer åtminſtone då ſtörſta ifvern att komma fram, och med ſitt ſkärrande *Cherr-cherr-cherr* likſom väcka Ratelens, Hottentottens eller Coloniſtens

upp-

uppmärksamhet. Man begifver sig då till Fogeln, hvilken småningom jämte sitt rop af *cherr-cherr*, flyger undan åt det våder-strecket, nästa Bi-svårm har sitt tillhåll. Man följer efter, och agtar sig för att med något ovanligt stoj eller talrikt medfölje skrämma sin Vågvisare, utan hälldre, som jag såg en af mina slugare Boshiesmån göra, undertiden ibland svara med ett sagta eller helt lent visslande, till tecken att man med honom vore öfverens och medföljde. Jag anmärkte, att då Bi-nästet var långt borrta, gjorde merändels Fogeln långa stationer eller flygter, mellan det han våntade Bi-jägaren och åter manade på honom, men flög korrtare stycken, samt ifrigare och oftare repeterade sitt låte, i samma mån som man närmare nalkades till Bi-nästet. Med förundran blef jag äfven varse, hvad andre förut försäkrat mig om, näml. att då Fogeln af otålighet tagit för stort förskede, hälst då man i anseende till oländig mark ej hann vederbörligen följa honom, flög han åter sin Följeslagare till mötes, samt med fördubbladt och liksom otåligare låte förebrådde honom sådan senfärdighet. Slutligen, då Fogeln hunnit fram till Bi-nästet, antingen det då är byggt i en klyfta, håligt träd eller i någon underjordisk gång, svåfvar han öfver detsamma för några ögonblick, hvilket jag *sjelf* twänne gånger tydli-

ligen såg, sedermera såtter han sig tyst och merändels gömd i ett träd eller buske i grannskapet, att vänta på hvad som kan uträttas, och falla på dess andel. Det är troligt, att Fogeln på ofvannämnde sätt alltid antingen mer eller mindre svåfvar öfver Bi-nästet, innan han gömmer sig, ehuru man ej alltid kommer åt att så noga gifva agt derpå; i alla fall kan man ändå vara försäkrad, att Bi-nästet är helt nära i granskapet, då man af Fogeln blifvit lotsad ett stycke våg, och han sedan tystnat. På ett ställe, där vi för ett par dagar dröjde, blefvo mina Hottentotter af en skyggare och mindre expressiv Bi-gök flere gånger skiftvis ledde til en och samma trakt, innan en på Fogeln uppmärksammare, fick anledning att snoka upp sjelfva Bi-nästet.

Sedan genom Fogelns anvisning, man gräfvit sig fram till Bi-nästet, eller kommit åt att plundra det, plägar man till årkänsla mot honom, lemna en hederlig portion af det sämre, eller de Kakor, hvaruti Ungar hålla på att framkläckas, hvilket dock för honom torde vara det läckraste, så väl som ock Hottentotten ingalunda anser det för det sämsta. Mina Boshiesmans-Hottentotter, så väl som Colonister, underrättade mig, att då man enkom gick ut på Bifängst, borde man första gången ej vara

főr tackſam och frikoſtig mot denna tjenſt-aktiga Fogel, utan allenaſt lemna ſå myc-ket ſom behőfdes, att reta deſs appetit, hvarigenom han i hopp om rundligare vedergällning, ſkulle nődgas főrråda ånnu en Biſvårm, ſå framt den annars funnes på trakten. Ehuru omkring Staden *Cap* fin-nas villda Bin, var både denne Fogel och deſs egenſkap att utviſa Honing alldeles okånd, och kunde jag ej annat anſe det, ån főr en inbillning eller Fabel, då jag vid *Groot Vaders Bosh* főrſt hőrde talas der-om, hålſt jag ſamma gång ſåg en Ynglings főrſők, att fólja en főregifven Bi-gők, ſnart miſslyckas. Man hade likvål dår ſkål att ſkylla på den tåta ſkogen och Fogelns ſtőr-re ſkygghet. Mina Hottentotter från *Buf-feljagts-Rivier* och *Svellendam* főrſåkrade mig ſedermera, att de åfven på nyſsnåmn-de deras Fődelſe-orter gjort bekantſkap med Fogeln, men tillſtodo åfven, att han dår var rar och ſkygg, ſamt ej ſå uttryck-ligt och tjenſtfårdigt viſte dem på Honing, ſom hår på trakten och i ődemarken, ſamt vid Rivieret *T'Kaut'kai* eller ſtora *Veesh-Rivieret.*

Vid jåmnfőrelſe af denna ſiſta anmårk-ning med mitt Bref och Hiſtoria om ſam-ma *Cuculus Indicator* eller *Honey-Guide*, infőrdt i *Philoſ. Trans.* Vol. 67, år 1777,
pag.

pag. 38 och 43, kan finnas, att ett Geographiskt misstag där insmugit sig, förmodligen deraf att man på samma ställe, efter Engelska Språkets reglor, behöft jämka min på Engelska skrifne berättelse.

Ehuru jag ofta i Ödemarken och en gång *Akter Bruntjes Hoogte* såg denna Fogel, som för sin egenskap af Colonisterna kallades *Honing-Wyzer*, samt ej sällan fick skörda frukten af dess Bi-förrådande, hade jag dock allenast på hemvägen tillfälle att skjuta honom, under det jag följde dess *cherr, cherr*; men detta förtörnade ej liter mina Boshiesmån; och fastån jag förut utlofvat en stor belöning af glas-pärlor och Tobak till mina Svellendamske Hottentotter, att vara mig behjelplige till att fånga eller skjuta en *Honing-Wyzer*, fann jag dem dock dertill för mycket Fogelns vänner, och föga hugade att förråda honom, hvilket allt ger mig det nöjet att kunna anmärka, det måtte hos denna Nation finnas ett naturligt godt och årkänsamt hjerta, änskönt otacksamhet är ty värr! ett af Mänskjoslägtets mindre sällsynta brott.

Medan jag vistades i inre delen af Africa, viste man mig ett Fogelbo, som några Bönder ville försäkra mig vara Honings-Gökens. Det liknade vissa Fink-nästen därstädes, och var hopflätadt eller väf-

vet af fina bark-fibrer, i ſkapnad af en bouteil. Halſen eller öppningen derpå, hångde nedåt, och ett flåtadt Bark-ſnőre af ſamma ſlag ſom boet, hångde i bugt tvårs-őfver och nedom őppningen, fåſtadt med bågge ſina åndar i hals-őppningens bråddar, ſåkerligen åmnat főr Fogeln att vagla eller hvila uppå.

Főljande Beſkrifning på denna Fogel uppſattes efter de 2:ne jag hade tillfålle att ſkjuta, och hvilka ſupponerades vara Honor; ty Hannen ſades hafva ſin nacke (*capiſtrum*), omgifven med en ſvart ring.

Roſtrum *craſſiuſculum*, *verſus baſin fuſcum*, *apice luteum*. Angulus oris *usque infra oculos extenſus*. Nares *poſtremæ* ad *baſin Roſtri*, *ſupremæ vicinæ*, *ut carinula dorſali ſaltem ſepararentur*, *oblongæ*, *margine prominulo*. Pili *aliquot ad baſin Roſtri*, *præcipue in mandibula inferiore*; Lingva *plana ſubſagittata*. Oculorum Irides *ferrugineo griſeæ*; Palpebræ *nudæ*, *nigræ*. Pedes *nigri ſcanſorii*; Tibiæ *breves*; Ungves *tenues*, *nigri*. Pileus *læte griſeus e pennis brevibus latiuſsulis*. Gula, Jugulum, Pectus, *ſordide alba*, *cum aliquo virore vix notabili in pectore*. Dorſum & Uropygium *ferrugineo-griſea*. Abdomen Criſſumque *alba*. Femora tecta *pennis albis*, *macula longitudinali nigra notatis*. Alarum Tectrices ſuperiores,

res, *omnes griseo-fuscæ exeptis summis aliquot, quæ flavis apicibus formant, maculam flavam in humeris exiguam, & a plumis scapularibus sæpe tectam.* Tectrices infra alam *albidæ, harum* Supremæ *ex albido nigroque maculatæ.* Remiges Primarii 8, R. Secundarii 6, R. Omnes *supra fusci, subtus cinereo fusci.* Alulæ *griseo-fuscæ*; Cauda *cuneiformis, rectricibus 12: harum duæ intermediæ longiores angustiores, supra & infra æruginoso-fuscæ; proximæ duæ fuliginosæ, margine interiore albicantes; Duæ utrinque his proximæ albæ, apice fuscæ, & exterius ad basin macula nigra notatæ; extima utrinque reliquis brevior, alba apice fusca, macula nigra vix ulla ad basin.* Alæ *complicatæ caudæ partem quartam attingunt.* Longitudo *ab apice Rostri, ad extremam Caudæ circiter septem uncias pedis anglicani explet.* Rostrum *a basi superiore ad apicem Semiunciale.*

Sedan min beskrifning om *Cuculus indicator* blifvit tryckt i *Phil. Transact.* har jag genom Herr Banco-Commissarien B. Bergii stora belåsenhet fått anledning att i Lobos Resa till Abyssinien, utgifven af Le Grand 1728, uppsöka följande berättelse, som här ord från ord förtjenar att anföras:

„*Moroc* eller Honings-fogeln, eger en

„särdeles instinct att upptäcka Honing och „Bi, hvaraf en oändlig mångd finnes i „Æthiopien, samt af åtskilliga slag. En „del äro likfom domesticerade, och bo un„der kupor, andra åter uti ihåliga träd; och „andra uti hålor under jorden, som de sorg„fälligt hålla rena, samt bygga igen så väl, att „man svårligen kan finna på dem, oagtadt att „de ofta äro ganska nära stora stråk-vägen. Den „Honing, som tillverkas under jorden, år rått „så god som den, hvilken fås i Kupor; jag har „allenast funnit den litet svartare, och föreställer „mig att det var med denna, som S:t Johannes „födde sig. När som *Moroc* har upptäckt ett Bi„näste, sätter han sig vid landsvägarna, ska„kar vingarna, sjunger så snart han får se „någon, och söker att med dessa rörelser „låta Människjan förstå att hon bör följa, „så visar han henne ett Bi-näste. Om han „då märker att man medföljer, så flyger „han från träd till träd, ända till dess han „kommer dit honingen är dold. Där än„drar han sitt låte och sjunger helt vackert. „Abyssiniern upptäcker då honingen, tar „den och underlåter alldrig att lemna en „god del deraf för Fogeln". Se loc. cit. Vol. I. p. 89-90.

Detta är god anledning, att Moroc i Abyssinien, och Honingsförrådare-Göken, jag ofvan beskrifvit, äro en och samma Fogel. Men i det fallet har, såsom det tycks, Fader Lobo sjelf ej varit åsyna af den-

denna beſynnerliga Honings-jagt, eller ej råttligen beſkrifvit denſamma. Főr őfrigt har jag icke någonſin funnit, att den Honingen, ſom blifvit tillverkad under jorden varit ſvartare, ſåſom Pater LOBO anmårkt; men vål rått ſå god ſom någon annan, och i ődemarken nåſtan af ljufligare ſőttma, ån någon jag ſmakat. Dock ſom icke många delicer vankades på detta ſtålle, och jag då måſt nődgades lefva af animaliſk fődа, kan jag főr den tiden ej mycket lita på finheten af min ſmak. Mina Hottentotter och åfven 2:ne Coloniſter főrtårde tillika Bi-ungarna och ſjelfva Bi-kakan eller nåſtet, och anſågo det vara delicataſt af alltſammans. Honingen hår år braf lős och torde, ehuru oſkird den alltid åtes, vara tåmligen vaxfri. Jag hőrde och ſåg inga i hela Africa hålla domeſticerade Bi, undantaget på Conſtantia-trakten, dår en ung Son af en Coloniſt plågade ibland ſåtta ut toma kiſtor och lådor, i hvilka gerna inom få dagar någon villd Biſvårm kom, att bygga och innåſtla ſig; men den ſkattades meråndels nåſtan genaſt och főrſtőrdes af den nåmnde Honingsålſkande Gåſſen; dels ock borrtſtals af honingsſnåle Slafvar, ibland hvilka de i Madagaſcar fődde, főrſtodo i ſynnerhet att lura efter villda Bin och Honing. Som ſiſtnåmnde trakter, utom andra blomſter, år i ſynnerhet uppfylld med flere ſlags Ljung, ſkulle Bi-afveln dår kunna

drifvas ganska högt. Jag fann villda Honingen nära *Cap* mindre god. Antingen detta hårrörde af Ljungsorternas myckenhet eller af min då större granlagenhet, är jag ej i stånd att determinera.

Yerbua capensis, som jag p. 584 uppräknade ibland de Djuren, uti hvilkas igenfallne gångar Bin inrätta sina nästen, i brist på dertill tjenliga träd, är af Herr Doctor J. R. FORSTER (Fadren) beskrifven i Kongl. Sv. Vetensk. Acad. Handl. 1778, p. 108 med några af mig bifogade anmärkningar, l. c. p. 119. Se äfven härom förenämnde Compilation *Nouv. Descript.* &c. samt Hr PALLAS de *Murium genere*, p. 87, hvaråst den sedan blifvit anförd under namn *Mus Cafer*. Den kallas af Colonisterna *Berg-Haas* och *Spring-Haas*, lefver af rötter och andre vegetabilier, uppehåller sig i synnerhet omkring *Stellen-Bosh* och *Camdebo*, eger vid pass en ordinär Hares storlek och färg, men har mycket spensligare bakfötter, hvarmed den säges kunna göra 20 fots långa skutt; framfötterne deremot äro ganska korrte, och på dem stödjer Djuret sällan, utan nyttjar dem såsom händer, då det i en sittande ställning förer maten till munnen. Det kan äfven ganska snabbt med sina framtassar, samt med tillhjelp af de stora utstående tänderna, gräfva sig gångar under jorden; men eger dock därstädes föga så-

ker

ker fristad, i anseende till Colonisternas Vatten-ledningar till åkrar och plantager, samt ned i dylika gångar, så att Jerbuæ, som då befinna sig i fara att drånkas, nödgas skynda sig upp och kunna efterlåtras och fångas.

Dår man har tillfälle, till exempel ifrån Bårg, att inråtta ofvannåmnde Vatten-ledningar, försummar man icke att åfven med dem drånka de i Colonien besvårliga så kallade Mullvadar, som åro i sjelfva verket en art Råttor med korrt svans. Det ena slaget år mindre, men ikring *Cap* måst allmånt, och kallas, i anseende till sina hvita flåckar i hufvudet, *Bleesmoll*, *Mus capensis* hos Herrar Pennant, Schreber, Pallas, samt *Longtothed-Marmot* hos Herr Brown, p. 112, Tab. 46, hvaråst Djuret finnes illumineradt; men Figuren, som år den samma som i ofta anförde compilation och Buffons Suppl. Vol. 3. år icke sårdeles god.

Det andra slaget kallas *Sand-Moll*, år Herr Pennants *Mus Africanus*, och till alla delar i skapnad lik den förre, men utan flåckar, ljusare, och *colore murino* med en i proportion lika korrt svans som den förra, men både ofvan och under plattad, dock annars försedd med på samma sått utstående hår. Den liknar ganska mycket Ritningen på *Mus talpinus*, hos Pal-

LAS och SCHREBER, men skiljaktig från densamma med sin nämnde comprimerade svans, såsom ock med sin kropp, som jag funnit högst en fot, dock således dubbelt till tredubbelt större än *Mus Capensis* och *Talpinus*. Dessa, *Mus Caffer* och *Capensis*, äro särdeles i Träd- och Vingårdar ledsamma Skadedjur, fångas med giller, som falla på dem vid öppningen af deras utgångar samt med pistoler, som skjuta dem, då de röra vid en tråd bunden vid trycket. *Mus Caffer* är i synnerhet massiv till sin kropp, och senfärdig att springa undan då den träffas utanför nästet, men ganska snabb att slänga sin framdel till höger och vänster, för att med tändren träffa fienden, då han finner sig angripen; i detta uppförande har jag så väl som flere Colonister, sett mycken likhet mellan Rhinoceros och Sandmollen, hvilket väl är en och samma verkan af bägges små ögon och osäkra syn.

Talpa asiatica LINN. *T. siberica* hos PENNANT, SEBA och KLEIN; *T. aurea* hos BRISSON, PALLAS och SCHREBER; *Variable Mole* hos BROWN, äro ett och samma Djur ifrån *Cap*, som man dels oriktigt tillägnat Siberien, dels i anseende till bristande kännedom af tändren, hittills orätt fört till *Genus Talpæ*, då det dock hörer till Sorex, som af följande tändrens beskrifning, jag upp-

uppsatt efter ett Specimen, hvilket jag i Spiritus från *Cap* medbragt, tydligen synes. *Dentes superiores* anteriores 2 cuneati, aproximati. *D. inferiores* anteriores 4 Subulati, horum intermediis brevioribus. *D. Laterales* in utraque maxilla utrinque 7 horum duobus s. 3:bus prioribus simpliciusculis, acutis, interioribus s. poster. 2 s. 3:bus furcatis, cuspide extimo majore. Detta Djur må derföre hådanefter kallas *Sorex aureus, cauda nulla, rostro nudo brevi, palmis sub 4 dactylis, plantis 5 dactylis.* Jag nämner sub 4 dactylis, emedan Djuret på yttra sidan om de trenne bakom hvarannan stående och krokigt böjde klorna eger en helt liten utstående tagg eller rakare klo, som nämnde Zoologer ej observerat, och hvilken lättligen kunde förleda att orätt föröka Skapelsen med ett Djur för mycket.

Djuret är 5 à 6 tum långt, nosen består af ett korrt och hårbart tryne, öfra läppen är icke dess mindre hårig, färgen skiftar annars ganska vackert mellan grönt, brunt och guld, såsom Herr Schreber p. 563 anmärkt. I *Peter* Browns *Illustratians of Zoology* &c. p. 110 Tab. 45, är en tämligen god illuminerad Figur härpå; dock har den på Guld skiftande färgen, ej tillräckligen och tillbörligen vackert blifvit exprimerad. Icke heller har den 4:de och yttre lilla klon blifvit i agt tagen.

Pi

På den frågan Herr PALLAS *de Murium genere*, p. 154 i Noten framſtäller, får jag till ſvar lemna, att detta Djur verkligen eger ögon, men ſå ſmå, att de på den nyſs dödade icke lättligen kunde märkas, och nu på det i Spiritus bevarade alldeles icke kunde upptäckas, förr än ſkinnet blef öfver hufvudet afdraget. De äro belägna midt på den räta linea ſom kan dragas imellan nåsburorna och öronen. Deſſa åter äro på ſamma horizontala linea ſom mun-giporne, ſamt utgöra för öfrigt tämligen vida öppningar på utſidan, men näſtan omärklige på den inra. Öronlappar inga.

Africanſka Gazellerne paſſar ſig bäſt att här vidare på ett ſtälle beſkrifva och uppräkna, dels emedan jag nyſs ofvan kommit att beſkrifva flera Djur, dels emedan många repetitioner ej ſkulle kunna undvikas om jag i denna del äfven följde ordningen af min Dagbok.

Hartebeeſtar ſom jag flere gånger redan nämnt, t. ex. p. 133, 135, 282, 364, 393, 402, 403, 409, äro alldra allmännaſt af de ſtörre Gazeller, ſom finnas *Akter Bruntjes Hoogte* ſamt i hela Capſka Colonien, och förmodligen i den öfrige delen af Africa. De hålla ſig merändels i ſtörre och ſmärre Hjordar, dock får man ej ſållan ſe dem enſamme vanka. Jag har of-

ofta haft tillfälle att jaga och skjuta dem, och gjorde bifogade ritningen efter en nyss dödskuten. Jag nödgas hänvisa till densamma såsom den enda hittills, hvilken detta Djurs skapnad någorlunda likt utmärker.

Största högden, som är öfver framdelen, öfverstiger något litet 4 fot. Hornen, som egas af bägge könen, äro efter deras yttra böjning ½ fot eller 3 qvarter länga, och öfverallt till färgen svarta, samt i allmänhet beskaffade, som på Gazell-slägtet. Deraf göra sig Colonisterna vackra skedar, dock räknas t'Gnus-hornen för finast och svartast samt antaga finaste polituren. För öfrigt stå Haartebest-hornen på en liten upphöjning af Cranium, med deras bases nästan alldeles tillsammans; sedan äro de vid pass till sin första tredjedel, mer och mer från hvarannan böjde; vidare sker på den medlersta tredjedelen af dem, en liten lutning emot hvarandra eller inåt, och tillika en båge bakåt, så att den öfversta eller sista tredjedelen som är slät, går nästan i en horizontal ställning bakåt, dock så att spetsarne vetta litet nedåt. De förra tvänne tredjedelarne äro ojämne af ringar, hvilka till antalet äro vid pass 18, och inemot hornens bases allenast upphöjde till ½ a hel linea, men öfverst eller invid och på sjelf-

va böjningen af hornen äro nämnde ringar ej allenast mycket större, näml. ifrån $\frac{1}{4}$ till $\frac{1}{2}$ tum, utan ock synas mer irreguläre, dels såsom knölar, dels som ville de löpa i spiral. Alle ringar eller upphöjningar voro annars släte, men dem imellan befinnes tätt med longitudinella fåror.

Den mäst rådande färgen på Haartebeesten, är canelbrun, men pannan betäckes af svarta hår, hvilka jämte en liten tillblandning af bruna, ligga i hvirfvel. Ett par tum nedanföre börjar en aflång svart fläck, som sträcker sig ända ned till näsbårorna; svarta hår täcka äfven underläppen och främsta delen af frambogarna, samt det främsta af frambenen, ända ned till klöfvarna, fortfarande rundt ikring dem och bakåt upptill spårrarna. Nästan på samma sätt befinnes den svarta färgen på det främsta af bakbenen, och imellan deras spårrar och klöfvar baktill. En svart fläck intager en stor del af det bakre och yttre af baklåren, sträckande sig ned till knät, som ritningen utviser. Tvänne nog smala ränder näml. en bakom hvardera örat blifva började, då de sedan löpa tillsammans längs-efter öfversta kanten af halsen. Därifrån vidtager en mörkbrun oval fläck öfver hela ryggen, slutande sig med sin bredare och obtusare ände ofvanföre svansen, som är

smal

ſmal och i haſtigt påſeende liknar en åſne-ſvans; håren på denſamma börja högt upp, och äro ſvarta, nåſtan tagellika, ſnarare utåt vettande än hängande; de ytterſta, ſom äro de långſta, äro en knapp half fot långa. Hvitgul fårg intager det öfre och bakre af baklåren, ſamt deras främre och öfre kant, deras inſida ſamt buken. Bakre delen af frambenen är ock något ljuſare än den förſtnämnde canelbruna fårgen, ſom befinnes på alla de öfriga ſtällen.

En Porus af en lineas diameter, befinnes en à 1½ tum nedom och framom inre ögonvrån. Ifrån denna porus, ſom är öppningen till en underliggande körtel, ſilas en nåſtan örvaxlik materia, ſom jag ſåg en af mina gamle Hottentotter bevara i en ſkinnlapp, ſåſom rart och hälſoſamt medel; på torkade ſkinn är denna porus näppeligen märklig. Detta lär vara orſaken att en annars ſå noga och måſterlig Zoolog ſom Herr Pallas, ej nämner derom, emedan på torra ſkinn och en lefvande Haartebeeſt, hvarefter han gjordt ſin beſkrifning, ej lättligen kunnat åtkommas, att anmärka en ſådan porus. Till en ſkägg- eller mouſtache-tofs, ſom Herr Pallas omtalar, på hvardera ſidan af den nämnde ſvarta fläcken på underläppen, kan man äfven ſe ett litet tecken på det ſkinn af

Haar-

Haartebeest, som jag medbragt. Det är under namn af *Antilope Bubalis*, som Hr Pallas Fasc. 1, p. 12 N:o 16, och Fasc. 12, N:o 13 p. 16 i dess *Spicilegia Zoologica* beskrifver detta Djur. *Systema Naturæ* har redan förut anfördt det under namn af *Capra Dorcas*, hvarföre jag hällst behåller samma nomen specificum till confusions undvikande, då efter Herr Pallas välgrundade mening jag förer Dorcas till Antilope- eller Gazell-slägter. De gamlas Bubalis lärer väl vara densamma, som Haartebeesten, äfven *Vache de Barbarie*, beskr. i *Mem. pour servir a l'Hist. des Animaux*, Part. 2, p. 24. Figuren därstädes Tab. 39, är väl ej alldeles lika, men lärer såsom äfven i andre hänseenden föga god, kunna anses, att föreställa detta Djur. Följ. Strophe l. c. är dock med Haartebeestens hår icke väl öfverensstämmande, nämligen: *Poil roux, plus pale vers la poitrine que vers la racine, presque de même grosseur vers le point que vers la racine.* Det tyckes vara blott af denna mening, som Herr Buffon Tom. XII. p. 296, under Artikeln af *Bubal*, tagit sig anledning att borttblanda Hartebeesten med den af Kolbe så kallade Elgen, då likväl han tydligen beskrifver denne olika, nämligen med askgrå färg, m. m.

Hå-

Håren på Hartebeesten äro sårdeles fina, vid pass en tum långa, och för öfrigt liknande Hjortars och Gazellers. Öronen äro inuti hvithåriga. Tänder finnas allenast i nedra käften, 8 till antalet, de medlersta af dem äro bredast, och bredare upptill än vid basis, således både till antal och beskaffenhet alldeles liknande t'Gnus-tänder. Benen äro någorlunda spensliga, med små spärrar och klöfvor. Herr PENNANT i *Synopsis of Quadr.* p. 37. och *History of Quadrupeds* p. 90, kallar den *Cervin Antilope*, och tror, att Herr FORSKÅL med Arabernas *Bakar Uasch*, ibland Djur af ett ännu icke väl determineradt slägte, menar denne. Herr HOUTTUYN med dess beskrifning och dåliga ritning, Vol. III, p. 213. Tab. 24, lärer väl ock mena Hartebeesten. Man kan lätt se att nämnde figur slägtar på ZEBAS *Temamaçama*, Vol. I, Tab. 43, som ock af Herr PALLAS för Hartebeesten rätteligen blifvit citerad, men jag finner nu, att Herr PENNANT tillägnar den sin Senegal Antilop, dock tyckes beskrifningen med ZEBAS citerade Figur ej så väl öfverensstämma, som med Herr BUFFONS på Koba, Tab. 32. Fig. 2. som han äfven citerar. Herr BUFFONS ritning på Benrangel och Cranium, Vol. XII, Tab. 37 och 38 under namn af Bubal, tillhöra åtminstone Hartebeesten, och deraf synes, att

 her-

hornen på detta Djur variera. Månne icke derföre Senegal och Cervin Antilopen hos Herr Pennant, ändå blifva ett och samma Djur? Dock ehuru jag väl funnit hornen på Hartebeestar till ytan tämligen skiljaktiga, har jag dock tyckt att ställningen varit ganska constant på ett ganska stort antal, som jag sett i Africa. Hufvudet på den Figur, jag här meddelar, är nästan för litet i proportion mot kroppen, hvilket fel har händt vid ritningens förändrande ifrån en större till denna mindre.

Hartebeestens större hufvud och högre framdel samt långa äsnelika öron och svans, gör att han är en af de mindre vackra Antiloper. Dess springande synes vara ett tungt gallopp, icke dess mindre löper han så fort, som någon af de andra större Antiloper. Då den fått någorlunda försprång, är den nästan mer än någon annan Gazell fallen för att under sjelfva flyendet ofta vända sig om, stanna och åskåda den förföljande Jägaren. Om deras gående på knän såsom t'Gnu då de stångas, har jag redan p. 534 anfördt. Deras kött är fint, något torit, men annars af en icke obehaglig villd smak. Det är åtminstone mindre groft och torrt än *Bunte-Bockens*. Herr Buffon, som p. 298 vill skilja Hartebeesten både från Gazell-Geete- och alla an-

andra slägter, torde dock nu i anledning af hvad anfördt blifvit, gerna tillstå att den hälst bör komma till Gazell- eller Antilop-slägtet.

Eland eller *Kaapse Elandt* (Capske Elgen), se Tab. I. kalla Colonisterne en något större och massivare, men dock på visst sätt vackrare Gazell än Hartebeesten. Jag har redan p. 135, 464, 496, 516 och 531 haft tillfälle att nämna detta Djur, samt i Kongl. Sv. Vetensk. Acad. Handl. 1779, derpå gifva beskrifning och ritning. Loc. cit. anförde jag, att det af Caffrarna kallades *Empophos*; jag har sedan i mina Manuscript-annotationer igenfunnit, att det äfven af samma Nation kallas *Posso*, samt af Hottentotterne för *t'Gann*. Både nöjaktig beskrifning och ritning hade förut saknats på detta rara Djur, emedan det af ingen Zoolog förut var sett.

Herr Pennant i nya Editionen af sin förträffeliga Djur-Historia, Tom. I. p. 70, har alldeles rätt träffat min mening i Kgl. Sv. Vet. Acad. Handl. men har så väl som Herr Pallas *Spicil. Zool. Fascicul.* XII, p. 11, blifvit af Kolbe missledd att utsätta Elands vistande på Bergs-trakten, (Se Fascicul. I. p. 16), så att i anledning deraf, den store Djurkännaren Herr Pallas, som redan l. c. Fascic. I. anfört detta Djur, under

namn af *Oryx*, funnit sig föranlåten, att det i *Oreas* förbyta, (se Fasc. 12, p. 5, 11, 17.) men *Oryx-namnet* sedan ett annat Djur tillägga; önskligt, att detta kunnat undvikas, i anseende till den confusion, uti hvilken de många namnen och särdeles deras ombytande ej annat kan än inveckla Vetenskapen. Efter allt är dock saken den, att Djuret såsom de andra stora Gazellerne vistas på slätter och i dalar, i stället för höga Bärg, hvartil Kolbe velat döma det, och hvaräst sannerligen det vore i synnerhet för tungt och ovigt att klättra. Hr Grefve Buffon, Tom. XII, Tab. 46, pag. 378, har hornen rätt väl afritade, men ganska orätt tillägnar han dem *Coudous* (*Belgis Koedoe*), som är ett helt annat Djur hvarom mera nedanföre.

Bifogade Figuren Tab. I. hade jag tillfälle vid hemresan att göra efter ett lefvande Djur, hvilket såsom Kalf var fångadt, men ehuru ej ännu alldeles fullväxt, samt ehuru det dagar och nätter lemnades löst och ledigt utan stängsel, gick det dock alldrig borrt, utan höll sig hälst helt nära intill Människor och invid gården, hvaraf synes huru lätt det vore att domesticera denna slags Gazell, som i det tillståndet kunde blifva nyttigare än Hästar och Boskap, samt till större delen godtgöra för det,

hvar-

hvartill bägge dessa slags kreatur behöfvas, hälst enligt berättelse denna här tämde Elanden berättades fallen att underhålla godt hull utan att äta mycket, merändels nöjande sig med buskar, hvilka landet är mera benäget att framalstra än gräs. Det tycktes mig, som hären i luggen och pannan voro längre än på 3:ne gamla, jag sett skutne, deremot saknades den lilla upphöjning eller knyla, som särdeles en af dessa bakom och mellan hornen egde.

Djurets färg är askgrå, stötande något litet på blått, då man undantager följande delar, hvilka äro alldeles svarte; nämligen toffen på svansen, skinnet imellan spärrar och klöfvor, samt en uppstående tunn man, hvilken sträcker sig från nacken ändalångs hela ryggraden.

Hornen äro på de fullväxte 2 fot långa, svartbruna, på första hälften snodde, eller göra en märkelig vridning, och hafva där liksom 3 sidor och 3:ne kanter, som sidorna åtskilja; blifva sedan trinda, raka, dock med spetsarna nästan småningom något framåt och inåt böjda. Den vid basis varande eftersta kanten, kommer mitt på medlersta hälften af hornen eller det vridna, att vara medlerst och djupast; sluter sig efterst, tills den i det bakre af hornens öfra hälft småningom aftager och för-

ſvinner. Den inre fråmre år alldra-obtuſaſt, eller ganſka rundad, den utåt-fråmre, ſluter ſig ock öfverſt, utåt och framåt, något högre ån de andre. Nederſt vid hornens baſes, ſer man några irregulåra ſkroſliga ſneda ringar, ſom Tab. 7, Fig. 3 på tobaks-hornet någorlunda år i agt tagit; men ſedan löpa horn-fibrerne i ſpiral, paralelt med och på ofvanbeſkrifne hornens vridna hörn och ſidor, oagtadt på ett och annat ſtålle någon half ring eller ſkroſlighet på tvåren upptåckes. Pannan år platt, öfverſt i proportion nog bred i anſeende dertill, att den mycket ſpetſar ſig nedantill vid ögonen. En uppſtående lugg ſes långs efter hela pannan. Noſen år ſpetſig. Ett *Paleare* eller löſt ſkinn med långa hår, ſes i bröſtet.

Djuret har mycket fett, i ſynnerhet ikring hjårtat; på en gammal Hanne, ſom vi jagade och ſköto, ſamlade vi ſå mycket fint och löſt fett, att det nåppeligen fick rum uti en bytta, till hvars fyllande 9 Hollånſka marker Smör förut fordrats. Som i början på hemreſan genom ödemarken, Jagt-hundarne olyckligt-vis förtårt vårt Smör-förråd, lårde en då ånnu medföljande Bonde oſs, att preparera detta Elands hjårt-fettet, att nyttja till matlagning och Smör-gåſar, på ſamma ſått ſåſom vanligen med

med Gås-fett och Svin-fett. Det hade ock en dermed någorlunda lika och alldeles jämngod smak, och kanske bättre, om jag får dömma efter då varande goda appetit och totala brist på allt annat Smör. Bröstet är ock ganska fett, och plägar alltid räknas såsom en delice. Köttet är i allmänhet finare, saftigare samt smakligare än Hartebeestars. Då *Capske Elands* jagas, springa de alltid, om möjligt är, emot vinden, oagtadt att sjelfva Jägaren ock skulle komma från den sidan, och derifrån bjuda till att mota dem. Jag har sjelf på ett jagt-parti, jämte 3:ne utom mig, derpå bivistat det tydligaste exempel. Man tror, att de såsom mycket däste af fettma, få större lättning att draga andan, då de löpa mot vinden. De hålla sig mäst i stora skåckar, supponerades ock att ibland företaga flyttningar söder-ut, såsom Springbockarne, då i det inre eller norra af Africa, större torrka, rägn och vattenbrist infaller. Nyss för vår återresa från *Akter Bruntjes Hoogte*, kom berättelse genom Hottentotter, att de sett en oräknelig mängd *Elands* mellan *Fisk-Rivieren*, som där åter igen vändt om tillbaka mot norr. Denna berättelse var troligen grundad, ty på vår hemresa funno vi vissa förut gröna ställen alldeles afgnagna och nästan så upptrampade såsom en Campements-plats för Cavallerie.

lerie. Man supponerade, att så stora skäckar antingen icke skulle vårda sig att våja någon Jågare till håst, eller ock att de främre icke skulle kunna undvika något motstånd, i anseende till den eftre hopens påtrångande. Om så år hade varit olycka för vårt lilla parti, att möta denna Armée af Djur, emedan de låttligen skulle kunnat öfverflygla och nedtrampa oss, i fall vi ej fått rådrum och utvåg, att på sidorna smyga undan. Äldre och trögare Elands-tjurar eller Hannar hålla sig särskildt ifrån Societeten och plåga vara så fete, att de vid första efterjagande genast tröttna. Af en skock Elands äro ock Hannarne alltid de fetaste och störste, samt ega märkligen massivare halsar; de äro ock de, som af Jågaren till håst hälst eftersökas och först upphinnas. Flere hafva försäkrat mig, att något yngre och snabbare, men annars fete Hannar, ibland plåga falla stendöde ned, under det de håftigt jagas, och att liksom smält fett jämte bloden då störtar dem utur näsbårorna.

Då på ett jagt-parti vid hemresan, vi sågo en yngre Elands-tjur eller Hanne, detacherade en Bonde sin Son, en 20 års Yngling, att såsom den lättaste af oss och med den hårdigaste Jagt-håsten försedd, företaga nämnde Villdbråds jagande. Härigenom tillskyndades äfven mig ett icke litet nö-

nöje, så länge som jag, öfver en dryg fjerdedels timme, kom åt att se härpå. Ty i anseende till afstånd och jagtens häftighet, då Häst- och Elands-benen knappt syntes, tycktes Villdbråd och Jågare, likſom simma eller svåfva öfver kullar och slätter, medan de något tåflade för att vinna vindsidan af hvarannan. Den unge Jågaren blef väl en och annan gång måstare af densamma, men för att långre förlusta sig af jagten, samt af ambition och hopp, att kunna trötta Villdbrådet, och sedan mota det tillbaka till oss, försummade han med flit flere tillfällen, att på vanliga Jågare-viset springa af och skjuta det. Dessutom var nu tåmligen lugnt, och då så är, plågar Djuret mindre envist stråfva efter vindsidan, så att man har exempel, det snabbe Jågare för sitt sårdeles nöje och beqvåmlighets skull jagat och motat Elands och andra Gazeller, hela milen ifrån fälten, fram till sina stugor, innan de vårdat sig att lossa skått på dem. Vid pass efter 2:ne timmar kom vår ofvan omtalte Jågare tillbaka, trött och flat, ursåktande sig att han blott träffat Djuret med ett icke dödligt skått, och att det vunnit en tät Buskagie, medan han råkat att hindras af någon oumbärlig jämkning på sin sadel, m. m. Äfven tillades, att han under jagten på Djurets hals tydligen kunnat skönja ett blodigt skum,

 eller

eller fradga, jämte den vanliga hvita såplödern utsvetta. Denna Blod-svettningen finner jag ingalunda otrolig, dock vill jag ock ingalunda för dess sanfärdighet gå i borgen; den hade bort blifva på närmare håll sedd, och af flera vittnen bestyrkt, för att såsom ganska ovanlig kunna anses trovärdig. I allmänhet var man dock här öfvertygad (som tycktes mig på goda skäl), att ehuru dylikt och på nästan lika hästigt fått jagadt Villdbråd för den gången undankommer, skall det dock sedermera snart styfna och dö, eller åtminstone blifva vanfördt, att det af Jägare eller Villdjur för en annan gång så mycket lättare faller till rof. En annan sak är med Jagt-hästarne, hvilka man hindrar att dricka eller för hastigt svalna, sedan de blifvit varma. Icke dess mindre är dock nästan alla af de Hästarna, som någorlunda till jagt blifvit nyttjade, mycket spattbenade och ibland ganska styfve och senfärdige, tills man innan ny jagt företages, litet åter fått rida och vederbörligen uppmjuka dem. En af vårt parti hade en stor och ganska styfbent Häst, men mager som en Jagthund. Denne var dock en af de snabbaste jag sett, sedan han blifvit uppmjukad.

Dylika Jagter äro dock icke utan sitt stora äfventyr för sjelfva Jägaren, utom

det

det man ibland icke får våja, att med Håsten slånga igenom Buskagie, att benen rifvas och råckskörten slitas sönder på qvistarna, samt göra skutt öfver gropar och vatten-rånnillar, så kan ibland alldeles icke undvikas att sjunka ned i sådana hålor och gångar, som åro gråfne af de flere i jorden minerande Djur, jag ofvan beskrifvit. På en Elands-jagt vid lilla *Vesh-Rivier* på hemresan d. 1 Februarii, hände mig den olyckan, att Håsten under det ifrigaste rånnandet sönk ned med framföttren, samt som jag och mina Jagt-kamrater tyckte, stjälpte öfver hufvudet, (*gat over de kopp*). Sjelf blef jag jåmte bössan slångd långt fram om honom utur sadeln, samt i synnerhet skadade mig i handlederna, hvaraf jag långe hade men. Bössan hade i fallet blifvit spånd, utan att gå lös. Sedan Håsten åndteligen kommit upp, gallopperade han åter hem till våra Vagnar, som voro i sigte, så att jag på köpet hade den harmen, att nödgas så godt jag kunde gå tillbaka. Detta hade på en Buffels- eller Lejon-jagt, kunnat blifva af vårre påföljd. Mina Jagtkamrater voro så ifrige på sin Elands-jagt, att de alle fortsatte den, utan att bekymra sig om att tillse, om jag behöfde någon hjelp.

Kaapse Elands åro annars i allmånhet mindre snabbforade än Hartebeestar, huden

den ſårdeles på Hannarnes hals, år ock tjockare ock ſegare ån på både dem och vanlig Boſkap, ſamt anses nårmſt Buffelhuden att vara dugtigaſt till Ox-remmar, Drag-tåg, Fålt-ſkor och dylikt. Elands-honan har horn likſom Hannen men ſmårre, hvilka dock ſå vål ſom Hannens af både Hottentotts-Mån och Qvinnor till tobakspipſkaft nyttjas, på ſått ſom jag redan Tab. VII. Fig. 3. pag. 240-241 afritat och beſkrifvit. Ingen porus ſebaceus eller cerifer. finnes nedanfőr őgat, ſåſom på t'Gnu och Hartebeeſten. Det beſynnerliga anmårkte jag på den ſiſta Eland, vi ſkőto, att på ymſe ſidor om deſs 8 framtånder, fanns ett broſkaktigt utſkått, accurat liknande betar. Deſſa utſkått voro något bőjliga och ſpånſtiga; de tyckas alldeles icke tjena till att tugga med, hvarfőre det år ſvårt att giſſa hvartill de åro åmnade. På den enga lefvande Eland jag afritat, kom jag ej ihog att ſe efter, huru vida ſig főrehőll med deſſa utſkått.

Koedoe (ſom låſes Kudu) år Coloniſternas namn på en vacker och på benen ſpenſlig och hőg Gazell, ſtőrre, men dock på långt når ej ſå maſſiv, ſom nyſsbeſkrifne *Kaapſe Eland*. Koedoes-hornen åro ock efter ſin mycket ſtarkare ſpiral, főrſedde med en ſårdeles utſtående kant eller kől ſamt åfven

ven dubbelt långre än Elands-hornen. Hr Buffon som endast sett hornen af bägge, har såsom jag redan anfört kallat *Kaapse Eland* för Coudou, hvilket dock tillkommer denne, och hvars namn han i stället vrångt till Condoma, som troligen kommit af det, att den Billetten, Hr Buffon åberopar sig, varit illa skrifven eller illa läst, så att man på Coudou vändt upp och ned på bokstafven u, att den förvandlats till n. Ändelsen har man ock nödgats ändra, annars skulle man fått 2 olika Djur med lika namn. Härigenom har äfven *Eland* lupit fara, att krönas med de ansenliga Koedoes-hornen.

Herr Houttuyn i sin *Natuurlyke Historie*, Vol. 3 p. 267, har icke heller varit lyckligare, då han förer Koedoen ibland Fåren; På hela dess Figur Tab. 26 l. c. duger icke mera än hornen. Vår stora Linné har blifvit förledd, att i sitt System, citera densamma för *Ovis Strepsiceros*, ehuru den främmande Kroppen, man skapat åt hornen, visst icke är fårlik. Bättre Figur har härpå blifvit gifven i ofta citerade *Nouv. Descript. de C. B. Esp.* p. 41-42, och försäkras där, att den efter en lefvande Koedoe blifvit gjord. Imedlertid tillstår jag mig alldeles icke känna vid skägget, dock vågar jag ej mycket starkt deremot disputera,

tera, sedan jag blott 2:ne gånger under mina Jagt-färder, ehuru ej på långt håll sett Koeddoes lefvande. Hr PALLAS Spic. 1. p. 1-17, som examinerat ett Koedoes-hufvud, anmärker att skägg felas Koedoen, och att den således ej kan vara KOLBENS *Capra anonyma*. Herr PENNANT, som i sin *Hist. of Qvadr.* Vol. I. p. 77. under namn af *Striped Antilope*, annars noga beskrifver *Koeddoes* efter flere skinn, och citerar den nämnde Figuren af *Nouv. Descript. de C. B. Esp.* som god, går skägget alldeles i tysthet förbi. I Kgl. Vet. Acad. Handl. 1779 p. 157, berättade jag redan, att Koedoes-honan var hornlös, som af ingen Zoolog förr blifvit anmärkt, och som här ytterligare bör försäkras med tilläggning, att den, på en del Gazeller befintlige *porus ceriferus* nedom ögonen, på Koedoes saknas, hvarom jag försäkrade mig på en nyss dödskuten Kalf af dessa Djur.

Rådande färgen på skinnet deraf, som jag medbragt, är råstig brun; ryggstrången är ock dels litet brun, dels hvit, men strimorna, som gå ifrån densamma nedåt, äro hvita samt 8 à 9 till antalet; bakre delen af buken har hvit färg, som sträcker sig ända ned på främre delen af bakfötterna i en hvit rand, hvilken ändas en hand ofvanför klöfvorna, men strax ofvan för dem på alla 4 fötterne finns en hvit fläck, liksom hopsatt af tvänne; falska spårrarne

äro

åro ganſka ſmå, och brun fårg år nedom dem. På bröſtet åter, år åfven något hvitt och ſvartbrunt. Pannan och främre delen af noſen brune, nedra läppen hvit, något hvitt på öfra läppen, på framknånen och hvardera ſidan om frambenen halfannan tums långt hvitt ſtrek, går framåt från hvardera af inre ögonvrårna och nåſtan till mötes öfver noſen; Tvånne ſmå hvita fläckar finnas på hvardera kindbenet, öronen på inra kanten åro hvithåriga ſamt en tums lång och brun man på öfre delen af halſen.

Jag hade i anſeende till den ſpenſliga och höga ſtållning, *Koedoe* eger, trott att det vore ett ganſka ſnabbfotat Djur, men ett par Coloniſter hafva förſåkrat mig, att det i den delen icke allenaſt år medelmåttigt, utan ock ſnart tröttnar, ſå att det åfven kan påhinnas af hundarna, för hvilka de andra Gazellerne annars kunna ſpringa ſig frie; deremot plåga *Koedoes*-hannarne med ſina långa horn bra förſvara ſig mot fienden då den kommer för nåra. Jag kan icke tro, att de ſtora hornen åro orſaken till ſenfårdigare löpande; ty Honan, ſom år fri från den bördan, paſſerar ej för mera ſnållfotad; ſå att jag ej kan utgrunda, hvarföre Naturen vågrat henne förſvar både i hufvud och fötter.

Den

Den 29 Januarii på hemresan, kommo vi nåra inpå 7 à 8 Koedoes, af hvilka den ena ej litande på sitt löpande, tog sin undflykt ned i floden, däräst den fastnade i grås, och vardt af Hundarna öfverlupen och ihjälbiten. Ett par af våra Hottentotter summo sedan dit och af henne håmtade några stekar. Jag fann dess kött nästan af samma beskaffenhet som Hartebeest-köttet, men mårgen var åtminstone i mitt tycke just läcker. Koedoen sades lefva mer af buskar än någondera af de Gazeller, jag förr nämnt. En Jägare, för hvilken jag omtalte de broskerna på Kaapse Eland, hvilka liknade Betar (*Dentes incisores*), berättade mig, att Koedoes skulle ega alldeles dylika.

Gemse-Bock, kallas en annan af de större Gazellerne i *Cap*. Huru otjenligt detta namn i flere affeenden är, har Herr FORSTER i dess *Voyage round the World*, Vol. I. p. 84 redan anmärkt. Hornen finnas ritade hos Herr BUFFON Tom. XII. Tab. 33. Fig. 3. och på hela Djuret är en vacker figur i Compilationen *Nouv. Descr. du C. B. Esp.* p. 56, där man bibehallit samma namnet *Pasan*, som Herr BUFFON gifvit. Herr PALLAS, som Spicil. Zool. Fascicul. I. p. 14. kallat denna *A. Bezoartica*, har Fascicul. XII. p. 16 och 17 funnit godt

godt att åndra famma namn till *A. Oryx.* Herr PENNANT har beſkrifvit denna Gazelle under namn af *Egyptiſk.* Se deſs *Synopſ. of Quadr.* p. 25 och *Hiſtory of Quadrupeds* p. 67. Hr. HOUTTUYN med ſin Figur I. Tab. 24 ſom Hr. LINNÉ citerar för ſin *Capra gazella* lårer och ment *Capske Gems-Bocken.* Den lårer egenteligen höra til den Nordvåſtre delen af Colonien, ty på de trakter jag genomreſte blef jag den hvarken varſe eller hörde den omtalas. I Staden Cap åro dock hornen deraf ej mycket rara. Jag bevarar ett i Kongl. V. Acad. Cabinett, ſom år ſvartagtigt, vid pas 3 fot långt och nåſtan alldeles rakt, ſamt på nederſta hålften mårkt med 20 a 22 ojåmna, utſtående och vågigt gående ringar; Den öfre hålften år ſlåt och ſmåningom affsmalande till en vaſs ſpits, Diametern af baſis år vid paſs halfann tumm. Djuret beſkrifves för öfrigt, både af Hr. PENNANT och i anförde compilation att vara aſkgrått, ſtötande något på rödt; Buk, Ben och anſigte åro hvita, men ſvart och ſvartbrun fårg år nedomkring hornen, och främre delen af Noſens öfre, ſamt pannans nedre delar; från ögonen till hakan går åfven ett ſvartbrunt band, hvilket igenom ett annat dylikt förbindes med den ofvannåmde flåcken, ſom finnes frampå Nos och panna; fårgen ſkall åfven vara mörk på framlåren,

 litet

litet på det främre af benen, på grånsen mellan buk och sidor, samt på sielfva svansen och långs efter rygg och hals. Svansen lår råcka till knånen; klöfvarna låra vara mot vanan långe, så representeras de åtminstone på den ofvan citerade figuren.

KOLBES beskrifning på dess Eland (*Elendthir* Tyska Edit. p. 145) kommer på sått och vis mer med denna gazell öfverens, ån med den, som vårkligen i Cap år kånd under detta namn, och jag åfven beskrifvit, men hvikendera af dessa bågge, som hålst KOLBE menar, år beskrifningen dock origtig, och den utsatta vigten (400 skålpund), alltför knappt tillskuren men I alla fall år KOLBES beråttelse l. c. orimlig, att ett djur af sådan tyngd, skulle af en nedböjd språte med en smal lina eller streck kunna fångas och dragas upp i luften.

Blauwe Bock år åfven en af de stora gazeller, hvilka endast låra finnas i de districterna som den nyss beskrifna; undantaget någon enda, som torde gå vilse derifrån; ty vid *Krakeel Rivier* fann jag, att man bevarade ett skinn deraf. Fårgen på lefvande djuret skall likna sammets - blått, men efter döden år det blygrått. En vacker figur hår på under namn af *Tzeirau* finnes i ofta citerade Compil. p. 58. se vidare hårom Hr. PENNANTS *Blue Antilope* och Herr

PAL-

Pallas *Antilope Leucophea*, såsom tecknad med en stor hvit fläck, fram och nedom hvardera ögat; håren äro långa och på buken hvita, svansen är kort. Hornen gå i en boge bakåt, til $\frac{3}{4}$ delar tecknade med vid pass 24 ringar, men ytterst äro de släte och blifva småningom spetsade.

Bunte Bock (Målad eller Brokig Bock) af Hr. Pennant *Harnessed.* A. och af Hr. Pallas A. *scripta* kallad, har jag redan pag. 133 omtalat, såsom liter mindre än Hartebeesten och pag. 290 såsom större, än Bosh-Bocken. *Bunte Bocks* funnos ej längre öster ut ifrån Cap än Svellendam. Men en Bonde, som besökt *Tambuckerland*, berättade, att han där åter funnit Bunte Bockar, ehuru något olike de ofvan nämnde.

T' Gnu, som jag ofvan pag. 532, 552, 579 beskrifvit och Tab. 2 afritat, räknar jag med ännu mera visshet ibland de större gazellerna i Africa, sedan i anledning af mina dertill upgifna skäl i Kongl. S. V. Acad. Handlingar, den förträffelige Engelske *Plinius*, hvars öfvermättan redige *History of Quadrupeds* jag här så ofta citerat, äfven funnit billigt, att föra Gnu till Gazellerna.

Till de smärre Africanske, redan väl

 utredde

utredde Gazellerne, som åro utan *porus cerifer.* under ögat höra, följande:

Bosh - Bocken, *Antilope sylvatica*, *Cornibus erectis* sub - *triquetris spiralibus*, *corpore fusco*, *albo maculato*, *cauda brevissima.* Detta djur har jag redan pag. 282 beskrifvit och Tab. 3 afritat. Dess högd, som jag tilförne utsatt till vid pass 3 Sv. fot, år ett tryck-fel, som bör råttas till högst 2 ½ samma mått. Som *Differentia Specifica* på de öfriga båttre kånde *Gazellerna* innefattas i hvarderas beskrifning, eller hos nogondera af de citerade Auctores kan igenfås, har jag med dess sårskilda anförande hår ej velat falla vidlöftig hålst den endast vid nomenclaturers uppsåttande på hela slågtet blifver nyttig.

Spring - Bock eller Luft - *springare* -Bock. se derom pag. 480 - till 489 samt Tab. 4; Af Hr. PALLAS i dess fasc. XII. pag. 15 kallas den *Antilope pygarga.*

Utom de ofvan anförde Gazeller finnas ånnu åtskillige, för hvilka Jag ej år i stånd att göra Zologer så godt besked, som fordras. Deras uppråknade anser jag icke desto mindre hår nyttigt, att naturforskares och Resandes uppmårksamhet på dem i synnerhet måtte våndas så, att önskeligt lius öfver denna så mycket i mörker hittils insvepte hufvudgren af Djur - historien slutligen måtte århållas. De åro följande. *Rhé-*

Rhéebock år ett 2 fots högt djur, som håller sig merändels alltid flocktals, rådande fårgen år ask - grå, som något liknar Harens, men ſtöter litet på röd; Buken och anus hvite åfven undre delen af Svansen, som år ganska korrt; hornen åro svarta, helt raka, till ſtålning, yta och ſkapnad mycket liknande *Gemsebockens* - - men blott en fot långe samt i proportion ganska smala, således mycket spitsiga och uddvassa, hvarföre de ofta af Hottentotterna bevaras och nyttjas såsom prylar att bora hålen, då de med remmar eller senor laska ihop sina ſkor eller pålsar; håren tyckas mjukare och finare ån vanligt. Dess kött år nog torrt och råknas för det såmsta af alla Gazeller.

I *Hottentotts Holland*, *Artaquas Kloof* och *Lange Kloof* var detta djur ej sållsynt. Jag nödgas dock tillſtå att ofvan anförde år blott uppsatt efter minnet, emedan sielfva beſkrifningen och ritningen alldeles blifvit förolyckade. Sådana förluſter på en resa af samma natur som min, åro ej att undra på. Stundom då jag var genom våt in på kroppen af håftigaſte rågn och någon gång af floders öfverfårdande, fick ett och annat papper, jag då medförde, vidkånnas samma blöta. Vagnens kullbytterande, fårdeles 2:ne fårſkilde gånger nattetid, var ej det förmonligaſte för mina samlingar fårdeles för Insecterna.

Riet - Rhéebock har jag allenaſt en gång

 som

som hastigast sett löpande medan jag än-nu vistades Akter Brunt: Hoogtens, samt endast där hört den omtalas. Den plägar merändels hålla och gömma sig ibland Rö-ren på sumpiga ställen, samt anses att likna den nyss ofvanbeskrifna till någon liten del, och af dessa anledningar har den och fått sitt namn. Den är dock vid pass dubbelt större än *Rheebocken*, samt håller sig endast partals eller i monogamie och om jag mins rätt, sades honan vara utan horn.

Oagtadt löften och skänker till mina Commissionärer i Cap hafva de dock ännu ej uppfylt sin lofven at sända mig skinnen af dessa Begge serskilda slagen, hvilka förmodeligen äro hittils alldeles okände Species af Capræ eller af Gazelle-slägtet.

Flacksteenbock kallade man A. Br. Hoogte ett vid pass två fot högt djur (förmodl. Gazell) som höll sig på Flacktens eller slätter i societet, ehuru merändels vidt ifrån hvarandra spridde eller strödde. Jag såg detta djur äfven ett par gånger på hemre-resan genom öknen. Ehuru den på långre afstånd alldeles icke viste sig skygg undvek den dock alltid att låta någon af oss komma inom vanligt Bösshåll. Den bör således jagas par force till häst, om annars marken ej är för stenig och oländig. Dess färg var helt blek-röd eller Mus-

Mus-

black, (*colore murino*) hvarföre den ſades äfven af ſomlige kallas *Bleek-Bock* och *Fahle-Rhéebock*. Den är masſivare än *Rhéebochen* ſamt har i ſtällning mer likhet med den Allmänna i Cap ſå kallade *Sten-Bocken*.

Stenbock Greisbock Deuikerbock Klippſpringer ſå af Coloniſterna kallade, äro vid paſs 2 fots höga djur förmodligen af Gazell ſlägtet och äro ej ſällſynta nära Cap. Men juſt af denna orſak och i anſeende till många förhinder af mitt Botaniſka ſyſlande, uppſköt jag nämnde djurs underſökning tills det blef alldeles för ſent, ty min afreſa till Europa ſkedde förr än jag förmodade. Det tröſtar mig dock att detta torde af någon annan lättel. bättre årſättas; torde hända genom Herrar FORSTER, hvilke ſyſellſatte ſig med nämde djurs nogare beſkrifning och afritande; hvarföre och jag då anſåg min underſökning i ſamma ämne ſå mycket mer öfverflödig. Dock må imedlertid här anmärkas, att de nämde djuren efter min fulla öfvertygelſe, äro ſig imellan ſärſkilda ſpecies, hvars honor äro hornlöſe, äfven om jag mins rätt ega alla porus Cerifer. under ögat, undantagen ſom man berättat *Deuikerbocken*, hvars kött äfven ſades vara ganſka tortt och ſegt i jämförelſe med de andras, af hvilkas kött jag ätit och tyckt

i anſeende till deſs Vildbråds ſmak och torrhet någorlunda kunna liknas med har-kött.

Stenbocken är röllig till färgen, med en hvit fläck öfver ögat, torde hända en variation af Hr. PENNANTS Red-Antilope. *Hiſt. of Quadr.* pag. 76.

Greisbocken år gråagtig med ſvarta öron och ſtor ſvart fläck ikring ögonen, lårer vara A. Grimmia Spicil. Zool. I. p 8. tab. 3.

Klippſpringer har en liusröd färg, ſom ſtöter i gult med inblandadt ſvartſtrimmigt, öronſpitſar och kanter ſvarta. Svanſarne på deſſa tre voro helt korrta; Hornen om jag mins rått åro på alla hannarna af dem nåſtan korrtare ån öronen, någorlunda raka ſamt runda, ſlåta, ſpitſiga, ſvarta ſamt långtifrån hvarannan ſtående till ſin ſtållning förmodel. varierande, ofvannåmde *Klippſpringer* har fått namnet af deſs ganſka ſnabba löpande och långa ſkutt åfven på brantaſte och ſtenigaſte ſtållen, ſå att den ej ſom de andre bägge, kan fångas af hundarna. I anſeende hårtill liknar den Hr. PENNANTS *Svift antilope* l. c. men *Deuikerbocken* har jag blott en gång ſom haſtigaſt ſett; Deſs fårg tycktes mörkbrun och loppet högſt beſynnerligt. Ty efter det djuret ſtundom hoppade upp med rak hals, böjdes denne åter ned mellan frambenen då djuret åter ſänkte ſig ned och på marken fortſatte ſitt lopp. Detta

lårer

lärer ibland buſkar blifvit anlett för ett dykande, och gifvit anledningen till djurets namn.

Babianer eller *Apinior* uppehålla ſig i tämmelig ſtor myckenhet på ſkogbevåxta ſtällen af Bårget, ſom med ſin fot grånſade till lila Vees-Rivieret. De berättades ega långa hugg-tånder eller betar, ſamt ganſka mycken ſnabbhet, vighet, ſtyrka och ſeglifvenhet, att de ibland kunde bita Tigern ifrån ſig och ſålja lifvet dyrt till Jagthundar. Af denna orſak företager Coloniſten ogerna deras jagande. Dock når en dag några Babianer viſte ſig nårmare Gården hvareſt vi gåſtade, öfvertalte jag Vården att hitſå hunderna efter dem. En ſom det tycktes mera till åren kommen och trög Babian, ſom ej lärer orkat ſå ſnart till Bårget, tog ſin tillflygt upp i ett lågt träd ned på ſlåtten. Min Böſſa var nu laddad med ſå kallade ſtenbocks-hagel, eller hagel af inemot vanliga årters ſtorlek, och med deſſa, ſamt blott på 15 ſtegs afſtånd ſkööt jag nämnde Babian i vånſtra bröſtet; Icke desſmindre förmådde detta heraf dödligt blesſerade djur flere minuter hålla ſig quar i trädet, men yttrade under tiden ingen ſort jämmer eller låte; Omſider når det måſte ſlåppa, grepo hundarne det ſå till ſågandes i flygten, eller innan det hann falla till marken, och jag fann nu, att man

hafr anledning till de underrättelser man lemnat mig, att af alla slags jagter, hunderne tyckes bete sig ifrigt och ilskuast på Babian-Jagt, ty de hade sargat djuret jämmerligen, innan de kunde förmås att lemna det. Hufvudet på det samma, liknade mycket ett hundhufvud, och betarne voro vid pass halfannan tum långe, fårgen på håren var gulbrun, svansen var nästan lika lång med Bålen af Kroppen, (*Truncus*) samt åndades med en tofs, så at den derutinnan liknade en Lejonsvans. Hela djurets långd från hufvud til fötter var 5 fot, fårgen var vanlig Babian-fårg eller blandning af gult och grått. Torde hända att denna Babian år *Simia cynocephalus* Syst. Nat. churu djurets *cauda floccosa* ej blifvit i differentia specifica upptagen, emedan man vanligen plågar stympa svansen på de Apinior, som hållas fångne. En och annan ung Babian med stympad svans, som i Kedja bevarades och som sades vara invånare af Capska Colonierna, hade jag tilfälle att se under resan, men de hade ej sådan hund-näsa och stora betar som denne, så att de troligen utgöra ett särskildt Species, icke heller egde de så mörk fårg, som Hr. PENNANT beskrifver om sin *Ursine Baboon*, hvilken han tror vara ifrån Cap. Skinnet af den hår dödskutne Apinian var för illa medfarit af hundarne för at förtjena bevaras, men ny-

ſiken att få veta, hvarmed detta i flere delar menniſkjan mycket liknande Djur födde ſig i villda tillſtåndet, öppnade jag deſs mage, och fann den fylld med en maſsa liknande fint hackad och ſtufvad ſpinat; troligen åter och detta Djur viſſa rötter och Blomſterlökar, ſåſom Boſchiesmännerne, ehuru åtminſtone för denna gång, deſs Diæt ej tycks varit, att blanda flere rätter tillſammans; hvarken Frukter eller Bär-ſorter funnos här, åtminſtone icke ſå mycket, ſom kan förtjena att räknas till deſſa Djurs lifs-uppehålle. De voro icke i det minſta miſsränkte att lefva af Animaliſk föda; Deſsutom är väl bekant, huru flere ſlag af Apinior i fångna tilſtåndet endaſt med Vegetabilier underhållas, och med ſådan föda lefva friſke och ſtarke, fördenſkuld, når om Hr. BUFFON, ſåſom Naturforſkare, och då redan Auctor af 7 ſtarka Tomer i Djur-Hiſtorien, man näppligen bör hyſa ſå ſlåta tankar, att han ſkulle varit okunnig, om de ſlåtte Apiniornas måſt Vegetabiliſka Diæt i allmänhet eller om deras innanmätens ſtora likhet med månniſkjors, huru har då denne namnkunnige Auctor kunnat påſtå, att Djur ſom ega allenaſt en mage, och tarmarna korrta, ſkulle vara nödſakade att ſåſom månniſkjor föda ſig med Kött? - *Les animaux qui n' ont qu' un ſtomac, & les inteſtins courts, ſont forcés,*

cés, comme l'homme à se nourrir de chair. Se BUFFON Tom. VII, p. 36).

Af sådan sats, borde vål icke åfven ofelbart följa, att Rhinoceros och håsten, som likaledes blott hafva en mage samt i proportion ganska korrta tarmar, skulle såsåsom månniskian vara nödsakade att föda sig med Kött? Hr. BUFFON till att styrka sin mening l. c. manar oss; att jåmföra Djurens inålfvor, men just detta jåmförande imellan månniskjor, Babianen, Rhinoceros och håsten, eller t. ex. imellan den helt lilla och fruktåtande Apan *Saimiri* Tom. XV. samt köttfretande Djuren *Couguar* och *Lynx* Tom. IX. eller ock vargen Tom. VII. gifva ingalunda nogot fördelagtigt utslag för Hr. BUFFON. Denna Lårde Auctor, kanske sjelf större ålskare af Animalisk föda, ån af Vegetabilisk, finner man åfven pag. 32, och följande af anförde 7:de Tom, vara mon om att yrka köttmatens oumbårlighet för månniskjor, och på ett ställe utbrister han sålunda; "Om månniskjan vore satt i den omståndighet, att blott åtnöjas med bröd och Vegetabilier, skulle hon knappt en gång kunna bibehålla sig i ett svagt och aftynande tillstånd." Af sådana meningar, skulle man snart ledas på de tankar, att denne ehuru Vidlöftige Djurbeskrifvare, förvårfvat sig alltför liten och opålitlig kunskap om sjelva menniskjan, samt

att

att han såsom mer yr-quick och vältalig än grundlig snarare resonerar sig ifrån, än til sanningar. Ty låt vara att *Braminerne*, hvilka lefva utan köttmat, snarare utgjorde en Sect än ett Folkslag, såsom Hr. BUFFON det vil hafva, så äro de icke dessmindre människjor, hvilka lefva och propagera sig, samt det visserligen icke uti ett aftynande tillstånd. Jag har hört sågas, att en del fattige i China, endast med risgryn dock tämmeligen väl skola underhålla lifvet. Den sämre Classen af Öborna i Söderhafvet (Tataûs) äfven folk af bättre Classer, tigde köttmat af oss, såsom en stor raritet hos dem, och oagtadt en del af dessa, äfven till fiske kunde föga och sällan ega någon tillgång, voro de icke desmindre med denna mäst Vegetabiliska föda frodige, raske och starke, så att de för en glas-pärla eller spik ofta täflade med hvarannan, att få bära någondera af oss köttätande Européer där, vi ville undvika att blifva våtskodde; De förrättade åndå denna tjenst så väl, att de icke en gång snafvade i tämmeligen strömma rånnilar med klappersteníg botten, samt fastån vattnet stundom var tämmeligen strömt och stod dem upp innemot midjan, medan vi buros sittande grenslé öfver deras skuldror, med Bössan i handen, att förtiga andra prof af deras styrka. Den usla Påsk-ön, (*Easter Island*) är ett

ganska

ganska öfvertygande exempel af det, att månskliga naturen kan vänjas, att med ganska litet vara nöjd. Oagtadt vi vandrade tvärs öfver Ön och undersökte en god del af den samma, fanns ej mer än en enda liten båt, som ändå var mycket hoplappad, ej heller kunde där upptäckas virke nog för att tillvärka en make för den samma, så jag ej vet hur Capit. Cook kunnat, nämna att de egde 3 a 4 Båtar. Där förmärktes icke heller det minsta Fisk-redskap, eller tekn till, att Öborne ifrån hafvet eller dess strand plågade skaffa sig födan. De egde väl höns, men såvida dessa voro små och ganska tame, samt sällsynte, att knappt 50 upptäcktes, ibland en folkmängd af 7 a 800 Personer, kan man med stor sannolikhet påstå, att mången människja härstädes framlefver så godt som utan all animalisk föda. Rottor finnas väl här, men som de ej voro särdeles talrike, och på de andra öarna hållas i afsky, vet jag ej om den anledning Capit. Cook anförer, är tillräcklig, att supponera dem här nyttias till mat, i hvilket fall de ändå skulle sällan hinna att utgöra någon betydlig rätt. Det är väl sant, att samma innevånare nästan allmänt voro nog spenslige och magre, men så var ock deras Vegetabiliska föda oändlig knapp; så vida hela landets *Flora* knappt utgjorde ett tiog växter, af hvilka Pisang, Jams, söta Potates

tes och såcker - rör voro ibland de få, som dertill tycktes kunna nyttjas. Deremot voro desse månniskjor vige, och snabbfotade såsom getter samt syntes lefva ett hålsosamt lif. Deras styrka kom vål ej att försökas, men att Vegetabiliska födan ej gjorde dem svage i ålskogs- vågen, såsom Hr. BUFFON p. 33. vill insinuera, kan låsas Hr. FORSTERS Rese-beskrifning om Qvinnornas Messaliniska temperament. En af dem som samm lång våg ifrån landet till vårt skepp försåkrades inom några timmar hafva betjent 17 af våra Matroser och Marinsoldater innan hon åter samm till Landet.

Till ytterligare bevis mot Hr. BUFFON om Animaliska Diætens oumbårlighet, må anföras. det till hundarna, på Societets öarna, dår köttet råknades rart, man ånnu mindre bestod något kött eller fisk, utan kunde desse ehuru egentligen hörande till Hr. BUFFONS animaux carnassiers med råtta sågas vara födde med så godt som endast vegetabilisk föda. Jag har dock ingen anledning att anse dem för svage, men vål kunde öfvertygande prof om fettman håmtas af deras stekar, som man ibland såg både på de förnåmare Öboars och vårt eget bord. Dessutom når Europeiska jagt-hundar, hvilka visserligen långt mer ån månniskjan höra till köttfråtande Djur, plåga för långre tider isönder ganska vål födas blott med mjöl

och

och vatten, hvarföre skulle då icke flere slags vegetabilier förslå för människjan? Slafven och Bolchies-mans Hottentotten, som i Cap äro tvungne att tjena de Bönder, som egenteligen idka fårskötseln och således hafva föga eller ingen kärn-mjölk, samt dessutom bo där villbrådet redan blifvit ut-ödt, underhållas dock af dessa sina hus-bönder i godt bärgeligt tillstånd snart sagt endast med bröd och mjöl-rätter, ty de agta sig gerna, att på slafvar spendera fåren, hvilka oftast äro det enda, som af vissa gårdar till penning-inkomst och skattens fullgörande kunna användas. Af THOMAS GAGES Resebeskrifning till Nya Spanien finnes, att de fattige lefde endast af *Maiz* och en sort *Phaseolus*, men att de som bodde närmare Staden, bödo till, att åtminstone om söndagen skaffa sig litet kött.

I Hr. ULOAS Resebeskr. Tom. I. p. 248 149. läser man följande. "Det fattiga folket har ingen annan resource än *Papas* "till sin föda; Dessa rötter godtgöra för "all annan spis. Creolerne preferera dem "för fogel och de bästa kött-sorter". se l. c. Hvem vet icke, hvad hufvudsaklig föda Cacao-Bönorna utgöra där de växa, och huru utmärglade dermed snart kunna ärsätta hull och krafter? Man har ju äfven exempel på en skepps-besättning, som för 2 månader hade endast chocolad till föda och deraf befanno sig rätt bra.

Nu

Nu oagtadt i öfre Ægypten äro många familier, som endast lefva af Dadlar, (se HASSELQUIST p, 501. flera dylika exempel att förtiga, vill jag dock ej anse dem såsom alldeles öfvertygande i anseende till Hr. BUFFON sjelf, emedan samme Auctor, sedan han vidare pag. 33 l. c. anfört, att återhållsamhet på kött skulle förstöra Mänskliga Naturen, eller åtminstone i våra Climater, göra den obequäm till fortplantning, yttermera säger "kanske dock, att den Vegetabi-"liska Diæten skulle vara möjlig i de Sö-"dra Länderna, hvaräst Frukterna äro mera "mogne, växterne mera substantielle, röt-"terna mera succulenta, och frön mera föd-de". I anseende till Hr. BUFFONS kanske, vill jag håldre med exempel från våra Europeiska Climat, tillräckligen vederlägga dess förledande sats om animaliska Diætens oumbärlighet; I förbigåendet kan jag ock ej underlåta att emot denna Auctor anmärka, det han med så mycket mindre skäl, anser den Vegetabiliska Diæten för att göra Månniskjan till fortplantning obequäm, som växtriket är alldrarikast på det som befordrar *Venus*. Utom rått många växter *e Gynandr, Classe* med flera andra, som kunde uppräknas, äro Choclad och Salep af sielfva den okunnigare hopen kände för *Aphrodisiaca*; äfven såsom *Veneri satis faventia* äro likaledes Ärter, Rofvor,

kål- ſamt flere *flatulentia* anſedde, och det icke utan en vålgrundad orſak och årfarenhet. Den mot Vegetabiliſka Diæten preveneradc *Philoſophen* ſkulle åfven hos de annars olårdaſte kunnat få underråttelſer, att viſſa Vegetabiliſka förådlingar, t. ex. godt Vin och godt Dricka, i afpaſſad doſis, öka i denna del både *velle* och *poſſe*. Att Hr. BUFFON deſsutom l. c. tillågger Vegetabilierna i Södra Lånderna till alla delar en ſtörre fullkomlighet ån dem, ſom våxa i Europa, ſtrider emot all ſannolikhet och mot en vålkånd Natur, hvilken icke mindre till Rot, Stam, Blad och Frön, fullkomnar en våxt Hon utſett för *Alperna*, ån dem, ſom hon planterat under ſjelfva Dagjåmnings-Kretſen.

I ſynnerhet må man få mycket mer förundra ſig, huru Hr. BUFFON kunnat fatta den inbillningen, att Södra Verldens våxter åro ſudſtantiellare ån de Franſyſka, då likvål enligt OLAFSONS och fleres intygande, af en få Nordlig våxt ſom Iſlands - måſsen (*Lichen iſlandicus*) hvarje tunna preparerad, ſvarar emot tvånne tunnor ſpannmål: och efter Hr. BUFFON åfven hyier båttre tankar om Rötternas ſucculentare egenſkap i Söderlanden, mån han då ej funnit Rofvorna i Burgogne vederbörligen ſaftiga?

Men ſaken år, att ſåvida phyſiologiſk och

och botanisk kunskap, samt framför allt en redig och mogen eftertanke fordras att kunna fälla rätt omdömme om Djurens föda, så har den store Natur-forskaren här, så väl som ofta annorstädes råkat att inlåta sig i ämnen, han alldeles icke känner; derom vittnar nogsamt dess förklenlige utlåtelser mot Hr. Linnées Person och Botaniska System, änskönt det af alla förnuftiga Natur-Kännare redan blifvit antaget; bäst hade derföre Hr. Buffon gjort, om han blott inskränkt sig inom sina vanliga vidlyftiga afmätningar och beskrifningar på Djur, deras skinn, squeletter och horn, med förbehåll likväl, att observera acuratare än på Ox-hornen, mot hvilka han oagtadt alla sina vidlyftiga Djur-beskrifningar råkat, att ganska olyckligen stöta sig såsom jag snart i följande under afhandlingen om *Camelopardalis*, blifver tvungen att närmare ådagalägga.

I medlertid, låt oss afgöra frågan, huru vida man, åtminstone i Frankrike eller Europa (*au moins dans ces pays*, *se* Buffon l. c.) kan lefva ett aftynande lif, eller till fortplantning blifva obequäm, på den Vegetabiliska Diæt, som där kan vanka, til ex. anförom allenast Potates, Rofvor, Kålrötter, Morötter, Lök, Sparris, Scorzonera, så kallade Såcker-rötter, och Jord-möss,

Grönſaker, Kålſorter, Årtſkåckor, Årter, Bőnor, Bröd, Buddingar och alla andra Såd- eller Mjőlrätter, Caſtanier, Mandlar, alla Åppel Påron och Plommon-ſorter, Meloner, Pumpor, Gurkor, Oliver, Olja, Fikon, Druſvor Allahanda Bår-ſorter, Vin-vőrt och Őlſorter &c.

Deſſas anförande tyckes redan vara bevis nog mot Hr. Buffon, men ſom han ej låttl. torde cedera utan påtagliga exempel, vill jag förſt hånviſa honom till ſin Lands-mans, den högſt-förtjente Tourneforts förtråffeliga obſervationer i Levanten, huru des Bröd, Fikon, och Druſvor, dels rå Gurkor, på viſſa ſtällen, nåſtan utgjort endaſte födan. Af Hr. Linnéers Amœnitat. Acad. Tom. 1. p. 137. hade Hr. Buffon vidare kunnat få låra, huru Athletæ, ſom fordom gjorde brottande och fågtande till ſitt hufvudyrke, hvartill kraftig föda viſſerligen fordrades, förnåmligaſt underhöllos med Fikon, innan köttåtandet blef bragt i gång. L. c. anföres, att fattige, ſom voro ſatte till våktare i Fikon- och Vin-gårdar, åto af nåmnde Frukter, tillika med en ganſka liten portion bröd, ſig inom 2 Månader till godt hull, och att Råfvar, ſom kunde ſmyga ſig in på ſådana ſtällen, plågade af nyſs nåmnde Frukter, åta ſig ſå fete, att de af ſomliga nyttjades till mat.

Gröt och Dricka utom något bröd har jag sett utgöra nästan endaste födan, för en stor mängd Dalkarlar, hvilka för längre tid, med ett tungt arbete voro sysselsatte, och ansågs detta ingalunda af dem såsom nödfalls-mat. Fattige Torpare har jag funnit i Upland, som för längre tider i sönder, äfven saknat sielfva Brödet, särdeles för sina barn, så att desse fostrades med Vatten-Välling och Pankakor.

De som i nämnde Province eller annorstädes jämte Vegetabilierna hafva tillfälle att få nyttja litet Mjölk, kunna icke dessmindre anses, att blott föra en Vegetabilisk Diæt, så vida enl. Hr. Geoffroi, Mjölkens beständs-delar, äro nästan alldeles de samma som Växternas. Enligt en berättelse, jag fått genom Engländare, skola många fattige i Irland endast lefva af Potates, utom något mjölk ibland, och en Person som för flere år sedan, längre uppehållit sig i Ryssland, har försäkrat mig, att Allmogen på några ställen därstädes blott lefver af Surkål med Gryn och af Limpebröd, rå Gurkor, Lök Salt, *Quass*, samt *Tradakna*, som består af Ugns-torkadt hafver-mjöl, med vatten, så att af tretton tusende Bönder, som hörde till en viss Herre åt Muscov-kanten få funnos, som fyra gånger om året hade tillfälle att smaka Kött eller Fisk. Dessutom må

Hr. BUFFON hos Hr. HALLER Tom. 6 Libr. 19. ſe en lång förteckning på dem, ſom anfört exempel och bevis, att man man både bör kunna och verkligen kunnat umbära Animaliſka Diæten i Europa, och hvarföre icke ſkulle man kunna det, ſå vida ſamma ſlimagtiga ämne, ſom i det Animaliſka i ſynnerhet äro födande, äfven finnas hos Vegetabilierna, hälſt man, utom flere exempel, vet, att de ſom varit dömde till arbete gå Galererna, ſå väl ſom andre, kunnat bärga ſig med en viſs portion bröd och Vatten allena, ſamt att Folket på Appeninerna lefvat näſtan endaſt af Caanier.

Nyttan af en alldeles Vegetabiliſk Diæt i Hypoconder, ſvår Gickt och andra hårdnackade ſjukdomar, är deſsutom nyligare ganſka väl uppdagad af Hr. W. GRANT *of the Atrabilious conſtitution* pag. 399. och följande, hvaräſt anföres exempel, att den med förbättring i hälſa och frodighet gjort patienten likſom yngre och äfven af helt åldriga perſoner kunnat nyttjas, och blott för 6 veckors till högſt 2 års tid behöft fortſättas.

Camelopardalis är ſåſom jag redan pag. 551. nämnt, till ſin framdel högſt ibland alla fyrfotade Djuren, ſamt ehuru den endaſt finnes i det Nord-Väſtligaſte af Capſka Colonien, förtjenar den dock att jämte de andra Africanſka Djuren närmare beſkrifvas, hälſt på

på detta ſtälle. Detta Djurs rätta ſkapnad och egenſkaper, hafva nyligaſt och båſt blifvit nppdagade af nuvarande Commendanten i Cap. Hr. Major GORDON, ſom i *Anamaquas* diſtrict detſamma ſkutit, hvarigenom man af Hr. ALLAMAND uti Hollåndſka Edit. af BUFFONS Djur-Hiſt. Suppl. *de la Giraffe* p. 46. fått derpå en ganſka god ritning och och beſkrifning, hvaraf man hår åtnöjer ſig med et utdrag.

Högden, då halſen hålles rak år ifrån Gåſſan till marken 15 fot och 2 tum, Långden ifrån bröſtet till Anus 5 fot 7 tum, ifrån ſkuldran till marken vid pals 10 fot, men ifrån lånden till marken allenaſt 8 fot och 2 tum, hvilken ſkilnad hårrörer dels af ſkulderbladets långd, ſom år 2 fot, dels af fråmſta ryggkotornas hvaſſa utſkott, ſom åro öfver en fot utſtående. Jfrån bröſtet ned i marken år 5½ fot, Halſen, ſom år förſedd med man ſåſom Zebran, år 6 fot och ſåledes dubbelt långre ån Camelens, Hufvudets långd år öfver 2 fot och liknar något ett fårhufvud; öfre låppen år något ſtörre och tjockare ån den undre, men begge tåckte med ſtyfva hår; Ögonen åro ſtora och ſköna, framtånderna ſmå och åtta till antalet, ſamt finnas allenaſt i nedra kåften, men 6 oxeltånder på hvardera ſidan i hvardera kåften. En två tums utſtående

knyla, ſom hårrörer af en uphögning på *cranium* finnes ſtrax framför hornen, och 2:ne ſmårre bakom dem eller i nacken hårröra af underliggande körtlar; Hornen äro 7 tum långa eller litet korrtare än öronen, ſamt något bakåt lutande, i änden litet vidare och rundade, ſamt där omgifne med långa hår, ſom räcka längre än det horniga och formera en tofs; för öfrigt äro hornen klädde med vanlig hud och hårighet, men till ſitt inre wäſende ſkola de likna det benagtiga, eller ſå kallade Quecken uti oxars ock Gazellers horn, ſamt vara utſkott af ſielfva *Cranium.* På ett äldre horn har man märkt ſmå ojämna upphögningar, hvarifrån Herr ALLAMAND yttrar ſig, att grenar borde utkomma.

Färgen på hela Djuret är en hvit botten med ſtora och tämligen tätt hopſtående rölliga fläckar, ſom hos äldre Djur ſtöta på mörkt och ſvart, men hos de andre mer på gult. Svanſen är ſmal och ändas med en ſtor tofs af helt grofva och merändels ſvarta tagelſtrån. Det främre af Klöfvorne, är mycket högre. Inga ſpårrar (Ergots) finnas ſåſom på andra klöfvade Djur.

Djurets lopp är icke ett haltande, ſom man trodt, utan dels ett gående dels ett gallopp; Halſen, ſom annars hålles rak, lutas bakåt, hvarje gång framföttren upplyftas;

detta

detta oagtadt år ej Djuret fenfärdigt at fly, fom Hr. BUFFON inbillat fig, utan fordras en fnabb håft till defs jagande.

Då det åter gräs på marken, böjer det ibland fitt ena knå fåfom Håftar, och då det plåckar quiftar och löf af högre tråd, jåmkar det framföttren vid pasf half-an fot nåra till de bakre. En Camelopardalis, fom Hr. GORDON bleſſerat i benet, att den ej kunde refa fig upp ifrån marken, vifte dock icke det ringafte tecken till illfka eller håmnd; men fedan man affkurit defs ftrupe, fparkades i marken med en ftyrka, fom vida öfverträffade alla andra Djurs. Inålfvorna likna Gazellers, ingen *porus ceriferus* fanns. Köttet på unga år godt att åta, men fmakar ibland ftarkt af en vifs bufke, fom förmodas vara en *Mimmofa*. Hottentotterne finna i fynnerhet mårgen delicat, och fårdeles af den orfaken jaga och dödade detta Djur med giftade pilar. Af huden tillfkapa de kårl, i hvilka de ibland annat kunna bevara vatten.

Hr. BUFFON hvilken fallit på det orådet att likfom förklara Krig emot Herr LINNÉE och defs Difciplar, har under ett vidlöftigt perorerande om Camelopardalis (*Giraff* Tom. XIII), i fynnerhet infulterat den af flere Vetenfkaper högt förtjente Doctor HASSELQUIST på defs Grift. *Skol-*

poike, *Pedant*, den ſom begår *bevuer* m. m. åro de högſt oförtjente till-målen Hr. BUFFON gör en man, ſom allt förtidigt, men med Europeiſka Lårdes hedrande beröm, blifvit *victime* för ſin Nit om Natural-Hiſtorien. Gårna hade jag önſkat, att kunna undvika detta upprepandet af Hr. BUFFONS ovårdige ovånlighet, för att icke för ån flera oväldiga och ådelmodiga Domares omdömen ån deras, ſom hittils hunnit låra kånna denna ſak, blottſtålla Herr BUFFON, huru vida han ſåledes under ſin beſkrifning om Djur råkat att mer eller mindre förgåta, hvad *Langage* kunde anſtå en civilicerad månniſkja, men ſanningens uppdagande i allmånhet, och nårvarande åmnet, Djurhiſtoriens upplyſande, förbjuda mig tyſtlåtenhet hårvid.

Billig agtning för Hr. HASSELQUISTS förtjenſter och oſkuld åſka ock icke mindre af mig ett råttmåtigt förſvar för deſs Perſon, då han i ſynnerhet vid beſkrifningen om Camelopardalis, reprocheras för att ej hafva anfört, om hornen på detta Djur affalla eller icke. Om det kan vara ett fel af Doct. HASSELQUIST att ej veta hvad han ej fått ſe, och att ej ſåſom Hr. BUFFON likafullt utſtaka det han ej kunnat få veta, måſte jag af ſamma ſkål ſom Hr. HASSELQUIST tillſtå mig felagtig; ty man tillåt mig vål

att

att beſkrifva ett upptorrkadt hufvud af en Camelopardalis i Cap; men ingalunda att ſåga ſönder eller anatomiſera deſs horn, emedan det var af Gouverneuren borrtløfvadt till en deſs ſärdeles Vän i Europa. Önſkligt att Hr. Buffon följt Doct. Hasselquists principe därutinnan, ſå hade deſs *Hiſtoire Naturelle* blifvit mycket korrtare, mycket mera nyttig och pålitlig, ſamt fram för allt Oxar och Kor fått behålla ſina Horn, på ſätt ſom Naturen dem tilldelat, näml. utan all affallning på tredje året enligt Hr. Buffons okunniga påſtående Tom. IV. pag. 459, och Edit. af Hr. Allamand öfverſedd pag. 176. Han ſäger där: *ainſi la caſtration ni le ſèxe ne changent rien à la crue & à la chute des dents: cela ne change rien non plus a la chûte des cornes, car elles tombent également à trois ans, au taureau, au bœuf & à la Vache, & elles ſont remplacées par d'autres cornes qui, comme les ſecondes dents, ne tombent plus; celles du bœuf & de la vache deviennent ſeulement plus groſſes & plus longues que celles du taureau. L'accroisſement de ces ſecondes cornes ne ſe fait pas d'une manière uniforme & par un developpement égal; La premiere année, c'eſt-à-dire, la quatrieme annèe de l'age du boeuf, il lui pouſſe deux petites cornes pointues, nettes, unies & terminées vers la tête par une eſ-*

pece

pece de bourrelet, l' année ſuivante ce bourrelet s' eloigne de la tete, pouſſé par un cylindre de corne qui ſe forme & qui ſe termine auſſi par un autre bourrelet, & ainſi de ſuite, car tant que l' animal vit les cornes croiſſent; För dem ſom ej haft tillfälle at nämare lära känna Hr. Buffon och deſs arbeten får jag nämna, att det är ſamma namkunniga man, hvilken trott ſig vidlyftigt utgrundat och beſkrifvit, huru en Comet ſtött bitar utur Solen, för att deraf tilſkapa planeterna och hvarefter han preciſe uträknat tiden, ſom deſſe Himelſke *Kroppar* behöft att ſvalna. Men vare detta nog ſagt om en villfarelſe, ſom kan rättas af hvarje torpare, i fall den ſkulle miſsleda någon af våra i N. H. ovanligt rå ſkolgåsſar; Dock efter vi tala om horn, utbeder jag mig af Herr Buffon att få fråga, huru de minſta Elands hornen Tom. XII. Tab. 46, ifrån det de pag. 326. under artik. *Mazames* beſkrifvas, ſåſom ej fylleſt 6 tum, redan pag. 357, 358, under Artik. *Coudous*, hunnit våxa till 2 fots långd? om annars Hr. Daubentons ſubtila afmåtningar pag. 377, -378 MCXCIX och M. C. C. in alles duga att lita på. Det faller mig ej mindre beſynuerligt att Herrar Buffon och Daubanton betjena ſig af ſamma horn till två helt alldeles olika Djur, hvarigenom de miſslett tvenne andra, och viſſer-

visserligen annars de största och redigasta *Zoologarna* i Europa, att likaledes citera ett och samma slags horn för 2:ne olika Djur; dock är detta ej så underligt, emedan desse Herrar varit för complaisante, att ej hysa allt det möjeliga misstroende till Hist. Nat. &c. som verkligen varit nödigt; eller ej lätteligen kunnat föreställa sig så exstant misstag i Herrar BUFFONS och DAUBENTONS Stora verk, hvarom jag dock fruktar, att mången torde till större delen komma att fälla samma omdömme, som Hr. BUFFON om ZEBAE *Thesaurus*. Men jag skulle fördjupa mig i en afhandling af många Volumer, om jag skulle fortfara, att anatomisera Hr. BUFFONS vårk jag vill derföre blott tills vidare som kortast anföra några Anmärkningar om *Cameloputrd.* och *V. Icknev.* (*Giraff* och *Mangoust* hos BUFFON) vid hvilkas beskrifningar HASSELQUIST så mycket oförrättas.

Herr BUFFON har ej kunnat upteckna, mindre bevisa någon *bevûe*, som HASSELQUIST begått, men hvarföre han dock skyller denna Lärde, samt högt förtjente *Academicien*. Det är underligt att han äfven kunnat anse HASSELQUISTS beskrifningar för vidlyftige, då dock hos Hr. BUFFON sjelf, samma Djur, i en och samma Tom det ena, är minst dubbelt och det andra

vist

vist 12 dubbelt vidlyftigare afhandlar, utom att man där ändå utvidgat samma Volume med afmåtningar på Råttors *Vaginæ* och urethrer; Kan man väl annat än fråga hvartill detta tjenar, då dessa Djur i den delen ej ega någon extraordinair proportion, och sjelfve bestyra om sin parning, samt aldrig, behöfva undergå hvarken stenoperation eller *Cathethers* applicering. Sielfva Katten som hvar gammal gumma kan måta och examinera i sin spis, har äfven i *Hist. Naturelle* &c. måst undergå de minutieusaste afmåtningar, då likväl, i anseende till de vackra figurer, som måst af allt upplysa samma vårk. Lärda Vårlden enligt Herr BUFFONS eget omdmöme l. c. p. 9. för allt dylikt, kunnat blifva förskont.

Herr HASSELQUISTS Latin, som Hr. BUFFON säger var ingen Latin, är dock fullkomligt god och just sådan som Vettenskapen äskar densamma, *concise, expresfive* och tydlig för alla, som studerat detta språk, äfven för mindre för sig komne skolgäffar begriplig. Det är ej HASSELQUISTS skuld, att hans beskrifning, sådan som den hos Hr. BUFFON anföres l, c. p. 7-8, af vårds-löshet, okunnighet eller illvillja, blifvit så illa copierad från original-editionen så, att till exemp. deraf kunde slutas, att Djurets tänder och tunga skulle vara runda och sitta på hufvudet

vudet jämte hornen m. m. Hur har denna omſtåndighet kunnat *échapera* den ſtora Hr. Buffons critiſka öga, i fall han kunnat Latin, och enl. pag. 15, l. c. fatta den ägta Naturens Kännedom medelſt *la vúe immediate de l' eſprit* och *coup d' œil du genie*?

För öfrigt beklagar jag, att Hr. Hasselquists beſkrifning faller Hr. Buffon torr; men jag tillſtår, att om den varit utſtofferad och kryddad med obilliga och ilvilliga critiker, giſsningar och miſstag, om de ock varit på den måſt ſvaſsande eller pöſande Franſyſka, ſkulle de fläſte ſannings och Naturforſknings älſkare funnit den högſt oſmaklig. Man behöfver allenaſt jämföra Hr. Gordons beſkrifning med Hr. Buffons och Daubuntons får man ſtrax ſe hvartill väl alla deras vidlyftiga deductioner och uträkningar hafva tjent.

Om Hr. Buffon häldre förſtått och nyttjat Hasselquists Latinſka beſkrifning och ej anfört den endaſt för att obilligt criticera, hade han deraf tydligen lärdt, att hufvudet på det ſkinn, ſom Hr. Hasselquist beſkref, var 4 ſpann eller minſt 2 fot, och ſåledes att Oppiani jämte Heliodori och Strabonis beſkrifningar ingalunda kunna ſåſom Hr. Buffon påſtår, gifva en tämmel.

juſt

just idée om *Camelopardalis* (*Giraffen*) ty i följe deraf skulle en *Giraff* stor som en Camel, ega hufvudet blott dubbelt större än på en Struts-fogel, sannerligen en skapelse, som skulle figurera i Prinsen af P.- *** påfund och samling af *Monstres*, se Herr BRYDONES *Tour* vid *Palermo* och *Bagaria* Vol. I. p. 93. Vi känna och estimera dock Hr. Grefve de BUFFONS stora lärdom och Genie mer än att vi en gång skulle kunna misstänka, att han vore af samma smak, änskönt han, utom omständigheten med det lilla hufvudet, på en gång kallar *Camelopardalis* för det alldra vackraste, och till benen enormt disproportionella Djur, då dock andre blott kunna anse det för vackert hvilket är proportionerligt. Af Doctor HASSELQUISTS accurata beskrifning hade likvål Hr. BUFFON dessutom kunnat få lära, att hvarken benen eller hufvudet äro så disproportionella, som Hr. BUFFON anfört dem vara; För öfrigt har Hr. GORDON hvarken funnit detta Djur så vacklande, trögt, eller ovigt, som Hr. de BUFFON utan tydlig auctoritet, men blott förnämligast efter egen *phantasie*, i sin beskrifning velat det tillskapa.

Angående *V. Icknevmon* eller *Mangousten* l. c. vill jag blott nämna, att jag i Cap, haft tillfälle att jämföra Hr. HASSELQUISTS beskrifning med sielfva Djuret och

funnit

funnit den förträffel. accurat. Att Hr. HASSELQUIST i en anmärkning annoterat, det Franske främlingarne i Ægypten pläga gifva Fransyska namn på de för dem okände Naturalier derstädes och således förmodligen kallat detta Djur *Rat de Pharaon*, anser Hr. BUFFON såsom ett brott mot Fransyska Nationen. Men om Hr. BUFFON dermed menar att uppreta sina Landsmänn emot Doct. HASSELQUIST, täckes han förlåta mig, att jag känner Franska Nationens ädelmod och urskilning i allmänhet för mycket bättre, än att detta kunde lyckas; för min del har jag icke, i affeende på Nationalisme, behöft taga Hr. HASSELQUISTS parti framför Hr. BUFFONS; ty alle de som arbeta på att upplysa sig och människjoslägtet med Vetenskaper, äro ju såsom medarbetande, äfven medlemmar af ett samfund, hvaräst de i sitt ändamål njuta inbördes nödig handräkning; med ett ord, Lands-män af den litterata Republiken. För öfrigt låt det vara grundadt eller intet grundadt hvad som Hr. HASSELQUIST anmärkt; det kan ju icke i någotdera fallet på ringaste vis röra Franske Köpmäns reputation, som besöka Ægypten, antingen de sägas gifvit Fransyske eller Latinske namn åt det som förekommit, eller om de besvärat sig med, att lära de Arabiska, Turkiska, eller Koptiska namnen; ännu mindre har det kunnat va-

ra HASSELQUISTS mening att med ſin anmärkning förolämpa en hel Nation.

Slutligen om Hr. BUFFON läſt och förſtått Hr. HASSELQUISTS bok, för annat än att criticera LINNÉE och deſs Diſcipplar, ſå hade han deraf tydl. ſett, att Hr. HASSELQUISTS Manuſcripter efter deſs död, i Ægypten råkat i ſequeſter, hvarifrån de genom en ſtor Drottnings frikoſtighet blefvo utlöſte ſamt genom ſamma Höga Perſons utmärkta hägn och nit för Vetenſkapen befalte att tryckas, på ſätt ſom Företalet utviſer, och att ſåleds Auctorn ſielf ej kunnat lägga ſiſta handen vid arbetet, då kanſke han efter minnet eller efter annotationer, ſom genom deſs dödsfall förlorats, kunnat tillägga *Giraff*-hornens invärtes beſkrifning, ſom varit *Hr. De* BUFFON ſå extraordinärt mycket om Hjertat; Kanſke Herr HASSELQUIST äfven för att göra Hr. BUFFON plaiſir till en del ſkolat förkorrta *Mangouſteus* beſkrifning, änſkönt den ſåſom ſagt, är ganſka mycket kortare än i Hr. BUFFONS *Hiſt. Naturelle*, hvaråſt ju vidlyftigheten af ord i ſamma Volume ej bättre kan uppfylla briſten af en figur än uti HASSELQUISTS, hvars beſkrifningar Hr. Grefve *De* BUFFON derföre räknar onyttige.

Mera lär för denna gång viſt icke behöfvas
för

för att låta en man af så mycket Genie som Hr. Buffon känna samt solklart öfvertygas, det han med öfverflödande *esprit* har kunnat råka, att stappla*, samt i synnerhet mycket oförrätta högt förtjente *Academiciens*; och om han finner sig ledsen öfver deras lidande, samt nögd med alla tillfällen, som tjena att ådagalägga deras oskuld, vises sannerligen ett ädelmod och *Candeur*, som alltid äro värde att paras med en stor mans *talens* och som visst skulle råga det éstime som för dem af hvarje lärdoms älskare hysas.

Tiger-Bosh-Katten, har jag förr nämnt och här jämte de andra Africanske Djuren ämnat närmare efter ett skinn jag medbragt beskrifva. men finner den sedan af Hr. Forster i *Philosoph. Transact.* Vol. 71. år 1781. under namn af *Felis capensis cauda sub-elongata annulata, corpore fulvo, supra maculis virgatis infra orbicularibus, auriculis, macula lunata alba* &c vara efter ett lefvande Djur fullkomligare beskrifven och ritad, att jag med nöje häldre till l. c. kan hänvisa.

Den 21 Januari, som ofvan p. 578. nämndes, skedde afresan ifrån *A. Br. Hoogtens*. Efter middagen kommo vi till *Groote Vees Rivier* för att åter där försöka vår lycka med Sjö-kors (*Hippopotami*) jagt,

ty jag hade föresatt mig att ej resa härifrån, förr än jag äfven närmare undersökt nämnde stora och kända Djur, så väl som den tvåhornade *Rhinoceros*. Vid vår ankomst till ett ställe, af V. Rivieret funno vi där för oss några Bönder från samma Province vi nyss lemnat; Ibland dessas sällskap hade en Landtbrukare, eller egentligen så kallad Korn-Bonde ifrån Capska trakten äfven hitkommit. Honom träffade vi först, då under ett skuggit träd sofvande vid sidan af en verklig skönhet, som var ganska sommarklädd; icke under då, om en så rar och romanesk syn i en Ödemark, i hast förjagade alla de idéer om ödslighet och vildhet, hvarmed samma fälts beskaffenhet åter börjat uppfylla mig och min Resekamrat, och jag vågar ej att gå i borgen för honom, att han ju icke snart kunnat förlora all sin Botannik, om han längre öfverlemnat sig till sin första surprise och förtjusning, under betraktandet af en sådan fullkomlighet uti det ena af Naturens trånne Riken. Vår vällustige Korn-Bonde och dess täcka hustru berättade, att sedan de besökt sina slägtingar *A. Br. Hoogte* och där för ett halft år årfarit sötman af Herda lefnadens maklighet, i jämnförelse mot Jordbrukarens och Vin-planterarens släp, hade de slagit sitt förra yrke alldeles utur hogen, så at de ämnade sälja sin Vin och Korn-

Gård

gård närmare Cap och nu någorstädes här på trakten uppsöka ett för Boskaps-skötsel tjenligt ställe. Vårt samtal om detta ämne afbröts genom en annan Bondes och en liten Gåsses ankomst af samma *parti*, som berättade att förmodl. en Tiger nyss stulit sig på en af hundarna, och bitit ihjäl den samma, under det han druckit utur floden, just vid det stället, som våra sagsmän förut lögat sig och hvaråst de för en half minut sedan uppstått ifrån sin middags-sömn. De, så väl som vi, hade blott hördt ett korrt gnåll af Hunden, hvarefter den fanns sten-död. Rofdjuret torde således först legat på lur efter den lilla Gåssen, för att såsom nu berättades enligt sin sedvana först på försåtligt vis döda och sedan efter något drögsmål återkomma att borrtsläpa det han sålunda för sig slagtat.

Imedlertid satte denna händelse oss genast i allarm och Vapen för att hämnas. En hop Hundar hitsades in i Boskagiet bred vid Rivieret, hvaråst Rofdjuret ännu gömde sig, och Vi posterade oss rundt om-kring. Hundarne, som med mycken ifver följde spåret, drefvo snart Tigern fram, samt händelse :- vis blott 40 à 50 steg ifrån den snabbaste skytten af alla, som var en liten gammal Bonde, hvilken sköt den lik-som i flygten, eller under ett skutt,

ſom den gjorde. Kulan befans ſedan haf-va-träffat öfverſte brädden af *anus*, och ſtrukit längs genom hela Kroppen tils den ſlutligen gått ut genom munnen, ty en ſtor del af gomhvalfvet var borrta och blödande närmſt framtänderna, utan att deſſe dock i det ringaſte voro ſkadde; Jag vet ej om detta af någon beſynnerlig ſtälning hos Djuret kan förklaras, eller deraf, att kulan i anſeende till motſtånd vikit ifrån ſin ſnör-räta fart. På detta Rofdjur fann jag en liten ny *Hippoboſca*, ſom man ſade vanl. uppehålla ſig på Tigrar. Man berättade äfven att en ſärſkild art flugor ſkulle uppehålla ſig på Lejon, men mycket ſtörre, förmodl. äfven af *Hippoboſcæ* ſlägte.

De djur, ſom jag och Coloniſterne här i Africa kalla Tigrar, äro af det ſlaget, ſom uti Hr. BUFFONS värk Tom. IX. Tab. 11. 12 och 14 äro ritade under namn af *Panther* och *Leopard*; Jag har och i Cap ſett några ſkinn af Hr. BUFFONS *L'Once*, hvilken af en del Coloniſter ſkilldes från de förra med Leopards-namnet och berättades hälſt viſtas i Bärgen, vara mindre allmän, mindre djärf och tilltagſen, men mer falſk än den vanliga ſå kallade Tigern i Cap, eller Hr. BUFFONS *Panther*, med hvilken den annars är lika ſtor, men mindre vacker och begärlig i anſeende till ſkinnet emedan

dan det är lång-hårigare, torfvigare, mindre fläckigt och mindre glänsande.

Bägge dessa slag pläga lätteligen blifva fångne eller ihjäl bitne, då de på en gång råka ut för 6 à 8 vanliga hundar, hvilka ock till den änden af Colonisterna nyttjas. Jag såg hos en enda Bonde vid *Gantze cral* vid pass 14 à 15 skinn af så kallade Tiger-slaget hvilka sades inom trenne års tid vara af de vanliga gårdshundarna fångne och dödade, stundom skall dock en och annan af hundarna hafva måst sätta lifvet till, eller blifva mycket blesserad.

Man berättade mig; att en Slaf-herde blifvit på fälten mellan Tigerberg och Cap, bekrupen och antastad af en Tiger, med hvilken han länge brottats och vältrat om på marken; Tigern skall slutl. hafva blifvit öfvermästrad af Slafven, hvilken oagtadt de svåra blessurer, som han fått, kunnat bibehållas vid lifvet. Detta är dock icke alldeles otroligt; då döds-ångest eller hämnd kommer till naturlig styrka och vighet, kunna snart sagt öfvernaturliga saker uträttas, Jag påminner mig dessutom nu i JONSTONII *Travmatographia naturalis* hafva läst, att en POLYDAMAS obeväpnad kunnat dräpa ett Lejon. Den här skutne Tigern syntes mig dock hafva varit nog farlig att brottas med. Den ansågs att vara gammal, och af vanlig

ſtorlek. Jag finner ej igen ibland mina annot. om jag antecknat måttet, men tycker mig minnas, att den var två fot hög; men i proportion mycket långre än hundar af ſamma högd.

Strax efter middagen afreſte ofvannämde Jagt - ſällſkap och vid paſs en timme före ſkymningen ankom en ſkock *Caffrar.* De voro oſs redan inom 300 ſteg nära, då vi dem förſt upptäckte ſamt inemot ett hundrade till antalet, alla månner, ſamt hvardera med några *Haſſagajer* och par *Kirries* beväpnade; De tågade deſsutom gerad fram till vår vagn, icke med en vandrings-mån liknande vårdslöshet i gång, utan likſom med afmätta ſteg ſamt för öfrigt med en näſtan affecterad ſtålthet i deras åtbörder då de kommo oſs närmare. I medlertid kunde inter beſök på detta ſtälle falla oſs mer oförmodadt och allarmerande; det våkte ock hos en del af mina Hottentotter tydlig beſtörtning, ſamt hos mig och min Res - Kamrat villrådighet, huru vi i haſt borde emottaga denna Nation för att icke af denſamma ådraga oſs ett ſå olyckligt öde, ſom HEUPPENER och deſs folk jag redan pag. 559. omtalt. Mine Hottentotter voro för få till antalet och för fege att i detta fall lita på. De af dem ſom voro *Boſhies-Mån* eller ifrån *Sond. Riv.* ſkulle

le kanſke hulpit till att plundra vår vagn, om det gullit på, och hvem vet, om icke de voro i hemligt förſtånd med några *Boſhies-Mån*, ſom nu befunno ſig i Caffrarnas tjenſt och parti. De hade länge yrkat på min Reſa ifrån *A. Brunties Hoogtens*; Jag fick åtminſtone ſedan anledningar, att deſſa Caffrars beſök ej här ſkedde af en händelſe, utan i ſtöd af något ſpioneri hos mig genom Hottentotter vid *A. Br. Hoogtens*. Dock hade jag för det närvarande ej tid, att göra ſå långa uträkningar; jag fruktade blott, att mitt parti med minſta tecken af feghet eller ohörſamhet ſkulle väcka Caffrarnes vanliga tilltagſamhet. Jag viſſte väl att min Reſ-kamrat och jag ſkulle ſåſom ryttare nog allena varit dem vuxne på ſamma ſätt ſom de, hvilka hämnade Heuppenars död, men här var intet ögnablick att förſumma, mindre någon tid öfrig för att hämta våra häſtar från betet. Jag tog derföre genaſt till den högſta ton jag möjeligen efter omſtändigheterna kunde, hälſt jag förr årfarit, att man därmed ibland kunnat imponera på Indianer ſåſom på Barn. Jag började med mina egna *Hottentotter* ſamt med den mäſt klingande Holländſke Ed jag lärdt hopſätta, utſäſte mig att förſt ſkjuta den af dem för pannan, ſom rörde ſig från ſtället utan lof, öppnade munnen till Caffrarna, eller för öfrigt på

minſta vink icke lydde det jag komme att befalla. Min Res-kamrat, ſom öſte en hand-full med rånn-kulor ofvanpå Laddningen i en ovanligt lång Böſſa, han medbragt, talte under tiden med mig, ſåſom om en afgjord och lått ſak, att han dermed i ett enda ſkott kunde dråpa hela Caffer-Hopen om de betedde ſig fiendtligt, ſamt att gifva någon trovårdighet till ſå orimligt ſkryt, förſummades ej litet *hokus pokus*. Under det Hr. Immelman ſåledes med den långa Böſſan, utan tvifvel gjorde i Caffrarnas ögon en förfärande parad, och jag åfven med min Böſſa och den fjeraſte mine, jag kunde ſåtta på mig, bevåpnades, kommo Caffrarne i likſom en hoppackad klump fram till oſs med 3:ne Anförare för Fronten. En Hottentotts tolk på flygeln tycktes vilja håfva upp ſin röſt till en lång *harrangue* men jag rubbade hans concepter med någon kårſ Svenſk phraſe och med att vånda honom ryggen.

Detta högdragna och ohöfliga bemötande, ſom bordt reta andra ån Hottentotter och Caffrar, nedſlog tvårtom ifrån förſta början deras ſtollthet på ſynbarligt ſått, få att de ſtodo ſedan likaſom ſedige eller ſnarare hand-fallne ſkolbarn, och afvaktade mina frågor, hvilka vi, ſåſom ifrån Compagniets förnåmſte Söner befallte vår Tålk framſtålla, frågande af hvad Nation de voro? hvarifrån

från de kommo och hvart de åmnade fig m. m.? Till att ſålunda examinera dem ropte jag fram IAN SKEPPER, den begripligaſte och quickaſte af alla mina Hottentotter. Jag hade den tillfreds-ſtällelſen, att han kom ſom en liungeld, en lydnad jag nu ock önſkat ſåſom årforderlig, att hos Caffrar väcka höga tankar om vår myndighet och ſtyrka, men hans högre idéer och fruktan för denna Nationen gjorde hela hans kropp darrande, ſå att till ock med kåkarnas ſkakning var honom hinderlig i uttalet, ſå oförmodadt pultronerie tycktes vilja ſkämma bort hela min plan; fördenſkull, både utaf harm häröfver och att förklåda orſaken till darrningen hötte och till-talade jag honom på det hårdaſte; jag är dock oviſs; om icke *Caffrarne* voro ſkarpſyntare än jag önſkade; Imedlertid, fåſte några af dem ögonen på honom med löje.

Då Caffer-Tolken flere gånger böd till att komma i ſärſkild diſcours med min *Hottentott*, förhindrade jag altid detſamma; Det beſked för öfrigt de ankomne lemnade oſs om ſig, beſtod deruti, "att de voro *Caffrar* ifrån *Konaps Rivier*, och hit-kommit endaſt för att träffa oſs och att ſe om vi medbragt mycket Järn och Måſſing till utbyte för deras Boſkap, ty de viſſte genom ryktet

rycktet, att vi voro komne långväga ifrån, och långe vistats i dessa fält,"

Deras proponerade Boskaps handel föreföll mig imedlertid ganska misstänkt, så vida jag ej ännu såg dem hafva medbragt några Kreatur, och de som deras Vallhjon och poikar vid en senare ankomst hit frambragte, bestodo blott i några Mjölkkor och unga stutar, på hvilka de satte ett ovanlig högt pris och förmodligen endast åmnat ti l sitt uppehålle under marchen.

At de ej obudne skulle sätta sig, skyndade jag mig att genom Tålkarne tillsäga dem, att de hade mitt låf att få sitta ned; medan jag på handels-propositionen skulle svara dem. De satte sig i samma ordning de kommit, nåml. de 3 Cheferne framom de öfriga; Jag frågade icke dess mindre, huru många af dem voro Capitener eller befallande, och då dertill de främste namngåfvos, gaf jag dessa hvardera ett godt stycke tobak med tillsägelse, att Compagniets Söner sålunda ville fägna sina Vänner *Caffer-Capitenerne*, men att vi uti dessa fält redan till andra vänner Caffrar borrtbytt vårt Järn och Måssing, m. m., dock att jag trodde det de ej gjort sin resa förgäfves, om de hälsade på *A. Br. Hoogtens*, hvarast de nog af Bönderna kunde få ganska mycket af sådana varor.

Då

Då de sågo att det kom an på att vara Capitener, för att få tobak, presenterade de åtskillige af de andra i hopen såsom äfven *t' Ku-t' Kois* eller Capitener och fordrade för dem tobak; men då detta förslag misslyckades, logo de sielfva hjärteligen åt sina nyss presenterade, och visade sig icke heller hogade, att enligt min proposition tilldela dem något af den present jag redan gifvit. Dock för att hålla de rätta hufvudmännerne vid godt lynne, gaf jag dem sedermera äfven en hand full torr hampa hvilken de emot-togo såsom en rar skänk och blandade till tobaken samt rökte deraf med god smak, under det vi med hvarannan språkade. Deras tobaks pipa, som endast circulerade imellan cheferna bestod af en pip-stjälk, öfver 2 alnar lång, hvaraf $\frac{3}{4}$ delar voro, jag vet ej på hvad sätt, ifrån kärnen urhålade. Där denna ihålighet tycktes upphöra, syntes ett 3 tums långt, men helt smalt piphufvud vara infattadt ned i stjälken och uti densamma stadgadt med ett band, på samma sätt som med ett stag på masten uti ett skepp; af piphufvudets lilla calibre och rymd, kan man sluta, att åtminstone dessa *Caffrar* voro, i jämnförelse mot *Hottentotter*, släta rökare.

Då de hörde talas om vår tillämnade Sjöko-Jagt, och dessa Djurs sällsyntare vistande och skygghet härstädes, sade de, att man

man omkring *Konap Rivier* funne dem på fielfva liufa dagen komma up ur floden, att både fofva och beta på deras fält, famt fig till befvår i famma myckenhet fom klapperftenarne jag nu här fåg ftrödde ikring *Veesh Rivieret*, fannerligen en icke litet tillfkuren Öfterländfk liknelfe, dock lära deffa Djur vårkligen omkring nämnde Rivier finnas både i myckenhet och alldeles icke vara fkygge; utan äfven betande och fofvande liufa dagen på landet fåfom *Caffrarne* berättade, ty i anfeende till ett mindre hyffat tillftånd, och färdeles i brift på fkjutgevåren kunna väl deffe männifkjor ej annat än för nämnda ftarka och ftora Djur gifva vika.

Då mörkret inföll, uppftodo *Caffrarne* och nu utan någon fort ordning eller affked gingo till en ftor Bufke, ett mufkötsfkotts afftånd ifrån ofs, gjorde där en ftor eld-brafa, vid hvilken de togo fitt Lägerftälle. Om en ftund hördes hos dem ett ohyggligt vrålande, vi giffade fnart rätt, att det var från något Kreatur man flagtade. Hr. IMMELMAN och jag fkyndade ofs dit att fe därpå och funno Kreaturet kullflaget på marken, liggande på högra fidan, med vänftra fram-benet bändt öfver hufvudet; Ingen annan bindning eller faft-hållning tycktes heller behöfvas, ty Kreaturet låg tåm-

tämligen ſtilla, oagtadt det ännu lefde, under det 5 à 6 perſoner ſtodo och med ſina Hasſagaijer riſtade på deſs mage, hvilken man framdragit genom en öppning ſom man till den änden gjort vid Bröſt-ſjölen. Jag vet ej om ſamma ſlagtnings ſätt hos någon annan Nation är öfligt; det ſyntes viſserligen grymt, dock aflopp ſedan förrättning nu icke utan något ſkratt och ſkämtande ſom det tycktes, imellan dem ſom derom beſtyrde, ſlagtningen påſtod likväl ej länge utan ſom vi kunde tycka, upphörde Kreaturets pina jämte lifvet inom två minuter ifrån det förſta ſkärningen anſtälldes; Man företog ſig att genaſt derpå med Haſagaijernas tillhjelp ſlå af huden ſtycke-vis, i ſtörre och ſmärre ſliſor uti hvarje-handa form, deſſa ſkulle äfven nyttjas till mat ſåſom jag ſedan fick veta af den ena af mina *Hottentotter*, hvilken dagen derpå mot tobak förſkaffat ſig ett ſtekt ſtycke deraf och tillade, att då Ko-eller Ox-hud är väl tillagad, nämligen förſt kokt i vatten och ſedan i miölk, ſå är det en rätt, att ſlicka fingrarna efter.

Under det vi beſågo ſlagtningen, iakt-togo vi, att alla ſpjuten eller Hasſagaijerne, utom de ſom nyttjades vid ſlagtningen, voro ſtällde tillſammans mitt för den ena af Cheferne hvilken nu förmärktes alfvarſamt befallande

fallande och blifva fermt lydd af dem, fom fkötte eldbrafan. Man tycktes väl ej hafva ringafte affeende på vårt befök, dock fom redan tjocka mörkret var inne, höllo vi rådligt att ej länge dröja; knappt voro vi hemkomne förr än Tålken jämte par *Caffrar* kommo att hämta vår gryta till låns. Våre Hottentotter tålkade detta med en forglig ton och tillåggning att *Caffrarne* gårna behålla det de låna, eller måfte man få (*rushie*) difpute med dem; Som grytan verkligen var en klenod för ofs och fårdeles för våra Hottentotter att koka, fmälta och doppa flått utur m. m: och *Caffrarne* troligen ej fkulle emotftått freftelfen, att behålla den, tänkte jag att det vore få godt att få *rufhie* förft fom fift med dem; Jag förfökte dock att medelft ett höfligt fvar, afböja ofreden och låt fäga, att om Compagniets Söner hade två grytor, fkulle *Caffrarne* deras vänner visferligen få låna den ena, men att vi nu voro hungrige och fkulle tillreda vår mat i natt; jag låt och tillägga, att det fordrades konft att koka i vår gryta om ej maten fkulle borrtfkämmas, hvarföre jag i morgon ville fielf låta tillreda deras kött, få fnart de fkulle fkicka derfamma till mina Hottentotter. De låto väl affpifa fig med denna hälfning, men vi voro icke defs mindre ofäkre, huru vida det kunde falla dem in, att låta en hop kaft-fpiut om natten oförmodadt

mödat rågna genom Vagnståltet såsom på den p. 556 och p. 664 redan omnåmnde Heuppenær, fördenskull befåste vi bakre delen af vagnen med djurs-skinn och våra sadlar, samt sköldade oss på sidorna med pappers-buntar, klåder och stycken af torrkad Rhinoceros-hud; Tvånne Bössor voro med mynningarna tillreds placerade åt hvardera åndan af vagnen, så att vi genast i första rupturet kunnat göra 4 skott; Delsutom, för att öka allarmet och skråmslen hos fienden, voro vi nu så vål som vid Caffrarnes första ankomst gårdagen beredde, att om så behöfts kasta kruthorn och stora krut-Carduser i eldstaden som, var 8 à 9 steg ifrån oss; vi hade då åfven skolat snart stjålpa en hop krut löst i våra fickor, för att dermed utur Gevåren underhålla en desto snabbare ehuru ovåligare eld och ett smållande, för att skråmma fienden på afstånd. Våra Håstar och Oxar, som efter vanligheten voro vål fastbundne kring vagnen, ansågo vi åfven såsom en sort förskantsning och kunde af Håstarnas skygghet i synnerhet vånta någon varning, hvarföre vi för öfrigt tryggt insomnade; men att efter så vidlöftiga försvars-anstalter vi icke blefvo af fienden oroade var oss angenåmast, ehuru gårna vi ån önskat, att kunna mera roa med beråttelse om en Caffer-attaque.

Jag år dock af den tanke, att de exempel man eger om Barbarers fallket i allmånhet och ibland haftiga raptus från fredlighet till mord, billigar alla de misstankar och præcautioner man i affeende på dem fattar, och anser jag det för ett af de plötsligare döds-fätten, att låta fig af fådana masfacreras. Genom bref från Hr. IMMELMAN, af *Cap* d. 25 Mars 1781 har jag nyligen fått underråttelse, att Caffrarne då mera i de Christnas districter förhårjade allt, hvad de kunde öfverkomma; Ibland andre skall PRINTSLO, min gamla hederlige och förste Vård *A. Br. Hoogte*, hafva måst se sitt nya hus af desfa Barbarer förbrånnas, sedan han af alla sina stora Boskaps-hjordar endast kunnat rådda sex Oxar. En Fru, COETSÉ benåmd, har med plats kunnat undankomma famma Barbarers eftersåttande, sedan ett defs barn måst lemnas i fticket och blifvit genombårat af 7 Hasfagay styng. De Christnas förlust på Boskap anföres til 21,000, deremot skall man ej kunnat öfverkomma tredjedelen få myc-ket af Caffrarnes, hvilka Hr. IMMELMAN beråttar vara anförde af Capitenerne MOSA och KOBA; Jag vet ej visst om desfa åro någondera af dem som beföktte ofs, ty jag glömde anteckna, och kan således ej visst påminna mig deras namn; Efter midnatten rågnade med dunder och blixt.

Den

Den 22 eller följande morgonen kl. 10 vandrade hela Caffer-hopen, som kommit att besöka mig, utan allt afskedstagande sina färde, sedan de under lästadt försäljande af en mjölk-ko äfven ville betinga det vilkor, att få se på en gång allt Järn och Mässing de trodde jag medbragt, men för att ej inleda dem i frestelse, visade jag dem blott Örter och Insecter, såsom det enda jag sade mig utom den dryga betalningen ega, med hvilken de ej ville åtnöjas för Kon, som vi annars gerna, i anseende till vårdet vi satte på mjölken, velat oss tillhandla.

De ställde sedan sin kosa till *A. Br. Hoogte* och mötte på vägen 3:ne Bönder, näml. JACOB POTTGJETER med Sonen FLIPP och Mågen FRANS LABESCANJE, hvilka enligt aftal skulle jämte 3:ne Hottentotter komma att förstärka mitt parti till *Hippopotami* eller Sjökors desto bättre inspårrande och skjutande.

Som all handel med Hottentotter och Caffrar, är för Colonisterne strängeligen förbuden, och de 3 nysnämnde nu dessutom skäligen misstänkte Caffrarnes upsåt, samt trodde, att de åtminstone med sin ankomst kunnat skrämma slag på de hemmavarande, afrådde de dem först vänligt, och sedan, som bättre lyckades, med hot, att,

i fall de ej gingo ſina fårde, medelſt ſkjut-gevåren göra ſtort nederlag ibland dem, hvilket ock i anſeende dertill, att de voro till häſt kunnat utan fara och efter hand vårkſtällas på ſamma ſättet jag pag. 545 och 556 anfört, och ſom Caffrarne väl hade ſig bekant.

Till utſeendet fann jag annars deſſa *Caffrar*, ej ſå allmänt ſtore ſom *Gonaquas-Hottentotterne*, och de Caffrar jag ſett på beſök hos dem, voro icke heller på långt når med Måſſing och Pårlor ſå mycket prydde, men de voro dock ingalunda mindre robûſte och manlige.

Medan jag våntade på de nåmnde 3:ne Bönders ankomſt, och intet ſårdeles åmne af Naturens Riken var hår för handen ſom fordrade ſårſkild upmårkſamhet, företog jag mig att gråfva i Jorden efter Antiquiteter; Jag hade redan förra gången under mitt viſtande vid *Groote Vees Rivier* iagttagit ſtörre, ſamt af åfven mycket ſtora ſtenar hoplagde Steuröſen, ån de ſå jag pag. 322 vid *Krakeel Riv.* anmårkt. De voro vid paſs från 3 til 4 à 4½ fots högd och baſis af 6, 8 till 10 fots Diameter och från 10, 20, 50, 200 ja väl flere ſtegs afſtånd ifrån hvarannan, men alltid ſtälde mellan tvånne viſſa våderſtreck, ſåledes i råta och alltid med hvarnnan paralelt löpande linier.

Das-

Dessa Sten-Rösen fann jag äfven till ansenligt antal, och visste, att de enligt Colonisternas intygande, sålunda räckte flere dagsresor härifrån Nordligt ut, genom obebodda fält, in på de så kallade *Sneese Vlaktens*, där de i ännu flera paralella Linier skulle förekomma. Man anser derföre dessa monumenter för ojäfagtiga bevis, att fordom folkslager sig här uppehållit, som varit mägtigare samhällen, än både Hottentotter och Caffrar, hvars både begrafnings- och andra sedvanor samt framför allt obeskrifliga lättja man för väl känner, än att de för så vidlöftiga, och som det tyckes, onyttiga arbeten kunna misstänkas.

Till att finna ändamålet af dessa Sten-rösens hopsättande, hvälfde man imedlertid mellan mer och mindre orimlige tankar, men det vissa blir dock, att de ej kunnat blifva sammanslåpade af annat än Slafvar, man må lemna därhän, antingen det då varit under Superstitionens, En- eller Mång-Våldets Ok, då i det förra fallet man kanske inbillat sig skyldig sådana offer af onyttig möda och svett åt Tyranniske Gudar, eller i senare fallet, tvungits, att betala detsamma såsom en Tribut, åt Tyranners högmod och fåfänga, hvilke, kanske ej en gång efter döden, till ett inbilladt ärande och för-evigande af

fitt ftoft, ej underlåtit, att på detta fått utkråfva fvetten och mårgen, af efterlemnade underfåtare. I hvilketdera fallet fom hålft, åro deffa Stenrôfens mångd, tecken till lemning efter icke få åldrar och Secler, på hvilka, vare fig under vantrons, eller Tyranners gisflande, en folkrikare Nation ju lått kunnat hinna fôrfmålta till få ftródda Herdar, eller fôrnedrats till nuvarande Caffrar, Hottentotter, Bofhies-mån famt Vildar.

Några få Stenrôfen fann jag hafva allenaft till grundvalen blifvit lagda, eller hade de kanfke jåmnt med Jord-fkårpan, blifvit borttagna. Emedan fådana tycktes beqvåmligare, att på djupet underfôka, redo Hr. Immelman och jag en half mils våg, till en dylik, fom var i granfkapet af *Kocks-Kraal,* fôr att fåfom nåmndes fôka efter antiquiteter eller hvad forntidens lemningar fom hålft, hvaraf jag hoppades att någon upplysning kunde vinnas.

Ett två fots långt Jårnftycke, vi medbragt till rôtters och Blom-lôkars uppgråfvande under refan, var det enda tjenliga inftrument vi och nu egde till detta åndamål, och den yngfte af våra Bofhiesmans Hottentotter, en annars rafk, lydig och låttvift Karl, hade vi endaft tilfålle att med-taga till vår hjelp. Ofs môtte oôfver-

vervinneliga hinder af ſtora hoppackade ſtenar, ſå att vi alle oagtadt mycken möda ej hunno mer ån ett par fot på djupet i Sten-Röſets centrum, men utan att finna annat ån ruttnade trådbitar, och ſom det tycktes, ett ſtycke ganſka förmultnadt ben. Hottentotten, ſom förut mot löfte af Tobak, men under mycket löje och ſkåmtande på ſitt ſpråk, ſom vi ej förſtodo, varit behjelpelig, tycktes ſlutligen alldeles utſkratta oſs, och begynte åfven med en mine af indignation och moraliſerande treſkas. Hårtill kom, att denna trackt var mycket renomerad för att hyſa Lejon, och att våra Håſtar, ſom vi ſlåppt knå-bundne på betet, ſmugit ſig undan och långe ſaknades, innan vi mellan buſkarna på detta farliga ſtålle hunno dem återſöka.

I ſkymningen kommo vi hem til vagnen, och fågnades jag ej litet af de 3:ne förr nåmnde Böndernas ordhållighet, emedan de nu efter aftal voro ankomne för att på Sjöko-Jagt vara oſs behjelplige, dock var och år jag ånnu ej mindre ledſen öfver briſtande tillfålle, att vederbörligen och ganſka noga underſöka de hår befintliga ſtenröſena, hvarigenom kanſke mycket ljus kunnat vinnas om månſkjo-ſlågtet i allmånhet och ſårdeles om deſs fordna tillſtånd i denna Vårlds-del. Ett löſt ryck-

te gick hår, att en Bonde på ett ſtålle åt Camdebo-trakten ſkall hafva funnit gamla Rudera af huggen ſten; Denna berättelſe lemnar jag billigt dårhån, dock utgör den jåmte oftanåmnde Sten-Röſen ett åmne, vårdt att enkom och med beſked underſökas, och kunde det vål aldrig båttre ſke ån genom Hr. Gordon, hvilken ſåſom Ledamot af Capſka Regeringen, och en Man af mycket genie och forſknings-nit, viſſerligen i denna del ſkulle kunna göra oſs icke mindre tackſkyldige, ån för utredandet af den mårkvårdiga *Giraffens* (*Camelopard*) hiſtoria.

J. Kocks Kraal; ſom jag nåmnt och på Charran antecknat, år ett ſtålle, ſom vanligen med vagnar kan öfverfårdas, och ſkall i anſeende till Bårgens belågenhet m. m. vara likſom nyckeln till det Nordliga af Africa. Det ſades fått namnet redan flere år ſedan deraf, att J. Kock, min vån vid *Zeekoe Rivier*, ſom jåmte några andre åmnade göra en lång reſa in i Landet, hår, genom vattnets ovanliga flödande, för flere månader blef alldeles uppehållen, ſå att flodens forſſande åfven gjort förſök fruktlöſt att med en flotta fårdas deröfver. Våderleken var åfven denna natt lik den förra med dunder och rågn.

Den

Den 23 eller följande morgonen företogs resan härifrån till ett annat ställe af Rivieret. Jag fick först i dag förnimma, att mina lata Boshiesmans-Hottentotter voro mera snabbfotade och härdige än jag annars någonsin skolat kunna föreställa mig. De ankomne Bönderne, som bättre kände denna sak än vi och den pretension, man vanligen på sådana följeslagare kan göra, nödgade några af dem att bära våra gevär, samt åtfölja så fort, som vi uti ordinärt traf, med stundom blandadt galopp öfver åtskillig slags mark för flera timmar redo; En och annan gång höllo vi väl litet stilla, men ett par gånger jagades deremot häftigare, då vi väl ock sjelfve togo våra Gevär samt snart fingo något försprång, men vi behöfde dock sedan icke länge vänta, innan de åter hunno på oss; *in summa*, jag fann både nu och sedermera, att äfven äldre af dessa människkjor kunde löpa 3 à 4 Svänska mil på lika så många timmar, utan att däraf synas särdeles trötte; Bönderne försäkrade dessutom, att de känt de Boshiesmän, som kunnat hela dagen härda ut, och därigenom på egen hand uttröttat Elands eller *Hartebeests* hälst om detta Vildbråd förut varit blesseradt. De fläste af denna nation nödgas naturligt vis, för sitt lifs-uppehälle skull, förvärfva sig dylik färdighet,

och deras lefnads-sått och våxt från barndomen kunna ej annat ån göra dem dertil disponerade,

Mot aftonen, efter många krokvågar och villefarande, kommo vi till en göl af samma Rivieret, dår våra nya vågvisare, Böndren, hade sig bekant, att flere *Hippopotami* plågade vistas; Fördenskull blefvo alle de åtskillige vågar, genom hvilka dessa Djur kunde passera upp ifrån floden, beplanterade med jägarena, som nu voro en min, och en Böndrens Hottentott, samt *vis* Christne, in alles 7 personer. Dessutom befalltes de öfriga Hottentotterna att sårdeles på vindsidan och mera öppna stållen med piskmållar och annat buller skråmma och likfom mota djuret, om det visade sig, hvarigenom det således nödvåndigt tycktes böra komma för någondera Jägarens förfåt, då det åndtligen behöfde gå upp att åta. Hvartdera af dessa förfåt var något ofvanför åbråddén, mellan rören, som hår våxte på det torra eller dår vattnet utfallit, samt tått intill den helt smala vågen, som djuret på hvarje sårskildt stålle åt sig trampat; I anseende hårtill skulle det blott på en half, högst en fots afstånd defilera förbi mynningen af Gevåret. Vår uträkning var således att dessa ingalunda borde klicka, samt

skot-

skotten icke gerna fela, att vara dödande; i förra fallet hade skytten oundvikligen fått pligta med lifvet, men i senare, hade han i anledning af andras exempel, att hoppas, det elden, smällen och sjelfva kulan skulle confundera djuret ifrån att i första ögnablicken söka sin fiende.

Den Gölen, vi sålunda belägrade, hade på de flästa ställen höga och tvära bankar, samt var en half fjärdings väg lång, men min och min Res-Kamrats poster kommo att blifva blott 30 à 40 stegs afstånd ifrån hvarannan; Desse felade ock ej att, sedan vi halfvannan timme med ytterligaste tystnad bevakat dem, blifva af de ansenliga djuren visiterade; de hade redan på andra sidan rivieret fått våderkornet af Hottentotterne och läto nu med ett simmande af och an jämte fläsande samt en korrt men skarp genomträngande grymtning eller gnäggande förmärka, att härvarande passager föllo dem misstänkte. Jag tror Hr. Immelman icke kunde vara mindre pickhågad och het om öronen än jag, under det vi nu hvarje minut väntade att få affaire med en ofantlig Beest, om jag annars så får kalla ett djur, som vi visste hafva visat prof på, att kunna bita en människja tvärt af. Vi lära dock undertiden icke heller varit mindre Jaloux på hvarannan

nan om att få fälla ett så ansenligt Vildbråd, men Sjökon lemnade oss åter och hade vid Böndrens stationer betedt sig på samma sätt, dock fingo vi höra, att det i denna hvefvan smälde för en af Hottentotterna.

Kålsvarta mörkret, blixten af Geväret, en skarp laddning och et ännumera gällt Echo och dalrande i närmsta Bårgs-raden tillhopa lagt med hoppet, att ett till kroppsmassan massivare djur än Elefanten stupade, utgjorde tillsammans en högtidelig och ställt Scene, som genast åtföljdes med en på sitt sätt narraktig Nack-Comedie från en hop Babianer, hvilka, af det ropande och svarande de gjorde i rad till och ifrån hvarannan kunde förmärkas hafva sitt läger på en brant Bårghäll i granskapet, samt ordendtliga utposter på ömse sidor i tråden. Efter ett par minuter regerade åter tystnad tills kl. tu då det small för den andra Hottentotts-skytten, och ett annat ehuru mindre långvarit allarm gick imellan Babianernas Utposter och Hufvud-läger.

Den 24 eller påföljande med mycken nyfikenhet efterlångtade morgonen berättade nämnde Hottentotts-skytter, att de insvepte i rör, löfquistar och kolsvart mörker ej kunnat se mer än skymten af djuren och således ej kunde vara ansvarige för sina skott, och den ene bekände, att han var
li-

litet altererad emedan han ej kunde se vål och at han af samma orsak otidigt fyrade sin Bóssa innan Djuret hunnit upp ur vattnet rått fram fór honom; den andre hade vål haft tillfålle, att med både fórladdning och kula brånna det djur, som hóll på att passera honom, men kunde ej se hvilken del af det då var fór mynningen. Sedan hade han genast smygit sig undan och hórt djuret korrt derpå sóka vattnet. De andre Hottentotterne hade ej kunnat hindra ett fórmodligen annat af dessa djur, att springa upp på ett grund långs efter Rivieret, samt således undankomma. Sedermera drógde vi hår ófver middagen i hopp att de blesserade Djuren torde blifva dóda och upflyta, men fórgåfves, och lika fórgåfves skulle vi kanske sedan långre våntat, emedan en myckenhet tråd våxte i kanten af floden, vid hvilkas rótter djuren sades ej sållan i dódsstunden med sina långre och krokige betar eller huggtånder bita eller haka sig fast. Deremot om de bågge *Hippopotami* voro blott lindrigt blesserade, skulle de blifva alltfór varsamme och troligast åfven alltfór farlige fór de skyttar, som vidare vågade lura på dem. Dessutom hade vattnet nu på några timmar ansenligen stigit i floden, och ófversvåmmat flera till fórsåt tjenliga stållen, fórdenskull afreste vi till en annan mindre Sjóko-Gól.

Dår-

Därstädes och vid en mera öppen våg på vindsidan, gilrades med en stor dunderbössa, som Böndren till sådant ändamål medbragt, Hottentotterne besatte en post, Hr. IMMELMAN och LABESCANJE bevakade en annan, den äldste Bonden POTTGJETER och dess Son FLIPP intogo den tredje och placerade mig mitt i mellan sig. Rivieret hade här ansenligt höga bankar samt var närmast ett lång-grund uttorrkadt och utvidgadt såsom en liten slätt, hvilken ock var betäckt med Klapperstenar. Vi satte oss tätt bredvid hvarannan, på en af Sjökor trampad våg, försäkrade, att emedan stället här var flakt och ljust, kunna se och med en salfva af 3 skött träffa och fälla någon Sjöko, då den förmodades på lång-grundet för någon stund stadna och se sig omkring. Men med vår yttersta lifs-fara fingo vi lära känna djuret på en hastigare och tiltagsnare sida, än det förr var bekant; ty under det jag satt och halfsof, samt philosopherade, huru vi med våra Bössor nu mera voro mästare öfver JOBS *Leviathan* eller *Behemoth*, men Myggen eller små Muskitos mästare öfver oss, så att jag nödgats svepa ansigtet in i en näsduk, rusar en Sjöko upp till oss som en pil, gifvande till ett skrån, Bonden hörde jag skrika *Heer Jees*; men till all lycka gaf han äfven fyr, då mera elden af Gevären, som

ſom ſlog djuret i facen, ån kanſke kulan, kom detſamma att kaſta ſig tillbaka, gifva ett ſkrån, ſamt lika haſtigt åter ſtörta ſig ned i vattnet.

Jag blef härvid ej liter ſkråmd, dock ſom ganſka beſynnerligt år, icke för verkliga faran, att förtrampas eller afbitas, utan i inbillad fruktan, att drånkas, ty ſqualpningen ſom hårrörde af Djurets löpande ur vattnet ock på klapperſtenarna, våckte genaſt hos mig den öfvertygelſe, att floden nu haſtigt öfverflödade, hållſt ſom jag viſſte att detta ofrare hår ån vid Gaurits Rivieret händer, (Se pag. 265), och ſom *Hippopotamus*, då den nyſs uppkommit ur vattnet och år våt ſamt ſlemmig, ſkall i månſkenet blånka ſom en fiſk, år ej underligt, att den nu ſedan jag hunnit få nåsduken från ögonen, förekom mig på ſå nära håll, lik en hög Vatten-columm, ſom på ögnablicket ſyntes vilja öfverhölja och drånka oſs, hvarföre jag och ſnarare flög ån ſprang ifrån både Böſſa och Vak-kamrater upp mot det högländta; men ſom jag dår af Rivier-bråddens brant hindrades uppkomma och icke deſs mindre ſåg mig och mina Vak-kamrater odrånkte, rann mig för några ögonblick den tanke in, att vi alle voro i ſömnen eller förvirrade. Bondens Son ſof ock verkligen ånnu helt

djupt,

djupt, men Bonden ſjelf, ſom anfådd i-deligen himlade ſig ſamt ilſånigt men o-vigt ſtråfvade att komma på főttren, ſkyndade jag att veckla utur ett ſtort tåcke, ſom han ſå főr gickt ſom főr myggen lindat kring benen, m. m. Jag frågade hvart vattnet eller flődandet tagit vågen och han ſvarade omſider blott med en annan fråga, om jag blifvit galen, hvarigenom jag nåſtan var fårdig, att gőra mig ſjelf ſamma fråga. Når jag åndtligen fick hela gåtan uttydd, tviflade jag dårpå, tills jag fann Bondens bőſſa vårkligen afſkuten, ty ſlamret i ſtenarne och ſkőljningen i vattnet, ſom Sjőkon orſakade, var det ſom főrſt hőrdes och kom mig till főtters, att jag hvarken gaf agt på ſmållen eller djurets ſkrån, då dock detta főr alla de andra af vårt parti főrekommit terriblaſt, ſå att Hr. Immelman jåmte Bondens Måg i anledning deraf flygtade ifrån ſin poſt, ehuru de ſett intet af allt ſammans och knappt kunnat komma i någon fara.

Denna jagt och natt ſlőts med att ſkratta åt hvarannan, giſſa och glamma åtſkilligt om den haſtiga ilſkna eller kanſke ifrån bőrjan lika ſå ofőrſigtiga och ſurprenerade Sjőkon, ſom någonſin vi ſjelfva; man rőkte åfven par pipor, medan man hőrde på Lejonet ryta, och afvaktade dagningen. Någre Hottentotter berättade då, att

de ſett en Sjöko korrt efter det nämnde gnyet ſöka ſin våg upp ifrån rivieret på den ſidan, ſom ej var bevakad.

Den 25 fingo vi af Sjökoſpåren, ſom befunnos i dammet nära ett annat ſtälle, anledning ſluta, det flere af deſſa ſtora Amphibiſka Djur nyſs hade quarterat ſig uti en viſs Göl, hvilken vi derföre företogo att på allt möjligt ſätt belägra.

Ett ungt Lejon ſågs taga ſin undflygt ned i ett ſnår eller tät ſkogighet, i kanten af ſamma Göl, hvaräſt det kunde ega en fullkomlig friſtad för oſs och våra hundar; vi miſſtänkte derföre deſs granſkap, och höllo rådligaſt, at följande natten ſtälla oſs flere ſkyttar tillſammans vid hvartdera förſätet, ſamt låta Hottentotter, dels med buller, dels med ſtora eldar, ſkråma Sjökorna ifrån att våga någotdera af de öfriga paſſen.

Bemälte Djur hade kan hända någon gång tillförene varit utſatte för dylikt inſpärrande, emedan de, den ſamma natten, näſtan alldeles icke läto höra af ſig.

Vi ſmickrade oſs dock imedlertid, att de under belägringens fortſättande, ſkulle åtminſtone genom ſvält ſnart nödgas lemna ſin friſtad och på det torra blifva ett mål för våra kulor.

Den 26 nyttjade vi åfven förmiddagen imellan 10 och 11, famt qvåls ftunden, att lura på deffa Djur, dock i helt annat affeende, nämligen, att träffa dem i näfan få fnart de inom nåra håll fkulle fticka den upp öfver Vattenbrynet för att andas, eller råttare för att blåfa, fåfom det af Colonifterne kallas och åfven i fjelfva verket liknar. För att göra fkottet dödande borde man likvål vid fådana tillfällen få rickta det, att kulan fkulle ftryka långs efter Näs-Caviteten in i Hjärnan. Det var endaft i denna fpeculation, fom vi lurade på Sjökor innan vi ankommo till *A. B. Hoogtens*, och med Böndrens parti blefvo förftärkte. Men deffa Djur befunnos alltid fkyggare, än att vår uträkning kunde lyckas; ty ehuru de på ftällen, däräft de blifvit mindre fkrämde och blefferade, plåga ofta ljufa dagen med hela hufvudet och en del af kroppen refa fig öfver Vattnet, vågade de nu knappt med en enda af fina upphögde näs-båror i fönder komma till brynet af nyfsnämde element, för att näftan omärkligen andas, famt det ändå, merändels endaft på ftällen, fom af flotande qviftar från tråden för ofs voro borrtfkymde. Icke desfmindre tycktes de med fin fina luckt under detta röija ofs, hälft om vi voro på vind-fidan, ty de drogo fig då genaft åt en annan kant.

Nat-

Natten bevakade vi åter våra poster; Ett litet Djur, förmodligen en Utter, blef jag i skymningen varse sticka sitt hufvud öfver vattnet, något fläsa samt för några ögonblick låta sig drifvas utför ett strömt ställe.

Kl. half Nio vid pass då redan var helt mörkt, började en Sjöko att stundtals sticka hufvudet öfver vattnet, samt låta höra ett likisom ganska vredt, samt genomträngande låte, hvilket både af ett grymtande och gnåggande tycktes deltaga. Ungefär med *heörch hörch*, *höh-höh*, (de tvånne första af dessa ord långsamt, hest, men skarpt, dallrande och ett grymtande likt, utryckte, samt det tredje eller sammansatte ordet ganska hastigt och gnåggande likt) torde detta låte närmast, och kanske äfven likare kunna härmas, än som Hottentott-språket med dess gom-smällningar.

Kl. 11, kom den samma eller någon annan Sjöko, och på lika sätt besökte de poster, vi bevakade, men hon tordes dock ej gå upp, utan till ytterligare harm för oss, hördes hon komma att äta af de quistar, som flokade i Vattnet, så väl som af något gräs och Buskagie, hvilket på et och annat ställe växte i kanten af floden. Vi hoppades dock, att denna sort proviantering ej långe

ſkulle förſlå för Djur, af hvilka ett enda behöfde ſnart ſagt en ſtörre portion ån ett helt ſpann oxar. Det år åtminſtone viſst, att om jag ſkulle calculera en Sjökos förtåring efter deſs ſtora gap, kropp och nåſtan ned till marken hångande buk, ſamt de mårken jag efter en och annan af deſs nattmåltider på grås-rika ſtållen haft tillfålle att i agt-taga, ſkulle utſlaget tyckas nog otroligt.

Den 27. I dag hånde den olyckan, att en Hottentott obetånkt ſtötte mynningen af ſin Böſſa mot en Bårghåll, ſå att hon fyrade af, brånde deſs fot illa ſamt bleſſerade flere andra i benen medelſt ſkårfvor af den tennblande kulan, ſom mot ſtenen ſönderdelades och ſpriddes. Emedan provianten nu var knapp, måſte vi i dag till håſt fårdas vida omkring efter vildt. Utom det att vi ſom haſtigaſt men förgåfves hade tillfålle jaga ett Lejon och en *Hyæna*, lyckades det att fånga en *Boſh-Varkens* gris, ſamt ſkjuta en *Hartebeeſt*; men då blott efter par timmars förlopp Hottentotterne ſkulle håmta köttet, hade As-Örnarne redan förtårt ſtörre delen deraf. Efter middagen blef åſk-dunder, och följande natten tillbragtes åter på ſamma poſter, ſom den förledne, då hos Sjökorna, åfven nåſtan lika förhållande förſpordes.

Den

Den 28 Då efter solens uppgång, vi voro betänkte på att gå hem till vagnarna ifrån våra poster, kom en Sjöko-hona jämte dess kalf ifrån någon annan flod eller göl för att inquartera sig i den vi nu belägrade; Medan hon ännu väntade vid ett nog brant ställe af stranden att se sig tillbaka efter sin kalf, som var senfärdig och halt, fick hon ett skott i sidan, hvarefter hon genast störtade sig ned i floden, men blef ej rätt dödligt blesserad, ty skytten, den förr omtalte hårdsöfde Flipp, som i denna hvefvan af ett par Hottentotter med möda kunde väckas var ännu half-sofvande, då han gaf fyr; lycka att det stora Djuret icke tagit vägen ned till dess försåt eller rättare sofställe och där öfveraskat honom. Imedlertid gagnade dock dess skott så mycket; att en min Hottentott vågade antasta kalfven och hålla honom fast i bakbenen, till dess de öfrige af Jagt-partiet hunno till hjelp; Derpå blef kalfven bunden och med mycken glädje, likson i triumph buren till våra vagnar, dock under det den skulle föras öfver ett grundt ställe af floden, voro *Hottentotterne* ganska rädde, att den blesserade Modren och de öfriga Sjökorna skulle af kalfvens skrikande retas, att komma till undsättning, ty så länge den var bunden, skrek den med ett låte, som mycket liknade stora svin-Kreaturs, när t. ex. de skola slagtas eller någor-

ſtåds råkat faſtna. Dock var ljudet af Sjöko-kalfvens ſkrik mera gällt och hårdt. Med icke mindre ſtyrka böd han ock till att ſlita ſig lös, men befans dock vara nog ovig; långden var redan 3 ½ fot och högden 2 fot, dock ſkulle den enligt Hottentotternas giſſning vara blott 2 till högſt 3 veckor gammal. Då han omſider ſläpptes lös, höll han ſig tyſt, ſamt ſedan Hottentotterne flere gånger gnidit honom öfver näſan med ſina händer, för att dymedelſt vänja honom till deras effluvia, började han genaſt att hylla ſig till dem.

Medan kalfven ännu lefde, aftecknade jag honom (ſe Kongl. V. A. Hand. för 1778 och den här bifogade Tab. VIII.); ſedan blef han ~~ſlagtad~~, anatomiſerad och uppäten på mindre än tre timars tid. Orſaken till denna ſkyndſamhet, var dels vårman dels vår totala briſt på all annan färſk proviant. Det torrkade ſkinnet, ſom jag medbragt, var af en tunnare ſol-bottens tjocklek och ganſka ſtyft; icke deſs mindre, har jag nu mera låtit uppſtåppa det för Kongl. V. Acad. Cabinett, ſå att det tämmeligen liknar lefvande Djuret, undantaget att buken ej tillräckligen kunnat uttänjas. Af ſådan orſak har den ritning ſom Hr Allamnad gifvit efter en uppſtoppad *Hippopotami* kalf och ſedan i Hr Buffons Supplement blifvit copierad,

pierad, ej annat kunnat ån deruti fela, att den år főr mager, famt tårna eller hofvarna från hvarannan utfpårrade. Ögonen főreftållas desfutom nog ftore, och allt detfamma kan tvifvels utan fågas om de l. c. fullvåxte ritade *Hippopotami*. Kőttet och fettet på denna kalf befunno vi få fladdrigt fom ungt, och fåleds på långt når icke få godt fom af gamla *Hippopotami*, på hvilka jag funnit kőttet mőrt, och det feta till fin fmak mårg-likt eller åtminftone icke få flottigt och mågtigt, fom annat fett. Af denna orfak anfe och Colonifterne Sjőko-kőtt och fett főr den hålfofammafte mat och det geléaktiga af vål tillredde Sjőko-főtter råknas i fynnerhet főr en ftor delice. Rőkta tungor af detta Djur plågar man åfven i fjelfva Cap anfe főr en rar och fmaklig rått. Vid min hemkomft till Sverige fick jag den nåden, att főr Kongl. Maj:ts bord prefentera en rőkt Sjőko-tunga af två fots och 2 tums långd. Főr őfrigt år tungan af en fullvåxt Hippopotamus mycket trubbig i fpetfen, famt dår bredaft; men om den år åt den ena fidan fned, famt tecknad med *lober* fåfom mig beråttades, lår det hårrőra af defs tryckning mot tandraden, åt den fidan, fom Djuret måft tuggar; till fådan fned fkapnad tycktes åtminftone någon anledning finnas på den rőkta Sjőko-tungan, jag omtalt.

På det nämnde ſkinnet af en *Hippopotami* kalf, jag för Kongl. V. Acad. låtit uppſtoppa, befinnes vid paſs $\frac{1}{4}$ till half tums långa ſtråfva rödbruna hår, dels innuti öronen, dels kring noſen och på det bakre af halſen, men de våxa gleſt, ſå att de äro $\frac{1}{8}$ a $\frac{1}{2}$ tum ifrån hvarannan ſpridde. Hår finnas äfven på ryggen, ſom äro lika de förra, men ännu gleſare och korrtare; längſt voro de i kanterna af ſvanſen, ſåſom jag det i Kongl. V. Acad. Handl. förut anmärkt, men de hafva där ſedan under uppſtoppningen afallit. Den öfriga delen af huden är alldeles hårbar. Sjelfva ſvanſen är på ſidorna plattad och ſåledes kantig uppåt och nedåt, ſåſom på *Rhinoceros*.

Betar, Hugg - eller Slag - tänder (*Dentes canini*) finnas redan på den här beſkrifna kalfven utvåxta till en half tums längd, men Betarne på Stora Sjökor våga enligt KOLBES utſago 10 ℔ hvilket dock Hr DE LA CAILLE p. 349 criticerar ſamt påſtår, att de knappt våga 3 ℔. Hr BUFFON åter Tom. XII. p. 38 ſäger att vigten af en oxeltand öfverſtiger 3 ℔ ſamt att Betarne äro hvardera från 12 till 16 tum långe och våga 12 a 13 ℔. Däremot, ehuru jag värkligen haft tillfälle att ſe många af de ſtörſta Sjöko-tänder, våger dock en af de anſenligare, ſom jag medbragt och til Kongl. V. Academien förårat,

årat, allenaſt 6 ℔ och 9 unts, ſamt år 27 tum lång, afmått efter ſin främſta boge, ſåledes på en gång vid paſs både dubbelt långre och dubbelt låttare ån den Hr. Buffon l. c. omtalar. Hos denna illuſtra Auctor anhålles derföre om tillgift, att jag vågar litet miſſtånka deſs uppgift, hålſt ſjelfva Hr Daubenton i ſamma Tom. p. 62 utſåtter långden af en Sjökos Dens caninus till 2 fot 2 tum eller 26 tum ſom åfven år dubbelt mot Hr Buffons uppgift. Af Sjöko Oxeltånder har jag icke vågt någon; Jag bör dock tills vidare tvifla på att Hr Buffon kunnat finna någon, ſom håller öfver 3 ℔ vigt, ſåſom han det anförer, ty en Elephants oxeltand, ſom jag för Kongl. Acad. Cabinett medbragt håller 4 ½ ℔ vigt och 9 tums bredd, men var dock att döma efter ögonmåttet i alla afſeenden minſt 3 dubbelt drygare ån någon Sjöko-oxeltand, hvarmed jag den jåmfört och hvaraf jag haft tillfålle att ſe rått många i de flera Cranier, ſom Böndren långs *Vees-Rivieret* qvarlemnat efter Sjökorna, hvilka de dår tid;efter annan ſkutit. Af ofvan anförde följer åfven, att Kolbe i detta fall år pålitligaſt. Hr Buffon har dock l. c. p. 48 deruti rått, att Kolbe lånt ſina figurer af andra ſamt uppſatt ſina flåſta beſkrifningar efter minnet och att man ſåledes ej ſtort kan lita på dem.

Munnen på *Hippopotami* år så ſtor, att ehuru en dryg tredjedel af nåmnde anſenliga hugg-tånder i nedra kåften så vål ſom flere frammåt lutande framtånder ſtå utom tandköttet, åro de dock borrtgömnde, då Djuret ej gapar.

Huden af fullvåxte *Hippopotami* liknar mycket Rhinoceros huden; men år nåſtan tjockare; Karbaſer af Hippopotami huden blifva ock mera ſtarka ſamt efter något bruk ſmidigare men ej ſå genomſkinlige, ſom nyſs till-verkade af Rhinoceros huden till en del plåga vara.

Hippopotami föda år endaſt Örter och Gråſ, hvilket af *Pater* LOBO varit bekant, ſamt af hvad jag redan anfört och af Figuren på magen af ett *fœtus Hippopotami* uti Herrar BUFFONS och DAUBENTONS vackra verk någorlunda kan ſlutas; jag håller det derföre för mindre troligt att *Hippopotami*, enligt Hr BUFFON p. 39. eller DAMPIERS Reſe-Beſkrifning, ſkulle jaga efter Fiſk för att göra den till rof, hålſt ſom uti de ſödra Africanſka rivieren, hvaråſt *Hippotami* ymnigt och dagligen viſtas, dels alldeles ingen Fiſk, dels allenaſt några få ſå kallade *Baſtard Springers* (*Cyprinus gonorynchus.*) finnas, hvilka knappt hinna till vanlig

ſills

ſills ſtorlek. En liten Karp-ſort af 4 tums långd ſkall ännu mera ſällan där förekomma. Det är väl ſant, att *Hippopotami* ibland viſtas vid här varande Rivierens utlopp i hafvet, ſom af Salt-ſjö Fiſket äro rika och åfven ibland i ſjelfva hafvet, men man vet åndå, att deſſa ſtora fyrfotade Djur dårifrån icke deſſmindre nödgas ſöka födan på torra landet. De lära icke heller kunna dricka hafs-vattnet, emedan man anförde ett deremot ſtridigt exempel af en *Hippopotamus*, ſom ſedan den blifvit ofredad i floderna och tagit ſin undflygt till hafvet, dock alla nätter förmärkts komma upp på ſtranden, att äta, ſamt dricka friſkt vatten, utur en i granſkapet varande källa, tills den där ändtligen för förſåtliga ſkyttar måſte ſtupa. Att *Hippopotamus* verkligen viſtats i ſalta vattnet har jag ſett tydliga prof på, både i *Kromme* och *Camtours* Rivierens utlopp i hafvet, ſärdeles på hemreſan i Camtours Rivieren, där flere af deſſa Djur ljuſa dagen både blåſte, och ſtucko hufvudet öfver vattnet, och gnåggade en i ſynnerhet af ondſka, ſedan den af ett mindre väl ricktadt ſkott blifvit i nåſan bleſſerad. *I Krakekamma* ſåg jag på ſtranden tydliga ſpår efter en *Hippopotamus*, ſom kommit upp ur Hafvet, men ſtrax begifvit ſig tillbaka igen. Vår uppmärkſamme Sv. Oſt. Capit. BURTZ har berättat mig, att han ofta på öſtra kuſten af Africa ſett Sjö-Håſtar (förmodl. *Hip-*

popo-

popot.) ſticka hufvudet öfver vattnet för att blåſa och gnägga. Jag har funnit mig föranlåten, att i detta ämne vara ſå omſtändlig emedan det fallit Hr Adanson in, att i deſs *voyage au Senegal* inſkränka *Hippopotami* viſtande till de färſka vatten-floderna allena i Africa, Herr Buffon bjuder äfven till, att underſtödja denna mening, ſamt att i ſamma afſeende göra Kolbes vittnesbörd om motſatſen jäfvagtig.

Parningen imellan Hippopotami berättade en befaren Jägare ſig en gång hafva ſett och att den på ſamma ſätt förrättas, ſom mellan vanlig Boſkap; Djuren hade då ſtått på ett grundt ſtälle, att vattnet räckt upp till knänen.

Storleken af den ſtörſte af 2:ne *Hippopotami*, ſom Zerenghi afmätt, lärer enligt Hr Buffon Tom. XII p. 31 varit följande. Längd 16 fot och 9 tum, tjocklek 15 fot, högd 6½ fot, Gapet 2 fot och fyra tum vidt, Betarne till mera än fots längd växte utom ſina hylſor.

Fångnings ſättet af *Hippopotamus* beſtår utom ſkytte uti gillrande med gropar, där djuret har ſin väg till och ifrån rivieren; men detta fångnings-ſätt idkas egentligen af Hottentotterna, och endaſt den rägniga årstiden, emedan marken om ſommaren faller

ſig

ſig för hård. Det ſkall alldrig hafva lyckats, att döda detta ſtora Vatten-Djur med förgiftade kaſt-ſpjut, ehuru detta Jagningsſätt med fördel nyttjas af Hottentotterna mot både Elephanter och Rhinoceros. Coloniſterne hade ock någon kunſkap om det fångnings-ſätt Hr HASSELQUIST omtalar, ſåſom öfligt i Egypten, näml. att för Djuret ſtrö ſå mycket årter, eller bönor det kan orka förtära, af hvilken mat då den oſelbart uppſväller magen, det måſte ſprängas och tillſkyndas döden. Men ſå vida denna anſtalt är dyr och man för ett ſkott krut ſamt en tennblandad och väl ricktad kula merändels kunnat få detta Djur, räknar man billigt det för bäſta köpet, ſamt äfven hälſt och mäſt endaſt dermed förſöker.

Snabbhet att löpa på det torra eger förmodeligen *Hippopotamus* mindre än de ſtörre fyrfotade Djuren i allmänhet, dock lär den ej vara ſå trög och tung, ſom Hr BUFFON l. c. p. 39 ſkrifver, emedan både Hottentotter och Coloniſter höllo för farligt, att möta en *Hippopotamus* på landet, hälſt de ſkulle haft ett nyligare exempel af ett ſådant Djur, ſom af viſſa omſtändigheter ſupponerades rönſkt, och för flere timmar förföljt och motat en Hottentot, hvilken juſt icke ſkall funnit det lätt att undankomma. Hr KLOCKNER ger ſtyrka till denna mening medelſt anförande af en MARAIS berättelſe.

Om

Om Medecinska kraften af *Hippopotamus* hade man ej sådana inbillningar, som om vissa delar hos Elefanter och Rhinoceros, undantaget att en Colonist trodde sig försökt, det pulveriseradt *os petrosum* af detta Djur invertes till en knifs-udd brukadt vore förträffligt i Höns-dån och convulsioner (*steuipen*) hos barn. Att köttet räknas ganska hälsosamt till föda har jag redan nämnt.

Anatomien af den fångade *Hippopotami* kalfven passar nu här så mycket mindre att afrita och nogare afhandla, som jag redan öfverskridit gränsorna af en vanlig Volume, hälst t. ex. invertes skapnaden af kalfvar är något skiljagtig från fullvåxt Boskaps. Här nämnes derföre som korrtast blott följande: magarne voro 4, således en mer än som hos det af Hr DATBENTON undersökte fostret, hvilket i spiritus varit förvaradt. Jämför BUFFON Tom XII Tab 4 Fig. 2. De tvånne första Magarne, som voro svarande emot och något liknande magarna H. och L. (l.c.), voro hvardera vid pass 7 tum långe och af 3 tums diameter. Den 3:dje var 9 tum lång och litet bredare än den förra; den 4:de var 7 tum lång, vid sin början 5 tum bred, men smalnade småningom af på den ena sidan tills, den ändades i *Pylorus*, som hade en tums öppning eller var vid pass halfvannan gång vidare än *Cardia*. Imellan de 2:ne första magarna

garna och den tredje anmårkte jag inga ſådana Valvulae, ſom Hr. DAUBENTON afritat. Fórſta magen fans måſt tom, undantagne några oſt-klinpar; den var ock innantil från alla de andra ſkiljagtig med ſin finare beklådning. Den 2:dra magens innerſta membran var nåſtan gróſre och hade flera ſmå fållar, hyſte ock flera oſt-klimpar ſamt deſs utom en hop ſand och gyttja. Den 3:dje magen egde inuti, ganſka mårklige både longitudinella och transverſala fållar, hyſte gulare och hårdare oſt-klimpar, ſamt några alldeles hela och friſka lóf tillika med någon gyttja. 4:de Magen var till ſin innerſta membran ganſka glatt, men fans dock något vecklad i fållar; dår hårbårgerades mycken gyttja men litet oſtklimpar, hvilka deſſutom voro hvitare ån i någon af de fórre. Denna 4:de Magen betåckte ſtórre delen af de andra och hade ſitt låge i hógra ſidan af Djuret, ſamt fórmårktes, vid ſin ófre inre kant hafva ófverſta delen af Mjålten faſtvåxt. Detta ſiſtnåmde 1 fot långa och tre tums breda Viſcus bugtade ſig dårifrån nedåt vånſtra ſidan. Tarm-canalen var 109 fot lång; Lefrens mått var 14 tum, råknadt från hóger till vånſter ſamt 7 a 8 tum bakifrån framåt. Denne hade på främre kanten en ſtor échancrure, befans fór ófrigt odelt, men ſåſom till ſkapnaden ſned, var den bredaſt åt vånſter dår jag upptåckte en 5 tums

lång

lång gallblåsa. Vid uterus var just intet märkvärdigt att i agt taga; Mammæ hade jag funnit 2 och Hjärtat omklädt med mycket mer fett i proportion, än det p. 614 beskrifne Elands hjertat; längden var 5 tum och bredden inemot 4 $\frac{1}{2}$. Det så kallade *foramen ovale* imellan hjärt-öronen, var här till sin diameter öfver en tum vidt; Hvardera luugan var till sin längd 11 tum, och odelt, men den högre egde öfverst och utåt tvänne half-tums höge lobuli eller processus, och den vänstre hade på sin motsvarande sida och uppåt ett litet spetsadt utskott; något nedom detta, dock mer framåt, fanns äfven en half tums stor processus; En tums hög Crista satt tvärt öfver nedra föreningen imellan högra och vänstra lungan.

Ohyra ett särdeles slag sade en af Jägarena sig på dessa Amphibiska Djur en gång hafva anmärkt. Men på den kalfven vi nu fångat, funnos blott ett slags Iglar, hvilka endast uppehöllo sig omkring Anus och äfven ett godt stycke in i änd-tarmen, hvaräst de med en tjenlig blod-tappning kunna vara de stora amphibiska Djuren till tjenst och i synnerhet till præservatif mot Taggar, under det de för sig sjelfva taga ett behöfligt arfvode i natura. De fläste voro ganska små, men däremot till ett ansenligt an-

tika. Vårt myckna vakande hade väl ock ej litet bidragit till detta illamående; icke dess mindre beslöto vi, att på detta ställe ännu längre fortsätta Sjökornas belägring. Följande natten blef oss dock nog ohyggelig och äfventyrlig att under bar himmel på våra poster tillbringa; ty ett häftigt åskrågn föll, som ej allenast gjorde en del af våra gevär obrukbara, utan äfven släckte våra eldar vid öfra kanten af gölen, så att 2:ne Sjökor, vid samma ställe och längs efter grundet i Rivieret, vågade taga sin undflyckt. Ett skott ricktades väl på vinst och förlust i mörkret efter dem, men utan vårkan.

Den 29 om morgonen funno vi, att nu här ej längre kunde löna mödan att envisas, hvarföre vi afreste sydligt, jagade *Bufflar* och *Koedoes*, af hvilka en sprang ned i floden, såsom jag redan p. 624. nämnt. Knappt hade vi om aftonen urspänt våra dragare och afsadlat våra hästar, förrän en stor Rhinoceros på 50 steg nära passerade fyrbi vår vagn, förmodligen utan att blifva oss på något sätt varse, emedan det stora Djuret annars, enligt Hottentotternas tanke derom, ej skulle hafva underlåtit, att åtminstone vända upp och ned på vagnen. Samma *Rhinoceros* har jag omtalt p. 512. Den var, som vi sedan kunde förmärka, stadd på sin flyckt; emedan den korrt för-

öfver till Europa, dårest det åndå 2;ne sårskilda tider förut på Romerska Spectaclen lefvande blifvit upfördt. (se PLIN. libr. 8. DION. CASS. libr. 11). Fångsten kunde till den ånden låttast ske vid *Konaps Rivier*, dår dessa Djur enl. Caffrarnes beråttelse vistas till stort öfverflöd, och Mjölk-kor kunde hållas till hands till Kalfvens uppfödandande i fall den voro spåd. Jag tror annars att en litet åldre ej skulle vara granlaga på födan, emedan hungren kom den af oss fångade, att, så snart den lös-slåptes vid vagnen, hålla till goda en fårsk Ox-tråck; Detta torde för de flåsta falla sig nog ovåntadt att höra om ett Djur med 4 magar, men dylikt exempel gifves dock ibland den allmånna boskapen, som i Herjedalen till en del födes med håst-dynga (se Herr A. A. HÜLPHERS *beskr. om Norrland* 3:je Saml. *om Herjedalen* pag. 27--87--). Jag vet ock, att detta utfordrings sått blifvit med stor fördel i foderbrist practiceradt i Uppland, och att sådan Boskap sedan, utan anledning af brist eller någon tillblandning, sjelfmant valt denna föda.

Middagstiden var Temperaturen efter FARENH. Th, 104 grader (Sv. Th. 40. gr.) och Solhetten, för hvilken jag i synnerhet i dag varit utsatt, orsakade mig en håftig hufvudvårk, hvilken dock mårkligen lindrades af hela hufvudets tvåttande med åttika

Camdebo-ſidan, ſom jämte en ſlaf och 2:ne af ſina Hottentotter reſt hit, för att utſe ſig något tjenligt Boningsſtälle, och här imedlertid nu calaſade på de bäſta ſtycken af en Buffel, ſom de ſkutit. Efter undfången anledning af denna man uppſökte vi 3:ne *Rhinoceros*, näml. en Hona med en halfväxt Kalf och en Hanne, ſom var anſenligt ſtörre än Honan, och ſtörſt af alla de *Rhinoceros* jag ſett. Denne ſiſtnämde träffades i frambogen af en kula från ett af Hottentotternas förſåt, och härigenom retades Djuret att ruſa fram på ſlåtten, där alle de jägare, ſom voro förſedde med Häſtar, hade tagit ſin ſtation och nu läto ſig ſkrämmas att taga till flyekten. Den ſtörſta ſtorſkrytaren ibland oſs var den förſta att med ſpårrarna i ſidan på häſten till en i närvarande omſtändighet nog öfverdrifven förſigtighet gifva exemplet, och den ſiſta att vända om, och förfölja det haltande Djuret, då det ſnart vände åt en annan kant, och dymedelſt hann undankomma igenom ett tätt buſkagie.

En af mina Hottentotter, ſom egentligen var vår kuſk, men ſom jag litet inöfvat till ſkytte ſamt nu lemnat en böſſa för att vara de andra ſkyttarna behjelplig, ſkylldes af deſſa, att äfven vid detta tillfälle hafva viſt ſig mer betänkt på att gömma ſig, än att ſkjuta; när jag fördenſkull ſåſom till

ett ſtraff för honom lemnade hans böſſa till en af *Boſhiesmans-Hottentotterna*, ſyntes han väl ej viſa någon harm, men lärer dock i denna del äfven ſom flere hans Landsmän, varit capable af ambition, ſamt ſedan ſå mycket mer ömmat vid ſitt ſtraff, ſom han ſedermera denna dag, ehuru helt obeväpnad, viſte mycken tilltagſamket och derigenom kom i fara att af en annan *Rhinoceros* om aftonen blifva förtrampad.

Vi lemnade nu för öfrigt våra häſtar, för att jämte en del af Hottentotterne till fots följa den ſårade *Rhinoceros* på ſpåret. Detta ſpårande kunde fortſättas för halfva timmen, oagtadt marken var helt torr och hård; ty en *Boſhies-mans Hottentott*, ſom med djup tyſtnad och uppmärkſamhet ſamt pekande med hela handen mot jorden, var vår förnämſte och främſte ledare, viſſte att gifva agt uppå ſamt reglera ſin fortſättning efter den minſta rubbning i något gräs-ſtrå eller ſtoft, ſom jag oagtadt ytterſta uppmärkſamhet inter förſtod urſkilja; men på ett och annat ſtälle kunde vi dock finna några icke tvetydiga märken efter *Rhinoceros*-foten, till bevis att våre ledare förde oſs rätt. Behof och vane ſkärpa väl härvid Hottentotternas ſyn, upmärkſamhet och omdöme, äfven ſom de å en annan ſida genom ſamma medel förvärfvat ſig den ärkände talenten, att mycket bättre än de Chriſtna kunna uppſöka

ſöka vatten på obekanta ſtällen, talent, ſom är deras egentliga compaſs, hvaraf de ſig vid förefallande behof betjena, utan att ega något ſärdeles våderkorn, ſåſom mindre granſkande kännare af Hottentotts Nationen velat föregifva. Detta hindrar dock ej, att ju de exempel, man har om andra menniſkjor, ſom varit begåfvade med en ganſka fin och jagthundar ej mycket olik ſkarp luckt, ega ſin fullkomliga riktighet. Aftonen redo vi hem till våra vagnar, men ſtörre delen af Hottentotterna hunno förſt hem följande morgonen, ſedan de ſkutit en ung Buffel.

Febr. D. 1. ſtupade jag med min häſt på den Elands jagten, ſom jag redan pag. 619. beſkrifvit; ſamma afton hade 2:ne af våra Hottentotts ſkyttar funnit en *Rhinoceros* liggande på ſin högra ſida och ſå hårdt ſofvande, att den ej vaknade, oagtadt de råkat att förorſaka ett icke litet ſlammer med ſina Böſs-pipors tillhopa ſtötande, då de blott på 3 à 4 ſtegs afſtånd ifrån deſs bakre del imellan buſkarna förſt blefvo honom varſe och genaſt i häpenheten lade an, men då de funno honom häraf icke väckas, gåfvo de ſig tid, att efter en rådplägning göra en omväg kring ett par Buſkar, ſå att de kunde ſätta mynningen af ſina gevär innemot Djurets hufvud och låta kulorna på en gång flyga det in i hjärnen; Sedermera åter, emedan det icke deſs min-

dre giort några små ryckningar på sig, fruktade de likvål, att det kunde quickna vid från sin dåning, samt fördenskull och åfven för roskull laddade å nyo och gåfvo åtskilliga skott i bröstet. Denna håndelse, så vål som en gammal Jågares beråttelse, om en sofvande *Rhinoceros*, den han helt nåra kunnat nalkas och skjuta, gifva mig anledning att tro, det detta Djur sofver tungt, men med den enhornade *Rhinoceros*, som Hr. PARSONS obserferat och beskrifvit i London, tyckes dock sig annorledes hafva förhållit.

Den 2. Då jag kommit för att nogare anatomicera den gårdagen skutne *Rhinoceros*, fick jag förnimma, att Hottentots-Skytterne, i afseende på köttets båttre förvarande från röta, genast efter döden uttagit inålfvorna; jag var dock i stånd att af lefvern försåkra mig, det detta slags Djur ej egde någon gallblåsa, en omståndighet, hvilken en af jagt-partiet velat för mig göra tvistig; och af hvilken ordsak vi dessa dagar på *Rhinoceros*-jagten mycket ilfånats.

En af mina *Boshies-mans Hottentotter*, som vid *Rhinoceros* sönderstyckande fått befallning att komma till hjelp, samt tillbringa oss ett och annat, satte oss i mycken förlägenhet medelst sitt uteblifvande. Han hade håldre begifvit sig till den aftonen förut åfven skutne Eland, hvarom jag nåmnt,

nämnt, dels emedan Elands köttet smakade honom bättre, dels emedan Hottentotter äro mone om Elands senor och senaktiga utbredningar (*aponevroses*) särdeles på ryggen, såsom det bästa till snören för deras pålsar.

Ehuru nu denne Hottentott, enligt våra campements artiklar och af årfarenhet för slik olydnad, hade att förvänta sig örfilar, inställte han sig dock med en fullkomlig frimodighet samt med åtskilliga kakor efter ett bi-näste, på sitt språk förebärande en ursägt, som man sålunda uttålkade. Att *Honingwyzer* fogeln (C. *Indicator* se p. 591.) lotsat honom alldeles ifrån den trakten, som *Rhinoceros* låg och ditåt där Elanden låg, men att han sielf nu medbragte en ansenlig mängd honing att smörja mig om munnen med. Dessa ursäkter och mutor höll jag äfven tillgoda, sedan mina Jagt-kamrater till de senare vattnades i munnen och enhålligt öfverröstade mig med deras votum, att Hottentotten gjort rättare att följa Honing vyzer än våra ordres.

Men huru har en *Boshies-mans* Hottentott, född och uppammad i de vilda fälten kring Sondags-Rivieret kunnat lära sig konsten att muta? månne af enfaldiga kamrater eller af de upplysta Colonisternas bredvillighet att på dylikt vis gifva Hedningar-

na prof af förfonlighet? Skada för kännedomen af männifkjo-lynnet i det vilda tillftåndet, att jag ej kunde med vifshet här få denna fråga afgjord; det förtjenar dock anmärkas, att de likvål mycket mer civilicerade Hottentotterne i *Houtniquas* fades beföka och äfven lyckas i förföket, att med Honing blidka domare famt tillvinna fig viffa privilegier.

I dag röfvades ett Struts näfte och jagades den *Eland*, fom fvettade blod, hvarom jag p. 616: och följ. redan berättat. Natten belägrade vi en fiöko-göl, hvarifrån en Sjöko ock upplöpte, men undankom, fedan 2:ne fkyttar efter henne i mörkret förgäfves ricktat fina fkott.

Den 3. Hade våre Hottentotter åter fett 2:ne *Rhinoceros*, hvilket till underrättelfe om deffa ftora Djurs antal och likfom egentliga tillhåll på deffa trakter, åtminftone för Coloniſternas efterkommande i detta land, kan förtjena att här blifva antecknadt; äfven kan, till någon upplysning om Hottentotts lynnet i allmänhet, anföras, att Kufken fpånderade 12 timmar, att löpa till och ifrån ett ftälle, där han ändtligen ärhindrade fig hafva par dagar förut glömt fin tobaks-pipa af tråd, ehuru han näftan på hälften korrtare tid bort kunna förfärdiga en annan lika god. Härtill kan märkas, att

att han vandrade denna våg allena och utan vapen, ſamt ſåledes till någon del riſkerade, att falla Lejonet till rof. Hvarken denna eller fõljande natt, lyckades med vårt lurande på ſiõkor vid gõlarna af lilla Vees-Rivieret.

Den 5. Togo de 3:ne D. 22 Jan. oſs till hielp komne Bõndren afſked ifrån oſs fõr att reſa hem, ſedan vi i deſſa Fålt råkat att hålla mycket långre ſållſkap tillſammans ån vi fõrſt fõreſtålde oſs; orſaken var; att ſå mycket fõr oſs med ſjõko-jagten miſslyckats. En gång, nåml. D. 28 Jan. ſåſom jag det pag. 687 anmårkt, var FLIPP hårtill ſkulden; Denna Ynglings utom ordentliga tunga ſõmn, hvarpå jag p. 657. anfõrde prof, hårrõrde troligaſt af en passion, hvilken dock hos andra, oftare lårer fõrorſaka ſõmnlõſa, nåmligen af *Kårlek.* Ty ehuru FLIPP var en annars hurtig och på jagt djerf yngling, ſom gifvit många *Bufflar* ſin bane, och af hvilken åfven ett fjert Lejon redan ett par år fõrut på en jagt, fått emottaga fõrſta kulan, var han dock ſå timid i anſeende till kõnet, att han långe innom ſig burit alfvarſam kårlek till en vacker Fånta i granſkapet, utan att fõr henne eller någon annan derom våga låta ſig mårka, fõrr ån han, medan vi deſſa dagar i de õdſliga fålten tillſammans ſlankerade,
fõr

för mig (förmodl. mycket i affeende på det att jag var låkare) yppade fin pasfion famt begårde råd. Jag ordinerade honom fördenfkull att fkriftetigen för fin ålfkerinna yppa fig. Ehuru detta frieri var kanfke i ftörre delen af Colonien få vål fom för FLIPP fjelf förut alldeles obekant, fattade han dock för det famma ett oinfkrånkt förtroende, men Rådgifvaren flapp ej med mindre ån att concipera friare-brefvet; Det fkedde på mitt kulriga kift-lock och naturligt vis i tåmmelig kårlig ftyl, ehuru på en af den conciperande frămlingen befynnerligt hopvriden och rådbråkad Hollåndfka; men fom Flickan förmodligen gjorde mera affeende på den vålfkapade friaren ån brefvet, hoppas jag att detta icke defs mindre banat defs lycka, hvilket hjerteligen fkulle fågna mig.

Den 6. Begaf jag mig jåmte Hr. IMMELMAN och mina 9 Hottentotter på hemvågen till Cap, och kom efter middagen till *Qvamedacka* kålla (befkr, p. 479). Jag började då först rått långta till Cap, fedan jag få godt fom fke kunnat någorlunda uppfyllt mitt åndamål med refan till deffa trakter, och hittils dels med vårkl. förefallande mårkvårdigheter, dels medelft ftundliga förhoppningen derom, kunnat tåmmeligen nöjfamt paffera tiden, under fatiguer och befvårligheter, mångfaldigare ån man låttligen

ligen kan förestålla sig. Nu borde dessutom skyndas till Cap, att jag ej måtte öfverraskas af vintren och försumma lågenheten att resa eller åtminstone att skrifva till Europa med de från Ost-Indien hemgående skeppen.

Mot aftonen red jag jåmte en Hottentott till det stållet, vi den 19 Dec. skurit de 2:ne *Rhinoceros*. Större delen af dessa Djurs ben befunnos redan uppåtne eller förströdde, men skallarne voro ånnu i behåll. Sedan vi medtagit den minsta och dermed begifvit oss på återresan till vår vagn; funno vi en *Rhinoceros-Ko* jåmte dess Kalf i vår förvåg. Dessa Djur voro förmodligen af aftonsvalkan från sina sofstållen framlåckade, och nu snart fårdiga att nyttja den samma och natten till betande. Kalfven egde redan en liten drag-oxes storlek, men hade i jåmförelse med modren, ganska obetydliga horn; han följde och råttade sig för öfrigt noga efter alla modrens rörelser. Jag hade gårna velat tålmodigt vånta, för att spionera dessa Djurs sått att åta och gråfva upp röttren m. m., men natten instundade, och skulle hafva för oss blifvit för åfventyrlig, att på tre man hand, utan nödiga eld-anstallter, tillbringa i dessa på Lejon och *Rhinoceros* ymniga fålt; dessutom voro vi, genom donet af vårt ridande, redan röjde för de bågge *Rhinoceros*,

dår

dår de ſtodo och lyſsnade, ſamt klippte med öronen, juſt i öppningen till en trång Dal, hvarigenom vi nödvändigt ſkulle passera, om vi ſkulle hinna till vagnarna innan natten. Det kom derföre an på att ſnart ſkjuta dem eller åtminſtone att ſkråmma dem dårifrån; vi voro måſt hugade att förſöka det förra, ehuru våra gevår och laddningar ingalunda voro afpaſſade för ſå ſtort och oförvåntadt vildbråd; ty Hottentotten medförde blott en liten fågelböſſa, i hvilken vi låto en blykula nedlöpa på haglen. Min böſſa var vål laddad med en tennblandad kula, men af en för *Rhinoceros* föga betydlig Caliber. Icke desſmindre ſmögo vi oſs fram bakom en bred, men till högden och grenarna trådlik buſke, ſom var frampå ſlåtten blott 15 ſteg belågen ifrån de 2:ne *Rhinoceros*.

Skottet af min Böſſa, ſom mig ovetande förledne natt blifvit fuktigt, afbrann ock ganſka ſent och vålande, icke utan min ſtora harm och beſtörtning, ſamt i ſtållet för att tråffa *Rhinoceros-Kon* i hjertat, bleſſerade henne blott, ſom ſedan förmårktes, i bakre hörnet af nedra kåken. Det kom henne dock att litet ſvånga med framdelen på ömſe ſidor, ſamt ſnåſa med nåſan, likſom för att vådra upp ſin fiende; men ſom vi voro på vindſidan, att hon ej kunde få våderkornet af oſs, begaf hon ſig framåt dår hon hört ſmållen, tått åtföljd af Kalfven, likſom med uppmårk-

ſamma

ſamma och afmätta ſteg, troligen för att underſöka hela buſken, ſom ſkymde för oſs. Vi började blifva heta om öronen, mäſt i fruktan, att då vi ville undvika ett af djuren, vi lättligen kunde komma det andra för föttren; ty med en *Rhinoceros* allena må en någorlunda vig Jägare väl våga att leka ſå kallad blindticka eller blind-Bock. Min följeſlagare, ſamma Hottentott, ſom ſå ömkligen darrat för Caffrarne, ſtod dock nu efter aftal på ſin grund frimodigt, och gaf ej fyr, förr än Djuren voro oſs näſtan in på lifvet; härigenom ruſade de, juſt efter vår uträkning med häftighet fram, och ſåledes oſs förbi, medan Hottentotten i ſamma ögnablicket hoppade upp i grenarna af Buſken och jag ſmög mig undan på andra ſidan om denſamma. När vi åter uppſökte våra Häſtar, där vi afſides bundit dem, dref nyfikenheten mig att ſe efter, hvart de 3 *Rhinoceros* tagit vägen. Jag råkade att finna dem mer ſvagſynte eller närſynte ſamt äfven förr än jag förmodat, och blott på 80 à 90 ſtegs afſtånd på öppna ſlätten, utan att de tycktes blifva mig eller Häſten, på hvilken jag red, varſe, oagtadt de med ſina hufvuden ſtodo vände och lyſsnade åt den kanten, hvarifrån jag kom. Sedan jag åter till fots hunnit fram på 50 à 60 ſtegs håll, utan något ſkygge, gaf jag fyr åt den gamla, ſom dock äfven denna

gång

gång felade att blifva mig varse, utan allenast med håftighet kastade sin framdel åt ömse sidor, flåsande tillika så hårdt, att håstarne, som hos Hottentotten på några hundrade stegs afstånd voro lemnade, icke litet deraf skråmdes. Djuren sielfva sprungo derpå sin våg borrt genom buskar, dit det var både för farligt och sent att efterfölja. De jagt-kunnigare Hottentotterne underråttade oss sedan, att båttre utråkning hade varit, att rickta skottet åt Kalfven, på hvilken den lilla kulan kunnat göra betydligare vårkan, och i hvilket fall, de förmodade, att Modren skulle hafva dröjt quar vid den döda kroppen, tills man följande dag vål kunnat hinna dit, för att åfven skjuta henne. Likaså trodde man, att kalfven skulle hafva dröjt vid modrens kropp, i fall hon först blifvit skuten.

Det blef kol-mörkt, innan vi hunno till våra vagnar och som hår var ingen banad våg, bekymrades jag icke litet om att hitta rått, men min Hottentott var i denna del icke vankelmodig, utan såker på sin konst. Fruktans vårdt var dock, att vi i mörkret kunnat rida någon *Rhinoceros* på lifvet eller komma för gapet af något Lejon. En gång skyggde våra håstar, hvilket ej litet allarmerade oss, tills vi mårkte, att det ej var farligare Djur ån ett *Stackelsvein* eller så kallad *Eyster varken* (se pag. 159). Dess så

så väl som de öfriga förr uppräknade Djurens många underjordiska gångar och hålor, hvarmed marken öfver allt var minerad, kommo hästarne att ej sällen stiga ned sig, hvilket satte oss dessutom i den ledsamheten, att rida helt långsamt; omsider började då och då ett litet sken af våra vid vagnen och *Qvammedocka* varande Jagt-kamraters eldbrasa att tindra, och blef jag ej litet glad öfver uppgången af denna led-stjärna. Ändtligen, sedan vi kommit till vagnarna fingo vi veta, att vår Hottentots-Jågare äfven i dag sett och blesserat *Rhinoceros*. Emot dagningen kommo 2:ne Bufflar att dricka utur källan, vid hvilken vi hade lägrat oss; men vi sköto misse på dem i mörkret.

Den 7. Reste vi förbi *Heuij* till *Kurekojku* och sköto en Buffel på vägen. Natten väcktes vi af flera helt olika ohyggliga låten, som på en gång tillsammans instämde. Ibland dessa var dock ett, som nästan öfverröstade de öfriga, och till en del liknade det förargliga skrattande, som den enfaldiga hopen i Sverige tillskrifva ett spöke, de kalla *Gasten*, men som ej är annat än ett af de åtskilliga låten, hvarmed Har-Ugglan (*Strix Nyctea*) plägar låta höra sig. Något öfver ett halft tiog Ulfvar (*Hyænæ*), af hvilka vi i månskenet sågo skymten på en nära belägen kulle, lära med detta stoj

 velat

velat förſöka att ſkråmma våra dragare på flyckten, emedan de endaſt då våga ſig på dem; men deſſe voro efter vår vanliga förſigtighet väl bundne vid vagnen. Som jag tyckte mig hafva någorlunda märke på ett af deſſa Rof-djur, kunde jag ej afhålla mig ifrån att tvärt emot Hottentotternas råd, ditåt rickta en kula. Skottet långt ifrån att ſkråmma dem, retade dem till vidare förſök, att ſkråmma oſs, ty hela denna Ulf-hop ruſade ned ifrån högden och ſprang tätt förbi oſs, likſom de i början åmnat hota med en general-attak.

Den 8. Fortſattes hemreſan, under hvilken vi, utom vanlige ſtrödde *Hartebeests*, bleſvo en ſtor ſkock Elands varſe, ſamt äfven i dag ſköto en Buffel, af hvilken vår Hottentotts ſkytt varit i ytterſta fara att förtrampas.

Den 9. Sågo vi åter *Elands*, *Hartebeeſts* och *Qvaggas* paſſera *Hasſagi Boſch*. En Elands-Ko ſköts, utur hvilken ett foſter utſkars, medtogs och följande morgonen anatomiſerades, ſamt till ſina innanmäten befans likna gazellarna i allmånhet.

Den 10. Råkade vi en Bonde, ſom berättade, att ett par dagsreſor härifrån, Krigslågan blifvit tänd mellan Caffer-Furſtarna för några borrtkomne Kalfvars ſkull. Vi reſte då öfver Boshies-mans Rivieret, ſamt

upp

upp till en Kraal *Gonaquas Hottentotter*, hvilka viſte mig deras Krigs-exerciſer, ſom jag pag. 561. omtalt.

Den 11. Som en af våra Boſhies-mans Hottentotter fick veta, att hans närmſte anhörige voro flyttade med ſin Kraal i detta granſkap, ville han i dag ſkiljas ifrån oſs; och emedan han gjort oſs ſällſkap och biſtåde på reſan, fordrade han någon ſkänk eller lön, ſom jag ock till hans förnöjelſe tilldelade honom, i Tobak, Eldſtål, Måſſings-ſkörtunna, tälgknif och glaspårlor. Han var den enda af vårt parti, ſom var gift och tycktes äfven mera husagtig än de andra, emedan han för ſin egen eller ſin Huſtrus räkning, hade efter de ſiſt ſkutna Buffelar laſtat ſig med kött, ſom han dels bar utbredt på axlarna, dels på en käpp hängande för att torka i Solen. Då han omſider ſkilde ſig ifrån oſs och ſina Hottentotts medbröder, ſkedde det utan det ringaſte afſkedstagande. Värkliga modet är ock hos Hottentotterna (ſåſom äfven nu mera ſtundom hos oſs) att ſålunda, ſåſom man det kallar, eclipſera. Dock ſedan jag på långt håll till honom ropade, ett Holländſkt farväl och Hottentotts hälsningen *t' Kabè*, ſvarade han i ſamma ſpråk och gjorde öfliga Holländſka bugningar. De öfrige Hottentotterne ſkrattade öfver detta

åmne omåttligen, ſamt förmodligen blott i anledning håraf rogo ett façonerligt afſked både ifrån oſs och ifrån hvarannan, då de vid Sondags-Rivieret, hvaråſt vi i afton ankommo, åtſkilldes. Jag råkade hårſtådes en gammal Hottentott, ſom var född med fyra papillis mammarum, af hvilka de tvånne Spuriæ voro nåſtan litet mindre och 3 tum långre ned belägne.

Den 12. Råkades några Bönder, ſom på nu varande Gouverneuren Baron Plettenbergs tillſtånd flyttat hit, för att bebo deſſa trakter, hvilka jag fördenſkull på min Charta kallat *Plettenbergs Colonie.* I ſkymningen var Th. 68 gr. (Sv. Th. 20 gr.), då rägn började, ſom hela natten med S. V. vind fortſattes.

Den 13. kl. 7. Th. 64 (Sv. Th. 17 $\frac{7}{9}$ gr.), hela dagen var mulet och rägnigt. Vi ſågo en *Koeddoe* och vår Hottentotts ſkytt, ſom lupit långs Sondags Rivieret, berättade, att en af Sjökorna dårſtådes förmårktes på halſen hafva ſin kalf eller unge ridande, då hon kom upp till vattenbrynet för att blåſa; Men ſedan hon råkade att få våderkorn af Hottentotten, blåſte hon blott med ytterſta kanten af nåſbårorna i vatten-brynet, och hvarje gång dårpå gjorde en dykning eller ſtupning nedåt, ſå jämnt paſſad, att åſven Kalfven blott med ſina ytterſta nåsbå-
ror

ror blef synlig, och kunde blåsa eller andas i vattenbrynet.

Den 14. Ankommo vi till *Kuga*. Th. kl. 5 om aftonen 72 gr. (Sv. Th. $22\frac{1}{9}$).

Den 15. Th. i Dagningen 62 gr. (Sv. Th. $16\frac{5}{9}$). Vi sågo Bufflar, och 3;ne Hottentotts rymmare, samt besökte igen Saltpannan för att fånga Insecter. Middagstiden i skuggen var Th. 90. (Sv. Th. $32\frac{2}{9}$). Vi besökte en liten *Kraal* Caffrar, som nyss flytt till Swartkops Rivieret och begåfvo oss till öfre delen af bemälte flod för att besöka en Colonist GERT SKEPPER, hvilken där, dels i stöd af Gouvernementets förra förordningar, dels tvärtemot de samma, länge varit boende; Ty Gouvernementet, som länge lönat Landtmätare, men dock varit lemnade i fullkomlig okunnighet om landets Geographi, hade ej tillstadt Colonisterne, att bygga och bo längre Öster ut än *Cabeljeuws* Rivieret, men väl Söder ifrån *Camdebo* efter behag; i följe hvaraf den illplicktiga bonden passerade krokvägen ifrån Cap genom Camdebo till detta ställe att taga det i besittning, och äfven af denna grund fått fastebref därpå, då han deremot skulle blifvit hårdt straffad, om han rest den mycket bättre och ginare vägen. Vårt hopp att på detta ställe proviantera oss med bröd, slog alldeles felt, emedan bonden sjelf hällre några dar varit den-

na rått förutan, än han velat mala på handquarnen. Vi lefde således tills vidare af bara kött. Hittils hade vi ifrån den 5 Febr. varit förfedde med något helt groft Mjöl eller gröpe, hvaraf en af våra Hottentotter med lagom tillsats vatten, dagligen knådade deg och bakade bullar eller små kakor (af 7 à 8 tums Diameter och innemot half tums tiocklek), hvilka snart och behändigt gråddades då de, på den af våra eldbrasor upphettade marken, med varma askan jämte litet af glöden väl betäcktes.

Ett litet samhälle *Gunjemans Hottentotter*, hvilkas förfäder vid Holländarenas inkråktande af denna verlds - udde, bebodde *Taffelbergs* och *Constantia* trakterne, lefde nu här i god grannsämja med ofvannämnde Bonde, samt bette sina Boskaps Jordar långs efter samma Rivieret. Af hvad jag kunde förstå, hade detta samhälle från långliga tider saknat all slags personlig öfverhet, alla svultna tiggare bland medbröder, alla straff- eller missgårnings - balkar i Lagen, så väl som missgårningar i utöfningen; De hade endast varit sammanbundne och styrde genom egen naturlig billighet och fromhet, jämte några allmänna Hottentotts sedvanor. Mina *Svellendamske Hottentotter* tycktes högagta denna slags dygd, frihet och lycka, så att de äfven ämnade deraf för sin öfriga lifstid deltaga, så snart som de med oss fullbordat

bordat hemresan till Cap. De anmodade mig fördenskull, att här för dem hvardera köpa en ikalf quiga; hvilken de enligt vår öfverenskommelse på sin lön hade att fordra. Såsom *Hottentotter*, gjorde dessa deras tänkesätt och smak dem ingalunda vanheder; Glaspärlor, Mässings-skör-tunnor, knifvar och eldstål till ett värde af 9 à 10 Riksdaler årlades derföre af mig, för hvilka 2:ne efter deras tycke de dugtigaste quigorna fingo utsökas utur hela Bylagers Boskaps-hjord.

Den betydligaste andelen af denna hjord, tillkom dock en Enka, som värderades omkring 60 Mjölk-kor rik och var åtminstone i detta afseende den respectablaste Hottentottinna jag känt. Hon var Barnlös och skulle ärfvas af syskon; tycktes redan hafva passerat medel-åldren och i sina unga dagar varit en skönhet i sitt slag. Utom ett dyrbart smycke af Snäckor och en mössa till öfverlopps (Se Tab. VII. Fig. 2--. 5.) som jag fick tuska mig till af denna fru, hade hon hvarken flera läder-ringar kring armar och ben, bättre fårskins-päls på sina skuldror eller särdeles mera smörja på kroppen, än någon af de andra. Dock utom några allmänna glaspärlor, såg jag, att äfven tvenne strängar af de pag. 248 omtalte små Mässings-pärlorna, bevarades uti en enkom skinnpung och för öfrigt utjorde hennes pretiosa, de enda hvilka möjligen af

andre i dess kön kunde afvundas. Men jag bör likvål hoppas denna last föga trifvas hos fromma Herdar, då den nu mycket rikare ibland dem, icke förmårktes högdragnare och nåppeligen mera firad. De andra Fruntimren rökte utan krus vid hennes sida och samtligas pipor stoppades utan anseende till personen af mina Hottentotter med en riktigt spunnen och båttre tobak, som de med-bragt; Till deras fågnande åter, blef en bal anstäld, som vid sena natten och månskenet skulle öppnas. Jag måste hår bekånna, att jag och min Reskamrat, råkade sofva borrt ett vackert tillfålle att bese och beskrifva en prågtig *Gunjeman - Hottentotts* Bal, som sades vara en god del olika de dansar, jag förr omtalt.

För öfrigt tycktes mig, att den nyss ofvan omtalte Hottentotts Enkan så mycket mindre lårer varit ett mål för afvund, som hon oagtadt all sin rikedom icke kunde ega mer kryddade och besåsade råtter, således icke heller kostbarare indigestioner och förnåmare kråmpor ån de öfriga, ty i de för mjölken med hårsidan invånde låderssäckarna, tillreder hvarken natur eller konst den rikas mjölk annorledes ån den fattigares. *Öntjes* stekas af alla på lika enfaldigt sått i askan; Hvar och en tillreder måst endast köttet med att lågga det på glöden, ty det år rart, att Hottentotter ega ler-

lerſkrållen af deras egen Fabrik till kokning eller ſtekning; och ſom ſalt alldeles icke är i Hottentotternas ſmak, måſte köttmaten ſålunda tillredd ätas färſk eller ſoltorrkad; dock hade jag ſå när ej beſinnat, att detta kan ſke med liter mer eller mindre ymnighet af flott.

Fett eller flott var här ſåledes och är i allmänhet en hufvud-artikel i de från de Holländſkas gemenſkap aflägſet boende Hottentotters ſällhet; den enda ſällhet ſom ſamma Nations hjordar medföra och ſom till ſådan rikedoms efterſträfvande kanſke kunna uppmuntra; dock ej derföre att uteſluta andra dervid troligen medvärkande ämnen, t. exempel något affeende på hedern och fördelen att kunna föda flere tjenare eller vall-hjon, ſå väl ſom den guddomliga vällusten att göra medbröder godt. Dervid bör jag åtminſtone tro Hottentotter ſå mycket mindre känſlolöſe, ſom jag förmärkt dem värkligen beviſa hvarannan mycken gäſtfrihet, under det de i ſin ſyſslolöshet och lättja ganſka långväga ifrån hos hvarannan gjort beſök. Desſutom lärer man icke i de öfriga välbeſtälde Hottentotts *Kraalar*, mer än i den härvarande, lemnat någon medbroder i märkligare låghet och uſelhet. Men genom Coloniſters vidare hitflyttningar och den varumängd af glas-pärlor

m. m. ſom jag hår nu bragte till torgs och hos Kônet fingo god marknad, tyckes mig, i detta ſamhållets lynne och ſeder, kunna fôrutſe en ſnar och icke liten revolution.

Den 16. Uppkom ſå ſtark N. V. ſtorm, att vi icke vågade begiſva oſs på reſan, af fruktan, det tåltvagnen på ſlåtterna ſkulle blåſa omkull. Mot natten fôrbyttes dock vinden till en lindrigare S. O. med rågn.

Den 17. Smårågnade; Afreſan ſkedde fôrbi ett par nyſs hitflyttade Caffer - hushåll och ſedan ſydligt in i *Krakekamma* fôrbi några ſtôrre och mindre fôga ſalt - rike, men med mycket rågnvatten fylde dalar eller kårr, hvilka jag på Chartan utmårkt med ſamma tecken, ſom fôrr nåmnde Salt-panna. Jag gjorde denna krokvåg blott fôr att taga ett par hamnar eller hafsbukter i ôgnaſigte, dem man beråttat mig, att ett litet Hollåndſkt Fartyg nyligen beſôkt, och fôr Capſka Gouvernementets råkning likſom tagit i beſittning medelſt uppreſande af en liten marmorſten, den man tecknat med Compagniets vanliga mårke. Skepparen af bemålte fartyg ſkall beråttat, att i bågge hamnarna vore god ankargrund, ſårdeles i den ſydligare, ſom jag ej gaf mig tid att ſjelf beſe, men dock efter beråttelſe på Chartan betecknat med ett ankare. Dock ſom i denna hamn icke ſkall vara något Rivier, eller

ler Källa, blefve den för ſkepp, ſom behöfva vatten mindre brukbar, men deremot är den närmare till ved och virkes håmtning. Stranden och trakten imellan *Svartkopps* Rivieret och den Sydligaſte lilla floden eller bäcken jag i den Nordligaſte inbugten i *Krakekamma* tecknat, befans utom att vara ſkoglös och flak, åfven ſandig och låg, men började ſedan blifva ſtenig med brånningar, ſamt, ſom det ifrån Landtſidan ſyntes eller förtonade ſig, löpte imellan S. och Oſt och ſlutades i en hvaſs ſpits, med en detacherad Klippa, ſom förmodligen var någon del af den på Portugiſiſka kort ſå kallade *Point Padron.* Det klarnade vål upp för en ſtund, att jag fick god pejling af *Sondags* Rivieret och 2:ne dervid belägna Öar, dock fordrar allt detta ifrån ſjöſidan en ſäkrare underſökning, ſå vål ſom utſtakning på ett enkom Sjö-kort efter ſtörre Scala, än man af min allmånna Land-Charta billigt vis kan vånta, och hvilken blott i den delen bör tjena till anledning för Sjöfarandes ytterligare forſkningar.

Sedan Gouvernementet nyligen tillåtit Coloniſter att bebygga *Krakekamma*, hade en Bonde 12 dagar ſedan hår lemnat en mängd Boſkap, under en enda Hottentotts uppſeende.

Vid

Vid hitflyttningen, ſom Bonden med ſina hundar beviſtat, hade en Lejoninna i mörkningen dödat en Oxe, men låtit ſkråmma ſig borrt af det allarm, folket med piſkan och hundarne med deras ſkållande förordſakade. Följande dagen ſökte man Lejoninnan förgåfves, men fann i ſtället deſs trenne Ungar, hvilka aldeles icke bjudit till att fly, utan ſtålt ſatt ſig i vårn mot ett nåſtan fyrdubbelt antal hundar, af hvilka de dock genaſt blefvo ſönderſlitne, ty hundarne hade icke varit mycket ſmårre ån deſſa unga rofdjur, hvilka deſsutom förmårkts ganſka ruggige, magre eller illa födde, ſå att man trodde det Lejoninnan ſjelf varit utſvulten eller ſiuk, hålſt hon alltſedan ej inſtållt ſig att håmnas.

Den 18. om morgonen var Th. 67. (Sv. Th. 19 $\frac{4}{9}$) Strand-Climatet lårer hår ſå vål ſom i allmånhet vara mildare.

Den 19. Sköto vi en *Hartêbeeſt*,

Den 20. Ankommo till en nyſs anlagd Bondgård belågen på högderna, ifrån hvilka Den 21 i morgonſtunden vi ſågo 1000 tals Bufflar radtals ſtryka öfver ſtrandſlåtterna, ſom voro inneſlutne af tåt ſkog, genom hvilken deſſa kreatur då defilerade, förmodligen för att med dagen ſprida ſig på betet, ſedan de kanſke någorſtåds om

natten

natten nödgats ſkocka ſig tillſammans mot några Lejon. Efter midd. ſkôto vi en gammal Buffel, ſamt ankommo till en nyſs anlagd gård vid en liten inſiö, Kärr eller Dal, med friſkt och djupt vatten, hvaråſt vi ſkôto ånder, och afritade den lefvande Buffelkalfven jag p. 460 omtalt.

Den 21. Môtte vi några bekanta Bönder, ſom med Huſtrur, Barn och Boſkapshjordar flyttade till *Krakekamma*. Detta beſkedliga byggdens folk fägnade oſs mycket med åtſkilliga nyheter från Cap och från våra vånner i vågen, ſamt glådde ſig, att finna oſs fullkomligen helbregda, oagtadt man alltid fruktat, det *Caffrarne* ſkulle ſlå oſs ihjål, hvilket man ock nu mera alldeles trodde vara en gjord gårning, ſedan vi ſå länge dröjt att återkomma. Vi reſte till de ſamma *Gonaquas Hottentotterne* vid *Van ſtades* Rivieret, hvilka vi förra gången dår råkade, men ſom hafsſqualp och ſtormar hade anſenligen uppdåmt bemålte flod, måſte vi följande morgonen reſa tillbaka och ett par timmars våg i krok, innan vi i anſeende till Bårg och dylika hinder, funno oſs iſtånd, att på ett annat mindre djupt ſtålle komma öfver detta Rivier. Vi råkade dår på åtſkilliga Hushåll *Hottentotter*, ſom kallade ſig *Damaquas*, och hvilka tycktes nåſtan mera ſlågta på *Caffrar* ån *Gonaquas* Nationen. En tåmmeligen brant backe, ehuru

ru blott af några ſtenkaſts långd, fordrade en god timmas arbete och ſtretande för ſex par Oxar att orka uppföre med vagnen, ſom på ſlätten af ett enda par ſkulle i nödfall kunnat dragas. Den 22. hvilade vi vid *Galge - Bosh.* Den 23. vid *Looris* Rivier. Den 24. Vid *Camtours* Rivier hos den pag. 390. omtalte Capiten KIES, hvilken nu var ſå hjelpſam, att han mot liten mellangift bytte till ſig twånne af mina Oxar, hvilka voro för mig blefne alldeles obrukbare. Ett par unga friſka yſtra och ſom hjortar ſnabbfotade Oxar, ſom jag fick i de förras ſtälle, blefvo genaſt hvardera med en gammal ſtadig Oxe, ſatte under oket, och innom några timmar med tillhjelp af den ſtora piſkan tämmeligen wäl inöfvade. Man bör ingalunda föreſtälla ſig deſſa kreatur i Africa ſå tröge ſom i vårt land, där man långa vintrar innom-hus nödgas hålla dem fångſlade. Man påminne ſig hvad jag p. 248. berättat om en Hottentott, ſom öfvade ſin pack-oxe till att jaga Vildbråd.

Den 26. Kommo vi till *Cabiljauw Rivier.* Fogden på gården af ſamma namn, jag och Hr. IMMELMAN, redo följande dagen till nedra delen af *Camtours Rivieret* att lura på Sjökor; om deſſa Djurs förhållande härſtädes är redan pag. 699 berättat. Jag får tillägga, att vi ſågo nu e. m. huru deſſa Djur följde med Ebben ut till hafs, ſåſom de ock gemenligen här

ſkola

ſkola plåga. Med blåſande och likſom tumlande i det här redan ſalta vattenbryner tycktes de under ſamma tid förluſta ſig, men ſades mera tyſt med flödningen återkomma. Hvaſſen i kanterna af Rivieret m. m. gjorde att våra ſkott miſslyckades, hvaraf ock Sjökorne blefvo mer ſkrämde, än att man för långre tid kunde tänka på, att med ſamma ſkytte åter förſöka.

Blott en af Bufflar bättre upptrampad våg allena, ledde till och ifrån denna nedre del af Rivieret, genom ett ganſka tätt och törnigt, men annars med en Labyrinth af Buffels vågar både på långd och tvära uppfyldt Buſkagie. En gammal och nåſtan hårbar Buffel, ſom tått intill oſs från en Buſke ruſade fram och nåra hade ſprungit i kull oſs irrade vår vågviſare, ſå att han förlorade ſina vanliga märken på vågen, hvarigenom vi nödgades öfver 2 timmar rida af och an i icke liten fara för Bufflar, och fullkomlig oviſshet, om vi kanſke på ånnu en eller 2 gånger 24 timmar ſkulle kunna reda oſs utur denna Labyrinth, hälſt om Solen ej ſkint upp, hvaraf vi kunnat få råttelſe om våderſtrecken. Sedermera jagade vi och bleſſerade en Hartebeeſt på ſlåtten.

Den 28 Redo vi till vår gamla och rike vän Jacob Kock vid Seako Rivier, hvaråſt vi nu efter innemot 3 Månaders borrtovaro därifrån och ſaknad af allt ordentligt

dentligt Natt-Logie fingo genom den vålvillige Vårdinnans förforg i bästa Gäst-Kammaren åter på mjukaste bäddar hvila våra ömma refben och annars af fatiguer likfom fönderbråkade kroppar. Men efter få vållustigt ombyte, gingo knappt par nätter förbi, innan vi i de eftergifvande dunen tillika funno ofs förfänkas i oroligaste drömmar och djupaste flummer, med hvilket vår ungdom, i fynnerhet, hvarje morgon långt in på dagen hade att stråfva, fnart fagt fåfom med en döds-kamp, i stället vi innan återkomsten, både på marken och under bar Himmel, njutit en lått och fval hvila, från hvilken vi varit vane, att fjelf-mant uppvakna med en munterhet och tidighet, fom icke fållan på fitt fått tåflade med den öfrige i gryningen uppvåkte naturen. Den 29. Eller dagen efter vår ankomst rågnade hela dagen med S. O.

Mars D. 1. och 2. rågnigt med S. Ostl. vind Th. 72. (Sv. Th. 22$\frac{1}{9}$). Vi dröjde hos vårt hederliga och fågnefamma Vårdfolk till D. 7. af denna Månad. Undertiden red jag med vården till stranden och trakterade mig med ostron, hvaraf vi åfven hembragte. Någon tid förut hade han dårstådes i fanden funnit en bouteille rödt vin, hvilken han till vårt undfågnande vid återkomsten från ödemarken hittils hade gömt. Det var ej fynnerligen granlaga korkadt

kokat, men pröfvades dock icke allenast oskadt, utan äfven förträffeligt, och hade kanske efter skepps-brott, eller offrande till Neptunus af någon sjöman i lustigt eller vidskeppeligt humeur, långliga tider vankat omkring på hafvet, innan det hos oss under vanlig tillönskan af *Gesundheit* fick sitt rätta öde. En stark ambra-luckt uptäckte vi på den ena trakten af Stranden, utan att vi kunde igenfinna något af denna drogue. Några *Gorgoniæ ceratophytæ* (en svart hornaktig corall med röd bark), som af hafvet här blifvit uppvräkte, har jag medbragt; Den ene af dessa, som är $3\frac{1}{2}$ fot lång, samt eger nästan lika bredt utspärrade grenar, är af åtskilliga kännare, hvilka förut besett flere Europeiske Cabinetter, blefven ansedd, såsom den största, man funnit af samma species.

Den 9. Besökte vi åter Sizikamma, hvaräst vi denna gång funno en mängd ormar, som för ett svedjande i torra gräset flytt fram på sanden och nu där lågo döde, dels förbrände, dels af Solen förtorrkade, dels rutnade. De hade tecken till 4 fötter och voro förmodligen *Angvis quadrupes*. L. Myckenhet af lefvande *Bulla achatina*, dock endast *varietas livida* L. funnos på sandslätterna och uppe i träden. Förra gången jag var här, fann jag i sielfa Snigeln af en af dessa Snäckor, åtskilliga liksom

ägg-gulor af vanlig ägglik skapnad, men hvilka endast innehöllo en tunnare våtska.

Den 11. Sedan vi tagit quarter vid *Vagenbooms* Rivier eller det Österligaste i *Lange Cloof*, yppades i hast om natten, det ungefär en half Sv. mils lång sträcka af torra fällt stodo i ljusan låga. Denna brand; som en Granne anstållt, för att svedja bort förtorrkade våxter, gräs och buskagie, men därtill afpassat tid och våderlek ganska illa, spridde sig med blåsvädret otroligen hastigt, och äfven ända fram till härvarande gården, så att vårt vårdfolk nödgades gjuta vatten på taket af en spanmåls bod, till dess conserverande; För vår vagns säkerhet, voro vi icke litet bekymrade; Vi måste hålla oss beredde på att köra den ned i floden, samt att för hela följande dagen uppskjuta resan, emedan elden på vissa ställen grasserade på ömse sidor om Landsvägen. Genom dylikt svedjande plåga en mångd Ormar Ödlor Skorpioner ock flerc slags Insecter jämte unga Foglar i deras boen förstöras. När jag med Skeppet Resolution på dess återresa från Söderhafvet och Polen seglade långs Africanska Kusten, syntes om nätterna flere store eldar upp i landet, hvilka troligen utgjorde dylika Svedje-land.

En koppar Lazur i Quarts, som jag funnit och hembragt i nära granskapet af ofvan-

vannämde flod, är tämmeligen rikhaltig; men om den ån här funnes i ymnighet, skulle smältning däraf föga löna mödan, i anseende till en ovig och lång transport af Kol och Brånsle från *Sizikamma*.

Den 13. afreste vi till *Kraakeel Rivier*, som jag nu fann vara en continuation af *Wagenbooms Rivieret*, men på Chartan förgätit rätta. Aftonen då jag allena skulle med en nyligen köpt, yr och på dessa trakter obevandrad häst, rida till *Apies Rivier*, kunde jag ej undgå, att sent in på natten rida vilse, hälst vägen öfver vissa fält var alldeles obanad och otydelig; Under tiden uppkom den häftigaste åska, som jag i något Climat belefvat; Blixten frasade ej sällan mellan häst-föttren, under det jag af billig otålighet skyndade att galloppera undan rägnet. Ehuru hästen icke dess mindre förhöll sig yster, samt gjorde oförväntade språng, blef dock det stackars kreaturet ett par gånger af Åsk-Knallarna så betaget, att det med hela kroppen segnade ned innemot marken. Som jag fann mig på åtskilligt sätt äfventyra och motas i den kosa jag borde ställa min resa, höll jag rådligast, att med tillhjelp af det täta blixtandet åter lysa mig till den banade väg, jag kommit ifrån; Det lyckades omsider, och jag letade upp en nyss anlagd gård, som blott var bebyggd med en enda halmkoja,

uti hvilken, ehuru endast i sällskap med en hop Hottentotter, jag räknade för ganska stor vederqueckelse, att åtminstone njuta tak öfvar hufvudet, sedan eldbrasan derstädes redan var alldeles utkolnad, så att jag lika våt och frusen fick sitta ock vänta på morgonen. Jag var under tiden mycket bekymrad öfver Hr. IMMELMAN, som samma afton, litet senare än jag, begifvit sig på resan, men denna Vänn, som medelst en Väg-kunnigare hand-häst, hvilken han fört vid tygeln, hittat rätt och vid framkomsten äfven saknade mig, oroade sig jämte sin vård, icke mindre öfver mitt öde, och sedan han för min skull medelst muskött-skott, förgäfves gjort åtskilliga signaler, fruktade han ibland annat, att jag vore ihjälslagen af Åskan, hälst han sielf tyckt sig i fara för den samma, och att den slagit ned bredvid hans hästar och äfven i detsamma kommit dem att segna ned på benen. Följande natten rägnade äfven, men med ingen ovanlig åska, och hela den 15 var rägnigt, under det vi reste till *Kukoi Rivieret*.

Den 16 kommo vi åter till den p. 312 omtalte gården *Sand-plaat* vid *klein Dorn-Rivieret*, hvaräst man nu var sysselsatt, att tillvärka russin, som gick till på det sättet, att drufvorna enligt sin sort, mer eller mindre länge doppades i siudande vatten

samt

ſamt på mattor utbreddes att torrka. Den ovanliga torrkan, ſom denna ſommar i mer och mindre grad plågat hela landet, hade ibland annat här och på många ſtällen orſakat briſt på måld, ſå att man här ej hade bröd. Kreaturen ſtörrtade på många ſtällen i briſt på bete, ſå att vid ſjelfva *Fals* eller råttare *Vals Rivieret*, där jag förledne September ſett, och pag. 255 beråttat flere åmbare af tjärnmjölk borrt-öſas, klagade man nu ſig ej ega ſå mycket ſom till ett dägg - barns afvånjande behöfdes. I anſeende till denna olyckliga torrka, (ſom enligt aviſor åfven lårer varit nog allmän i andra verlds delar) blefvo mina dragare mycket afmattade och magre, ſå att några efterhand borrtdogo, och nödgade mig att med nya recrütera.

Den 20. kommo vi till *Saffrane kraal*. Den 21. om morgonen bittida företogs reſan in i den beſvårliga *Artaquas Cloofven*, då i ſkymningen och vid ett brant ſtålle, min vagn råkade att göra den ſvåraſte kullbyttan under hela reſan. Utom den fara den ena Hottentotten, och de 2:ne efter-Oxarne voro uti, att bryta nacken, hade jag den gråmelſe, att ſe mina ſamlingar trilla utför backen och illa åtgångne. Jag råknar dock för en ſårdeles lycka, till deras någorlunda conſervation, att jag denna gång ſielf var nårvarande.

Den 22. aftonen hade vi med mycken omſorg och mŏda med våra afmattade Oxar, arbetat vagnen igenom det ŏfriga af *Artaquas Cloofven*, ſedan vi dår, på ett par ſvåra ſtållen måſt aflaſſa och båra våra ſaker. Den ſielf i landet bereſte Vården vid *Hagel Craal*, fågnade ſig ſårdeles ŏfver våra vål igenomgångne ŏden. Natten vankade nederbŏrd, men Den 23, ſedan vi kommit till *Heuning klipp* fŏll hår hela natten det hiſkeligaſte ſlagrågn i mannaminne, ſamt fortſattes, ehuru med någon mindre håftighet, fŏr hela den fŏljande dagen, eller den 24, hvarigenom vågen hårifrån Den 25, alldeles icke var brukbar.

Den 26. Paſſerades *Vals Rivieret*. Man bŏrjade nu på trakten att nyttja den komne muſten till ſånings. Men ehuru hvarje Boſkaps-Bonde, har tillgång på mer åker, dragare och brŏd, ån han behŏfver, egde Bŏndren hår knappt hvar ſin plog-bill, och det i briſt på både ſmeder och Jårn, hvarpå åfven i ſielfva Staden år nog knapp tillgång. Det fŏrtrŏt mig hŏgligen, att det goda folket, fŏr ſina Decatoner ej rundligare blifvit hulpne med en Metall, ſom vårt land eger till ŏfverflŏd, och af hvars tillvårkningar hela ſŏdra Amerika, troligen icke mindre lider briſt, ån det ſŏdra Africa, hvaråſt jag ſielf nu ſåg en rik Bonde vrida ſina hånder och klaga, ŏfver det han ej

kunde

kunde nyttja den komne musten, i anseende till sin söndriga plog, utan nödgades vänta på att få låna sin Grannes, jag torde här blott få nämna, att en plogbill, sådan som den i detta land allmänt brukades, af 19 tums bredd, och 27 tums längd, gälde 3, - 4 à 5 Riksdaler, samt en rundad spade med liten spets, som i Sverige kunde köpas för 8 skilling, såldes i Cap sex gånger dyrare. Koppar kärl ega ock ett högt pris här i landet, men kunna ej i stora partier afsättas, och måste efter landets egen fason vara arbetade.

Den 27. Sedan vi under hela resan ej förmärkt den ringaste oenighet, Hottentotterna imellan, undantaget att en ung Hottentotts piga nog bittert raillerade en gamlare af samma Nation, för det hon betjente sig af för liten och oanständig *t' neite* (förkläde) fingo vi i dag vid *Soete-Melks Rivier* se en obeskrifligen ifrig Bataille tvånne Hottentotts Personer imellan. Dock bör ej förgätas, att desse voro man och hustru, bägge lika små till växten, och lika starke, födde och uppfödde i de Christnas tjenst, samt på Hottentotska viset klädde.

Allenast slafvar voro för det närvarande hemma, och skillde dem stundom åt, men på minsta sura min eller ord, flögo de äkta contrahenterna, som en blixt hvarannan åter i kragen. Då jag betygade min förundran

 öfver

öfver deras sårdeles vighet att örfila hvarannan, svarade en slaf helt alfvarsamt, "hå "det år ej så underligt *Baas*, ty under de "2:ne åren sedan jag kom hit, har knappt "någon dag gått förbi, utan att de en eller "flere gånger haft någon öfning tillsammans "innan man kommit åt, att hindra dem" Man förökade besynnerligheten af denna beråttelse dermed, "att de aldrig förmårkts osams om nåttren, och aldrig haft att förebrå hvarannan någon otrohet". Att i så fattade omståndigheter förlika dem, medlade vi hos slafvarne, att man enligt Engelska Matros-regeln, lemnade dem i fred *to fight it out*, eller, att till fullkomlig förnöjelse och lystmåte piska hvarannan. Det skedde och så, att jag har anledning tro, det de blefvo på den saken så måtte som tröttte, samt att freden sedan blef så mycket långvarigare. Den 28 --- 29 --- och 30 föll mer och mindre nederbörd, men allt med Våstlig vind. Vid *Crombecks Rivieret*, hade en uppmårksam landtbo årfarit att N. V. och S. O. voro de håftigaste vindarne, men att den förre i allmånhet var starkast, och att Våstliga vinden var varmast, men det som besynnerligt år, att den Nordliga vinden skulle vara kallast? Efven att S. Ö. befanns på långt når ej så kall, som i Cap och att Våstan vind plågade alla aftnar infinna sig. Nederbörd kom

måst

måst med Ostlig och Våstlig vind. Ehuru håftigt rågn då faller i Cap eller å andra sidan *Hex Rivieret*, stråcker sig det samma sållan hit, utan vinden befinnes allenast kallare. Åfven då hår faller nederbörd, stråcker den sig sållan å andra sidan sistnåmnde Rivieret.

Den 31. Red jag allena till en gård på andra sidan om *Deuivenhoeks Rivierets* öfra del, emedan rycktet gifvit mig flere anledningar, att dår vore Guldmalm.

Aprill Den 1. Besåg jag den inbillade Guldmalmen, som ej annat var ån svafvelkies, som man gjort sig besvår att bryta ifrån Bårgen; På vissa stållen hårstådes fans en blå Jårn-lera, som i början fårgade någorlunda ifrån sig, men innom få dagar hårdnade till en skifferagtig natur. Dår fans och en röd jårn-jord eller Bolus, men högt upp på Bårget vankades en stor mångd *Kisel-Mjöl.* Mot slutet af förra månaden hade man förmårkt ett dån långt ifrån, och sedan fått veta att en förändring i Bårget, och i en liten flod några mil på andra sidan om den hårvarande höga Bårgs-raden, skall timat.

Den 5. Ankommo vi till Svellendam, hvarifrån vi för ombytes skull, beslöto göra det öfriga af resan, öfver *Hex-Rivier, Cockelmans-Cloof, Roode Sand* m. m. Denna trakt

var af half Carrow natur, och tätare bebyggd (måst af Vingårds Bönder,) än att jag, på Chartan med det vanliga circulära tecknet kunnat utmärka alla gårdarna. Floderna eller snarare Bäckarne imellan *Svellendam*, och *Hex-Rivier* voro *Puspas - Valley*, *Klipp* r. *Meullenaars* r. *Leuwen* r. *Saaras* r. *Fink* r. Gores r. Seuj r. och Nana Rivier.

Aloës växten (se *L. Suppl. Plant.*) eller som den i Cap allmänt kallas *Gorée Bosh*, har gifvit anledning till namnet af nysnämde *Goré Rivieret*; Dock utom det, denna annars välkände och varierande växt, såsom succulent ganska väl trifdes i alla torra *Carrow* och *Halfve Carrow* fält, förekom den dock aldraymnigast på trakterna imellan och omkring *Mosselbaijen*, *Gaurits* och *Deuyvenhoeks Rivieren*, så att den på vissa ställen, hälst i Bärgens sluttningar, formerade liksom skogar af smärre Palm-träd; ty stammarne, som blifvit danade, genom de efterhand nedåt till större delen förtorrkade och affallne, tiocka saftiga bladen, eller åtminstone ifrån dem blifvit afklädde, (hvarigenom de dessutom bekommit ett ruggigt, brunt samt vårkligen förtorrkadt eller förbrändt utseende), voro dock merändels rake, från 8 till 30 fot höge, vid pass en fot tiocke, samt ändade med en ljus-grön krona af friska blad.

Den-

Denna våxt, ſkall enligt fleres intyg, både till ſin nytta, ja åfven till ſitt råtta Aloés namn, för Coloniſterne långe varit okånd, och fördenſkull af dem både förſummad och föragtad; I Capſka Gouvernementet trålade vål alltid en hop Negrer, hvilka på ſin födelſe ort, (andra ſtållen af Africanſke kuſten), lårdt kånna både tillvårkningen och vårdet af Aloës kådan, men ſåſom krökte under ſlafveriets ok, voro de fallne, att håldre unna ſina Tyranner en dart i hjårtat ån någon, hvad ſlags ny kundſkap eller rikedom ſom hålſt, hvargenom å ena ſidan högmod, girighet och vålde, ſamt å andra ſidan ſå förråttningarnas ſom de trålandes antal ofelbart ſkulle tilltaga. Samvets-grant var fördenſkull nyttan af Aloës för en rund tid bevarad ſom en hemlighet imellan ſlafvarna, tils en af dem benåmnd Gorë deraf gjorde uppråckt för en Coloniſt af De Vittska ſlågten. Om detta ſkedt ſåſom af tackſamhet mot en månſkligare Husbonde eller i hopp af belöning, visſte man ej med viſshet att beråtta, utan att De Vitt derigenom ſkaffade ſig privilegium excluſivum, på en viſs leverans af Aloës kåda, till Oſtindiſka Compagniet, ſamt gaf Gorë öfver inſeendet öfver tillvårkningen. Det år ock efter bemålte ſlaf, ſom Aloë våxten i Africa ånnu i dag allmånnaſt och nåſtan endaſt kallas *Gorés Boſh.*

Såttet

Sättet huru Aloës kådan i Africa tillvärkas är väl af Hr. Professor THUNBERG, tillförene beskrifvet (se Physiogr. Sällsk. Handl. Del. 1. St. 2. pag. 112). Men som underrättelse därom, icke destomindre här torde fordras, har jag följande äfven meddela bort.

Af Bladen, som något ifrån stammen afskäras, placerar man så många, som rum få, till exempel 10 à 12 lutande öfver kupigheten af ett annat till den änden underlagt Aloës blad, så att saften deruti ifrån det sårade eller skurna kan neddrypa och samlas; Hela mängden saft från flera sådana reservoirer, blifver sedan till två tredjedelar vid pass inkokad och guten i trälådor samt lemnad att stelna.

Andre åter plåga mot brädden af ett stenkärl nöja sig med, att några gånger få stryka eller aftorrka saften, som genast utkommer från de nyss afskurne bladen, att den i kärlet blifver samlad, då den sedan inkokas.

På ofvanbeskrifne, troligen icke de bäst afpassade sätten, hvilka kunna upptänkas att tillvärka Aloës, bekommer man allenast få droppar eller knappt en och annan fingerborr saft utur hvarje blad. Vid dessas handterande äro händerne utsatte att stickas, och inkokningen, hvilken äfven sker under

bar

bar himmel, ſamt ej ſållan i en brännande ſolhetta, är med ſina beſvärligheter förknippad. Lägger man härtill att uppköparena i Cap numera blott betala 2 à 3 Holländſka ſtyfver (ungefär ſvarande mot lika ſå många Svenſka ſkilling), för hvarje ℔ Aloës kåda, är icke underligt, det Capſka Landtbon anſer denna tillvårkning för alldeles icke lönande arbete, ſå framt han ej eger yngre barn och annars ſyſſlolöſt folk, att dertill emplojera. "Vintren (*Qvajmaſongen*) anſes Aloës bladen ſom ſaftigaſt, hvarföre och denna tid hälſt till Aloës kådans tillvårkning väljes, likaſå hälſt vackra och lugna dagar, emedan ſaften i blåsväder ſnarare ſtelnar och ej kan utdrypa." ſe l. c. Den på ofvanſkrifne ſätt i Cap tillvårkade Aloës-kådan blir väl i pulver gulagtig, ſåſom annan pulfveriſerad Aloës kåda, men i tunnare afbrutne bitar eller kanterna af äfven ſtörre ſtycken, befinnes den genomſkinlig, ſåſom beſtode den af ett gulbrunt färgadt men annars klart glas. Den eger ſåledes ingalunda det mörkgröna, ſamt desſutom likſom gryniga och annars alldeles oklara anſeende, ſåſom andra Aloës ſlag, hvilka äfven på våra Apothek, både under namn af *Succotrina* och *Hepatica* finnas. Denne mörkare färg på en del Aloës kåda, härrörer troligen af ett olika tillrednings-ſätt, ifrån det ſom i Cap brukas och förmodeligen

ligen deraf att bladen pråssas, hvarigenom vål ymnigare, men och grumligare saft århålles.

Flere gånger har jag vål till Medicinskt bruk, anvåndt Capsk Aloës-kåda, men till-tror mig dock ej ånnu att kunna gifva den samma fôreträdet, fôr de môrkare slagen. Imedlertid, omtånkt att på åtskilligt sått undersôka denna drogue, låt jag utur Capsk Aloës-kåda skilja Gummosum och Resinosum från hvarandra, då dessa delar i det nårmsta, till lika vigt befunnos af en habil *Pharmaceuticus* och nu Apotekare i Ny-Carleby, Hr. Joh. E. Julin, hvilken åtog sig detta Besvåret.

En ohyggeligt giftig Ôdla, som kalla-des *t' Geitje*, hade vid nåmnde *Gorées Rivieret*, blifvit fångad och i Spiritu vini bevarad, samt blef Den 19 vid min afresa hårifrån, mig fôrårad af Åboen Aloven Smidt. Jag hade långe, och af många hôrt heråttas, det bett af detta kråk, skulle fôrorsaka en sort obotlig Spetålska, hvilken fôrst efter halft eller helt års fôrlopp, åndades med dôden, sedan bitar efterhand af kroppen rutnat och affallit. Nåmnde Man anfôrde likvål ett exempel på, att det hår i granskapet flere år sedan lyckats fôr en Bugunes slaf att bota en slafvinna, som redan i tåmmelig hôg grad rônte påfôlj-

derne

derna af en *t' Geitjes* bett. Slafvinnan, ſom ſedermera flyttat 10 mil härifrån, trodde man ännu lefva friſk och ſund, men Slafven viſste man hafva dödt med ſin konſt, ſå väl ſom han hållit alla ſina andra läkemedel hemliga. Man hade likväl förmärkt, det han utom annat, ſtundom förbundit ſåren, med Pomeranſer och Citroner, klufne i 2:ne klyfter. Saken förtjenar imedlertid, att på flere ſätt underſökas. Jbland annat borde man låta denna Ödla bita Djur, ſamt på de deraf förmodligen uppkommande ſår, förſöka hvad Pomerans och andra medel kunna uträtta. Lycka är att *t' Geitjen* är ſenfärdig och icke gerna förför ſig; Sjukdomen, ſom den förorſakar, är derföre ſällſynt, ehuru djuret om våren eller åtminſtone viſſa tider ſkall finnas allmänt nog. Under ſtenarna vid *Krakel.Rivier*, och i toma ſkalen af *Bulla achatina* i *Sizicamma*, där den af Åboerne förſäkrades (ſe pag. 733) ſkola finnas ganſka allmänt, ſöktes den dock förgäfves, då jag deſſa ſtällen bevandrade. Som ſvanſen genom en liten våldſamhet lättligen ſkall falla af och finnas uppfyld med en gul materia, ſåſom i bölder eller ſår, ock inga naglar finnas på det ſpecimen jag medbragt, är troligt, att *t' Geitjen* är en Larve, ſom har att förvandlas till en Ödla af nog olikt utſeende och egenſkap? Jag vet ej viſst, om

jag

jag sett denna Ödla lefvande, dock tycker jag mig vilja minnas, att jag vid Varma Badet fångade en dylik, och i papper invicklade samt i fickan bevarade, men åter med förladdning i hast uppref, ännu ovetande, hvad förgiftig skatt jag bevarat och förlorat. Jag hörde sedan Brunsgästerna, dock om jag minnes rätt, under annat namn, tala om denna Ödla, såsom till finnandes vid *Franse Hoek*, men jag ansåg deras berättelser om kråkets gift, såsom en af de dickter, hvarmed jag märkte de voro måne om att skrämma mig till varsamhet under resan. Storleken af *t' Geitjen*, som jag medbragt är knappt 3 tum lång, hvaraf svansen utgör den mindre hälften, och är mycket spitsig men mittpå nästan så tiock som Ödlans kropp, som är utan fjäll, och ofvanpå mörkagtigt spräklig, under hvit, med 12 à 14 papiller i kanten af undra käften. Fem tår på hvarje fot. Figur jämte närmare beskrifning på en *t' Geitje* har jag gifvit i det Götheborgska Vett. och Vitterh. Samh. Handl. St. I. pag. 75 -- Tab. 5.

En kålsvart Ödla den Hottentotterne båra afsky före såsom farligt giftig, har jag redan pag. 323 omtalt.

De Africanske Ödlors beskrifning måste så väl som åtskilligt annat i anseende till bristande rum innom de föresatte gränsor-

ne

ne af denne Volume, till någon ſärſkild afhandling, eller annat tillfälle uppſkjutas; Dock förtjenar den mycket ſtörſte i Collonien ſom jag vill kalla *Lacerta capenſis*, att korrteligen omtalas, hälſt jag hade tillfälle att finna henne ganſka ſeglifvad. Hon har väl med SEBAS från *Zeilon* Tom. I. Tab. 94 Fig. I. -- någon aflägſe likhet med bälten, men eger dock ſådane till ett långt ſtörre antal, att förtiga en betydlig olikhet i färgen ſom af följande den Capſkes caracter må inhämtas.

Lacerta capenſis, cauda compreſſa, ſupra carinata, Zonis 16 ſ. 18 albis totidemque nigris alternantibus annulata, apice nigra. Corpore ſubſquamoſo, ſuperne ex nigro viridique fuſco, Subtus albido, faſciis 16 -- 18. nigris anomalis notato. Harum 8 circiter Juguli, 9 autem Pectoris Abdominisque regiones occupant.

En medelmåttig af detta Species, ſom jag jämte 2:ne deſs ungar från *A. B. Hoogtens* medbragt, eger vid paſs 2 fots längd till kroppen, och 3:ne till ſvanſen. Sedan jag gripit henne om halſen, att hon ej kunde bitas och funnit, att tämmelig ſtyrka till deſs faſthållande fordrades, ſkaffade jag mig en grof Ullgarns eller Stopp-nål hvarmed jag gaf både flere ſtyng åt hjertat och öfver allt inom hufvudſkålen omrörde uti

 hjernan.

hjernan. Men långt ifrån att detta fvarade mot min förmodan att träffa lifs - puncten eller på fnarafte och minft pinfamma fätt, utan ftympning, döda henne, tycktes hon ännu liflig nog för att kunna fpringa borrt. Sedan åtog min Vård fig defs dödande, klämde bröftet, bandt fötterna tillfammans famt hängde henne i en om halfen ftarkt åtdragen fnara. Ifrån detta tillftåndet, befanns hon, efter 2:ne gånger 24 timmar, hafva nattetiden jämkat fig lös, dock ännu quar vid gården, famt ganfka dufven. Därpå bundos defs fötter väl på ryggen, att hon med fina 5 långa hvaffa klor på hvardera af dem, ej fkulle fkada ormarne m. m. fom jag i tunnan med brånvin bevarade, och ibland hvilka jag henne med handen förde under ytan och länge quarhöll, men långt ifrån att genaft quäfvas af den ftarka liqueuren, förorfakade hon mycket praslande under den famma, famt äfven efter hela fjerndels timmen gaf med rörelfer tillkänna, att hon ännu egde lif. Denna flags Ödla fann jag uppehålla fig både i vattnet och på det torra, och våxa till en ännu anfenligare ftorlek. Den tycktes fåleds äfven blifva ganfka långlifvad, famt få i anfeende till denna, fom fin feglifvade egenfkap, hafva angelägna vårf i Naturens allmänna hushållning att uträtta. Hon fupponerades (på goda anledningar) af Vårdfolket, att fnart

kun-

kunna råmjas, ſamt att alldeles icke vara ond eller giftig.

Ett nyfödt foſter af ett ganſka beſynnerligt fyrfotadt Djur eller Mammale från Cap, ſom i Spiritus var bevaradt, har nu förſt kommit mig tillhanda. Jag kan förden ſkull blott nyttja detta ſtället till en korrt beſkrifning därpå, till anledning för vidare efterforſkande.

Det tyckes till fårgen vara ſvartgrått och ifrån noſen till Anus $7\frac{1}{2}$ tum långt, till Kropp, ſvans, och fötter någorlunda liknade en hundvalp, men hufvudet alldeles olika.

Noſen år trind, ſmal $\frac{2}{3}$ tum lång, rått framåt utſtående, ſå att den mot pannan, ſom år mycket tvårkulrig nåſtan ſåſom på en månniſka, formerar en råt vinkel, ſåledes i deſſa afſeenden ock mycket olika någre af de långnoſade Viverræ ſlagen. Deſſutom år munnen utſtående, ſå att imellan öfre låppen och Nåſan en ſpitſig vinkel formeras. Undra låppen och kåken år ånda långre framåtſtående ån den öfre. Tungan år bred och rundad.

Hr Capitainen Adolph Burtz, ſom riktat Kongl. V. Academiens natural Cabinett, med åtſkilligt rart ifrån Oſt Indien, har åſven ſkånkt mig detta Djur ſom han köpt af en

 Landt-

Landtbo i Cap, hvilken berättat, det finnas omkring *Saldanha Baijs* trackten, och derpå gifvit ett namn, som Hr. Burtz antecknat, men förlorat, således tyckes detta Djur vara en af Naturens vanligen danade varelser och icke något monster.

Aftonen kommo vi till *Nana Rivier*. Där bodde nu en Enka, hvars Man flere år tillbaka haft den ohyggliga lott, att af sina slafvar halshuggas. Sonen, då en 13 à 14 års gåsse, måste vara åsyna vittne af Fadrens öde, samt äfven hotas med att undergå det samma. Men han slingrade sig behändigt ifrån mördarenas händer, från hvilkas både snarare efter sättande och nogaste efterspaning det äfven lyckades honom att i hast undankomma, samt att ifrån förmiddagen intill mörka natten vara gömd. Han vågade sig då först fram att i granngården söka en säkrare fristad, samt för att anklaga de brottslige. Desse åmnade äfven mörda Modren, som samma dagen väntades hem ifrån sin resa till Cap, men lyckeligen, ehuru då till sin stora lesnad, råkat att blifva hindrad på vägen, tills hon följande dagen genom sin undankomne Sons föranstaltande nödigt varnades. Som gården härstädes blott bestod af 2:ne hus, hvilka voro belägne på en öppen slätt, några strödde buskar undantagne, hvilka växte långs efter den strax här invid löpande lilla

floden

floden eller bäcken, var väl gåssens gömings sätt det enda möjliga, som nu kunde rädda honom, ehuru i sig sielft ganska svårt och besynnerligt. Det bestod däruti, att han satte eller sänkte sig ned i floden, upp under näsan, samt lagade att ansigtet någorlunda skyldes af slokande quistar; Då mördarena ingenstädes honom kunde ärtappa, utan han för dem liksom försvunnit, föllo de snart på den tanke, att han af räddhåga för bilan, *sjelf* häldre i floden sökt sig sin bane; icke dessmindre, hade de budit till, att förvissa sig om han värkligen var drunknad. Deras medel därtill var grenen af ett träd, hvarmed de öfverallt i bäcken, sonderade; men lyckligt vis försummade de i synnerhet det stället hvaräst gåssen satt, förmodligen emedan detta var mera grundt och strömt.

Det skulle tvifvelsutan pråssat tårar af vårt vårdfolk, samt varit att med otack bemöta deras höfligheter, i fall vi hos dem sielfve med förfrågning om nogare sammanhanget häraf, velat tillfredsställa en i sådant affeende otidig nyfikenhet; Fördenskull har jag nöjt mig med, att ofvan anförde, efter min Resekamrats och andras berättelser, anteckna; kunde således icke heller med säkerhet få veta, om den mördade Bonden med någon ovanlig stränghet,

retat sina slafvar till detta utbrott såsom till hämnd, eller om desse trodde, det dylika rån och brott som våldfört, och beröfvat deras frihet, äfven till samma naturliga och dyrbara egendoms återkråfjande, borde vidtagas, samt mot Tyranner vara att ursäkta.

Hvad som hälst dock vid detta tillfället varit råtta orsaken, är jag öfvertygad att den haft sitt ursprung, från sjelfva beskaffenheten af allt slaf-idkande, hvilket jag funnit, icke mindre ibland de Christna på flere stållen, ån hos Turkarne på Barbariske Kusten, uppreta de olycklige Trålarne och ännu mera deras Tyranner, till ganska obetånkt förhållande, ja, till omånskligaste grymheter. Jag fann Colonister, ej allenast af öfverilning, utan äfven med nog kall blod och öfverläggning, sjelfve företaga den nedrige, och så tillsägandes Bödels-förråttningen, att för måttlige försummelser nog, ej allenast långsamt hudflånga sina slafvar både på rygg och lemmar, utan ock det, som ännu vidare öfvergår alla Tigrars grymhet, att peppra och salta i såren. Ännu mera grymt och ovåntadt föreföll mig, att höra en Colonist med någon förnöjsamhet beskrifva detta afgrundens påfund, berömma sig af dess utöfning, påfinna sophismer till dess försvar, så väl som till

Slaf-

Slafhandelns, i hvilket yrke dess betydel. role i Colonien och dess eget intresse honom engagerat. Han var dock sjelf född Europé, at en fri och Civiliserad Nation, visse ock prof på ett naturl. ömt hjerta; så att näppligen en så stor stridighet lärer i ett människjo lynne ofta kunna uppvisas, ehuru i en värld snart sagt endast af stridigheter sammansatt.

Flere gånger, hälst morgnar och aftnar blef jag på flere ställen varse, olyckliga trälars vrålande under deras Husbönders omåttlige straff, under hvilka de enligt berättelser, ej så mycket tigga om nåd, som icke mer om en drick vatten, men så länge de ännu af pinan äro upphettade, säges man sorgfälligt böra undvika att lemna dem väderqueckelse af någon dryck, emedan man erfarit, att de då innom få stunder och ibland på ögnablicket dö. Sak samma skall vara med dem, som efter rådbråkning lefvande steglas eller lefvande, med hela lemmar på spett, uppträdas; Spettet är då upprändt längs efter rygg och halskotorna, imellan hullet och skinnet, på det sättet, att deliquenten kommer i en sittande ställning. I detta fasliga tillstånd skola de dock flere dagar kunna uthärda, så framt icke rägn påkommer, emedan vätan skall innom få timmar förorsaka kallbrand i såren och döden.

Jag år glad, att intet tillfålle yppades under mitt viſtande i ſtaden, att ſe någon undergå detta ſtraff, hvilket, ehuru det endaſt år uttſett fór dem, ſom medelſt grymmare dråp, mordbrånneri och uppror åro brottſlige, tyckes dock icke mindre ån deſſa brott vara revolterande fór månſkligheten, ſamt vårkligen mer ån man tror upphetſa de andra ſlafvarna i Staden, hvilka jag ſett tillhållas, att åfven vid publika beſtraffninagar, ſom ej angå lifvet vara nårvarande, fór att deraf taga varning. Men den trål ſom ſtraffas fór uppror, lider altid i ſina medſlafvars ógon, ſåſom en martyr fór Naturens rått, deras allmånna råttviſa ſak, den kåra friheten. Spett, Stegel, nypningar med glódande tånger och allt det ófriga grufliga, ſom deras Bódlar anvånda, plåga aldrig gålla hos de lidande ſåſom ófvertygande ſkål om motſatſen, de blifva halſtarrigare uti att tro ſig tyranniſerade, och att den af deras med-trålar, ſom egt behjertenhet nog, att ſlå ned ſin egentlige Tyrann ſamt vålja plågor och dóden håldre ån att långre krypa ock kufvas i en hånlig tråldom, år ett vårdigt efterdóme, ſamt att han åtminſtofórtjenar att hógagtas, ómkas och åfven håmnas. Chineſiſka blodbadet 1740 i *Batavia* afgifver ett ånnu ohyggligare exempel af raſeri och grymhet, hvaruti Tyranniſerande i allmånhet kan inveckla månniſkjor.

Om

Om det lyckats för Chineserna, i deras upp-
ror, hade General-Gouverneuren Imhoff och Hr. Thedens blifvit sönderhackade och åtne; (se Adr. Valkenier T. XVII). Månne man deraf icke bör sluta, att orättvisa och förtryck, snarare än svält, gifvit anledningen till det på flere ställen af vår Glob öfliga Mänifkjofrätandet? Jag har förr nämnt att *Bugunes*-slafvarne äro i synnerhet granlage om rättvisans skipande. Desse slafvar äro en sort Mahometaner, och af nästan samma complexion som Javaner, men fångas från andre öar i Ostindien; De ega dessutom ett sinnelag, att ej tåla hårda ord eller bannor; aldraminst oförskyldt, och alldeles icke af fruntimmer, emedan de räkna för den största skymf, att låta sig tucktas af det svagare könet. Många Husbönder och Matmödrar, som härutinnan råkat förgå sig, hafva vid tillfällen ömkligen med lifvet fått umgälla sin förseelse. Deremot då desse slafvar veta att de felat, skola de tacka för hvart slag de få, berömma Husbondens alfvarsamhet och rättvisa samt kyssa hans fötter, hvilket jag sjelf en gång kom att se. De skola för öfrigt kunna uthärda det svåraste pinande med förundransvärd ståndaktighet, och som vore de uran känslor. Man har exempel på, att de hvarken under hjulet eller på spetten yttrat det minsta jämrande. Händer det, att en *Bugunes*-slaf under straffet

visar dylik vankelmodighet, skall dess Landsmän förtryta det såsom en skymf för sin Nation *Bugunes* slafvinnorne säges mycket trofaste i sin kärlek, samt äfven ganska nogräknade om sina älskares beständighet. Denna Nations för öfrigt hårda caracter, gör, att man i Cap ej gärna vill köpa dem, och att de äro förbudne till införsel, ehuru det ibland annorledes practiseras. Andra Nationer såsom från *Mosambique*, *Madagaskar Malabar* &c. äro i allmänhet mindre farlige för sine obillige och Tyranniske Husbönder. I anseende till sådan flathet äro de allmännare bragte under träldoms oket, och en Matmoder vågar icke mindre än Husbonden, i det som rörer dessa slafvar, lemna fria tömmar till alla sina nycker. En Lag i Colonien förbjuder väl Husbonden, att dräpa sin slaf, eller på honom utöfva det hårdare Gisslandet, men hur vill slafven Lagfara mot sin liksom souvraina Husbonde, hvilken af samma Lag eger rättighet att blott mot en liten afgift, och utan annan ransakning och dom, än dess eget vitsord, låta för en allmän påle piska honom, icke just till döds, dock ej långt derifrån? Han eger ändå slafvens lif i sina händer, så vida han med dagligt knot, ock så kallad husaga, tunga järn-kedjor, förtryckande arbete samt svält, kan utan controll efter hand, men dock snart nog

fórtåra till det yttersta af deſs lifskrafter. Den ſåledes olycklige trålen, ofta finare och månſkligare i ſina kånſlor, men meråndels håftigare i paſſioner ån deſs hvita Husbönder, öfverlemnar ſig ibland till åtſkillig ſlags förtviſlan; omſtåndigheter och conſiderationer göra kanſke, att han ſkonar den tyranniſka Husbonden för darten, med hvilken han förer våld på ſig ſjelf, tillfredsſtålld, att ſåledes kunna ſluta ſitt elånde, och förorſaka en miſsråkning i den vinſt, Tyrannerne gjort ſig på deſs ſvett. En ſlafvinna, ſom nyſs blifvit dyrt köpt, och otidigt handterad af en Fru vid R. S. byggden, hångde ſig ſamma natten af förtviſlan och håmnd vid ingången af ſin nya Matmoders ſofkammare. En ung ſlaf och ſlafvinna i Cap, ålſkade hvarannan håftigt, de anhöllo efter vanl. om ſina Husbönders ſamtycke till ſinn giftermåls förening, men Husböndernas nycker förböd det alldeles. Följden var den beſynnerliga förtviſlan hos Friaren, att han förſt genombårade ſin kåraſtas, och genaſt derefter ſitt eget hjerta. Men huru många 100 icke mindre ohyggel. exempel kunde vål icke ånnu hårom framdragas! dock vare detta redan nog, för att fatta all den afſky för ſlafhandel, ſom ett ſå onaturligt yrke förtjenar; lemnom då för denna gång detta oangenåma åmne.'

Den

Den 10. Reste vi ifrån *Hex* Rivieret, genom *Roodesand*, som är en vingårds-trakt af *Carrov* - agtig natur, nästan cirkelrundt omgifven med ganska höga bärg. Enda möjelige vägen härifrån till Cap gick genom en trång besvärlig och lång dal, längs hvilken en del af *Kleinberg* - Rivieret löper.

Den 12. Sedan vi lemnat *Roodesand* råkade vi Bönder från *Sneebergen*, som nyss varit i Cap; Desse berättade, att en stor insiö nyligen blifvit upptäckt, litet norr om detta district. Ingen insiö är annars till finnandes i Colonien. Så vida jag kunde förstå dem, var det af något stort Species *Cacti*, som man i Camdebo och andre ställen i Colonien brukade bränna ett lika godt brånvin, som det af Spanmål och drufvor. De berättade oss äfven att ett Svänskt Skepp i hvardera af Hamnarne, *Taffelbaijen* och *Falsbaijen* förmodades segelfärdige. Denne nyhet kunde ej annat, än mycket påskynda min Resa.

Den 15. Ankommo vi åter till *Cap*.

Prof på Hottentotts Språket.

Nummeralia.

En, *Ui.*
Två, *t' Kammi.*
Tre, *t' Knona.*
Fyra, *t' Hacka.*
Fem, *t' Gisi.*
Sex, *t' Golo.*

Kroppens delar och klådnad.

Hår, *t' Kum.*
Näſa, *t' Koi.*
Ögon, *Mo.*
Öron, *t' Nunqua.*
Tand, *t' O.*
Tänder, *t' Kong.*
Läpp, *t' Gamma.*
Hand, *t' Unka.*
Ben, *t' Nu.*
Strumpor, *t' Nus Tanka.*
Naglar, *t' Koloqua.*
Finger, *t' Naniqua.*
Mage, *t' Amſa.*
Svans, *Softe.*
Penis, *t' Ka.*
Caput penis, *t' Ora.*
Vulva *t' Gau.*
Förklåde, *t' Netie.*
Hatt, *t' Aba.*
Skor, *t' Noaka.*

Månniſkjors åldrar och ſtånd.

Fader, *Bo.*
— *t' O.*
Äldre Broder, *t' Ai.*
Yngre Broder, *t' Kana.*
Moder, *Mamá.*
— — *Sauſi.*
Föräldrar, *Sauna.*
Äldre Syſter, *t' Kuës.*
Yngre Syſter, *t' Kangs.*
Ung flicka, *Trakoſi?*
Flicka, *t' Gos.*
Gåſse, *t' Go.*
Slaf, *Kobbo.*
Husbonde, *t' Kukoi.*

Djurs namn och tillhörigheter.

Tiger, *Kæsſau.*
Ulf, *Guka.*
— — *Nuka.*
Fiſk, *t' Gau.*
Buffel, *t' Kau.*
Sjöko, *t' Gao.*

Ele-



Elephant, *C' oa.*
Hund, *Tu.*
Hundar, *Tuna.*
Penis caninus, *Tuna-ka.*
Hynda, *Tus.*
Lejon, *t' Gamma.*
Skylpadda, *t' Gammi.*
Eland, *t' Kau.*
Rebock, *Za.*
Stenbock, *Gunima.*
Jakals, *d' Intaj.*
Zebra, *d' Au.*
Väg, — —
Häſt, *Hanqua.*
Hingſt, *Karangaha.*
Märr, *Ahas.*
Svin, *Hango.*
Boſkap, *t' Guku.*
Får, *t' Gus.*
Ko, *t' Göos.*
Tjur, *Hara.*
— — *Ho.*
Babian, *t' Gorioka.*
Bi, *Oi.*
Honing, *Denni.*
Miölk, *Bi.*
Fett, *t' Nui.*
Kött, *t' Go.*

Strödde Subſtantiva, Adjectiva, Adverbia och Pronomina och phraſes.

Åſka, *t' Gulu.*
Eld, *t' Ei.*
Ved, *'é.*
Bröd, *Bræ-*
Pipa, *t' nov.*
Faſt Land. *Houtniqua.*
Tvätt Rivier, *t' Kam-t' naſi.*
Vatten, *t' Kamma.*
Hus, *t' Kooqua.*
Väg, *Dau,*
Elak väg, *Tradau.*
— — *Tudau.*
Bequämlig Väg, } *Skundaha.*
Calabaſs, *Karabu.*
Vagn, *Krohe.*
Godt, god, *Huka-*
Bättre, *Oin.*
— *Hahoqua Karin.*
Elak, Ful, } *Kaiſi.*
Sjuk: *Kaiſin.*
Det dig tillhör är elakt. } *Zgu kaiſi.*

Ond,

Ond, *Solo.*

Hvarföre eller på hvilken är du ond, } *Solo naha.*

Kalt *Oro.*

Ja, *io.* Neij, *Aa.*

Din, *Ta.*

Din Häst, *Ta-Hanqua.*

Hvars / Hvilken } *Danne.*

Hvilken har kommit, } *t'Danne Koha.*

Hvilken bor här, } *t' Danne Koha he.*

Vår Fader, *Zika Bo.*

— — *Ty t' ka.*

Jag, *Tiri.*

— *Tili.*

— Fœmin *Titti.*

Du, *Tats,*

Hon, *Tatisi?*

Han, *Hekoë.*

Vi, *Zita.*

De, *Hekoina.*

Vill du ha bröd. } *Tats Bræ.*

— — *Sas Bræ.*

Verba activa jämte exempel på dem i Phrases.

Jag är, *Titte.*

Du är, *Kja.*

Han är, *Oi.*

Vi äro, *Zikatisi.*

Vi äro där *Zikatisi inaha.*

Han är där, *Dan inaha.*

At komma, *Ha.*

Kom hit, *Heva ha.*

— *Ja ta ha.*

Hastigt kom, *Susa ha.*

Kom intet, *Ha gutti.*

Göra, *Hi.*

Gifva, *Male.*

— — *Mare.*

Gif mig, *Male gu.*

Gif eld, *t' Ei mare.*

Gif Mjölk, *Bi mare.*

Lät ge dricka, *Ereka.*

Gif mat, *t' Koko mare.*

Äta, *t' Knu.*

Äta vill jag, } *t' Knukau Tiri.*

Jag har hunger, } *Tiri kalu naha.*

Mätt eller Bukfull, } *Eletekaë.*

Ligga, *t' Koë.*
— *t' Kuwc.*
Såſva, *t' Kòm.*
Jag är ſömnig, *Tilika-kule.*
Koka, *Zain.*
Vattnet ſiuder, *Daukai t' kamma.*
Sanning, det är ſant, *Kammaſa.*
Ljuga, det är oſant, *eige.*
Det är vackert väder, *t' Oroo.*

Det rägnar. *t' Ukai.*
Hälſa hem, *t' Kabebare.*
God dag, *t' abe'*
Far väl, — —
Godag Husbonde, *t' abe t' Ku-koi.*
Stjäla, *t' ſa.*
Slå ihjäl, *t' nautkam.*
En drick att dricka, *t' Ka.*
Tag emot, ſe där håll faſt, *t' Katſi,*

Obſ. *t'* betyder att man medelſt tung-ſpetſen mot gommhvalfvet bör uttala näſtföljande ſtafvelſen Smällande eller ſmackande; Detta har jag tyekt enligit Dialecter och paſsioner, ſamt tal-ämnen ſke mer eller mindre hårt eller och ibland förſummas på ett och ſamma ord.

Prof på Sneſe-Hottentotts-Språket.

Ett, *t' Koa.*
Två, *Tinnano.*
Tre, *Tinnankaita,*
Fyra, *Tinnanonaka.*
Han, *t Natko.*
Eld, *t' Ei*

Vatten, *t' Kaë.*
Kött, *t' Goá.*
Bannor, *t' Koägo.*
Lejon, *t' Kalo.*
Tiger, *t' Abè.*
God dag, *t' Ave.*

Jag fann ingen af denna Nation, ſom kunde räkna längre än til fyra; Icke deſsmindre, ſades deſſa Hottentotter ſåſom Vallhjon lättare än de-

ras

ras Husbönder märka om något får ſaknades, och förkommit af en talrik hjord.

Obs. Att namnen på Eld, Kött och hälſningen, allenaſt litet likna det rätta Hottentotts ſpråket.

Prof på Caffer-Språket.

Att räkna, *Sjum.*
En, *Enje.*
Två, *Babini.*
Tri, *A-tatu.*
Fyra, *Sanu.*
Fem, *Sumenini.*
Sex, *Sinje.*
Tijo, *Sumi.*
Hundrade, *Enkuku.*
Fader, *Bao.*
Moder, *Mau.*
Manspersſon, *Doda.*
Quinspersſon, *Ufasi.*
Två Bröder, *Emkulo.*
Couſiner, *Umſàla.*
Slägt, *Sinlobo Tetu.*
Vän, *Eklobo.*
Hand, *Fansa.*
Finger, *Aëne.*
Tumme, *Umino.*
Arm, *Enkomo.*
Lår, *Mulemſe.*
Fot, *Enjau.*
Tår, *Emausſani.*
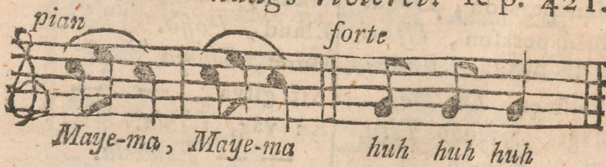
Hufvud, *Låko.*
Vatten *Maaſi.*
Mjölk, *Ammaſi.*
Eld, *Lilo.*
Solen, *Lelanga.*
Månan, *Janga.*
Rägn, *Evula.*
Oxe, *Gomo.*
Häſt, *Hanſhi.*
Lejon, *Elepho.*
Buffel, *Eujata.*
Jakals, *Pangalio.*
Eland, *Poffo.*
Hund, *Seſiuja.*
Att gifva, — —
En väg, *Uſala.*
— — *Eenzela.*
En Sjuk, *Jaffa.*
En död, *Ufile.*
Oren, *Sila.*
Vacker, *Opepile.*
Vred ond, *Sjala.*
Stor, *Entue nune.*
Liten, *Nonane.*



Spjut Haſſagai, *Emkangoto.*
Knif, *Siſhatſe.*
Vagn, *Nolo.*
Koppar, Mäſsing. *Emſibemſopi.*
Glaspärlor, *Sintela.*
Små röda glaspärlor, *Lenkitenka.*
Mer (gif mer) *Ungeesa.*
det är förlitet, *Ninneni.*
God dag, *Echiöte.*
Att danſa, *Uſino.*
Kom hit, *Iſat.*
Löp, Skynda, *Hàrden.*
Sofva, *Gvalala.*
Oppväcka, *Vúka.*
Vakna, — —
Neij, *Haij.*
Jo, *Aoë.*
Långt borrta, *Kude.*

Obs. *Caffrarne* bruka ingen Gomſmällning ſåſom Hottentotterne, utan tala manligt och redigt, ſamt ſätta merändels ſtark accent i penultima.

Prof på Hottentott-Caffrarnas ſång vid lilla Söndags rivieret. ſe p. 421.



Slutet på förſta Delen.

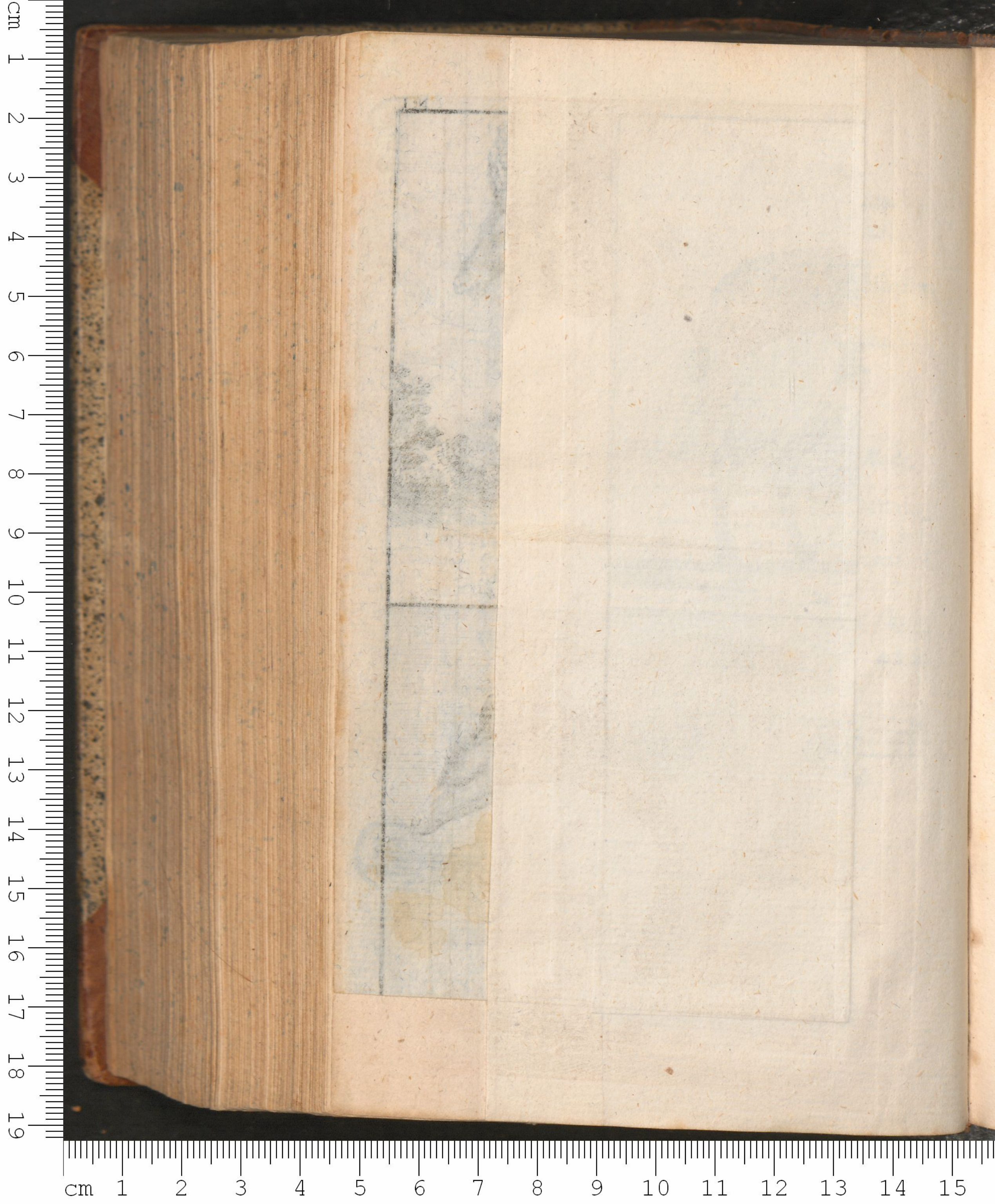


N° I



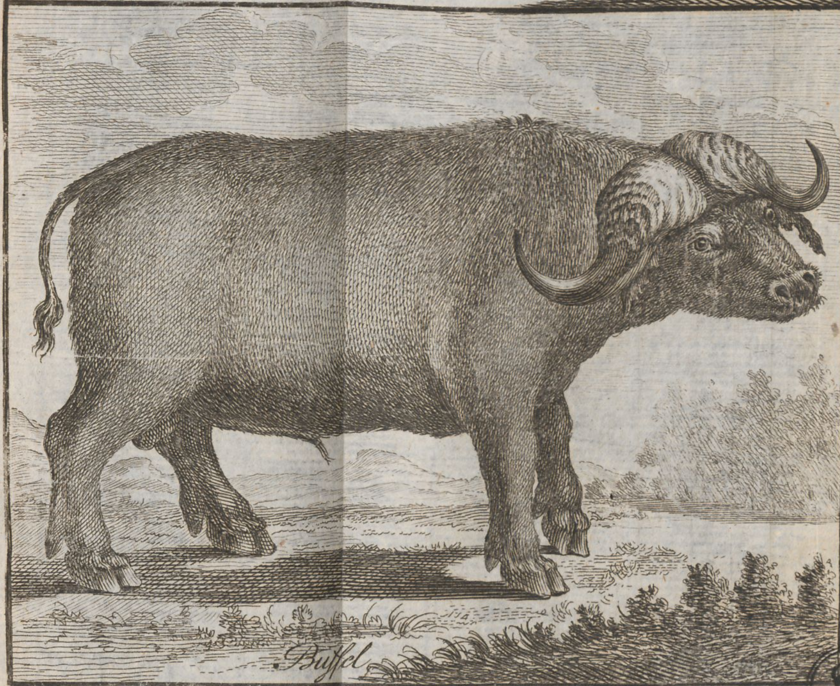


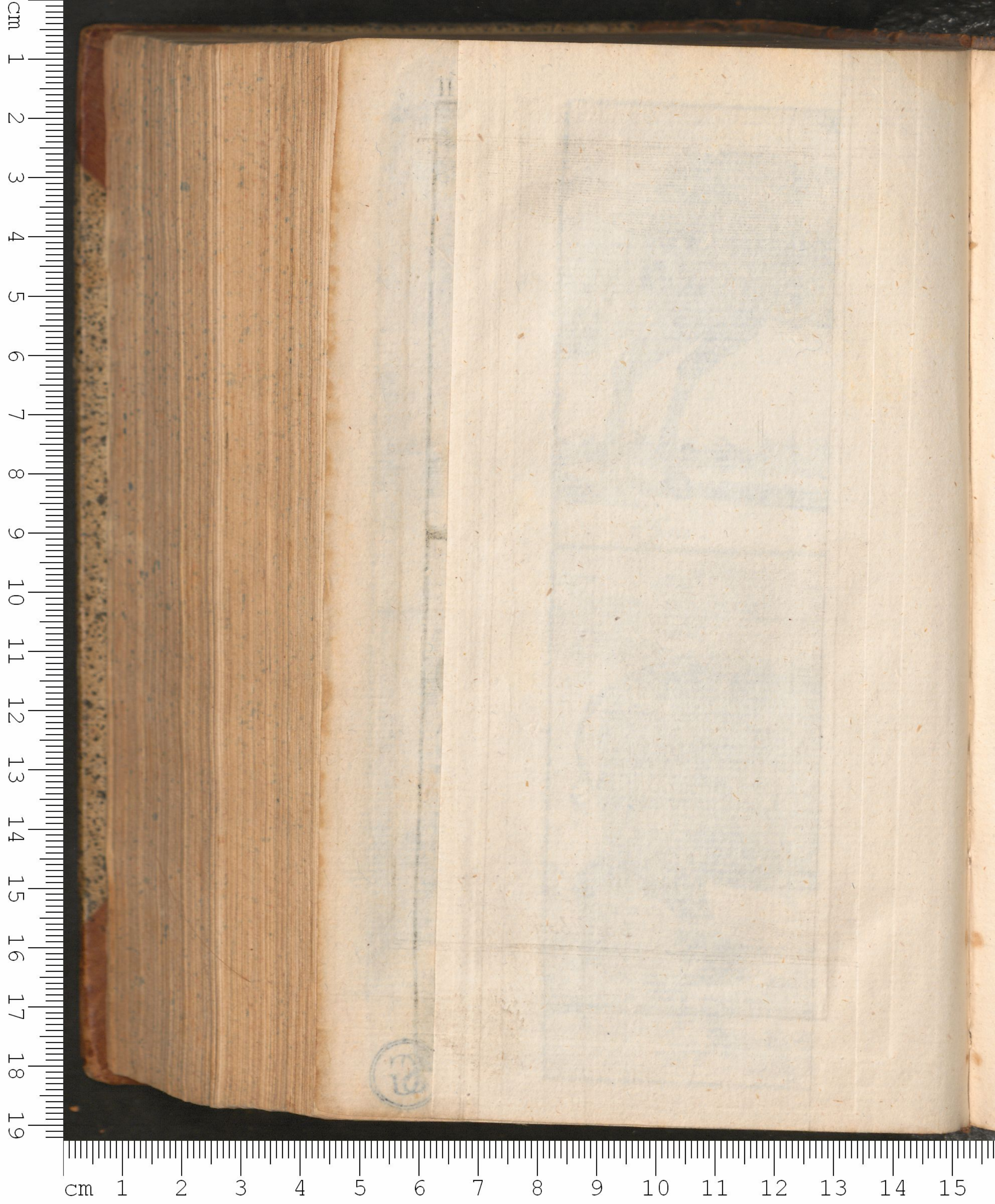




II

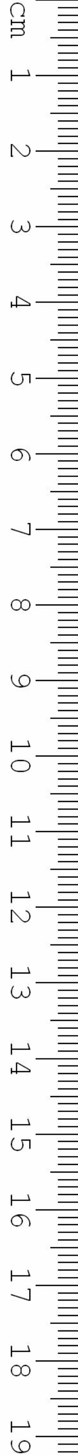


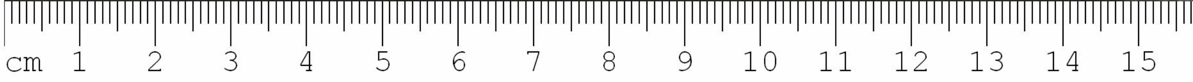





III
Boschbock





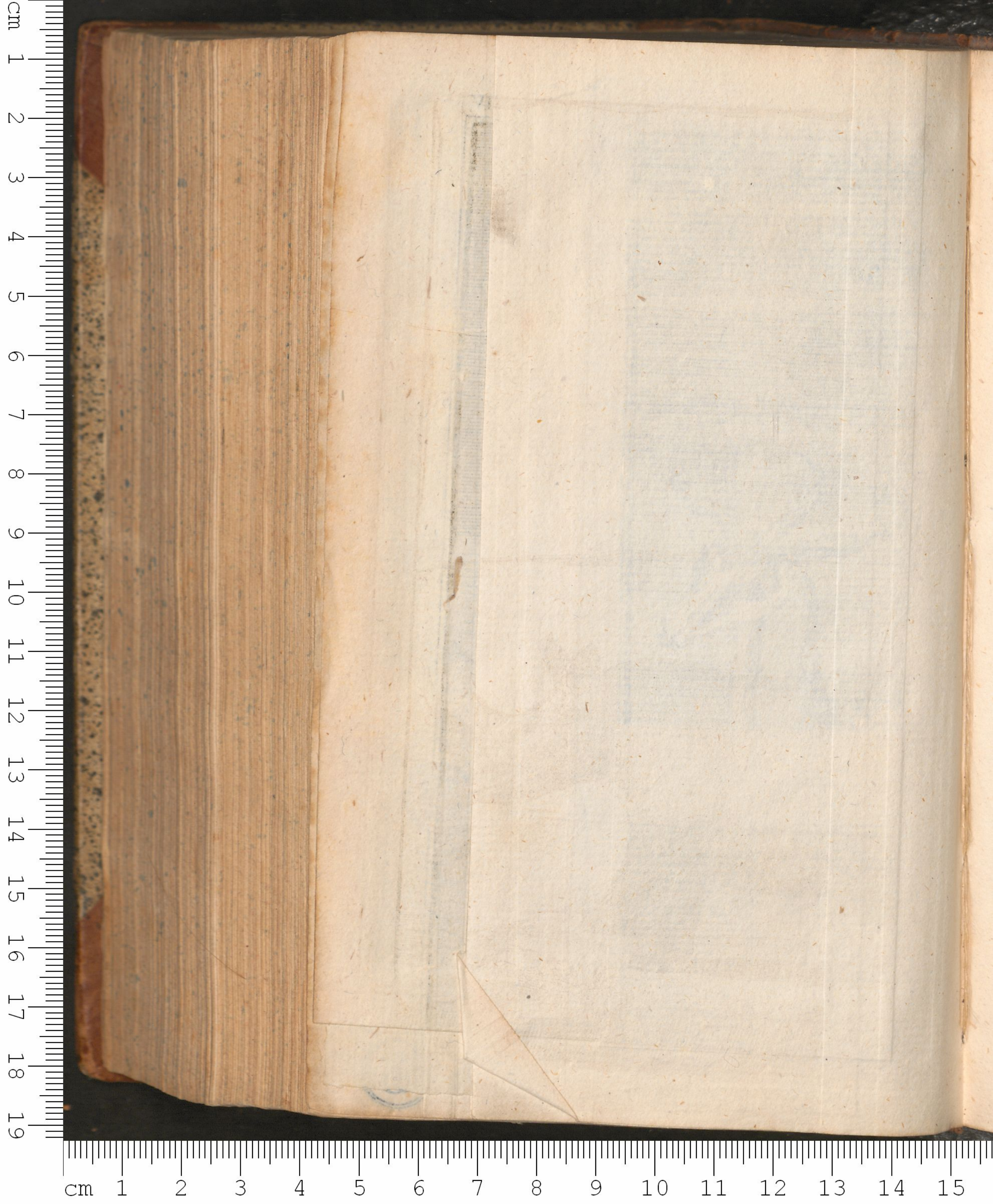


IV



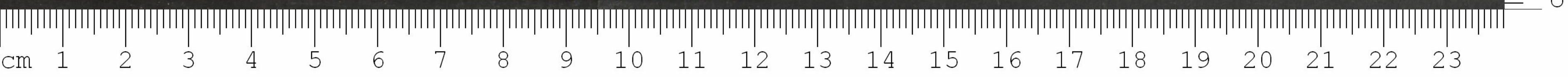
Akrel

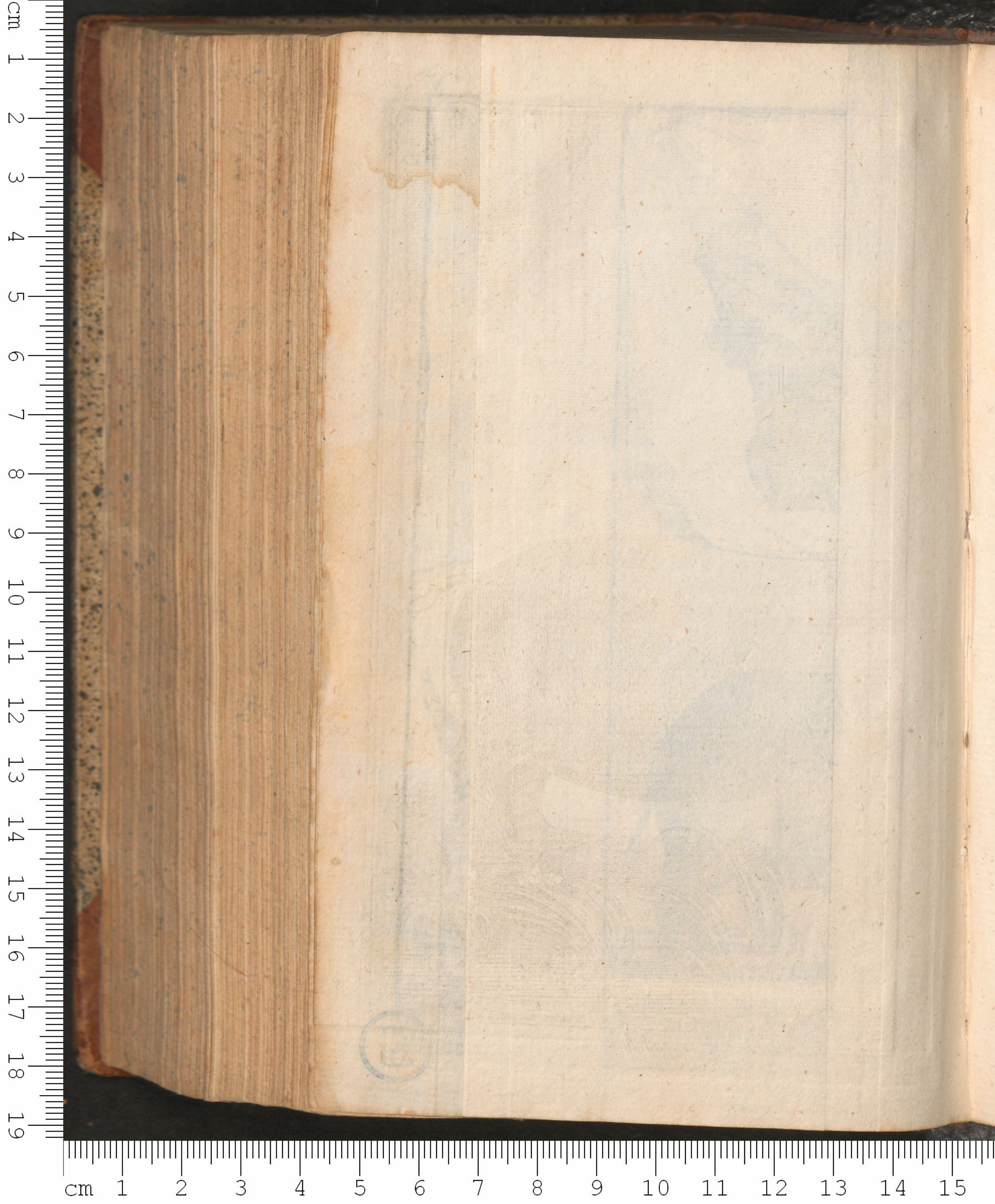




V

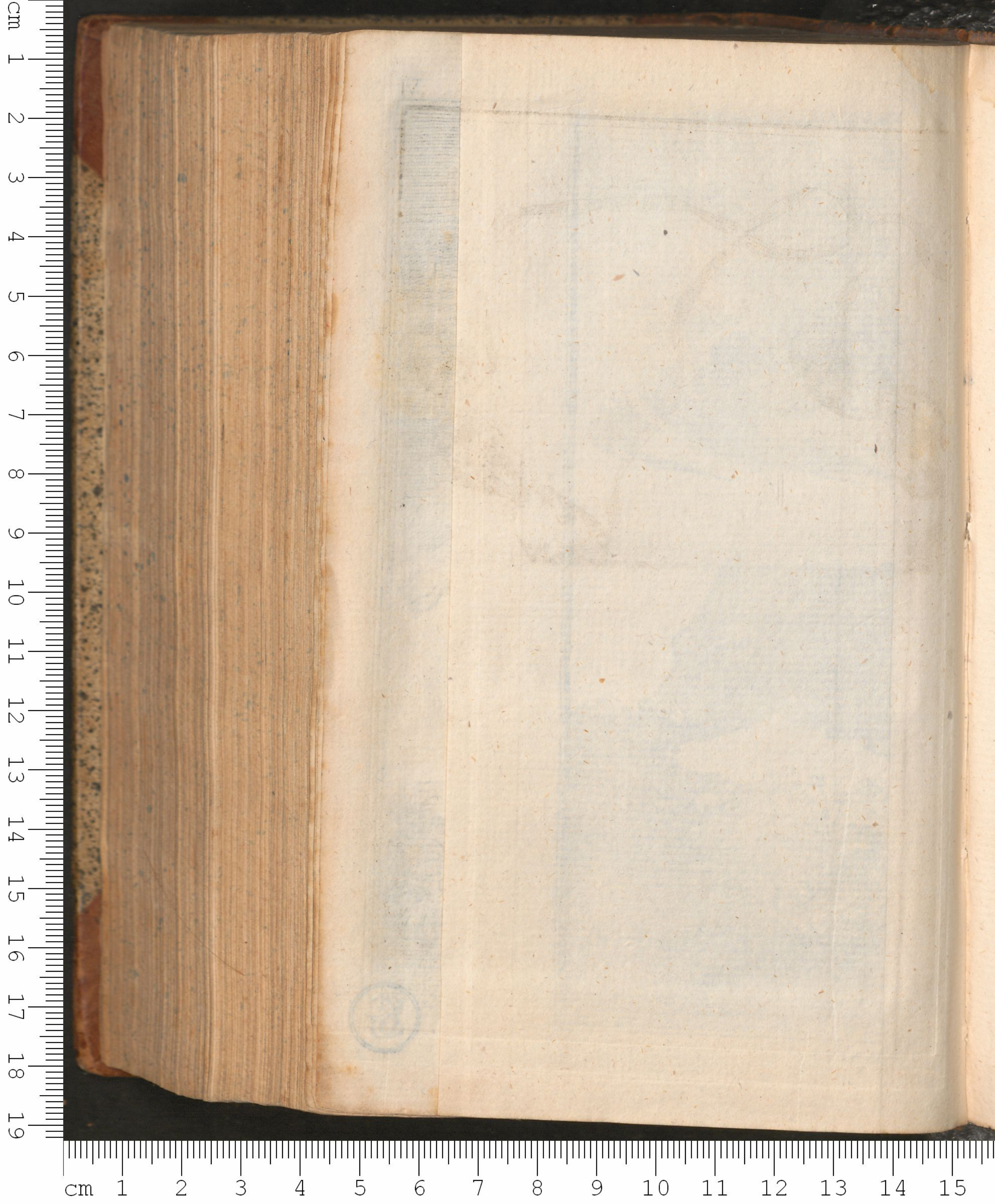
Rhinoceros bicornis.





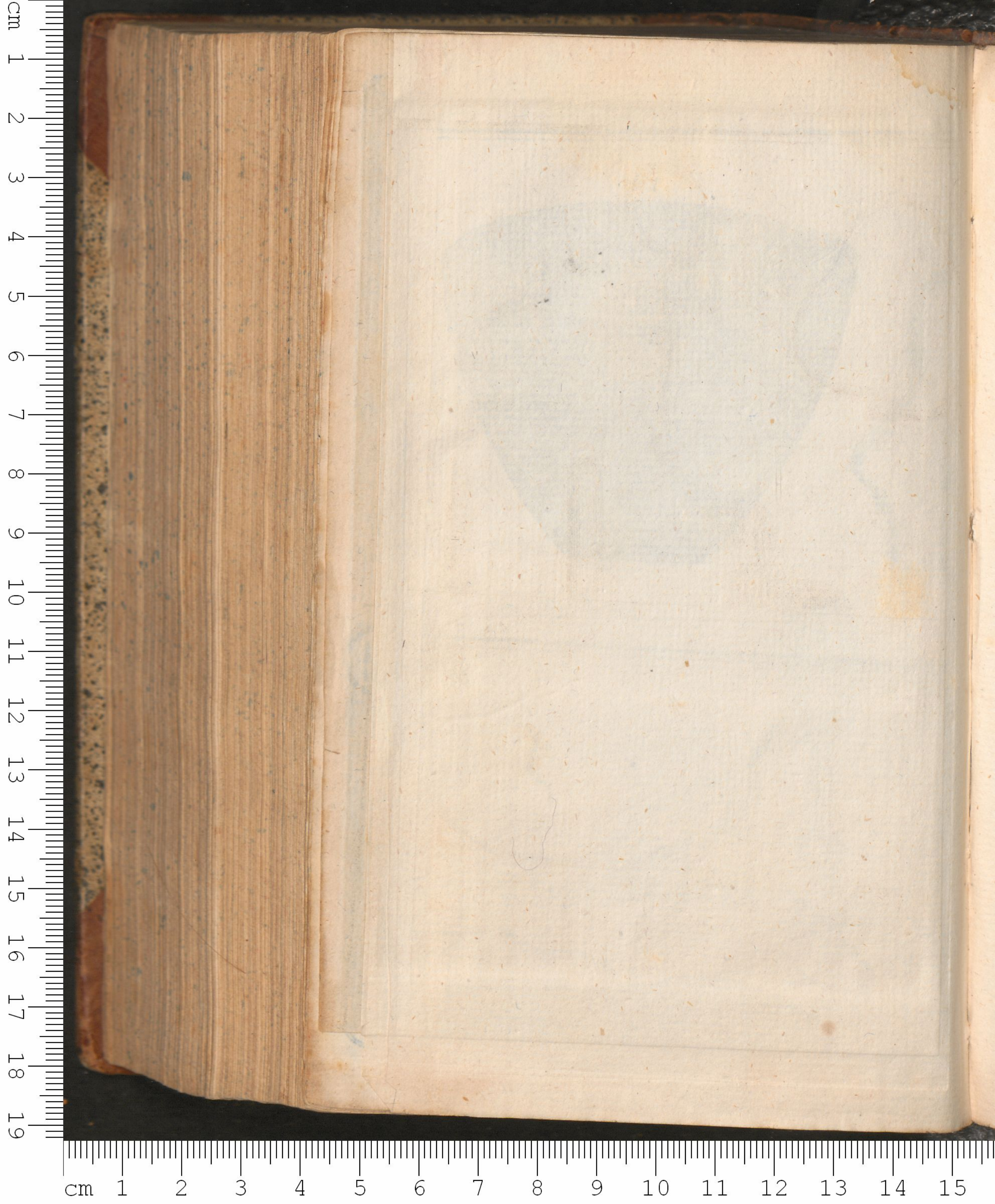
Hippopotamus, amphibius. 1.





VII





9

8

1 2 3 4

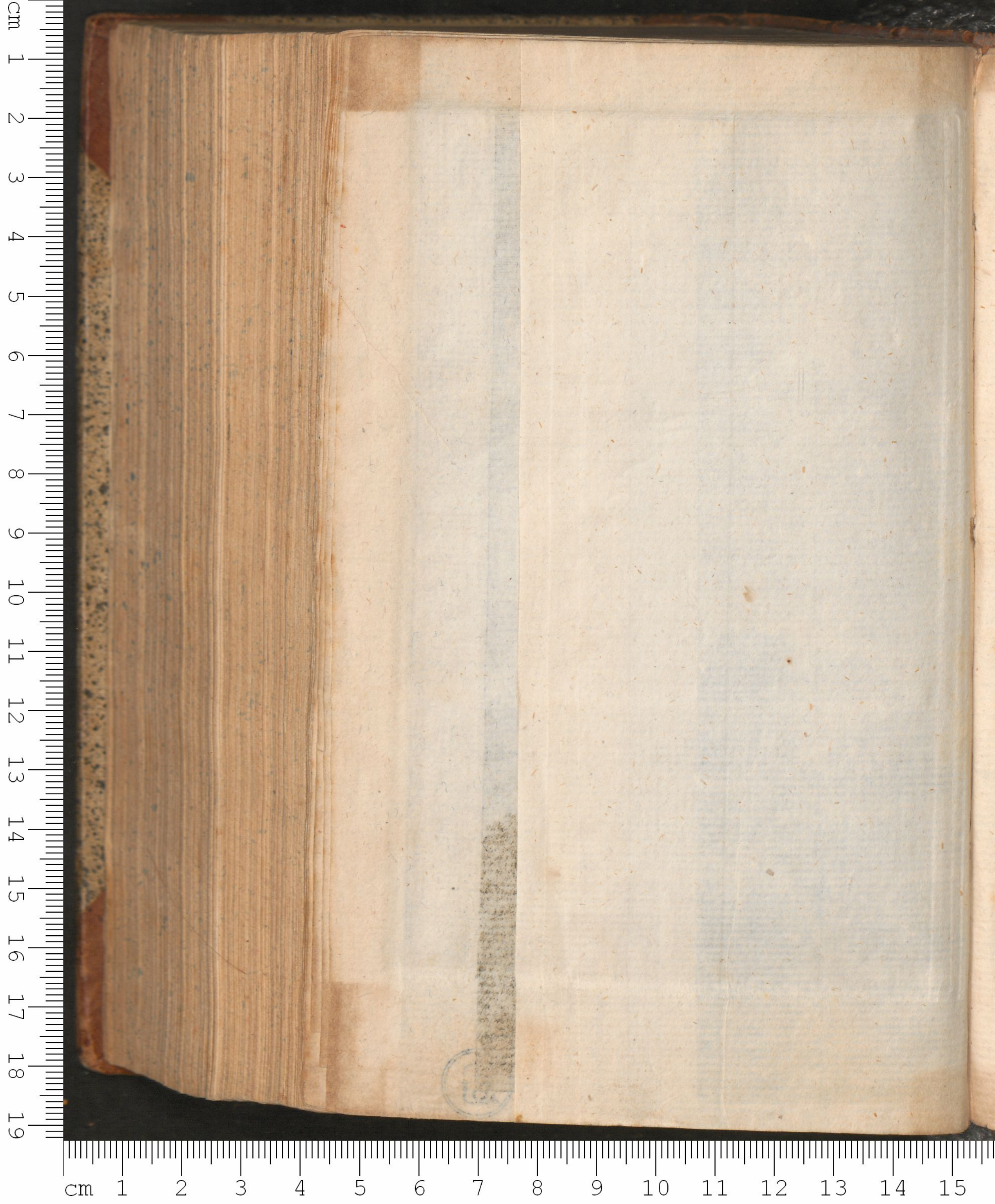
5

6 7



Fr. Akrel







Mappa Geographica
Promontorii Bonae Spei
Cum Belgarum Coloniis nec non Hottentott. Stationibus,
quam
ex propriis observationibus et Incolarum relatis
A. 1775-76. delineavit, A. 1779. edidit
Andreas Sparrman
Med. Doct. Membr. Reg. Acad. Scient. Holm.
Præfectus Musei ejusd. Acad.
Falska Tafel berget
Distance 6. Leugs
Lagt land
Cap Godt Hopp
Högt Sandberg
Hangklip
Falska Hangklip
Cap Anguillas
Groot Namaquas
Klein Namaquas
Groot R.
Warme Baad
Port fontain
Kopper Bergen
Tiger Fontain
Sand R.
Alwes Cloof
Doornboom R.
Klipp Valley
Groene R.
Svarte Doorn R.
Klipp Fontain
Rondeberg
Bukoven
Amaquas Land
Oliphants Rivier
Rhinoster hock
Pikeniers Cloof
Verlorn Valley
Varme baad
Piquet berget
Helena Baay
Berg Rivr.
Klein Swartsberg
Svart Lands District
Roode Sand
Roode Bocke Veld
Varme Bocke Veld
Rogge Veld
Kau Veld
Anthon Veld
Cango
Buffels rivier
Debemka rivr.
Camka rivr.
Oliphants R.
Oliphants Rivier
Loury fontain
Kaugu R.
Traaka R.
Cockelmans Cloof
Platte Cloof
Varmebaad
Swellendam
Groot Vaders Bos
Zoutpan
Vish Baay
Mosfel Baay
St Catharin Baay
St Sebastian Baay
Struys Baay
Caap des Agulles
Robben Eyl.
Taffel Baay
Hout Baay
Caabo de Goede Hoop
Caap Falso
Hottentots Holland
Houtniquas Land
Lange Cloof
Sitsi Kamma
Kauga Rivier
Algoa Baay
Baay Contant
Point Ekeberg
Hottentot Capit. Kies Craal
Galgebos
Bursten hoek
Point Padron
Gamtoos Rivr.
Groot R.
Beukere Valley
Vater Valley
Kakere Rivier
Cam de Bo Veld
Snee Bergen
Sneeuberg
Mambukis
Tambuckis
Caffer Land
Agter Bruntjes Hoogte
Plettenbergs Colonie
Groote Vish Rivier
Robben Eyl.
Wanlfish
Taffel Baay
Constantia
Muysenberg
Simons Baay
Baay Falso
Caabo de Goede Hoop
Amholt
Blaasbalk
Cap Falso

